Türkçe-Fransızca;

Yöntem Üzerine Söylem/*Discours de la Méthode*
Anlığın Yönetimi İçin Kurallar/*Regulae ad directionem ingenii*
İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar/*Meditationes de prima philosophia*

René Descartes

Söylem • Kurallar • Meditasyonlar •

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea

RENÉ DESCARTES

Réne Descartes

Yöntem Üzerine Söylem
•
Anlığın Yönetimi İçin Kurallar
•
İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar

(*ve koşut özgün metinler*)

Çeviren:
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

Bilim ve Felsefe Metinleri
yayın tasarı ve redaksiyon
AZİZ YARDIMLI DENİZ CANEFE

İdea Yayınevi, Mühürdar Cad. 46/4 Kadıköy, İstanbul
Bu çeviriler için © 1996 AZİZ YARDIMLI

René Descartes
Usun doğru yönetimi ve bilimlerde gerçeklik arayışı için
Yöntem Üzerine Söylem
Discours de la méthode
pour bien conduire sa raison et chercher la vérite dans les sciences
(1637)
Anlığın Yönetimi İçin Kurallar
Regulae ad directionem ingenii
(yazılış 1629; basım 1701)
İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar
Meditationes de prima philosophiae
(1641)

Grafik/Dizgi
Tetnys

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü
yayımcının ön izni olmadan hiçbir biçimde yeniden üretilemez

Baskı
Şefik Matbaası
Printed in Türkiye

ISBN 975 397 031 5

Descartes
(1596-)

Descartes modern insana iki önemli şey bildirdi: Birincisi kuşkucu dışında herkesi hoşnut edebilecek denli harika görünür: *Us tüm insanlarda doğal olarak eşittir*. Ama ikincisi doğal bilincin *direnci* ile karşılaşan ve bu düzeye dek aynı bilince *kapalı* kalan bir noktadır: Bu eşsiz usa verdiğiniz biçimler *özgür* değildir, ve hiç biri işe yaramaz! Eğitiminiz size kötü birer bilinç, baskıcı birer kişilik verir. Ve bu doğal bilincinizle yarattığınız dünya, uygarlık dediğiniz bu barbarlık, çoktandır yaşamı daha ciddiye almanız gerektiğinin kanıtıdır. *Tüm kötü bilinci reddedin*. Bir kez de nihilist gibi davranın, çünkü bu bilincin hakkı kuşkudan daha çoğu değildir. Ama *geçici* olarak. Bilincinizde herşeye baştan başlayın, *yalnızca* doğal ışığınızı, *yalnızca* usunuzu izleyin, ve bilincinize *gerçek*, *tam* ve *ideal* biçimini verin. Şimdiki raslantısal bilinçlerinizin değil ama o gerçekliğin *asıl kendiniz* olduğunu görün. Bu bilinç size ulaşamayacağınız denli yabancı birşey değildir. İnsanı küçük düşüren bir *kendinde-şey*, bilinemez bir *öte-dünya*—bunlar yalnızca birer uydurmadır. Dahası, bilincin *anlamsıza* yakalanmasını aklayıp onu umutsuzluğa, kötümserliğe alıştırırlar. Ve kendini özgür usu yoluyla *gerçekliğe eğitmediği* sürece, insan bilgisiz ve bu düzeye dek erdemsiz ve kötüdür: Bencildir, acı duyar, ve yokedicidir. Ancak sizler *gerçekleşirseniz* dünya da *gerçekleşir*; ancak ruhlarınız *güzelleşirse*, dünya varolmak için *en güzel* yer olur. Öyleyse *gerçeklik arayışı* yaşamın yitik değil ama henüz kazanılmamış *anlamını* yaratma çabasıdır. *Anlamsızlık* olması gerekenin eksikliğidir. Ve *anlam* gerçek olandır.

Descartes bir kağıt felsefesi, bir kurum 'felsefesi' yaratmadı. Modern insanın kendini biliminde ve erdeminde nasıl yaratması gerektiğini özgür düşüncesinin örneği ile gösterdi.

* * *

Hiçbir nihilizm, hiçbir pozitivizm, hiçbir varoluşçu mızmızlık kendi için bu ussal sınamayı yapacak denli yürekli değildir. Tersine, bu bozuk usun sorunu *kendi* yetersiz, eksik, kötümser bilincine sarılmasından ve onda diretmesinden doğar. Varoluş, anlamsız olmak bir yana, düşünceyi ve duyuncu ezecek denli kötü bir *anlama* batmıştır. Ve kötümserlik işbirliği etmektir.

* * *

Descartes 400 yaşında. Ve Batı felsefeciliği İspanya'da Descartes'ın anısını koltuk felsefeciliğinin yaratıları ile kutlar: "The Unreasonable Effectiveness of Mathematics: Cartesian Linguistics, the Mind-Body Problem and Pragmatic Evolution"; ve "Terms of Enumeration, Terms of Mass and Their Transformations: A Categorical Unified Semantics." Kim demiş Descartes skolastizmin işini bitirdi diye? Kabul etmemiz gerek ki, daha Platon'dan bu yana felsefenin çevresinde dönüp durmaya başlayan, ve bilgelik sevgisini ancak bir parodide sunabilen *yarı-felsefeciler* doğal "felsefelerini" tarih sürdükçe sürdüreceklerdir.

* * *

Descartes'ın yaşamı da özgür us yaşamıydı. Her saltık idealist gibi, yaşamını insanın en iyi yanında koşulsuzca insana adadı ve bu yaşamı insanın en güzel etkinliği olarak gördü. Bugün her felsefeci Descartesçıdır. Modern dünyada bilgelik sevgisini kendine özgü bir yalınlıkla ve incelikle yeniden dirilten, modern dünyaya felsefenin ne olduğunu ilk kez gösteren odur.

AZİZ YARDIMLI DENİZ CANEFE

Descartes İçin Bir Zamandizin

1596, 31 Mart, Touraine, La Haye'de doğdu; aristokrat bir ailenin dördüncü çocuğuydu

1606 Jesuitler'in 1604'te La Flèche'de açtıkları Kraliyet Kolejine gönderildi ve 1614'e dek orada eğitim gördü

1614-16 Paris'te geçirdi ve zamanını çoğunlukla matematiğe ayırdı

1616 Poitiers Üniversitesine girdi ve tüze 'derecesi' aldı (?)

1617-29 Gezilerle geçirdiği "dünyanın kitabı"ndan öğrenme dönemi; ilkin Hollanda'ya gitti

1618 Hollanda'yı İspanyollardan kurtarmaya çalışan Protestan Orange Prensinin ordusuna katıldı

—ardından Orange Prensinin ordusundan ayrılarak Danimarka, Danzig, Polonya ve Almanya'yı dolaştı

—sonra otuz yıl savaşlarında Bavyera'nın Katolik Dükünün ordusuna katıldı (ordu yaşamı döneminde Descartes'ın herhangi bir çarpışmaya girmediği düşünülür; kendisi askeri yaşamı "büyük bir tembellik ve derbederlik" olarak görür)

—aynı yıl 10 Kasımda Hollanda'da bir kolej müdürü olan doktor ve matematikçi Isaac Beeckman ile tanıştı (Beeckman'ın Descartes'ın matematik ve felsefeye yönelmesinde etkisi çok büyüktür)

1619 10 Kasım, güney Alman kenti Ulm yakınlarında sıcak bir odada kalırken daha sonra yaşamında dönüm noktası sayacağı düşünü gördü (bu ünlü düş yorgunluk, hazımsızlık, ateş gibi nedenlere bağlıdır ve onun için salt simgesel önemi vardır)

1621 Macar İmparatorluk ordusuna katıldı

1622 Fransa'da kaldı (Britanny ve Paris)

1623 Poitou'da annesinden ona kalan mülkü sattı (27,000 livre) ve geçimini güvence altına alacak düzenlemeler yaptı

1623-25 İtalya gezisi

1625 Paris'te Mersenne (kolejden arkadaşı) ile yeniden buluştu

1628 Kardinal Bérulle ile karşılaştı ve ondan yeteneklerini kullanması konusunda olanaklı en büyük moral desteği aldı

(**1629** ve **1630**'da sırasıyla Franeker'de ve Leyden'de olgunlaşma (matrikülasyon) sınavlarını almasına karşın bir aristokrat için gereksiz gördüğü herhangi bir dereceyi almakla ilgilenmedi)

1628-49 Kendini yalıtmak için Fransa'yı terkederek Hollanda'ya yerleşti ve yoğun bir düşünme ve araştırma dönemine girdi (kafa dinginliğine ve rahatsız edilmemeye çok önem verdiği için, bu önlemi özellikle oradaki ilk kışı sırasında kağıda geçirilen *Kurallar*'ında sık sık sözünü ettiği *litteratiye*, yarı-felsefecilere karşı almış olmalıdır; başka bakımlardan kaygısı yoktu ve politik ve dinsel baskılara karşı bütünüyle soğuk kanlı kaldı)

1629 *Kurallar*'ı yazıya geçirdi (1701'de basıldılar)

1633 *Le Mond*'un taslağının tamamlandığı sırada Mersenne'den aldığı bir mektupta Galileo olayını öğrendi ve özgürlüğünü ve boş zamanını korumak için çalışmasını bastırmaktan vazgeçti

1635 Birlikte yaşadığı Hollandalı hizmetçisinden (Helen) bir kızı oldu

1637 *Söylem* Fransızca'da anonim olarak yayımlandı

1640 Çok sevdiği kızını beş yaşında yitirdi; acısının çok derin ve yıkıcı olmuş olduğu söylenir; *Meditasyonlar* yayımlandı (çalışma yedi yıl sonra Fransızca'ya çevrildi)

1642 Ateizm ile suçlandı; Utrecht yerel yetkeleri tarafından mahkum edildi

1643 Bir kez daha mahkum edildi; Prenses Elizabeth ile karşılaştı ve aralarında kurulan dostluk geometriden politik bilime, tıptan metafiziğe dek çeşitli konuları tartıştıkları mektuplarla sürdü (Prensesten parasal destek almadı; aslında Prensesin böyle bir olanağı da yoktu)

1644 *Felsefenin İlkeleri* Amsterdam'da yayımlandı (Elizabeth'e adanmıştır)

1645 Utrecht üniversitesi 'nötral sansür' uyguladı (yandaş ya da karşıt tüm yorumlar yasaklandı)

1647 Aynı şey Leyden'de uygulandı; *Felsefenin İlkeleri* Fransızca'ya çevrildi; Paris'e gitti ve Pascal ile buluştu; İsveç kraliçesi Kristina Descartes'ın kitaplarını okumaya başladı

1648 Bir kez daha Paris'e gitti ve Gassendi, Hobbes ve ölmek üzere olan Mersenne ile görüştü; bir yurtluk ve yıllık gelir teklifini (Montmor'dan) yine özerklik kaygısıyla kabul etmedi

1649 *Ruhun Tutkuları* yayımlandı; Kasım ayında Kristina'nın çağrısı üzerine "kışın insanların düşüncelerini donduran" Stokholme'e, "kayalar ve buzlar arasındaki ayıların ülkesi"ne gitti

1650 1 Şubat zatürreye yakalandı ve on gün sonra, 54 yaşında, öldü. Son sözlerinin şunlar olduğu söylenir: "İşte böyle ruhum, ayrılma zamanı geldi"; 1667'de mezarı Paris'e taşındı

Söylem bu kitapta sunulan üç metin arasında ilk yayımlanan çalışmadır. *Kurallar* daha erken bir çalışma olmasına karşın yayına hazırlanmamış taslaklardan oluşur. Descartes'ın başyapıtı *Meditasyonlar*'dır ve *Söylem*'de bildirdiği sorunların çok daha olgun, çok daha ustaca, ve çok daha tam bir açımlanışını kapsar.

* * *

Usun doğru yönetimi ve bilimlerde gerçeklik arayışı için Yöntem Üzerine Söylem
Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérite dans les sciences
(1637)

Felsefeyi halksal imgesinden bağışlarsak, *Yöntem Üzerine Söylem* Avrupa'nın ilk felsefe ürünüdür.
—*Yöntem Üzerine Söylem* Descartes'ın yayımlanan ilk çalışmasıdır.
—Fransızca metin Descartes'ın *Adam* ve *Tannery* tarafından hazırlanan ölçün yayımın modernleştirilmiş ortografide yeniden üretimidir ve özgün yayımın sayfaları | ile belirtildi.
—Türkçe çeviri Kuno Fischer, Lüder Gäbe, Elizabeth S. Haldane ve G. R. T. Ross çevirileri ile karşılaştırıldı.

Fransızca'da yazılan çalışma anonim olarak ilk kez 8 Temmuz 1637'de Leyden'de çıktı. Her üçü de Yöntemin ürünleri olarak sunulan *La Dioptrique*, *Les Météores*, and *La Géométrie* ile aynı ciltte yayımlandı. Bu üç çalışma aslında Descartes'ın Galileo olayından sonra yayımlamaktan vazgeçtiği *Le Mond*'da bulunan kuramlarının bir bölümünü sunar. *Söylem* bu bilimsel çalışmalara bir tür yöntemsel sunuş olarak tasarlanmıştır ve bütün çalışmanın yaklaşık olarak yedide birini oluşturur.

* * *

Anlığın Yönetimi İçin Kurallar
Regulae ad directionem ingenii
(yazılış: 1629-30; basım: 1701)

Kurallar yayım için hazırlanmamış ön çalışmalardır.
— Sayfa numaraları Adam ve Tannery tarafından hazırlanan *Oeuvres de Descartes* yayımını izler.
— Her bir kuralın yanında verilen "kısa başlıklar" ve paragraf numaraları özgün metne ait değildir.
— Karşılaştırma İçin Danışılan Çeviriler *Elizabeth S. Haldane ve G. R. T. Ross, Heinrich Springmeyer, Lüder Gäbe, Hans Günter Zekl* tarafından.

Descartes bu bitirilmemiş çalışmayı 1629-30 yıllarında Amsterdam'daki ilk kışı sırasında kağıda geçirdi. Ama notlarına 1619'da yirmiüç yaşındayken başladığı ve on yıl boyunca konularını işlediği düşünülür. Çalışma Descartes'ın özgün tasarına göre 36 Kuraldan oluşacak ve bunlar onikişerlik üç kesim altında düzenlenecekti. Ama 21'inci Kuralda sonlanır ve son üçü açıklanmadan bırakılır.

Regulae ad directionem ingenii'nin elyazmaları yitiktir. Elimizdeki parça Descartes'ın ölümünden sonra 1701'de Amsterdam'da *R. Des-Cartes Opuscula Posthuma, physica et mathematica* başlığı altında basılan ilk Latince yayım üzerine dayanır. Kitap yayımcı ve dizgicinin sayısız yanlışları ile doludur. A. Garnier (Paris, 1835) ve A. Buchenau (Leipzig, 1907) metni yalnızca kendi tahminleri ile iyileştirmiş ve düzeltmişlerdir. Daha sonra *Regulae*'nin Leibniz tarafından 1859'da "Oeuvres inédites de Descartes"ta sözü edilen bir elyazması eşlemi Hannover'de Leibniz'in kitapları arasında bulunmuştur. Sonraki incelemelere temel alınan bu eşlemde de sorunlar vardır ve elyazısı Descartes'ın değildir.

J. H. Glazemaker tarafından erken bir Hollandaca çeviri de çevirmenin ölümünden sonra basılmıştır. Charles Adam bu çevirinin de ilk Latince baskı ile "hiç kuşkusuz" aynı eşlemi kullanmış olduğunu söyler (*AT*, X, s. 351ss).

İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar
Meditationes de Prima Philosophiae
(1641)

Meditasyonlar Descartes'ın felsefi dizgesinin *tam* açımlanışıdır.
—*Birinci Latince Yayım*: 1641, Paris
—*İkinci Latince Yayım*: 1642, Amsterdam
—*Birinci Fransızca Çeviri*: 1647, Duc de Luynes. Descartes tarafından okundu ve onaylandı. Bu yayımda "Okura Önsöz" bulunmuyor (eşzamanlı bir ikinci Fransızca çeviri Clerselier tarafından yapıldı).
—Latince metin Descartes'ın çalışmalarının *Charles Adam* ve *Paul Tannery* tarafından hazırlanan 12 ciltlik yayımında 7. cilt (Paris: L. Cerf, 1897-1913). *Adam* ve *Tannery* ikinci Amsterdam yayımını izlediler ve bu yayımdaki sayfa numaraları '|' ile belirtildi.
—Türkçe çeviri Gerhart Schmidt, Laurence J. Lafleur, Elizabeth S. Haldene ve G. R. T. Ross tarafından yapılan çevirilerle karşılaştırıldı.
—Fransızca ve Latince metinleri karşılaştırmada danışılan çalışmalar: *Les Méditationes Méthaphysiques*, üçüncü yayım, Presses Universitaries de France, Florence Khoddos düzenlemesi; ve özellikle Gerhard Schmidt'in çalışması.
—Fransızca çeviride Latince metinden ayrılan yerler Latince metinde ve Türkçe çeviride ⌜...⌝ ile belirtildi. Fransızca çeviriye eklenen ve Latince metinde bulunmayan sözcükler Türkçe metinde ⌞...⌟ ile belirtildi.
—Bu ayrımların hiç biri özsel değildir.

* * *

Açıkça kamu için yazılmış olan *Yöntem Üzerine Söylem*'in tersine, *Meditasyonlar* Paris Üniversitesi Tanrıbilim Fakültesi üyelerine sunulmak ve onaylarını almak üzere yazılmıştır. Birinci basım yayım için kraliyet onayı ve Paris Üniversitesindeki "Doktorların onayı ile" sözcüklerini taşır. Ama bu onay verilmemiştir.

Meditasyonlar bugün olduğu gibi ilk yayımlandığı dönemde de felsefenin dostları tarafından coşku ile karşılanırken, 'başkalarında' ise yalnızca karşıçıkış ve nefret duyguları yarattı. Özgürlük ülkesi Hollanda'da Descartes ilkin Utrecht Üniversitesi başkanı tarafından ateist olarak suçlandı, ve eleştiriler de aralarında olmak üzere öğretisi ile ilgili herşeyin yayımı yasaklandı. Kitabın yayımından bir yıl sonra, 1642'de, ve bir ikinci kez de 1643'te olmak üzere, yerel yetkeler tarafından mahkum edildi. Fransa elçiliğinin araya girmesi durumu biraz yatıştırdı. Fransa'da ise Descartes'ı yetiştirmiş olan Jesuitler çalışmayı ilkin çoğunlukla soğuk karşıladılar. Ama sonunda Kartezyenizmi reddederek Descartes'ın çalışmalarını *Index Librorum Prohibitorum*a, Katolik Kilisenin *Yasaklanan Kitaplar Listesi*ne aldılar.

* * *

Descartes'ın Yapıtlarının Bir Bölümü

Compendium musicae (1618)
Regulae ad directionem ingenii (yazılış 1629/30; basım 1701)
Traité du monde ou de la lumière (yazılış 1633)
Discours de la méthode (1637. Anonim)
Dioptrique, *Les Météores* ve *La Géométrie* (1637)
Meditationes de prima philosophia (1641; ikinci yayım 1642)
Principia philosophiae (1644)
Les passions de l'âme (1649)

İçindekiler

Yöntem Üzerine Söylem*

Birinci Bölüm: Bilimler üzerine çeşitli irdelemeler 13

İkinci Bölüm: Yazar tarafından aranan yöntemin başlıca kuralları 19

Üçüncü Bölüm: Bu yöntemden türetilen kimi törel kurallar 26

Dördüncü Bölüm: Metafiziğin temelleri olarak Tanrının ve insan ruhunun varoluşu için tanıtlamalar 32

Beşinci Bölüm: Yazar tarafından araştırılan fiziksel sorunların, özellikle yüreğin deviminin ve tıbba ait başka güç noktaların açıklamasının düzeni; insan ruhu ve hayvanlarınki arasındaki ayrım 37

Altıncı Bölüm: Yazarın amacına göre gerçeklik arayışında daha ileri gidebilmeyi ilgilendiren noktalar, ve onun kendisini bu incelemeyi yazmaya götüren nedenler 49

Anlığın Yönetimi İçin Kurallar†

Kural I [*Bilimin birliği*] 63

Kural II [*Bilimde pekinlik ve matematiksel model*] 64

Kural III [*Bilimsel bilgi: ansal sezgi ve tümdengelim*] 67

Kural IV [*Yöntem zorunluğu*] 70

Kural V [*Yöntemin düzeni*] 75

Kural VI [*Yöntemsel çıkarsamanın doğası*] 76

Kural VII [*Sıralama ya da tümevarım*] 79

Kural VIII [*İnsan bilgisinin sınırları*] 82

Kural IX [*Görüş keskinliğinin gelişimi*] 87

Kural X [*Kavrayış keskinliğinin gelişimi*] 89

Kural XI [*Anlama yetisinin gelişimi*] 91

Kural XII [*Bilmede öznel ve nesnel koşullar*] 94

Kural XIII [*Problemin nesnesinden soyutlanması*] 106

Kural XIV [*Problemin imgesel betimlemesi*] 110

Kural XV [*Problemin duyusal betimlemesi*] 119

Kural XVI [*Orantının cebirsel betimlemesi*] 120

Kural XVII [*Dolaylı problemlerin çözümsel evrilmesi*] 123

Kural XVIII [*Geometrik cebir*] 124

Kural XIX-XXI [*Eşitliklerin saptanması ve yalınlaştırılması*] 128

İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar

René Descartes'tan Paris Tanrıbilim Fakültesi Doktorlarına 131

Okura Önsöz 135

Aşağıdaki Altı Meditasyonun Özeti 137

Birinci Meditasyon : Kuşku duyulabilen şeyler üzerine 141

İkinci Meditasyon: İnsan anlığının doğası üzerine; bilgiye bedenden daha yakındır 146

Üçüncü Meditasyon: Tanrının varoluşu üzerine 154

Dördüncü Meditasyon: Gerçek ve yanlış üzerine 169

Beşinci Meditasyon: Özdeksel şeylerin özü üzerine, ve bir kez daha, Tanrının varoluşu üzerine 177

Altıncı Meditasyon: Özdeksel şeylerin varoluşu, ve anlığın bedenden olgusal ayrımı üzerine 183

Ekler

Sözcükler ve Birkaç Açıklama 199

Çözümlemeler 207

Hegel'in Felsefe Tarihinden: *Descartes* 215

Rouse'nin Matematik Tarihinden: *Descartes* 217

Dizin 221

*Konu başlıkları ilk kez Latince yayında verildi.

†Konu başlıkları eklendi.

Usun doğru yönetimi ve bilimlerde gerçeklik arayışı için

Yöntem Üzerine Söylem

Discours de la méthode

pour bien conduire sa raison et chercher la vérite dans les sciences

(1637)

Si ce discours semble trop long pour être tout lu en une fois, on le pourra distinguer en six parties. Et, en la première, on trouvera diverses considérations touchant les sciences. En la seconde, les principales règles de la méthode que l'auteur a cherchée. En la 3e, quelques-unes de celles de la morale qu'il a tirée de cette méthode. En la 4e, les raisons par lesquelles il prouve l'existence de Dieu et de l'âme humaine, qui sont les fondements de sa métaphysique. En la 5e, l'ordre des questions de physique qu'il a cherchées, et particulièrement l'explication du mouvement du coeur et de quelques autres difficultés qui appartiennent à la médecine, puis aussi la différence qui est entre notre âme et celle des bêtes. Et en la dernière, quelles choses il croit être requises pour aller plus avant en la recherche de la nature qu'il n'a été, et quelles raisons l'ont fait écrire.

Eğer bu söylem tümünü bir kerede okumak için çok uzun görünürse, altı bölüme ayrılabilir. Ve birincide bilimlere değinen çeşitli irdelemeler bulunacaktır. İkincide yazarın araştırmış olduğu Yöntemi ilgilendiren başlıca kurallar. Üçüncüde bu yöntemden türettiği ahlak kurallarının kimileri. Dördüncüde, Tanrının ve insan ruhunun varoluşunu tanıtlamasını sağlayan ve metafiziğinin temelini oluşturan uslamlamalar. Beşincide kendisinin araştırmış olduğu fiziksel soruların düzeni, ve özellikle yüreğin deviminin ve tıpla ilgili kimi başka güçlüklerin açıklaması, ve ayrıca insanın ruhu ve hayvanlarınki arasındaki ayrım. Ve sonuncuda doğanın araştırmasında şimdiye dek yapılanlardan daha öte ilerlemeler yapabilmek için gerekli olduğuna inandığı şeyler ve onu bunları yazmaya götüren nedenler.

PREMIÈRE PARTIE

BÖLÜM I

1. Le bon sens est la chose du monde la mieux partagée: car chacun pense en être si bien pourvu, que ceux même qui sont les plus difficiles à contenter en toute autre chose, n'ont point coutume d'en désirer plus qu'ils en ont. En quoi il n'est pas vraisemblable que tous se trompent; mais plutôt cela témoigne que la puissance de bien juger, et distinguer le vrai d'avec le faux, qui est proprement ce qu'on nomme le bon sens ou la raison, est naturellement égale en tous les hommes; et ainsi que la diversité de nos opinions ne vient pas de ce que les uns sont plus raisonnables que les | autres, mais seulement de ce que nous conduisons nos pensées par diverses voies, et ne considérons pas les mêmes choses. Car ce n'est pas assez d'avoir l'esprit bon, mais le principal est de l'appliquer bien. Les plus grandes âmes sont capables des plus grands vices,

1. SAĞ DUYU [*le bon sens*] dünyada en iyi paylaştırılan şeydir: çünkü herkes onunla öylesine iyi donatılı olduğunu düşünür ki, tüm başka şeylerde hoşnut edilmeleri çok güç olanlar bile genellikle ondan şimdiden ellerinde bulunandan daha çoğunu istemezler. Bunda tümünün de aldanması olası değildir; tersine, bu sağlam yargıda bulunma ve doğruyu yanlıştan ayırdetme gücünün—ki sözcüğün asıl anlamıyla "sağ duyu" ya da "us" [*le bon sens ou la raison*] denilen şey budur—tüm insanlarda doğal olarak eşit olduğuna, ve böylece görüşlerimizin türlülüğünün kimi insanların başkalarından daha ussal [*plus raisonnable*]* olmalarından değil, | ama yalnızca düşün- [4]
celerimizi değişik yollara yöneltmemiz ve aynı şeyleri irdelemiyor olmamız olgusundan geldiğine tanıklık eder. Çünkü iyi ansal güçlere iye olmak yeterli değildir; başlıca sorun onları iyi uygulamaktır. En büyük ruhlar en büyük erdemlere olduk-

*[Descartes'ın demek istediği şey kimi insanlarda daha büyük, ve kimilerinde daha küçük bir "us" bulunduğu değildir. Gerçekte anlatımın uygunsuzluğu bunu dolaysızca gösterir.]

ları gibi en büyük erdemsizliklere de yeteneklidir; ve çok yavaş yürüyenler, eğer her zaman doğru yolu izlerlerse, gerçekte koşmalarına karşın yolun dışına çıkanlardan daha ileri gidebilirler.\

2. Bana gelince, hiçbir zaman anlığımın herhangi bir bakımdan sıradan insanınkinden daha eksiksiz olduğunu düşünmedim; giderek başka birçoklarında olduğu gibi çevik düşünceye, duru ve seçik bir imgeleme, geniş ya da her zaman hazır bir belleğe iye olma özlemini bile duydum. Ve anlığın eksiksizliğine katkıda bulunmak üzere bunlardan başka herhangi bir nitelik bilmiyorum; çünkü, us ya da sağduyuya gelince, bizi insan yapan ve hayvanlardan ayırdeden biricik şeyin o olması ölçüsünde, onun her insanda *bütün olarak* bulunduğuna inanıyor, ve bu noktada daha çok ya da daha az sorununun yalnızca *ilinekler* arasında ortaya çıktığını ve aynı *tür* içindeki *bireylerin biçimleri* ya da doğaları açısından söz konusu olmadığını söyleyen Felsefecilerin ortak görüşünü izliyorum.

3. Ama hiç durakşamadan belirteceğim ki, beni kendilerinden bir Yöntem geliştirdiğim irdeleme ve düzgülere götüren belli yollar bulma konusunda gençliğimden bu yana çok talihli olduğumu düşünüyorum, ve bana öyle görünüyor ki bu Yöntemin yardımıyla bilgimi aşamalı olarak arttırmanın ve onu anlığımın sıradanlığının ve yaşamımın
[5] kısa süresinin bana erişme iznini | verebildiği olanaklı en yüksek noktaya yavaş yavaş yükseltmenin aracı elimdedir. Çünkü ondan daha şimdiden öyle meyvalar kopardım ki, kendi üzerime yargılarımda her zaman kendini beğenmişliğe olmaktan çok kendine güvensizliğe doğru eğilim göstermeye çalışmama karşın, ve tüm insanlığın çeşitli eylem ve girişimlerine Felsefecinin gözleriyle baktığımda hemen hemen bana boş ve yararsız görünmeyen hiçbirşey bulamayışıma karşın, gerçeklik uğruna arayışta daha şimdiden eriştiğime inandığım ilerlemeden ölçüsüz bir doyum duymanın, ve gelecek için, eğer insanların salt insanlar olarak uğraşları arasında gerçekten iyi ve önemli biri varsa, bunun benim seçtiğim uğraş olduğuna inanmayı göze alacak denli büyük umutlar oluşturmanın önüne geçemiyorum.

4. Gene de kendimi aldatıyor olabilirim, ve belki de altın ve elmas diye aldıklarım birkaç bakır ve cam parçasından daha çoğu değildir. Bizi ilgilendiren herşeyde yanılgıya ne denli açık olduğumuzu, ve ayrıca dostlarımızın yargılarının bizden yana oldukları zaman nasıl kuşkuyla karşılanması gerektiğini biliyorum. Ama bu Söylemde izlediğim yolları göstermekten ve böylece yaşamımı herkesin kendi için yargılayabileceği bir tabloda olduğu gibi ortaya koymaktan büyük mutluluk duyacağım, öyle ki ortada konuşulan şeylerden hakkındaki

aussi bien que des plus grandes vertus; et ceux qui ne marchent que fort lentement, peuvent avancer beaucoup davantage, s'ils suivent toujours le droit chemin, que ne font ceux qui courent, et qui s'en éloignent.

2. Pour moi, je n'ai jamais présumé que mon esprit fût en rien plus parfait que ceux du commun; même j'ai souvent souhaité d'avoir la pensée aussi prompte, ou l'imagination aussi nette et distincte, ou la *mémoire* aussi ample, ou aussi présente, que quelques autres. Et je ne sache point de qualités que celles-ci, qui servent à la perfection de l'esprit: car pour la raison, ou le sens, d'autant qu'elle est la seule chose qui nous rend hommes, et nous distingue des bêtes, je veux croire qu'elle est tout entière en un chacun, et suivre en ceci l'opinion commune des philosophes, qui disent qu'il n'y a du plus et du moins qu'entre les *accidents*, et non point entre les *formes*, ou natures, des *individus* d'une même *espèce*.

3. Mais je ne craindrai pas de dire que je pense avoir eu beaucoup d'heur, de m'être rencontré dès ma jeunesse en certains chemins, qui m'ont conduit à des considérations et des maximes, dont j'ai formé une *méthode*, par laquelle il me semble que j'ai moyen d'augmenter par degrés ma connaissance, et de l'élever peu à peu au plus haut point, auquel la médiocrité de mon esprit et la cour[te durée de ma vie pui pourront permettre d'atteindre. Car j'en ai déjà recueilli de tels fruits, qu'encore qu'aux jugements que je fais de moi-même, je tâche toujours de pencher vers le côté de la défiance, plutôt que vers celui de la présomption; et que, regardant d'un oeil de philosophe les diverses actions et entreprises de tous les hommes, il n'y en ait quasi aucune qui ne me semble vaine et inutile; je ne laisse pas de recevoir une extrême satisfaction du progrès que je pense avoir déjà fait en la recherche de la vérité, et de concevoir de telles *espérances* pour l'avenir, que si, entre les occupations des hommes purement hommes, il y en a quelqu'une qui soit solidement bonne et importante, j'ose croire que c'est celle que j'ai choisie.

4. Toutefois il se peut faire que je me trompe, et ce n'est peut-être qu'un peu de cuivre et de verre que je prends pour de l'or et des diamants. Je sais combien nous sommes sujets à nous méprendre en ce qui nous touche, et combien aussi les jugements de nos amis nous doivent être suspects, lorsqu'ils sont en notre faveur. Mais je serai bien aise de faire voir, en ce discours, quels sont les chemins que j'ai suivis, et d'y représenter ma vie comme en un tableau, afin que chacun en puisse

juger, et qu'apprenant du bruit commun les opinions qu'on en aura, ce soit un nouveau moyen de m'instruire, que j'ajouterai à ceux dont j'ai coutume de me servir.

5. Ainsi mon dessein n'est pas d'enseigner ici la méthode que chacun doit suivre pour bien conduire sa raison, mais seulement de faire voir en quelle sorte j'ai tâché de conduire la mienne. Ceux qui se mêlent de donner | des préceptes, se doivent estimer plus habiles que ceux auxquels ils les donnent; et s'ils manquent en la moindre chose, ils en sont blâmables. Mais, ne proposant cet écrit que comme une histoire, ou, si vous l'aimez mieux que comme une fable, en laquelle, parmi quelques exemples qu'on peut imiter, on en trouvera peut-être aussi plusieurs autres qu'on aura raison de ne pas suivre, j'espère qu'il sera utile à quelques-uns, sans être nuisible à personne, et que tous me sauront gré de ma franchise.

6. J'ai été nourri aux lettres dès mon enfance, et pource qu'on me persuadait que, par leur moyen, on pouvait acquérir une connaissance claire et assurée de tout ce qui est utile à la vie, j'avais un extrême désir de les apprendre. Mais, sitôt que j'eus achevé tout ce cours d'études, au bout duquel on a coutume d'être reçu au rang des doctes, je changeai entièrement d'opinion. Car je me trouvais embarrassé de tant de doutes et d'erreurs, qu'il me semblait n'avoir fait autre profit, en tâchant de m'instruire, sinon que j'avais découvert de plus en plus mon ignorance. Et néanmoins, j'étais en l'une des plus célèbres écoles de l'Europe, où je pensais qu'il devait y avoir de savants hommes, s'il y en avait en aucun endroit de la terre. J'y avais appris tout ce que les autres y apprenaient; et même, ne m'étant pas contenté des sciences qu'on nous enseignait, j'avais parcouru tous les livres, traitants de celles qu'on estime les plus curieuses et les plus rares, qui avaient pu tomber entre mes mains. Avec cela, je savais les jugements que les autres faisaient de moi; et je ne voyais point qu'on m'estimât inférieur à mes condisciples, bien qu'il y en eût déjà entre | eux quelques-uns, qu'on destinait à remplir les places de nos maîtres. Et enfin notre siècle me semblait aussi fleurissant, et aussi fertile en bons esprits, qu'ait été aucun des précédents. Ce dui me faisait prendre la liberté de juger par moi de tous les autres, et de penser qu'il n'y avait aucune doctrine dans le monde qui fût telle du'on ni avait auparavant fait espérer.

7. Je ne laissais pas toutefois d'estimer les exercices, auxquels on s'occupe dans les écoles. Je savais que les langues, qu'on y apprend, sont nécessaires pour l'intelligence des livres anciens; que la

görüşlerin neler olduğunu öğrenirken kendimi bilgilendirme konusunda genellikle yararlandıklarıma ekleyeceğim yeni bir araca daha ulaşabileyim.

5. Böylece burada amacım herkesin Usunu doğru olarak yönetebilmek için izlemesi gereken Yöntemi öğretmek değil, ama yalnızca kendi Usumu nasıl yönlendirmeye çalıştığımı göstermektir. Kurallar vermek için yola | çıkanlar kendilerini onları verdiklerinden [6
daha yetenekli görüyor olmalıdırlar, ve eğer en küçük bir eksiklik gösterirlerse, bu yüzden yerileceklerdir. Ama salt bir anlatı olarak, ya da, eğer dilerseniz, öykünülebilecek belli örnekler arasında belki de izlenmesi doğru olmayacak başkalarını da içeren bir öykü olarak bu Yazı açısından umudum hiç kimseyi incitmeksizin kimilerine yararlı olması, ve herkesin bana açık sözlülüğümden ötürü teşekkür etmesidir.

6. Çocukluğumdan bu yana kitaplarla beslendim, ve onlar aracılığıyla yaşamda yararlı herşeyin açık ve güvenilir bir bilgisinin elde edilebileceği inancına götürüldüğümden öğrenmek için aşırı bir isteğim vardı. Ama sonlanışı genellikle kişiyi eğitimliler arasına kabul ettirmek için yeterli olan bütün bir öğrenim sürecini tamamlar tamamlamaz görüşümü bütünüyle değiştirdim. Çünkü kendimi öylesine çok kuşku ve yanılgı ile kuşatılı buldum ki, bana kendimi bilgilendirme çabasının giderek artan bir biçimde bilgisizliğimi ortaya çıkarmaktan başka hiçbir yararı yokmuş gibi göründü. Ve gene de Avrupa'daki en ünlü Okullardan birinde* okuyor, ve eğer dünyanın herhangi bir yerinde bilge insanlar olmalıysa, bunların orada bulunacaklarını düşünüyordum. Orada başkalarının öğrendiği herşeyi öğrendim; ve bize öğretilen bilimlerle doyum bulmayarak, giderek en tuhaf ve en ender görülen konu üzerine bile olsa elime geçen her kitabı okudum. Bunun yanısıra başkalarının bana ilişkin yargılarını da biliyordum; ve aralarında öğretmenlerimizin yerini doldurmaya yazgılanmış | kimilerinin [7
olmasına karşın gene de başka öğrencilerden geride sayıldığımı hiç düşünmedim. Ve son olarak yüzyılımız bana güçlü kafalar açısından önceki herhangi biri denli verimli bir yüzyıl olarak göründü. Bu bana tüm başkalarını kendi başıma yargılama, ve daha önce bana dünyada olduğu umudu verilen türde bir öğretinin olmadığı vargısını çıkarma özgürlüğünü verdi.

7. Ama bu benim okulların uğraşı olan alıştırmalara değer vermemin önüne geçmedi. Biliyordum ki orada öğrenilen diller eskilerin yazılarının anlaşılması için zorunluydular; masalların tılsımı anlığı uyandırır ve tarihin unutulmaz eylemleri ona soylu duygular iletirken,

* [Jesuitler tarafından 1693'te La Flèche'de kurulan "Collège Royal."]

dikkatle okunduklarında sağlam bir yargı oluşturmanın yardımcılarıdır. Tüm iyi kitapları okumak aslında geçmiş yüzyıllarda onların yazarları olmuş en soylu insanlarla bir söyleşi gibiydi, üstelik bize içlerinde düşüncelerinin yalnızca en iyilerini sergiledikleri inceden inceye işlenmiş bir söyleşiye benzedikleri zaman bile. Güzel konuşma sanatının karşılaştırmanın ötesinde bir güç ve güzellik taşıdığını; şiirin esrimeye götüren bir inceliği ve tatlılığı olduğunu; matematikte hem meraklıları doyurmada hem de tüm sanatları geliştirmede ve insanın emeğini azaltmada çok şey başarabilecek en ince buluşların olduğunu; ahlaksal konular üzerine yazıların öğretici pekçok şey ve erdem için çok yararlı öğütler kapsadıklarını; tanrıbilimin Cennetin yolunu gösterdiğini; felsefenin bize tüm şeyler üzerine bir gerçeklik görünüşü ile konuşmayı öğrettiğini ve daha az bilgili olanların hayranlığını kazanmamıza neden olduğunu; tüze, tıp ve | başka bilimlerin onları öğrenenlere onur ve varsıllıklar getirdiğini; ve son olarak tüm şeyleri, giderek boşinanç ve yanılgı ile en dolu olanları bile tam değerlerini bilebilmek ve onlar tarafından aldatılmaktan kaçınabilmek için yoklamış olmanın iyi olduğunu düşündüm. [8]

8. Ama dillere ve giderek aralarında hem tarihleri hem de masalları da olmak üzere eskilerin yazılarını okumaya daha şimdiden yeterince zaman vermiş olduğumu düşündüm. Çünkü başka yüzyıllardan olanlarla söyleşide bulunmak neredeyse yolculuk yapmakla aynı şeydir. Kendi törelerimizi daha sağlıklı olarak yargılayabilmek için değişik halkların töreleri üzerine birşeyler bilmek, ve hiçbirşey görmemiş olanların yaptıkları gibi kendi alıştıklarımıza uymayan herşeyin gülünç ve usa aykırı olduğunu düşünmemek hiç kuşkusuz doğrudur. Ama eğer kişi yolculuklara çok fazla zaman ayıracak olursa, sonunda kendi ülkesinde bir yabancı olur; ve eğer geçmiş yüzyıllarda olmuş şeyler açısından çok fazla meraka kapılırsa, genellikle kendi zamanında olanlar açısından bilgisiz kalır. Bundan başka, masallar kişiyi olanaklı olmayan birçok olayı olanaklı diye imgelemeye götürür, ve giderek tarihlerin en doğruları bile, şeyleri okunmaya değer kılabilmek için değerlerini bütünüyle değiştirmeseler ya da abartmasalar bile, en azından onlarda en bayağı ve en az dikkate değer tüm durumları her zaman atlarlar; ve bunun sonucu arta kalan şeylerin oldukları gibi görünmemeleri, ve davranışlarını böyle bir kaynaktan çıkarılan örneklere göre düzenleyenlerin romanslarımızın şovalyesinin aşırılıklarına düşmeye yatkınlık göstermeleri ve güçlerini aşan tasarlar oluşturmalarıdır.

9. Güzel konuşma sanatına çok değer verir ve şiirle | büyülenirdim; ama her ikisinin de çalışmanın mey- [9]

gentillesse des fables réveille l'esprit; que les actions mémorables des histoires le relèvent et qu'étant lues avec discrétion, elles aident à former le jugement; que la lecture de tous les bons livres est comme une conversation avec les plus honnêtes gens des siècles passés, qui en ont été les auteurs, et même une conversation étudiée, en laquelle ils ne nous découvrent que les meilleures de leurs pensées; que l'éloquence a des forces et des beautés incomparables; que la poésie a des délicatesses et des douceurs très ravissantes; que les mathématiques ont des inventions très subtiles, et qui peuvent beaucoup servir, tant à *contenter* les curieux, qu'à *faciliter* tous les arts, et diminuer le travail des hommes; que les écrits qui traitent des moeurs contiennent plusieurs enseignements et plusieurs exhortations à la vertu qui sont fort utiles; que la théologie enseigne à gagner le ciel; que la philosophie donne moyen de parler vraisemblablement de toutes choses, et se faire admirer des moins savants; que la jurisprudence, la médecine et les autres | sciences apportent des honneurs et des richesses à ceux qui les cultivent; et enfin, qu'il est bon de les avoir toutes examinées, même les plus superstitieuses et les plus fausses, afin de connaître leur juste valeur, et se garder d'en être trompé.

8. Mais je croyais avoir déjà donné assez de temps aux langues, et même aussi à la lecture des livres anciens, et à leurs histoires, et à leurs fables. Car c'est quasi le même de converser avec ceux des autres siècles, que de voyager. *Il est bon de savoir quelque* chose des moeurs de divers peuples, afin de juger des nôtres plus sainement, et que *nous ne pensions pas que tout ce qui est* contre nos modes soit ridicule, et contre raison, ainsi qu'ont coutume de faire ceux qui n'ont rien vu. Mais lorsqu'on emploie trop de temps à voyager, on devient enfin étranger en son pays; et lorsqu'on est trop curieux des choses qui se pratiquaient aux siécles passés, on demeure ordinairement fort ignorant de celles qui se pratiquent en celui-ci. Outre que les fables font imaginer plusieurs événements comme possibles qui ne le sont point; et que même les histoires les plus fidèles, si elles ne changent ni n'augmentent la valeur des choses, pour les rendre plus dignes d'être lues, au moins en omettent-elles presque toujours les plus basses et moins illustres circonstances: d'où vient que le reste ne paraît pas tel qu'il est, et que ceux qui règlent leurs moeurs par les exemples qu'ils en tirent, sont sujets à tomber dans les extravagances des paladins de nos romans, et à concevoir des desseins qui passent leurs forces.

9. J'estimais fort l'éloquence, et j'étais amoureux de la | poésie; mais je pensais

que l'une et l'autre étaient des dons de l'esprit, plutôt que des fruits de l'étude. Ceux qui ont le raisonnement le plus fort, et qui digèrent le mieux leurs pensées, afin de les rendre claires et intelligibles, peuvent toujours le mieux persuader ce qu'ils proposent, encore qu'ils ne parlassent que bas breton, et qu'ils n'eussent jamais appris de rhétorique. Et ceux qui ont les inventions les plus agréables, et qui les savent exprimer avec le plus d'ornement et de douceur, ne laisseraient pas d'être les meilleurs poètes, encore que l'art poétique leur fût inconnu.

10. Je me plaisais surtout aux mathématiques, à cause de la certitude et de l'évidence de leurs raisons; mais je ne remarquais point encore leur vrai usage, et, pensant qu'elles ne servaient qu'aux arts mécaniques, je m'étonnais de ce que, leurs fondements étant si fermes et si solides, on n'avait rien bâti dessus de plus relevé. Comme, au contraire, je comparais les écrits des anciens païens, qui traitent des moeurs, à des palais fort superbes et fort magnifiques, qui n'étaient bâtis que sur du sable et sur de la boue. Ils élèvent fort haut les vertus, et les font paraître estimables par-dessus toutes les choses qui sont au monde; mais ils n'enseignent pas assez à les connaître, et souvent ce qu'ils appellent d'un si beau nom, n'est qu'une insensibilité, ou un orgueil, ou un désespoir, ou un parricide.

11. Je révérais notre théologie, et prétendais, autant qu'aucun autre, à gagner le ciel; mais ayant appris, comme chose très assurée, que le chemin n'en est pas moins ouvert aux plus ignorants qu'aux plus doctes, et que les | vérités révélées, qui y conduisent, sont au-dessus de notre intelligence, je n'eusse osé les soumettre à la faiblesse de mes raisonnements, et je pensais que, pour entreprendre de les examiner et y réussir, il était besoin d'avoir quelque extraordinaire assistance du ciel, et d'être plus qu'homme.

12. Je ne dirai rien de la philosophie, sinon que, voyant qu'elle a été cultivée par les plus excellents esprits qui aient vécu depuis plusieurs siècles, et que néanmoins il ne s'y trouve encore aucune chose dont on ne dispute, et par conséquent qui ne soit douteuse, je n'avais point assez de présomption pour espérer d'y rencontrer mieux que les autres; et que, considérant combien il peut y avoir de diverses opinions, touchant une même matière, qui soient soutenues par des gens doctes, sans qu'il y en puisse avoir jamais plus d'une seule qui soit vraie, je réputais presque pour faux tout ce qui n'était que vraisemblable.

13. Puis, pour les autres sciences, d'auvaları olmaktan çok anlığın yetileri olduğunu düşündüm. Uslamlamada en güçlü olanlar, ve düşüncelerini duru ve anlaşılır kılabilmek için onları büyük bir ustalıkla düzenleyenler, Alt Bretanya* dilinden başkasını konuşamasalar ve hiçbir zaman diluzluğu öğrenmemiş olsalar bile, ortaya koydukları şeyler konusunda en büyük inandırma gücünü taşırlar. Ve en hoş düşünceleri bulup onların en büyük incelik ve tatlılıkla nasıl anlatılacağını bilenler, şiir sanatını bilmeseler bile, her zaman en iyi şairler olurlar.

10. Uslamlamalarındaki pekinlikten ve açıklıktan ötürü herşeyden çok Matematikten hoşlanmama karşın, henüz gerçek yararını anlamamıştım; ve yalnızca düzeneksel sanatlarda işe yaradığına inandığım için, böylesine güvenilir ve sağlam temeller üzerine daha yüksek hiçbir yapının kurulamamış olmasından hayrete düştüm. Buna karşı, eski putperestlerin ahlak üzerine çalışmalarını çok üstün ve çok gösterişli ve gene de yalnızca kum ve çamur üzerine kurulmuş saraylara benzettim. Bunlar erdemleri çok fazla yükseltirler ve dünyadaki herşeyin üstünde övgüye değer gösterirler; ama bize onları yeterince tanıtacak bir düzeyde öğretmezler, ve güzel bir adla adlandırılan şey çoğu kez bir duyarsızlıktan, ya da bir gururdan, ya da bir umutsuzluktan, ya da bir baba-öldürmeden† başka birşey değildir.

11. Tanrıbilimimize saygı duydum ve başka herkes gibi cennete erişme özlemini taşıdım; ama bana yolun en bilgisize de en eğitimliye olduğu denli açık olduğu konusunda inancalar verildikten ve oraya götüren | bildirilmiş [10] gerçekliklerin bütünüyle anlama gücümüzün üstünde olduklarını öğrendikten sonra, onları uslamlamalarımın zayıflığı altına getirmeye cüret etmemem gerekirdi; ve onları sınama işini üstlenebilmek ve bunda sonuç alabilmek için, yukarıdan biraz olağanüstü bir yardım almanın ve yalnızca bir insandan daha çoğu olmanın zorunlu olduğunu düşündüm.

12. Felsefe konusunda söyleyeceklerim yalnızca şunlardır. Yaşamış en eşsiz kafalar tarafından yüzyıllar boyunca işlenmiş olmasına karşın tartışmaya açık ve dolayısıyla kuşkulu olmayan tek bir şey bile kapsamadığını görerek, başkalarından daha iyisini yapabileceğimi umacak denli kibirli olmadım. Ve bir ve aynı sorun üzerine hiçbir zaman birden çok doğru görüş olamayacakken tümü de bilgili insanlar tarafından savunulan ne denli çeşitli görüşün olabildiğini görünce, salt olası olabilecek herşeyi hemen hemen yanlış saydım.

13. Sonra, başka bilimlere gelince, ilkelerini felse-

*[Breiz. İng. Brittany; Fr. Bretagne: Kuzey Batı Fransa'da bir bölge. Dili Kelt dil kümesine ait.]

†[*Eudipus*'ta.]

feden ödünç aldıkları düzeye dek, sağlam olmaktan böylesine uzak temeller üzerine dayanıklı hiçbirşeyin kurulmuş olamayacağı yargısında bulundum. Ve ne onur ne de vaadettikleri kazanç beni onları öğrenmeye inandırmak için yeterli olmadı, çünkü—Tanrıya şükürler olsun—kendimi servetimi arttırmak için bir bilim tecimcisi olmaya zorlanacak bir durumda bulmadım; ve Kinikler gibi tüm şanı küçümsemeyi taslamış olmasam da, uydurma sanlar yoluyla olmanın dışında kazanma umudunda olmadığım şeylere pek değer vermedim. Ve son olarak düzmece [*mauvais*]
[11] öğretilere gelince, | bunların değerlerinin ne olduğunu daha şimdiden bir simyacının verdiği sözler, bir astroloğun tahminleri, bir sihirbazın düzenbazlıkları, bilgisizi olduklarını bilmeyi meslek edinmiş olanların dolapları ve övünmeleri tarafından aldatılamayacak denli iyi bildiğimi düşündüm.

14. Bu yüzden, yaşım öğretmenlerime bağımlı olmaktan çıkmama izin verir vermez, kitaplardan öğrenmeyi bütünüyle bir yana bıraktım. Ve kendi içimde, ya da hiç olmazsa dünyanın büyük kitabında bulunabilecek olandan başka hiçbir bilimi aramamaya karar verip gençliğimin geri kalanını gezip dolaşarak geçirdim, saraylar ve ordular gördüm, değişik huy ve durumlarda insanlarla konuştum, çeşitli deneyimler edindim, talihin beni içine düşürdüğü türlü güçlüklerde kendimi sınadım; ve her yerde önüme çıkan şeylerden bir yarar sağlayabilmek için onlar üzerine kafa yordum. Çünkü bana öyle göründü ki, her insanın özellikle onu ilgilendiren ve yanlış bir yargı durumunda sonucun onu hemen cezalandıracağı sorunlar üzerine yaptığı uslamlamalarda, çalışma odasında kitaplarına gömülmüş birinin hiçbir etkisi olmayan ve sağ duyudan uzaklaştıkları ölçüde onu daha da kibirli yapmanın dışında hiçbir sonuç getirmeyen kurgular üzerine incelemesinde olduğundan çok daha fazla gerçeklik ile karşılaşabilirdim (daha da kibirli diyorum, çünkü sağduyudan uzaklaştıkça sonuçları olası göstermeye çalışırken daha da çok yaratıcılık ve beceri gösterdiğini düşünecektir). Ve eylemlerimde görüşümü açık tutabilmek ve bu yaşamda güvenle yürü-
[12] yebilmek için her zaman doğru olanı yanlış | olandan ayırdetmeyi öğrenme konusunda aşırı bir istek duydum.

15. Yalnızca başka insanların yaşam yollarını irdelerken onlarda bana güvenilirlik duygusu verebilecek hiçbirşey bulamadığım, ve onlarda hemen hemen daha önce felsefecilerin görüşleri arasında gördüğüm denli büyük bir türlülük gözlediğim doğrudur. Bundan çıkardığım en büyük kazanç, bize çok aşırı ve gülünç görünen birçok şeyin başka büyük uluslar tarafından yaygın olarak kabul edilip onaylandığını

tant qu'elles empruntent leurs principes de la philosophie, je jugeais qu'on ne pouvait avoir rien bâti, qui fût solide, sur des fondements si peu fermes. Et ni l'honneur, ni le gain qu'elles promettent, n'étaient suffisants pour me convier à les apprendre; car je ne me sentais point, grâces à Dieu, de condition qui m'obligeât à faire un métier de la science, pour le soulagement de ma fortune; et quoique je ne fisse pas profession de mépriser la gloire en cynique, je faisais néanmoins fort peu d'état de celle que je n'espérais point pouvoir acquérir qu'à faux titres. Et enfin, pour les mauvaises doctrines, je pensais déjà con|naître assez ce qu'elles valaient, pour n'être plus sujet à être trompé, ni par les promesses d'un alchimiste, ni par les prédictions d'un astrologue, ni par les impostures d'un magicien, ni par les artifices ou la vanterie d'aucun de ceux qui font profession de savoir plus qu'ils ne savent.

14. C'est pourquoi, sitôt que l'âge me permit de sortir de la sujétion de mes précepteurs, je quittai entièrement l'étude des lettres. Et me résolvant de ne chercher plus d'autre science que celle qui se pourrait trouver en moi-même, ou bien dans le grand livre du monde, j'employai le reste de ma jeunesse à voyager, à voir des cours et des armées, à fréquenter des gens de diverses humeurs et conditions, à recueillir diverses expériences, à m'éprouver moi-même dans les rencontres que la fortune me proposait, et partout à faire telle réflexion sur les choses qui se présentaient, que j'en pusse tirer quelque profit. Car il me semblait que je pourrais rencontrer beaucoup plus de vérité, dans les raisonnements que chacun fait touchant les affaires qui lui importent, et dont l'événement le doit punir bientôt après, s'il a mal jugé, que dans ceux que fait un homme de lettres dans son cabinet, touchant des spéculations qui ne produisent aucun effet, et qui ne lui sont d'autre conséquence, sinon que peut-être il en tirera d'autant plus de vanité qu'elles seront plus éloignées du sens commun, à cause qu'il aura dû employer d'autant plus d'esprit et d'artifice à tâcher de les rendre vraisemblables. Et j'avais toujours un extrême désir d'apprendre à distinguer le vrai d'avec le faux, pour voir clair en mes actions, | et marcher avec assurance en cette vie.

15. Il est vrai que, pendant que je ne faisais que considérer les mœurs des autres hommes, je n'y trouvais guère de quoi m'assurer, et que j'y remarquais quasi autant de diversité que j'avais fait auparavant entre les opinions des philosophes. En sorte que le plus grand profit que j'en retirais, était que, voyant plusieurs choses qui, bien qu'elles nous semblent fort extravagantes et ridicules, ne laissent pas d'être communément reçues et approuvées par d'autres grands peuples, j'apprenais à ne rien croire trop fermement

de ce qui ne m'avait été persuadé que par l'exemple et par la coutume; et ainsi je me délivrais peu à peu de beaucoup d'erreurs, qui peuvent offusquer notre lumière naturelle, et nous rendre moins capables d'entendre raison. Mais, après que j'eus employé quelques années à étudier ainsi dans le livre du monde, et à tâcher d'acquérir quelque expérience je pris un jour résolution d'étudier aussi en moi-même, et d'employer toutes les forces de mon esprit à choisir les chemins que je devais suivre. Ce qui me réussit beaucoup mieux, ce semble, que si je ne me fusse jamais éloigné, ni de mon pays, ni de mes livres.

görünce, yalnızca örneklere ve alışkanlıklara bakarak inanmış olduğum şeylere çok katı olarak inanmamam gerektiğini öğrenmek oldu; böylece yavaş yavaş doğal ışığımızı karartabilecek ve Usu kabul etme yeteneğimizi ortadan kaldırabilecek birçok yanılgıdan kurtuldum. Ama bu yolda dünyanın kitabını okuyarak ve biraz deneyim kazanmaya çalışarak birkaç yıl geçirdikten sonra, bir gün kendimi de bir inceleme nesnesi yapmaya ve izleyeceğim yolu seçmede anlığımın tüm gücünü kullanmaya karar verdim. Ve bu, bana öyle görünüyor ki, eğer ülkemden ve kitaplarımdan hiçbir zaman ayrılmamış olsaydım elde edebileceklerimden çok daha iyi sonuç verdi.

SECONDE PARTIE

BÖLÜM II

1. J'étais alors en Allemagne, où l'occasion des guerres qui n'y sont pas encore finies m'avait appelé; et comme je retournais du couronnement de l'empereur vers l'armée, le commencement de l'hiver m'arrêta en un quartier où, ne trouvant aucune conversation qui me divertît, et n'ayant d'ailleurs, par bonheur, aucuns soins ni passions qui me troublassent, je demeurais tout le jour enfermé seul dans un poêle, où j'avais tout loisir de | m'entretenir de mes pensées. Entre lesquelles, l'une des premières fut que je m'avisai de considérer, que souvent il n'y a pas tant de perfection dans les ouvrages composés de plusieurs pièces, et faits de la main de divers maîtres, qu'en ceux auxquels un seul a travaillé. Ainsi voit-on que les bâtiments qu'un seul architecte a entrepris et achevés, ont coutume d'être plus beaux et mieux ordonnés, que ceux que plusieurs ont tâché de raccommoder, en faisant servir de vieilles murailles qui avaient été bâties à d'autres fins. Ainsi ces anciennes cités, qui, n'ayant été au commencement que des bourgades, sont devenues, par succession de temps, de grandes villes, sont ordinairement si mal compassées, au prix de ces places régulières qu'un ingénieur trace à sa fantaisie dans une plaine, qu'encore que, considérant leurs édifices chacun à part, on y trouve souvent autant ou plus d'art qu'en ceux des autres; toutefois, à voir comme ils sont arrangés, ici un grand, là un petit, et comme ils rendent les rues courbées et inégales, on dirait que c'est plutôt la fortune, que la volonté de quelques hommes usant de raison, qui les a ainsi disposés. Et si on considère qu'il y a eu néanmoins de tout temps quel-

1. O SIRALAR Almanya'daydım ve beni oraya çeken şey henüz bitmeyen savaşlar olmuştu; ve İmparatorun taç giyme töreninden orduya katılmak üzere ülkeme dönerken kışın bastırması beni bir konaklama yerinde alıkoydu* ve orada beni oyalayacak hiçbir söyleşi olmadığı için, ve ayrıca ne mutlu hiçbir kaygı ya da tutku tarafından da rahatsız edilmediğim için, bütün gün yalnız başıma bir sobanın ısıttığı küçük bir odaya kapandım ve orada düşüncelerimle başbaşa kalacak | bütünüyle boş bir zaman buldum. Ak- [13]
lıma gelen ilk düşüncelerden biri birçok parçadan oluşan ve değişik ustaların ellerinden çıkan yapıtların çoğu kez üzerinde tek bir bireyin yalnız başına çalışmış olduğu yapıtlardan daha az eksiksiz olduğuydu. Böylece tek bir mimar tarafından üstlenilen ve gerçekleştirilen yapıların genellikle birçok mimarın daha başka erekler göz önüne alınarak yapılmış eski duvarlardan yararlanma yoluyla düzenleyip geliştirmeye çalıştıkları yapılardan daha güzel ve daha uyumlu olduklarını görürüz. Aynı yolda, başlangıçta ancak birer köy iken zamanla büyük kentlere dönüşmüş olan o eski siteler de genellikle kendi imgelemini özgürce izleyen bir mühendis tarafından bir ova üzerinde düzenli olarak tasarlanmış başkalarıyla karşılaştırma içinde çok kötü yerleştirilmişlerdir; yapılarının her birine tek tek baktığımızda bunlarda sık sık ötekilerde olduğu denli ya da daha büyük bir incelik ve beceri olsa da, onlarda hiçbir ayrım gözetilmeden biraraya yerleştirilmiş büyüklü küçüklü yapılar bulunur ve bu yüzden caddeler eğri büğrüdür, öyle ki böyle bir düzenlemeye götürmüş olan şeyin ussal insanların istenci olmaktan çok şans olmuş olduğu söylenebilir. Ve eğer bu durumun her zaman özel bireylere ait yapılar-

*[Bohemya-Macar Kralı Ferdinand'ın Alman Kayzeri olması onuruna düzenlenen törenlerden dönerken, büyük bir olasılıkla Bavyera'da Ulm kenti yakınlarında, 10-11 Kasım, 1619.]

la ilgilenmekle ve onların birer kamu süsü olmalarını sağlamakla görevli belli memurların bulunması olgusuna karşın ortaya çıktığını düşünürsek, yalnızca başkalarının işleri üzerinde çalışarak çok başarılı şeyler yaratmanın ne denli güç olduğunu anlarız. Böylece bir zamanlar yarı-yabanıl olmuş ve yasalarını yalnızca suçlardan ve kavgalardan doğan rahatsızlığın dayatması ölçüsünde yaparak
[14] ancak yavaş yavaş uygarlaşmış olan halkların, | ilk kez topluluklar olarak biraraya geldikleri zamandan başlayarak sağgörülü bir yasamacı tarafından saptanan anayasayı işletmiş olanlar denli iyi bir hükümet dizgesi kurmada başarılı olamayacaklarını düşündüm. Dolayısıyla bütünüyle açıktır ki buyrukları yalnızca Tanrıdan gelmiş olan gerçek dinin anayasası başka hiç biri ile karşılaştırılamayacak denli iyi düzenlenmiş olmalıdır. Ve insan sorunlarına dönersek, inanıyorum ki eğer Sparta eski zamanlarda öylesine serpilmişse, bunun nedeni yasalarının her birinin tek tek iyiliği değil—çünkü birçokları tuhaf ve giderek doğru bir törelliğe bile aykırıydı—, ama tek bir birey tarafından tasarlanmış oldukları için tümünün de aynı ereğe yönelmiş olmasıydı. Ve benzer olarak kitaplarda bulunan, hiç olmazşa birçok değişik bireyin adım adım birikmiş görüşlerinden oluşturuldukları için uslamlamaları yalnızca olası olan ve hiçbir tanıtlama kapsamayan kitaplarda bulunan bilimlerin gerçeğe sağduyulu bir insanın dolaysızca önünde bulunan şeyler açısından bütünüyle doğal olarak yerine getirebileceği yalın uslamlama denli bile yaklaşmadıklarını düşündüm. Yine, düşündüm ki hepimiz yetişkin insanlar olmadan önce bir zamanlar çocuk olduğumuz için, ve uzun bir süre boyunca itkilerimiz ve öğretmenlerimiz tarafından yönetildiğimiz için (ki bu sonuncular sık sık birbirleri ile çelişmiş ve belki de bize her zaman iyiye yönelik öğütler vermemişlerdir), yargılarımızın doğduğumuz günden bu yana usumuzun tam kullanımını gerçekleştirmiş ve her zaman yalnızca onun tarafından yönetilmiş olmamız durumunda olabilecekleri denli arı ve sağlam olmaları hemen hemen olanaksızdır.

[15] 2. Hiç kuşkusuz bir kentteki tüm evlerin yalnızca | kentin daha güzel caddelerle bir başka biçimde yeniden kurulması gibi bir nedenle yerle bir edildiğini görmeyiz; ama aynı zamanda birçoklarının kendi evlerini yeniden yapabilmek için yıktırdıklarını, ve kimi zaman evlerin kendi üzerlerine yıkılma tehlikesinin olduğu ve temellerin güvenilir olmadığı yerde bunu yapmak zorunda kaldıklarını görürüz. Böyle örneklerden çıkarak, herhangi bir özel bireyin bir Devleti doğru olarak baştan kurabilmek için onu devirerek ve tüm temellerini değiştirerek reformdan geçirme tasarının gerçekte hiç de usayatkın olmadığına inandım; ne de benzer olarak Bilimlerin bütün

ques officiers, qui ont eu charge de prendre garde aux bâtiments des particuliers, pour les faire servir à l'ornement du public, on connaîtra bien qu'il est malaisé, en ne travaillant que sur les ouvrages d'autrui, de faire des choses fort accomplies. Ainsi je m'imaginai que les peuples qui, ayant été autrefois demi-sauvages, et ne s'étant civilisés que peu à peu, n'ont fait leurs lois qu'à mesure que l'incommodité des crimes et des querelles les y a | contraints, ne sauraient être si bien policés que ceux qui, dès le commencement qu'ils se sont assemblés, ont observé les constitutions de quelque prudent législateur. Comme il est bien certain que l'état de la vraie religion, dont Dieu seul a fait les ordonnances, doit être incomparablement mieux réglé que tous les autres. Et pour parler des choses humaines, je crois que, si Sparte a été autrefois très florissante, ce n'a pas été à cause de la bonté de chacune de ses lois en particulier, vu que plusieurs étaient fort étranges, et même contraires aux bonnes moeurs, mais à cause que, n'ayant été inventées que par un seul, elles tendaient toutes à même fin. Et ainsi je pensai que les sciences des livres, au moins celles dont les raisons ne sont que probables, et qui n'ont aucunes démonstrations, s'étant composées et grossies peu à peu des opinions de plusieurs diverses personnes, ne sont point si approchantes de la vérité, que les simples raisonnements que peut faire naturellement un homme de bon sens touchant les choses qui se présentent. Et ainsi encore je pensai que, pource que nous avons tous été enfants avant que d'être hommes, et qu'il nous a fallu longtemps être gouvernés par nos appétits et nos précepteurs, qui étaient souvent contraires les uns aux autres, et qui, ni les uns ni les autres, ne nous conseillaient peut-être pas toujours le meilleur, il est presque impossible que nos jugements soient si purs, ni si solides qu'ils auraient été, si nous avions eu l'usage entier de notre raison dès le point de notre naissance, et que nous n'eussions jamais été conduits que par elle.

2. Il est vrai que nous ne voyons point qu'on jette par | terre toutes les maisons d'une ville, pour le seul dessein de les refaire d'autre façon, et d'en rendre les rues plus belles; mais on voit bien que plusieurs font abattre les leurs pour les rebâtir, et que même quelquefois ils y sont contraints, quand elles sont en danger de tomber d'elles-mêmes, et que les fondements n'en sont pas bien fermes. A l'exemple de quoi je me persuadai, qu'il n'y aurait véritablement point d'apparence qu'un particulier fît dessein de réformer un État, en y changeant tout dès les fondements, et en le renversant pour le redresser; ni même aussi

de réformer le corps des sciences, ou l'ordre établi dans les écoles pour les enseigner; mais que, pour toutes les opinions que j'avais reçues jusques alors en ma créance, je ne pouvais mieux faire que d'entreprendre, une bonne fois, de les en ôter, afin d'y en remettre par après, ou d'autres meilleures, ou bien les mêmes, lorsque je les aurais ajustées au niveau de la raison. Et je crus fermement que, par ce moyen, je réussirais à conduire ma vie beaucoup mieux que si je ne bâtissais que sur de vieux fondements, et que je ne m'appuyasse que sur les principes que je m'étais laissé persuader en ma jeunesse, sans avoir jamais examiné s'ils étaient vrais. Car, bien que je remarquasse en ceci diverses difficultés, elles n'étaient point toutefois sans remède, ni comparables à celles qui se trouvent en la réformation des moindres choses qui touchent le public. Ces grands corps sont trop malaisés à relever, étant abattus, ou même à retenir, étant ébranlés, et leurs chutes ne peuvent être que très rudes. Puis, pour leurs imperfections, s'ils en ont, comme la seule diversité qui est entre eux | suffit pour assurer que plusieurs en ont, l'usage les a sans doute fort adoucies; et même il en a évité ou corrigé insensiblement quantité, auxquelles on ne pourrait si bien pourvoir par prudence. Et enfin, elles sont quasi toujours plus supportables que ne serait leur changement: en même façon que les grands chemins, qui tournoient entre des montagnes, deviennent peu à peu si unis et si commodes, à force d'être fréquentés, qu'il est beaucoup meilleur de les suivre, que d'entreprendre d'aller plus droit, en grimpant au-dessus des rochers, et descendant jusques au bas des précipices.

3. C'est pourquoi je ne saurais aucunement approuver ces humeurs brouillonnes et inquiètes, qui, n'étant appelées, ni par leur naissance, ni par leur fortune, au maniement des affaires publiques, ne laissent pas d'y faire toujours, en idée, quelque nouvelle réformation. Et si je pensais qu'il y eût la moindre chose en cet écrit, par laquelle on me pût soupçonner de cette folie, je serais très marri de souffrir qu'il fût publié. Jamais mon dessein ne s'est étendu plus avant que de tâcher à réformer mes propres pensées, et de bâtir dans un fonds qui est tout à moi. Que si, mon ouvrage m'ayant assez plu, je vous en fais voir ici le modèle, ce n'est pas, pour cela, que je veuille conseiller à personne de l'imiter. Ceux que Dieu a mieux partagés de ses grâces, auront peut-être des desseins plus relevés; mais je crains bien que celui-ci ne soit déjà que trop hardi pour plusieurs. La

bir kütlesinde ya da Okulların yerleşik öğretim düzenlerinde reform yapmanın geçerli olduğuna inandım; ama bu güne dek benimsemiş olduğum tüm görüşlere gelince, onları ya daha sonra daha iyi başkaları ile ya da benim tarafımdan usun ölçünlerine uygun bir duruma getirildikten sonra aynıları ile değiştirebilmek için tümünü de kesinlikle bir yana atmaktan daha iyisini yapamayacağımı düşündüm. Ve bu yolla yaşamımı yönlendirmede herşeyi eski temeller üzerine kurmaktan ve gençliğimde doğru olup olmadıklarını hiç araştırmadan kendimi inandırdığım ilkeler üzerine dayanmaktan çok daha başarılı olacağıma sıkı sıkıya inandım. Çünkü bunu yaparken karşılaşacağım çeşitli güçlükleri görmeme karşın, bunlar aynı zamanda aşılmaz güçlükler değildiler, ne de kamuyu ilgilendiren en önemsiz sorunların reformasyonu durumunda ortaya çıkanlarla karşılaştırılabilirlerdi. Bu büyük kurumlar söz konusu olduğunda, bir kez çöktükten sonra onları yeniden ayağa kaldırmak, ya da bir kez sarsıldıklarında onları yerlerinde tutmak bile çok güç bir iştir, ve düşüşleri her zaman çok şiddetli olur. Dahası, gösterebilecekleri eksikliklere gelince—ki aralarındaki türlülüğün kendisi | birçok [16]
durumda bunların olduğunu göstermek için yeterlidir—, alışkanlık hiç kuşkusuz onları büyük ölçüde hafifletmiş, ve bu arada salt sağgörü yoluyla çare bulunamayacak birçoklarından kaçınmamıza da yardım etmiş ya da onları göze çarpmadan düzeltmiştir. Ve son olarak eksiklikler hemen hemen her zaman onları değiştirme sürecinden daha dayanılabilirdirler—tıpkı dağlar arasından kıvrılıp giden önemli yolların sık kullanım sonucu yavaş yavaş ezilip düzleşmeleri gibi, öyle ki onları izlemek kayaların üzerine tırmanarak ve uçurumların dibine inerek daha doğrudan bir yol izlemeye çalışmaktan çok daha iyidir.

3. Bu nedenledir ki ne doğum ne de talih yoluyla kamu sorunlarının yönetimine yazgılanmamış olmalarına karşın, karışıklık ve kaynaşma içindeki kafalarında hiçbir zaman birkaç yeni reformasyon düşüncesi olmadan yapamayan ruhları ne olursa olsun onaylamıyorum. Ve eğer yazıda bu budalalığı aklayacak en küçük birşeyin kapsandığından kuşkulansaydım, yayımlanmasına izin vermekten büyük üzüntü duyardım. Amacım hiçbir zaman kendi düşüncelerimi reformdan geçirmenin ve bütünüyle kendimin olan bir temel üzerine yükseltmenin ötesine geçmedi. Eğer çalışmam bana belli bir doyum vermişse ve böylece burada sizlere onun bir modelini sunuyorsam, bunu yapmamın nedeni herhangi birinin ona öykünmesini öğütlemeyi istemem değildir. Tanrının kayrasını bağışlarken kendilerinden hiçbirşey esirgemediği insanlar belki de daha yüksek tasarlar oluşturacaklardır; ama gene de tasarımın şimdiden birçoklarına fazla atılgan görüneceğinden korkarım. Birinin kendini önceden kazandığı tüm

görüş ve inançlardan sıyırması yönündeki yalın karar herkesin izlemesi gereken bir örnek değildir; ve dünyanın
[17] | aşağı yukarı onu hiçbir biçimde uygun görmeyecek iki tip kafa yapısından oluştuğu söylenebilir. Olduklarından daha akıllı olduklarına inanarak yargıda ivecen olmanın önüne geçemeyenler ve düşüncelerini doğru bir düzene sokmak için yeterince dayanç gösteremeyenler vardır; bu yüzden, bu betimlemeye uyan insan bir kez önceden kabul ettiği ilkelerden kuşku duyma özgürlüğünü seçmiş ve alışıldık yoldan sapmışsa, hiçbir zaman dosdoğru saptanan ereğe ulaşmak için tutulması gereken yolu izleyemeyecek ve bu yüzden tüm yaşamı boyunca dolanıp duracaktır. İkinci olarak, kimileri vardır ki, kendilerini doğruları yanlışlardan ayırdetme konusunda onlara birşeyler öğretebilecek başkalarından daha az yetenekli sayacak denli sağduyulu ya da alçakgönüllü oldukları için, haklı olarak kendileri daha iyi görüşler aramaktansa onların görüşlerini izlemekle yetinirler.

4. Bana gelince, eğer her zaman tek bir öğretmenim olmuş olsaydı, ya da eğer en bilgili insanların görüşleri arasında bile en eski zamanlardan bu yana varolan ayrımları hiç görmemiş olsaydım, kuşkusuz bu sonuncuların arasında olurdum. Ama daha kolej günlerimde bile şimdiye dek herhangi bir felsefeci tarafından ileri sürülmüş olmayacak denli tuhaf ya da inanılmaz hiçbirşeyin imgelenemeyeceğini öğrenmiştim; ve daha sonra gezilerimde anlayışları bizimkilere çok aykırı olanların gene de bu nedenle barbarlar ya da yabanıllar olmadıklarını, tersine birçoklarının uslarını bizim gibi ya da giderek bizden de iyi kullanabildiklerini gördüm; ve aynı ansal yapı ile bir ve aynı insanın çocukluğundan başlayarak Fransızlar ya da Almanlar arasında yetiştirilmesine ya da bütün yaşamını Çinliler ya da yamyamlar arasında geçirmiş olmasına göre ne denli değişik olabileceğini
[18] düşündüm; ve yine, | giysilerde izlenen modalarda bile, bize on yıl önce hoş görünen ve belki de bir on yıl geçmeden bir kez daha hoş görünecek olanın bugün nasıl aşırı ve gülünç göründüğünü ayrımsadım; böylece bizi inandıran şeyin herhangi bir pekin bilgiden çok alışkanlık ve örnek olduğu, ve buna karşın çoğunluğun sesinin ortaya çıkarılması biraz güç gerçeklikler konusunda herhangi bir kanıt olmadığı, çünkü böyle gerçekliklerin bütün bir halk tarafından olmaktan çok yalnızca bir insan tarafından bulunmasının daha olası olduğu vargısını çıkardım; ama görüşleri başkalarının görüşlerine yeğlenebilir görünen tek bir insan bile seçmeyi başaramadım ve deyim yerindeyse kendimi yönlendirmeyi kendim üstlenmek zorunda kaldığımı gördüm.

5. Ama alacakaranlıkta ve yalnız başına yürüyen biri gibi yavaş yavaş ilerlemeye ve tüm şeylerde öylesine dik-

seule résolution de se défaire de toutes les opinions qu'on a reçues auparavant en sa créance, n'est pas un exemple que chacun doive suivre; et le monde n'est quasi composé que | de deux sortes d'esprits auxquels il ne convient aucunement. A savoir, de ceux qui, se croyant plus habiles qu'ils ne sont, ne se peuvent empêcher de précipiter leurs jugements, ni avoir assez de patience pour conduire par ordre toutes leurs pensées: d'où vient que, s'ils avaient une fois pris la liberté de douter des principes qu'ils ont reçus, et de s'écarter du chemin commun, jamais ils ne pourraient tenir le sentier qu'il faut prendre pour aller plus droit, et demeureraient égarés toute leur vie. Puis, de ceux qui, ayant assez de raison, ou de modestie, pour juger qu'ils sont moins capables de distinguer le vrai d'avec le faux, que quelques autres par lesquels ils peuvent être instruits, doivent bien plutôt se contenter de suivre les opinions de ces autres, qu'en chercher eux-mêmes de meilleures.

4. Et pour moi, j'aurais été sans doute du nombre de ces derniers, si je n'avais jamais eu qu'un seul maître, ou que je n'eusse point su les différences qui ont été de tout temps entre les opinions des plus doctes. Mais ayant appris, dès le collège, qu'on ne saurait rien imaginer de si étrange et si peu croyable, qu'il n'ait été dit par quelqu'un des philosophes; et depuis, en voyageant, ayant reconnu que tous ceux qui ont des sentiments fort contraires aux nôtres, ne sont pas, pour cela, barbares ni sauvages, mais que plusieurs usent, autant ou plus que nous, de raison; et ayant considéré combien un même homme, avec son même esprit, étant nourri dés son enfance entre des Français ou des Allemands, devient différent de ce qu'il serait, s'il avait toujours vécu entre des Chinois ou des Cannibales; et comment, jusques aux | *modes* de nos habits, la même chose qui nous a plu il y a dix ans, et qui nous plaira peut-être encore avant dix ans, nous semble maintenant extravagante et ridicule: en sorte que c'est bien plus la coutume et l'exemple qui nous persuadent qu'aucune connaissance certaine, et que néanmoins la pluralité des voix n'est pas une preuve qui vaille rien pour les vérités un peu malaisées à découvrir, à cause qu'il est bien plus vraisemblable qu'un homme seul les ait rencontrées que tout un peuple: je ne pouvais choisir personne dont les opinions me semblassent devoir être préférées à celles des autres, et je me trouvai comme contraint d'entreprendre moi-même de me conduire.

5. Mais, comme un homme qui marche seul et dans les ténèbres, je me résolus

d'aller si lentement, et d'user de tant de circonspection en toutes choses, que, si je n'avançais que fort peu, je me garderais bien, au moins, de tomber. Même je ne voulus point commencer à rejeter tout à fait aucune des opinions, qui s'étaient pu glisser autrefois en ma créance sans y avoir été introduites par la raison, que je n'eusse auparavant employé assez de temps à faire le projet de l'ouvrage que j'entreprenais, et à chercher la vraie méthode pour parvenir à la connaissance de toutes les choses dont mon esprit serait capable.

6. J'avais un peu étudié, étant plus jeune, entre les parties de la philosophie, à la logique, et entre les mathématiques, à l'analyse des géomètres et à l'algèbre, trois arts ou sciences qui semblaient devoir contribuer quelque chose à mon dessein. Mais, en les examinant, je pris | garde que, pour la logique, ses syllogismes et la plupart de ses autres instructions servent plutôt à expliquer à autrui les choses qu'on sait, ou même, comme l'art de Lulle, à parler, sans jugement, de celles qu'on ignore, qu'à les apprendre. Et bien qu'elle contienne, en effet, beaucoup de préceptes très vrais et très bons, il y en a toutefois tant d'autres mêlés parmi, qui sont ou nuisibles ou superflus, qu'il est presque aussi malaisé de les en séparer, que de tirer une Diane ou une Minerve hors d'un bloc de marbre qui n'est point encore ébauché. Puis, pour l'analyse des anciens et l'algèbre des modernes, outre qu'elles ne s'étendent qu'à des matières fort abstraites, et qui ne semblent d'aucun usage, la première est toujours si astreinte à la considération des figures, qu'elle ne peut exercer l'entendement sans fatiguer beaucoup l'imagination; et on s'est tellement assujetti, en la dernière, à certaines règles et à certains chiffres, qu'on en a fait un art confus et obscur qui embarrasse l'esprit, au lieu d'une science qui le cultive. Ce qui fut cause que je pensai qu'il fallait chercher quelque autre méthode, qui, comprenant les avantages de ces trois, fût exempte de leurs défauts. Et comme la multitude des lois fournit souvent des excuses aux vices, en sorte qu'un État est bien mieux réglé, lorsque, n'en ayant que fort peu, elles y sont fort étroitement observées; ainsi, au lieu de ce grand nombre de préceptes dont la logique est composée, je crus que j'aurais assez des quatre suivants, pourvu que je prisse une ferme et constante résolution de ne manquer pas une seule fois à les observer. |

7. Le premier était de ne recevoir jamais aucune chose pour vraie, que je ne la connusse évidemment être telle: c'est-à-dire d'éviter soigneusement la précipitation et la prévention; et de ne comprendre rien de katli olmaya karar verdim ki, ilerleyişim çok az olsa bile en azından kendimi düşmeye karşı kolladım. Daha önce inançlarım arasına oraya Us aracılığıyla getirilmiş olmaksızın giriveren tüm görüşleri bütünüyle yadsımaya başlamadan önce, ilkin üstlendiğim görevin bir tasarını yapmak ve tüm şeylerin anlığımın yetenekli olduğu bir bilgisine varmanın gerçek Yöntemini aramak için yeterince zaman ayırmayı istedim.

6. Daha gençken felsefenin değişik bölümleri arasında biraz Mantık, ve Matematiğinkiler arasında ise Geometrik Çözümleme ve Cebir çalışmıştım—amacıma katkıda bulunmaları gerekirmiş gibi görünen üç sanat ya da bilim. Ama onları incelerken, | Mantık açısın- [19]
dan onun tasımlarının ve öteki öğretilerinin çoğunun yeni olanı ortaya çıkarmaktan çok bilinen şeyleri başkalarına açıklamada, ya da Lully'nin* sanatı gibi, birine bilmediği şeyler üzerine yargıda bulunmaksızın konuşma yeteneğini vermede daha iyi hizmet ettiğini gözledim. Ve gerçekte Mantık çok doğru ve çok iyi bir dizi ilke kapsıyor olsa da, aynı zamanda aralarına zararlı ya da gereksiz öyle çok başkaları karışmıştır ki, bunları birbirinden ayırmak hemen hemen henüz kabaca bile yontulmamış bir mermer bloktan bir Diana ya da bir Minerva çıkarmak denli güçtür. Ve eskilerin Çözümlemesine ve modernlerin Cebirine gelince, ikisinin de yalnızca hiçbir yararları yok gibi görünen çok soyut konular kapsamaları olgusu bir yana, birincisi betilerin irdelenmesi ile her zaman öyle bir yolda bağlıdır ki İmgelemi bütünüyle bitirip tüketmeden Anlağı işletemez; ve ikincide kişi belli kural ve simgelere öylesine bağımlı tutulur ki, sonuç anlığın gelişimine katkıda bulunan bir bilim yerine karışık ve bulanık [*confus et obscur*] olan ve onu sıkıntıya düşüren bir sanatın oluşturulmasıdır. Bu beni bu üçünün üstünlüklerini kendi içinde kapsarken gene de eksikliklerinden bağışık bir başka Yöntemin araştırılması gerektiği görüşüne götürdü. Ve bir yasalar çokluğunun çoğu kez kötüler için özürler sağlaması gibi, ve bu yüzden bir Devletin kendilerine sıkı sıkıya uyulan çok az yasası olduğunda çok daha iyi yönetilmesi gibi, yine böyle, Mantığı oluşturan çok sayıda kural yerine, bütünüyle yeterli gördüğüm dördünü bulacağıma inandım, yeter ki hiçbir zaman tek bir durumda bile onlara uymayı gözardı etmeme gibi sağlam ve sürekli bir karara sarılayım. | [20]

7. Bunlardan birincisi doğru olduğunu açıkça bilmediğim hiçbirşeyi doğru olarak kabul etmemekti: başka bir deyişle, iveğenlikten ve önyargıdan dikkatle kaçın-

*[Raymond ya da Ramon Lully (?1235-1315): İspanyol gizemci ve misyoner. Başlıca yapıtları *Ars generalis sive magna* ve ütopya romanı *Blaquerna*.]

mak, ve anlığıma kuşku duymak için hiçbir fırsat bulamayacağım denli açık ve seçik olarak sunulmayan hiçbirşey üzerine yargıda bulunmamaktı.

8. İkincisi araştırdığım güçlüklerin her birini olabildiği denli, ve en iyi yolda çözülebilmesi için gerekli olduğu denli çok sayıda parçaya bölmekti.

9. Üçüncüsü düşüncelerimi bir düzene göre yönetmekti, öyle bir yolda ki, en yalın ve anlaması en kolay nesnelerle başlayarak adım adım ya da derece derece en bileşik olanın bilgisine ulaşılacak, ve bunu yaparken birbirlerini doğallıkla izlemeyenler arasında bile bir düzen varsayılacaktı.

10. Ve sonuncusu bana tüm durumlarda hiçbirşeyi atlamadığım inancasını verecek denli tam bir sıralama ve o denli genel bir gözden geçirme yapmaktı.

11. Geometricilerin en güç tanıtlamalara ulaşmak için yararlandıkları bu uzun ama yalın ve kolay uslamlama zincirleri beni insan bilgisinin erişebileceği herşeyin aynı yolda birbirini izleyebileceğini, ve yalnızca doğru olmayan herhangi birşeyi doğru olarak kabul etmekten kaçınmamız ve bir vargıyı ötekinden çıkarsayabilmek için zorunlu olan düzene her zaman dikkat etmemiz koşuluyla, sonunda kendisine ulaşamayacağımız denli uzak ya da ortaya çıkaramayacağımız denli gizli olan hiçbirşeyin olamayacağını imgelemeye götürdü. Ve başlamak için nelerin | gerekli olduğunu bulmada pek [21] sıkıntı çekmedim, çünkü bunların en yalın ve ayrımsanması en kolay şeyler olduğunu daha şimdiden biliyordum; ve bugüne dek Bilimlerde gerçekliği aramış olanlar arasında belli tanıtlamalar, eş deyişle pekin ve açık nedenler bulmayı başaranların yalnızca matematikçiler olduğunu düşünerek, araştırmalarını aynı yolda sürdürmüş olduklarından kuşku duymadım; aynı zamanda bunu yaparken anlığımın gerçeklik ile beslenmeye alışması ve yanlış uslamlamalarla doyum bulmaması dışında herhangi bir yarar beklentisine girmedim. Ama herşeye karşın Matematik ortak adını alan tüm o tikel bilimleri öğrenmeye çabalama gibi bir amacım olmadı; gene de nesnelerinin ayrı olmasına karşın, her zaman bu nesnelerde bulunan çeşitli ilişki ya da orantılardan [*rapports ou proportions*] başka hiçbirşeyi irdeleme altına almamada anlaştıklarını görerek, yalnızca bu orantıları genel olarak irdelemenin ve bunu da onları yalnızca bilinmelerini kolaylaştırmaya en çok hizmet eden nesnelerde varsayarak yapmanın daha iyi olacağını düşündüm; ama ne olursa olsun onları bu nesnelere sınırlamam söz konusu olmadı, çünkü daha sonra onları uygulanabilir oldukları tüm nesnelere çok daha kolayca uygulayabildim. Sonra, bu orantıları kavrayabilmek için zaman zaman her birini özel olarak irde-

plus en mes jugements, que ce qui se présenterait si clairement et si distinctement à mon esprit, que je n'eusse aucune occasion de le mettre en doute.

8. Le second, de diviser chacune des difficultés que j'examinerais, en autant de parcelles qu'il se pourrait, et qu'il serait requis pour les mieux résoudre.

9. Le troisième, de *conduire* par ordre mes pensées, en commençant par les objets les plus simples et les plus aisés à connaître, pour monter peu à peu, comme par degrés, jusques à la connaissance des plus composés; et supposant même de l'ordre entre ceux qui ne se précèdent point naturellement les uns les autres.

10. Et le dernier, de faire partout des dénombrements si entiers, et des revues si générales, que je fusse assuré de ne rien omettre.

11. Ces longues chaînes de raisons, toutes simples et faciles, dont les géomètres ont coutume de se servir, pour parvenir à leurs plus difficiles démonstrations, m'avaient donné occasion de m'imaginer que toutes les choses, qui peuvent tomber sous la connaissance des hommes, s'entresuivent en même façon, et que, pourvu seulement qu'on s'abstienne d'en recevoir aucune pour vraie qui ne le soit, et qu'on garde toujours l'ordre qu'il faut, pour les déduire les unes des autres, il n'y en peut avoir de si éloignées, auxquelles enfin on ne parvienne, ni de si cachées qu'on ne découvre. Et je ne fus pas beaucoup en | peine de chercher par lesquelles il était besoin de commencer: car je savais déjà que c'était par les plus simples et les plus aisées à connaître; et considérant qu'entre tous ceux qui ont cidevant recherché la vérité dans les sciences, il n'y a eu que les seuls mathématiciens qui ont pu trouver quelque's démonstrations, c'est-à-dire quelques raisons certaines et évidentes, je ne doutais point que ce ne fût par les mêmes qu'ils ont examinées; bien que je n'en espérasse aucune autre utilité, sinon qu'elles accoutumeraient mon esprit à se repaître de vérités, et ne se contenter point de fausses raisons. Mais je n'eus pas dessein, pour cela, de tâcher d'apprendre toutes ces sciences particulières, qu'on nomme communément mathématiques; et voyant qu'encore que leurs objets soient différents, elles ne laissent pas de s'accorder toutes, en ce qu'elles n'y considèrent autre chose que les divers rapports ou proportions qui s'y trouvent, je pensai qu'il valait mieux que j'examinasse seulement ces proportions en général, et sans les supposer que dans les sujets qui serviraient à m'en rendre la connaissance plus aisée; même aussi sans les y astreindre aucunement, afin de les pouvoir d'autant mieux appliquer après à tous les autres auxquels elles conviendraient. Puis, ayant pris garde que, pour les connaître, j'aurais quelquefois besoin de les considérer

chacune en particulier, et quelquefois seulement de les retenir, ou de les comprendre plusieurs ensemble, je pensai que, pour les considérer mieux en particulier, je les devais supposer en des lignes, à cause que je ne trouvais rien de plus simple, ni que je pusse plus distinctement représenter à | mon imagination et à mes sens; mais que, pour les retenir, ou les comprendre plusieurs ensemble, il fallait que je les expliquasse par quelques chiffres, les plus courts qu'il serait possible; et que, par ce moyen, j'emprunterais tout le meilleur de l'analyse géométrique et de l'algèbre, et corrigerais tous les défauts de l'une par l'autre.

12. Comme, en effet, j'ose dire que l'exacte observation de ce peu de préceptes que j'avais choisis, me donna telle facilité à démêler toutes les questions auxquelles ces deux sciences s'étendent, qu'en deux ou trois mois que j'employai à les examiner, ayant commencé par les plus simples et les plus générales, et chaque vérité que je trouvais étant une règle qui me servait après à en trouver d'autres, non seulement je vins à bout de plusieurs que j'avais jugées autrefois très difficiles, mais il me sembla aussi, vers la fin, que je pouvais déterminer, en celles même que j'ignorais, par quels moyens, et jusques où, il était possible de les résoudre. En quoi je ne vous paraîtrai peut-être pas être fort vain, si vous considérez que, n'y ayant qu'une vérité de chaque chose, quiconque la trouve en sait autant qu'on en peut savoir; et que, par exemple, un enfant instruit en l'arithmétique, ayant fait une addition suivant ses règles, se peut assurer d'avoir trouvé, touchant la somme qu'il examinait, tout ce que l'esprit humain saurait trouver. Car enfin la méthode qui enseigne à suivre le vrai ordre, et à dénombrer exactement toutes les circonstances de ce qu'on cherche, contient tout ce qui donne de la certitude aux règles d'arithmétique. |

13. Mais ce qui me contentait le plus de cette méthode, était que, par elle, j'étais assuré d'user en tout de ma raison, sinon parfaitement, au moins le mieux qui fût en mon pouvoir; outre que je sentais, en la pratiquant, que mon esprit s'accoutumait peu à peu à concevoir plus nettement et plus distinctement ses objets, et que, ne l'ayant point assujettie à aucune matière particuliére, je me promettais de l'appliquer aussi utilement aux difficultés des autres sciences que j'avais fait à celles de l'algèbre. Non que, pour cela, lemem, ve zaman zaman onları yalnızca bellemem ya da birçoğunu birarada kavramam gerektiğine dikkat ederek, onları özel olarak daha iyi irdeleyebilmek için çizgiler olarak tasarlamam gerektiğini düşündüm, çünkü daha yalın ve imgelemime ve duyularıma seçik olarak | sunulabilmeye daha [22]
uygun başka hiçbirşey bulamadım; ama, bellenebilmeleri ya da birçoğunun birden kavranabilmesi için onları olanaklı olduğunca kısa belli simgeler [*chiffres*] yoluyla açıklamamın zorunlu olduğunu gördüm; ve bu amaç için gereken şeyin Geometrik Çözümleme ve Cebirde en iyi olan herşeyi ödünç almam, ve birinin tüm yanlışlarını öteki yoluyla düzeltmem olduğun düşündüm.*

/12. Aslında şunu ileri sürebilirim ki, seçmiş olduğum birkaç kuralın sağın olarak izlenmesi bana bu iki bilime yayılan soruların tümünü birbirinden ayırmada öylesine kolaylık sağladı ki, en yalın ve genel olanla başlayarak, ve saptadığım her gerçeklikten başkalarının bulunuşu için bir kural olarak yararlanarak, o soruları yoklamak için kullandığım iki ya da üç ayda yalnızca bugüne dek çok güç görülmüş olan birçok sorunun çözümüne ulaşmakla kalmadım, ama sonuna doğru bana henüz bilmediğim sorular durumunda onları hangi araçla ve hangi düzeye dek çözmenin olanaklı olduğunu belirleyebilecekmişim gibi göründü. Bunda belki de sizlere çok kibirli görünüyor olabilirim, ama ancak, her bir sorun açısından saptanacak tek bir gerçeklik olduğu için, onu bulmayı başaran herkesin onun açısından bilinebilecek herşeyi bildiğini düşünmezseniz. Örneğin, kendisine Aritmetik öğretilmiş ve önceden verilen kurala göre bir toplama işlemi yapmış olan çocuk ona verilen rakamların toplamı açısından insan anlığının bilebilecek olduğu herşeyi bulduğundan emin olabilir. Çünkü, son olarak, doğru düzeni izlemeyi ve araştırmadaki tüm durumları sağın olarak sıralamayı öğreten yöntem Aritmetik kurallarına pekinlik veren herşeyi kapsar. | [23]

13. Ama bu yöntemde en hoşuma giden şey onun aracılığıyla usuma tüm şeylerde eğer eksiksiz olarak olmasa da en azından elimden geldiğince iyi olarak alıştırma yaptırabileceğimden pekin olmamdı; ve bunun yanısıra, anlığımın onu kullanırken kendini aşamalı olarak nesnelerini daha düzgün olarak ve daha seçik olarak tasarlamaya alıştırdığını anladım; ve bu yöntemi herhangi bir tikel nesneye bağlamayıp, onu Cebirde yaptığım gibi başka bilimlerin güçlüklerine de eşit ölçüde yararlı olarak uygulama konusunda kendime söz verdim. Bu nedenle ortaya çıkabilecek güçlüklerin tümünü birden yoklama girişimini göze almam diye birşey söz konusu olmadı; çünkü bunun kendisi yön-

*[Descartes söylemin bu bölümünü *Kurallar*'ında (özellikle 14ss) ayrıntılı olarak ele alır. Burada anıştırılan şey yöntemin ilk ürünü, *Çözümsel Geometri* kavramı ve *Kartezyen Koordinatlar*dır.]

temin istediği düzene aykırı olurdu. Ama bu güçlüklerin bilgilerinin henüz pekin hiçbirşey kapsamadığını bulduğum Felsefeden ödünç alınan ilkelere bağımlı olmaları gerektiğini görünce, herşeyden önce onda pekinlik sağlamak için çalışmanın gerektiğini düşündüm; ayrıca bu sorun dünyadaki en önemli sorun olduğu için, ve onda herşeyden çok iveğenlik ve önyargıdan korkulması gerektiği için, içinde bulunduğum yirmiüç yaşından çok daha olgun bir çağa erişinceye dek üzerine gitmemem gerektiğini düşündüm; yine, herşeyden önce anlığımdan o güne dek kabul ettiğim tüm yanlış görüşleri silerek, sonraki uslamlamalarım için gereç olmaya uygun bir deneyimler birikimi elde ederek, ve önüme koyduğum yöntemde adım adım sağlamlaşabilmek için onda sürekli alıştırmalar yaparak, kendimi çalışmaya hazırlamada oldukça uzun bir zaman kullanmam gerçktiğini düşündüm.

j'osasse entreprendre d'abord d'examiner toutes celles qui se présenteraient; car cela même eût été contraire à l'ordre qu'elle prescrit. Mais, ayant pris garde que leurs principes devaient tous être empruntés de la philosophie, en laquelle je n'en trouvais point encore de certains, je pensai qu'il fallait, avant tout, que je tâchasse d'y en établir; et que, cela étant la chose du monde la plus importante, et où la précipitation et la prévention étaient le plus à craindre, je ne devais point entreprendre d'en venir à bout, que je n'eusse atteint un âge bien plus mûr que celui de vingt-trois ans, que j'avais alors; et que je n'eusse, auparavant, employé beaucoup de temps à m'y préparer, tant en déracinant de mon esprit toutes les mauvaises opinions que j'y avais reçues avant ce temps-là, qu'en faisant amas de plusieurs expériences, pour être après la matière de mes raisonnements, et en m'exerçant toujours en la méthode que je m'étais prescrite, afin de m'y affermir de plus en plus.

BÖLÜM III

TROISIÉME PARTIE

1. Ve Son Olarak, içinde yaşadığımız evi yeniden yapmaya başlamadan önce, kendimize yeniden-yapım süresi boyunca içinde rahatça kalabileceğimiz
[24] bir başkasını sağlamadıkça onu yıkmak, | gereçler ve bir mimar bulmak ya da kendimiz mimar olarak davranıp dikkatle tasarının bir çizimini yapmak yeterli olmadığı için—çünkü us beni yargılarımda kararsız olmaya zorlarken eylemlerimde öyle kalmamam, ve yaşamımı elimden geldiğince mutlu olarak sürdürmeyi gözardı etmemem gerekir—, kendim için şimdilik olsa olsa üç ya da dört düzgü içeren bir ahlak dizgesi oluşturdum, ve şimdi size bunları bildirmek istiyorum.

2. Birincisi ülkemin yasa ve törelerine boyun eğmek, çocukluğumdan bu yana Tanrının kayrasıyla bana öğretilmiş olan dine sürekli olarak sarılmak, ve tüm başka şeylerde kendimi birlikte yaşadığım en sağgörülü insanların davranışlarında genellikle kabul ettikleri en ölçülü, her aşırılıktan en uzak görüşlere göre yönetmekti. Çünkü kendi görüşlerimin tümünü bir sınavdan geçirmeyi istediğim ve bu yüzden onları birer sıfır saymaya başladığım için, en sağduyulu insanların görüşlerini izlemekten daha iyisini yapamayacağıma emindim. Ve böyle kişilerin bizim aramızda olduğu gibi İranlılarm ve Çinlilerin arasında da olabilmelerine karşın, bana kendimi birlikte yaşamam gereken insanlarla uyum içine yönetmek en uygunu gibi göründü; ve onların gerçek

1. Et enfin, comme ce n'est pas assez, avant de commencer à rebâtir le logis où on demeure, que de l'abattre, et | de faire provision de matériaux et d'architectes, ou s'exercer soi-même à l'architecture, et outre cela d'en avoir soigneusement tracé le dessin; mais qu'il faut aussi s'être pourvu de quelque autre, où on puisse être logé commodément pendant le temps qu'on y travaillera; ainsi, afin que je ne demeurasse point irrésolu en mes actions, pendant que la raison m'obligerait de l'être en mes jugements, et que je ne laissasse pas de vivre dès lors le plus heureusement que je pourrais, je me formai une morale par provision, qui ne consistait qu'en trois ou quatre maximes, dont je veux bien vous faire part.

2. La première était d'obéir aux lois et aux coutumes de mon pays, retenant constamment la religion en laquelle Dieu m'a fait la grâce d'être instruit dès mon enfance, et me gouvernant, en toute autre chose, suivant les opinions les plus modérées, et les plus éloignées de l'excès, qui fussent communément reçues en pratique par les mieux sensés de ceux avec lesquels j'aurais à vivre. Car, commençant dès lors à ne compter pour rien les miennes propres, à cause que je les voulais remettre toutes à l'examen, j'étais assuré de ne pouvoir mieux que de suivre celles des mieux sensés. Et encore qu'il y en ait peut-être d'aussi bien sensés, parmi les Perses ou les Chinois, que parmi nous, il me semblait que le plus utile était de me régler selon ceux avec lesquels j'aurais à vivre; et que, pour savoir quelles étaient véritablement leurs opinions, je devais plutôt prendre garde à ce qu'ils pratiquaient

qu'à ce qu'ils disaient; non seulement à cause qu'en la corruption de nos moeurs il y a | peu de gens qui veuillent dire tout ce qu'ils croient, mais aussi à cause que plusieurs l'ignorent eux-mêmes; car l'action de la pensée par laquelle on croit une chose, étant différente de celle par laquelle on connaît qu'on la croit, elles sont souvent l'une sans l'autre. Et entre plusieurs opinions également reçues, je ne choisissais que les plus modérées: tant à cause que ce sont toujours les plus commodes pour la pratique, et vraisemblablement les meilleures, tous excès ayant coutume d'être mauvais; comme aussi afin de me détourner moins du vrai chemin, en cas que je faillisse, que si, ayant choisi l'un des extrêmes, c'eût été l'autre qu'il eût fallu suivre. Et, particulièrement, je mettais entre les excès toutes les promesses par lesquelles on retranche quelque chose de sa liberté. Non que je désapprouvasse les lois qui, pour remédier à l'inconstance des esprits faibles, permettent, lorsqu'on a quelque bon dessein, ou même, pour la sûreté du commerce, quelque dessein qui n'est qu indifferent, qu'on fasse des voeux ou des contrats qui obligent à y persévérer; mais à cause que je ne voyais au monde aucune chose qui demeurât toujours en même état, et que, pour mon particulier, je me promettais de perfectionner de plus en plus mes jugements, et non point de les rendre pires, j'eusse pensé commettre une grande faute contre le bon sens, si, pource que j'approuvais alors quelque chose, je me fusse obligé de la prendre pour bonne encore après, lorsqu'elle aurait peut-être cessé de l'être, ou que j'aurais cessé de l'estimer telle.

3. Ma seconde maxime était d'être le plus ferme et le plus résolu en mes actions que je pourrais, et de ne suivre | pas moins constamment les opinions les plus douteuses, lorsque je m'y serais une fois déterminé, que si elles eussent été très assurées. Imitant en ceci les voyageurs qui, se trouvant égarés en quelque forêt, ne doivent pas errer en tournoyant, tantôt d'un côté, tantôt d'un autre, ni encore moins s'arrêter en une place, mais marcher toujours le plus droit qu'ils peuvent vers un même côté, et ne le changer point pour de faibles raisons, encore que ce n'ait peut-être été au commencement que le hasard seul qui les ait déterminés à le choisir: car, par ce moyen, s'ils ne vont justement où ils désirent, ils arriveront au moins à la fin quelque part, où vraisemblablement ils seront mieux que dans le milieu d'une forêt. Et ainsi, les actions de la vie ne souffrant souvent aucun délai, c'est une

görüşlerini saptayabilmek için söylediklerinden çok yaptıklarını gözlemem gerektiğini düşündüm, çünkü yalnızca tavırlarımızın bu yozlaşmış | durumunda inandıkları [25]
herşeyi söylemeyi isteyen çok az insanın olması değil, ama ayrıca inançları konusunda birçoklarının kendilerinin bilgisiz olması da söz konusuydu; çünkü bizi bir şeye inandıran düşünce edimi ona inandığımızı bilmemizi sağlayandan ayrı olduğu için, biri çoğu kez öteki olmaksızın bulunur. Ve tümü de eşit ölçüde kabul edilen birçok görüş arasında yalnızca en ılımlı olanları seçtim, çünkü hem bunlar her zaman kılgı için en uygunları ve büyük bir olasılıkla en iyileridir—çünkü aşırı herşey genellikle kötüdür—, ve hem de, yanılgıya düşmem durumunda, doğru yoldan sapmam onu izlemem gerekirken aşırı olanı seçtiğimde olacağından daha az olacaktı. Ve özellikle özgürlüğün belli bir ölçüde kısıtlanmasına götüren tüm üstenimleri de aşırı saydım. Ama iyi bir amaç göz önüne alındığında zayıf ruhların tutarsızlığını giderebilmek için antların içilmesine ya da bizi o amacı yerine getirme yükümlülüğü altında bırakan sözleşmelerin yapılmasına izin veren yasaları değersiz görmem diye birşey söz konusu olmadı—ki amaçların bütünüyle ilgisiz olduğu tecim alanında bile güvenlik için bu yaptırım getirilir; ama dünyada her zaman aynı durumda kalması gereken hiçbirşey bulamadığım için, ve özel olarak kendime yargılarımın adım adım iyileşmeleri ve hiçbir zaman kötüleşmemeleri konusunda söz verdiğim için, eğer bir zamanlar bir şeyi iyi saydığım için onu ya o belki de iyi olmaya ya da ben onu öyle görmeye son verdikten daha sonraki bir zamanda da iyi olarak görmek zorunda kalacak olsaydım, sağ duyuya karşı ciddi bir suç işlemiş olduğumu düşünecektim.

3. İkinci düzgüm eylemlerimde elimden geldiğince kararlı ve kesin olmak, ve en kuşkulu görüşleri bile bir kez onlar | açısından karar verdikten sonra sanki bütü- [26]
nüyle güvenilirmiş gibi duraksamadan izlemekti. Bunda kendilerini bir ormanda yitirmiş bulduklarında ilkin bir yana sonra bir başkasına dolanıp durmamaları, ama hiçbir biçimde tek bir yerde durup kalmamaları gerektiğini de bilen, tersine aynı yönde ellerinden geldiğince doğru olarak yürümeyi sürdürmek ve belki de başlangıçta onları seçimlerinde belirlemiş olan şey yalnızca şans olsa bile herhangi bir önemsiz nedenle sapmadan ilerlemek zorunda olduklarını anlayan gezginlerin örneklerini izlemeliydim; bu yolla tam olarak istedikleri yere ulaşamasalar bile, hiç olmazsa sonunda bir yere varacak ve büyük bir olasılıkla orada kendilerini bir ormanın ortasında kalmış bulmaktan daha iyi bir durumda olacaklardır. Ve benzer olarak yaşamda eylemler çoğu kez hiçbir gecikmeye izin vermedikleri için, çok

açıktır ki ne zaman en doğru görüşleri ayırdetmek gücümüzün ötesinde ise en olası olanları izlememiz gerekir; ve giderek herhangi bir görüşte bir başkasından daha büyük bir olasılık görmesek bile, gene de herhangi birine karar vermeli ve daha sonra onu kılgı ile ilişkisinde bundan böyle kuşkulu olarak değil, ama bizi onun üzerine karar vermeye götüren nedenin çok doğru ve çok pekin olarak biliniyor olması ölçüsünde çok doğru ve çok pekin olarak görmeliyiz. Ve bundan böyle bu ilke sonradan kötü olarak yargılayacakları şeyleri iyi sayarak yapmak için her tür tutarsızlığa izin veren zayıf ve kararsız ruhların duyunçlarını genellikle rahatsız eden tüm pişmanlık ve tövbeden kurtulmam için yeterli oldu.

4. Üçüncü düzgüm her zaman talihten çok kendimi
[27] yenmeye, | ve dünyanın düzeninden çok kendi isteklerimi değiştirmeye, ve genel olarak kendi düşüncelerimizden başka bütünüyle gücümüz içinde olan hiçbirşeyin olmadığı inancına alışmaya çalışmaktı, öyle ki dışımızda olan şeyler açısından elimizden geleni yaptıktan sonra, işlerimizin kötüye gitmesinin bizim payımıza bir başarısızlık olması saltık olarak olanaksızdı. Ve yalnızca bu bana gelecek için elde edebileceğimin ötesinde herhangi birşeyi istememin önüne geçmek ve böylece hoşnut olmak için yeterli göründü. Çünkü istencimiz doğal olarak bizi anlağımızın belli bir yolda erişilmesi olanaklı olarak sunduğundan başka şeyleri istemeye götürmediği için, açıktır ki eğer dışımızda olan tüm iyi şeyleri eşit ölçüde gücümüzün de dışında görürsek, doğuşumuzla ilgili görünen iyi şeylerden bizim olmayan bir kusurdan ötürü yoksun kaldığımızda onlardan vazgeçmede Çin ya da Meksika krallıkları bize ait olmadığı için duyduğumuzdan daha büyük bir pişmanlık duymayız; ve benzer olarak, zorunluğu erdeme çevirmek denilen şeyi yaparak, eğer hasta isek iyi, eğer hapiste isek özgür olmayı, şimdi bedenlerimizi elmas gibi bozulmaz bir tözden oluşturtmayı ya da kuşlar gibi uçmak için kanatlarımızın olmasını istemekten daha çok istememiz gerekir. Ama kendine herşeyi bu bakış açısından görme alışkanlığını kazandırmanın uzun alıştırmaları ve sık yinelenen meditasyonları gerektirdiğini kabul ediyorum; ve inanıyorum ki eski zamanlarda kendilerini talihin imparatorluğundan kurtarmayı başarabilen, ya da acılarına ve yoksulluklarına karşın mutluluklarında tanrıları ile yarışabilen felsefecilerin
[28] gizi başlıca bunda | bulunacaktır. Çünkü hiç durmadan kendilerine doğanın dayattığı sınırları düşünmekle uğraşarak, kendilerini düşüncelerinden başka hiçbirşeyin güçleri içinde olmadığına öylesine eksiksiz olarak inandırdılar ki, başka şeyler için herhangi bir duygu-

vérité très certaine que, lorsqu'il n'est pas en notre pouvoir de discerner les plus vraies opinions, nous devons suivre les plus probables; et même, qu'encore que nous ne remarquions point davantage de probabilité aux unes qu'aux autres, nous devons néanmoins nous déterminer à quelques-unes, et les considérer après, non plus comme douteuses, en tant qu'elles se rapportent à la pratique, mais comme très vraies et très certaines, à cause que la raison qui nous y a fait déterminer, se trouve telle. Et ceci fut capable dès lors de me délivrer de tous les repentirs et les remords, qui ont coutume d'agiter les consciences de ces esprits faibles et chancelants, qui se laissent aller inconstamment à pratiquer, comme bonnes, les choses qu'ils jugent après être mauvaises.

4. Ma troisième maxime était de tâcher toujours | plutôt à me vaincre que la fortune, et à changer mes désirs que l'ordre du monde; et généralement, de m'accoutumer à croire qu'il n'y a rien qui soit entièrement en notre pouvoir, que nos pensées, en sorte qu'après que nous avons fait notre mieux, touchant les choses qui nous sont extérieures, tout ce qui manque de nous réussir est, au regard de nous, absolument impossible. Et ceci seul me semblait être suffisant pour m'empêcher de rien désirer à l'avenir que je n'acquisse, et ainsi pour me rendre content. Car notre volonté ne se portant naturellement à désirer que les choses que notre entendement lui représente en quelque façon comme possibles, il est certain que, si nous considérons tous les biens qui sont hors de nous comme également éloignés de notre pouvoir, nous n'aurons pas plus de regrets de manquer de ceux qui semblent être dus à notre naissance, lorsque nous en serons privés sans notre faute, que nous avons de ne posséder pas les royaumes de la Chine ou de Mexique; et que faisant, comme on dit, de nécessité vertu, nous ne désirerons pas davantage d'être sains, étant malades, ou d'être libres, étant en prison, que nous faisons maintenant d'avoir des corps d'une matière aussi peu corruptible que les diamants, ou des ailes pour voler comme les oiseaux. Mais j'avoue qu'il est besoin d'un long exercice, et d'une méditation souvent réitérée, pour s'accoutumer à regarder de ce biais toutes les choses; et je crois que c'est principalement en ceci que consistait le secret de ces philosophes, qui ont pu autrefois se soustraire de l'empire de la fortune, et malgré les douleurs et la pauvreté, disputer de la félicité avec leurs | dieux. Car, s'occupant sans cesse à considérer les bornes qui leur étaient prescrites par la nature, ils se persuadaient si parfaitement que rien n'était en leur pouvoir que

leurs pensées, que cela seul était suffisant pour les empêcher d'avoir aucune affection pour d'autres choses; et ils disposaient d'elles si absolument, qu'ils avaient en cela quelque raison de s'estimer plus riches, et plus puissants, et plus libres, et plus heureux, qu'aucun des autres hommes, qui, n'ayant point cette philosophie, tant favorisés de la nature et de la fortune qu'ils puissent être, ne disposent jamais ainsi de tout ce qu'ils veulent.

5. Enfin, pour conclusion de cette morale, je m'avisai de faire une revue sur les diverses occupations qu'ont les hommes en cette vie, pour tâcher à faire choix de la meilleure; et sans que je veuille rien dire de celles des autres, je pensai que je ne pouvais mieux que de continuer en celle-là même où je me trouvais, c'est-à-dire, que d'employer toute ma vie à cultiver ma raison, et m'avancer, autant que je pourrais, en la connaissance de la vérité, suivant la méthode que je m'étais prescrite. J'avais éprouvé de si extrêmes contentements, depuis que j'avais commencé à me servir de cette méthode, que je ne croyais pas qu'on en pût recevoir de plus doux, ni de plus innocents, en cette vie; et découvrant tous les jours par son moyen quelques vérités, qui me semblaient assez importantes, et communément ignorées des autres hommes, la satisfaction que j'en avais remplissait tellement mon esprit que tout le reste ne me touchait point. Outre que les trois maximes précédentes n'étaient |fondées que sur le dessein que j'avais de continuer à m'instruire: car Dieu nous ayant donné à chacun quelque lumière pour discerner le vrai d'avec le faux, je n'eusse pas cru me devoir contenter des opinions d'autrui un seul moment, si je ne me fusse proposé d'employer mon propre jugement à les examiner, lorsqu'il serait temps; et je n'eusse su m'exempter de scrupule, en les suivant, si je n'eusse espéré de ne perdre pour cela aucune occasion d'en trouver de meilleures, en cas qu'il y en eût. Et enfin je n'eusse su borner mes désirs, ni être content, si je n'eusse suivi un chemin par lequel, pensant être assuré de l'acquisition de toutes les connaissances dont je serais capable, je le pensais être, par même moyen, de celle de tous les vrais biens qui seraient jamais en mon pouvoir; d'autant que, notre volonté ne se portant à suivre ni à fuir aucune chose, que selon que notre entendement la lui représente bonne ou mauvaise, il suffit de bien juger, pour bien faire, et de juger le mieux qu'on puisse, pour faire aussi tout son mieux, c'est-à-dire pour acquérir toutes les vertus, et ensemble tous les autres biens, qu'on puisse acquérir; et lorsqu'on est certain que cela est, on ne saurait manquer d'être content.

nun [*affection*] önüne geçmek için bu kanı tek başına yeterli oldu; ve duyguları üzerinde öylesine saltık bir denetimleri vardı ki, doğa ya da talih tarafından ne denli kayırılmış olurlarsa olsunlar bu felsefeden yoksun oldukları için amaçladıklarına hiçbir zaman varamayan başka insanlar karşısında kendilerini haklı olarak daha varsıl ve daha güçlü, daha özgür ve daha mutlu saydılar.

5. Son olarak, ve bu ahlak ilkesinin vargısı olarak, insanların bu yaşamdaki çeşitli uğraşlar arasında en iyisini seçmeye çalışabilmeleri için bunların bir değerlendirmesini yapma görevini üstlendim. Ve başkalarının işlerine ilişkin herhangi birşey söylemeyi istemeksizin, girişmiş bulunduğum işi sürdürmekten, daha açık olarak, bütün yaşamımı Usumu geliştirmekle uğraşmaya adamaktan ve önüme koyduğum Yönteme göre kendimi gerçekliğin bilgisinde olanaklı olduğu ölçüde ilerletmekten daha iyisini yapamayacağımı düşündüm. Bu yöntemi kullanmaya başladıktan bu yana yaşadığım doyum öylesine büyük oldu ki, bu yaşamda daha tatlısının ya da daha suçsuzunun bulunabileceğine inanamadım; her gün onun aracılığıyla bana yeterince önemli görünen ama başkalarının genellikle bilgisizi oldukları kimi gerçeklikleri keşfettim; ve bunların bana verdikleri doyum anlığımı öylesine doldurdu ki, geri kalan hiçbirşey beni ilgilendirmiyor göründü. Ve, bunun yanısıra, önceki üç düzgü yalnızca | kendi- [29]
mi eğitmeyi sürdürme tasarım üzerine kuruluydu; çünkü Tanrı her birimize doğruyu yanlıştan ayırdetmek üzere bir ışık verdiği için, görev için olgunlaşır olgunlaşmaz başkalarının görüşlerini yoklamak için kendi yargımı kullanmayı göz önüne almamış olsaydım, onlarla yetinmem gerektiğini bir an bile kabul edemezdim; ve eğer herşeye karşın daha üstün görüşlerin olduğunu varsayarak onları bulma konusunda hiçbir fırsatı kaçırmama gibi bir amacım olmamış olmasaydı, o görüşleri izlemede kendimi duraksamadan bağışık tutamazdım. Son olarak, eğer bana yalnızca yetenekli olduğum tüm bilgileri değil ama ayrıca her zaman gücümün içersinde olan tüm iyi şeyleri de kazanacağım inancasını verdiğini düşündüğüm bir yolu izlememiş olsaydım, isteklerimi kısıtlamayı olduğu gibi elimdekilerle yetinmeyi de başaramazdım; ve anlağımız bize birşeyi iyi ya da kötü olarak sunmadıkça istencimizin bizi o şeyin arkasından gitmeye ya da ondan kaçınmaya güdülememesi ölçüsünde, iyi davranabilmek için bilgece yargıda bulunmak yeterlidir, ve en iyi yargı en iyi eylemi, başka bir deyişle, kazanılması olanaklı tüm erdemlerin ve tüm başka iyi şeylerin kazanılmasını getirir; kişi bu noktaya ulaşıldığından pekin olur olmaz, hoşnut olmaması olanaksızdır.

6. Böylece kendime bu düzgüler konusunda bir inanca verdikten sonra, ve onları kanılarım arasında her zaman ilk yeri almış olan inanç gerçeklikleri [*vérités de la foi*] ile aynı yana koyduktan sonra, görüşlerimin geri kalanı söz konusu olduğu sürece, kendimi onlardan kurtarma işine güvenle başlayabileceğim yargısında bulundum. Ve insanlarla söyleşi içinde ereğime bir süre daha bu düşüncelerin bana geldiği sıcak odaya kapanıp kal-
[30] makla | olduğundan daha çabuk ulaşabileceğimi umudettiğim için, bir kez daha yola düşmek için kışın sonunu bile beklemedim. Ve izleyen tüm dokuz yıl boyunca oraya buraya dolaşmaktan, dünyanın sergilediği komedilerde bir oyuncu olmaktan çok bir seyirci olmaya çalışmaktan başka birşey yapmadım; daha özel olarak önüme gelen her bir sorun açısından onu kuşkulu kılabilecek ve bizi yanıltabilecek herşey üzerine kafa yordum, ve bu arada anlığımda daha önce oraya süzülmüş olabilecek tüm yanlışları kökünden söküp attım. Aslında yalnızca kuşkulanma uğruna kuşkulanan ve kendilerini her zaman kararsızmış gibi gösteren kuşkuculara öykünmeye çalışmadım; çünkü, tersine, amacım yalnızca güven duygusu verecek sağlam bir zemine ulaşmak, ve kaya ya da kili bulabilmek için gevşek kumu ve çamuru yadsımaktı. Bana öyle görünüyor ki bu işte oldukça başarılı oldum, çünkü sınadığım önermelerin yanılgı ya da pekinsizliklerini zayıf tahminler yoluyla değil ama açık ve güvenilir uslamlamalar yoluyla bulmaya çalışırken, kendisinden her zaman yeterince güvenilir belli bir vargı çıkaramayacağım denli kuşkulu hiçbirşey ile karşılaşmadım, üstelik bu onun pekin hiçbirşey kapsamadığını çıkarsamaktan daha çoğu olmasa bile. Ve tıpkı eski bir evi yıkarken genellikle dökün tünün bir başkasının yapımında kullanmak üzere saklanması gibi, yine öyle kötü temellendirilmiş olduklarını düşündüğüm tüm o görüşleri yokederken çeşitli gözlemler yaptım ve o zamandan bu yana daha pekin olanları oluşturmada bana yararlı olan birçok deneyim kazandım. Ve bundan da ötesi, kendim için saptadığım yöntemde alıştırmalar yapmayı sürdürdüm; çünkü genel olarak tüm düşüncelerimi onun kurallarına göre yönetme konusunda dikkatli olmamın
[31] yanısıra, | zaman zaman daha özel olarak onları matematiksel problemler üzerinde, ya da başka bilimlere ait olmalarına karşın bu bilimlerin yeterince güvenilir bulmadığım tüm ilkelerinden ayırarak hemen hemen matematiğin problemlerine benzer kılabildiğim başkaları üzerinde uygulama işine de saatler ayırdım ve sonucu bu kitapta açımlanan birçok örnekte göreceksiniz.* Ve bu yüzden görünüşte bir erinç ve suçsuzluk yaşamı sürdür-

*[*Dioptrik*, *Meteorlar* ve *Geometri* ilk kez aynı ciltte yayımlandılar.]

6. Après m'être ainsi assuré de ces maximes, et les avoir mises à part, avec les vérités de la foi, qui ont toujours été les premières en ma créance, je jugeai que, pour tout le reste de mes opinions, je pouvais librement entreprendre de m'en défaire. Et d'autant que j'espérais en pouvoir mieux venir à bout, en conversant avec les hommes, qu'en demeurant plus longtemps renfermé dans le poêle | où j'avais eu toutes ces pensées, l'hiver n'était pas encore bien achevé que je me remis à voyager. Et en toutes les neuf années suivantes, je ne fis autre chose que rouler çà et là dans le monde, tâchant d'y être spectateur plutôt qu'acteur en toutes les comédies qui s'y jouent; et faisant particulièrement réflexion, en chaque matière, sur ce qui la pouvait rendre suspecte, et nous donner occasion de nous méprendre, je déracinais cependant de mon esprit toutes les erreurs qui s'y étaient puglisser auparavant. Non que j'imitasse pour cela les sceptiques, qui ne doutent que pour douter, et affectent d'être toujours irrésolus: car, au contraire, tout mon dessein ne tendait qu'à m'assurer, et à rejeter la terre mouvante et le sable, pour trouver le roc ou l'argile. Ce qui me réussissait, ce me semble, assez bien, d'autant que, tâchant à découvrir la fausseté ou l'incertitude des propositions que j'examinais, non par de faibles conjectures, mais par des raisonnements clairs et assurés, je n'en rencontrais point de si douteuses, que je n'en tirasse toujours quelque conclusion assez certaine, quand ce n'eût été que cela même qu'elle ne contenait rien de certain. Et comme en abattant un vieux logis, on en réserve ordinairement les démolitions, pour servir à en bâtir un nouveau; ainsi, en détruisant toutes celles de mes opinions que je jugeais être mal fondées, je faisais diverses observations, et acquérais plusieurs expériences, qui m'ont servi depuis à en établir de plus certaines. Et de plus, je continuais à m'exercer en la méthode que je m'étais prescrite; car, outre que j'avais soin de conduire généralement toutes mes pensées selon ses règles, je | me réservais de temps en temps quelques heures, que j'employais particulièrement à la pratiquer en des difficultés de mathématique, ou même aussi en quelques autres que je pouvais rendre quasi semblables à celles des mathématiques, en les détachant de tous les principes des autres sciences, que je ne trouvais pas assez fermes, comme vous verrez que j'ai fait en plusieurs qui sont expliquées en ce volume. Et ainsi,

sans vivre d'autre façon, en apparence, que ceux qui, n'ayant aucun emploi qu'à passer une vie douce et innocente, s'étudient à séparer les plaisirs des vices, et qui, pour jouir de leur loisir sans s'ennuyer, usent de tous les divertissements qui sont honnêtes, je ne laissais pas de poursuivre en mon dessein, et de profiter en la connaissance de la vérité, peut-être plus que si je n'eusse fait que lire des livres, ou fréquenter des gens de lettres.

7. Toutefois, ces neuf ans s'écoulèrent avant que j'eusse encore pris aucun parti, touchant les difficultés qui ont coutume d'être disputées entre les doctes, ni commencé à chercher les fondements d'aucune philosophie plus certaine que la vulgaire. Et l'exemple de plusieurs excellents esprits, qui, en ayant eu ci-devant le dessein, me semblaient n'y avoir pas réussi, m'y faisait imaginer tant de difficulté, que je n'eusse peut-être pas encore sitôt osé l'entreprendre, si je n'eusse vu que quelques- uns faisaient déjà courre le bruit que j'en étais venu à bout. Je ne saurais pas dire sur quoi ils fondaient cette opinion; et si j'y ai contribué quelque chose par mes discours, ce doit avoir été en confessant plus ingénument ce que j'ignorais, que n'ont coutume de faire ceux qui ont un | peu étudié, et peut-être aussi en faisant voir les raisons que j'avais de douter de beaucoup de choses que les autres estiment certaines, plutôt qu'en me vantant d'aucune doctrine. Mais ayant le coeur assez bon pour ne vouloir point qu'on me prît pour autre que je n'étais, je pensai qu'il fallait que je tâchasse, par tous moyens, à me rendre digne de la réputation qu'on me donnait; et il y a justement huit ans, que ce désir me fit résoudre à m'éloigner de tous les lieux où je pouvais avoir des connaissances, et à me retirer ici, en un pays où la longue durée de la guerre a fait établir de tels ordres, que les armées qu'on y entretient ne semblent servir qu'à faire qu'on y jouisse des fruits de la paix avec d'autant plus de sûreté, et où parmi la foule d'un grand peuple fort actif, et plus soigneux de ses propres affaires, que curieux de celles d'autrui, sans manquer d'aucune des commodités qui sont dans les villes les plus fréquentées, j'ai pu vivre aussi solitaire et retiré que dans les déserts les plus écartés.

menin ötesinde hiçbir uğraşları olmadığı için hazzı erdemsizlikten ayırmanın incelemesini yapanlardan, ve boş zamanlarını bezginlik duymadan geçirebilmek için kendilerini suçsuz ve iyi olan her tür oyalanmaya bırakanlardan herhangi bir yolda ayrı yaşamaksızın, tasarımı ilerletmeyi, ve belki de Gerçekliğin bilgisinde yalnızca kitaplar okumaktan ve 'kültürlüler' [*gens de lettres*] ile düşüp kalkmaktan başka hiçbirşey yapmamış olsaydım elde edebileceğimden çok daha fazlasını kazanmayı sürdürdüm.

7. Bu dokuz yıl böylece eğitimlilerin tartışma alışkanlığında oldukları güçlükler açısından herhangi bir belirli konumu üstlenmeden, ya da sokak felsefesinden daha pekin herhangi bir felsefenin temelini aramaya başlamadan akıp gitti. Ve benden önce aynı şeyi yapmaya çalışmış ama kanımca başarısızlığa uğramış pekçok eşsiz insanın örneği gözümde güçlüğünü öylesine büyüttü ki, eğer dışarda birinin hedefe daha şimdiden ulaştığım söylentisini yaydığını öğrenmemiş olsaydım, belki de bu girişimi üstlenmeyi göze almamam gerekirdi. Bu görüşü neye dayandırdıklarını söyleyemem; eğer söyleşilerimin* buna herhangi bir katkısı olmuşsa, bu benim bilgisizliğimi çok az çalışmış olanların genellikle yaptıklarından daha safça açığa | vurmamdan, ve [32]
belki de ayrıca herhangi bir öğreti ile övünmekten çok, beni başkalarının pekin saydıkları birçok şeyden kuşku duymaya götüren nedenleri ortaya sermemden doğmuş olmalıdır. Ama olduğumdan başka türlü görülmeyi istemeyecek denli yürekten olduğum için, tüm gücümle kendimi bana verilen bu üne yaraşır kılmaya çalışmak zorunda olduğumu düşündüm; ve tam sekiz yıl önce bu istek beni herhangi bir tanışıklığın olanaklı olduğu her yerden uzaklaşma ve buraya, öyle bir ülkeye çekilme kararına götürdü ki, orada uzun süren savaşlardan sonra kurulan düzende sürekli ordular görünürde yalnızca yurttaşlara barışın meyvalarından daha büyük bir güvenlikle daha çok yararlanma olanağını sağlamak için kullanılıyordu;† ve orada, başkalarının işlerine burnunu sokmaktan çok kendi işleriyle uğraşan büyük ve çok etkin bir ulusun kalabalığı ortasında, en kalabalık kentlerin rahatlıklarının hiç birinden yoksun olmaksızın en ıssız çöllerde olduğu denli yalnız ve çekinik olarak yaşayabilirdim.

*[O sıralarda yer alan böyle tartışmalardan biri Paris'te Chandoux adında bir papalık elçisi ile yapıldı. Descartes'ın kendi sözleri *Adam* ve *Tannery*, Cilt 1, s. 213'te aktarılıyor.]

†[Descartes Hollanda'ya yerleştiğinde 35 yaşındaydı (1628/9).]

BÖLÜM IV

1. ORADA yaptığım ilk meditasyonlardan size söz etmemin yerinde olup olmayacağını bilmiyorum, çünkü bunlar öylesine metafiziksel ve öylesine alışılmadık bir türdedirler ki, belki de herkesin beğenisine uygun düşmeyeceklerdir. Ama gene de attığım temellerin yeterince sağlam olup olmadığının yargılanabilmesi için, onlara belli bir ölçüde değinmek zorunda olduğumu görüyorum. Çünkü uzun bir süre önce zaman zaman gündelik davranış açısından kişinin bütünüyle güvenilmez olduğunu bildiği görüşleri, yukarıda belirtildiği gibi, sanki tam olarak tartışma götürmez şeylermiş gibi izlemesinin gerekli olduğu dikkatimi çekmişti; ama bu durumda kendimi bütü-
[33] nüyle Gerçeklik arayışına | vermeyi istediğimden, benim için tam tersi olan bir yolu izlemenin, ve hakkında en küçük bir kuşku zemini tasarlayabildiğim herşeyi daha sonra inandıklarım arasında bütünüyle pekin herhangi birşeyin kalıp kalmadığını görebilmek için saltık olarak yanlış sayıp yadsımanın zorunlu olduğunu düşündüm. Böylece, duyularımız zaman zaman bizi aldattıkları için, hiçbirşeyin tam olarak onu duyular yoluyla imgelediğimiz gibi olmadığını varsaymayı istedim. Ve uslamlamalarında yanılgıya düşen ve giderek en yalın Geometri sorunları konusunda bile bozukvargılar üreten insanlar olduğu için, kendimin de yanılgıya başka herhangi biri denli açık olduğum yargısına varınca, daha önce tanıtlamalar olarak değerlendirdiğim nedenlerin tümünü yanlış sayıp yadsıdım. Ve son olarak, uyanıkken taşıdığımız aynı düşüncelerin tümü de o sırada hiç biri doğru olmaksızın bize uykuda da gelebileceği için, herhangi bir biçimde anlığıma girmiş olan herşeyin düşlerimin yanılsamalarından daha doğru olmadığını kabul etmeye karar verdim. Ama hemen sonra ayrımsadım ki, böyle her şeyi yanlış olarak düşünmeyi isterken, gene de bunu düşünen benim birşey olmam zorunluydu. Ve bu düşünüyorum, öyleyse varım, "*je pense, donc je suis*" gerçekliğinin kuşkucuların en aşırı sayıltılarının hiç birinin sarsamayacağı denli sağlam ve güvenilir olduğunu görünce, hiç duraksamadan onu aramakta olduğum Felsefenin ilk ilkesi olarak kabul edebileceğim yargısına ulaştım.

2. Bundan sonra, ne olduğumu dikkatle irdeleyerek, hiçbir bedenimin olmadığını ve içinde olabileceğim hiçbir dünyanın ve hiçbir yerin olmadığını tasarlaya-
[34] bileceğimi, | ama gene de tüm bunlara karşın kendimin olmadığını tasarlayamayacağımı gördüm. Tam tersine, başka şeylerin gerçekliğinden kuşku duymayı düşünmem olgusunun kendisinden çok açık olarak ve

QUATRIÈME PARTIE

1. Je ne sais si je dois vous entretenir des premières meditations que j'y ai faites; car elles sont si métaphysiques et si peu communes, qu'elles ne seront peut-être pas au goût de tout le monde. Et toutefois, afin qu'on puisse juger si les fondements que j'ai pris sont assez fermes, je me trouve en quelque façon contraint d'en parler. J'avais dés longtemps remarqué que, pour les mœurs, il est besoin quelquefois de suivre des opinions qu'on sait être fort incertaines, tout de même que si elles étaient indubitables, ainsi qu'il a été dit ci- dessus; mais, pource qu'alors je désirais vaquer seulement à la recherche de la véri|té, je pensai qu'il fallait que je fisse tout le contraire, et que je rejetasse, comme absolument faux, tout ce en quoi je pourrais imaginer le moindre doute, afin de voir s'il ne resterait point, après cela, quelque chose en ma créance, qui fût entièrement indubitable. Ainsi, à cause que nos sens nous trompent quelquefois, je voulus supposer qu'il n'y avait aucune chose qui fût telle qu'ils nous la font imaginer. Et pource qu'il y a des hommes qui se méprennent en raisonnant, même touchant les plus simples matières de géométrie, et y font des paralogismes, jugeant que j'étais sujet à faillir, autant qu'aucun autre, je rejetai comme fausses toutes les raisons que j'avais prises auparavant pour démonstrations. Et enfin, considérant que toutes les mêmes pensées, que nous avons étant éveillés, nous peuvent aussi venir, quand nous dormons, sans qu'il y en ait aucune, pour lors, qui soit vraie, je me résolus de feindre que toutes les choses qui m'étaient jamais entrées en l'esprit, n'étaient non plus vraies que les illusions de mes songes. Mais, aussitôt après, je pris garde que, pendant que je voulais ainsi penser que tout était faux, il fallait nécessairement que moi, qui le pensais, fusse quelque chose. Et remarquant que cette vérité: *je pense, donc je suis*, était si ferme et si assurée, que toutes les plus extravagantes suppositions des sceptiques n'étaient pas capables de l'ébranler, je jugeai que je pouvais la recevoir, sans scrupule, pour le premier principe de la philosophie, que je cherchais.

2. Puis, examinant avec attention ce que j'étais, et voyant que je pouvais feindre que je n'avais aucun corps, et qu'il n'y avait aucun monde, ni aucun lieu où je fusse; | mais que je ne pouvais pas feindre, pour cela, que je n'étais point; et qu'au contraire, de cela même que je pensais à douter de la vérité des autres choses, il suivait très évidemment et très certainement que j'étais; au lieu que, si j'eusse seulement

cessé de penser, encore que tout le reste de ce que j'avais jamais imaginé, eût été vrai, je n'avais aucune raison de croire que j'eusse été: je connus de là que j'étais une substance dont toute l'essence ou la nature n'est que de penser, et qui, pour être, n'a besoin d'aucun lieu, ni ne dépend d'aucune chose matérielle. En sorte que ce moi, c'est-à-dire l'âme par laquelle je suis ce que je suis, est entièrement distincte du corps, et même qu'elle est plus aisée à connaître que lui, et qu'encore qu'il ne fût point, elle ne laisserait pas d'être tout ce qu'elle est.

3. Après cela, je considérai en général ce qui est requis à une proposition pour être vraie et certaine; car, puisque je venais d'en trouver une que je savais être telle, je pensai que je devais aussi savoir en quoi consiste cette certitude. Et ayant remarqué qu'il n'y a rien du tout en ceci: *je pense, donc je suis*, qui m'assure que je dis la vérité, sinon que je vois très clairement que, pour penser, il faut être: je jugeai que je pouvais prendre pour règle générale, que les choses que nous concevons fort clairement et fort distinctement, sont toutes vraies; mais qu'il y a seulement quelque difficulté à bien remarquer quelles sont celles que nous concevons distinctement.

4. En suite de quoi, faisant réflexion sur ce que je doutais, et que, par conséquent, mon être n'était pas tout parfait, car je voyais clairement que c'était une plus | grande perfection de connaître que de douter, je m'avisai de chercher d'où j'avais appris à penser à quelque chose de plus parfait que je n'étais; et je connus évidemment que ce devait être de quelque nature qui fût en effet plus parfaite. Pour ce qui est des pensées que j'avais de plusieurs autres choses hors de moi, comme du ciel, de la terre, de la lumière, de la chaleur, et de mille autres, je n'étais point tant en peine de savoir d'où elles venaient, à cause que, ne remarquant rien en elles qui me semblât les rendre supérieures à moi, je pouvais croire que, si elles étaient vraies, c'étaient des dépendances de ma nature, en tant qu'elle avait quelque perfection; et si elles ne l'étaient pas, que je les tenais du néant, c'est-à-dire qu'elles étaient en moi, pource que j'avais du défaut. Mais ce ne pouvait être le même de l'idée d'un être plus parfait que le mien: car, de la tenir du néant, c'était chose manifestement impossible; et pource qu'il n'y a pas moins de répugnance que le plus parfait soit une suite et une dépendance du moins parfait, qu'il y en a que de rien procède quelque chose, je ne la pouvais tenir non plus de moi-même. De façon qu'il restait qu'elle

çok pekin olarak var olduğum sonucunun çıktığını anladım. Öte yandan, eğer düşünmeye bir kez son vermiş olsaydım, imgelemiş olduklarımın tüm geri kalanı gerçekten varolmuş olsalardı bile, kendimin varolduğuna inanmak için hiçbir nedenim kalmazdı. Bundan benim bütün özü ya da doğası yalnızca düşünmek olan bir töz olduğumu, ve varlığım için herhangi bir yere gerek olmadığını, ne de hiçbir özdeksel şeye bağımlı olmadığımı anladım. Öyle ki bu "Ben," eş deyişle, beni ben yapan ruh bedenden bütünüyle ayrıdır, ve onu bilmek bedeni bilmekten de kolaydır; ve beden var olmasaydı bile, ruh ruh olmaya son vermezdi.

3. Bunun üzerine genel olarak bir önermede onun doğru ve pekin olabilmesi için neyin gerekli olduğunu düşündüm; çünkü böyle olduğunu bildiğim birini şimdi bulduğum için, bu pekinliğin neden oluştuğunu da bilmem gerektiğini düşündüm. Ve *Düşünüyorum, öyleyse varım* önermesinde düşünmek için var olmanın zorunlu olduğunu çok açık olarak görmenin dışında beni onunla gerçekliği bildirdiğime inandıran hiçbirşey olmadığına dikkat ettikten sonra, çok açık olarak ve çok seçik olarak kavradığımız tüm şeylerin gerçek olduklarını genel bir kural olarak kabul edebileceğim yargısına ulaştım—ama gene de, seçik olarak kavradıklarımızın neler olduğunu saptamada belli bir güçlük olduğunu anımsayarak.

4. Bunları izleyerek, ve kuşku duyduğum ve buna göre varoluşumun bütünüyle eksiksiz olmadığı olgusu üzerine düşünerek—çünkü bilmenin kuşku duymaktan daha | büyük bir eksiksizlik olduğunu açıkça gördüm—, be- [35]
nim kendimin olmuş olduğundan daha eksiksiz birşeyi düşünmeyi nereden öğrendiğimi araştırmaya karar verdim; ve açıkça anladım ki bu düşünce gerçekte daha eksiksiz bir doğadan geliyor olmalıydı. Gökyüzü, yeryüzü, ışık, sıcaklık ve başka binlercesi gibi dışımdaki birçok başka şeyin düşüncelerine gelince, bunların nereden geldiklerini anlama konusunda fazla güçlük çekmedim, çünkü, onlarda onları bana üstün kılıyor görünen hiçbirşey olmadığını görünce, eğer gerçek olsalardı, doğamın belli bir eksiksizliğinin olması ölçüsünde ona bağımlı olduklarına, ve eğer gerçek olmasalardı, onları yokluktan elde etmiş olduğuma, başka bir deyişle, bendeki bir eksiklikten ötürü bende olduklarına inanabilirdim. Ama bu benim kendi varlığımdan daha eksiksiz bir Varlığın ideası için doğru olamazdı, çünkü onu yokluktan kazanmak açıkça olanaksızdı; ve daha eksiksiz olanın daha eksik olandan doğması ve ona bağımlı olması birşeyin hiçbirşeyden gelmesinden daha az çelişkili olmadığı için, onu kendimden elde etmiş olmam da eşit ölçüde olanaksızdı. Böylece geriye yalnızca onun bana gerçekte benim doğamdan daha eksiksiz olan ve üstelik herhangi bir ide-

alarını oluşturabileceğim eksiksizliklerin tümünü kendi içersinde kapsayan, eş deyişle, ve tek bir sözcükle, Tanrı olan bir doğa tarafından yerleştirilmiş olması kalıyordu. Buna şunları ekledim ki, bende bulunmayan belli eksiksizlikleri bildiğim için, varolan [*existât*] biricik varlık değildim (burada eğer izin verirseniz Okulun terimlerini özgürce kullanacağım); ama kendisine zorunlu
[36] olarak bağımlı olduğum ve bende | olan herşeyi kendisinden kazandığım daha eksiksiz bir başka Varlık olmalıydı. Çünkü eğer başka herşeyden bağımsız olarak yalnız başıma varolmuş olsaydım, ve böylece ne denli küçük bir düzeyde olursa olsun kendisine katıldığım tüm o eksiksizliği kendimden edinebilseydim, bende eksik olduğunu bildiğim tüm geri kalanının da aynı nedenle bende olması gerekirdi; ve böylece kendim sonsuz, bengi, değişmez, herşeyi bilen, herşeye gücü yeten olur, ve sonunda Tanrıda olduklarını görebildiğim eksiksizliklerin tümünü taşırdım. Çünkü Tanrının doğasını doğamın onu bilmeye yetenekli olduğu ölçüde bilebilmek için tam şimdi geliştirdiğim uslamlamaları izlerken, yalnızca kendimde belli idealarını bulduğum tüm bu şeyler açısından onlara iye olmanın bir eksiksizliği gösterip göstermediğini irdelemem gerekiyordu, ve belli bir eksiklik gösterenlerin hiç biri onda değilken tüm başkalarının onda olduğuna inandım. Çünkü gördüm ki kuşku, kararsızlık, üzüntü ve buna benzer şeyler, eğer benim kendimin onlardan bağışık olmaktan hoşnut olacağımı düşünürsek, onda olamazlardı. Dahası, duyulur ve cisimsel olan birçok şeyin idealarını taşıyordum; çünkü, gerçi düş görmekte olduğumu ve gördüğüm ya da imgelediğim herşeyin yanlış olduğunu varsayabilecek olsam da, aynı zamanda idealarin [*idées*] gerçekte düşüncemde [*en ma pensée*] olduklarını yadsıyamazdım. Ama daha şimdiden kendimde anlıksal doğanın cisimsel doğadan ayrı olduğunu çok açık olarak bildiğim için, ve tüm bileşimin bağımlılığı tanıtladığını ve bağımlılığın açıkça bir eksiklik olduğunu gördüğüm için, Tanrı için bu iki doğadan bileşmiş olmanın bir eksiksizlik olamayacağı ve dolayısıyla onun öyle olmadığı vargısını çıkardım. Ama,
[37] eğer dünyada | cisimler ya da bütünüyle eksiksiz olmayan anlıklar ya da başka doğalar varsa, varlıklarının Tanrı olmaksızın tek bir kıpı bile kalıcı olamayacakları bir yolda onun gücüne bağımlı olması gerektiği vargısına ulaştım.

5. Bundan sonra başka gerçeklikleri aramayı istedim, ve önüme Geometricilerin sürekli bir cisim olarak, ya da uzunluk, genişlik ya da derinlikte belirsizce uzamlı, çeşitli parçalara bölünebilen, çeşitli beti ve büyüklükleri olabilen ve her tür yolda devindirilebilen ya da konumlandırılabilen bir uzay olarak tasarladığım nes-

eût été mise en moi par une nature qui fût véritablement plus parfaite que je n'étais, et même qui eût en soi toutes les perfections dont je pouvais avoir quelque idée, c'est-à-dire, pour m'expliquer en un mot, qui fût Dieu. A quoi j'ajoutai que, puisque je connaissais quelques perfections que je n'avais point, je n'étais pas le seul être qui existât (j'userai, s'il vous plaît, ici librement des mots de l'École), mais qu'il fallait, de nécessité, qu'il y en eût quelque autre plus | parfait, duquel je dépendisse, et duquel j'eusse acquis tout ce que j'avais. Car, si j'eusse été seul et indépendant de tout autre, en sorte que j'eusse eu, de moi-même, tout ce peu que je participais de l'être parfait, j'eusse pu avoir de moi, par même raison, tout le surplus que je connaissais me manquer, et ainsi être moi-même infini, éternel, immuable, tout connaissant, tout-puissant, et enfin avoir toutes les perfections que je pouvais remarquer être en Dieu. Car, suivant les raisonnements que je viens de faire, pour connaître la nature de Dieu, autant que la mienne en était capable, je n'avais qu'à considérer de toutes les choses dont je trouvais en moi quelque idée, si c'était perfection, ou non, de les posséder, et j'étais assuré qu'aucune de celles qui marquaient quelque imperfection, n'était en lui, mais que toutes les autres y étaient. Comme je voyais que le doute, l'inconstance, la tristesse, et choses semblables, n'y pouvaient être, vu que j'eusse été moi-même bien aise d'en être exempt. Puis, outre cela, j'avais des idées de plusieurs choses sensibles et corporelles: car, quoique je supposasse que je rêvais, et que tout ce que je voyais ou imaginais était faux, je ne pouvais nier toutefois que les idées n'en fussent véritablement en ma pensée; mais pource que j'avais déjà connu en moi très clairement que la nature intelligente est distincte de la corporelle, considérant que toute composition témoigne de la dépendance, et que la dépendance est manifestement un défaut, je jugeais de là, que ce ne pouvait être une perfection en Dieu d'être composé de ces deux natures, et que, par conséquent, il ne l'était pas; mais que, s'il y avait | quelques corps dans le monde, ou bien quelques intelligences, ou autres natures, qui ne fussent point toutes parfaites, leur être devait dépendre de sa puissance, en telle sorte qu'elles ne pouvaient subsister sans lui un seul moment.

5. Je voulus chercher, après cela, d'autres vérités, et m'étant proposé l'objet des géomètres, que je concevais comme un corps continu, ou un espace indéfiniment étendu en longueur, largeur et hauteur ou profondeur, divisible en diverses parties, qui pouvaient avoir diverses figures et gran-

deurs, et être mues ou transposées en toutes sortes, car les géomètres supposent tout cela en leur objet, je parcourus quelques-unes de leurs plus simples démonstrations. Et ayant pris garde que cette grande certitude, que tout le monde leur attribue, n'est fondée que sur ce qu'on les conçoit évidemment, suivant la règle que j'ai tantôt dite, je pris garde aussi qu'il n'y avait rien du tout en elles qui m'assurât de l'existence de leur objet. Car, par exemple, je voyais bien que, supposant un triangle, il fallait que ses trois angles fussent égaux à deux droits; mais je ne voyais rien pour cela qui m'assurât qu'il y eût au monde aucun triangle. Au lieu que, revenant à examiner l'idée que j'avais d'un être parfait, je trouvais que l'existence y était comprise, en même façon qu'il est compris en celle d'un triangle que ses trois angles sont égaux à deux droits, ou en celle d'une sphère que toutes ses parties sont également distantes de son centre, ou même encore plus évidemment; et que, par conséquent, il est pour le moins aussi certain, que Dieu, qui est cet être parfait, est ou |existe, qu'aucune démonstration de géométrie le saurait être.

6. Mais ce qui fait qu'il y en a plusieurs qui se persuadent qu'il y a de la difficulté à le connaître, et même aussi à connaître ce que c'est que leur âme, c'est qu'ils n'élèvent jamais leur esprit au delà des choses sensibles, et qu'ils sont tellement accoutumés à ne rien considérer qu'en l'imaginant, qui est une façon de penser particulière pour les choses matérielles, que tout ce qui n'est pas imaginable leur semble n'être pas intelligible. Ce qui est assez manifeste de ce que même les philosophes tiennent pour maxime, dans les écoles, qu'il n'y a rien dans l'entendement qui n'ait premièrement été dans le sens, où toutefois il est certain que les idées de Dieu et de l'âme n'ont jamais été. Et il me semble que ceux qui veulent user de leur imagination, pour les comprendre, font tout de même que si, pour ouïr les sons ou sentir les odeurs, ils se voulaient servir de leurs yeux: sinon qu'il y a encore cette différence, que le sens de la vue ne nous assure pas moins de la vérité de ces objets, que font ceux de l'odorat ou de l'ouïe; au lieu que ni notre imagination ni nos sens ne nous sauraient jamais assurer d'aucune chose, si notre entendement n'y intervient.

7. Enfin, s'il y a encore des hommes qui ne soient pas assez persuadés de l'existence de Dieu et de leur âme, par les raisons que j'ai apportées, je veux bien qu'ils sachent que toutes les autres choses, dont ils se pensent peut-être plus assurés, comme d'avoir un corps, et qu'il y a des astres et une terre, et choses semblables, sont moins certaines. Car, encore qu'on ait une assurnelerini koyarak—çünkü geometriciler nesnelerinde tüm bunları varsayarlar—, kimi en yalın tanıtlamalarının üzerinden geçtim. Ve tüm dünyanın bu tanıtlamalara yüklediği büyük pekinliğin yalnızca bunların az önce sözünü ettiğim kurala göre açıklık ile kavranmaları olgusu üzerine dayandığını, ve ayrıca onlarda bana nesnelerinin varoluşu konusunda inanca verecek hiçbirşey olmadığını gördüm. Çünkü, örneğin bir üçgenin verili olduğunu varsaydığımızda, üç açısının iki dik açıya eşit olması gerektiğini hiç kuşkusuz gördüm; ama bu nedenle beni dünyada böyle bir üçgenin olduğuna inandıracak hiçbirşey görmedim. Bunun yerine, yeniden eksiksiz bir Varlığa ilişkin ideamı irdelemeye döndüğüm zaman, tersine, bu ideada varoluşun üçgenin üç açısının iki dik açıya eşitliğinin üçgen ideasında imlenmesi ile, ya da bir küre ideasında kürenin yüzeyindeki tüm noktaların özekten eşit uzaklıkta olduklarının imlenmesi ile aynı yolda ya da giderek daha da açık olarak imlendiğini buldum; bu yüzden bu eksiksiz Varlık olan Tanrının olduğu ya da varolduğu en azından | geometrinin herhangi bir [38]
tanıtlamasının olabileceği denli pekindir.

6. Ama birçoklarının onu bilmenin, ve giderek ruhlarının ne olduğunu bilmenin güç olduğuna inanmalarına neden olan şey hiçbir zaman anlıklarını duyusal şeylerin üstüne yükseltmemeleri, ya da hiçbirşeyi özel olarak özdeksel şeyler için bir düşünme kipi olan imgeleme yoluyla olmanın dışında irdelemeye alışmamış olmaları, imgelenebilir olmayan hiçbirşeyin onlara hiçbir biçimde anlaşılır olarak görünmemesi olgusudur. Bu Okullardaki felsefecilerin bile anlakta herşeyden önce duyularda olmamış olan hiçbirşeyin olmadığını bir düzgü olarak savunmaları olgusundan yeterince açıktır—duyular ki, gene de Tanrı ve ruh idealarının hiçbir zaman onlarda olmamış olduğu açıktır. Ve bana öyle görünüyor ki, bu Tanrıyı ve ruhu kavrayabilmek için imgelemlerinden yararlanmayı isteyenler, sanki sesleri işitmek ya da kokuları koklamak için gözlerinden yararlanmayı isteyenler gibi davranırlar: ama aslında şu ayrımı ile ki, görme duyusu bize nesnelerinin gerçekliği konusunda ancak koklama ya da işitme duyularının verdikleri denli güvence verirken, öte yandan anlağımız araya girmedikçe ne imgelemimiz ne de duyularımız bize hiçbir zaman herhangi birşey konusunda inanca veremezler.

7. Son olarak, eğer ortaya koyduğum nedenler tarafından Tanrının ve ruhlarının varoluşu konusunda yeterince inandırılmış olmayanlar varsa, belki de kendilerine onlar konusunda daha çok inanca verilen tüm başka şeylerin—örneğin bir bedenleri olduğunun, ya da yıldızların ve bir dünyanın vb. varolduğunun—daha az pekin olduklarını bilmeleri gerekir. Çünkü, gerçi bu tür şey-

[39] ler konusunda onlardan kuşku duymayı | bizim için bir tür aşırılık olarak gösterecek 'moral' [=kılgısal] bir inancamız olsa da, gene de, 'metafiziksel' [=kuramsal] bir pekinlik söz konusu olduğu zaman, uykudayken aynı yolda bir başka bedenimizin olduğunu imgeleyebildiğimiz ve ortada öyle şeyler yokken başka yıldızları ve bir başka dünyayı görebildiğimiz gibi bir gözlem varken, tam bir inancamızın olmaması için yeterince neden olduğunu ustan yoksun olmadıkça hiç kimse yadsıyamaz. Çünkü düşlerdeki düşünceler sık sık uyanıklık durumundakilerden daha az diri ve kesin değilken, ikincilerin değil de onların yanlış olduklarını nasıl biliriz? Ve gerçi en iyi kafalar sorunu dilledikleri denli inceleyebilecek olsalar da, Tanrının varoluşunu varsaymadıkları sürece bu kuşkuyu giderecek yeterli bir neden bulabileceklerine inanmıyorum. Çünkü, ilk olarak, az önce bir kural olarak aldığım şey bile, eş deyişle, çok açık olarak ve çok seçik olarak kavradığımız tüm şeylerin gerçek olmaları bile yalnızca Tanrı olduğu ya da varolduğu ve eksiksiz bir Varlık olduğu için, ve bizdeki herşey ondan doğduğu için pekindir. Bundan şu çıkar ki, idealarımız ya da kavramlarımız [*idées ou notions*], açık ve seçik oldukları düzeye dek olgusal şeyler [*choses réelles*] oldukları ve Tanrıdan doğdukları için için, bu düzeye dek ancak gerçek olabilirler. Öyle ki gerçi sık sık bir yanlışlık kapsayan idealarımız ya da kavramlarımız olsa da, bu ancak kendilerinde karışık ve bulanık [*confus et obscur*] birşey taşıyanlar açısından böyle olabilir, çünkü bunlar bu düzeye dek yokluktan pay alırlar, eş deyişle, bütünüyle eksiksiz olmadığımız için bizde ancak karışık olarak bulunurlar. Ve açıktır ki yanlışlık ya da eksikliğin böyle olarak Tanrıdan geldiği görüşü gerçeklik ya da eksik-
[40] sizliğin yokluktan | geldiği görüşünün verdiğinden daha az tiksinti vermez. Ama bizdeki olgusal ve gerçek herşeyin eksiksiz ve sonsuz bir Varlıktan geldiğini bilmeseydik, idealarımız ne denli açık ve seçik olsalardı da, kendimizi onların gerçek olma eksiksizliğini taşıdıklarına inandırmak için bir nedenimiz olmazdı.

8. Ama Tanrının ve ruhun bilgisi böylece bize bu kural konusunda bir pekinlik verdikten sonra, uykumuzda imgelediğimiz düşlerin bizi herhangi bir yolda uyanıkken taşıdığımız düşüncelerin doğruluğundan kuşku duymaya götürmemesi gerektiğini anlamak çok kolaydır. Çünkü eğer biri uykudayken bile örneğin yeni bir tanıtlama bulmuş bir geometricide bulunabilecek denli seçik bir idea taşıyorsa, uykuda olması onun doğru olmasını engellemeyecektir. Ve düşlerimizdeki en olağan yanılgıya, bize çeşitli nesneleri dışsal duyularımızın yaptığı gibi sunmalarına gelince, bunun böyle ideaların gerçekliklerinden güvensizlik duymamıza yol açmasının bir

ance morale de | ces choses, qui est telle, qu'il semble qu'à moins d'être extravagant, on n'en peut douter, toutefois aussi, à moins que d'être déraisonnable, lorsqu'il est question d'une certitude métaphysique, on ne peut nier que ce ne soit assez de sujet, pour n'en être pas entièrement assuré, que d'avoir pris garde qu'on peut, en même façon, s'imaginer, étant endormi, qu'on a un autre corps, et qu'on voit d'autres astres, et une autre terre, sans qu'il en soit rien. Car d'où sait-on que les pensées qui viennent en songe sont plutôt fausses que les autres, vu que souvent elles ne sont pas moins vives et expresses? Et que les meilleurs esprits y étudient, tant qu'il leur plaira, je ne crois pas qu'ils puissent donner aucune raison qui soit suffisante pour ôter ce doute, s'ils ne présupposent l'existence de Dieu. Car, premièrement, cela même que j'ai tantôt pris pour une règle, à savoir que les choses que nous concevons très clairement et très distinctement, sont toutes vraies, n'est assuré qu'à cause que Dieu est ou existe, et qu'il est un être parfait, et que tout ce qui est en nous vient de lui. D'où il suit que nos idées ou notions, étant des choses réelles, et qui viennent de Dieu, en tout ce en quoi elles sont claires et distinctes, ne peuvent en cela être que vraies. En sorte que, si nous en avons assez souvent qui contiennent de la fausseté, ce ne peut être que de celles qui ont quelque chose de confus et obscur, à cause qu'en cela elles participent du néant, c'est-à-dire, qu'elles ne sont en nous ainsi confuses, qu'à cause que nous ne sommes pas tout parfaits. Et il est évident qu'il n'y a pas moins de répugnance que la fausseté ou l'imperfection procède de Dieu, en tant que telle, qu'il | y en a que la vérité ou la perfection procéde du néant. Mais si nous ne savions point que tout ce qui est en nous de réel et de vrai, vient d'un être parfait et infini, pour claires et distinctes que fussent nos idées, nous n'aurions aucune raison qui nous assurât qu'elles eussent la perfection d'être vraies.

8. Or, après que la connaissance de Dieu et de l'âme nous a ainsi rendus certains de cette règle, il est bien aisé à connaître que les rêveries que nous imaginons étant endormis, ne doivent aucunement nous faire douter de la vérité des pensées que nous avons étant éveillés. Car, s'il arrivait, même en dormant, qu'on eût quelque idée fort distincte, comme, par exemple, qu'un géomètre inventât quelque nouvelle démonstration, son sommeil ne l'empêcherait pas d'être vraie. Et pour l'erreur la plus ordinaire de nos songes, qui consiste en ce qu'ils nous représentent divers objets en même façon que font nos sens extérieurs, n'importe pas qu'elle nous donne occasion

de nous défier de la vérité de telles idées, à cause qu'elles peuvent aussi nous tromper assez souvent, sans que nous dormions: comme lorsque ceux qui ont la jaunisse voient tout de couleur jaune, ou que les astres ou autres corps fort éloignés nous paraissent beaucoup plus petits qu'ils ne sont. Car enfin, soit que nous veillions, soit que nous dormions, nous ne nous devons jamais laisser persuader qu'à l'évidence de notre raison. Et il est à remarquer que je dis, de notre raison, et non point, de notre imagination ni de nos sens. Comme, encore que nous voyions le soleil très clairement, nous ne devons pas juger pour cela qu'il ne soit que de la grandeur que nous le voyons; et nous pouvons bien imaginer distinctement une tête de lion entée sur le corps d'une chèvre, sans qu'il faille conclure, pour cela, qu'il y ait au monde une chimère: car la raison ne nous dicte point que ce que nous voyons ou imaginons ainsi soit véritable. Mais elle nous dicte bien que toutes nos idées ou notions doivent avoir quelque fondement de vérité; car il ne serait pas possible que Dieu, qui est tout parfait et tout véritable, les eût mises en nous sans cela. Et pour ce que nos raisonnements ne sont jamais si évidents ni si entiers pendant le sommeil que pendant la veille, bien que quelquefois nos imaginations soient alors autant ou plus vives et expresses, elle nous dicte aussi que nos pensées ne pouvant être toutes vraies, à cause que nous ne sommes pas tout parfaits, ce qu'elles ont de vérité doit infailliblement se rencontrer en celles que nous avons étant éveillés, plutôt qu'en nos songes.

CINQUÈME PARTIE

1. Je serais bien aise de poursuivre, et de faire voir ici toute la chaîne des autres vérités que j'ai déduites de ces premières. Mais, à cause que, pour cet effet, il serait maintenant besoin que je parlasse de plusieurs questions, qui sont en controverse entre les doctes, avec lesquels je ne désire point me brouiller, je crois qu'il sera mieux que je m'en abstienne, et que je dise seulement en général quelles elles sont, afin de laisser juger aux plus sages, s'il serait utile que le public en fût plus particulièrement informé. Je suis toujours demeuré ferme en la résolution que j'avais prise, de ne supposer aucun autre principe, que celui dont je viens de me servir pour démontrer l'existence de Dieu et de l'âme, et de ne recevoir | aucune chose pour vraie, qui ne me semblât plus claire

önemi yoktur, çünkü onlar açısından benzer olarak uykuda olmaksızın da sık sık aldanabiliriz, tıpkı sarılık geçirenler herşeyi sarı gördükleri zaman, ya da çok uzak olan yıldızlar ya da başka cisimler olduklarından çok daha küçük göründükleri zaman olduğu gibi. Çünkü, son olarak, ister uykuda ister uyanık olalım, hiçbir zaman Usumuzun kanıtı yoluyla olmaksızın inandırılmaya izin vermemeliyiz. Ve dikkat etmek gerek ki imgelemden ya da duyularımızdan değil ama Usumuzdan söz ediyorum. Tıpkı güneşi çok açık olarak görmemize karşın bu nedenle onun göründüğü denli büyük | olduğu yargısında [41] bulunmayışımız gibi, benzer olarak pekala bir keçi bedeni üzerinde bir aslan başı da imgeleyebilir ve bunu zorunlu olarak bu kuruntunun varolduğu vargısını çıkarmaksızın yapabiliriz; çünkü Us böyle gördüğümüz ya da imgelediğimiz herşeyin gerçek olduğunda diretmez. Ama bize açık olarak tüm idealarımızın ya da kavramlarımızın belli bir gerçeklik temelleri olması gerektiğini söyler; çünkü yoksa tümüyle eksiksizlik ve gerçeklik olan Tanrı onları bize yerleştirmiş olamazdı. Ve uslamlamalarımız hiçbir zaman uyku sırasında uyanıklık durumunda olduğu denli açık ve tam olmadıkları için, gerçi zaman zaman imgelerimiz o zamanki gibi ya da daha da diri ve kesin olsalar bile, Us bize der ki, bütünüyle eksiksiz olmadığımıza göre düşüncelerimizin tümü de doğru olamayacakları için, gerçeklik olarak taşıdıkları şeyle hiçbir yanılgıya düşmeksizin düşlerimizde olmaktan çok uyanıklık durumundaki deneyimlerimizde karşılaşılmalıdır.

BÖLÜM V

1. BURADA seve seve ilerleyecek ve ilk gerçekliklerden çıkarsadığım öteki gerçekliklerin tam zincirini göstereceğim. Ama bunu yapmak için şimdi kendileri ile aramı açmayı hiç istemediğim bilginlerin kendi aralarındaki tartışmalı birçok sorundan söz etmek zorunlu olacağından, sanırım bundan kaçınmak ve yalnızca genel olarak bu gerçekliklerin neler olduklarından söz etmek, böylelikle kamu için onlar üzerine daha özel olarak bilgilendirilmenin yararlı olup olmayacağını daha bilge olanların yargısına bırakmak yerinde olacaktır. Tanrının ve ruhun varoluşunu tanıtlayabilmek için tam şimdi yararlandığım ilkeden başka hiçbir ilke varsaymama, ve daha önce | [42] geometricilerin tanıtlamalarının göründüğünden daha

*[Fr: "*en considérant la suite de ces lois*" :: "bu yasaların sonucunu irdelerken"; Lat: "... *legum istrarum series perpendens*" :: "bu yasaların dizisini irdelerken."]

açık ve daha pekin görünmeyen hiçbirşeyi gerçek olarak kabul etmeme kararıma her zaman sıkı sıkıya sarıldım. Ve gene de ileri sürebilirim ki, yalnızca kendimi genellikle felsefede ele alınan başlıca güçlükler açısından kısa bir zamanda doyurmanın aracını bulmakla kalmadım, ama ayrıca Tanrının Doğa için saptadığı ve ruhlarımıza kavramlarının izlerini bastığı öyle yasalar da dikkatimi çekti ki, sorun üzerinde bir kez yeterince düşündükten sonra, evrende varolan ya da yer alan herşeyde onlara tam olarak uyulduğundan kuşku duymamız olanaksızdı. Dahası, bu yasaların sonucunu irdelerken,* bana öyle görünüyor ki daha önce öğrenmiş olduğum ya da giderek öğrenmeyi umudettiğim tümünden daha yararlı ve daha önemli birçok gerçekliği ortaya çıkardım.

2. Yayımlanması belli kaygılar tarafından engellenen bir *İnceleme*'de* bunların en önemlilerini açıklamaya çalıştığım için, onları tanıtma konuşunda yapabileceğim en iyi şey burada o *İnceleme*'nin kapsadıklarını kısaca özetlemek olacaktır. Yazmaya başlamadan önce, onda özdeksel şeylerin doğası üzerine bildiğime inandığım herşeyin kapsanmasını tasarlamıştım. Ama, tıpkı katı bir cismin değişik yüzlerinin tümünü düz bir yüzey üzerinde eşit ölçüde iyi temsil edemeyen ressamların bunların en önemlilerinden birini seçip ışığı yalnızca onun üzerine düşürmeleri ve bu arada ötekilerin gölgede bırakılması ve ancak birinciye bakarken görünebildikleri ölçüde gösterilmesi gibi, ben de *Söylem*'imde kafamda olanların tümünü veremeyeceğimden korkarak yalnızca *Işık* üzerine düşündüklerimi uzunlamasına açımlamayı istedim. Daha sonra,
[43] fırsat | çıktığında, güneş ve durağan yıldızlar üzerine birşeyler eklemeye karar verdim, çünkü ışık hemen hemen bütünüyle onlardan doğar; ondan sonra, gökler üzerine, çünkü ışığı onlar iletirler; ve gezegenler, kuyruklu yıldızlar ve yeryüzü üzerine, çünkü onu yansıtırlar; ve daha özel olarak yeryüzünde olan tüm cisimler üzerine, çünkü ya renkli ya saydam ya da ışıklıdırlar; ve son olarak insan üzerine, çünkü tüm bunların gözlemcisi odur. Tüm bu şeyleri biraz gölgede bırakma ve onlar üzerine görüşlerimi bilginler tarafından kabul edilen görüşleri benimsemek ya da çürütmek zorunda kalmaksızın özgürce anlatabilme amacıyla, bütün bu evreni onların tartışmalarına bırakmaya ve yalnızca eğer Tanrı şimdi imgesel bir uzayda bir yerlerde yeni bir evren oluşturmak için yeterli özdeği yaratmış olsaydı, ve eğer bu özdeğin çeşitli bölümlerini çeşitli yollarda ve hiçbir düzen olmaksızın ozanların ancak imgelemeyi başarabildikleri karışık bir kaosun doğacağı bir biçimde devindirmiş ve işini yal-

*[*Le Mond* (1634). "İnceleme"nin yayımlanmasının önüne geçen kaygı Galileo'nun mahkum edildiğinin öğrenilmesiydi.]

et plus certaine que n'avaient fait auparavant les démonstrations des géomètres. Et néanmoins, j'ose dire que, non seulement j'ai trouvé moyen de me satisfaire en peu de temps, touchant toutes les principales difficultés dont on a coutume de traiter en la philosophie, mais aussi, que j'ai remarqué certaines lois, que Dieu a tellement établies en la nature, et dont il a imprimé de telles notions en nos âmes, qu'après y avoir fait assez de réflexion, nous ne saurions douter qu'elles ne soient exactement observées, en tout ce qui est ou qui se fait dans le monde. Puis, en considérant la suite de ces lois, il me semble avoir découvert plusieurs vérités plus utiles et plus importantes, que tout ce que j'avais appris auparavant ou même espéré d'apprendre.

2. Mais pource que j'ai tâché d'en expliquer les principales dans un traité, que quelques considérations m'empêchent de publier, je ne le saurais mieux faire connaître, qû en disant ici sommairement ce qu'il contient. J'ai eu dessein d'y comprendre tout ce que je pensais savoir, avant que de l'écrire, touchant la nature des choses matérielles. Mais, tout de même que les peintres, ne pouvant également bien représenter dans un tableau plat toutes les diverses faces d'un corps solide, en choisissent une des principales qu'ils mettent seule vers le jour, et ombrageant les autres, ne les font paraître qu'en tant qu'on les peut voir en la regardant: ainsi, craignant de ne pouvoir mettre en mon discours tout ce que j'avais en la pensée, j'entrepris seulement d'y exposer bien amplement ce que je concevais de la lumière; puis, à son occa|sion, d'y ajouter quelque chose du soleil et des étoiles fixes, à cause qu'elle en procède presque toute; des cieux, à cause qu'ils la transmettent; des planètes, des comètes et de la terre, à cause qu'elles la font réfléchir; et en particulier de tous les corps qui sont sur la terre, à cause qu'ils sont ou colorés, ou transparents, ou lumineux; et enfin de l'homme, a cause qu'il en est le spectateur. Même, pour ombrager un peu toutes ces choses, et pouvoir dire plus librement ce que j'en jugeais, sans être obligé de suivre ni de réfuter les opinions dui sont reçues entre les doctes, je me résolus de laisser tout ce monde ici à leurs disputes, et de parler seulement de ce qui arriverait dans un nouveau, si Dieu créait maintenant quelque part, dans les espaces imaginaires, assez de matière pour le composer, et qu'il agitât diversement et sans ordre les diverses parties de cette matière, en sorte qu'il en composât un chaos aussi confus que leg poètes en puissent feindre, et que, par après, il ne fît autre chose que prêter

son concours ordinaire à la nature, et la laisser agir suivant les lois qu'il a établies. Ainsi, premièrement, je décrivis cette matière, et tâchai de la représenter telle qu'il n'y a rien au monde, ce me semble, de plus clair ni plus intelligible, excepté ce qui a tantôt été dit de Dieu et de l'âme: car même je supposai, expressément, qu'il n'y avait en elle aucune de ces formes ou qualités dont on dispute dans les écoles, ni généralement aucune chose, dont la connaissance ne fût si naturelle à nos âmes, qu ôn ne fût pas même feindre de l'ignorer. De plus, je fis voir quelles étaient les lois de la nature; et, sans appuyer mes raisons sur aucun autre principe que sur | les perfections infinies de Dieu, je tâchai à démontrer toutes celles dont on eût pu avoir quelque doute, et à faire voir qu'elles sont telles, qu'encore que Dieu aurait créé plusieurs mondes, il n'y en saurait avoir aucun où elles manquassent d'être observées. Après cela, je montrai comment la plus grande part de la matière de ce chaos devait, en suite de ces lois, se disposer et s'arranger d'une certaine façon qui la rendait semblable à nos cieux; comment, cependant, quelques-unes de ses parties devaient composer une terre, et quelques-unes des planètes et des comètes, et quelques autres un soleil et des étoiles fixes. Et ici, m'étendant sur le sujet de la lumière, j'expliquai bien au long quelle était celle qui se devait trouver dans le soleil et les étoiles, et comment de là elle traversait en un instant les immenses espaces des cieux, et comment elle se réfléchissait des planètes et des comètes vers la terre. J'y ajoutai aussi plusieurs choses, touchant la substance, la situation, les mouvements et toutes les diverses qualités de ces cieux et de ces astres; en sorte que je pensais en dire assez, pour faire connaître qu'il ne se remarque rien en ceux de ce monde, qui ne dût, ou du moins qui ne pût, paraître tout semblable en ceux du monde que je décrivais. De là je vins à parler particulièrement de la terre: comment, encore que j'eusse expressément supposé que Dieu n'avait mis aucune pesanteur en la matière dont elle était composée, toutes ses parties ne laissaient pas de tendre exactement vers son centre; comment, y ayant de l'eau et de l'air sur sa superficie, la disposition des cieux et des astres, principalement de la lune, | y devait causer un flux et reflux, qui fût semblable, en toutes ces circonstances, à celui qui se remarque dans nos mers; et outre cela un certain cours, tant de l'eau que de l'air, du levant vers le couchant, tel qu'on le remarque aussi entre les tropiques; comment les montagnes, les mers, les fontaines et les rivières pouvaient naturellement être engendrées; et les métaux dans les mines, et les plantes dans les champs, et généralement tous les corps qu'on nomme mixtes ou composés. Et, outre le ciel, je n'considérai rien que cela, touchant les choses corporelles, qui fût tant que ce peu, dont les philosophes ont tâché de persuader la connaissance, comme le plus facile et le plus clair de tout ce qui peut tomber sous la connaissance des hommes: car, pour ce qu'ils ont fort bien remarqué que les hommes peuvent recevoir plusieurs différentes figures, et que, par leur moyen, ils peuvent faire plusieurs choses, en joignant les corps qui les touchent, sans considérer que d'autres puissances il y a en la nature, qui les font subsister, je me contentai de supposer que cette nature était en moi, qui est le nom dont je me sers, et que j'examinai ce que devaient être les idées ou notions de telles figures, de telles choses, de telles jonctions, que je trouvais en mon esprit, et que j'appelle mien, parce que je les y trouvais, et que je ne pouvais pas même concevoir qu'elles fussent en l'esprit d'aucun autre, sans qu'elles fussent en moi. Et, pour ce que je ne trouvais point de figures, ni de jonctions, ni de mouvements, dont je ne pusse concevoir les idées, je jugeai que tout ce qui est entièrement hors de nous, et que nous appelons objets de nos sens, est entièrement semblable à nos idées. Et, pour ce que je ne trouvais point de choses, touchant les objets de nos sens, que je ne pusse concevoir de même, je jugeai que tout ce qui est hors de nous, et que nous appelons objets de nos sens, est entièrement semblable à nos idées. Et, pour ce que je ne trouvais point de choses, touchant les objets de nos sens, que je ne pusse concevoir de même, je jugeai que tout ce qui est hors de nous, et que nous appelons objets de nos sens, est entièrement semblable à nos idées.

nızca Doğaya olağan yolda onayını verip onu saptadığı yasalara göre davranmaya bırakarak tamamlamış olsaydı, yeni bir evrende olacak olanlar üzerine konuşmaya karar verdim. Böylece ilk olarak bu özdeği betimledim ve onu öyle bir yolda göstermeye çalıştım ki, bana dünyada yukarıda Tanrı ve ruh üzerine söylenmiş olanlar dışında hiçbirşey ondan daha açık ya da anlaşılır olamazmış gibi göründü. Çünkü onda Okullarda tartışılan o biçimlerden ya da niteliklerden hiç birinin olmadığını, ve dahası, genel olarak bilgisi ruhlarımıza onu bilmiyor görünmenin bile olanaksız olacağı denli doğal olmayan hiçbirşeyin bulunmadığını kesinlikle varsaymaya dek gittim. Bundan başka, Doğanın yasalarının neler olduklarını gösterdim, ve nedenlerimi Tanrının sonsuz eksiksizliklerinden | başka hiçbir ilke üzerine dayandırmaksızın her- [44]
hangi bir biçimde kuşku duyulabilecek olanların tümünü tanıtlamaya, ve bunların Tanrı başka evrenler yaratmış olsa bile içinde bu yasalara uyulmayabilecek hiç birinin olamayacağı bir doğada olduklarını göstermeye çalıştım. Bundan sonra, bu kaosu oluşturan özdeğin en büyük bölümünün nasıl kendini bu yasalarla uyum içinde bizim göklerimize benzer kılacak bir yolda dağıtması ve düzenlemesi gerektiğini, ve bu arada nasıl parçalarından bir bölümünün bir dünya, bir bölümünün gezegenler ve kuyruklu yıldızlar, ve bir başka bölümününse bir güneş ve durağan yıldızlar oluşturması gerektiğini gösterdim. Ve ışık konusunu geniş bir biçimde ele alarak, burada güneş ve yıldızlarda bulunacak olan ışığın doğasını, bunlardan bir kıpıda göklerin ölçüsüz uzayını nasıl geçtiğini, ve gezegenlerden ve kuyruklu yıldızlardan yeryüzüne nasıl yansıtıldığını uzunlamasına açıkladım. Bunlara ayrıca bu göklerin ve yıldızların tözleri, durumları, devimleri ve tüm değişik nitelikleri ile ilgili birçok şeyi de ekledim, öyle ki bizim evrenimizin göklerinde ve yıldızlarında betimlediğim evrende bütünüyle aynı görünmek zorunda olmayan ya da en azından aynı görünmeyebilen hiçbirşeyin olmadığını açığa sermek için gerekeni söylediğimi düşündüm. Buradan daha özel olarak yeryüzü üzerine konuşmaya geçerek kesinlikle Tanrının yeryüzünü oluşturan özdeğe hiçbir ağırlık vermediğini varsaymış olmama karşın, parçalarının tümünün nasıl biteviye tam olarak yeryüzünün özeğine doğru çabaladıklarını, ve yüzeyinde su ve hava olduğu için, nasıl göklerin ve yıldızların ve özellikle ayın konumunun tüm durumlarda denizlerimizde gözlenebilene | benzer bir akış ve yeniden-akışa [45]
ve bunun yanısıra hem suyun hem de havanın dönencelerde de gözlenebildiği gibi doğudan batıya belli bir devimine neden olması gerektiğini gösterdim; ayrıca dağların, denizlerin, pınarların ve ırmakların onda nasıl doğallıkla oluşabildiklerini, nasıl metallerin madenlerde toplandık-

ların ve bitkilerin kırlarda büyüdüklerini, ve genel olarak karışık ya da bileşik denilen tüm cisimlerin nasıl doğabileceklerini gösterdim. Ve yıldızların dışında ışık kaynağı olarak bildiğim tek şey ateş olduğu için, başka şeyler arasında onun doğası ile ilgili herşeyi, nasıl oluştuğunu, nasıl beslendiğini, nasıl kimi zaman ışık olmaksızın yalnızca ısı ve kimi zaman ısı olmaksızın yalnızca ışık olduğunu inceledim; ayrıca değişik renklerin değişik cisimlere ve birçok nitelik türü üzerinde nasıl verilebildiğini, bunlardan kimilerinin nasıl sıvılaştırıldığını ve başkalarının katılaştırıldığını, nasıl hemen hemen tümünün onun aracılığıyla tüketildiğini ya da kül ve dumana çevrildiğini, ve son olarak nasıl bu küllerden yalnızca eyleminin yeğinliği yoluyla camı oluşturduğunu da gösterdim; küllerin cama bu dönüşümü bana doğadaki tüm süreçler denli harika göründüğü için, onu betimlemekten özel bir haz duydum.

3. Gene de tüm bunlardan bu evrenin sunduğum yolda yaratılmış olduğunu çıkarsamayı istemedim; çünkü Tanrının onu başlangıçta daha sonra olacak olduğu gibi yaratmış olması çok daha olasıdır. Ama açıktır ki, ve
[46] tanrıbilimciler tarafından yaygın bir görüş olarak| benimsendiği gibi, Tanrının şimdi onu saklayan etkinliği onu yaratan etkinliği ile bütünüyle aynıdır; buna göre, eğer başlangıçta bu evrene kaos biçiminden başka hiçbir biçim vermemiş olsa da, doğa yasalarının bir kez saptanmış oldukları ve Tanrının onlara alıştığı yolda işlemeleri için yardımını verdiği varsayıldığında, yaratılış tanısığına haksızlık yapmaksızın ancak bu yolla tüm arı özdeksel şeylerin zamanın geçişiyle onları şimdi gördüğümüz gibi olmuş olabileceklerini kabul edebiliriz. Ve doğalarını anlamak onları böyle adım adım ortaya çıkarken gördüğümüzde tümünü de başlangıçta tamamlanmış olarak gördüğümüzde olduğundan çok daha kolaydır.

4. Dirimsiz cisimlerin ve bitkilerin betimlemesinden hayvanların ve özellikle insanların betimlemesine geçtim. Ama henüz onlardan geri kalanı ile aynı biçemde söz etmek için, eş deyişle, etkileri nedenlerden türeterek ve Doğanın onları hangi tohumlardan ve hangi yolda üretmesi gerektiğini göstererek söz etmek için yeterli bir bilgim olmadığından, Tanrının insan bedenini üyelerinin dışsal betisinde olduğu gibi örgenlerinin içsel düzenlenişinde de betimlediğimin dışında başka hiçbir özdeği kullanmaksızın ve herşeyden önce ona ussal bir ruh, ya da bitkisel ya da duyusal bir ruh olarak hizmet edebilecek olanın dışında herhangi bir şey vermeksizin bütünüyle bizlerden birinin bedeni gibi oluşturmuş olduğunu varsaymakla yetindim. Ama yalnızca, yüreğinde bu ışıksız ateşlerden birini tutuşturmuştur ki, onu daha önce açıklamıştım ve onunla yalnızca kurumadan

vaient naturellement s'y former, et les métaux y venir dans les mines, et les plantes y croître dans les campagnes, et généralement tous les corps qu'on nomme mêlés ou composés s'y engendrer. Et entre autres choses, à cause qu'après les astres je ne connais rien au monde que le feu qui produise de la lumière, je m'étudiai à faire entendre bien clairement tout ce qui appartient à sa nature, comment il se fait, comment il se nourrit; comment il n'a quelquefois que de la chaleur sans lumière, et quelquefois que de la lumière sans chaleur; comment il peut introduire diverses couleurs en divers corps, et diverses autres qualités; comment il en fond quelques-uns, et en durcit d'autres; comment il les peut consumer presque tous, ou convertir en cendres et en fumée; et enfin, comment de ces cendres, par la seule violence de son action, il forme du verre: car cette transmutation de cendres en verre me semblant être aussi admirable qu'aucune autre qui se fasse en la nature, je pris particulièrement plaisir à la décrire.

3. Toutefois je ne voulais pas inférer de toutes ces choses, qui ce monde ait été créé en la façon que je proposais; car il est bien plus vraisemblable que, dès le commencement, Dieu l'a rendu tel qu'il devait être. Mais il est certain, et c'est une opinion communément reçue|entre les théologiens, que l'action, par laquelle maintenant il le conserve, est toute la même que celle par laquelle il l'a créé; de façon qu encore qu'il ne lui aurait point donné, au commencement, d'autre forme que celle du chaos, pourvu qu'ayant établi les lois de la nature, il lui prêtât son concours, pour agir ainsi qu'elle a de coutume, on peut croire, sans faire tort au miracle de la création, que par cela seul toutes les choses qui sont purement matérielles auraient pu, avec le temps, s'y rendre telles que nous les voyons à présent. Et leur nature est bien plus aisée à concevoir, lorsqu'on les voit naître peu à peu en cette sorte, que lorsqu'on ne les considère que toutes faites.

4. De la description des corps inanimés et des plantes, je passai à celle des animaux et particulièrement à celle des hommes. Mais, pource que je n'en avais pas encore assez de connaissance, pour en parler du même style que du reste, c'est-à-dire en démontrant les effets par les causes, et faisant voir de quelles semences, et en quelle façon la nature les doit produire, je me contentai de supposer que Dieu formât le corps d'un homme, entièrement semblable à l'un des nôtres, tant en la figure extérieure de ses membres qu'en la conformation intérieure de ses organes, sans le composer d'autre matière que de celle que j'avais décrite, et sans mettre en lui, au commencement, aucune âme raisonnable, ni aucune autre chose pour y servir d'âme végétante ou sensitive, sinon qu'il

excitât en son coeur un de ces feux sans lumière, que j'avais déjà expliqués, et que je ne concevais point d'autre nature que celui qui échauffe le foin | lorsqu'on l'a renfermé avant qu'il fût sec, ou qui fait bouillir les vins nouveaux, lorsqu'on les laisse cuver sur la râpe. Car, examinant les fonctions qui pouvaient en suite de cela être en ce corps, j'y trouvais exactement toutes celles qui peuvent être en nous sans que nous y pensions, ni par conséquent que notre âme, c'est-à-dire cette partie distincte du corps dont il a été dit ci-dessus que la nature n'est que de penser, y contribue, et qui sont toutes les mêmes en quoi on peut dire que les animaux sans raison nous ressemblent: sans que j'y en pusse pour cela trouver aucune de celles qui, étant dépendantes de la pensée, sont les seules qui nous appartiennent en tant qu'hommes, au lieu que je les y trouvais toutes par après, ayant supposé que Dieu créât une âme raisonnable, et qu'il la joignit à ce corps en certaine façon que je décrivais.

5. Mais, afin qu'on puisse voir en quelle sorte j'y traitais cette matière, je veux mettre ici l'explication du mouvement du coeur et des artères, qui étant le premier et le plus général qu'on observe dans les animaux, on jugera facilement de lui ce qu'on doit penseir de tous les autres. Et afin qu'on ait moins de difficulté à entendre ce que j'en dirai, je voudrais que ceux qui ne sont point versés dans l'anatomie prissent la peine, avant que de lire ceci, de faire couper devant eux le coeur de quelque grand animal qui ait des poumons, car il est en tous assez semblable à celui de l'homme, et qu'ils se fissent montrer les deux chambres ou concavités qui y sont. Premièrement, celle qui est dans son côté droit, à laquelle répondent deux tuyaux fort larges: à savoir la veine | cave, qui est le principal réceptacle du sang, et comme le tronc de l'arbre dont toutes les autres veines du corps sont les branches, et la veine artérieuse, qui a été ainsi mal nommée, pource que c'est en effet une artère, laquelle prenant son origine du coeur, se divise, après en être sortie, en plusieurs branches qui se vont répandre partout dans les poumons. Puis, celle qui est dans son côté gauche, à laquelle répondent en même façon deux tuyaux, qui sont autant ou plus larges que les précédents: à savoir l'artère veineuse, qui a été aussi mal nommée, à cause qu'elle n'est autre chose qu'une veine, laquelle vient des poumons, où elle est divisée en plusieurs branches entrelacées avec cellesde la veine artérieuse, et celles de ce conduit qu'on nomme le sifflet, par où entre l'air de la respiration; et la grande artère, qui, sortant du coeur, envoie ses branches par tout le corps. Je voudrais aussi qu'on leur montrât soigneusement les onze petites peaux, qui, comme autant de petites portes, ouvrent et ferment les quatre ouver-

önce | kapatılmış samanı ısıtan ve meyvadayken mayalanmaya bırakılmış yeni şarabı köpüklü yapan birşeyi anlıyorum. Çünkü, bunlarla uyum içinde bu bedende varolabilecek işlevleri yokladığımda, tam olarak bizde bir düşünme gücü taşımamız söz konusu olmaksızın ve dolayısıyla ruhumuzun, başka bir deyişle, bedenden ayrı olan ve biraz önce doğasının düşünmek olduğu söylenmiş olan bu parçamızın ona hiçbir katkısı olmaksızın varolabilecek olan işlevlerin, e.d. ustan yoksun hayvanların bizi andırdıklarının söylenmesine yol açan işlevlerle özdeş işlevlerin tümünü buldum; ama bu işlevlerde düşünce üzerine bağımlı olan ve bu yüzden insanlar olarak yalnızca bizim özelliklerimiz arasına düşen herhangi birini bulamadım; buna karşı, daha sonra Tanrının ussal bir ruh yarattığını ve onu betimlediğim tikel yolda bu beden ile birleştirdiğini varsaydığım zaman, onların tümünü buldum. [47]

5. Ama orada bu sorunu nasıl ele aldığımı gösterebilmek için, burada yüreğin ve atardamarların deviminin açıklamasını ortaya koymak istiyorum ki, hayvanlarda gözlenen ilk ve en genel devim olarak, bize tüm geri kalanı üzerinde ne düşünmemiz gerektiğini kolayca yargılamanın aracını sağlayacaktır. Ve bu konuda söyleceklerimin anlaşılmasının daha az güç olması için, anatomide bilgili olmayanların bunları okumadan önce ciğerleri ile solunum yapan büyük bir hayvanın yüreğini gözlerinin önünde kestirme zahmetine girmelerini ve içersindeki iki odacığı ya da boşluğu görmelerini isterim, çünkü bu tüm bakımlardan bir insan yüreğine yeterince benzerdir. İlk olarak kendisine çok büyük iki borunun karşılık düştüğü sağ yanda ana toplardamar [*la veine cave*] vardır ki, | kanın birincil alıcısı [48] ve deyim yerindeyse bedenin tüm öteki damarlarını dalları gibi alan bir ağaç gövdesidir; ve bir atıcı toplardamar [*la veine artérieuse/akciğer atardamarı*] vardır ki, gerçekte kökenini yürekten alır ve ondan çıktıktan sonra kendilerini tüm akciğerler boyunca dağıtan birçok dala bölünen bir atardamardan başka birşey olmadığı için kötü bir adlandırmadır. Sonra ikinci olarak sol yandaki boşluk vardır ki yine ona da önceki denli ya da giderek ondan da geniş iki boru karşılık düşer, e.d. toplayıcı atardamar [*l'artère veineuse/akciğer toplardamarı*] ki, bu da kötü bir adlandırmadır çünkü orada birçok dala bölündüğü akciğerlerden gelen ve atıcı toplardamarın dalları ile ve soluk borusu denilen ve soluduğumuz havaya geçit veren borunun dalları ile içiçe geçen bir toplardamardan başka birşey değildir; ve yürekten çıkarak dallarını beden boyunca gönderen büyük atardamar [*la grande artère*]. Ayrıca bu iki boşlukta bulunan dört girişi açan ve kapatan kapılar gibi

olan onbir küçük zarın da dikkatle gösterilmesini isterim; bunlardan üçü ana toplardamarın girişindedir ve orada öyle bir yolda düzenlenmişlerdir ki onun kapsadığı kanın yüreğin sağ boşluğuna akmasını hiçbir biçimde önleyemez, ve gene de dışarı çıkmasını tam olarak önleyebilirler; üçü atıcı toplardamarın girişinde bulunur ve bütünüyle ayrı bir yolda düzenlenmiş olarak boşluktaki kanın akciğerlere geçmesine kolayca izin verirler, ama şimdiden akciğerlerde bulunan kanın bu boşluğa geri dönmesine vermezler; ayrıca ikisi toplayıcı atardamarın girişinde bulunur ve akciğerlerdeki kanın yüre-
[49] ğin sol | boşluğuna doğru akmasına izin verir, ama geri dönüşüne vermezler; ve üçü büyük atardamarın girişinde bulunur ve kanın yürekten akmasına izin verir, ama geri dönüşünü önlerler. O zaman toplayıcı atardamarın açılışının içinde bulunduğu durumdan ötürü oval olmakla iki zarla uygun bir biçimde kapatılabilmesi, ama ötekilerin yuvarlak oldukları için üç zarla daha iyi kapatılabilmeleri olgusu dışında, bu zarların sayısı için başka herhangi bir neden aramanın hiçbir gereği yoktur. Dahası, büyük atardamarın ve atıcı toplardamarın toplayıcı atardamardan ve ana toplardamardan çok daha sert ve sağlam yapılı olduklarına, ve bu son ikisinin yüreğe girmeden önce genişlediklerine ve orada deyim yerindeyse yüreğin kulakçıkları denilen ve onun kendi dokusuna benzer bir dokudan oluşan iki cep oluşturduklarına, ve her zaman yürekte bedenin herhangi bir başka bölümünden daha yüksek bir sıcaklık olduğuna, ve son olarak, bu sıcaklığın boşluklara giren her kan damlasının hemen genişlemesine ve şişmesine neden olduğuna dikkat edilmesini isterim—tıpkı sıvıların çok sıcak bir kaba damla damla dökülmelerine izin verildiği zaman genellikle yaptıkları gibi.

6. Bundan sonra, yüreğin devimini açıklama amacıyla söylemem gereken tek şey boşluklarının kan dolu olmadığı zaman zorunlu olarak ana toplardamardan sağ boşluğa, ve toplayıcı atardamardan sol boşluğa bu iki bölmeyi her zaman dolu tutmaya yetecek denli kanın aktığı, ve dolu oldukları için yüreğe doğru bakan ağızlarının kapanamayacaklarıdır. Ama her biri boşluklar-
[50] dan birine olmak üzere | iki kan damlası böyle girer girmez, onları bırakan açıklıkların çok geniş olması ve onları taşıyan damarların kanla dolu olması nedeniyle çok büyük olmaktan başka türlü olamayan bu damlalar orada buldukları sıcaklıktan ötürü seyrelir ve şişerler. Bu yolla bütün yüreğin genişlemesine neden olarak yerlerini zorlarlar ve onları içeri akıtmış olan iki damarın girişlerindeki beş küçük kapakçığı kapatarak böylece yüreğe daha fazla kanın gelmesini önlerler; ve giderek daha da seyrelip çıkışlarını sağlayacak

tures qui sont en ces deux concavités: à sa voir, trois à l'entrée de la veine cave, où elles sont tellement disposées, qu'elles ne peuvent aucunement empêcher que le sang qu'elle contient ne coule dans la concavité droite du coeur, et toutefois empêchent exactement qu'il n'en puisse sortir; trois à l'entrée de la veine artéricuse, qui, étant disposées tout au contraire, permettent bien au sang, qui est dans cette concavité, de passer dans les poumons, mais non pas à celui qui est dans les poumons d'y retourner; et ainsi deux autres à l'entrée de l'artère veineuse, qui laissent couler le sang des poumons vers la concavité | gauche du coeur, mais s'opposent à son retour; et trois à l'entrée de la grande artère, qui lui permettent de sortir du coeur, mais l'empêchent d'y retourner. Et il n'est point besoin de chercher d'autre raison du nombre de ces peaux, sinon que l'ouverture de l'artére veineuse, étant en ovale à cause du lieu où elle se rencontre, peut être commodément fermée avec deux, au lieu que les autres, étant rondes, le peuvent mieux être avec trois. De plus, je voudrais qu'on leur fît considérer que la grande artére et la veine artéricuse sont d'une composition beaucoup plus dure et plus ferme que ne sont l'artère veineuse et la veine cave; et que ces deux derniéres s'élargissent avent que d'entrer dans le coeur, et y font comme deux bourses, nommées les oreilles du coeur, qui sont composées d'une chair semblable à la sienne; et qu'il y a toujours plus de chaleur dans le coeur qu'en aucun autre endroit du corps; et enfin, que cette chaleur est capable de faire que, s'il entre quelque goutte de sang en ses concavités, elle s'enfle promptement et se dilate, ainsi que font généralement toutes les liqueurs, lorsqu'on les laisse tomber goutte à goutte en quelque vaisseau qui est fort chaud.

6. Car, après cela, je n'ai besoin de dire autre chose, pour expliquer le mouvement du coeur, sinon que, lorsque ses concavités ne sont pas pleines de sang, il y en coule nécessairement de la veine cave dans la droite, et de l'artère veineuse dans la gauche; d'autant que ces deux vaisseaux en sont toujours pleins, et que leurs ouvertures, qui regardent vers le coeur, ne peuvent alors être bouchées; mais que, sitôt qu'il est entré ainsi deux gouttes de sang, | une en chacune de ses concavités, ces gouttes, qui ne peuvent être que fort grosses, à cause qure les ouvertures par où elles entrent sont fort larges, et les vaisseaux d'où elles viennent fort pleins de sang, se raréfient et se dilatent, à cause de la chaleur qu'elles y trouvent, au moyen de quoi, faisant enfler tout le coeur, elles poussent et ferment les cinq petites portes qui sont aux entrées des deux vaisseaux d'où elles viennent, empêchant ainsi qu'il ne descende davantage de sang dans le coeur; et

continuant à se raréfier de plus en plus, elles poussent et ouvrent les six autres petites portes, qui sont aux entrées des deux autres vaisseaux par où elles sortent, faisant enfler par ce moyen toutes les branches de la veine artérieuse et de la grande artère, quasi au même instant que le coeur; lequel, incontinent après, se désenfie, comme font aussi ces artères, à cause que le sang qui y est entré s'y refroidit, et leurs six petites portes se referment, et les cinq de la veine cave et de l'artère veineuse se rouvrent, et donnent passage à deux autres gouttes de sang, qui font derechef enfler le coeur et les artères, tout de même que les précédentes. Et pour ce que le sang, qui entre ainsi dans le coeur, passe par ces deux bourses qu'on nomme ses oreilles, de là vient que leur mouvement est contraire au sien, et qu'elles se désenflent, lorsqu'il s'enfle. Au reste, afin que ceux qui ne connaissent pas la force des démonstrations mathématiques, et ne sont pas accoutumés à distinguer les vraies raisons des vraisemblables, ne se hasardent pas de nier ceci sans l'examiner, je les veux avertir que ce mouvement, que je viens d'expliquer, suit aussi nécessairement de la seule disposition des | organes qu'on peut voir à l'oeil dans le coeur, et de la chaleur qu'on y peut sentir avec les doigts, et de la nature du sang qu'on peut connaître par expérience, que fait celui d'un horologe, de la force, de la situation et de la figure de ses contrepoids et de ses roues.

7. Mais si on demande comment le sang des veines ne s'épuise point, en coulant ainsi continuellement dans le coeur, et comment les artères n'en sont point trop remplies, puisque tout celui qui passe par le coeur s'y va rendre, je n'ai pas besoin d'y répondre autre chose que ce qui a déja été écrit par un médecin d'Angleterre,* auquel il faut donner la louange d'avoir rompu la glace en cet endroit, et d'être le premier qui a enseigné qu'il y a plusieurs petits passages aux extrémités des artères, par où le sang qu'elles reçoivent du coeur entre dans les petites branches des veines, d'où il se va rendre derechef vers le coeur, en sorte que son cours n'est autre chose qu'une circulation perpétuelle. Ce qu'il prouve fort bien, par l'expérience ordinaire des chirurgiens, qui ayant lié le bras médiocrement fort, au-dessus de l'endroit où ils ouvrent la veine, font que le sang en sort plus abondamment que s'ils ne l'avaient point lié. Et il arriverait tout le contraire, s'ils le liaient au-dessous, entre la main et l'ouverture, ou bien, qu'ils le liassent très fort audessus. Car il est manifeste que le lien, médiocrement serré, pouvant empêcher que le sang qui est déjà dans le bras ne retourne vers le coeur

*Harvaeus, *de motu cordis*

olan öteki iki damarın girişlerindeki altı kapakçığı itip açarlar, bu yolla atıcı toplardamarın ve büyük atardamarın tüm dallarının hemen hemen yürek ile aynı zamanda genişlemesine neden olurlar. Bu sonuncular hemen sonra tıpkı atardamarların yaptığı gibi büzülürler, çünkü onlara girmiş olan kan soğumuştur; ve altı küçük kapakçık yeniden kapanır ve ana toplardamarın ve toplayıcı atardamarın beş kapakçığı yeniden açılır ve tıpkı daha önce gördüğümüz gibi yüreğin ve atardamarların bir kez daha genişlemesine neden olan öteki kan damlalarına yol verirler. Ve sonra yüreğe giren kan kulakçık denilen bu iki kese içersinden geçtiği için, devimleri yüreğin devimine aykırıdır ve o genişlerken onlar büzülürler. Geri kalanına gelince, matematiksel tanıtlamanın gücünü bilmeyen ve gerçek nedenleri salt olası nedenlerden ayırdetmeye alışmamış olanların söylenmiş olanları yoklamaksızın yadsımaya kalkmamaları için onlara bildirmek istiyorum ki, tam şimdi açıkladığım bu devim yalnızca örgenlerin | yüreğe [51] bakıldığında görülebilecek olan o durumlarından, parmaklarla duyumsanabilen sıcaklıktan, ve kanın deney yoluyla öğrenebileceğimiz doğasından gelir, tıpkı bir saatin deviminin onun karşıt ağırlıklarının ve çarklarının gücünden, konumundan ve biçiminden gelmesi gibi.

7. Ama eğer toplardamarlardaki kanın böyle sürekli olarak yüreğe akarken nasıl kendini tüketmediğini, ve atardamarların yürekten geçen herşey onlara aktığı için nasıl olup ta kanla dolup taşmadıklarını sorarsak, buna yanıt olarak belirtmem gereken şey yalnızca bir İngiliz hekim* tarafından daha önce yazılmış olanlardır. Bu nedenledir ki bu konuda buzları kırmış olma onuru ona yüklenmelidir ve yine atardamarların uçlarında birçok küçük borucuk olduğunu ve bunların yürekten aldıkları kanın toplardamarların küçük dallarına girerek oradan bir kez daha yüreğe geri döndüğünü ilk kez öğreten ve bu yolda kanın geçeğinin tıpkı bir sürekli döngü gibi olduğunu gösteren de o olmuştur. Kolu toplardamarı açtıkları yerin yukarısında ortalama bir sıklıkla bağlayarak kanın eğer böyle bir bağlama olmasaydı çıkacak olduğundan çok daha bol olarak çıkmasını sağlayan cerrahların her zamanki deneyleri ile bunu çok açık olarak tanıtlar. Buna karşı, eğer kolu aşağıda, el ve açılan yer arasında bağlayacak olurlarsa, ya da eğer yukarıda çok sıkı bağlayacak olurlarsa, bütünüyle aykırı bir sonuç görülecektir. Çünkü açıktır ki bağ ortalama sıkılıkta olduğu zaman, daha şimdiden kolda olan kanın

*Harvaeus [William Harvey, 1578/1657], *de motu cordis [et sanguinis in animalibus*, 1628].

toplardamarlar yoluyla yüreğe geri dönüşünü önleyebilse de, buna karşın atardamarlar yoluyla yeniden daha fazla kanın gelmesinin önüne geçemez, çünkü bunlar toplar-
[52] damarların altına yerleşmiştir ve daha güçlü olan | duvarlarını sıkıştırmak daha az kolaydır; ve yine yürekten gelen kan atardamarlar aracılığıyla ele geçmek için toplardamarlar yoluyla elden yüreğe geri dönmek için olduğunan daha büyük bir güçle çabalar. Ve bu kan toplardamarlardan birinde yapılan açılma yoluyla koldan kaçtığı için, zorunlu olarak bağlamanın altında, başka bir deyişle kolun uçlarına doğru belli bir geçit olmalıdır ki onun yoluyla atardamarlardan oraya gelebilsin. Bu hekim benzer olarak kanın izlediği yol konusunda söylediklerinin doğruluğunu toplardamarların yolları boyunca değişik yerlerde yerleşmiş ve kanın bedenin ortasından uçlara doğru geçmesine değil ama yalnızca uçlardan yüreğe geri dönüşe izin verecek bir yolda düzenlenmiş belli küçük zarların ya da kapakçıkların varoluşu yoluyla, ve dahası, bedendeki tüm kanın kesilmiş tek bir atardamar aracılığıyla ondan çok kısa bir zamanda çıkabileceğini gösteren deney yoluyla çok açık olarak tanıtlar—bir deney ki, giderek damar yüreğin çok yakınında çok sıkı bağlandığı ve onunla bağ arasında kesildiği ve böylece ondan akan kanın yürekten başka herhangi bir yerden gelebileceğini varsaymak için hiçbir zeminin olamayacağı zaman bile aynı sonucu verir.

8. Ama kanın bu deviminin gerçek nedeninin belirtmiş olduğum neden olduğunu gösteren başka birçok şey daha vardır. Böylece ilk olarak toplardamarlardan çıkan kan ve atardamarlardan çıkan kan arasında görülen ayrımı ancak yürek içinden geçme yoluyla seyrelmiş ve deyim yerindeyse damıtılmış olmakla yürekten hemen ayrıldıktan sonra, eş deyişle, atardamarlarda iken, yüreğe girmeden biraz önce, eş deyişle toplardamarlarda iken olduğundan daha ince ve diri ve sıcak olması olgusundan doğabilir. Ve eğer dikkat edilirse, yüreğin yakınlarında olmanın dışında bu ayrımın açıkça görünmediğini
[53] ve ondan daha da | uzak bölgelerde çok açık olmadığını buluruz. Dahası, atıcı toplardamarı ve büyük atardamarı oluşturan dokunun sertliği kanın onlara karşı toplardamarlar durumunda olduğundan daha büyük bir kuvvetle vurduğunu yeterince açık olarak gösterir. Ve niçin yüreğin sol boşluğunun ve büyük atardamarın sağ boşluktan ve atıcı toplardamardan daha büyük ve daha geniş olması gereksin? Ama bunun nedeni toplayıcı atardamarın kanının yürekten geçtikten sonra yalnızca akciğerlerde bulunmakla doğrudan doğruya ana toplardamardan gelenden daha ince olması ve ondan daha etkili ve daha kolay olarak seyrelmesidir. Ve doktorların nabız atışını alırken bulabilecekleri şey nedir, eğer, kanın doğasını değiştirmesine

par les veines, n'empêche pas pour cela qu'il n'y en vienne toujours de nouveau par les artères, à cause qu'elles sont situées au-dessous des veines, et que leurs peaux, étant plus dures, sont | moins aisées à presser, et aussi que le sang qui vient du cœur tend avec plus de force à passer par elles vers la main, qu'il ne fait à retourner de là vers le cœur par les veines. Et puisque ce sang sort du bras par l'ouverture qui est en l'une des veines, il doit nécessairement y avoir quelques passages audessous du lien, c'est-à-dire vers les extrémités du bras, par où il y puisse venir des artères. Il prouve aussi fort bien ce qu'il dit du cours du sang, par certaines petites peaux, qui sont tellement disposées en divers lieux le long des veines qu'elles ne lui permettent point d'y passer du milieu du corps vers les extrémités, mais seulement de retourner des extrémités vers le cœur; et de plus, par l'expérience qui montre que tout celui qui est dans le corps en peut sortir en fort peu de temps par une seule artère, lorsqu'elle est coupée, encore même qu'elle fût étroitement liée fort proche du cœur, et coupée entre lui et le lien, en sorte qu'on n'eût aucun sujet d'imaginer que le sang qui en sortirait vînt d'ailleurs.

8. Mais il y a plusieurs autres choses qui témoignent que la vraie cause de ce mouvement du sang est celle que j'ai dite. Comme, premièrement, la différence qu'on remarque entre celui qui sort des veines et celui qui sort des artères, ne peut procéder que de ce qu'étant raréfié, et comme distillé, en passant par le cœur, il est plus subtil et plus vif et plus chaud incontinent après en être sorti, c'est-à-dire, étant dans les artères, qu'il n'est un peu devant que d'y entrer, c'est-à-dire, étant dans les veines. Et si on y prend garde, on trouvera que cette différence ne paraît bien que vers le cœur, et non point tant | aux lieux qui en sont les plus éloignés. Puis la dureté des peaux, dont la veine artérieuse et la grande artère sont composées, montre assez que le sang bat contre elles avec plus de force que contre les veines. Et pourquoi la concavité gauche du cœur et la grande artère seraient-elles plus amples et plus larges que la concavité droite et la veine artérieuse? Si ce n'était que le sang de l'artère veineuse, n'ayant été que dans les poumons depuis qu'il a passé par le cœur, est plus subtil et se raréfie plus fort et plus aisément que celui qui vient immédiatement de la veine cave. Et qu'est-ce que les médecins peuvent deviner, en tâtant le pouls, s'ils ne savent que, selon que le sang change de nature, il peut être raréfié

par la chaleur du coeur plus ou moins fort, et plus ou moins vite qu'auparavant? Et si on examine comment cette chaleur se communique aux autres membres, ne faut-il pas avouer que c'est par le moyen du sang, qui passant par le coeur, s'y réchauffe, et se répand de là par tout le corps. D'où vient que, si on ôte le sang de quelque partie, on en ôte par même moyen la chaleur; et encore que le coeur fût aussi ardent qu'un fer embrasé, il ne sufbrait pas pour réchauffer les pieds et les mains tant qu'il fait, s'il n'y envoyait continuellement de nouveau sang. Puis aussi on connaît de là, que le vrai usage de la respiration est d'apporter assez d'air frais dans le poumon, pour faire que le sang, qui y vient de la concavité droite du coeur, où il a été raréfié et comme changé en vapeurs, s'y épaississe et convertisse en sang derechef, avant que de retomber dans la gauche, sans quoi il ne pourrait être propre à servir de nour|riture au feu qui y est. Ce qui se confirme, parce qu'on voit que les animaux qui n'ont point de poumons, n'ont aussi qu'une seule concavité dans le coeur, et que les enfants, qui n'en peuvent user pendant qu'ils sont renfermés au ventre de leurs méres, ont une ouverture par où il coule du sang de la veine cave en la concavité gauche du coeur, et un conduit par où il en vient de la veine artérieuse en la grande artére, sans passer par le poumon. Puis la coction, comment se ferait-elle en l'estomac, si le coeur n'y envoyait de la chaleur par les artères, et avec cela quelques- unes des plus coulantes parties du sang, qui aident à dissoudre les viandes qu'on y a mises? Et l'action qui convertit le suc de ces viandes en sang, n'estelle pas aisée à connaître, si on considère qu'il se distille, en passant et repassant par le coeur, peut- être par plus de cent ou deux cents fois en chaque jour? Et qu'a-t-on besoin d'autre chose, pour expliquer la nutrition, et la production des diverses humeurs qui sont dans le corps, sinon de dire que la force, dont le sang en se raréfiant passe du coeur vers les extrémités des artéres, fait que quelques-unes de ses parties s'arrêtent entre celles des membres où elles se trouvent, et y prennent la place de quelques autres qu'elles en chassent; et que, selon la situation, ou la figure, ou la petitesse des pores qu'elles rencontrent, les unes se vont rendre en certains lieux plutôt que los autres, en même façon que chacun peut avoir vu divers cribles qui, étant diversement percés, servent à séparer divers grains les uns des autres? Et enfin ce qu'il y a de plus remarquable en tout ceci, c'est la génération des esprits animaux, qui sont comme un vent très subtil, | ou plutôt comme une flamme très pure et très vive, qui, montant continuelle-

göre, yüreğin sıcaklığı yoluyla öncekinden daha büyük ya da daha küçük bir derecede ve daha çok ya da daha az çabuk olarak seyrelebileceğini bilmiyorlarsa? Ve eğer bu ısının öteki üyelere nasıl iletildiğini araştırırsak, bunun yürekten geçmekle bir kez daha ısıtılan ve oradan tüm beden boyunca yayılan kanın aracılığıyla olduğunu kabul etmek gerekmez mi? Bundan şu çıkar ki, eğer herhangi bir tikel bölümden kanı uzaklaştırırsak, aynı yolla ondan sıcaklığı da uzaklaştırmış oluruz; yürek sıcaktan kızarmış bir demir gibi yansaydı bile, ayaklara ve ellere sürekli olarak yeni kan göndermedikçe onları şimdi olduğu gibi ısıtmaya yeterli olmazdı. Bundan şunu da anlıyoruz ki, solunumun gerçek yararı yüreğin sağ boşluğundan orada seyreltilmiş ve deyim yerindeyse buharlara dönüştürülmüş olarak akciğerlere gelen kanın kalınlaşmasını ve yeniden sol boşluğa düşmeden önceki kana döndürülmesini sağlamak için akciğerlere yeterli taze hava taşımaktır ve bu olmaksızın orada varolan ateş için | yakıt olarak hizmet etmeye uygun olmaya- [54]
caktır. Bu bildirim akciğerleri olmayan hayvanların yüreklerinde de yalnızca tek bir boşluk olduğunun, ve henüz annelerinin rahminde iken onları kullanamayan çocuklarda kanın ana toplardamardan yüreğin sol boşluğuna akmasını sağlayan bir açıklık ve akciğerden geçmeksizin atıcı toplardamardan büyük atardamara geçmesini sağlayan bir oluk bulunduğunu görmemiz tarafından da doğrulanır. Dahası, eğer yürek atardamarlar yoluyla mideye sıcaklık, ve bunun yanısıra kanın oraya alınmış besinleri çözündürmede yardımcı olan daha akışkan bileşenlerinden bir bölümünü göndermeseydi, orada sindirim nasıl yapılabilirdi? Ve besinlerin özsularını kana döndüren eylemi anlamak, eğer onun yürekten belki de günde yüz ya da iki yüz kereden daha fazla geçerek ve yeniden geçerek damıtıldığını düşünürsek daha kolay olmaz mı? Beslenmeyi ve bedende olan çeşitli sıvıların [*diverses humeurs*] üretimini açıklamak için söylenmesi gereken tek şey, kanın seyreltilmekle yürekten atardamarların uçlarına doğru geçmesini sağlayan kuvvetin kanın parçalarından bir bölümünün tam olarak içlerinde bulundukları üyelerde kalmasına ve orada kendileri tarafından uzaklaştırılan başkalarının yerini almalarına neden olduğu, ve karşılaştıkları küçük gözeneklerin konum ya da biçim ya da küçüklüklerine göre, aralarından kimilerinin başkalarına değil de belli parçalara doğru ilerledikleridir—tıpkı, herkesin gördüğü gibi, delikleri değişik büyüklüklerde olan değişik eleklerde değişik tahıl türlerinin ayırılabilmesi gibi. Son olarak tüm bunlarda en dikkate değer olan şey çok ince bir yeli ya da daha doğrusu çok arı ve çok diri | [55]
olan ve sürekli olarak büyük bir bollukla yürekten beyne

doğru yükselerek oradan sinirler yoluyla kaslara ilerleyen ve orada tüm üyelere güç veren bir alevi andıran hayvan özsularının [*esprits animaux*] üretilmesidir; ve kanın en yeğin olarak devinmekle ve içerilere en kolay işlemekle bu özsuları oluşturmaya en uygun parçacıklarının nasıl başka herhangi bir yere olmaktan çok beyne doğru ilerlediklerini açıklamak için varsayılabilecek biricik neden onları oraya taşıyan atardamarların yürekten en doğrudan çizgilerde çıkan damarlar oldukları, ve Doğa yasaları ile özdeş olan Mekanik yasalarına göre, birçok nesne birlikte aynı noktaya doğru devindikleri ve bu noktada tümü için yer olmadığı zaman (ki yüreğin sol boşluğundan çıkan ve beyne doğru gitme eğiliminde olan parçacıklar açısından durum budur), en zayıf ve devimleri en az yeğin olan parçaların daha güçlü olanlar ve bu yolla ona ulaşabilecek biricik parçalar tarafından zorunlu olarak bir yana atıldıklarıdır.

9. Tüm bu sorunları daha önce yayımlama amacında olduğum *İnceleme*'de yeterince ayrıntılı olarak açıklamıştım. Ve daha sonra orada insan bedeninde kapsanan hayvan özsularının üyeleri devindirme gücünü taşıyabilmeleri için (tıpkı hayvanların başlarının kesildikten kısa bir süre sonra bile henüz devindiklerinin ve toprağı ısırdıklarının gözlenmesi gibi) bu bedenin sinir ve kaslarının dokusunun ne olması gerektiğini; beyinde uyanıklık, uyku ve düşlere neden olmak için hangi değişimlerin zorunlu olduğunu; ışığın, seslerin, kokuların, tatların,
[56] sıcaklığın ve dışsal nesnelere | ait tüm başka niteliklerin duyuların araya girmesiyle beyin üzerinde çeşitli idealarının izlerini nasıl bırakabildiklerini; açlığın, susuzluğun ve başka içsel duyguların da onlara karşılık düşen izleri ona nasıl iletebildiklerini; neyin bu idealarının alınmasını sağlayan "sağ duyu" olarak görülmesi gerektiğini, ve onları barındıran bellek ile, onları çeşitli yollarda değiştirebilen ve onlardan yeni idealar oluşturabilen düşlem ile ne denmek istendiğini göstermiştim—düşlem ki, aynı yolla hayvan özsularını kaslar boyunca dağıtarak, böyle bir bedenin üyelerinin birçok değişik yolda ve kendilerini onun duyularına ve içsel tutkularına sunan nesnelere uygun bir biçimde devinmesine neden olabilir, tıpkı bizim durumumuzda üyelerin istencin yönetiminden ayrı olarak devinebilmeleri gibi. Ve bu insan becerisi tarafından ne denli değişik *otomatların* ya da devinen makinelerin yapılabileceğini, ve bunun kemiklerin, kasların, sinirlerin, atardamarların, toplardamarların ya da her hayvan bedeninde bulunacak daha başka parçaların büyük çokluğu ile karşılaştırma içinde yalnızca birkaç parçanın kullanımı yoluyla yapılabileceğini bilenlere tuhaf görünmeyecektir; bu yandan beden bir makine olarak görülür ki, Tanrının elleriyle yapılmış olmakla, insan

ment en grande abondance du coeur dans le cerveau, se va rendre de là par les nerfs dans les muscles, et donne le mouvement à tous les membres; sans qu'il faille imaginer d'autre cause, qui fasse que les parties du sang qui, étant les plus agitées et les plus pénétrantes, sont les plus propres à composer ces esprits, se vont rendre plutôt vers le cerveau que vers ailleurs; sinon que les artères, qui les y portent, sont celles qui viennent du coeur le plus en ligne droite de toutes, et que, selon les règles des mécaniques, qui sont les mêmes que celles de la nature, lorsque plusieurs choses tendent ensemble à se mouvoir vers un même côté, où il n'y a pas assez de place pour toutes, ainsi que les parties du sang qui sortent de la concavité gauche du coeur tendent vers le cerveau, les plus faibles et moins agitées en doivent être détournées par les plus fortes, qui par ce moyen s'y vont rendre seules.

9. J'avais expliqué assez particulièrement toutes ces choses dans le traité que j'avais eu ci-devant dessein de publier. Et ensuite j'y avais montré quelle doit être la fabrique des nerfs et des muscles du corps humain, pour faire que les esprits animaux, étant dedans, aient la force de mouvoir ses membres: ainsi qu'on voit que les têtes, un peu après avoir été coupées, se remuent encore, et mordent la terre, nonobstant qu'elles ne soient plus animées; quels changements se doivent faire dans le cerveau, pour causer la veille, et le sommeil, et les songes; *comment la lumière, les sons, les* odeurs, les goûts, la chaleur, et toutes les autres qualités des objets exté|rieurs y peuvent imprimer diverses idées par l'entremise des sens; comment la faim, la soif, et les autres passions intérieures, y peuvent aussi envoyer les leurs; ce qui doit y être pris pour le sens commun, où ces idées sont reçues; pour la mémoire, qui les conserve; et pour la fantaisie, qui les peut diversement changer, et en composer de nouvelles, et par même moyen, distribuant les esprits animaux dans les muscles, faire mouvoir les membres de ce corps en autant, de diverses façons, et autant à propos des objets qui se présentent à ses sens, et des passions intérieures qui sont en lui, que les nôtres se puissent mouvoir, sans que la volonté les conduise. Ce qui ne semblera nullement étrange à ceux qui, sachant combien de divers *automates*, ou machines mouvantes, l'industrie des hommes peut faire, sans y employer que fort peu de pièces, à comparaison de la grande multitude des os, des muscles, des nerfs, des artères, des veines, et de toutes les autres parties qui sont dans le corps de chaque animal, considéreront ce corps comme une machine, qui, ayant été faite des mains de Dieu, est incomparablement mieux ordonnée, et a en soi des mou-

vements plus admirables, qu'aucune de celles qui peuvent être inventées par les hommes.

10. Et je m étais ici particulièrement arrêté à faire voir que, s'il y avait de telles machines, qui eussent les organes et la figure d'un singe, ou de quelque autre animal sans raison, nous n'aurions aucun moyen pour reconnaître qu'elles ne seraient pas en tout de même nature que ces animaux; au lieu que, s'il y en avait qui eussent la ressemblance de nos corps, et imitassent autant nos actions que moralement il serait pos|sible, nous aurions toujours deux moyens très certains, pour reconnaître qu'elles ne seraient point pour cela de vrais hommes. Dont le premier est que jamais elles ne pourraient user de paroles, ni d'autres signes en les composant, comme nous faisons pour déclarer aux autres nos pensées. Car on peut bien concevoir qu'une machine soit tellement faite qu'elle profère des paroles, et même qu'elle en profère quelques-unes à propos des actions corporelles qui causeront quelque changement en ses organes: comme, si on la touche en quelque endroit, qu'elle demande ce qu'on lui veut dire; si en un autre, qu'elle crie qu'on lui fait mal, et choses semblables; mais non pas qu'elle les arrange diversement, pour répondre au sens de tout ce qui se dira en sa présence, ainsi que les hommes les plus hébétés peuvent faire. Et le second est que, bien qu'elles fissent plusieurs choses aussi bien, ou peut-être mieux qu'aucun de nous, elles manqueraient infailliblement en quelques autres, par lesquelles on découvrirait qu'elles n'agiraient pas par connaissance, mais seulement par la disposition de leurs organes. Car, au lieu que la raison est un instrument universel, qui peut servir en toutes sortes de rencontres, ces organes ont besoin de quelque particulière disposition pour chaque action particulière; d'où vient qu'il est moralement impossible qu'il y en ait assez de divers en une machine pour la faire agir en toutes les occurences de la vie, de même façon que notre raison nous fait agir.

11. Or, par ces deux mêmes moyens, on peut aussi connaître la différence qui est entre les hommes et les bêtes. Car c'est une chose bien remarquable, qu'il n'y a point | d'hommes si hébétés et si stupides, sans en excepter même les insensés, qu'ils ne soient capables d'arranger ensemble diverses paroles, et d'en composer un discours par lequel ils fassent entendre leurs pensées; et qu'au contraire, il n'y a point d'autre animal, tant parfait et tant heureusement né qu'il puisse être, qui fasse le semblable. Ce tarafından icadedilenlerin tümünden karşılaştırılamayacak denli daha iyi düzenlenmiştir ve kendi içinde onların tümünden çok daha hayranlık verici devimler kapsar.

10. Burada özellikle şunu göstermek için durdum. Eğer bir maymunun ya da usu olmayan herhangi bir başka hayvanın örgenlerini ve dışsal biçimini taşıyan böyle makineler yapılmış olsaydı, elimizde bunların o hayvanlarla aynı doğada olmadıklarını saptamak için hiçbir araç olmazdı. Buna karşı, eğer bedenimize belli bir andırım gösteren ve ahlaksal olarak başarılması olanaklı olduğu ölçüde eylemlerimize öykünen | makineler olmuş olsaydı, [57] herşeye karşın onların hiçbir biçimde gerçek insanlar olmadıklarını saptamamızı sağlayacak çok güvenilir iki sınama yolumuz olurdu. Birincisi düşüncelerimizi başkalarına iletmek için bizim yaptığımız gibi konuşmayı ya da başka simgeleri hiçbir zaman kullanamayacak olmalarıdır. Çünkü kolayca bir makinenin sözcükler üretebilecek bir yolda, giderek örgenlerinde belli değişimler ortaya çıkarabilen cisimsel eylemler durumunda karşılıklar verebilecek bir yolda bile yapılabileceğini tasarlayabiliriz; örneğin, tikel birbölümüne dokunulursa ona ne söylemek istediğimizi sorabilir; eğer bir başka parçasına dokunulacak olursa, incitildiği için bağırabilir, vb.; ama hiçbir zaman yanında söylenebilecek herşeye uygun olarak yanıt verebilmek için konuşmasını değişik yollarda düzenleyebilmesi söz konusu olamaz, ve giderek bunu en aptal insanın yapabileceği yolda bile yapamaz. Ve ikinci ayrım şudur: Makinelerin belli şeyleri herhangi birimizin yapabildiği denli iyi, ya da belki de bizden daha iyi bir yolda yerine getirebilmelerine karşın, kaçınılmaz olarak başka birçoklarında başarısız kalırlar, ve bu yolla bilgiden değil ama yalnızca örgenlerinin düzenlenişine göre davrandıklarını açığa çıkarabiliriz. Çünkü us tüm olumsallıklar için hizmet edebilen evrensel bir araç iken, bu örgenlerinse her bir tikel eylem için tikel bir düzenlemeye gereksinimleri vardır; ve bundan şu çıkar ki, herhangi bir makinede onun tüm yaşam olaylarında bizim usumuzun bizi davranmaya götürmesi ile aynı yolda davranmasına olanak verebilecek bir türlülüğün olması ahlaksal [=kılgısal] olarak olanaksızdır [*est moralement impossible*].*

11. Bu iki araç yoluyla insanlar ve hayvanlar arasında varolan ayrımı da anlayabiliriz. Çünkü çok dikkate değer bir olgu vardır: giderek budalaları bile | dışlamaksızın, [58] öylesine kafasız ve aptal hiç kimse yoktur ki değişik sözcükleri birarada düzenleyemesin, ve onlardan düşüncelerini bildirmesini sağlayan bir söylem oluşturamasın; ve buna karşı, ne denli eksiksiz ve talihli olarak oluşmuş olursa olsun hiçbir hayvan yoktur ki böyle birşeyi yapabilsin.

*[Aynı kullanım 4.7'de de görülür.]

Buna neden olan şey örgenlerin eksik olması değildir, çünkü açıktır ki saksağanlar ve papağanlar sözcükleri tıpkı bizim gibi çıkarabilirler, ve gene de bizim gibi, eş deyişle söylediklerinin düşündüklerinin kanıtını vereceği bir yolda konuşamazlar; buna karşı, sağır ve dilsiz doğmakla konuşma için başkalarına hizmet eden örgenlerden hayvanlarla aynı derecede ya da giderek onlardan daha yüksek bir derecede yoksun olan insanların kendileri kendilerini genellikle yanlarında olmakla onların dilini öğrenecek zamanı bulanlara anlaşılır kılmalarını sağlayan belli işaretler icadetme alışkanlığındadırlar. Ama bu yalnızca hayvanların insanlardan daha az usları olduğunu değil, ama hiç usları olmadığını gösterir, çünkü açıktır ki konuşabilmek için çok az şey gereklidir. Ve insanlar arasındaki eşitsizliğe olduğu gibi aynı türün hayvanları arasında varolan eşitsizliğe de dikkat ettiğimiz ve kimilerinin bilgi kazanmaya başkalarından daha yetenekli olduğunu gördüğümüz zaman, türünün en eksiksizi olarak seçilen bir maymunun ya da bir papağanın bu sorunlar söz konusu olduğunda bulunacak en aptal çocuğa ya da en azından anlığı bulutlanmış bir çocuğa bile eşit olmaması olgusu, eğer hayvan durumunda ruh bizimkinden bütünüyle ayrı bir doğada olmamış olsaydı, pek inanılabilir birşey olmazdı. Ve konuşmayı tutkuları ele veren ve hayvanlar tarafından olduğu gibi makineler tarafından da öykünülen
[59] doğal devimlerle karıştırmamamız gerekir; | ne de eskilerden kimilerinin yaptığı gibi hayvanların konuştuklarını, ama bizim onların dillerini anlamadığımızı düşünmeliyiz; çünkü eğer bu doğru olsaydı, bizim örgenlerimize karşılık düşen birçok örgenleri olduğu için kendilerini bize de tıpkı kendi benzerlerine olduğu gibi kolayca anlaşılır kılabilirlerdi. Yine belirtmeye değer bir olgudur ki, eylemlerinin bir bölümünde bizden daha büyük bir beceri gösteren birçok hayvanın olmasına karşın, aynı zamanda bunların başka birçoklarında ne olursa olsun hiçbir beceri göstermediklerini gözleriz; bu yüzden bizden daha iyi yapmaları olgusu anlıklarının olduğunu tanıtlamaz, çünkü bu durumda herhangi birimizden daha anlıklı olurlar ve tüm başka şeyleri de bizden iyi yaparlardı; ama bu dahaçok ustan yoksun olduklarını gösterir ve onlarda örgenlerinin düzenlenişine göre davranan şey doğanın kendisidir, tıpkı dişlilerden ve ağırlıklardan oluşan bir saatin zamanı gösterebilmesi ve onu bizim tüm saggörümüzle yapabileceğimizden daha doğru olarak ölçebilmesi gibi.

12. Bundan sonra ussal ruhu betimlemiş ve onun sözünü ettiğim başka şeyler gibi herhangi bir yolda özdeğin gücünden türetilemeyeceğini, ama kesinlikle yaratılmış olması gerektiğini göstermiştim; ve ayrıca insan bedeninde teknesindeki bir kaptan gibi yerleşmiş olmasının

qui n'arrive pas de ce qu'ils ont faute d'organes, car on voit que les pies et les perroquets peuvent proférer des paroles ainsi que nous, et toutefois ne peuvent parler ainsi que nous, c'est-à-dire, en témoignant qu'ils pensent ce qu'ils disent; au lieu que les hommes qui, étant nés sourds et muets, sont privés des organes qui servant aux autres pour parler, autant ou plus que les bêtes, ont coutume d'inventer d'eux-mêmes quelques signes, par lesquels ils se font entendre à ceux qui, étant ordinairement avec eux, ont loisir d'apprendre leur langue. Et ceci ne témoigne pas seulement que les bêtes ont moins de raison que les hommes, mais qu'elles n'en ont point du tout. Car on voit qu'il n'en faut que fort peu pour savoir parler; et d'autant qu'on remarque de l'inégalité entre les animaux d'une même espèce, aussi bien qu'entre les hommes, et que les uns sont plus aisés à dresser que les autres, il n'est pas croyable qu'un singe ou un perroquet, qui serait des plus parfaits de son espèce, n'égalât en cela un enfant des plus stupides, ou du moins un enfant qui aurait le cerveau troublé, si leur âme n'était d'une nature du tout différente de la nôtre. Et on ne doit pas confondre les paroles avec les mouvements naturels, qui témoignent les passions, et peuvent être imités par des machines aussi bien que par les animaux; | ni penser, comme quelques anciens, que les bêtes parlent, bien que nous n'entendions pas leur langage: car s'il était vrai, puisqu'elles ont plusieurs organes qui se rapportent aux nôtres, elles pourraient aussi bien se faire entendre à nous qu'à leurs semblables. C'est aussi une chose fort remarquable que, bien qu'il y ait plusieurs animaux qui témoignent plus d'industrie que nous en quelques- unes de leurs actions, on voit toutefois que les mêmes n'en témoignent point du tout en beaucoup d'autres: de façon que ce qu'ils font mieux que nous ne prouve pas qu'ils ont de l'esprit; car, à ce compte, ils en auraient plus qu'aucun de nous, et feraient mieux en toute chose; mais plutôt qu'ils n'en ont point, et que c'est la nature qui agit en eux, selon la disposition de leurs organes: ainsi qu'on voit qu'un horologe, qui n'est composé que de roues et de ressorts, peut compter les heures, et mesurer le temps, plus justement que nous avec toute notre prudence.

12. J'avais décrit, aprés cela, l'âme raisonnable, et fait voir qu'elle ne peut aucunement être tirée de la puissance de la matière, ainsi que les autres choses dont j'avais parlé, mais qu'elle doit expressément être créée; et comment il ne suffit pas qu'elle soit logée dans le corps huma-

in, ainsi qu'un pilote en son navire, sinon peut-être pour mouvoir ses membres, mais qu'il est besoin qu'elle soit jointe et unie plus étroitement avec lui, pour avoir, outre cela, des sentiments et des appétits semblables aux nôtres, et ainsi composer un vrai homme. Au reste, je me suis ici un peu étendu sur le sujet de l'âme, à cause qu'il est des plus importants; car, après l'erreur de ceux | qui nient Dieu, laquelle je pense avoir ci-dessus assez réfutée, il n'y en a point qui éloigne plutôt les esprits faibles du droit chemin de la vertu, que d'imaginer que l'âme des bêtes soit de même nature que la nôtre, et que, par conséquent, nous n'avons rien à craindre, ni à espérer, après cette vie, non plus que les mouches et les fourmis; au lieu que, lorsqu'on sait combien elles diffèrent, on comprend beaucoup mieux les raisons, qui prouvent que la nôtre est d'une nature entièrement indépendante du corps, et par conséquent, qu'elle n'est point sujette à mourir avec lui; puis, d'autant qu'on ne voit point d'autres causes qui la détruisent, on est naturellement porté à juger de là qu'elle est immortelle.

yeterli olmadığını—belki de bedenin üyelerini devindirmek için olmanın dışında—, ama bizimkilere benzer duyumlarının ve itkilerinin olabilmesi ve böylece gerçek bir insan oluşturabilmesi için beden ile daha yakından bağlanmasının ve birleşmesinin zorunlu olduğunu da göstermiştim. Son olarak burada en önemlilerinden biri olduğu için ruh konusunu biraz geniş olarak ele aldım; çünkü Tanrıyı yadsıyanların | yanılgılarından sonra—ki bunu yukarıda yeterli olarak çürüttüğüme inanıyorum—, zayıf tinleri erdemin doğru yolundan çıkarmada hayvanın ruhunun bizimki ile aynı doğada olduğunu ve dolayısıyla bu yaşamdan sonra, tıpkı sinekler ve karıncalar gibi, kendisinden korkacağımız ya da umudeceğimiz hiçbirşeyin olmadığını imgelemekten daha etkili başka hiçbir yanılgı yoktur. Oysa ikisinin ne denli ayrı oldukları bilindiği zaman ruhumuzun doğasında bedenden bütünüyle bağımsız olduğunu ve dolayısıyla onunla birlikte ölme zorunluğu altında durmadığını tanıtlamanın nedenlerini de çok daha iyi kavrarız, ve o zaman onu yokedebilecek başka hiçbir neden bulunamayınca doğallıkla ölümsüz olduğu yargısında bulunuruz. [60]

SIXIÈME PARTIE

1. Or, il y a maintenant trois ans que j'étais parvenu à la fin du traité qui contient toutes ces choses, et que je commençais à le revoir, afin de le mettre entre les mains d'un imprimeur, lorsque j'appris que des personnes, à qui je défère et dont l'autorité ne peut guère moins sur mes actions que ma propre raison sur mes pensées, avaient désapprouvé une opinion de physique, publiée un peu auparavant par quelque autre, de laquelle je ne veux pas dire que je fusse, mais bien que je n'y avais rien remarqué, avant leur censure, que je pusse imaginer etre préjudiciable ni à la religion ni à l'État, ni, par conséquent, qui m'eût empêché de l'écrire, si la raison me l'eût persuadée, et que cela me fit craindre qu'il ne s'en trouvât tout de même quelqu'une entre les miennes, en laquelle je me fusse mépris, nonobstant le grand soin que j'ai toujours eu de n'en point recevoir de nouvelles en ma créance, dont je n'eusse des démonstrations très cer|taines, et de n'en point écrire qui pussent tourner au désavantage de personne. Ce qui a été suffisant pour m'obliger à changer la résolution que j'avais eue de les publier. Car, encore que les raisons, pour lesquelles je l'avais prise auparavant, fussent très fortes, mon inclination, qui m'a toujours fait haïr le métier de faire des liv-

BÖLÜM VI

1. Şimdi tüm bunları kapsayan *İnceleme*'nin sonuna varmamdan bu yana üç yıl geçti; ve onları bir matbaacının eline bırakmak üzere yeniden gözden geçirmeye başlamak üzereydim ki, kendilerine saygı duyduğum ve eylemlerim üzerinde yetkelerinin düşüncelerim üzerinde benim kendi usumun taşıdığından daha az ağırlık taşıyamayacağı belli kimselerin kısa bir süre önce bir başkası* tarafından yayımlanan bir fizik kuramını onaylamadıklarını öğrendim. Bu görüşe katıldığımı söylemeyeceğim, ama yalnızca şunu belirteceğim ki sansürlerinden önce onda dine ya da Devlete zararlı olduğunu tasarlayabileceğim, ve buna göre eğer usum beni onu yazmam gerektiğine inandırmış olsaydı bunu yapmamın önüne geçebilecek hiçbirşey görmedim. Ve yeni hiçbirşeyi gerçekliğinin çok pekin bir tanıtını elde etmedikçe kabul etmeme ve herhangi bir kimseye zarar verebilecek hiçbirşeyi yazmama konusunda her zamanki büyük kaygıma karşın, | bu durum beni kendi görüşlerim arasında içinde kendimi aldattığım birinin bulunabileceği korkusuna düşürdü. Bu yayımlama konusunda verdiğim kararı değiştirmeme neden olmaya yetti. Çünkü önceki kararım için neden- [61]

*[Galileo. Söz konusu çalışma 1632'de yayınlanan ve Engisizyon tarafından kınanan *Massimi Sistemi*, ve konu ise dünyanın devimidir.]

lerin çok güçlü olmalarına karşın, gene de beni her zaman kitap yazma işinden nefret etmeye götürmüş olan eğilimim hemen kendimi onu yayımlama işinden bağışlatacak başka birçok neden bulmama yol açtı. Ve her iki yan için de ağır basan öyle nedenler vardır ki, yalnızca burada onları bildirmede benim bir çıkarım değil, ama belki kamunun da onları öğrenmede belli bir çıkarı olabilir.

2. Hiçbir zaman kendi anlığımın ürünleri olan şeyleri çok fazla büyütmedim, ve kullandığım Yöntemden sağladığım biricik üstünlük kurgul bilimlere [*sciences spéculatives*] özgü belli güçlükler açısından bana doyum vermesi, ya da davranışlarımı bana öğrettiği nedenlere göre düzenlemeye çalışmam olduğu sürece, hiçbir zaman onun üzerine birşeyler yazma yükümlülüğü altında olduğumu düşünmedim. Çünkü, davranış kuralları söz konusu olduğunda herkes kendi anlayışına öylesine güvenir ki, eğer Tanrı tarafından kendi halklarına egemenler olarak saptanmış olanlardan ya da erkazından Tanrının kendilerine peygamber olmak için yetecek denli kayra ve coşku verdiklerinden daha başkalarının o kurallar üzerinde herhangi bir değişim yapmalarına izin verilecek olsaydı, kafaların sayısına eşit bir sayıda reformcu bulunabilirdi. Ve gerçi benim kurgularım bana en büyük hazzı verseler de, başkalarının da onlara belki de daha da büyük bir haz verebilecek kurguları olduğuna inanıyordum. Ama Fizik üzerine kimi genel kavramlara ulaşır ulaşmaz, ve çeşitli tikel güçlüklerde onlardan yararlanmaya başlayınca bizi hangi noktaya götürebileceklerini ve | şimdiye [62]
dek yararlandığımız ilkelerden ne denli ayrı olduklarını görür görmez, bizi elimizden geldiğince tüm insanlığın genel iyiliğine katkıda bulunma yükümlülüğü altında tutan yasaya karşı büyük bir günah işlemeksizin onları gizli tutamayacağıma inandım. Çünkü yaşamda çok yararlı olan bilgiye erişmenin olanaklı olduğunu ve Okullarda öğretilen kurgul felsefenin yerine öyle bir kılgısal felsefe bulabileceğimizi görmemi sağladılar ki, onun aracılığıyla, ateşin, suyun, havanın, yıldızların, göklerin ve çevremizdeki tüm başka cisimlerin kuvvet ve eylemlerini zanaatçılarımızın değişik uygulayımlarını bildiğimiz denli seçik olarak bilebilir ve onları aynı yolda uyarlanmış oldukları tüm kullanımlarda uygulayabilir, böylece kendimizi doğanın efendileri ve iyeleri yapabiliriz. Bu yalnızca yeryüzünün ve onda bulunacak tüm iyi şeylerin meyvalarından herhangi bir zahmete girmeksizin yararlanmamızı sağlayan sonsuz sayıda aygıtı bulma amacıyla değil, ama ayrıca ve başlıca sağlığın korunmasını ortaya çıkardığı için de istenecektir ki, hiç kuşkusuz bu yaşamdaki başlıca iyi ve tüm başka iyilerin temeli odur. Çünkü anlık bedensel örgenlerin durum ve düzenlenişlerine öyle bir düzeyde bağımlıdır ki, eğer insan-

res, m'en fit incontinent trouver assez d'autres pour m'en excuser. Et ces raisons de part et d'autre sont telles, que non seulement j'ai ici quelque intérêt de les dire, mais peut-être aussi que le public en a de les savoir.

2. Je n'ai jamais fait beaucoup d'état des choses qui venaient de mon esprit, et pendant que je n'ai recueilli d'autres fruits de la méthode dont je me sers, sinon que je me suis satisfait, touchant quelques difficultés qui appartiennent aux sciences spéculatives, ou bien que j'ai tâché de régler mes moeurs par les raisons qu'elle m'enseignait, je n'ai point cru être obligé d'en rien écrire. Car, pour ce qui touche les moeurs, chacun abonde si fort en son sens, qu'il se pourrait trouver autant de réformateurs que de têtes, s'il était permis à d'autres qu'à ceux que Dieu a établis pour souverains sur ses peuples, ou bien auxquels il a donné assez de grâce et de zéle pour être prophètes, d'entreprendre d'y rien changer; et bien que mes spéculations me plussent fort, j'ai cru que les autres en avaient aussi, qui leur plaisaient peut-être davantage. Mais, sitôt que j'ai eu acquis quelques notions générales touchant la physique, et que, commençant à les éprouver en diverses difficultés particulières, j'ai remarqué jusques où elles peuvent con| duire, et combien elles différent des principes dont on s'est servi jusques à présent, j'ai cru que je ne pouvais les tenir cachées, sans pécher grandement contre la loi qui nous oblige à procurer, autant qu'il est en nous, le bien général de tous les hommes. Car elles m'ont fait voir qu'il est possible de parvenir à des connaissances qui soient fort utiles à la vie, et qu'au lieu de cette philosophie spéculative, qu'on enseigne dans les écoles, on en peut trouver une pratique, par laquelle connaissant la force et les actions du feu, de l'eau, de l'air, des astres, des cieux et de tous les autres corps qui nous environnent, aussi distinctement que nous connaissons les divers métiers de nos artisans, nous les pourrions employer en même façon à tous les usages auxquels ils sont propres, et ainsi nous rendre comme maîtres et possesseurs de la nature. Ce qui n'est pas seulement à désirer pour l'invention d'une infinité d'artifices, qui feraient qu'on jouirait, sans aucune peine, des fruits de la terre et de toutes les commodités qui s'y trouvent, mais principalement aussi pour la conservation de la santé, laquelle est sans doute le premier bien et le fondement de tous les autres biens de cette vie; car même l'esprit dépend si fort du tempérament, et de la disposition des organes du corps, que s'il est possible de trouver quelque moyen qui rende communément les hommes plus

sages et plus habiles qu'ils n'ont été jusques ici, je crois que c'est dans la médecine qu'on *doit le chercher. Il est vrai que celle qui est* maintenant en usage, contient peu de choses dont l'utilité soit si remarquable; mais sans que j'aie aucun dessein de la mépriser, je m'assure qu'il n'y a personne, même de ceux qui en font profession, qui n'avoue que tout ce qu'on y sait n'est presque rien, à comparaison de ce qui reste à y savoir, et qu'on se pourrait exempter d'une infinité de maladies, tant du corps que de l'esprit, et même aussi peut-être de l'affaiblissement de la vieillesse, si on avait assez de connaissance de leurs causes, et de tous les remèdes dont la nature nous a pourvus. Or, ayant dessein d'employer toute ma vie à la recherche d'une science si nécessaire, et ayant rencontré *un chemin qui me semble tel qu'on doit* infailliblement la trouver, en le suivant, si ce n'est qu'on en soit empêché, ou par la brièveté de la vie, ou par le défaut des expériences, je jugeais qu'il n'y avait point de meilleur remède contre ces deux empêchements, que de communiquer fidèlement *au public tout le peu que j'aurais trouvé*, et de convier les bons esprits à tâcher de passer plus outre, en contribuant, chacun selon son inclination et son pouvoir, aux expériences qu'il faudrait faire, et communiquant aussi au public toutes les choses qu'ils apprendraient, afin que les derniers commençant où les *précédents auraient* achevé, et ainsi joignant les vies et les travaux de plusieurs, nous allassions tous ensemble beaucoup plus loin que chacun en particulier ne saurait faire.

3. Même je remarquais, touchant les expériences, qu'elles sont d'autant plus *nécessaires qu'on est plus avancé en connaissance*. Car, pour le commencement, il vaut mieux ne se servir que de celles qui se présentent d'elles-mêmes à nos sens, et que nous ne saurions ignorer, pourvu que nous y fassions tant soit peu de réflexion, que | d'en chercher de plus rares et étudiées: dont la raison est que ces plus rares trompent souvent, lorsqu'on ne sait pas encore les causes des plus communes, et que les circonstances dont elles dépendent sont quasi toujours si particulières et si petites, qu'il est très malaisé de les remarquer. Mais l'ordre que j'ai tenu en ceci a été tel. Premièrement, j'ai tâché de trouver en général les principes, ou premières causes, de tout ce qui est, ou qui peut être, *dans le monde, sans rien* considérer, pour cet effet, que Dieu seul, qui l'a créé, ni les tirer d'ailleurs que de certaines semences de vérités qui sont naturellement en nos âmes. Après cela, j'ai examiné quels étaient les premiers et plus ordinaires effets qu'on pouvait déduire de ces causes: et j'ai me semble que, par là, j'ai *trouvé* des cieux, des astres, une terre, et même, sur la terre, de

ları şimdiye dek olduklarından daha bilgili ve daha becerikli kılmanın bir aracını bulmak olanaklıysa, inanıyorum ki bunun aranacağı yer tıptır. Şimdi uygulanmakta olan tıbbın yararlığı dikkate değer çok az şey kapsadığı doğrudur; ama, onu küçümsemeyi istemeksizin, hiç kuşkum yok ki onu meslek edinmiş olanlar arasında bile insanın | bildiği herşeyin henüz bilinmesi gerekenlerle [63] karşılaştırma içinde hemen hemen bir hiç olduğunu, ve eğer elimizde nedenlerinin ve doğanın bize sunduğu tüm çarelerinin yeterli bir bilgisi olsaydı hem bedenin hem de anlığın sonsuz çoklukta hastalığından kurtulabileceğimizi kabul etmeyen tek bir insan yoktur. Şimdi, tüm yaşamımı böylesine zorunlu bir bilginin araştırmasına adamaya karar verdikten ve bana eğer onu izleyecek olursak yaşamın kısalığı ya da deneyim eksikliği tarafından engellenmedikçe bizi kesinlikle amacımıza ulaştıracak gibi görünen bir yolu bulduktan sonra, bu iki engele karşı en iyi önlemler oldukları yargısına vardığım şey kendi bulduğum birkaç şeyin tümünü bağlılıkla kamuya iletmek ve güçlü bir kavrayışı olan herkesten yapılması gereken deneylere her birinin kendi eğilim ve yeteneğine göre katkıda bulunarak ilerlemelerini ve sonra bulabilecekleri her şeyi kamuya iletmelerini istemek oldu. Böylelikledir ki arkadan gelen öncekinin bıraktığı yerden başlayabilir, ve bu yolla birçok insanın yaşamlarını ve emeklerini birleştirerek ortaklaşa bir çabayla herhangi birinin özel olarak yapmayı başarabileceğinden çok daha ileri gidebiliriz.

3. Deneylere [*expériences*] gelince, kişi bilgide ilerledikçe onların daha da zorunlu bir duruma geldiklerini belirttim. Çünkü, başlangıçta, yalnızca kendilerini duyularımıza kendiliklerinden sunan ve üzerlerine biraz da olsa düşündüğümüzde gözardı edemeyeceğimiz deneylerden yararlanmak | daha seyrek ve daha dikkatle [64] tasarlanmış olanları aramaktan daha iyidir. Bunun nedeni daha sık olanların nedenlerini bilmediğimiz sürece daha seyrek olanların çoğu kez bizi yanıltmaları ve bağımlı oldukları koşulların hemen hemen onlara dikkat etmenin çok güç olacağı denli tikel ve küçük olmasıdır. Ama bunda izlediğim düzen şudur. İlkin genel olarak dünyada olan ya da olabilecek herşeyin ilkelerini ya da ilk nedenlerini bulmaya çalıştım, ve bunu bu amaçla dünyayı yaratmış olan Tanrıdan başka hiçbirşeyi düşünmeden ya da onları doğal olarak ruhlarımızda varolan belli gerçeklik tohumlarından başka hiçbir kaynaktan türetmeden yaptım. Bundan sonra bu nedenlerden çıkarsanabilecek birincil ve en olağan etkilerin hangileri olduğunu irdeledim, ve bana öyle görünüyor ki bu yolda gökleri, yıldızları, bir yeryüzünü, ve giderek yeryüzünde suyu, havayı, ateşi, mineralleri ve böyle

daha başka şeyleri buldum ki, bunlar varolan herşey içinde en yaygın ve en yalın ve dolayısıyla bilinmesi en kolay olanlardır. Bundan sonra, daha tikel olanlara yükselmeyi istediğim zaman karşıma öyle büyük bir türlülük çıktı ki, insan anlığı için yeryüzünde olan cisimlerin biçimlerini ya da türlerini eğer Tanrının istenci onları oraya koymak olmuş olsaydı yeryüzünde olabilecek olan sonsuz sayıda başkasından ayırdetmenin, ve dolayısıyla eğer nedenlere etkileri yoluyla ulaşmıyor ve birçok tikel deneyimden yararlanmıyor olsaydık onları kendimize yararlı kılmanın olanaklı olamayacağını düşündüm.* Daha sonra anlığımda duyularıma sunulmuş olan tüm nesnelerin üzerinden
[65] geçerken, orada bulmuş olduğum ilkeler | yoluyla uygun olarak açıklayamayacağım hiçbirşeyin gözüme çarpmadığını söyleyebilirim. Ama ayrıca kabul etmem gerek ki doğanın gücü öylesine büyük ve engin ve bu ilkeler öylesine yalın ve geneldir ki, hemen hemen ilkelerden birçok değişik yolda çıkarsanabileceğini daha baştan anlamadığım hiçbir tikel etki gözlemiş değilim, ve en büyük güçlüğüm çoğu kez etkinin bu yollardan hangisinde onlara bağımlı olduğunu ortaya çıkarmaktır. Çünkü buradan bildiğim biricik çıkış yolu yine öyle deneyleri araştırmaktır ki, bunlarda sonuç açıklama yollarından birine göre alındığında ötekine göre alındığında olanla aynı olmamalıdır. Geri kalanına gelince, şimdi öyle bir noktaya ulaştım ki bu amacı yerine getirebilecek deneylerin büyük çoğunluğunu yapabilmek için hangi yolun izlenmesi gerektiğini sanırım yeterince açık olarak görüyorum; ama yine bunların öyle bir doğada ve öyle bir sayıda olduklarını da görüyorum ki, bunlar için ne ellerim ne de gelirim yeterli olabilir, üstelik bu ikincisi olduğundan bin kat daha büyük olsaydı bile; öyle ki, bundan böyle bu deneylerden ne denli çok ya da ne denli az yapabilirsem, doğanın bilgisinde ilerlemem de o denli çok ya da o denli az olacaktır. Yazdığım *İnceleme* yoluyla tanıtılmaları konusunda kendime söz verdiğim şeyler bunlardır, ve kamunun ondan kazanabileceği yararı onda öylesine açık olarak gözler önüne sermeyi istedim ki, insanlığın genel iyiliğini isteyenlerin tümünü, eş deyişle, salt dışsal görünüşe ya da yalnızca görüşlere göre değil ama gerçekten erdemli olanları hem daha önce yaptıkları deneyleri bana iletmeye hem de yerine getirilmeyi bekleyenleri araştırmada bana yardım etmeye yöneltecektim.

4. Ama o günden bu yana beni görüşümü değiştirme-
[66] ye götüren, ve doğru olduklarını | saptadığım sürece belli

*[Kuno Fischer'in (1961) bir gözlemi: "Görüngüler ne denli tikelleşirse, o denli 'olumsal' görünürler, ve ilk nedenlerden açıklanmaları o denli güçleşir. Öyleyse burada araştırma yöntemi tersine çevrilmeli, ve nedenlerden etkilere gitmek yerine, etkilerden nedenlere gidilmelidir: Bacon'un tümevarım yöntemi."]

l'eau, de l'air, du feu, des minéraux, et quelques autres telles choses qui sont les plus communes de toutes et les plus simples, et par conséquent les plus aisées à connaître. Puis, lorsque j'ai voulu descendre à celles qui étaient plus particulières, il s'en est tant présenté à moi de diverses, que je n'ai pas cru qu'il fût possible à l'esprit humain de distinguer les formes ou espèces de corps qui sont sur la terre d'une infinité d'autres qui, pourraient y être, si ç'eût été le vouloir de Dieu de les y mettre, ni, par conséquent, de les rapporter à notre usage, si ce n'est qu'on vienne au-devant des causes par les effets, et qu'on se serve de plusieurs expériences particulières. En suite de quoi, repassant mon esprit sur tous les objets qui s'étaient jamais présentés à mes sens, j'ose bien dire que je n'y ai remarqué aucune chose que je ne pusse assez | commodément expliquer par les principes que j'avais trouvés. Mais il faut aussi que j'avoue, que la puissance de la nature est si ample et si vaste, et que ces principes sont si simples et si généraux, que je ne remarque quasi plus aucun effet particulier, que d'abord je ne connaisse qu'il peut en être déduit en plusieurs diverses façons, et que ma plus grande difficulté est d'ordinaire de trouver en laquelle de ces façons il en dépend. Car à cela je ne sais point d'autre expédient, que de chercher derechef quelques expériences, qui soient telles, que leur événement ne soit pas le même, si c'est en l'une de ces façons qu'on doit l'expliquer, que si c'est en l'autre. Au reste, j'en suis maintenant là, que je vois, ce me semble, assez bien de quel biais on se doit prendre à faire la plupart de celles qui peuvent servir à cet effet; mais je vois aussi qu'elles sont telles, et en si grand nombre, que ni mes mains, ni mon revenu, bien que j'en eusse mille fois plus que je n'en ai, ne sauraient suffire pour toutes; en sorte que, selon que j'aurai désormais lâ commodité d'en faire plus ou moins, j'avancerai aussi plus ou moins en la connaissance de la nature. Ce que je me promettais de faire connaître, par le traité que j'avais écrit, et d'y montrer si clairement l'utilité que le public en peut recevoir, que j'obligerais tous ceux qui désirent en général le bien des hommes, c'est-à-dire tous ceux qui sont en effet vertueux, et non point par faux semblant, ni seulement par opinion, tant à me communiquer celles qn ils ont déjà faites, qu'à m'aider en la recherche de celles qui restent à faire.

4. Mais j'ai eu, depuis ce temps-là, d'autres raisons qui | m'ônt fâit changer d'opinion, et penser que je devais véri-

tablement continuer d'écrire toutes les choses que je jugerais de quelque importance, à mesure que j'en découvrirais la vérité, et y apporter le même soin que si je les voulais faire imprimer: tant afin d'avoir d'autant plus d'occasion de les bien examiner, comme sans doute on regarde toujours de plus près à ce quu'n croit devoir être vu par plusieurs, qu'à ce qu'on ne fait que pour soi-même, et souvent les choses qui m'ont semblé vraies, lorsaue i'ai commencé à les concevoir, m'ont paru fausses, lorsque je les ai voulu mettre sur le papier; qu'afin de ne perdre aucune occasion de profiter au public, si j'en suis capable, et que, si mes écrits valent quelque chose, ceux qui les auront après ma mort en puissent user ainsi qu'il sera le plus à propos; mais que je ne devais aucunement consentir qu'ils fussent publiés pendant ma vie, afin que ni les oppositions et controverses, auxquelles ils seraient peut-être sujets, ni même la réputation telle quelle, qu'ils me pourraient acquérir, ne me donnassent aucune occasion de perdre le temps que j'ai dessein d'employer à m'instruire. Car, bien qu'il soit vrai que chaque homme est obligé de procurer, autant qu'il est en lui, le bien des autres, et que c'est proprement ne valoir rien que de n'être utile à personne, toutefois il est vrai aussi que nos soins se doivent étendre plus loin que le temps présent, et qu'il est bon d'omettre les choses qui apporteraient peutêtre quelque profit à ceux qui vivent, lorsque c'est à dessein d'en faire d'autres qui en apportent davantage à nos neveux. Comme, en effet, je veux bien qu'on sache que le peu que j'ai | appris jusques ici n'est presque rien, à comparaison de ce que j'ignore, et que je ne désespère pas de pouvoir apprendre; car c'est quasi le même de ceux qui découvrent peu à peu la vérité dans les sciences, que de ceux qui, commençant à devenir riches, ont moins de peine à faire de grandes acquisitions, qu'ils n'ont eu auparavant, étant plus pauvres, à en faire de beaucoup moindres. Ou bien on peut les comparer aux chefs d'armée, dont les forces ont coutume de croître à proportion de leurs victoires, et qui ont besoin de plus de conduite, pour se maintenir après la perte d'une bataille, qu'ils n'ont, après l'avoir gagnée, à prendre des villes et des provinces. Car c'est véritablement donner des batailles, que de tâcher à vaincre toutes les difficultés et les erreurs, qui nous empêchent de parvenir à la connaissance de la vérité, et c'est en perdre une, que de recevoir quelque fausse opinion, touchant une matière un peu générale et importante; il faut, après, beaucoup plus d'adresse, pour se remettre au même état qu'on était

bir ölçüde önemli saydığım her şeyi yazıya geçirmeyi sürdürmem ve onlara sanki onları bastırmayı istiyormuşçasına özen göstermem gerektiğini düşünmeme yol açan başka nedenler buldum. Bunu yapmamın nedeni *bir yandan* bana bunun onları dikkatle yoklamak için çok daha fazla fırsat verecek olmasıyken—çünkü hiç kuşkusuz her zaman birçokları tarafından görüleceğini düşündüğümüz şeyleri yalnızca kendimiz için yaptığımız şeylere göre çok daha inceden inceye gözden geçiririz—, aynı zamanda sık sık üzerlerine düşünmeye başladığım zaman bana doğru görünen şeylerin onları kağıda geçirmeye çalıştığım zaman yanlış çıkmalarıydı; *öte yandan*, kamuya elimden geldiğince yararlı olma konusunda hiçbir fırsatı kaçırmamayı istemiş olmamdı, öyle ki eğer çalışmalarımın bir değeri varsa, ölümümden sonra onları ellerine geçirecek olan insanlar onlardan onlara en uygun görünen yolda yararlanabilmeliydiler. Ama onların ben sağken yayımlanmalarına izin vermemeye karar verdim, öyle ki ne yol açabilecekleri karşıtlıklar ve çekişmeler, ne de giderek belki de bana kazandırabilecekleri ün bile kendi öğrenimim için ayırmayı istediğim zamanı yitirmeme neden olmamalıydı. Çünkü herkesin elinden geldiğince başkalarının iyiliğine katkıda bulunma yükümlülüğü altında olduğu ve hiç kimseye yararlı olmamanın sözcüğün tam anlamıyla değersiz olmak olduğu doğru olsa da, yine doğrudur ki kaygılarımız şimdiki zamandan daha ileriye uzanmalıdır, ve bizden sonraki kuşaklara çok daha fazla yararlı olacak başka amaçların yerine getirilmesi göz önüne alındığında, yaşayanlara kimi yararlar getirebilecek birçok şeyi gözardı etmek geçerlidir. Böylece, gerçekte şimdiye dek öğrendiğim çok az şeyin henüz | bilmediklerim ve ortaya çıkarabilme konusunda umut- [67]
suz olmadığım şeylerle karşılaştırıldığında hemenhemen hiçbirşey olduklarının bilinmesini çok isterim; çünkü Bilimlerde gerçeği adım adım ortaya çıkaranların durumu varsıllaşmaya başladıklarında büyük kazançlar elde etme konusunda yoksulken çok küçük miktarları kazanmada yaşadıkları sıkıntılardan çok daha azını yaşayanların durumuna çok benzer. Ya da, onları kuvvetleri genellikle utkuları ile orantılı olarak artan ve bir çarpışmanın yitirilmesinden sonra askerlerini birarada tutabilmek için bir başarı elde ettikten sonra kentleri ve kırları almak için gerekenden daha fazla önderlik yeteneğine gereksinen ordu generallerimize benzetebiliriz. Çünkü gerçekliğin bir bilgisine erişmesinin önüne geçen tüm güçlük ve yanılgıları yenmeye çalışan biri aslında bir çarpışmaya girmiştir, ve belli bir genelliği ve önemi olan bir sorun konusunda yanlış bir sanıyı kabul etmek bir çarpışmayı yitirmektir; önceden elde tutulan bir konumu geri alabilmek için gereken beceri, daha şimdiden güvenilir

ilkeleri olan birinin büyük bir ilerleme yapması için gerekenden çok daha fazla olacaktır. Bana gelince, eğer Bilimlerde belli gerçeklikleri ortaya çıkarmada başarılı olmuşsam (ve umarım bu kitapta kapsanan sorunlar bunlardan kimilerini bulduğumu gösterecektir), diyebilirim ki bunlar üstesinden geldiğim ve içlerinde şansın benden yana çıktığı çarpışmalar olarak saydığım beş ya da altı ana güçlüğün sonuçları ve türevleridir. Giderek tasarlarımı bütünüyle gerçekleştirebilmek için kanımca böyle iki ya da üç utkudan daha çoğunu kazanma gereksiniminde
[68] olmadığımı, ve | yaşım çok ilerlemediği için doğanın olağan sürecinde henüz bu hedefe erişmek için yeterince boş zaman bulabileceğimi söylemede bile duraksamayacağım. Ama bana kalan zamanı iyi kullanabilmek için umudum ne denli büyükse, onu o denli iyi idare edebilme yükümlülüğü altında olduğuma inanıyorum; ve eğer Fiziğimin temellerini yayımlamış olsaydım, hiç kuşkusuz karşıma onu yitirmek için pekçok fırsat çıkmış olacaktı. Çünkü bunların tümü de hemen hemen kabul edilebilmeleri için yalnızca anlaşılmalarının gerekeceği denli açık olsalar da, ve aralarında bir tanıtlamasını verebileceğime inanmadığım tek bir ilke bulunmasa da, gene de başkalarının çeşitli görüşlerinin tümü ile bağdaşmaları olanaksız olduğu için, yol açacakları karşıtlık tarafından sık sık oyalanacağımı önceden görüyorum.

5. Diyebiliriz ki bu karşıtlıklar [*oppositions*] hem bana yanlışlarımı ayrımsatmada, hem de, sağlam birşeye ulaştığımı varsayarsak, başkalarının bunu daha iyi anlamalarını sağlamada yararlı olabilirler; ve birçok insan tek bir insandan daha çoğunu görebileceği için, şimdiden onlardan yararlanmaya başlayan başkalarını kendi buluşları ile bana yardım etmeye götürebilir. Ama yanılgıya aşırı ölçüde açık olduğumu kabul etmeme ve vardığım ilk düşüncelere hemen hemen hiçbir zaman güvenmememe karşın, bana yöneltilebilen karşıçıkışlar [*objections*] üzerine edindiğim deneyim onlardan herhangi bir yarar sağlama beklentimin önüne geçiyor. Çünkü sık sık hem dostlarım arasında saydığım insanların, hem kendilerine karşı yansız olduğumu düşündüğüm başkalarının, ve hem de giderek dostlarımın sevecenlikleri nedeniyle göremediklerini kötü duyguları ve hasetleri yüzünden ortaya çıkarma çabasına girdiklerini çok iyi bildiğim kimilerinin yargıları üzeri-
[69] ne deneyimim oldu; ama önümdeki | konudan çok uzakta duran birşey olmadıkça, belli bir yolda önceden göremediğim herhangi bir karşıçıkış seyrek olarak yapılmıştır. Böylece görüşlerimin bana benden daha az sıkı ya da daha az haktanır görünmeyen herhangi bir eleştirmeni ile hemen hemen hiçbir zaman karşılaşmadım. Ve hiçbir zaman Okullarda kullanılan tartışmalar aracılığıyla daha önceden bilmediğimiz herhangi bir gerçekliğin ortaya

auparavant, qu'il ne faut à faire de grands progrès, lorsqu'on a déjà des principes qui sont assurés. Pour moi, si j'ai ci-devant trouvé quelques vérités dans les sciences (et j'espère que les choses qui sont contenues en ce volume feront juger que j'en ai trouvé quelques-unes), je puis dire que ce ne sont que des suites et des dépendances de cinq ou six principales difficultés que j'ai surmontées, et que je compte pour autant de batailles où j'ai eu l'heur de mon côté. Même je ne craindrai pas de dire, que je pense n'avoir plus besoin d'en gagner que deux ou trois autres semblables, pour venir entièrement à bout de mes desseins; et que | mon âge n'est point si avancé que, selon le cours ordinaire de la nature, je ne puisse encore avoir assez de loisir pour cet effet. Mais je crois être d'autant plus obligé à ménager le temps qui me reste, que j'ai plus d'espérance de le pouvoir bien employer; et j'aurais sans doute plusieurs occasions de le perdre, si je publiais les fondements de ma physique. Car, encore qu'ils soient presque tous si évidents, qu'il ne faut que les entendre pour les croire, et qu'il n'y en ait aucun dont je ne pense pouvoir donner des démonstrations, toutefois, à cause qu'il est impossible qu'ils soient accordants avec toutes les diverses opinions des autres hommes, je prévois que je serais souvent diverti, par les oppositions qu'ils feraient naître.

5. On peut dire que ces oppositions seraient utiles, tant afin de me faire connaître mes fautes, qu'afin que, si j'avais quelque chose de bon, les autres en eussent par ce moyen plus d'intelligence, et, comme plusieurs peuvent plus voir qu'un homme seul, que commençant dès maintenant à s'en servir, ils m'aidassent aussi de leurs inventions. Mais, encore que je me reconnaisse extrêmement sujet à faillir, et que je ne me fie quasi jamais aux premières pensées qui me viennent, toutefois l'expérience que j'ai des objections qu'on me peut faire, m'empêche d'en espérer aucun profit: car j'ai déjà souvent éprouvé les jugements, tant de ceux que j'ai tenus pour mes amis, que de quelques autres à qui je pensais être indifférent, et même aussi de quelques-uns dont je savais que la malignité et l'envie tâcheraient assez à découvrir ce que l'affection cacherait à mes amis; mais il est | rarement arrivé qu'on m'ait objecté quelque chose que je n'eusse point du tout prévue, si ce n'est qu'elle fût fort éloignée de mon sujet; en sorte que je n'ai quasi jamais rencontré aucun censeur de mes opinions, qui ne me semblât ou moins rigoureux, ou moins équitable que moi-même. Et je n'ai jamais remarqué non plus que, par le moyen

des disputet qui se pratiquent dans les écoles, on ait découvert aucune vérité qu'on ignorât auparavant; car, pendant que chacun tâche de vaincre, on s'éxerce bien plus à faire valoir la vraisemblance, qu'à peser les raisons de part et d'autre; et ceux qui ont été longtemps bons avocats ne sont pas pour cela, par après, meilleurs juges.

6. Pour l'utilité que les autres recevraient de la communication de mes pensées, elle ne pourrait aussi être fort grande, d'autant que je ne les ai point encore conduites si loin, qu'il ne soit besoin d'y ajouter beaucoup de choses avant que de les appliquer à l'usage. Et je pense pouvoir dire, sans vanité, que, s'il y a quelqu'un qui en soit capable, ce doit être plutôt moi qu'aucun autre: non pas qu'il ne puisse y avoir au monde plusieurs esprits incomparablement meilleurs que le mien; mais pource qu'on ne saurait si bien concevoir une chose, et la rendre sienne, lorsqu'on l'apprend de duelque autre, que lorsqu'on l'invente soi-même. Ce qui est si véritable, en cette matière, que, bien que j'aie souvent expliqué quelques-unes de mes opinions à des personnes de très bon esprit, et qui, pendant que je leur parlais, semblaient les entendre fort distinctement, toutefois, lorsqu'ils les ont redites, j'ai remarqué qu'ils les ont changées pres | que toujours en telle sorte que je ne les pouvais plus avouer pour miennes. A l'occasion de quoi je suis bien aise de prier ici nos neveux, de ne croire jamais que le choses qu'on leur dira viennent de moi, lorsque je ne les aurai point moi-même divulguées. Et je ne m'étonne aucunement des extravagances qu'on attribue à tous ces anciens philosophes, dont nous n'avons point les écrits, ni ne juge pas, pour cela, que leurs pensées aient été fort déraisonnables, vu qu'ils étaient des meilleurs esprits de leurs temps, mais seulement qu'on nous les a mal rapportées. Comme on voit aussi que presque jamais il n'est arrivé qu'aucun de leurs sectateurs les ait surpassés; et je m'assure que les plus passionnés de ceux qui suivent maintenant Aristote, se croiraient heureux, s'ils avaient autant de connaissance de la nature qu'il en a eu, encore même que ce fût à condition qu'ils n'en auraient jamais davantage. Ils sont comme le lierre, qui ne tend point à monter plus haut que les arbres qui le soutiennent, et même souvent qui redescend, après qu'il est parvenu jusques à leur faite; car il me semble aussi que ceux-là redescendent, c'est-à-dire se rendent en quelque façon moins savants que s'ils s'abstenaient d'étudier, lesquels, non contents de savoir tout ce qui est intelligiblement expliqué dans leur auteur, veulent, outre cela, y trouver la solution de plusieurs difficultés, dont il ne dit rien et auxquelles il n'a peut-être jamais pensé. Toutefois, leur façon de philosopher

çıkarıldığını görmedim; çünkü her iki yan da utku kazanmaya çalıştığı sürece, her bir yandaki nedenleri tartmaktan çok olasılığı geçerli kılma çabasına öncelik verilir, ve uzun bir süre iyi avukatlık yapmış olanların bu nedenle daha sonra daha iyi yargıçlar olmaları söz konusu değildir.

6. Düşüncelerimin iletilmesinden başkalarının kazanabilecekleri yarara gelince, henüz onları uygulamaya koyulabilmeleri için daha pekçok şeyi eklemenin zorunlu olmayacağı bir düzeyde geliştirmediğim için, bu çok büyük olamazdı. Ve sanırım herhangi bir kibir olmaksızın diyebilirim ki, eğer herhangi biri bunu yapabilecekse, bu bir başkasından çok benim kendim olacaktır; gene de bu hiç kuşkusuz dünyada benim kendi anlığımdan karşılaştırılamayacak denli üstün olan pekçok anlık olmayabileceği için değil, ama hiç kimse başkasından öğrendiği bir şeyi onu kendisi bulduğu zaman olduğu denli iyi kavrayamayacağı ve özümseyemeyeceği için böyledir. Bu önümüzdeki sorun açısından öylesine doğrudur ki, sık sık görüşlerimden kimilerini çok iyi kavrayışlı insanlara açıklamış olsam da, onlarla konuşurken bunları oldukça seçik olarak anlıyor görünmelerine karşın, gene de aynı şeyleri kendileri yeniden | anlattıkları zaman onları hemen hemen her zaman [70]
artık benim olarak kabul edemeyeceğim denli değiştirdiklerini gördüm. Bu fırsatla benden sonra gelen kuşaklardan onlara söylenenlerin benim kendim tarafımdan bildirilmiş olmadıkça benden geldiğine hiçbir zaman inanmamalarını isteyeceğim. Ve elimize yazıları geçmeyen tüm eski felsefecilere yüklenen aşırılıklara kesinlikle hayret etmiyorum, ve kendi zamanlarının en iyi kafaları olduklarını anlayarak, bunlardan düşüncelerinin usa çok aykırı olduğunu değil ama yalnızca bize kötü sunulduklarını çıkarıyorum. Yine hemen hemen hiçbir zaman öğrencilerinden hiçbirinin onları geçmesinin söz konusu olmadığını görürüz, ve inanıyorum ki bugünlerde Aristoteles'in en tutkulu izleyicileri eğer doğa üzerine onunki denli bilgileri olmuş olsaydı kendilerini çok mutlu sayarlardı, üstelik bu hiçbir zaman daha çoğuna erişemeyecekleri koşulu üzerine olsaydı bile. Onlar hiçbir zaman kendisine destek veren ağaçlardan daha yukarı tırmanmaya çalışmayan ve üstelik çoğu kez doruklarına ulaşır ulaşmaz yeniden aşağıya inen bir sarmaşığa benzerler; çünkü bana öyle görünüyor ki böyle insanlar da yeniden inmeye başlarlar, eş deyişle, her nasılsa kendilerini çalışmaktan bütünüyle uzak tutmuş olsalardı olacaklarından daha bilgisiz kılarlar; çünkü yazarlarında anlaşılır olarak açıklanmış olanı bilmekle yetinmeyerek bunun dışında onda üzerlerine hiçbirşey söylemediği ve belki de hiçbir zaman düşün-

memiş olduğu birçok güçlüğün çözümünü bulmayı isterler. Gene de onların felsefecilik yolları anlıkları çok sıradan olanlar için de oldukça uygundur, çünkü yararlandıkları ayrım ve ilkelerin bulanıklıkları her şey | üzerine sanki onları gerçekten biliyorlarmış gibi gözüpek bir yolda konuşabilmelerinin ve söyledikleri herşeyi en ince anlayışlı ve kavrayışlı olanlara karşı hiç kimsede onları çürütebilmenin bir aracı olmaksızın savunabilmelerinin nedenidir. Bu bakımdan bana gözleri gören biri ile eşit koşullarda döğüşebilmek için onu çok karanlık bir mağaranın derinliklerine çekmeyi isteyen kör bir insan gibi görünürler. Ve ayrıca diyebilirim ki, yararlandığım felsefenin ilkelerini yayımlamaktan kaçınmam böyle insanların çıkarınadır, çünkü, bu biçimleriyle çok yalın ve çok açık oldukları için, onları yayımlamakla bir bakıma pencereleri açmış ve döğüşebilmek için indikleri mağaraya günışığının girmesine neden olmuş gibi olurdum. Ama giderek en iyi kafaların bile bu ilkelerle tanışmayı istemek için hiçbir nedenleri yoktur; çünkü eğer herşey üzerine konuşabilmeyi ve bilgili olma ününü kazanmayı istiyorlarsa, kendini yalnızca kimi sorular için adım adım açığa seren ve başka şeyler söz konusu olduğunda kişiyi açıkça bilgisizliğini kabul etmeye zorlayan gerçeklik için arayış yerine, her tür sorunda çok fazla sıkıntı olmaksızın bulunabilecek olasılık [*vraisemblance*] ile yetinerek amaçlarına daha kolay ulaşacaklardır. Buna karşı, eğer gerçekliğin çok az bir bilgisini hiçbir konuda bilgisiz görünmeme gibi bir kendini beğenmişliğe yeğliyorlarsa—ki hiç kuşkusuz yeğlenebilirdir—, ya da benimkine benzer bir tasarı izlemeyi istiyorlarsa, bu Söylemde şimdiden söylemiş olduklarımdan daha çoğunu söylemem gerekmeyecektir. Çünkü eğer benim ulaştığım noktadan daha ileri gitmeye yetenekli iseler, bulmuş olduğumu düşündüğüm herşeyi kendi başlarına bulmayı da başarabileceklerdir. Çünkü herşeyi yalnızca ait olduğu düzen
[72] içinde inceledikten sonra, açıktır ki | henüz ortaya çıkarmam gereken şey kendinde şimdiye dek bulabildiklerimin tümünden daha güç ve daha gizlidir, ve onu benden öğrendiklerinde duyacakları haz kendi başlarına ortaya çıkardıklarında olacağından daha az olacaktır; dahası, ilkin kolay şeyleri arayıp sonra adım adım ilerleyerek daha güç başkalarına geçtiklerinde edinecekleri alışkanlık benim tüm öğrettiklerimden daha yararlı olacaktır. Çünkü, benim kendime gelince, inanıyorum ki eğer bana gençliğimden bu yana tanıtlarını aradığım tüm gerçeklikler öğretilmiş olsaydı, ve eğer onları öğrenmede hiçbir güçlükle karşılaşmamış olsaydım, belki de hiçbir zaman onların ötesinde herhangi bir başkasını ortaya çıkaramazdım, ya da en azından onları yeniden bulma konusunda kendimi onları aramaya verdiğim sürece elde ettiğimi düşün-

est fort commode, pour ceux qui n'ont que des esprits fort médiocres; car l'obscurité des distinctions et des principes dont ils se servent, est cause qu'ils peuvent parler de toutes choses aussi hardiment que s'ils les savaient, et soutenir tout ce qu'ils en disent contre les plus subtils et les plus habiles, sans qu'on ait moyen de les convaincre. En quoi ils me semblent pareils à un avougle, qui, pour se battre sans désavantage contre un qui voit, l'aurait fait venir dans le fond de quelque cave fort obscure; et je puis dire que ceux-ci ont intérêt que je m'abstienne de publier les principes de la philosophie dont je me sers: car étant très simples et très évidents, comme ils sont, je ferais quasi le même, en les publiant, que si j'ouvrais quelques fenêtres, et faisais entrer du jour dans cette cave, où ils sont descendus pour se battre. Mais même les meilleurs esprits n'ont pas occasion de souhaiter de les connaître: car, s'ils *veulent savoir* parler de toutes choses et acquérir la réputation d'être doctes, ils y parviendront plus aisément en se contentant de la vraisemblance, qui peut être trouvée sans grande peine en toutes sortes de matières, qu'en cherchant la vérité, qui ne se découvre que peu à peu en quelques-unes, et qui, lorsqu'il est question de parler des autres, oblige à confesser franchement qu'on les ignore. Que s'ils préfèrent la connaissance de quelque peu de vérités à la vanité de paraître n'ignorer rien, comme sans doute elle est bien préférable, et qu'ils veuillent suivre un dessein semblable au mien, ils n'ont pas besoin, pour cela, que je leur dise rien davantage que ce que j'ai déjà dit en ce discours. Car, s'ils *sont capables de passer* plus outre que je n'ai fait, ils le seront aussi, à plus forte raison, de trouver d'eux-mêmes tout ce que je pense avoir trouvé. D'autant que, n'ayant jamais rien examiné que par ordre, il est certain | que ce qui me reste encore à découvrir, est de soi plus difficile et plus caché, que ce que j'ai pu ci-devant rencontrer, et ils auraient bien moins de plaisir à l'apprendre de moi que d'eux- mêmes; outre que l'habitude qu'ils acquerront, en cherchant premièrement des choses faciles, et passant peu à peu par degrés à d'autres plus difficiles, leur servira plus que toutes mes instructions ne sauraient faire. Comme, pour moi, je me persuade que, si on m'eût enseigné, dès ma jeunesse, toutes les *vérités* dont j'ai cherché depuis les démonstrations, et que je n'eusse eu aucune peine à les apprendre, je n'en aurais peut-être jamais su aucunes autres, et du moins que jamais je n'aurais acquis l'habitude et la facilité, que je pense avoir, d'en trouver toujours de nouvelles, à mesure que je m'applique

à les chercher. Et en un mot, s'il y a au monde quelque ouvrage qui ne puisse être si bien achevé par aucun autre que par le même qui l'a commencé, c'est celui auquel je travaille.

7. Il est vrai que, pour ce qui est des expériences qui peuvent y servir, un homme seul ne saurait suffire à les faires toutes; mais il n'y saurait aussi employer utilement d'autres mains que les siennes, sinon celles des artisans, ou telles gens qu'il pourrait payer, et à qui l'espérance du gain, qui est un moyen très efficace, ferait faire exactement toutes les choses qu'il leur prescrirait. Car, pour les volontaires, qui, par curiosité ou désir d'apprendre, s'offriraient peutêtre de lui aider, outre qu'ils ont pour l'ordinaire plus de promesses que d'effet, et qu'ils ne font que de belles propositions dont aucune jamais ne réussit, ils voudraient infailliblement être payés par l'ex|plication de quelques difficultés, ou du moins par des compliments et des entretiens inutiles, qui ne lui sauraient coûter si peu de son temps qu'il n'y perdit. Et pour les expériences que les autres ont déjà faites, quand bien même ils lés lui voudraient communiquer, ce que ceux qui les nomment des secrets ne feraient jamais, elles sont, pour la plupart, composées de tant de circonstances, ou d'ingrédients superflus, qu'il lui serait trés malaisé d'en déchiffrer la vérité; outre qu'il les trouverait presque toutes si mal expliquées, ou mêmes si fausses, à cause que ceux qui les ont faites se sont efforcés de les faire paraître conformes à leurs principes, que, s'il y en avait quelques-unes qui lui servissent, elles ne pourraient derechef valoir le temps qu'il lui faudrait employer à les choisir. De façon que, s'il y avait au monde quelqu'un, qu'on sût assurément être capable de trouver les plus grandes choses et les plus utiles au public qui puissent être, et que, pour cette cause, les autres hommes s'efforçassent, par tous moyens, de l'aider à venir à bout de ses desseins, je ne vois pas qu'ils pussent autre chose pour lui, sinon fournir aux frais des expériences dant il aurait besoin, et du reste empêcher que son loisir ne lui fût ôté par l'importunité de personne. Mais, outre que je ne présume pas tant de moimême, que de vouloir rien promettre d'extraordinaire, ni ne me repais point de pensées si vaines, que de m'imaginer que le public se doive beaucoup intéresser en mes desseins, je n'ai pas aussi l'âme si basse, que je voulusse accepter de qui que ce fût aucune faveur, qu'on pût croire que je n aurais pas méritée.

8. Toutes ces considérations jointes ensembles furent | cause, il y a trois ans,

düğüm o alışkanlığı ya da kolaylığı kazanamazdım. Ve tek bir sözcükle, eğer dünyada bir başkasının ona başlamış olan biri tarafından olduğu denli iyi başaramayacağı herhangi bir iş varsa, bu benim üzerinde çalıştığım iştir.

7. Hiç kuşkusuz, bu amaca hizmet edebilecek deneyler söz konusu olduğunda, tek bir insan bunların tümünü yerine getiremeyecektir; ama gene de zanaatçıların ya da kendilerine ödemede bulunabileceği ve çok etkili bir araç olan kazanç umudu yoluyla onlardan yerine getirilmeleri istenen herşeyi sağın olarak yerine getirmeleri sağlanabilecek türde kimselerin elleri dışında, amaca uygunluk açısından kendi ellerinden başkasını kullanamayacaktır. Çünkü ister merak isterse öğrenme isteği yoluyla olsun, ona gönüllü yardımlarını önerebilecek olanlara gelince, bunlar yalnızca kulağa hoş gelen ama hiç biri gerçekleşmeyen tasarlar üreterek genellikle iş yapmaktan çok söz vermeye hazır olmakla kalmazlar, ama ayrıca belli güçlüklerin | açıklanması yoluyla, ya da en azından zamanı [73] ancak onun yitmesine neden olarak doldurabilecek övgü sözleri ve boş konuşmalar yoluyla sıkıntılarının karşılığının ödenmesini isteyeceklerdir. Ve başkalarının daha şimdiden yatıkları deneylere gelince, eğer bunları ona iletmeyi isteseler bile—ki onlara gizler diyenler bunu hiçbir zaman yapmayacaklardır—, bunlar çoğunlukla öyle çok ayrıntı ya da yüzeysel gereç eşliğindedir ki, gerçekliği ayırıp ortaya çıkarması çok güç olacaktır. Buna ek olarak hemen hemen tümünü de öylesine kötü açıklanmış ya da öylesine yanlış bulacaktır ki—çünkü onları üretmiş olanlar bütün bunların kendi ilkeleri ile uyum içinde görünmelerini sağlamak zorunda kalmışlardır—, aralarında ona yararlı olabilecek olanlar olsaydı bile, bunlar onları ayıklamada harcanacak zamana değmeyeceklerdi. Bu yüzden eğer dünyanın herhangi bir yerinde en önemli ve kamuya en yararlı olabilecek şeyleri ortaya çıkarma yeteneğinde olduğu güvenle bilinen biri olsaydı, ve eğer bu nedenle tüm başkaları ellerindeki tüm araçlarla ona amaçladığı hedefe ulaşmada yardım etmeye istekli olsalardı, onun için gerekli olan deneylerin harcamalarını karşılamaya katkıda bulunmaktan, ya da, bunun dışında, zamanını herhangi birinin neden olacağı tedirginliklerden ötürü yitirmesini önlemekten öte herhangi birşey yapabileceklerini sanmıyorum. Ama, kendimi olağanüstü herhangi birşey için söz vermeyi isteyecek denli büyük görmesem de, ve ayrıca kamunun tasarlarımla büyük ölçüde ilgileneceğini düşleyecek denli kibirli düşünceler taşımasam da, hiç kimseden ne olursa olsun hakkım olmadığı düşünülebilecek bir iyiliği kabul etmeyi isteyecek denli dilenci ruhlu biri değilim.

8. Birlikte alındıklarında tüm bu gözlemler üç yıl önce elimde | bulunan *İnceleme*'yi yayımlamayı istememin [74]

nedeni oldular, ve giderek beni yaşadığım sürece böylesine genel kapsamlı olacak ve Fiziğimin temellerinin anlaşılmasını sağlayabilecek bir incelemeyi yayımlamama kararını almaya götürdüler. Ama o günden bu yana beni burada yaptığım gibi kimi tikel denemeleri ortaya koymaya ve eylemlerimin ve amaçlarımın belli bir açıklamasını kamuya sunmaya zorlayan iki başka neden doğdu. Birincisi, eğer bunu yapmazsam, daha önce belli yazıları bastırma konusundaki niyetimi bilen birçoklarının bunu yapmaktan kaçınmamın nedenlerinin benim için gerçekte olduklarından çok daha sakıncalı olduklarını düşünebilecekleriydi. Çünkü ün için ölçüsüz bir kaygı beslemesem de, ya da, eğer şöyle diyebilirsem, başka herşeyin üstünde değer verdiğim dinginliğe aykırı olarak ondan nefret etsem bile, aynı zamanda hiçbir zaman eylemlerimi sanki bunlar birer suçmuş gibi gizlemeye çalışmadım; ne de tanınmamış kalma konusunda önlemler aldım, çünkü bir yandan bunun daha zarar vereceğine, öte yandan aramakta olduğum eksiksiz ansal dinginliğe ters düşebilecek bir tür huzursuzluk getireceğine inandım. Ve bu yolda kendimi tanınıp tanınmamam açısından her zaman belli bir ilgisizlik durumunda tutmama karşın, gene de bir tür ün kazanmamı önleyememiş olmam ölçüsünde, en azından kötü bir ün kazanmamın önüne geçmek için elimden geleni yapmam gerektiğini düşündüm. Beni bunları yazmaya zorlayan ikinci bir neden başkalarının yardımı olmaksızın yerine getirmemin olanaksız olduğu sonsuz sayıda deneyin eksikliğinden ötürü kendi öğretimim için tasarın gecikmesine karşı her gün daha da bilinçli olmamdır; | ve [75]
kamunun ilgimi büyük ölçüde paylaşacağını umacak denli övüngen olmasam da, benden sonra yaşayacak olanlara bir gün bana tasarlarımın gerçekleşmesine hangi yolda katkıda bulunabileceklerini anlatmayı çok fazla gözardı etmemiş olsaydım birçok sorunu yapmış olduğumdan daha iyi bir durumda bırakabilecek olduğum yolunda bir suçlama yöneltmeleri için fırsat verecek denli eksik bulunmayı da istemem.

9. Ve çok fazla tartışmaya konu olmayacak ya da beni ilkelerimden dilediğimden daha çoğunu açıklamak zorunda bırakmayacak, ve gene de bilimlerde yapabilecek ve yapamayacak olduklarımı oldukça açıkça göstermeye yetecek belli sorunları seçmenin benim için kolay olduğunu düşündüm. Bunda başarılı olup olmadığımı söylemek bana düşmez, ve yazılarımdan kendim söz ederken hiç kimsenin yargısının önüne geçmeyi istemem; ama incelenmelerinden sevinç duyacağım, ve bunun yapılması için daha uygun bir vesile sağlayabilme amacıyla, önerecek karşıçıkışları olanların tümünden onları yayımcılarıma gönderme zahmetine katlanmalarını istiyorum,

que je ne voulus point divulguer le traité que j'avais entre les mains, et même que je fus en résolution de n'en faire voir aucun autre, pendant ma vie, qui fût si général, ni duquel on pût entendre les fondements de ma physique. Mais il y a eu depuis derechef deux autres raisons, qui m'ont obligé à mettre ici quelques essais particuliers, et à rendre au public quelque compte de mes actions et de mes desseins. La première est que, si j'y manquais, plusieurs, qui ont su l'intention que j'avais eue ci-devant de faire imprimer quelques écrits, pourraient s'imaginer que les causes pour lesquelles je m'en abstiens seraient plus à *mon désavantage qu'elles* ne sont. Car, bien que je n'aime pas la gloire par excès, ou même, si je l'ose dire, que je la haïsse, en tant que je la juge contraire au repos, lequel j'estime sur toutes choses, toutefois aussi je n'ai jamais tâché de cacher mes actions comme des crimes, ni n'ai usé de beaucoup de précautions pour être inconnu; tant à cause que j'eusse cru me faire tort, qu'à cause que cela m'aurait donné quelque espèce d'inquiétude, qui eût derechef été contraire au parfait repos d'esprit que je cherche. Et pource que, m'étant toujours ainsi tenu indifférent entre le soin d'être connu ou ne l'être pas, je n'ai pu empêcher que je n'acquisse quelque sorte de réputation, j'ai pensé que je devais faire mon mieux pour m'exempter au moins de l'avoir mauvaise. L'autre raison, qui m'a obligé à écrire ceci, est que, voyant tous les jours de plus en plus le retardement que souffre le dessein que j'ai de m'instruire, à cause d'une infinité d'expériences dont j'ai besoin, et qu'il est impossible que je fasse sans | l'aide d'autrui, bien que je ne me flatte pas tant que d'espérer que le public prenne grande part en mes intérêts, toutefois je ne veux pas aussi me défaillir tant à moi-même, que de donner sujet à ceux qui me survivront, de me reprocher quelque jour que j'eusse pu leur laisser plusieurs choses beaucoup meilleures que je n'aurait fait, si je n'eusse point trop négligé de leur faire entendre en quoi ils pouvaient contribuer à mes desseins.

9. Et j'ai pensé qu'il m'était aisé de choisir quelques matières qui, sans être sujettes à beaucoup de controverses, ni m'obliger à déclarer davantage de mes principes que je ne désire, ne laisseraient pas de faire voir assez clairement ce que je puis, ou ne puis pas, dans les sciences. En quoi je ne saurais dire si j'ai réussi, et je ne veux point prévenir les jugements de personne, en parlant moi-même de mes écrits; mais je serai bien aise qu'on les examine, et afin qu'on en ait d'autant plus d'occasion, je supplie tous ceux qui

auront quelques objections à y faire, de prendre la peine de les envoyer à mon libraire, par lequel en étant averti, je tâcherai d'y joindre ma réponse en même temps; et par ce moyen les lecteurs, voyant ensemble l'un et l'autre, jugeront d'autant plus aisément de la vérité. Car je ne promets pas d'y faire jamais de longues réponses, mais seulement d'avouer mes fautes fort franchement, si je les connais, ou bien, si je ne les puis apercevoir, de dire simplement ce que je croirai être requis pour la défense des choses que j'ai écrites, sans y ajouter l'explication d'aucune nouvelle matière, afin de ne me pas engager sans fin de l'une en l'autre.|

10. Que si quelques-unes de celles dont j'ai parlé, au commencement de la Dioptrique et des Météores, choquent d'abord, à cause que je les nomme des suppositions, et que je ne semble pas avoir envie de les prouver, qu'on ait la patience de lire le tout avec attention, et j'espère qu'on s'en trouvera satisfait. Car il me semble que les raisons s'y entresuivent en telle sorte que, comme les dernières sont démontrées par les premières, qui sont leurs causes, ces premières le sont réciproquement par les dernières, qui sont leurs effets. Et on ne doit pas imaginer que je commette en ceci la faute que les logiciens nomment un cercle; car l'expérience rendant la plupart de ces effets très certains, les causes dont je les déduis ne servent pas tant à les prouver qu'à les expliquer; mais, tout au contraire, ce sont elles qui sont prouvées par eux. Et je ne les ai nommées des suppositions, qu'afin qu'on sache que je pense les pouvoir déduire de ces premières vérités que j'ai ci-dessus expliquées, mais que j'ai voulu expressément ne le pas faire, pour empêcher que certains esprits, qui s'imaginent qu'ils savent en un jour tout ce qu'un autre a pensé en vingt années, sitôt qu'il leur en a seulement dit deux ou trois mots, et qui sont d'autant plus sujets à faillir, et moins capables de la vérité, qu'ils sont plus pénétrants et plus vifs, ne puissent de là prendre occasion de bâtir quelque philosophie extravagante sur ce qu'ils croiront être mes principes, et qu'on m'en attribue la faute. Car, pour les opinions qui sont toutes miennes, je ne les excuse point comme nouvelles, d'autant que, si on en considère bien les raisons, je m'assure qu'on les trouvera si simples et si con|formes au sens commun, qu'elles sembleront moins extraordinaires et moins étranges, qu'aucunes autres qu'on puisse avoir sur mêmes sujets. Et je ne me vante point aussi d'être le premier inventeur d'aucunes, mais bien, que je ne les ai jamais reçues, ni pource qu'elles avaient été dites par

öyle ki ne olduklarını bilerek aynı zamanda onlara kendi yanıtımı eklemeye de çalışabileyim. Bu yolla okur karşıçıkışları ve yanıtı aynı zamanda görerek gerçeklik konusunda çok daha kolayca yargıda bulunacaktır.* Çünkü hiçbir zaman uzun yanıtlar verme konusunda değil ama yalnızca eğer yanlışlarımı görecek olursam onları çok açıkça kabul edeceğim konusunda söz veriyorum; ya da, eğer onları göremeyecek olursam, herhangi bir yeni sorunun açımlamasını eklemeksizin yalnızca yazmış olduğum şeyleri savunmak için gerekli gördüklerimi söyleyeceğim konusunda; çünkü sonu gelmeyecek bir yolda birinden ötekine geçme işine girişmek istemiyorum.|

[76]

10. Eğer Dioptrik ve Meteorlar'ın başında sözünü ettiğim sorunlardan kimileri ilk bakışta onlara sayıltılar dediğim ve tanıtlamalarıyla ilgilenmiyor göründüğüm için darıltıcı gelecek olursa, o zaman bunları bütünlükleri içinde dikkatle okuma dayancı gösterilebilir ve doyum verici bulunacaklarını umuyorum. Çünkü bana uslamlamalar karşılıklı olarak öyle bir yolda bağıntılı görünüyor ki, tıpkı sonrakilerin nedenleri olan öncekiler tarafından tanıtlanmaları gibi, öncekiler de etkileri olan sonrakiler tarafından karşılıklı olarak tanıtlanırlar. Ve bunda mantıkçıların bir döngü dedikleri yanlışlığa düştüğüm sanılmamalıdır, çünkü deneyim bu etkilerin büyük bölümünü çok pekin kıldığı için, kendilerinden onları çıkarsadığım nedenler onları tanıtlamaya olmaktan çok açıklamaya hizmet ederler; ama, etkiler tarafından tanıtlanan nedenler için durum tam tersidir. Ve onlara sayıltılar dememin biricik nedeni yukarıda açıkladığım o ilk gerçekliklerden türetilebileceklerini düşündüğümü göstermekti. Ama bir başkasının yirmi yılda düşünmüş olduğu herşeyi kendilerine yalnızca bir iki sözcükle söylenir söylenmez bir günde öğrenebileceklerini imgeleyen, oysa gerçekte ince anlayışlı ve çevik oldukları denli de yanılgıya açık ve gerçekliği kavramaya yeteneksiz belli kafalar bu nedenle benim ilkelerim diye gördükleri şeyler üzerine aşırı bir felsefi yapı kurma fırsatı bulamasınlar diye bunu yapmayı özellikle istemedim. Çünkü bütünüyle benim olan görüşlere gelince, eğer nedenleri üzerine iyice düşünülürse, onların benzer konular üzerine savunulabilecek tüm başkalarından daha az olağandışı ve daha az paradoksal görünecek denli yalın ve sağduyuya uygun | bulunacaklarına öylesine inanıyorum ki, yeni olmalarından ötürü bağışlanmalarını dilemeyeceğim. Ve giderek herhangi birinin ilk buluşçusu olmakla değil, ama yalnızca onları benimsemiş olmakla övüneceğim, ve

[77]

*[*Meditasyonlar*'da *Okura Önsöz*'de Descartes gelen yanıtlar arasında yalnızca ikisinde üzerinde durmaya değer birşeyler bulduğunu söyler (para. 2.).]

bunun nedeni başkaları tarafından savunulmaları değil, ne de savunulmamaları değil, ama yalnızca Usun beni onların gerçekliğine inandırmış olmasıdır.

11. Zanaatçılar *Dioptrik*'te açıklanan buluşu* hemen yerine getiremeseler bile, bu yüzden kötü olduğunun söylenebileceğini sanmıyorum; çünkü, herhangi bir ayrıntıyı atlamaksızın betimlediğim düzeneği yapmak ve ayarlamak için büyük beceri ve alışkanlığın gerekli olması ölçüsünde, ilk girişimlerinde başarılı olmalarına birinin yalnızca önüne iyi bir nota kitabı koyulduğu için bir günde ustalıkla ut çalmayı öğreneceğini düşünmekten daha az şaşırmayacağım. Eğer öğretmenlerimin dili olan Latince'de değil de ülkemin dili olan Fransızca'da yazıyorsam, bunun nedeni eksiksiz arılığı içindeki doğal uslarından [*raison naturelle*] yararlanacak olanların görüşlerimi yalnızca eskilerin yazılarına inananlardan daha iyi yargılayabilecekleri umudunda olmamdır. Ve sağ duyuyu çalışma ile birleştirenlere, yargıçlarım olmalarını yalnızca kendilerinden isteyebileceğim o insanlara gelince, inanıyorum ki uslamlamamı bir halk dilinde açımlandığı için izlemeyi yadsıyacak denli Latince'den yana eğilim göstermeyeceklerdir.

12. Geri kalanına gelince, burada gelecekte bilimlerde yapmayı umduğum ilerleme konusunda daha tikel noktalardan söz etmeyi istemiyorum, ne de kamuya hiç kuşkusuz yerine getirmeyi başaramayabileceğim herhangi bir
[78] konuda söz vermeyi istiyorum. Ama yalnızca |şunu söyleyeceğim ki yaşamda geri kalan zamanımı doğanın belli bir bilgisini kazanmak için çabalamaktan başka hiçbirşey için kullanmamaya kararlıyım. Bu bilgi öyle bir türde olacaktır ki, Tıp konusunda şimdiye dek erişilmiş olanlardan daha güvenilir kurallara ulaşmamızı sağlayacaktır. Ve eğilimim başka herhangi bir tür uğraşları, özellikle kimilerine ancak başkalarına zarar vererek yararlı olabilecek uğraşlardan öylesine uzaktır ki, eğer belli durumlar beni onları kullanmaya zorlamış olsaydı, sanırım bunda başarılı olamazdım. Bununla öyle bir bildirimde bulunmuş oluyorum ki, bunun bana kendimi dünyada dikkate değer kılma açısından yararlı olamayacağını çok iyi biliyorum. Ama ne olursa olsun öyle olma gibi bir isteğim yok. Ve beni kayırarak zamanımı hiçbir engellenme olmaksızın kullanabilmemi sağlayan insanlara olan borcumu her zaman bana dünyadaki en onurlu konumu önerebilecek olanlara olduğundan daha büyük göreceğim.

d'autres, ni pource qu'elles ne l'avaient point été, mais seulement pource que la raison me les a persuadées.

11. Que si les artisans ne peuvent si tôt exécuter l'invention qui est expliquée en la Dioptrique, je ne crois pas qu'on puisse dire, pour cela, qu'elle soit mauvaise: car, d'autant qu'il faut de l'adresse et de l'habitude, pour faire et pour ajuster les machines que j'ai décrites, sans qu'il y manque aucune circonstance, je ne m'étonnerais pas moins, s'ils rencontraient du premier coup, que si quelqu'un pouvait apprendre, en un jour, à jouer du luth excellemment, par cela seul qu'on lui aurait donné de la tablature qui serait bonne. Et si j'écris en français, qui est la langue de mon pays, plutôt qu'en latin, qui est celle de mes précepteurs, c'est à cause que j'espère que ceux qui ne se servent que de leur raison naturelle toute pure, jugeront mieux de mes opinions, que ceux qui ne croient qu'aux livres anciens. Et pour ceux qui joignent le bon sens avec l'étude, lesquels seuls je souhaite pour mes juges, ils ne seront point, je m'assure, si partiaux pour le latin, qu'ils refusent d'entendre mes raisons, pource que je les explique en langue vulgaire.

12. Au reste, je ne veux point parler ici, en particulier, des progrès que j'ai espérance de faire à l'avenir dans les sciences, ni m'engager envers le public d'aucune promesse que je ne sois pas assuré d'accomplir; mais je dirai | seulement que j'ai résolu de n'employer le temps qui me reste à vivre, à autre chose qu'à tâcher d'acquérir quelque connaissance de la nature, qui soit telle qu'on en puisse tirer des règles pour la médecine, plus assurées que celles qu'on a eues jusques à présent; et que mon inclination m'éloigne si fort de toute sorte d'autres desseins, principalement de ceux qui ne sauraient être utiles aux uns qu'en nuisant aux autres, que, si quelques occasions me contraignaient de m'y employer, je ne crois point que je fusse capable d'y réussir. De quoi je fais ici une déclaration, que je sais bien ne pouvoir servir à me rendre considérable dans le monde, mais aussi n'ai-je aucunement envie de l'être; et je me tiendrai toujours plus obligé à ceux par la faveur desquels je jouirai sans empêchement de mon loisir, que je ne ferais à ceux qui m'offriraient les plus honorables emplois de la terre.

*[Bölüm 10'da Descartes'ın mercek kesimi için çok ince ayrıntıda betimlediği düzenek.]

Anlığın Yönetimi İçin Kurallar

Regulae ad directionem ingenii
(yazılış 1629; basım 1701)

Studiorum finis esse debet ingenii directio ad solida et vera, de iis omnibus quae occurrunt, proferenda judicia.

İncelemenin ereği anlığı önüne gelen tüm sorunlar üzerine sağlam ve doğru yargıların bildirilmesine doğru yöneltmek olmalıdır.

1. Ea est hominum consuetudo, ut, quoties aliquam similitudinem inter duas res agnoscunt, de utraque judicent, etiam in eo in quo sunt diversae, quod de alterutra verum esse compererunt. Ita scientias, quae totae in animi cognitione consistunt, cum artibus, quae aliquem corporis usum habitumque desiderant, male conferentes, videntesque non omnes artes simul ab eodem homine esse addiscendas, sed illum in optimum artificem facilius evadere, qui unicam tantum exercet, | quoniam eaedem manus agris colendis et citharae pulsandae, vel pluribus ejusmodi diversis officiis, non tam commode, quam unico ex illis possunt aptari; idem de scientiis etiam crediderunt, illasque pro diversitate objectorum ad invicem distinguentes, singulas seorsim et aliis omnibus omissis quaerendas esse sunt arbitrati. In quo sane decepti sunt. Nam cum scientiae omnes nihil aliud sint quam humana scientia, quae semper una et eadem manet, quantumvis differentibus subjectis applicata, nec majorem ab illis distinctionem mutuatur, quam solis lumen a reum, quas illustrat, varietate, non opus est ingenia limitibus ullis cohibere: neque enim nos unius veritatis cognitio, veluti unius artis usus, ab alterius inventione dimovet, sed potius juvat. Et profecto mirum mihi videtur, plerosque hominum plantarum vires, siderum motus, metallorum transmutationes, similiumque disciplinarum objecta diligentissime perscrutari, atque interimfere nullos de bona mente, sive de

1. İNSANLAR ne zaman iki şey arasında herhangi bir benzerlik görseler, bunların birbirlerinden ayrı oldukları yerde bile her birine öteki açısından doğru bulduklarını yükleme alışkanlığındadırlar. Böylece bütünüyle ansal bilgiden oluşan bilimleri yanlışlıkla bedenin bir kullanım ve yatkınlığını gerektiren beceriler ile karşılaştırırlar, ve tüm becerilerin birden aynı insan tarafından kazanılamayacağını, ama kendini yalnızca bir sanata verenin kolayca onda ustalaştığını görürler, | çünkü aynı elin kendini hem tarım [360] işlerine hem de kitara çalmaya ya da bu tür birçok işi yerine getirmeye uyarlaması bunlardan yalnızca birine uyarlaması denli kolay değildir; bu yüzden aynı şeyin bilimler için de geçerli olduğuna inanmış, ve onları nesnelerinin türlülüğüne göre kendi aralarında ayırdedip her birinin kendi başına tüm başkalarından ayrı olarak araştırılması gerektiğini sanmışlardır. Ama bunda hiç kuşkusuz aldanmışlardır. Çünkü tüm bilimler insan bilgeliğinden başka birşey olmadığı için—bir bilgelik ki, ne denli değişik nesnelere uygulanırsa uygulansın her zaman bir ve aynı kalır ve onlar yoluyla ancak güneş ışığının aydınlattığı şeylerin türlülüğünden etkilenmesi denli değişime uğrar—, anlıkların sınırlar içersine kısıtlanmasının hiçbir gereği yoktur; çünkü tek bir gerçekliğin bilinmesi tek bir sanatsal beceri durumunda olduğu gibi bir başkasını bulmanın önüne geçmez, tersine bunda bize yardımcı olur. Birçoklarının bitkilerin kuvvetlerini, yıldızların devimlerini, metallerin dönüşümlerini, ve benzer bilimlerin nesnelerini büyük bir özenle incelemeleri, ama aynı zamanda hemen hemen hiç kimsenin 'sağlam anlak' [*bona mens*]* ya da bu evrensel

*[Cicero'da bulunan bir anlatım (*Tusculanae Disputationes*, Kitap 5, § 7).]

Bilgelik üzerine düşünmemesi bana açıkça tuhaf gelir, üstelik tüm başka incelemeler kendi değerlerinden çok buna katkıda bulunmalarından ötürü değerli görülseler de. Öyleyse bunu tümü arasında ilk kural olarak ortaya getirmede haklıyız, çünkü gerçeği aramanın doğru yolundan sapmak için çabalarımızı bu genel ereğe değil ama herhangi bir tikel ereğe yöneltmekten daha uygun birşey yoktur. Burada boş onur ya da aşağılık kazanç gibi sapık ve kınanacak şeylerden söz etmiyorum: açıktır ki yalancı uslamlamalar ve sıradan kafaya uygun sözcük oyunları
[361] böyle bir hedef için | gerçekliğin sağlam bir bilgisinin sunabileceğinden çok daha kısa bir yol açarlar. Ama burada giderek onurlu ve övgüye değer uğraşları göz önünde tutuyorum, çünkü bunlar bizi sık sık daha ince bir yolda aldatırlar; örneğin, yaşam rahatlıkları açısından yararlı olan bilimleri, ya da gerçeği düşünmede bulunan hazzı, bu yaşamdaki hemen hemen biricik tam ve hiçbir acı ile lekelenmemiş o mutluluğu verenleri araştırırken olduğu gibi. Bilimlerin bu ürünlerini hiç kuşkusuz haklı olarak bekleyebiliriz; ama, incelememizin gidişinde onlar üzerine düşünecek olursak sık sık başka şeylerin bilgisi için zorunlu olan birçok şeyi ilk bakışta ya çok yararsız ya da çok ilgisiz göründükleri için atlamamıza neden olurlar. Buna göre inanmamız gereken şey tüm bilimlerin kendi aralarında öylesine bağıntılı olduklarıdır ki, onları aynı zamanda incelemek birini tüm başkalarından ayırmaktan çok daha kolaydır. Öyleyse, eğer kişi içtenlikle şeylerin gerçeğini araştırmayı istiyorsa, tek bir özel bilimi seçmemelidir; çünkü tüm bilimler birbirleri ile birleşik ve birbirlerine bağımlıdır: tersine, kişi dahaçok usun doğal ışığını nasıl arttıracağını düşünmelidir, şu ya da bu tip skolastik sorunu çözmek için değil, ama tüm yaşam olumsallıklarında anlak istenci doğru seçimde bulunması için aydınlatabilsin diye; ve kısa bir zamanda hayretler içinde tikel erekler uğruna çabalayanlardan çok daha fazla ilerleme yaptığını, ve yalnızca onların istediklerinin tümünü değil, ama kendi bekleyebileceklerinden bile daha yüksek
[362] sonuçlar elde ettiğini görecektir. |

hac universali Sapientia, cogitare, cum tamen alia omnia non tam propter se, quam quia ad hanc aliquid conferunt, sint aestimada. Ac proinde non immerito hanc regulam primam omnium proponimus, quia nihil prius a recta quaerendae veritatis via nos abducit, quam si non ad hunc finem generalem, sed ad aliquos particulares studia dirigamus. Non de perversis loquor et damnandis, ut sunt inanis gloria vel lucrum turpe: ad hos enim perspicuum est fucatas rationes, et vulgi ingeniis accommodata ludibria, longe magis compen|diosum iter aperire, quam possit solida veri cognitio. Sed de honestis etiam intelligo et laudandis, quia ab his decipimur saepe subtilius; ut si quaeramus scientias utiles ad vitae commoda, vel ad illam voluptatem, quae in veri contemplatione reperitur, et quae fere unica est integra et nullis turbata doloribus in hac vita felicitas. Hos enim scientiarum fructus legitimos possumus quidem exspectare; sed, si de illis inter studendum cogitemus, saepe efficiunt, ut multa, quae ad aliarum rerum cognitionem necessaria sunt, vel quia prima fronte parum utilia, vel quia parum curiosa videbuntur, omittamus. Credendumque est, ita omnes inter se esse connexas, ut longe facilius sit cunctas simul addiscere, quam unicam ab aliis separare. Si quis igitur serio rerum veritatem investigare vult, non singularem aliquam debet opt e scientiam: sunt enim omnes inter se conjunctae et a se invicem dependentes; sed cogitet tantum de naturali rationis lumine augendo, non ut hanc aut illam scholae difficultatem resolvat, sed ut in singulis vitae casibus intellectus voluntati praemonstret quid sit eligendum; et brevi mirabitur se longe majores progressus fecisse, quam qui ad particularia student, et non modo eadem omnia quae alii cupiunt, esse adeptum, sed altiora etiam quam possint exspectare. |

KURAL II

REGULA II

Yalnızca pekin ve tartışmasız bilgileri için ansal güçlerimizin yeterli göründüğü nesnelerle ilgilenmek gerekir.

Circa illa tantum objecta oportet versari, ad quorum certam et indubitatam cognitionem nostra ingenia videntur sufficere.

1. TÜM BİLİM pekin ve duru bilgidir [*cognitio certa et evidens*]; ve birçok şey üzerine kuşkuları olan biri onlar üzerine hiç düşünmemiş birinden daha bilgili değildir; dahası, eğer kimi şeyler üzerine yanlış sanılar oluştur-

1. Omnis scientia est cognitio certa et evidens; neque doctior est qui de multis dubitat, quam qui de iisdem nunquam cogitavit, sed nihilominus eodem

videtur indoctior, si de aliquibus falsam concepit opinionem; ac proinde nunquam studere melius est, quam circa objecta adeo difficilia versari, ut vera a falsis distinguere non valentes dubia pro certis cogamur admittere, cum in illis non tanta sit spes augendi doctrinam, quantum est periculum minuendi. Atque ita per hanc propositionem rejicimus illas omnes probabiles tantum cognitiones, nec nisi perfecte cognitis, et de quibus dubitari non potest, statuimus esse credendum. Et quamvis valde paucas tales existere sibi fortasse persuadeant litterati, quia scilicet ad cognitiones tales, ut nimis faciles et unicuique obvias, communi quodam gentis humanae vitio reflectere neglexerunt, moneo tamen longe esse plures quam utant, atque tales sufficere ad innumeras propositiones certo monstrandas, de quibus illi hactenus non nisi probabiliter disserere potuerunt; et quia crediderunt indignum esse | homine litterato fatori aliquid se nescire, ita assuevere commentitias suas adornare, ut sensim postea sibimetipsis persuaserint, atque ita illas pro veris venditarint.

2. Verum si hanc regulam bene servemus, valde pauca occurrent, quibus addiscendis liceat incumbere. Vix enim ulla in scientiis quaestio est, de qua non saepe viri ingeniosi inter se dissenserint. Sed quotiescumque duorum de eadem re judicia in contrarias partes feruntur, certum est alterutrum saltem decipi, ac ne unus quidem videtur habere scientiam; si enim hujus ratio esset certa et evidens, ita illam alteri posset proponere, ut ejus etiam intellectum tandem convinceret. De omnibus ergo quae sunt ejusmodi probabiles opiniones, non perfectam scientiam videmur posse acquirere, quia de nobis ipsis plura sperare, quam caeteri praestiterunt, sine temeritate non licet; adeo ut, si bene calculum ponamus, solae supersint Arithmetica et Geometria ex scientiis jam inventis, ad quas hujus regulae observatio nos reducet.

3. Neque tamen idcirco damnamus illam, quam caeteri hactenus invenerunt, philosophandi rationem, et scholasticorum aptissima bellis probabilium syllogismorum tormenta, quippe exercent puerorum ingenia, et cum quadam aemulatione promovent, quae longe melius est ejusmodi opinionibus informari, | etiamsi illas incertas esse appareat, cum inter eruditos sint controversae, quam si libe-

muşsa, açıkça daha da bilgisizdir; bu yüzden hiç çalışmamak böyle güç konularla uğraşmaktan daha iyidir, çünkü kişi doğru olanı yanlış olandan ayırdetmeye yeteneksiz olunca, kuşkulu olanı pekin olarak kabul etmeye zorlanır; çünkü o durumda bilgiyi arttırma umudu onu azaltma tehlikesi denli büyük değildir. Buna göre yukarıdaki Önerme ile uyum içinde, tüm böyle salt olası bilgiyi yadsıyor ve yalnızca eksiksiz olarak bilinene ve kuşku duyulamaz olana inanmaya karar veriyoruz. Hiç kuşkusuz, 'okur yazar' [*litterati*]* bu tür [pekin] bilgiden çok az bulunduğu kanısında olabilir, çünkü insan soyu ortak bir kusurundan ötürü çok kolay ve herkese açık saydığı bu tür bilgiler üzerine düşünmeyi gözardı etmiştir; ama ben gene de bunların onların sandıklarından daha çok olduğunu, ve bugüne dek üzerlerine ancak olasılık düzleminde konuşabildikleri sayısız önermeyi gerektiği gibi tanıtlamak için yeterli olduklarını düşünüyorum; ve dahası, | herhangi birşeyi [363] bilmediğini kabul etmenin eğitimli insana yakışmayacağına inandıkları için uydurmalarını uslamlamalarla süslemeye öylesine alışmışlardır ki, sonunda bunlara yavaş yavaş kendileri inanmaya başlamış ve böylece onları gerçeklikler olarak satılığa çıkarmışlardır.

2. Gerçekte eğer bu Kuralı iyi izlersek, öğrenmekle yükümlü olduğumuz çok az şey kaldığını buluruz. Çünkü bilimlerde hemen hemen hiçbir soru yoktur ki kavrayışlı insanlar için bir anlaşmazlık sorunu olmuş olmasın. Ama ne zaman aynı konu üzerinde iki aykırı yargı doğacak olsa, içlerinden hiç olmazsa biri açıkça kendini aldatıyor olmalıdır, ve görünürde ikisinden birinin bile bildiği söylenemez; çünkü eğer birinin uslamlaması pekin ve açık olsaydı, bunu sonunda ötekinin anlağını da inandırmayı başaracak bir yolda onun önüne serebilirdi. Bu yüzden görünürde böyle herhangi bir olası görüş durumunda eksiksiz bir bilgiye erişemeyiz, çünkü başkalarının erişmiş olduğundan daha ötesini ummak gereksiz bir atılganlık olacaktır; buna göre, eğer doğru hesaplarsak, bu Kuralı izlemenin bizi şimdiden bulunmuş bilimler arasında kendilerine götüreceği bilimlerden geriye yalnızca Aritmetik ve Geometri kalır.

3. Gene de bu yüzden başkalarının şimdiye dek bulmuş oldukları o felsefecilik yolunu ve okulcuların o silahlarını, polemikler için öylesine uygun olan o olası tasımları kınamıyoruz; bunlar gerçekten de gençlerin kavrayış yetilerine keskinlik kazandırır ve aralarında bir yarışma yaratıp uyarıcı olarak işlev görürler; ve anlıklarının bu tür görüşler tarafından biçimlendirilmesi, | bunların eğitim- [364] liler arasında tartışma konusu oldukları için güvenilmez görünmesine karşın, onları bütünüyle kendi başlarına

*[Sözcüğün imlemi için bkz. Sözlük girişi.]

bırakmaktan çok daha iyidir. Çünkü bir yol göstericileri olmadığında belki de bir uçuruma sapabilirler; ama ustalarının ayak izlerinde yürüdükleri sürece, gerçi zaman zaman gerçeklikten uzaklaşabilecek olsalar da, gene de hiç olmazsa daha sağgörülü insanlar tarafından onaylandığı için daha güvenilir olan bir yol bulacaklardır. Biz kendimiz bir zamanlar bu Okullarda eğitilmiş olmaktan sevinç duyuyoruz; ama şimdi bizi eski ustalarımızın sözüne bağlayan o bağlılık andından kurtulduğumuz için, ve yıllarımız olgunluğa ererken bundan böyle avucumuzun karşısında değnek durmadığı için, eğer kendimiz için içtenlikle insan bilgisinin yüksekliklerini ölçmede bize yardımcı olacak o kuralları saptamayı istersek, bize boş zamanımızı tüm kolay araştırmaları gözardı ederek zamanlarını yalnızca güç sorunlara ayıran pekçoklarının yaptığı gibi çarçur etmeyi yasaklayan o ilkeyi kesinlikle en başta gelenler arasına kabul etmeliyiz; çünkü bunlar, hiç kuşkusuz büyük bir ustalıkla çok ince tahminler ve çok ölası uslamlamalar geliştirseler de, gene de büyük çabalardan sonra çoğu kez sonunda hiçbir bilgi kazanmaksızın yalnızca kuşkularının sayısını arttırdıklarını görürler.

4. Ama az önce şimdiye dek bilinen tüm bilimler arasında yalnızca Aritmetik ve Geometrinin kendilerini herhangi bir yanlışlık ya da pekinsizlik lekesinden arınmış gösterdiklerini söyledik; ve şimdi bunun nedenlerini daha
[365] dikkatli olarak | irdelersek belirtmeliyiz ki şeylerin bilgisine ulaşmamızı sağlayan iki yol vardır—deneyim ve tümdengelim. Bunun ötesinde dikkat etmeliyiz ki, şeylere ilişkin deneyimlerimiz çoğu kez aldatıcıyken, buna karşı tümdengelim ya da birşeyin bir başkasından arı çıkarsaması, gerçi iyice dikkat edilmediğinde atlanabilecek olsa da, eğer en küçük bir ussallık gösteren bir anlak tarafından yerine getirilirse, hiçbir zaman yanlış olamaz. Ve bana öyle görünüyor ki burada Eytişimcilerin onlara insan usunu dizginlemede yararlı olduğuna inandıkları o kısıtlayıcı bağların çok az yararı vardır, gerçi başka amaçlar için çok uygun olduklarını yadsımıyor olsam da. Bunu söylememin nedeni insanların (insanların diyorum, hayvanların değil) içine düşebilecekleri tüm aldanmacaların hiç birinin bozuk çıkarsamaya bağlı olmaması, ama bunlara yalnızca kimi yeterince anlaşılmamış deneyimlere dayanmanın, ya da rasgele ve temelsiz yargılarda bulunmanın neden olduğudur.

5. Bu bize Aritmetik ve Geometrinin pekinlikte başka bilimler karşısındaki büyük üstünlüğünün duru bir açıklamasını verir: yalnızca onlar öylesine arı ve yalın bir nesneyi ele alırlar ki, deneyim tarafından pekinlikten yoksun bırakılan hiç bir sayıltıda bulunma gereksiniminde kalmazlar, tersine bütünüyle sonuçların ussal tümdengelimine dayanırlar. Bu nedenle tüm bilimler arasında en kolay ve en

ra sibi ipsis relinquerentur. Fortasse enim ad praecipitia pergerent sine duce; sed quamdiu praeceptorum vestigiis insistent, licet a vero nonnunquam deflectant, certe tamen iter capessent, saltem hoc nomine magis securum, quod jam a prudentioribus fuerit probatum. Atque ipsimet gaudemus, nos etiam olim ita in scholis fuisse institutos; sed quia jam illo soluti sumus sacramento, quod ad verba Magistri nos adstringebat, et tandem aetate satis matura manum ferulae subduximus, si velimus serio nobis ipsis regulas proponere, quarum auxilio ad cognitionis humanae fastigium adscendamus, haec profecto inter primas est admittenda, quae cavet, ne otio abutamur, ut multi faciunt, quaecumque facilia sunt negligentes, et nonnisi in rebus arduis occupati, de quibus subtilissimas certe conjecturas et valde probabiles rationes ingeniose concinnant, sed post multos labores sero tandem animadvertunt, se dubiorum multitudinem tantum auxisse, nullam autem scientiam didicisse.

4. Nunc vero, quia paulo ante diximus ex disciplinis ab aliis cognitis solas Arithmeticam et Geometriam ab omni falsitatis vel incertitudinis vitio puras existere: ut diligentius rationem expendamus quare hoc ita sit, notandum est, duplici via nos ad cognitionem | rerum devenire, per experientiam scilicet, vel deductionem. Notandum insuper, experientias rerum saepe esse fallaces, deductionem vero sive illationem puram unius ab altero posse quidem omitti, si non videatur, sed nunquam male fieri ab intellectu vel minimum rationali. Et parum ad hoc prodesse mihi videntur illa Dialecticorum vincula, quibus rationem humanam regere se putant, etiamsi eadem aliis usibus aptissima esse non negem. Omnis quippe deceptio, quae potest accidere hominibus, dico, non belluis, nunquam ex mala illatione contingit, sed ex eo tantum, quod experimenta quaedam parum intellecta supponantur, vel judicia temere et absque fundamento statuantur.

5. Ex quibus evidenter colligitur, quare Arithmetica et Geometria caeteris disciplinis longe certiores exsistant: quia scilicet hae solae circa objectum ita purum et simplex versantur, ut nihil plane supponant, quod experientia reddiderit incertum, sed totae consistunt in consequentiis rationabiliter deducendis. Sunt igitur

omnium maxime faciles et perspicuae, habentque objectum quale requirimus, cum in illis citra inadvertentiam falli vix humanum videatur. Neque tamen ideo mirum esse debet, si multorum ingenia se sponte potius ad alias artes vel Philosophiam applicent: hoc enim accidit, quia confidentius sibi quisque dat divinandi licentiam in re obscura, quam in evidenti, et | longe facilius est de qualibet *quaestione aliquid* suspicari, quam in una quantumvis facili ad ipsammet veritatem pervenire.

6. Jam vero ex his omnibus est concludendum, non quidem solas Arithmeticam et Geometriam esse addiscendas, sed tantummodo rectum veritatis iter quaerentes circa nullum objectum debere occupari, de quo non possint habere certitudinem Arithmeticis et Geometricis demonstrationibus aequalem.

duru olanlar onlardır, ve istediğimiz gibi bir nesneleri vardır, çünkü onlarda dikkatsizlik nedeniyle olmanın dışında aldanmak insansal olarak pek olanaklı görünmez. Gene de çok sayıda insanın kendi başlarına anlıklarını başka konuları ya da Felsefeyi incelemeye vermeyi yeğlediklerini bulduğumuzda buna şaşırmamak gerekir, çünkü herkes kendine bulanık bir konu üzerine duru bir konu üzerine olduğundan daha büyük bir güvenle tahminlerde bulunma özgürlüğünü verir, | ve ne olursa olsun herşey [366] üzerine herhangi bir görüş taşımak ne denli yalın olursa olsun tek bir soruya ilişkin gerçeğin kendisine varmaktan çok daha kolaydır.

6. Ama tüm bunlardan şimdi çıkan bir vargı gerçekten de Aritmetik ve Geometrinin öğrenilecek biricik bilimler oldukları vargısı değil, ama yalnızca gerçekliğe götüren doğru yol için arayışımızda bize Aritmetik ve Geometrinin tanıtlarınınkine eşit bir pekinlik kazandırmayacak hiçbir nesne ile uğraşmamamız gerektiğidir.

REGULA III

Circa objecta proposita non quid alii senserint, vel quid ipsi suspicemur, sed quid clare et evidenter possimus intueri vel certo deducere quaerendum est; non aliter enim scientia acquiritur.

1. Legendi sunt Antiquorum libri, quoniam ingens beneficium est tot hominum laboribus nos uti posse: tum ut illa, quae jam olim recte inventa sunt, cognoscamus, tum etiam ut quaenam ulterius in omnibus disciplinis supersint excogitanda admoneamur. Sed interim valde periculosum est, ne quae forsitan errorum maculae, ex illorum nimis attenta lectione contractae, quantumlibet invitis et caventibus nobis adhaereant. Eo enim scriptores solent esse ingenio, ut, quoties in alicujus opinionis controversae discrimen inconsulta credulitate delapsi sunt, nos semper eodem trahere conentur subtilissimis argumentis; contra vero, quoties aliquid certum et evidens feliciter invenerunt, | nunquam exhibeant nisi variis ambagibus involutum, timentes scilicet ne simplicitate rationis inventi dignitas minuatur, vel quia nobis invident apertam veritatem.

2. Nunc autem, quantumvis essent omnes ingenui et aperti, nec ulla nobis unquam dubia pro veris obtruderent, sed cuncta exponerent *bona fide*, quia tamen vix quicquam ab uno dictum est,

KURAL III

Ele alınan konularda başkalarının düşündükleri ya da kendi tahminlerimiz değil, ama açık ve duru sezgide görebileceğimiz ya da pekinlikle çıkarsayabileceğimiz şeyler araştırılmalıdır; çünkü bilim başka herhangi bir yolda kazanılamaz.

1. ESKİLERİN kitapları okunmalıdır, çünkü böylesine çok insanın emeklerini elimizin altında bulmak bizim için olağanüstü bir nimettir; ve bu hem geçmiş çağlarda doğru olarak bulunmuş olanları tanımak, hem de çeşitli bilim dallarında araştırmak üzere geriye nelerin kaldığını anımsamak için yapılmalıdır. Ama gene de, kendimizi ne denli kollarsak kollayalım, onları okumaya çok fazla gömülme durumunda onlardaki yanlışlıkların bulaşması gibi büyük bir tehlike vardır. Çünkü herhangi bir tartışmalı görüş üzerine kararlarını düşüncesiz bir atılganlıkla veren yazarların eğilimleri bizi en ince uslamlamalarla aynı yönde ilerlemeye zorlamaktır; ama, öte yandan, mutlu bir raslantıyla pekin ve açık bir şeye rasladıkları zaman, | [367] öyle görünür ki açıklamalarının yalınlığının bizi buluşlarına daha az saygı duymaya götürmesinden korkarak ya da çıplak gerçeği bize çok görerek, onu sunarken ikircimlerle kuşatmayı hiç unutmazlar.

2. Dahası, eğer tüm insanlar bütünüyle dürüst ve açık sözlü olmuş olsalardı, ve bize hiçbir zaman kuşkulu görüşler gerçek diye dayatılmasa ama herşey iyi bir inançla ortaya serilseydi bile, gene de hiç kimse hemen

hemen bir başkası tarafından karşıtı savunulmamış hiçbirşey ileri sürmediği için, ikisinden hangisine inanmamız gerektiği konusunda sonsuza dek belirsizlik içinde kalırdık. Daha çok sayıda yazarın desteklediği görüşe katılma amacıyla her birinden yana çıkan oyları saymanın hiçbir yararı olmayacaktır:'çünkü tartışma konusu güç bir sorun olduğunda, gerçekliğinin çoğunluk değil de azınlık tarafından bulunabileceği düşüncesi daha inandırıcıdır.' Ama tüm bu insanlar kendi aralarında anlaşsalar bile, gene de bu yüzden öğretileri yeterli olmayacaktır; çünkü eğer her tür problemi kendi anlıksal gücümüzle çözmeye yetenekli değilsek, başkalarının geliştirdiği tüm tanıtlamaları ezbere bilsek bile Matematikçiler olduğumuzu söyleyemeyiz; ne de Platon ve Aristoteles'in tüm uslamlamalarını öğrensek bile, bu sorunlar üzerine sağlam bir yargıda bulunma yeteneğini taşımadıkça Felsefeci olduğumuzu söyleyebiliriz; o zaman açıkça bilimsel değil ama tarihsel bir bilgi kazanmış oluruz.

3. Bunun dışında, şeylerin gerçekliği üzerine yargımızın hiçbir biçimde tahminler ile karıştırılmamasını salık veriyoruz. Bu uyarı önemsiz değildir; güncel halk felsefesinde karşı çıkılamayacak denli açık ve pekin hiçbirşey bulamayışımızın en güçlü nedeni bilginlerin, duru ve pekin olanı kabul etmekle yetinmeyerek, ilk önce salt olası tahmin
[368] yoluyla vardıkları | bulanık ve bilinçsiz [*ignotas*] görüşleri ileri sürmeyi göze almalarıdır; bundan sonra adım adım onlara bütünüyle inanma noktasına gelirler ve onları gerçek ve açık olanla hiçbir ayrım yapmaksızın karıştırarak sonunda kuşkulu bir önerme üzerine bağımlı görünmeyen ve dolayısıyla güvenilmez olmayan herhangi bir vargı çıkaramaz duruma düşerler.

4. Ama biz de kendi payımıza aynı yanılgıya düşmemek için, burada şeylerin bilgisine kendimizi aldatma korkusundan bütünüyle özgür olarak varabilmemizi sağlayacak tüm o ansal işlemleri dikkate alacağız; böylece şimdilik yalnızca ikisini, sezgiyi ve tümdengelimi* alıyoruz.

5. Sezgi ile duyuların yalpalayan inancalarını değil, imgelemin saçma sapan [*malus*] bileşimlerinden doğan aldatıcı yargıyı da değil, ama arı ve dikkatli bir anlığın öyle bir kavramını [*conceptus*] anlıyorum ki, anladığımız şey üzerine geriye hiçbir kuşkunun kalmayacağı denli kolay ve seçik olarak belirlenmiştir; ya da, yine aynı şey, sezgi arı ve dikkatli bir anlığın kuşku duyulamaz kavramıdır ki yalnızca usun ışığından doğar ve tümdengelimin kendisinden daha pekindir, çünkü daha yalındır, üstelik tümdengelimin yukarıda belirttiğimiz gibi bizim tarafımızdan yanlış olarak kullanılması olanaksız olsa bile. Böylece herkes varolduğunun, düşündüğünün, üçgenin yalnızca üç çizgi ve kürenin

cujus contrarium ab aliquo alio non afferatur, semper essemus incerti, utri credendum foret. Et nihil prodesset suffragia numerare, ut illam sequeremur opinionem, quae plures habet Auctores: nam si agatur de quaestione difficili, magis credibile est ejus veritatem a paucis inveniri potuisse, quam a multis. Sed quamvis etiam omnes inter se consentirent, non tamen sufficeret illorum doctrina: neque enim unquam, verbi gratia, Mathematici evaderemus, licet omnes aliorum demonstrationes memoria teneamus, nisi simus etiam ingenio apti ad quaecumque problemata resolvenda; vel Philosophi, si omnia Platonis et Aristotelis argumenta legerimus, de propositis autem rebus stabile judicium ferre nequeamus: ita enim non scientias videremur didicisse, sed historias.

3. Monemur praeterea, nullas omnino conjecturas nostris de rerum veritate judiciis esse unquam admiscendas. Cujus rei animadversio non exigui est momenti: neque enim potior ratio est, quare nihil jam in vulgari Philosophia reperiatur tam evidens et certum, ut in controversiam adduci non possit, quam quia primum studiosi, res perspicuas et certas agnoscere non con| tenti, obscuras etiam et ignotas, quas probabilibus tantum conjecturis attingebant, ausi sunt asserere; quibus sensim postea ipsimet integram adhibentes fidem, atque illas cum veris et evidentibus permiscentes sine discrimine, nihil tandem concludere potuerunt, quod non ex aliqua ejusmodi propositione pendere videretur, ac proinde quod non esset incertum.

4. Sed ne deinceps in eundem errorem delabamur, hic recensentur omnes intellectus nostri actiones, per quas ad rerum cognitionem absque ullo deceptionis metu possimus pervenire: admittunturque tantum duae, intuitus scilicet et deductio.

5. Per intuitum intelligo, non fluctuantem sensuum fidem, vel male componentis imaginationis judicium fallax, sed mentis purae et attentae tam facilem distinctumque conceptum, ut de eo, quod intelligimus, nulla prorsus dubitatio relinquatur; seu, quod idem est, mentis purae et attentae non dubium conceptum, qui a sola rationis luce nascitur, et ipsamet deductione certior est, quia simplicior, quam tamen etiam ab homine male fieri non posse supra notavimus. Ita unusquisque animo potest intueri se

*[Latince birinci basımda: "inductio"; 1684 Hollandaca basımda kıyıda: "deductio."]

existere, se cogitare, triangulum terminari tribus lineis tantum, globum unica superficie, et similia, quae longe plura sunt quam plerique animadvertant, quoniam ad tam facilia mentem convertere dedignantur.|

6. Caeterum ne qui forte moveantur vocis intuitus novo usu, aliarumque, quas eodem modo in sequentibus cogar a vulgari significatione removere, hic generaliter admoneo, me non plane cogitare, quomodo quaeque vocabula his ultimis temporibus fuerint in scholis usurpata, quia difficillimum foret iisdem nominibus uti, et penitus diversa sentire; sed me *tantum* advertere, quid singula verba Latine significent, ut, quoties propria desunt, illa transferam ad meum sensum, quae mihi videntur aptissima.

7. At vero haec intuitus evidentia et certitudo non ad solas enuntiationes, sed etiam ad quoslibet discursus requiritur. Nam, exempli gratia, sit haec consequentia: 2 et 2 *efficiunt* idem *quod* 3 et 1; non modo intuendum est 2 et 2 efficere 4, et 3 et 1 efficere quoque 4, sed insuper ex his duabus propositionibus tertiam illam necessario concludi.

8. Hinc jam dubium esse potest, quare praeter intuitum hic alium adjunximus cognoscendi modum, qui fit per deductionem, per quam intelligimus illud omne quod ex quibusdam aliis certo cognitis necessario concluditur. Sed hoc ita faciendum fuit, quia plurimae res certo sciuntur, quamvis non ipsae sint evidentes, modo tantum a veris cognitisque principiis deducantur per continuum et nullibi interruptum cogitationis motum singula perspicue intuentis; non aliter quam longae alicujus catenae extremum annulum cum primo connecti cognoscimus, etiamsi uno eodemque oculorum | intuitu non omnes intermedios, a quibus dependet illa connexio, contemplemur, modo illos perlustraverimus successive, et singulos proximis a primo ad ultimum adhaerere recordemur. Hic igitur mentis intuitum a deductione certa distinguimus ex eo, quod in hac motus sive successio quaedam concipiatur, in illo non item; et praeterea, quia ad hanc non necessaria est praesens evidentia, qualis ad intuitum, sed potius a memoria suam certitudinem quodammodo mutuatur. Ex quibus colligitur, dici posse illas quidem propositiones, quae ex primis principiis immediate concluduntur, sub diversa consideratione, modo per intuitum, modo per deductionem cognosci, ipsa autem prima principia per intuitum tantum, et contra remotas conclusiones non nisi per deductionem.

tek bir yüzey tarafından sınırlandığının ve benzerlerinin ansal bir sezgisini edinebilir; aslında bu tür olgular dikkatlerini böylesine yalın sorunlar üzerine yöneltmeyi küçümseyen birçok insanın düşündüğünden daha çoktur.| [369]

6. Ama sezgi sözcüğünün ve aşağıdaki sayfalarda benzer olarak yürürlükteki anlamlarından koparmaya zorlandığım başka sözcüklerin bu yeni kullanımı rahatsız edici gelirse, burada genel olarak tikel sözcüklerin son zamanlarda okullardaki kullanım yolunu göz önünde tutmadığımı belirtmem gerekir, çünkü o anlatımlardan yararlanmak ve gene de bütünüyle başka birşeyi anlatmayı istemek sakıncalı olurdu; uygun anlatımın eksik olduğu her durumda bana kendi anlamıma en uygun görünen sözcüğü almayı istediğim zaman dikkat ettiğim biricik nokta her bir sözcüğün Latince'de ne anlama geldiği oldu.

7. Bununla birlikte, sezgideki bu açıklık ve pekinlik yalnızca bildirimlerde değil, ama her tür uslamlama sürecinde [*discursus*] de gereklidir. Örneğin şu vargıyı alırsak: 2 artı 2 ve 3 artı 1 aynı sonucu verir, o zaman sezgisel olarak yalnızca 2 artı 2'nin 4 ettiğini ve benzer olarak 3 artı 1'in 4 ettiğini değil, ama bundan başka yukarıdaki üçüncü önermenin bu ikisinin zorunlu vargısı olduğunu da görmemiz gerekir.

8. Bu yüzden burada sezgiden başka niçin bir de bu bilme yolunu, e.d. tümdengelim yoluyla yer alan bilmeyi eklediğimiz sorusu sorulabilir—tümdengelim ki onunla pekinlikle bilinen başka şeylerden çıkarılan tüm zorunlu vargıları anlarız. Ama bu böyle olmalıdır, çünkü kendi başlarına açık olmamalarına karşın pekinlikle bilinen pekçok şey vardır ki, yalnızca süreçteki her tekil şeyi duru bir sezgide gören bir anlığın sürekli ve hiçbir yerde kesintiye uğramayan etkinliği yoluyla doğru ve bilinen ilkelerden çıkarsanırlar; tıpkı uzun bir zincirdeki son halkanın ilki ile bağıntılı olduğunu bilmemiz gibi—üstelik bir ve aynı | görüş edimiyle üzerine o bağıntının dayan- [370]
dığı tüm ara halkalardan geçmesek, ama yalnızca onları ardarda gözden geçirdiğimizi ve birinciden sonuncuya dek tek tek her birinin komşusu ile birleşmiş olduğunu anımsasak da. Bu yüzden anlığın bu sezgisini pekin tümdengelimden ayırdederiz, çünkü birincide bir tür devim ya da ardışıklık tasarlanırken, ikincide ise bu böyle değildir; ve dahası, tümdengelim için sezginin istediği o dolaysızca bulunan kanıt gereksizdir, tersine onun pekinliği ona belli bir yolda bellek tarafından verilir. Bundan şu çıkar ki, ilk ilkelerden dolaysızca çıkarsanan önermelerin hiç kuşkusuz bakış açımıza göre bir zaman sezgi yoluyla, bir başka zaman tümdengelim yoluyla bilindiği söylenebilir; ama ilk ilkelerin kendileri yalnızca sezgi yoluyla verilirken, buna karşı uzak vargılar ancak tümdengelim yoluyla bilinirler.

9. Bu ikisi tüm bilime götüren en pekin yollardır, ve anlık daha ötesini kabul etmemeli, ama tüm geri kalanlar kuşkulu ve yanılgıya açık olarak yadsınmalıdır; ama bu gene de tanrısal olarak bildirilmiş şeylere tüm bilgimizden daha pekin olarak inanmamızın önüne geçmez, çünkü bu şeylere inanç, tüm gizli [*obscure*] şeylere inanç gibi, anlığımızın değil ama istencimizin bir eylemidir; ve eğer anlağımızda herhangi bir temeli varsa, bu başka herşeyden daha çok yukarıda değinilen yollardan birine göre bulunabilir ve bulunmalıdır, ve gelecek bir fırsatta bunu
[371] daha ayrıntılı olarak göstermeyi umuyoruz. |

9. Atque hae duae viae sunt ad scientiam certissimae, neque plures ex parte ingenii debent admitti, sed aliae omnes ut suspectae erroribusque obnoxiae rejiciendae sunt; quod tamen non impedit quominus illa, quae divinitus revelata sunt, omni cognitione certiora credamus, cum illorum fides, quaecumque est de obscuris, non ingenii actio sit, sed voluntatis; et si quae in intellectu habeat fundamenta, illa omnium maxime per alterutram ex viis jam dictis inveniri possint et debeant, aliquando fortasse fusius ostendemus. |

KURAL IV

Gerçeği araştırmak için yöntem zorunludur.

1. ÖLÜMLÜLERİN tutuldukları merak öylesine kördür ki, umudetmek için hiçbir nedenleri olmaksızın, ama yalnızca bir kez de aradıklarını orada bulup bulamayacaklarını denemek istedikleri için, anlıklarını sık sık bilinmeyen yollara yönlendirirler—tıpkı hazine bulmak için yanıp tutuşan açgözlü bir budalanın sürekli olarak sokaklarda dolaşıp yoldan geçen birinin yitirdiği birşeyi bulmaya çalışması gibi. Tüm Kimyacıların, Geometricilerin çoğunun, ve hiç de az sayıda olmayan Felsefecinin incelemelerini yürütme yolu budur, ve zaman zaman güzel bir raslantıyla yollarını şaşırıp gerçek birşey bulup çıkarabileceklerini yadsımıyorum; ama bunun onlar payına çalışkanlıktan çok, yalnızca büyük bir talihi gösterdiğini kabul ediyorum. Ama ne olursa olsun gerçeği bir yöntem olmaksızın araştırmaktansa onu araştırmayı hiç düşünmemiş olmak çok daha iyidir, çünkü bütünüyle açıktır ki bu tür düzensiz incelemeler ve bulanık meditasyonlar doğal ışığı karıştırıp ansal güçlerimizi köreltirler; böyle karanlıkta yürümeye alışanlar görüşlerini öylesine zayıflatırlar ki, daha sonra gün ışığına dayanamaz olurlar; deneyim bunu sürekli olarak doğrular, çünkü sık sık hiçbir okur yazarlığı olmayanların karşılaştıkları sorunlar üzerine tüm zamanlarını okullarda geçirmiş olanlardan daha sağlam ve daha duru yargılarda bulunduklarını görürüz. Dahası, bir yöntemden anladığım şey pekin ve kolay
[372] kurallardır, öyle ki | onları sağın olarak izleyen herkes hiçbir zaman yanlış olanı doğru olarak kabul etmeyecek, hiçbir zaman yararsız ansal çabada bulunmayacak, ama her zaman aşamalı olarak bilgisini arttıracak ve böylece yetenekli olduğu herşeyin gerçek bilgisine ulaşacaktır.

2. Burada şu iki noktayı, e.d. hiçbir zaman yanlış olanı doğru diye almamak ve herşeyi kapsayan bir bilgiye eriş-

REGULA IV

Necessaria est methodus ad veritatem investigandam.

1. Tam caeca Mortales curiositate tenentur, ut saepe per ignotas vias deducant ingenia, absque ulla sperandi ratione, sed tantummodo periculum facturi, utrum ibi jaceat quod quaerunt: veluti si quis tam stolida cupiditate arderet thesaurum inveniendi, ut perpetuo per plateas vagaretur, quaerendo utrum forte aliquem a viatore amissum reperiret. Ita student fere omnes Chymistae, Geometrae plurimi, et Philosophi non pauci; et quidem non nego illos interdum tam feliciter errare, ut aliquid veri reperiant; ideo tamen non magis industrios esse concedo, sed tantum magis fortunatos. Atqui longe satius est de nullius rei veritate quaerenda unquam cogitare, quam id facere absque methodo: certissimum enim est, per ejusmodi studia inordinata, et meditationes obscuras, naturale lumen confundi atque ingenia excaecari; et quicumque ita in tenebris ambulare assuescunt, adeo debilitant oculorum aciem, ut postea lucem apertam ferre non possint; quod etiam experientia comprobatur, cum saepissime videamus illos, qui litteris nunquam operam navarunt, longe solidius et clarius de obviis rebus judicare, quam qui perpetuo in scholis sunt versati. Per methodum autem intelligo regulas certas et faciles, quas quicumque | exacte servaverit, nihil unquam falsum pro vero supponet, et nullo mentis conatu inutiliter consumpto, sed gradatim semper augendo scientiam, perveniet ad veram cognitionem eorum omnium quorum erit capax.

2. Notanda autem hic sunt duo haec, nihil nimirum falsum pro vero suppo-

nere, et ad omnium cognitionem pervenire: quoniam, si quid ignoramus ex iis omnibus quae possumus scire, id fit tantum, vel quia nunquam advertimus viam ullam, quae nos duceret ad talem cognitionem, vel quia in errorem contrarium lapsi sumus. At si methodus recte explicet, quomodo mentis intuitu sit utendum, ne in errorem vero contrarium delabamur, et quomodo deductiones inveniendae sint, ut ad omnium cognitionem perveniamus, nihil aliud requiri mihi videtur ut sit completa, cum nullam scientiam haberi posse, nisi per mentis intuitum vel deductionem, jam ante dictum sit. Neque enim etiam illa extendi potest ad docendum, quomodo hae ipsae operationes faciendae sint, quia sunt omnium simplicissimae et primae, adeo ut, nisi illis uti jam ante possit intellectus noster, nulla ipsius methodi praecepta quantumcumque facilia comprehenderet. Aliae autem mentis operationes, quas harum priorum auxilio dirigere contendit Dialectica, hic sunt inutiles, vel potius inter impedimenta numeˈrandae, quia nihil puro rationis lumini superaddi potest, quod illud aliquo modo non obscuret.

3. Cum igitur hujus methodi utilitas sit tanta, ut sine illa litteris operam dare nociturum es videatur potius quam profuturum, facile mihi persuadeo, illam jam ante a majoribus ingeniis, vel solius naturae ductu, fuisse aliquo modo perspectam. Habet enim humana mens nescio quid divini, in quo prima cogitationum utilium semina ita jacta sunt, ut saepe, quantumvis neglecta et transversis studiis suffocata, spontaneam frugem producant. Quod experimur in facillimis scientiarum, Arithmetica et Geometria: satis enim advertimus veteres Geometras analysi quadam usos fuisse, quam ad omnium problematum resolutionem extendebant, licet eandem posteris inviderint. Et jam viget Arithmeticae genus quoddam, quod Algebram vocant, ad id praestandum circa numeros, quod veteres circa figuras faciebant. Atque haec duo nihil aliud sunt, quam spontaneae fruges ex ingenitis hujus methodi principiis natae, quas non miror circa harum artium simplicissima objecta felicius crevisse hactenus, quam in caeteris, ubi majora illas impedimenta solent suffocare, sed ubi tamen etiam, modo summa cura excolantur, haud dubie poterunt ad perfectam maturitatem pervenire.

4. Hoc vero ego praecipue in hoc

mek gerektiğini dikkatle belirtmeliyiz; çünkü, eğer bilme yeteneğinde olduğumuz şeylerden herhangi birinin bilgisinden yoksunsak, bunun biricik nedeni hiçbir zaman bizi bu bilgiye götürecek bir yola dikkat etmemiş, ya da karşıt yanılgıya düşmüş olmamızdır. Ama eğer yöntem karşıt yanılgıya düşülmeksizin ansal sezgiden nasıl yararlanılacağını ve tüm şeylerin bilgisine ulaşabilmek için tümdengelimin nasıl bulunması gerektiğini doğru olarak açıklıyorsa, bana öyle görünüyor ki onu tamamlamak için daha öte hiçbirşey gerekli değildir; çünkü, daha önce dediğim gibi, ansal sezgi ya da tümdengelim yoluyla olmaksızın hiçbir bilim kazanılamaz. Ayrıca bu işlemlerin kendilerinin nasıl yerine getirileceğini göstermek için onu daha öte genişletme gibi birşey de söz konusu değildir, çünkü bunlar tümü içinde en yalın ve en ilk olanlarıdır, öyle ki, eğer anlağımız daha şimdiden onları kullanma yeteneğinde olmasaydı, o yöntemin kendi ilkelerinden hiç birini, giderek en kolay olanını bile kavrayamazdı. Ama Eytişimin bu ilk ikisinin yardımıyla yönetmeye çabaladığı öteki ansal işlemlere gelince, bunlar burada bütünüyle yararsızdır; ya da daha doğrusu engeller olarak görülmelidirler, | çünkü usun arı ışığına onu herhangi bir yolda [373]
bulanıklaştırmayacak hiçbirşey eklenemez.

3. Bu yöntemin yararı öylesine büyüktür ki, onsuz herhangi bir inceleme yararlı olmaktan çok zararlı görünür; ve bu yüzden önceki dönemlerin büyük düşünürlerinin onun belli bir bilgisini salt doğal olarak bile olsa taşıdıklarını kabul etmeye bütünüyle hazırım. Çünkü insan anlığı onda tanrısal diyebileceğimiz ve üzerine yararlı düşüncelerin ilk tohumlarının saçıldığı birşey taşır, öyle ki, ne denli gözardı edilseler ve araya giren incelemeler tarafından boğulsalar da, sık sık kendiliğinden büyüyen meyvalarını verirler. En kolay bilimlerde, Aritmetik ve Geometride, bu olguyu görgül olarak saptarız; çünkü eski Geometricilerin tüm problemlerin çözümüne genişlettikleri belli bir çözümlemeden yararlandıkları konusunda yeterli kanıtımız vardır, üstelik bu gizi gelecek kuşaklara açmamış olsalar da. Günümüzde Cebir denilen öyle bir Aritmetik türü daha serpilmektedir ki, sayılarla uğraşırken, eskilerin betiler sorununda başardıklarını ortaya çıkarmaya çabalar. Gerçekte bu ikisi burada söz konusu olan yöntemin doğuştan ilkelerinden kaynaklanan kendiliğinden meyvalarından başka birşey değildirler; ve çok yalın nesneleriyle bu bilimlerin daha büyük tıkanmalarla boğulan başkalarından çok daha doyurucu sonuçlar vermiş olmalarına hayret etmiyorum; ama bu sonunculardа bile, eğer yalnızca onları daha büyük bir çabayla işlemeye özen gösterilecek olursa, hiç kuşkusuz eksiksiz ürünlere erişilebilecektir.

4. Bu İncelemede yerine getirmeyi üstlendiğim görev

özellikle budur; çünkü eğer bu Kuralların mantıkçıların ve geometricilerin boş zamanlarında oyalanma alışkanlığında oldukları boş problemlerin çözümü için olmanın dışında hiçbir yararları olmamış olsaydı, onları öylesine değerli görmezdim; biricik başarım böylece boş gevezelik için başkalarından daha ince uslamlamalar üretmek için bir
[374] yetenek gibi görünürdü. Dahası, | burada betilerden ve sayılardan çok fazla söz edilmesine karşın, başka hiçbir bilim dalında böyle açıklık ve pekinlik örnekleri gösterilemeyeceği için, amacımı yeterince dikkatle izleyen herkes hiçbir şeyi sıradan Matematikten daha önemsiz görmediğimi, ve bu örnekleri bileşen parçalar değil ama yalnızca dış kabuk olarak alan bütünüyle başka bir bilimi açımlamakta olduğumu kolayca görecektir. Bu bilim insan usunun birincil öğelerini kapsayacaktır, ve alanı her konudaki gerçekliğin türetilmesine dek genişletilmelidir; ve özgürce konuşursak, genel olarak inanıyorum ki, tüm başkalarının kaynağı olmakla, bu bilgi bize insanlık tarafından kalıt bırakılan tüm başkalarından çok daha önemlidir. Ama sözünü ettiğim dış kaplamaya gelince, sıradan kalabalığı uzakta tutma gibi bir amaçla onu yöntemimi kapamak ve gizlemek için kullanmayı düşünmüyorum; tersine, onu insan anlığına sunulmak üzere daha uygun kılabilme gibi bir amaçla giydirip süslemeyi umuyorum.*

5. Kafamı Matematiksel disipline ilk kez verdiğim zaman dosdoğru matematik yazarları tarafından genellikle verilenlerin çoğunu okudum, ve Aritmetik ve Geometri üzerinde
[375] özellikle durdum, çünkü bunların en yalın oldukları | ve deyim yerindeyse tüm geri kalanlar için yolu gösterdikleri söylenirdi. Ama her iki durumda da o zaman bana her noktada doyum veren yazarlarla karşılaşmadım; hiç kuşkusuz onlardan sayılar konusunda daha sonra hesaplama üzerine doğru olduklarını bulduğum pekçok şeyi öğrendim, ve betilere gelince, bunlar üzerine bir bakıma oldukça kalabalık bir sayıda gerçekliği sergiliyor ve belli sonuçlardan vargılar çıkarıyor olsalar da, bunların niçin böyle olduklarını ve onları nasıl bulduklarını anlığın kendisine yeterince gösteriyor gibi görünmediler; bu yüzden yetenekli ve bilgili birçok insanın bile bu bilimlere şöyle bir göz attıktan sonra onları ya boş ve çocuksu bularak bir yana atmalarına ya da çok güç ve karışık bularak daha baştan öğrenmekten caymalarına şaşırmadım. Çünkü gerçekte çıplak sayılar ve imgesel şekillerle bu tür önemsiz şeylerin bilgisiyle yetinip kalıyor görünecek bir yolda uğraşmaktan, ve kurala göre olmaktan daha sık olmak üzere şans yoluyla bulunan ve anlağa olmaktan çok gözlere ve imgeleme ait olan ve böylece kişiyi bir anlamda usunu kullanmaktan vazgeçmeye

*Metin Düzenlemesi İle İlgili Not: 4. Kuralın burada metnin akışı içersine alınan 5'inci ve 6'ıncı paragrafları Descartes tarafından yapılan son düzenlemede "Ek" olarak ana metnin dışına yerleştirildiler.

tractatu faciendum suscepi; neque enim magni facerem has regulas, si non sufficerent nisi ad inania illa problemata resolvenda, quibus Logistae vel Geometrae otiosi ludere consueverunt; sic enim me nihil aliud praestitisse crederem, quam quod fortasse subtilius nugarer quam caeteri. Et quamvis | multa de figuris et numeris hic sim dicturus, quoniam ex nullis aliis disciplinis tam evidentia nec tam certa peti possunt exempla, quicumque tamen attente respexerit ad meum sensum, facile percipiet me nihil minus quam de vulgari Mathematica hic cogitare, sed quandam aliam me exponere disciplinam, cujus integumentum sint potius quam partes. Haec enim prima rationis humanae rudimenta continere, et ad veritates ex quovis subjecto eliciendas se extendere debet; atque, ut libere loquar, hanc omni alia nobis humanitus tradita cognitione potiorem, utpote aliarum omnium fontem, esse mihi persuadeo. Integumentum vero dixi, non quo hanc doctrinam tegere velim et involvere ad arcendum vulgus, sed potius ita vestire et ornare, ut humann ingenio accomodatior esse possit.

5. Cum primum ad Mathematicas disciplinas animum applicui, perlegi protinus pleraque ex iis, quae ab illarum Auctoribus tradi solent, Arithmeticamque et Geometriam potissimum excolui, quia simplicissimae et | tanquam viae ad caeteras esse dicebantur. Sed in neutra Scriptores, qui mihi abunde satisfacerent, tunc forte incidebant in manus: nam plurima quidem in iisdem legebam circa numeros, quae subductis rationibus vera esse experiebar; circa figuras vero, multa ipsimet oculis quodammodo exhibebant, et ex quibusdam consequentibus concludebant; sed quare ista ita se habeant, et quomodo invenirentur, menti ipsi non satis videbantur ostendere; ideoque non mirabar, si plerique etiam ex ingeniosis et eruditis delibatas istas artes vel cito negligant ut pueriles et vanas, vel contra ab iisdem addiscendis, tanquam valde difficilibus et intricatis, in ipso limine deterreantur. Nam revera nihil inanius est, quam circa nudos numeros figurasque imaginarias ita versari, ut velle videamur in talium nugarum cognitione conquiescere, atque superficiariis istis demonstrationibus, quae casu saepius quam arte inveniuntur, et magis ad oculos imaginationemque pertineant quam ad intellectum, sic incumbere,

ut quodammodo ipsa ratione uti desuescamus; simulque nihil intricatius, quam tali probandi modo novas difficultates confusis numeris involutas expedire. Cum vero postea cogitarem, unde ergo fieret, ut primi olim Philosophiae inventores neminem Matheseos imperitum ad studium sapientiae vellent admittere, tanquam haec disciplina | omnium facillima et maxime necessaria videretur ad ingenia capessendis aliis majoribus scientiis erudienda et praeparanda, plane suspicatus sum, quandam eos Mathesim agnovisse valde diversam a vulgari nostrae aetatis; non quod existimem eandem illos perfecte scivisse, nam eorum insanae exsultationes et sacrificia pro levibus inventis aperte ostendunt, quam fuerint rudes. Nec me ab opinione dimovent quaedam illorum machinae, quae apud Historicos celebrantur: nam licet fortasse valde simplices extiterint, facile potuerunt ab ignara et mirabunda multitudine ad miraculorum famam extolli. Sed mihi persuadeo, prima quaedam veritatum semina humanis ingeniis a natura insita, quae nos, quotidie tot errores diversos legendo et audiendo, in nobis extinguimus, tantas vires in rudi ista et pura antiquitate habuisse, ut eodem mentis lumine, quo virtutem voluptati, honestumque utili praeferendum esse videbant, etsi, quare hoc ita esset, ignorarent, Philosophiae etiam et Matheseos veras ideas agnoverint, quamvis ipsas scientias perfecte consequi nondum possent. Et quidem hujus verae Matheseos vestigia quaedam adhuc apparere mihi videntur in Pappo et Diophanto, qui, licet non prima aetate, multis tamen saeculis ante haec tempora vixerunt. Hanc vero postea ab ipsis scriptoribus perniciosa quadam astutitia suppressam fuisse crediderim: nam sicut multos artifices de suis inventis fecisse compertum est, timuerunt forte, quia facillima erat et simplex, ne vulgata vilesceret, malueruntque nobis in ejus locum steriles quasdam veritates ex consequentibus acutule demonstratas, tanquam artis suae effectus. | ut illos miraremur, exhibere, quam artem ipsam docere, quae plane admirationem sustulisset. Fuerunt denique quidam ingeniosissimi viri, qui eandem hoc saeculo suscitare conati sunt: nam nihil aliud esse videtur ars illa, quam barbaro nomine Algebram

götüren o yüzeysel tanıtlamalara başvurmaktan daha boş hiçbirşey yoktur; ve aynı zamanda hiçbirşey sayısal karışıklıklarla yüklü olmaktan doğan yeni güçlükleri bu tanıtlama yöntemine göre çözmekten daha çetin değildir. Ama daha sonra Felsefenin geçmiş çağlardaki ilk yaratıcıları niçin Matematikte ustalaşmış olmayanları bilgeliği incelemeye kabul etmediler diye düşündüğüm zaman—çünkü bu disiplinin | tümü arasında en kolayı olduğuna ve hiç kuşkusuz [376]
başka daha önemli bilimlerin kavranması için en zorunlu ansal alıştırma ve hazırlığı sağladığına inanıyorlardı—, onların zamanımızın sıradan matematiğinden çok daha başka bir Matematik türünü tanımış oldukları kuşkumda doğrulandım. Aslında onun eksiksiz bir bilgisini taşımış olduklarını düşünmedim, çünkü en önemsiz buluşlar için duydukları çılgınca sevinçler ve sundukları adaklar* açıkça olgunlaşmuş olmaktan ne denli uzak olduklarını gösterir. Tarihçilerin onların belli makinelerinden [çizim düzenekleri—*machinae*] sık sık söz etmiş olmaları olgusu beni görüşümü değiştirmeye götürmedi; belki de bu makineler oldukça yalındılar, ve gene de bilgisiz ve hayrete düşmüş kalabalık onları tansıklar olarak görüp kolayca yüceltmiş olabilir. Ama inanıyorum ki doğa tarafından insan anlıklarına yerleştirilmiş belli birincil gerçeklik tohumlarının, bizim durumumuzda her türden sayısız yanlışlığın her gün okunmasının ve işitilmesinin onları boğmasına karşın, eski dünyanın o ham ve gelişmemiş çağında çok büyük bir diriliği vardı; böylece onları erdemin hazza, ve onurun yararlığa yeğlenecek olduğunu görmeye götüren aynı ansal ışık [*mentis lumine*], niçin öyle olduğunu bilmemelerine karşın, onları Felsefe ve Matematikteki gerçek idealarını anlamaya götürdü, üstelik henüz bu bilimlerin kendilerine eksiksiz olarak erişmeyi başaramamış olsalar da. Ve aslında bana öyle görünüyor ki, bu gerçek Matematiğin belli izleri en erken çağa ait olmamalarına karşın gene de bizim kendi zamanımızdan yüzyıllarca önce yaşamış olan Pappus ve Diophantus'ta açıkça görülebilir. Ama benim görüşüm bu öğretinin daha sonra bu yazarların kendileri tarafından bir tür yokedici hile ile bastırılmış olduğudur; buluşları açısından tıpkı birçok buluşçunun yapmış olduğunu bildiğimiz gibi davranarak belki de öğretilerinin çok kolay ve çok yalın olduğu için eğer açığa vurulursa değersizleşeceğinden korktular, ve bunun yerine, hayranlığımızı kazanabilmek için, incelikle tanıtlanmış belli kısır gerçeklikleri sanatlarının | sonuçları olarak sergilediler, ve duyulan hayranlığı [377]
bütünüyle ortadan kaldıracak olan o yöntemin kendisini açığa sermediler. Son olarak, çağımızda bu aynı sanatı yeniden diriltmeye çalışan belli güçlü kafalar olmuştur, çünkü bu sanat kesinlikle o yabancı Cebir adıyla bilinen

*Thales ve Pisagoras ile ilgili böyle 'adak' öyküleri vardır.

bilimden başkası değildir, yeter ki onu sayıların o kalabalığından ve açıklanamaz betilerin örtüsünden kurtarabilelim, ve böylece bu bilim gerçek bir Matematikte olması gerektiğini kabul ettiğimiz o en yüksek duruluk ve kolaylığı sergileyebilsin. Bana özel Aritmetik ve Geometri incelemelerinden genel bir Matematik araştırmasını anımsatan şey bu düşünceler oldu, ve bunun üzerine o terim ile evrensel olarak neyin anlaşıldığını, ve niçin yalnızca yukarıda değinilen bilimlere değil, ama ayrıca Gökbilim, Müzik, Optik, Mekanik ve başka birçoğuna da Matematiğin bölümleri dendiğini tam olarak belirlemeye çalıştım. Burada aslında sözcüğün kökenini göz önüne almak yeterli değildir; çünkü Matematik [*Mathesis*] sözcüğü tam olarak öğreti/bilim [*disciplina*] ile aynı şey demek olduğu için, bu öteki dallara da Geometrinin kendisi ile eşit hakla matematiksel denebilirdi. Gene de salt okulun eşiğinden adımını atmış birinin bile bir soruda Matematiği ilgilendireni başka bilimlere ait olandan kolayca ayırdedebildiğini
[378] görürüz. Ama sorunu dikkatle irdelediğimde | yalnızca düzen ya da ölçü [*ordo vel mensura*] açısından araştırılan tüm sorunların Matematiğe ait oldukları, ve böyle bir ölçünün sayılarda mı, betilerde mi, yıldızlarda mı, seslerde mi yoksa başka herhangi bir nesnede mi araştırılacağının hiçbir önemi olmadığı açığa çıktı; sonuçta gördüm ki hiçbir özel gerece sınırlı olmayan düzen ve ölçü konusundaki problemlere neden olan şeyi tümüyle açımlayacak evrensel bir bilim olmalıydı; ve buna, yadsınması bütünüyle bir yana, tersine çoktandır alışılmış ve kullanıma kabul edilmiş bir adlandırma ile Evrensel Matematik [*Mathesis Universalis*] dendiğini öğrendim, çünkü bu bilimde başkalarına Matematiğin bölümleri denmesine neden olan herşey kapsanır. Ona altgüdümlü bilimleri yararlıkta ve kolaylıkla ne denli aştığını gösteren şey bu bilimler tarafından kabul edilen herşeyi ve daha başka birçoğunu da ele alabilmesi, kapsadığı her güçlüğün onlarda da görünmesi, ve dahası onlarda tikel nesnelerinden ötürü onda bulunmayan daha başka güçlüklerin doğmasıdır. Ama şimdi herkesin bu bilimin adını bilmesine ve onu dikkatle incelemeksizin bile neyle ilgilendiğini anlamasına karşın, nasıl olur da pekçok insan ona bağımlı olan öteki bilimlerde öylesine çabalar ve araştırma yaparken hiç kimse bu bilimi öğrenmeye aldırmaz? Eğer herkesin onun öylesine kolay olduğunu düşündüğünü bilmeseydim, ve insan anlığının kolayca başarabileceğine inandığı şeyin üzerinden atlayıp hiç durmadan yeni ve daha büyük uğraşlara koştuğunu çoktandır gözlememiş olsaydım, buna gerçekten de hayret ederdim.

6. Buna karşı, zayıflığımın bilincinde olduğum için, olguların bilgisi uğruna uğraşımda sıkı sıkıya öyle bir
[379] düzeni izlemeye | karar verdim ki, buna göre ilkin en

vocant, si tantum multiplicibus numeris et inexplicabilibus figuris, quibus obruitur, ita possit exsolvi, ut non amplius ei desit perspicuitas et facilitas summa, qualem in vera Mathesi esse debere supponimus. Quae me cogitationes cum a particularibus studiis Arithmeticae et Geometriae ad generalem quandam Matheseos investigationem revocassent, quaesivi imprimis, quidnam praecise per illud nomen omnes intelligant, et quare non modo jam dictae, sed Astronomia etiam, Musica, Optica, Mechanica, aliaeque complures, Mathematicae partes dicantur. Hic enim vocis originem spectare non sufficit: nam cum Matheseos nomen idem tantum sonet quod disciplina, non minori jure, quam Geometria ipsa, [caeterae omnes] Mathematicae vocarentur. Atqui videmus neminem fere esse, si prima tantum scholarum limina tetigerit, qui non facile distinguat ex iis quae occurrunt, quidnam ad Mathesim pertineat, et quid ad alias disciplinas. Quod attentius consideranti tandem innotuit, illa omnia tan|tum, in quibus aliquis ordo vel mensura examinatur, ad Mathesim referri, nec interesse utrum in numeris, vel figuris, vel astris, vel sonis, aliove quovis objecto talis mensura quaerenda sit; ac proinde generalem quandam esse debere scientiam, quae id omne explicet, quod circa ordinem et mensuram nulli speciali materiae addictas quaeri potest, eandemque, non ascititio vocabulo, sed jam veterato atque usu recepto, Mathesim universalem nominari, quoniam in hac continetur illud omne, propter quod aliae scientiae et Mathematicae partes appellantur. Quantum vero haec aliis sibi subditis et utilitate et facilitate antecellat, patet ex eo, quod ad eadem omnia, ad quae illae, et insuper ad alia multa extendatur, difficultatesque si quas contineat, eaedem etiam in illis existant, quibus insuper et aliae insunt ex particularibus objectis, quas haec non habet. Nunc vero, cum nomen ejus omnes norint, et, circa quid versetur, etiam non attendentes, intelligant: unde fit ut plerique disciplinas alias, quae ab ea dependent, laboriose perquirant, hanc autem ipsam nemo curet addiscere? Mirarer profecto, nisi scirem eam ab omnibus haberi facillimam, dudumque notavissem semper humana ingenia, praetermissis iis quae facile se putant praestare posse, protinus ad nova et grandiora festinare.

6. At ego, tenuitatis meae conscius, talem ordinem in cognitione rerum quaerenda pertinaciter observare | statui,

ut semper a simplicissimis et facillimis exorsus, nunquam ad alia pergam, donec in ipsis istis nihil mihi ulterius optandum superesse videatur; quapropter hanc Mathesim universalem, quantum in me fuit, hactenus excolui, adeo ut deinceps me posse existimem paulo altiores scientias non praematura diligentia tractare. Sed priusquam hinc migrem, quaecumque superioribus studiis notatu digniora percepi, in unum colligere et ordine disponere conabor, tum ut ista olim, si usus exiget, quando crescente aetate memoria minuitur, commode repetam ex hoc libello, tum ut jam iisdem exonerata memoria possim liberiorem animum ad caetera transferre.

yalın ve en kolay olanla başlayacak, ve hiçbir zaman onda daha öte yapılması gerekli hiçbirşey kalmadığı görününceye dek ikinciye geçmeyecektim. Bugüne dek yeteneğim el verdiğince bu Evrensel Matematik üzerine çalışmış olmamın nedeni budur, ve buna göre inanıyorum ki, sırasıyla daha yüksek bilimler üzerine çok yakında yapmayı umduğum çalışma henüz olgunlaşmamış bir çabadan ötürü boşa çıkmayacaktır. Ama buradan daha ileri geçmeden önce şimdiye dek yaptığım incelemelerde daha dikkate değer olduklarını gördüğüm herşeyi biraraya toparlayıp bir düzen içine getirmeye çalışacağım, ve böylece hem bir gün, yıllarımın ilerlemesiyle belleğim zayıfladığında, gerekirse bu kitapçığa bakarak onları kolayca anımsayabileceğimi, hem de onların yükünden kurtulmuş bir bellekle geri kalan incelemelere daha özgür bir kafa ile dönebileceğimi umuyorum.

REGULA V

KURAL V

Tota methodus consistit in ordine et dispositione eorum, ad quae mentis acies est convertenda, ut aliquam veritatem inveniamus. Atqui hanc exacte servabimus, si propositiones involutas et obscuras ad simpliciores gradatim reducamus, et deinde ex omnium simplicissimarum intuitu ad aliarum omnium cognitionem per eosdem gradus ascendere tentemus.

Tüm yöntem, eğer herhangi bir gerçekliği bulacaksak, ansal görüşümüzün kendilerine dönmesi gereken şeylerin düzen ve durumlarından oluşur. Eğer karışık ve bulanık önermeleri adım adım daha yalın olanlara indirger ve sonra en yalın olanların sezgisinden aynı adımlar yoluyla tüm ötekilerin bilgisine yükselmeye çalışırsak, yöntemi sağın olarak izlemiş oluruz.

1. In hoc uno totius humanae industriae summa continetur, atque haec regula non minus servanda est rerum | cognitionem aggressuro, quam Thesei filum labyrinthum ingressuro. Sed multi vel non reflectunt ad id quod praecipit, vel plane ignorant, vel praesumunt se ea non indigere, et saepe adeo inordinate difficillimas quaestiones examinant, ut mihi videantur idem facere, ac si ex infima parte ad fastigium alicujus aedificii uno saltu conarentur pervenire, vel neglectis scalae gradibus, qui ad hunc usum sunt destinati, vel non animadversis. Ita faciunt omnes Astrologi, qui non cognita coelorum natura, sed ne quidem motibus perfecte observatis, sperant se illorum effectus posse designare. Ita plerique, qui Mechanicis student absque Physica, et nova ad motus ciendos instrumenta temere fabricant. Ita etiam Philosophi illi, qui neglectis experimentis veritatem ex proprio cerebro, quasi Jovis Minervam, orituram putant.

1. TÜM İNSAN ÇABASININ toplamı yalnızca bunda kapsanır, ve şeylerin bilgisi için saldırıya geçen kişi | labirente giren birinin Theseus'un ipine sarılacak olması gibi bu Kuralı izlemelidir. Ama birçokları ya ilke üzerine hiç düşünmez, ya açıkça onu bilmez, ya da gereksiz olduğunu düşünür, ve sık sık en güç soruları öylesine düzensiz olarak ele alırlar ki, bana göre tek bir sıçrayışta evin bodrumundan çatısına ulaşmaya çalışan biri gibi, ya tırmanma amacıyla sağlanan merdivenleri gözardı ederek ya da onları gözden kaçırarak davranırlar. Göklerin doğasını bilmemelerine karşın, giderek göksel devimlerin tam bir gözlemini bile yapmaksızın, onların etkilerini gösterebilme umudu içinde olan tüm astrologlar böyle davranır. Yine Mekaniği Fizik olmaksızın inceleyen ve devim üretmek için apar topar yeni aletler yapmaya girişen birçokları da böyle davranır. Yine deneyimi gözardı ederek gerçekliğin kendi beyinlerinden tıpkı Minerva'nın Zeus'un kafasından doğması gibi doğacağına inanan Felsefeciler de böyledir. [380]

2. Et quidem illi omnes in hanc regulam peccant evidenter. Sed quia saepe

2. Şimdi açıktır tüm bu insanlar yukarıdaki Kuralı çiğnerler. Ama burada istenen düzen çoğu kez öylesine

bulanık ve karışıktır ki herkes onu anlayamaz ve bu yüzden aşağıdaki önermede açımlanan şeye özenle uymadıkça yanılgıdan pek kaçınamazlar. |

ordo, qui hic desideratur, adeo obscurus est et intricatus, ut qualis sit non omnes possint agnoscere, vix possunt satis cavere ne aberrent, nisi diligenter observent quae in sequenti propositione exponentur. |

KURAL VI

REGULA VI

En yalın şeyleri karışık olanlardan ayırabilmek ve düzenli olarak izleyebilmek için, içinde belli bir sayıda gerçekliği doğrudan doğruya birbirlerinden çıkarsadığımız her dizide hangisinin en yalın olduğunu ve tüm geri kalanları bundan ayıran daha büyük, daha küçük, ya da eşit uzaklığı gözlememiz gerekir.

Ad res simplicissimas ab involutis distinguendas et ordine persequendas, oportet in unaquaque rerum serie, in qua aliquot veritates unas ex aliis directe deduximus, observare quid sit maxime simplex, et quomodo ab hoc caetera omnia magis, vel minus, vel aequatiter removeantur.

1. Bu Önerme çok yeni birşey öğretmiyor gibi görünmesine karşın bu sanatın başlıca gizini kapsar, ve tüm bu İncelemede hiç biri daha yararlı değildir: tüm şeylerin belli dizilerde düzenlenebileceğini anımsatır, ama Felsefecilerin onları kategorilerinde bölümledikleri gibi herhangi bir varlık cinsi ile ilişkilendirilmeleri anlamında değil, tersine birinin başkalarından bilinebilmesi anlamında, öyle ki, ne zaman ortaya bir güçlük çıksa hemen ilkin belli başkalarını yoklamanın yararlı olup olmayacağı, hangilerinin, ve hangi düzende yoklanmaları gerektiği saptanabilir.

1. Etsi nihil valde novum haec propositio docere videatur, praecipuum tamen continet artis secretum, nec ulla utilior est in toto hoc tractatu: monet enim res omnes per quasdam series posse disponi, non quidem in quantum ad aliquod genus entis referuntur, sicut Philosophi in categorias suas diviserunt, sed in quantum unae ex aliis cognosci possunt, ita ut, quoties aliqua difficultas occurrat, statim advertere possimus, utrum profuturum sit aliquas alias prius, et quasnam, et quo ordine perlustrare.

2. Ama bunun doğru olarak yapılabilmesi için ilkin belirtmek gerek ki, şeyleri yalıtılmış doğalarında görmeme, tersine birini ötekinden bilebilmek için onları kendi aralarında karşılaştırma amacımıza yararlı olabilen bir anlamda, tüm şeylerin ya saltık ya da göreli olduğu söylenebilir.

2. Ut autem id recte fieri possit, notandum est primo, res omnes eo sensu quo ad nostrum propositum utiles esse possunt, ubi non illarum naturas solitarias spectamus, sed illas inter se comparamus, et unae ex aliis cognoscantur, dici posse vel absolutas vel respectivas.

3. Sorgulanan şeyin arı ve yalın doğasını kendi içinde kapsayan herşeye saltık diyorum—örneğin bağımsız olarak ya da bir neden olarak, ya da yalın, evrensel, tek, eşit, benzer, doğru ya da bunlara benzer olarak görülen herşey gibi; ve soruların çözümünde ondan yararlanabilmek için | ona herşeyin en yalın ve en kolay olanı diyeceğim.

3. Absolutum voco, quidquid in se continet naturam puram et simplicem, de qua est quaestio, ut omne id quod consideratur quasi independens, causa, simplex, universale, unum, aequale, simile, rectum, vel alia hujusmodi; atque idem primum voco simplicissimum | et facillimum, ut illo utamur in quaestionibus resolvendis.

4. Ama göreli ise aynı doğayı taşırken, ya da en azından onu saltık ile ilişkilendirebilmemizi ve bir dizi aracılığıyla ondan çıkarsamamızı sağlayacak bir düzeye dek ondan pay alırken, ek olarak kavramında görelilik dediğim başka birşeyi içerendir; bağımlı olduğu, bir etki, bileşik, tikel, çok, eşitsiz, benzemez, eğri vb. olduğu söylenenen herşey bu türdendir. Bu göreliler birbirlerine altgüdümlü göreli terimlerden ne denli çok kapsıyorlarsa saltıktan o denli uzaklaşırlar; ve bu Kuralda bunların tümünün ayırdedilmesini ve karşılıklı bağıntılarının ve doğal düzenlerinin öyle bir yolda izlenmesi

4. Respectivum vero est, quod eandem quidem naturam, vel saltem aliquid ex ea participat, secundum quod ad absolutum potest referri, et per quandam seriem ab eo deduci; sed insuper alia quaedam in suo concepto involvit, quae respectus appello; tale est quidquid dicitur dependens, effectus, compositum, particulare, multa, inaequale, dissimile, obliquum, etc. Quae respectiva eo magis ab absolutis removentur, quo plures ejusmodi respectus sibi invicem subordinatos continent, quos omnes distinguendos esse monemur in hac regula, et mutuum illorum inter se nexum naturalemque ordinem ita esse

observandum, ut ab ultimo ad id, quod est maxime absolutum, possimus pervenire per alios omnes transeundo.

5. Atque in hoc totius artis secretum consistit, ut in omnibus illud maxime absolutum diligenter advertamus. Quaedam enim sub una quidem consideratione magis absoluta sunt quam alia, sed aliter spectata sunt magis respectiva, ut universale magis quidem absolutum est quam particulare, quia naturam habet magis simplicem, sed eodem dici potest magis respectivum, quia ab individuis dependet ut existat, etc. Item quaedam interdum sunt vere magis absoluta quam alia, nondum tamen omnium maxime: ut si respiciamus individua, species est quid absolutum; si genus, est quid respectivum; inter mensurabilia extensio est quid absolutum, sed inter extensiones longi|tudo etc. Item denique, ut melius intelligatur nos hic rerum cognoscendarum series, non uniuscuiusque naturam spectare, de industria causam et aequale inter absoluta numeravimus, quamvis eorum natura vere sit respectiva: nam apud Philosophos quidem causa et effectus sunt correlativa. Hic vero si quaeramus qualis sit effectus, oportet prius causam agnoscere, et non contra. Aequalia etiam sibi invicem correspondent, sed quae inaequalia sunt, non agnoscimus nisi per comparationem ad aequalia, et non contra, etc.

6. Notandum secundo paucas esse dumtaxat naturas puras et simplices, quas primo et per se, non dependenter ab aliis ullis, sed vel in ipsis experimentis, vel lumine quodam in nobis insito licet intueri; atque has dicimus diligenter esse observandas. Sunt enim eaedem, quas in unaquaque serie maxime simplices appellamus. Caeterae autem omnes non aliter percipi possunt, quam si ex istis deducantur, idque vel immediate et proxime, vel non nisi per duas aut tres aut plures conclusiones diversas, quarum numerus etiam est notandus, ut agnoscamus utrum illae a prima et maxime simplici propositione pluribus vel paucioribus gradibus removeantur. Atque talis est ubique consequentiarum contextus, ex quo nascuntur illae rerum quaerendarum series, ad quas omnis quaestio est reducenda, ut certa methodo possit examinari. Quia vero non | facile est cunctas recensere, et praeterea, quia non tam memoria retinendae sunt, quam acumine quodam ingenii dignoscendae, quaerendum est aliquid ad ingenia ita formanda, ut illas, quoties opus erit, statim animadvertant; ad quod profecto nihil aptius esse sum

gerektiğini anımsatıyoruz ki, böylece tüm ara adımlardan geçerek en uzak olandan en yüksek düzeyde saltık olana ilerleyebilmeliyiz.

5. Bu bütün sanatın gizi tüm şeylerde en yüksek düzeyde saltık olanı dikkatle göz önüne almaktan oluşur. Kimi şeyler bir bakış açısından başkalarından daha saltık, ama bir başka bakış açısından daha görelidirler; böylece daha yalın doğada olduğu için evrensel tikelden daha saltık olsa da, gene de ondan daha göreli olduğu söylenebilir, çünkü varoluşu için bireyseller üzerine bağımlıdır, vb. Belli şeyler benzer olarak gerçek anlamda başkalarından daha saltıktırlar, ama gene de herşeyin en saltığı değildirler; böylece bireyler ile göreli olarak, tür saltık birşeydir, ama cins ile karşıtlık içinde görelidir; yine, ölçülebilirler arasında uzam saltık birşeydir, ama uzamlılar arasında saltık olan | uzunluktur, vb. Son olarak burada tekil ola- [383]
rak şeylerin doğalarını değil ama onları bilmek için gereken diziyi irdelediğimizi daha iyi anlayabilmek için, amaçlı olarak neden ve eşitliği saltıklar arasında saydık, gerçi doğaları gerçekte göreli olsa da; çünkü Felsefeciler arasında neden ve etki bağlılaşıktır. Ama gene de burada eğer etkinin ne olduğunu sorarsak, ilkin nedeni bilmemiz gerektiğini buluruz, tersini değil. Eşitler de benzer olarak birbirlerine karşılık düşerler, ama eşitsizleri ancak eşitler ile karşılaştırarak bilebiliriz, tersini yaparak değil.

6. İkinci olarak belirtmek gerek ki, ancak bir kaç arı ve yalın doğa vardır ve bunlar başka şeylere bağımlılık içinde değil, ama ya dolaysızca deneyimin kendisinde ya da bizde doğuştan olan bir tür ışık aracılığıyla ilk olarak ve kendilerinde sezgisel olarak bilinebilirler; ve bunların dikkatle gözlenmeleri gerektiğini söylüyoruz. Çünkü tam olarak herhangi bir tekil dizide en yalın olduklarını söylediğimiz şeyler onlardır. Tüm geri kalanlar ancak onlardan ya dolaysız ve yakın tümdengelim yoluyla algılanabilir, ya da iki ya da daha çok değişik çıkarsama yoluyla olmaksızın onlara erişilemez, ve birincil ve en yüksek düzeyde yalın önermeden çok sayıda mı yoksa az sayıda adım yoluyla mı ayrıldıklarını algılayabilmek için, bu çıkarsamaların sayısı belirtilmelidir. Ve böylece her yerde vargıların bağlantıları saptanmış olur ki, araştırılacak şeylerin dizileri buradan doğar ve pekin bir yönteme göre yürütülebilmek için tüm problemlerin [*quaestio*] bu dizilere indirgenmesi gerekir. Ama bunların | tümü- [384]
nü birden gözden geçirmek kolay olmadığı için, ve bunun yanısıra bir bakıma ansal bir görüş keskinliği ile ayırdedilmek üzere bellekte tutulmaları çok fazla gerekmediği için, anlığımızı gerekli gördüğü her zaman bu bağıntılı dizileri dolaysızca algılamasını sağlayacak bir yolda şekillendirecek birşeyi aramamız gerekir. Bu amaç için kendimizi daha şimdiden anlamış olduğumuz şeyle-

rin en küçükleri üzerine bir tür kavrayış keskinliği [*sagacitas*] ile düşünmeye alıştırmaktan daha etkili birşey bulamadım.

7. Son olarak ve üçüncü olarak belirtmek gerek ki incelememiz güç sorunların araştırılmasıyla başlamamalıdır; tersine, herhangi bir belirli sorunun üzerine gitmeden önce, ilkin herhangi bir seçimde bulunmaksızın kendiliklerinden açık olan gerçeklikleri toparlamamız ve daha sonra adım adım ilerleyerek bunlardan başkalarının ve yine bu vargılardan daha başkalarının çıkarsanıp çıkarsanamayacağını yoklamamız ve bunu böyle sürdürmemiz gerekir. Bu yapıldığında, dikkatimizi bulunan gerçeklikler üzerine yönelterek niçin kimilerini başkalarından daha önce ve daha kolayca bulabildiğimiz ve bunların hangileri olduğu üzerine dikkatle düşünmemiz gerekir; ve bundan sonra belirli bir problemin üzerine gittiğimiz zaman, ilkin hangi ön araştırmanın başkalarını bulmada bize yardımcı olacağı konusunda bir yargıda bulunabiliriz. Örneğin, eğer 6 sayısının 3'ün iki katı olduğunu düşünecek olursam, bundan sonra 6'nın iki katını, e.d. 12'yi arayabilirim; yine, dilersem bunun iki katını, e.d. 24'ü, ve yine bunun iki katını, 48'i, vb arayabilirim; ve buradan kolaylıkla 3 ile 6 arasında 6 ile 12 arasındaki, ve benzer olarak 12 ve 24 arasındaki vb. ile aynı orantının olduğunu, ve buna göre 3, 6, 12, 24, 48 vb. sayılarının sürekli orantı içinde olduklarını çıkarsayabilirim. Ve gerçekte tüm bunların neredeyse çocukça görünecek denli açık olmalarına karşın, şimdi
[385] dikkatle düşünerek | şeylerin ilişkileri ya da oranları üzerine ileri sürülebilecek tüm problemlerdeki karışıklığın ne türde olduğunu ve hangi düzende araştırılmaları gerektiğini anlayabilirim; ve bu bütün Arı Matematik biliminin toplamını kendi içinde kucaklar.

8. Çünkü ilkin altının iki katını bulmanın üçün iki katını bulmaktan daha güç olmadığını, ve benzer olarak, tüm durumlarda, herhangi iki büyüklük arasında bir orantı bulduğumuzda kendi aralarında aynı orantı içinde duran sayısız başkalarını bulabileceğimizi algılarım, ve yine böyle üç ya da dört ya da daha çok büyüklük aranırsa güçlüğün doğası değişmez, çünkü her birinin tek tek ve geri kalanlarla herhangi bir ilişki olmaksızın bulunması gerekir. Ama, bundan sonra, 3 ve 6 büyüklükleri verildiğinde onlarla sürekli orantıda duran bir üçüncünün, e.d. 12'nin kolayca bulunabilmesine karşın, gene de iki uç, 3 ve 12 verildiğinde, orta orantılıyı, e.d. 6'yı bulmanın eşit ölçüde kolay olmadığını görürüm; bunun nedenini ararsak, açıktır ki burada öncekinden bütünüyle ayrı türde bir güçlük yatar; çünkü, orta orantılıyı bulmak için, aynı zamanda iki uca ve bu ikisi arasındaki orana dikkat etmemiz gerekir, öyle ki öncekini

expertus, quam si assuescamus ad minima quaeque ex iis, quae jam ante percepimus, cum quadam sagacitate reflectere.

7. Notandum denique tertio est, studiorum initia non esse facienda a rerum difficilium investigatione; sed, antequam ad determinatas aliquas quaestiones nos accingamus, prius oportere absque ullo delectu colligere sponte obvias veritates, et sensim postea videre, utrum aliquae aliae ex istis deduci possint, et rursum aliae ex his, atque ita consequenter. Quo deinde facto, attente reflectendum est ad inventas veritates, cogitandumque diligenter, quare unas aliis prius et facilius potuerimus reperire, et quaenam illae sint; ut inde etiam judicemus, quando aliquam determinatam quaestionem aggrediemur, quibusnam aliis inveniendis juvet prius incumbere. Ex. gr., si occurrerit mihi, numerum 6 esse duplum ternarii, quaesiverim deinde senarii duplum, nempe 12; quaesiverim iterum, si lubet, hujus duplum, nempe 24, et hujus, nempe 48, etc.; atque inde deduxerim, ut facile fit, eandem esse proportionem inter 3 et 6, quae est inter 6 et 12, item inter 12 et 24, etc., ac proinde numeros 3, 6, 12, 24, 48, etc. esse continue proportionales. Inde profecto, quamvis haec omnia tam perspicua sint, ut propemodum puerilia videantur, attente reflectendo intelligo, | qua ratione omnes quaestiones, quae circa proportiones sive habitudines rerum proponi possunt, involvantur, et quo ordine debeant quaeri; quod unum totius scientiae pure mathematicae summam complectitur.

8. Primum enim animadverto, non difficilius inventum fuisse duplum senarii, quam duplum ternarii; atque pariter in omnibus, inventa proportione inter duas quascumque magnitudines, dari posse innumeras, quae eandem inter se habeant proportionem; nec mutari naturam difficultatis, si quaerantur tres, sive quatuor, sive plures ejusmodi, quia scilicet singulae seorsim et nulla habita ratione ad caeteras sunt inveniendae. Adverto deinde, quamvis, datis magnitudinibus 3 et 6, facile invenerim tertiam in continua proportione, nempe 12, non tamen aeque facile datis duabus extremis, nempe 3 et 12, posse mediam inveniri, nempe 6; cujus rei rationem intuenti patet, hic esse aliud difficultatis genus a praecedenti plane diversum; quia, ut medium proportionale inveniatur, oportet simul attendere ad duo extrema et ad proportionem, quae est inter eadem duo, ut nova quaedam ex ejus divisione habeatur; quod valde diversum est ab eo, quod datis duabus magnitudinibus requiritur

ad tertiam in continua proportione inveniendam. Pergo etiam et examino, datis magnitudinibus 3 et 24, utrum acque facile una ex duabus mediis proportionalibus, nempe 6 et | 12, potuisset inveniri; hicque adhuc aliud difficultatis genus occurrit prioribus magis involutum: quippe hic, non ad unum tantum vel ad duo, sed ad tria diversa simul est attendendum, ut quartum inveniatur. Licet adhuc ulterius progredi, et videre utrum, datis tantum 3 et 48, difficilius adhuc fuisset unum ex tribus mediis proportionalibus, nempe 6, 12 et 24, invenire; quod quidem ita videtur prima fronte. Sed statim postea occurrit, hanc difficultatem dividi posse et minui, si scilicet primo quaeratur unicum tantum medium proportionale inter 3 et 48, nempe 12, deinde medium proportionale inter 3 et 12, nempe 6, et aliud inter 12 et 48, nempe 24; atque ita ad secundum difficultatis genus ante expositum reduci.

9. Ex quibus omnibus insuper animadverto, quomodo per diversas vias ejusdem rei cognitio quaeri possit, quarum una alia sit longe difficilior et obscurior. Ut ad invenienda haec quatuor continue proportionalia, 3, 6, 12, 24, si ex his supponantur duo consequenter, nempe 3 et 6, vel 6 et 12, vel 12 et 24, ut ex illis reliqua inveniantur, res erit factu facillima; tuncque propositionem inveniendam directe examinari dicemus. Si vero supponantur duo alternatim, nempe 3 et 12, vel 6 et 24, ut reliqua inde inveniantur, tunc difficultatem dicemus examinari indirecte primo modo. Si item supponantur duo extrema, nempe 3 et 24, ut ex his intermedia 6 et 12 quaerantur, tunc examinabitur | indirecte secundo modo. Et ita ulterius pergere possem, atque alia multa ex hoc uno exemplo deducere; sed ista sufficient, ut lector animadvertat quid velim, cum propositionem aliquam directe deduci dico, vel indirecte, et putet, ex facillimis quibusque et primis rebus cognitis multa in aliis etiam disciplinis ab attente reflectentibus et sagaciter disquirentibus posse inveniri.

bölerek yeni bir orantı elde edebilelim; ve bu verili iki büyüklük ile sürekli orantıdaki bir üçüncüyü bulmak için gerekli olandan bütünüyle başka birşeydir. Benzer olarak ilerler ve 3 ve 24 büyüklükleri verildiğinde iki ara orantılıdan, e.d. 6 ve | 12'den birinin eşit ölçüde kolay olarak [386] bulunup bulunamayacağını yoklarım; ama burada yine önceki güçlüklerden daha karışık bir başka tür güçlük doğar, çünkü bu durumda dördüncüyü bulabilmek için aynı zamanda yalnızca bir ya da iki değil ama üç şeye dikkat etmemiz gerekir. Daha da ileri gidilebilir ve yalnızca 3 ve 48 verildiğinde üç orta orantılıdan, e.d. 6, 12 ve 24'-ten birini bulmanın daha da güç olup olmayacağı irdelenebilir; ve bu ilk bakışta gerçekten de böyle görünür. Ama hemen sonra anlaşılır ki, eğer ilkin yalnızca 3 ve 48 arasındaki orta orantılı, e.d. 12 aranır, ve bundan sonra 3 ve 12 arasındaki orta orantılı, e.d. 6, ve daha sonra 12 ve 48 arasındaki öteki, e.d. 24 aranırsa, güçlük bölünebilir ve azaltılabilir, ve böylece sorun yukarıda gösterilen ikinci türden güçlüğe indirgenmiş olur.

9. Tüm bunlar beni daha da ötesine, aynı şeyin bilgisinin değişik yollarda aranabileceğini, bunlardan birinin bir başkasından çok daha güç ve bulanık olabileceğini görmeye götürür. Böylece, şu dört sürekli orantılıyı—3, 6, 12 ve 24—bulmak için eğer aralarından ötekileri bulmamızı sağlayacak iki ardışık sayı, örneğin 3 ve 6, ya da 6 ve 12, ya da 12 ve 24 varsayılacak olursa, işimiz kolaylaşacak ve bu durumda bulunacak önermenin doğrudan yoklandığını söyleyeceğiz. Ama eğer ötekilerini bulmaya götürecek 3 ve 12, ya da 6 ve 24 gibi iki sayının birer atlayarak gittiğini varsayarsak, o zaman birinci kipten dolaylı güçlüğün araştırıldığını söyleyeceğiz. Benzer olarak, eğer 3 ve 24 gibi iki uç veriliyse ve bunlardan 6 ve 12 ara terimlerini aramamız istenirse, | araştırma dolaylı ve ikinci kip- [387] ten olacaktır. Ve böylece daha öte ilerleyebilir ve bu bir örnekten başka birçok sonuç çıkarsayabilirdim; ama eğer okur herhangi bir önermenin doğrudan ya da dolaylı olarak çıkarsandığını söylediğim zaman ne demek istediğime dikkat ederse, ve başka bilimlerde de onlara dikkatle düşünüp taşınarak ve keskin bir kavrayış gücüyle yaklaşanlar tarafından en kolay ve birincil şeylerin bilgisinden pek çok şeyin bulunabileceğini görürse, bu söylenenler yeterli olacaktır.

REGULA VII

Ad scientiae complementum oportet omnia et singula, quae ad institutum nostrum pertinent, continuo et nullibi interrupto cogitationis motu perlustrare, atque illa sufficienti et ordinata enumeratione complecti.

KURAL VII

Bilimin tamamlanması için, amacınızı ilgilendiren herşey, tümüyle ve tek tek, sürekli ve hiçbir yerde kesintiye uğramayan bir düşünce devimi yoluyla gözden geçirilmeli, ve yeterli ve düzenli bir sıralama içine toparlanmalıdır.

1. EĞER yukarıda birincil ve kendiliğinden-açık ilkelerden dolaysız çıkarsamalar olmadıklarını belirttiğimiz gerçekliklerin pekin gerçeklikler arasına kabul edilmesini istiyorsak, burada ortaya koyulan ilkeye uyulması zorunludur. Çünkü bu iş çoğu kez öyle uzun bir çıkarsamalar bağlantısı gerektirir ki, sonuca ulaştığımızda bizi ona götüren yolun bütününü anımsamak kolay olmaz; bu nedenledir ki belleğin zayıflığına karşı düşüncenin sürekli bir deviminin yardımı alınmalıdır diyoruz. Böylece, örneğin eğer ayrı ayrı işlemler yoluyla ilkin *A* ve *B* büyüklükleri arasındaki, sonra *B* ve *C* ve ardından *C* ve *D* ve son olarak *D* ve *E* arasındaki ilişkinin ne olduğunu
[388] bulmuşsam, gene de bu | *A* ve *E* arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu görmemi gerektirmez, ne de tümü birden anımsanmadıkça önceden bilinen ilişkilerden onu sağın olarak anlayabilirim. Bu nedenle, tek tek her birini sezgisel olarak ayrımsarken aynı zamanda ötekine geçen imgelemi sürekli devimde tutarak birçok kez üzerlerinden geçerim, ve bunu ilkinden sonuncuya çabucak geçmeyi öğreninceye dek yaparım, öyle ki sonunda belleğin hiçbir payı olmaksızın bütünü aynı zamanda sezgisel olarak önümde buluyor görünürüm; bu yolda bellek rahatlatılırken anlığın yavaşlığı iyileştirilecek, ve belli bir açıdan sığası genişleyecektir.

2. Ama eklememiz gerek ki bu devim hiçbir yerde kesintiye uğratılmamalıdır; birşeyi uzak ilkelerden çok çabuk olarak çıkarsamaya çalışanlar çoğu kez bütün bir ara vargılar zincirini birçok adımın üstünden düşüncesizce atlamalarını önlemeye yetecek bir doğrulukla geçmezler. Ama açıktır ki nerede en küçük birşey dışarda bırakılsa zincir hemen kopar ve vargıların bütün pekinliği bozulur.

3. Burada bunun yanısıra bilimin tamamlanışı için sıralamanın da gerekli olduğunu söylüyoruz: çünkü pekçok problemin çözümü için başka ilkeler yararlı olsa da, yalnızca sıralama her zaman kendimizi verdiğimiz problem üzerine doğru ve pekin bir yargıda bulunmamızı sağlar ve onun aracılığıyla hiçbirşey bütünüyle gözden kaçmaz, ama görüldüğü gibi herşey üzerine en azından belli bir bilgi ediniriz. |

4. Bu sıralama ya da tümevarım böylece ortadaki problem ile bir ilgisi olan tüm önermelerin öylesine özenli ve sağın bir gözden geçirilmesidir ki onun aracılığıyla açıkça ve güvenle hiçbir şeyi yanlışlıkla atlamadığımız vargısını çıkarabiliriz; buna göre onu ne denli sık kullanırsak,
[389] | problemin bizden gizlendiği durumlarda, en azından onu bildiğimiz hiçbir yolda çözemeyeceğimizden bütünüyle emin olduğumuz ölçüde birşey öğrenmiş oluruz; ve eğer sık sık olduğu gibi ona götüren ve insan için açık olan tüm yolları inceleyebilme şansından yararlanmışsak,

1. Eorum, quae hic proponuntur, observatio necessaria est ad illas veritates inter certas admittendas, quas supra diximus a primis et per se notis principis non immediate deduci. Hoc enim fit interdum per tam longum consequentiarum contextum, ut, cum ad illas devenimus, non facile recordemur totius itineris, quod nos eo usque perduxit; ideoque memoriae infirmitati continuo quodam cogitationis motu succurrendum esse dicimus. Si igitur, ex. gr., per diversas operationes cognoverim primo, qualis sit habitudo inter magnitudines *A* et *B*, deinde inter *B* et *C*, tum inter *C* et *D*, ac denique inter *D* et *E*, non idcirco video qualis sit inter | *A* et *E*, nec possum intelligere praecise ex jam cognitis, nisi omnium recorder. Quamobrem illas continuo quodam imaginationis motu singula intuentis simul et ad alia transeuntis aliquoties percurram, donec a prima ad ultimam tam celeriter transire didicerim, ut fere nullas memoriae partes relinquendo, rem totam simul videar intueri; hoc enim pacto, dum memoriae subvenitur, ingeni etiam tarditas emendatur, ejusque capacitas quadam ratione extenditur.

2. Addimus autem, nullibi interruptum debere esse hunc motum; frequenter enim illi, qui nimis celeriter et ex remotis principis aliquid deducere conantur, non omnem conclusionum intermediarum catenationem tam accurate percurrunt, quin multa inconsiderate transiliant. At certe, ubi vel minimum quid est praetermissum, statim catena rupta est, et tota conclusionis labitur certitudo.

3. Hic praeterea enumerationem requiri dicimus ad scientiae complementum: quoniam alia praecepta juvant quidem ad plurimas quaestiones resolvendas, sed solius enumerationis auxilio fieri potest, ut ad quamcumque animum applicemus, de illa semper feramus judicium verum et certum, ac proinde nihil nos plane effugiat, sed de cunctis aliquid scire videamur.

4. Est igitur haec enumeratio, sive inductio, eorum omnium, quae ad propositam aliquam quaestionem spectant, tam diligens et accurata perquisitio, ut ex illa certo evidenterque concludamus, nihil a nobis perperam fuisse praetermissum: adeo ut, quoties illa fuerimus | usi, si res petita nos lateat, saltem in hoc simus doctiores, quod certo percipiamus, illam nulla via a nobis cogaita potuisse inveniri; et si forte, ut saepe continget, vias omnes, quae ad illam hominibus patent, potuerimus perlustrare, liceat audacter asserere, supra

omnem humani ingeni captum positam esse ejus cognitionem.

5. Notandum praeterea, per sufficientem enumerationem sive inductionem nos illam tantum intelligere, ex qua veritas certius concluditur, quam per omne aliud probandi genus praeter simplicem intuitum; ad quem quoties aliqua cognitio non potest reduci, omnibus syllogismorum vinculis rejectis, superest nobis unica haec via, cui totam fidem debeamus adhibere. Nam quaecumque una ex aliis immediate deduximus, si illatio fuerit evidens, illa ad verum intuitum jam sunt reducta. Si autem ex multis et disjunctis unum quid inferamus, saepe intellectus nostri capacitas non est tanta, ut illa omnia possit unico intuitu complecti; quo casu illi hujus operationis certitudo debet sufficere. Quemadmodum non possumus uno oculorum intuitu longioris alicujus catenae omnes annulos distinguere; sed nihilominus, si singulorum cum proximis connexionem viderimus, hoc sufficiet, ut dicamus etiam nos aspexisse, quomodo ultimum cum primo connectatur.

6. Sufficientem hanc operationem esse debere dixi, quia saepe defectiva esse potest, et per consequens errori obnoxia. Interdum enim, etiamsi multa quidem enumeratione perlustremus, quae valde evidentia sunt, si | tamen vel minimum quid omittamus, catena rupta est, et tota conclusionis labitur certitudo. Interdum etiam omnia certe enumeratione complectimur, sed non singula inter se distinguimus, adeo ut omnia confuse tantum cognoscamus.

7. Porro interdum enumeratio haec esse debet completa, interdum distincta, quandoque neutro est opus; ideoque dictum tantum est, illam esse debere sufficientem. Nam si velim probare per enumerationem, quot genera entium sint corporea, sive aliquo pacto sub sensum cadant, non asseram illa tot esse, et non plura, nisi prius certo noverim, me omnia enumeratione fuisse complexum, et singula ab invicem distinxisse. Si vero eadem via ostendere velim, animam rationalem non esse corpoream, non opus erit enumerationem esse completam, sed sufficiet, si omnia simul corpora aliquot collectionibus ita complectar, ut animam rationalem ad nullam ex his referri posse demonstrem. Si denique per enumerationem velim ostendere, circuli aream esse majorem omnibus areis aliarum figurarum, quarum peripheria sit aequalis, non opus est omnes figuras recensere, sed sufficiet de quibusdam in particulari hoc demonstrare, ut per inductionem idem etiam de aliis omnibus concludatur.

hiç korkmadan çözümünün insanın tüm ansal kavrayış sığasının [*captus*] ötesinde yattığını ileri sürebiliriz.

5. Bunun dışında belirtmemiz gerek ki, yeterli bir sıralama ya da tümevarım ile, yalnı sezgi dışında, yalnızca gerçekliğin başka her tanıtlama türü ile olduğundan daha büyük bir pekinlikle çıkarsanmasını sağlayan şeyi anlıyoruz; ama ne zaman belli bir sorunun bilgisi yalın sezgiye indirgenemezse, tüm tasım zincirlerini bir yana atarak elimizde kalan ve kendisine bütünüyle güvenmemiz gereken bu biricik yolu kullanmalıyız. Çünkü dolaysızca bir başkasından çıkarsanan tekil herşey, eğer çıkarsama açıksa, daha şimdiden doğru bir sezgiye indirgenmiştir [*reduco*]. Ama eğer tek bir şeyi birçok ayrık şeyden çıkarsıyorsak, çoğu kez anlama sığamız tümünü tek bir sezgide kapsayabilecek denli büyük değildir; ki bu durumda anlağımız bu işleme bağlanan pekinlikle yetinmelidir. Yine aynı yolda, uzunca bir zincirin tüm halkalarını tek bir bakışla ayırdedemesek de, eğer tek tek her birinin yakınındaki ile bağlantısını görmüşsek, bu sonuncunun birinci ile nasıl bağlandığını da görmüş olduğumuzu söylemek için yeterlidir.

6. Belirtmiştim ki bu işlemin yeterli olması gerekir, çünkü sık sık eksik ve dolayısıyla yanılgıya açık olma tehlikesi ile yüz yüze olabilir. Çünkü kimi zaman, sıralamamızda çok açık birçok şeyi inceden inceye gözden geçirmemize karşın, eğer | en küçük bir adımı atlarsak [390] zincir kopar ve vargıların bütün pekinliği yıkılır. Yine kimi zaman herşeyin pekin bir sıralama içinde olmasına karşın, gene de tek tek adımlar birbirlerinden ayırdedilmez ve böylece herşeyi ancak karışık olarak biliriz.

7. Dahası, sıralamanın kimi zaman tam, kimi zaman bölümlere ayrılmış [*distinctus*] olması gerekirken, zaman olur ki bu özelliklerden ikisini de taşıması gerekmez; salt bu nedenleydi ki yeterli olması gerektiğini söylemiştim. Çünkü eğer cisimsel şeylerin, ya da herhangi bir yolda duyuların altına düşen şeylerin kaç cinsi olduğunu sıralama yoluyla tanıtlamayı istiyorsam, daha önceden tümünü sıralamaya katmış ve her birini tüm başkalarından ayırdetmiş olduğumu ayrımsamadıkça, yalnızca bu kadar olduklarını ve daha çoğu olmadıklarını ileri sürmem. Ama eğer aynı yolda ussal ruhun cisimsel olmadığını göstermeyi istersem, tam bir sıralamaya gereksinmem; ama ussal ruhun cisimlerden herhangi biri ile hiçbir ilgisinin olmadığını tanıtlayabileceğim bir yolda tüm cisimleri belli kümeler içersine almam yeterli olur. Eğer, son olarak, bir dairenin alanının çevreleri eşit olan tüm başka betilerin alanından büyük olduğunu sıralama yoluyla göstermeyi istersem, tüm betileri tek tek saymam gereksizdir; tersine, bunu kimi özel durumlarda tanıtlamam yeterlidir, ve böylelikle tümevarım yoluyla tüm başkaları açısından aynı vargıları çıkarabilirim.

8. Yine eklemiştim ki, sıralamanın düzenli olması gerekir; bunun nedeni hem daha önce örneklenen eksiklikler için tüm şeyleri düzenli bir yolda gözden geçirmekten daha etkili hiçbir çarenin olmaması, hem de, sık sık olduğu gibi, [391] | eğer önermeye ait herşey tek tek araştırılacaksa, hiçbir insanın yaşamının böyle bir amaç için yeterince uzun olmamasıdır, çünkü bunlar ya çok fazladır, ya da aynı şeyin çok sık yinelenmesi gerekecektir. Ama eğer herşey en iyi düzende toparlanırsa, çoğunlukla belli sınıflara indirgeneceklerdir ki, bunlardan birini sağın olarak gözden geçirmek ya da tek bir şeyi ya da şunları değil de bunları seçmek yeterli olacak, ya da en azından hiçbir zaman aynı yolu boş yere iki kez geçmemiz gerekmeyecektir; bunun yararı öyle büyüktür ki, sık sık ilk bakışta olağanüstü güç görünen birçok şeyin üzerinden iyi tasarlanmış bir düzenlemeden ötürü kısa bir zamanda ve daha az bir çabayla geçilebilir.

9. Ama sıralamamızda kullandığımız bu düzen pek çok durumda değişik ve herkesin özgür seçimine bağımlı olabilir; bu nedenle, eğer onu düşüncemizde daha büyük bir kavrayışla geliştireceksek, beşinci Önermemizde söylenenleri anımsamalıyız. Ayrıca insan yapısı olan pekçok önemsiz şey vardır ki, ortaya çıkarılmalarının bütün yöntemi bu düzenin belirlenmesinden oluşur; böylece eğer bir adın harflerinin yerlerini değiştirerek eksiksiz bir anagram ya da yeni sözcük oluşturmayı istiyorsak, daha kolaydan daha güç olana geçme gibi bir zorunluk yoktur, ne de saltık olanı göreli olandan ayırdetme zorunluğu vardır, çünkü burada bu işlemlerin hiçbir yeri yoktur; deneyeceğimiz harflerin yerini değiştirirken aynı şey üzerinden hiçbir zaman ikinci bir kez geçmemek üzere izlenecek bir düzeni kabul etmek yeterlidir; yer değiştirmelerin toplam sayısı söz gelimi belirli sınıflara ayrılmalıdır ki, arananın bulma umudunun hangisinde en yüksek olduğu dolaysızca görünebilsin. Bu yolda görev çoğu kez usandırıcı olmaktan [392] çıkıp yalnızca bir çocuk oyunu olur. |

10. Bununla birlikte, bu son üç Önerme ayrılmamalıdır, çünkü çoğunlukla onları aynı zamanda düşünmemiz gerekir, ve tümü de eşit ölçüde yöntemimizi eksiksizleştirmede birleşirler. Herhangi birini ötekilerden önce irdelemenin önemi yoktu; ve onları burada yalnızca kısaca açımladık, çünkü İncelemenin geri kalanında geriye ele alınacak hemen hemen başka hiçbirşey kalmamıştı ve burada genel bir yolda toparladıklarımızı daha sonra özel olarak sergileyeceğiz.

KURAL VIII

Eğer araştırılacak şeyler dizisinde anlağımızın sezgi yoluyla iyice ayrımsayamayacağı bir şey varsa, o zaman orada durmalı ve arkadan geleni yoklamaya çalışmayıp tersine gereksiz emekten kaçınmalıyız.

8. Addidi etiam, enumerationem debere esse ordinatam: tum quia ad jam enumeratos defectus nullum praesentius remedium est, quam si ordine omnia perscrutemur, tum etiam, quia saepe contingit ut, si singula, | quae ad rem propositam spectant, essent separatim perlustranda, nullius hominis vita sufficeret, sive quia nimis multa sunt, sive quia saepius eadem occurrerent repetenda. Sed si omnia illa optimo ordine disponamus, ut plurimum ad certas classes reducentur, ex quibus vel unicam exacte videre sufficiet, vel ex singulis aliquid, vel quasdam potius quam caeteras, vel saltem nihil unquam bis frustra percurremus; quod adeo juvat, ut saepe multa propter ordinem bene institutum brevi tempore et facili negotio peragantur, quae prima fronte videbantur immensa.

9. Hic autem ordo rerum enumerandarum plerumque varius esse potest, atque ex uniuscujusque arbitrio dependet; ideoque ad illum acutius excogitandum meminisse oportet eorum, quae dicta sunt in quinta propositione. Permulta quoque sunt ex levioribus hominum artificiis, ad quae invenienda tota methodus in hoc ordine disponendo consistit: sic si optimum anagramma conficere velis ex litterarum alicujus nominis transpositione, non opus est a facilioribus ad difficiliora transire, nec absoluta a respectivis distinguere, neque enim ista hic habent locum; sed sufficiet talem sibi proponere ordinem ad transpositiones litterarum examinandas, ut nunquam bis eaedem percurrantur, et sit illarum numerus, ex. gr., in certas classes ita distributus, ut statim appareat, in quibusnam major sit spes inveniendi quod quaeritur; ita enim saepe non longus erit, sed tantum puerilis labor. |

10. Caeterum hae tres ultimae propositiones non sunt separandae, quia ad illas simul plerumque est reflectendum, et pariter omnes ad methodi perfectionem concurrunt; neque multum intererat, utra prior doceretur, paucisque easdem hic explicavimus, quia nihil aliud fere in reliquo tractatu habemus faciendum, ubi exhibebimus in particulari quae hic in genere complexi sumus.

REGULA VIII

Si in serie rerum quaerendarum aliquid occurrat, quod intellectus noster nequeat satis bene intueri, ibi sistendum est, neque caetera quae sequuntur examinanda sunt, sed a labore supervacuo est abstinendum.

1. Tres regulae praecedentes ordinem praecipiunt et explicant; haec autem ostendit, quandonam sit omnino necessarius, et quando utilis tantum. Quippe quidquid integrum gradum constituit in illa serie, per quam a respectivis ad absolutum quid, vel contra, veniendum est, illud necessario ante omnia quae sequuntur est examinandum. Si vero multa, ut saepe fit, ad eundem gradum pertineant, est quidem semper utile, illa omnia ordine psrlustrare; hunc tamen ita stricte et rigide non cogimur observare, et plerumque, etiamsi non omnia, | sed pauca tantum vel unicum quid ex illis perspicue cognoscamus, ulterius tamen progredi licet.

2. Atque haec regula necessario sequitur ex rationibus allatis ad secundam; neque tamen existimandum est, hanc nihil novi continere ad eruditionem promovendam, etsi nos tantum a rerum quarumdam disquisitione arcere videatur, non autem ullam veritatem exponere: quippe Tyrones quidem nihil aliud docet, quam ne operam perdant, eadem fere ratione, qua secunda. Sed illis, qui praecedentes septem regulas perfecte noverint, ostendit qua ratione possint in qualibet scientia sibi ipsis ita satisfacere, ut nihil ultra cupiant: nam quicumque priores exacte servaverit circa alicujus difficultatis solutionem, et tamen alicubi sistere ab hac jubebitur, tunc certo cognoscet se scientiam quaesitam nulla prorsus industria posse invenire, idque non ingenii culpa, sed quia obstat ipsius difficultatis natura, vel humana conditio. Quae cognitio non minor scientia est, quam illa quae rei ipsius naturam exhibet; et non ille videretur sanae mentis, qui ulterius curiositatem extenderet.

2a. Quae omnia uno aut altero exemplo illustranda sunt. Si, verbi gratia, quaerat aliquis solius Mathematicae studiosus lineam illam, quam in Dioptrica anaclasticam vocant, | in qua scilicet radii paralleli ita refringantur, ut omnes post refractionem se in uno puncto intersecent, facile quidem animadvertet, juxta regulas quintam et sextam, hujus lineae determinationem pendere a proportione, quam servant anguli refractionis ad angulos incidentiae; sed quia hujus indagandae non erit capax, cum non ad Mathesim pertineat, sed ad Physicam, hic sistere cogetur in limine, neque aliquid aget, si hanc cognitionem vel a Philosophis audire, vel ab experientia velit mutuari: peccaret enim in regulam tertiam. Ac praeterea haec propositio compo-

1. ÖNCEKİ üç Kural izlenecek düzeni saptar ve açıklar; buna karşı, bu Kural ise onun ne zaman bütünüyle zorunlu ve ne zaman yalnızca yararlı olduğunu gösterir. Böylece, o dizide göreliden saltığa ya da saltıktan göreliye geçmemizi sağlayan ve tam bir adım oluşturan her şeyi ondan çıkacak herhangi bir sonuçtan önce yoklamak zorunludur. Ama eğer sık sık olduğu gibi birçok şey aynı adımla ilgiliyse, o zaman tümünü düzenli olarak gözden geçirmek hiç kuşkusuz her zaman yararlıdır; gene de bu durumda onu sıkı ve katı bir gözlemden geçirmek zorunda kalmayız, ve çoğu kez onu ilgilendiren şeylerin tümünü değil | ama ancak bir kaçını ya da yalnızca birini açıkça [393]
bilmemize karşın, daha ileri gitmemize izin verilebilir.

2. Bu Kural ikinciyi desteklemek için ortaya sürülen nedenlerin zorunlu bir sonucudur; ama eğitimin gelişmesi açısından yeni hiçbirşey kapsamadığı sanılmamalıdır, üstelik görünürde yalnızca bize belli şeyleri tartışmayı yasaklıyor ve herhangi bir gerçeklik açımlamıyor olmasına karşın. Hiç kuşkusuz, başlangıçtakilere yalnızca yararsız bir çalışmadan nasıl kaçınılacağını öğretir ve bunun için hemen hemen ikinci Kural ile aynı uslamlamaları kullanır. Ama önceki yedi Kuralı tam olarak öğrenmiş olanlara nasıl herhangi bir bilimde geriye istenecek hiçbirşeyin kalmayacağı bir yolda doyum bulabileceklerini gösterir; çünkü herhangi bir güçlüğün çözümünde önceki Kurallara tam olarak uyan, ve gene de bu Kural tarafından belli bir noktada durması bildirilen biri, o zaman ne olursa olsun hiçbir çabanın onu istenen bilgiye ulaştıramayacağını, ve anlığındaki bir eksiklikten ötürü değil ama güçlüğün kendisinin doğasından ya da insan olma koşulundan ötürü engellendiğini pekinlikle bilecektir. Ama bu bilgi bir bilgi olma niteliğini şeyin kendisinin doğasını sergileyenden daha az hak etmez; gerçekte merakını daha ileri götüren biri belli bir ansal kusur taşıyor gibi görünecektir.*

2a. Ama tüm bunları bir ya da iki örnekle göstermek gerekir. Eğer örneğin yalnızca Matematik çalışan biri dioptrikte anaklastik denilen ve | kendisinde koşut ışınla- [394]
rın kırınmadan sonra tümünün de tek bir noktada kesişecekleri bir yolda kırındıkları çizgiyi arasaydı, 5 ve 6'ncı Kurallara göre bu çizginin belirleniminin kırınma açısı ile geliş açısı arasındaki orantıya bağımlı olduğunu görmek kolay olurdu; ama Matematiği değil de Fiziği ilgilendirdiği için bu orantıyı bulacak durumda olmadığından, burada eşikte durmak zorunda kalır. Ne de bu bilgiyi felsefecilerden dinlemeye ya da deneyimden çıkarmaya çalışmasının herhangi bir yararı vardır, çünkü bu üçüncü Kuralı çiğnemek olacaktır. Dahası, bu önerme hem bileşik hem de

*[Burada metnin daha eski düzenlemelerinden araya yerleştirilen paragraflar 2a, 2b, ve 2c olarak belirtildi.]

görelidir; ama yeri geldiğinde ancak bütünüyle yalın ve saltık olanla ilgilendiğimiz zaman deneyimin pekin olduğunu göstereceğiz. Yine, böyle açılar arasında temelde herhangi bir orantının yattığını ve bunun gerçeğin çok yakınına geldiğini varsayması da boşuna olacaktır; çünkü o zaman bundan böyle anaklastik çizginin değil ama yalnızca varsaydığı orantıdan çıkarsanabilecek çizginin izinde olacaktır.

2b. Buna karşı, salt Matematik çalışmayan, ama birinci Kurala uygun olarak karşılaştığı her noktada gerçeği bulmakla uğraşan biri aynı güçlükle karşılaştığı zaman, ek olarak geliş ve kırınım açıları arasındaki bu orantının onların ortamın değişmesi yoluyla değişmelerine bağımlı olduğunu bulacaktır; dahası, bu değişimler ışının bütün ortam içersinden geçiş yolu üzerine bağımlıdır, ve
[395] bu geçişin bilgisi ışığın eyleminin | doğasının bilinmesini öngerektirir ki, bunu anlamak için genel olarak doğal gizilliğin [*potentia naturalis*] ne olduğunu bilmemiz gerekir, ve bu sonuncusu bütün bu dizideki en saltık terimdir [*maxime absolutum*]. Öyleyse, bir ansal sezgi yoluyla bunu açıkça kavradığı zaman, beşinci Kurala uygun olarak aynı adımlarla geriye doğru ilerleyecektir; ve ikinci basamakta ışığın doğasını hemen belirliyemiyorsa, yedinci Kurala göre tüm başka doğal gizillikleri sıralayacaktır, öyle ki başka birinin bilgisi bunu anlamada ona en azından öykünme [*imitatio*] yoluyla (ki buna birazdan geleceğiz) yardım edebilsin; bundan sonra, ışının bütün ortamdan nasıl geçtiğini soracak, ve böylece sırayla öteki noktaları geçerek sonunda anaklastik çizginin kendisine ulaşacaktır. Bunun şimdiye dek birçok araştırmacının çabalarına direnmesine karşın, yöntemimizi tam olarak uygulayan birinin sorunun açık bir bilgisine ulaşmasını engeleyebilecek hiçbirşey görmüyorum.

2c. Ama tüm örneklerin en güzelini verelim. Eğer biri bilgileri için insan Usunun yeterli olduğu tüm gerçekleri yoklama sorununu önüne koyarsa (ki sanırım bu ciddi olarak sağlam bir anlağa erişmeye çabalayan herkes tarafından yaşamda en azından bir kez üstlenilmesi gereken bir görevdir), o zaman yukarıda verilen Kurallara göre hiç kuşkusuz anlaktan önce hiçbirşeyin bilinemeyeceğini bulacaktır, çünkü başka her şeyin bilgisi ona bağımlıdır, tersi değil; böylece, arı anlağın bilgisinden yaklaşık olarak çıkan herşeyi açıkça algıladıktan sonra, anlağın dışında taşıdığımız tüm başka bilgilenme aletle-
[396] rini de sıralayacaktır; ve bunlar yalnızca ikidir, e.d. | düşlem ve duyu [*phantasia et sensus*]. Buna göre tüm çabalarını bu üç bilgilenme kipini ayırdetmeye ve yoklamaya ayıracaktır, ve gerçeklik ya da yanlışlığın sözcüğün asıl anlamında yalnızca anlakta olabileceğini

sita adhuc est et respectiva; atqui de rebus tantum pure simplicibus et absolutis experientiam certam haberi posse dicetur suo loco. Frustra etiam proportionem inter ejusmodi angulos aliquam supponet, quam omnium verissimam esse suspicabitur; tunc enim non amplius anaclasticam quaereret, sed tantum lineam, quae suppositionis suae rationem sequeretur.

2b. Si vero aliquis, non solius Mathematicae studiosus, sed qui, juxta regulam primam, de omnibus quae occurrunt veritatem quaerere cupiat, in eandem difficultatem inciderit, ulterius inveniet, hanc proportionem inter angulos incidentiae et refractionis pendere ab eorundem mutatione propter varietatem mediorum; rursum hanc mutationem pendere a modo, quo radius penetrat per totum diaphanum, atque hujus penetrationis cognitionem supponere illuminationis naturam | etiam esse cognitam; denique ad illuminationem intelligendam sciendum esse, quid sit generaliter potentia naturalis, quod ultimum est in tota hac serie maxime absolutum. Hoc igitur postquam per intuitum mentis clare perspexerit, redibit per eosdem gradus, juxta regulam quintam; atque si statim in secundo gradu illuminationis naturam non possit agnoscere, enumerabit, per regulam septimam, alias omnes potentias naturales, ut ex alicujus alterius cognitione saltem per imitationem, de qua postea, hanc etiam intelligat; quo facto quaeret, qua ratione penetret radius per totum diaphanum, et ita ordine caetera persequetur, donec ad ipsam anaclasticam pervenerit. Quae etiamsi a multis frustra hactenus fuerit quaesita, nihil tamen video quod aliquem nostra methodo perfecte utentem ab illius evidenti cognitione possit impedire.

2c. Sed demus omnium nobilissimum exemplum. Si quis pro quaestione sibi proponat examinare veritates omnes, ad quarum cognitionem humana ratio sufficiat, quod mihi videtur semel in vita faciendum esse ab iis omnibus, qui serio student ad bonam mentem, ille profecto per regulas datas inveniet, nihil prius cognosci posse quam intellectum, cum ab hoc caeterorum omnium cognitio dependeat, et non contra; perspectis deinde illis omnibus quae proxime sequuntur post intellectus puri cognitionem, inter caetera enumerabit quaecumque alia habemus instrumenta cognoscendi praeter intellectum, quae sunt tantum duo, nempe | phantasia et sensus. Omnem igitur collocabit industriam in distinguendis et examinandis illis tribus cognoscendi modis, videnque veritatem proprie vel fal-

sitatem non nisi in solo intellectu esse posse, sed tantummodo ab aliis duobus suam saepe originem ducere, attendet diligenter ad illa omnia, a quibus decipi potest, ut caveat, et enumerabit exacte vias omnes, quae hominibus patent ad veritatem, certam ut sequatur: neque enim tam multae sunt, quin facile omnes et per sufficientem enumerationem inveniat, quodque mirum et incredibile videbitur inexpertis, statim atque distinxerit circa singula objecta cognitiones illas, quae memoriam tantum implent vel ornant, ab iis propter quas vere aliquis magis eruditus dici debet: quod facile etiam assequetur ... sentiet omnino se nihil amplius ignorare ingenii defectu vel artis, neque quidquam prorsus ab alio homine sciri posse, cujus etiam non sit capax, modo tantum ad illud idem, ut par est, mentem applicet. Et quamvis multa saepe ipsi proponi possint, a quibus quaerendis per hanc regulam prohibebitur: quia tamen clare percipiet, illa eadem omnem humani ingenii captum excedere, non se idcirco magis ignarum esse arbitrabitur, sed hoc ipsum, quod sciet rem quaesitam a nemine sciri posse, si aequus est, curiositati suae sufficiet abunde.

3. Atqui ne semper incerti simus, quid possit animus, neque perperam et temere laboret, antequam ad res in particulari cognoscendas nos accingamus, oportet semel in vita diligenter quaesivisse, quarumnam cogni|tionum humana ratio sit capax. Quod ut melius fiat, ex aeque facilibus, quae utiliora sunt, priora semper quaeri debent.

4. Haec methodus siquidem illas ex mechanicis artibus imitatur, quae non aliarum ope indigent, sed tradunt ipsaemet, quomodo sua instrumenta facienda sint. Si quis enim unam ex illis, ex. causa, fabrilem vellet exercere, onmibusque instrumentis esset destitutus, initio quidem uti cogeretur duro lapide, vel rudi aliqua ferri massa pro incude, saxum mallei loco sumere, ligna in forcipes aptare, aliaque ejusmodi pro necessitate colligere; quibus deinde paratis, non statim enses aut cassides, neque quidquam eorum, quae fiunt ex ferro, in usus aliorum cudere conarentur; sed ante omnia malleos, incudem, forcipes, et reliqua sibi ipsi utilia fabricaret. Quo exemplo docemur, cum in his initiis nonnisi incondita quaedam praecepta, et quae videntur potius mentis nostris ingenita quam arte parata, poterimus invenire, non statim Philosophorum lites dirimere, vel solvere Mathematicorum nodos, illorum ope esse tentandum; sed iisdem prius utendum ad alia,

görerek—gerçi kökenini sık sık öteki iki yetiden alsa bile—, tetikte olabilmek için onu aldatabilecek herşeyi dikkatle kollayacaktır. Ve yolunu güvenle izleyebilmek için, insanın önünde apaçık yatan gerçekliğe götüren tüm yolları tam olarak sıralayacaktır; bunlar tümünün de yeterli bir sıralama yoluyla kolayca bulunamayacağı denli çok değildir, ve gerçi bu deneyimsiz birine hayranlık verici ve inanılmaz görünecek olsa da, tek tek nesneler açısından yalnızca belleği doldurup süsleyecek bilgileri kişinin gerçekten daha bilgili sayılmasına neden olanlardan ayırdeder etmez (ki bunu yapması kolay olacaktır) ... ona hiçbir bilginin herhangi bir anlak ya da beceri yoksunluğundan ötürü kapalı kalmayacağı, ve anlığını sonuda dek kullanmasına karşın bilemediği hiçbirşeyin ne olursa olsun başka hiçbir insan tarafından da bilinemeyeceği yargısına varacaktır. Ve belki de karşısına sık sık araştırılmaları ona bu Kural tarafından yasaklanan birçok sorunun çıkmasına karşın, gene de onların tüm insan anlığının sınırlarını geçtiğini açıkça gördüğü için, bu yüzden kendini daha bilgisiz saymayacaktır; tersine, eğer haktanır biriyse, çözümün hiç kimse tarafından bilinemeyeceğini bilmesi merakını bütünüyle doyuracaktır.

3. Ama anlığın neyi başarabileceği konusunda her zaman belirsizlik içinde kalmamamız için, ve onun yanlış olarak ve rasgele çabalamaması için, şeyleri tikel noktalarda düşünmeye geçmeden önce yaşamımızda bir kez insan Usunun sözcüğün tam anlamıyla hangi | düşünce- [397]
lere yetenekli olduğunu dikkatle araştırmamız gerekir. Bu amaca daha tam olarak ulaşabilmek için, eşit ölçüde kolay olanlar arasında her zaman ilkin daha yararlı olanı irdelemek gerekir.

4. Bu yöntem gerçekten de kendilerinden başka hiçbirşeyin yardımına gereksinmeyen ama aletlerinin nasıl yapılacağını kendileri saptayan mekanik zanaatlar tarafından kullanılan uygulayımlara öykünür. Böylece bir kimse bunlardan herhangi birinde, örneğin bir nalbantın zanaatında çalışmayı istediği ve tüm aletlerden yoksun olduğu zaman, ilkin örs olarak sert bir taş ya da kaba bir demir parçasını kullanmak, bir çekiç yerine bir kaya parçası almak zorunda kalacak, maşa olarak tahta parçalarından yararlanacak ve kendine durumun gerektirdiği gibi böyle başka aletler bulacaktır. Bunlarla hemen kılıçlar ya da miğferler ya da başkalarının kullanımı için üretilmiş demir eşyalar dövmeye girişmeyecek, ama herşeyden önce bir çekiç, örs, maşalar ve kendi kullanımı için başka aletler yapacaktır. Böylece başlangıçta sanat yoluyla üretilmekten çok görünürde yalnızca anlığımıza doğuştan ait olan birkaç kaba ilke bulduğumuz için, bu örnek bize onların yardımıyla hemen Felsefecilerin tartışmalarını bir karara bağlamaya ya da Matematikçilerin

düğümlerini çözmeye girişmememiz gerektiğini, tersine onları herşeyden önce gerçekliğin yoklanması için büyük ölçüde zorunlu başka herşeyi araştırmak için dikkatle kullanmamız gerektiğini öğretir. Ve bunları bulmanın genellikle Geometri ya da Fizik ya da başka disiplinler tarafından ortaya sürülen her tür problemin çözümünden daha güç görünmesi için hiçbir neden yoktur.

5. Ama burada insan bilgisinin ne olduğunu ve ne düzeye dek genişlediğini araştırmaktan daha yararlı hiçbirşey olamaz. Böylece tam bunu daha önce ortaya koyduğumuz
[398] | Kuralların yardımıyla öncelikle araştırılması gerektiğine inandığımız tek bir soruda toparlıyoruz. Bu araştırma gerçeklik için en küçük bir sevgi duyan herkes tarafından yaşamda en az bir kez yapılmalıdır, çünkü bu sorunun araştırılmasına bilmenin gerçek aletleri ve bütün yöntem katılırlar. Ama hiçbirşey bana birçoklarının yaptığı gibi doğanın gizleri üzerine, göklerin burada aşağıda yeryüzü üzerindeki etkileri üzerine, gelecekteki şeyleri önceden bilme ve benzeri noktalar üzerine gözüpek tartışmalara girenlerin ve bunu daha insan usunun bunların çözümü için yeterli olup olmadığını bile sormaksızın yapanların davranışından daha uygunsuz görünmez. Ve sık sık dışımızda ve bize bütünüyle yabancı olan şeyler üzerine bile hiç kuşku duymadan yargıda bulunurken, bizim kendimizde olduğunu duyumsadığımız o anlığın sınırlarını tanımlamanın da böylesine zorlu ve güç bir iş gibi görülmemesi gerekir. Ne de, şeylerin anlığımızın yoklamasına tek tek nasıl konu olduklarını görebilmek için, bu evrende kapsanan herşeyi düşüncede kucaklama işi öylesine olağanüstü büyük bir görevdir; çünkü hiçbirşey yukarıda betimlenen ve onu pekin sınırlar içersine kuşatmaya ya da bir dizi başlık altında düzenlemeye yönelik sıralama yönteminin çabalarını yenecek denli çok yanlı ya da dağınık olamaz. Ama bunu sınayabilmek için önümüzdeki problemde ilk olarak ona ait herşeyi iki bölüme ayırırız; çünkü ya bilgiye yetenekli olan bizimle, ya da bilinebilecek şeylerle ilgili olması gerekir; ve bu ikisini ayrı ayrı tartışacağız.

6. Kendimizde yalnızca anlağın bilmeye yetenekli olduğunu görürüz; ama anlak öteki üç yeti, eş deyişle imgelem, duyu ve bellek tarafından ya desteklenebilir ya da engellenebilir. Öyleyse bu yetileri sırayla yoklamamız gerekir,
[399] öyle ki her birinin nerede bir | engel olabildiğini görüp kendimizi buna karşı kollayabilelim, ya da yararlı olabildikleri yerde tüm kaynaklarını kullanıma koyabilelim. Buna göre, sorunumuzun bu ilk bölümü sonraki Önermede gösterileceği gibi yeterli bir sıralama aracılığıyla tartışılacaktır.

7. İkinci olarak, yalnızca anlak ile ilgili oldukları ölçüde irdelenmeleri gereken şeylerin kendilerine geliyoruz; bu anlamda onları en yüksek düzeyde yalın doğalı ve kar-

quaecumque ad veritatis examen magis necessaria sunt, summo studio perquirenda, cum praecipue nulla ratio sit, quare difficilius videatur haec eadem invenire, quam ullas quaestiones ex iis, quae in Geometria vel Physica aliisque disciplinis solent proponi.

5. At vero nihil hic utilius quaeri potest, quam quid sit humana cognitio et quousque extendatur. Ideoque nunc hoc ipsum unica quaestione complectimur, quam | omnium primam per regulas jam ante traditas examinandam esse censemus; idque semel in vita ab unoquoque ex iis, qui tantillum amant veritatem, esse faciendum: quoniam in illius investigatione vera instrumenta sciendi et tota methodus continetur. Nihil autem mihi videtur ineptius, quam de naturae arcanis, coelorum in haec inferiora virtute, rerum futurarum praedictione, et similibus, ut multi faciunt, audacter disputare, et ne quidem tamen unquam, utrum ad illa invenienda humana ratio sufficiat, quaesivisse. Neque res ardua aut difficilis videri debet, ejus, quod in nobis ipsis sentimus, ingenii limites definire, cum saepe de illis etiam, quae extra nos sunt et valde aliena, non dubitemus judicare. Neque immensum est opus, res omnes in hac universitate contentas cogitatione velle complecti, ut, quomodo singulae mentis nostrae examini subjectae sint, agnoscamus: nihil enim tam multiplex esse potest aut dispersum, quod per illam, de qua egimus, enumerationem certis limitibus circumscribi atque in aliquot capita disponi non possit. Ut autem hoc experiamur, in quaestione proposita primo, quidquid ad illam pertinet, in duo membra dividimus: referri enim debet, vel ad nos, qui cognitionis sumus capaces, vel ad res ipsas, quae cognosci possum; quae duo separatim discutimus.

6. Et quidem in nobis advertimus, solum intellectum scientiae esse capacem; sed a tribus aliis facultatibus hanc juvari posse vel impediri, nempe ab imaginatione, sensu, et memoria. Videndum est igitur ordine, quid singulae ex his facultatibus obesse possint, ut | caveamus, vel prodesse, ut omnes illarum copias impendamus. Atque ita haec pars per sufficientem enumerationem erit discussa, ut ostendetur in sequenti propositione.

7. Veniendum deinde ad res ipsas, quae tantum spectandae sunt prout ab intellectu attinguntur; quo sensu divi-

dimus illas in naturas maxime simplices, et in complexas sive compositas. Ex simplicibus nullae esse possunt, nisi vel spirituales, vel corporeae, vel ad utrumque pertinentes; denique ex compositis alias quidem intellectus tales esse experitur, antequam de iisdem aliquid determinare judicet, alias autem ipse componit. Quae omnia fusius exponentur in duodecima propositione, ubi demonstrabitur falsitatem nullam esse posse, nisi in his ultimis quae ab intellectu componuntur, quas idcirco adhuc distinguimus in illas, quae ex simplicissimis naturis et per se cognitis deducuntur, de quibus in toto sequenti libro tractabimus, et illas, quae alias etiam praesupponunt, quas a parte rei compositas esse experimur, quibus exponendis tertium librum integrum destinamus.

8. Et quidem in toto tractatu conabimur vias omnes, quae ad cognitionem veritatis hominibus patent, tam accurate persequi et tam faciles exhibere, ut quicumque hanc totam methodum perfecte didicerit, quantumvis mediocri sit ingenio, videat tamen nullas omnino sibi | potius quam caeteris esse interclusas, nihilque amplius se ignorare ingenii defectu vel artis. Sed quoties ad alicujus rei cognitionem mentem applicabit, vel illam omnino reperiet, vel certe ab aliquo experimento pendere perspiciet, quod in sua potestate non sit, ideoque non culpabit ingenium suum, quamvis ibi sistere cogatur, vel denique rem quaesitam omnem humani ingenii captum excedere demonstrabit, ac proinde non se idcirco magis ignarum esse arbitrabitur, quia non minor scientia est hoc ipsum quam quodvis aliud cognovisse.

maşık ve bileşik doğalı olanlar olarak ayırırız. Yalın doğalar ya tinsel [*spirituales*] ya da cisimsel [*corporeus*] ya da hem tinsel hem de cisimsel olmalıdır; son olarak, bileşik olanlar durumunda anlağın onlara ilişkin herhangi birşeyi belirleyebileceği yargısında bulunmadan önce bileşik olarak görgüledikleri [*experitur*], ama bir de kendisinin bileştirdikleri vardır. Tüm bunlar onikinci Önermede uzunlamasına açımlanacak ve orada yalnızca bu sonuncular, e.d. anlağın kendisi tarafından bileştirilenler durumunda yanlışın olanaklı olduğu tanıtlanacaktır; bu nedenledir ki bunları daha öte ayıracağız—bir yanda, en yalın olan ve kendilerinde bilinen doğalardan çıkarsanabilir olanlar olarak (ki bunları sonraki kitabın bütününde inceleyeceğiz), ve öte yanda, şeyler açısından bileşik olduklarını görgülediğimiz başkalarının varoluşunu öngerektirenler olarak (ki bütün bir üçüncü kitabı bunları açımlamaya ayıracağız).

8. Ama aslında bu İncelemenin bütününde gerçekliğin bilgisi için insanlara açık olan tüm yolları öylesine sağın olarak izleyeceğiz ve öylesine kolayca sergileyeceğiz ki, bu yöntemin bütününü eksiksiz olarak öğrenen herhangi bir insan, ansal yeteneği ne denli ortalama olursa olsun, gerçekliğe götüren | hiçbir yolun başka herkese kapalı [400]
olmadıkça ona da kapalı olmadığını, ve bundan böyle bilgisizliğinin ne anlığındaki bir eksikliğe ne de yordamına [*ars*] bağlı olmadığını görebilecektir. Ama anlığını belli bir sorunun bilgisi üzerine ne denli sık yöneltirse, ya tam olarak başarılı olacak, ya da başarının onun gücü içinde olmayan bir deneye bağımlı olduğunu anlayacak, ve bu durumda orada durup kalmak zorunda olmasına karşın bu nedenle anlığını suçlamayacaktır; ya da, son olarak, istenen şeyin insan anlığının bilme yetisini bütünüyle aştığını gösterebilecek, ve dolayısıyla bu yüzden kendini daha az bilgisiz görmeyecektir, çünkü bunu öğrenmiş olmak başka herhangi birşeyin bilgisinden daha önemsiz bir bilgi değildir.

REGULA IX

Oportet ingenii aciem ad res minimas et maxime faciles totam convertere, atque in illis diutius immorari, donec assuescamus veritatem distincte et perspicue intueri.

1. Expositis duabus intellectus nostri operationibus, intuitu et deductione, quibus solis ad scientias addiscendas utendum esse diximus, pergimus in hac et sequenti propositione explicare, qua industria possimus aptiores reddi ad illas exercendas, et simul duas praecipuas ingenii facultates excole-

KURAL IX

Anlığımızı bütünüyle en küçük ve en kolay şeylere karşı çevirmeli ve gerçekliği seçik ve duru sezgi yoluyla ayrımsama alışkanlığını kazanıncaya dek uzun bir süre üzerlerinde durmalıyız.

1. ANLAĞIMIZIN iki işlemini—*sezgi* ve *tümdengelim*—açımladıktan ve bilimleri öğrenmede yalnızca onlardan yararlanmamız gerektiğini söyledikten sonra, şimdi bu ve izleyen Önermede onları kullanmada nasıl daha yetkin [*aptus*] olabileceğimizi, ve aynı zamanda anlığın kendine özgü iki yetisini, *görüş keskinliği* [*perspicacitas*], e.d. tekil olgu-

ları seçik olarak sezme yetisini, ve *kavrayış keskinliği* [*sagacitas*], e.d. belli olguları başkalarından ustaca çıkarsama yetisini nasıl geliştirebileceğimizi açıklamaya geçelim.

2. Ve hiç kuşkusuz ansal sezgimizi nasıl kullanacağımızı onu gözlerimizi kullanış yolumuzla karşılaştırarak öğreneceğiz; çünkü birçok nesneyi bir ve aynı bakışla görmeye
[401] [*eodem intuitu respicere*] çalışan biri | onlardan hiç birini seçik olarak göremez; ve benzer olarak birçok şeye aynı zamanda tek bir düşünce ediminde dikkat etmeye alışmış birinin anlığı karışır. Ama tıpkı çok ince işlemlerde çalışan ve bakışlarını dikkatle ayrı ayrı noktalara yöneltmeye alışmış olan ustaların böylelikle en küçük ve en ince şeyleri ayırdetme yeteneğini kazanmaları gibi, düşüncelerini aynı zamanda çeşitli nesnelerde dağıtmayıp tersine her zaman bütünüyle en yalın ve en kolay şeyleri irdelemede kullananlar da keskin görüşlü [*perspicax*] olurlar.

3. Ama daha güç olanı daha güzel görmek ölümlülerin ortak bir kusurudur; ve bir şey için çok duru ve yalın bir neden gördükleri zaman çoğu kez hiçbirşey öğrenmediklerini düşünürler, ama bu arada kendilerini belli ince ve derin felsefi uslamlamalara hayranlıkta yitirirler, üstelik bunlar çoğunlukla hiç kimsenin yeterince iyi incelemediği temeller üzerine dayansalar bile; gerçekte bunlar sağlıklı olmayan kafalardır ki, karanlığa aydınlıktan daha çok değer verirler. Ama belirtmeye değer ki gerçek bilgileri olanlar gerçekliği ister yalın isterse bulanık olan bir nesneden elde etsinler eşit kolaylıkla tanırlar; bir kez ona ulaşır ulaşmaz onu benzer, tek ve seçik bir edim yoluyla kavrarlar; bütün ayrım hiç kuşkusuz bizi birincil ve en yüksek derecede saltık olan ilkelerden başlayarak biraz uzakta yatan gerçekliğe götürüyorsa daha uzun olması gereken yolda yatar.

4. Öyleyse herkesin kendini düşüncesinde aynı zamanda hem öylesine az sayıda hem de öylesine yalın şeyleri kucaklamaya alıştırması gerekir ki, hiçbir zaman en büyük seçiklikle bildiği nesnelerinkine eşit seçikliği olan bir sez-
[402] gide | göremediği herhangi birşeyin bilgisini taşıdığına inanmayacaktır. Hiç kuşkusuz, kimileri böyle birşeye başkalarından çok daha büyük bir yatkınlıkla doğarlar, ama anlık öğrenme ve alıştırma yoluyla bunun için çok daha yatkın kılınabilir; gene de, bana öyle görünüyor ki, burada herşeyden önce özellikle vurgulanması gereken nokta herkesin kendini bilimlerden hiç birinin çok yüksek ve bulanık şeylerden değil ama yalnızca kolay ve daha açıkta olandan çıkarsanamayacak denli gizli [*occultus*] olmadığına sıkı sıkıya inandırmasıdır.

5. Çünkü örneğin herhangi bir doğal gücün bir ve aynı kıpıda [*instans*] ve hiç kuşkusuz aradaki bütün ortam [*medius*] içersinden uzaktaki bir noktaya geçmesinin olanaklı olup olmadığını yoklamak istersem, böyle eylemlerin aynı

re, perspicacitatem scilicet, res singulas distincte intuendo, et sagacitatem, unas ex aliis artificiose deducendo.

2. Et quidem, quomodo mentis intuitu sit utendum, vel ex ipsa oculorum comparatione cognoscimus: nam qui vult multa simul objecta eodem intuitu respicere, | nihil illorum distincte videt; et pariter, qui ad multa simul unico cogitationis actu solet attendere, confuso ingenio est. Sed Artifices illi, qui in minutis operibus exercentur, et oculorum aciem ad singula puncta attente dirigere consueverunt, usu capacitatem acquirunt res quantumlibet exiguas et subtiles perfecte distinguendi; ita etiam illi, qui variis simul objectis cogitationem nunquam distrahunt, sed ad simplicissima quaeque et facillima consideranda totam semper occupant, fiunt perspicaces.

3. Est autem commune vitium Mortalibus, ut quae difficilia pulchriora videantur; et plerique nihil se scire existimant, quando alicujus rei causam valde perspicuam et simplicem vident, qui interim sublimes quasdam et alte petitas Philosophorum rationes admirantur, etiamsi illae ut plurimum fundamentis nitantur a nemine unquam satis perspectis, male sani profecto qui tenebras chariores habent quam lucem. Atqui notandum est illos, qui vere sciunt, aequa facilitate dignoscere veritatem, sive illam ex simplici subjecto, sive ex obscuro eduxerunt: unamquamque enim simili, unico, et distincto actu comprehendunt, postquam semel ad illam pervenerunt; sed tota diversitas est in via, quae certe longior esse debet, si ducat ad veritatem a primis et maxime absolutis principiis magis remotam.

4. Assuescant igitur omnes oportet tam pauca simul et tam simplicia cogitatione complecti, ut nihil unquam se scire putent, quod non aeque distincte intuean|tur ac illud quod omnium distinctissime cognoscunt. Ad quod quidem nonnulli longe aptiores nascuntur, quam caeteri, sed arte etiam et exercitio ingenia ad hoc reddi possunt longe aptiora; unumque est quod maxime hic monendum mihi videtur, nempe ut quisque firmiter sibi persuadeat, non ex magnis et obscuris rebus, sed ex facilibus tantum et magis obviis scientias quantumlibet occultas esse deducendas.

5. Nam, e. g., si velim examinare, utrum aliqua potentia naturalis possit eodem instanti transire ad locum distantem, et per totum medium, non statim ad magnetis vim, vel astrorum

influxus, sed ne quidem ad illuminationis celeritatem mentem convertam, ut inquiram, utrum forte tales actiones fiant in instanti: hoc enim difficilius possem probare quam quod quaeritur; sed potius ad motus locales corporum reflectam, quia nihil in toto hoc genere magis sensibile esse potest, et advertam, lapidem quidem non posse in instanti ex uno loco ad alium pervenire, quia corpus est; potentiam vero, similem illi quae lapidem movet, nonnisi in instanti communicari, si ex uno subjecto ad aliud nuda perveniat. Verbi gr., si quantumvis longissimi baculi unam extremitatem moveam, facile concipio potentiam, per quam illa pars baculi movetur, uno et eodem instanti alias etiam omnes ejus partes necessario movere, quia tunc communicatur nuda, neque in aliquo corpore existit, ut in lapide a quo deferatur.

6. Eodem modo, si agnoscere velim, quomodo ab una et eadem simplici causa contrarii simul effectus possint | produci, non pharmaca a Medicis mutuabor, quae humores quosdam expellant, alios retineant; non de Luna hariolabor, illam per lumen calefacere, et refrigerare per qualitatem occultam; sed potius intuebor libram, in qua idem pondus uno et eodem instanti unam lancem elevat, dum aliam deprimit, et similia.

kıpıda yer alıp almadıklarını bulabilmek için hemen düşünme yetimi manyetizma kuvvetine ya da yıldızların etkisine ya da giderek ışık hızına çevirmem, çünkü bunları tanıtlamak aradığımız yanıtı bulmaktan daha güç olabilir; tersine, cisimlerin yerel devimleri üzerine düşünürüm, çünkü bütün bu alanda duyulara ondan daha açık başka hiçbirşey yoktur. Ve görürüm ki, bir taş bir cisim olduğu için bir ve aynı kıpıda bir başka yere geçemezken, gene de taşı devindirene benzer bir kuvvet, eğer bir nesneden bir başkasına engelsizce geçerse, tam olarak aynı kıpıda iletilebilir. Örneğin, eğer herhangi bir uzunluktaki bir çubuğun bir ucunu devindirirsem, çubuğun o ucunu devindiren gücün bir ve aynı kıpıda zorunlu olarak tüm başka parçaları da devindirdiğini kolayca anlarım, çünkü o zaman kuvvet engelsizce iletilir ve herhangi bir cisimde, örneğin onu yanısıra çeken taşta bulunmaz.

6. Aynı yolda, eğer bir ve aynı yalın nedenin nasıl aynı zamanda aykırı etkiler | üretebildiğini bilmeyi istersem, [403]
doktorların belli sıvıları dışarı atan ve başkalarını tutan ilaçlarını ödünç almaya yönelmem; ne de ayın ışığı ile ısıtması ve bir gizli nitelik yoluyla soğutması üzerine saçma sapan şeyler söylerim; tersine, gözlerimi aynı ağırlık tarafından kollarından biri yükseltilirken aynı kıpıda öteki indirilen terazinin üzerine vb. dikerim.

REGULA X

Ut ingenium fiat sagax, exerceri debet in iisdem quaerendis, quae jam ab aliis inventa sunt, et cum methodo etiam levissima quaeque hominum artificia percurrere, sed illa maxime, quae ordinem explicant vel supponunt.

1. Eo me fateor natum esse ingenio, ut summam studiorum voluptatem non in audiendis aliorum rationibus, sed in iisdem propria industria inveniendis semper posuerim; quod me unum cum juvenem adhuc ad scientias addiscendas allexisset, quoties novum inventum aliquis liber pollicebatur in titulo, antequam ulterius legerem, experiebar utrum forte aliquid simile per ingenitam quandam sagacitatem assequerer, cavebamque exacte, ne mihi hanc oblectationem innocuam festina lectio praeriperet. Quod toties successit, ut tandem animadverterim, me non amplius, ut caeteri solent, per vagas et caecas disquisitiones, fortunae auxilio potius quam artis, ad rerum

KURAL X

Anlığa kavrayış keskinliği kazandırabilmek için başkaları tarafından önceden bulunan şeyler üzerinde kafa yormalı, ve insan buluşlarının en önemsizleri bile, ama özellikle kendilerinde bir düzen açımlayan ya da varsayanlar, yöntemli olarak gözden geçirilmelidir.

1. ÖYLE bir ansal yatkınlık ile doğmuş olmalıyım ki, bana her zaman en yüksek anlıksal doyumu veren şey başkalarının uslamlamalarını dinlemek değil ama bunları kendi öz çabalarım yoluyla bulmaktır. Beni daha gençliğimde kendimi bilime vermeye götüren şey yalnızca ve yalnızca bu olduğu için, ne zaman herhangi bir kitap başlığı bende yeni bir buluş beklentisi yaratsa, okumayı daha öte sürdürmeden önce belli bir doğuştan kavrayış keskinliği aracılığıyla benzer şeyleri başarıp başaramayacağımı dener ve kitabı apar topar okumanın beni bu zararsız hazdan yoksun bırakmamasına dikkat ederdim. Başarılarım öyle sık oldu ki sonunda bundan böyle başkalarının genellikle yaptıkları gibi, e.d. beceriden çok talihe bağlı bulanık ve kör araştırmalar yoluyla gerçek-

liğe ulaşamayacağımın bilincine vardım; uzun deneylerden sonra bu araştırmalarda oldukça yardımları dokunan
[404] belli kurallar buldum ve daha sonra | daha çoğunu geliştirmek için bunlardan yararlandım. Böylece dikkatle bu yöntemin bütününü geliştirdim ve daha baştan tümü içinde en verimli olan inceleme yolunu izlemiş olduğum kanısına sarıldım.

2. Ama herkesin anlığı doğal olarak sorunları kendi gücüne güvenerek araştırma eğiliminde olmadığı için, bu Önerme hemen daha güç ve daha çetrefil sorunlarla uğraşmamamız, tersine ilkin en kolay ve en yalın olan, ama hepsinden de önce içlerinde belli bir düzenin hüküm sürdüğü işlemleri tartışmamız gerektiğini öğretir—örneğin kumaş ve kilim dokumacılarının, ya da nakış işleyen ya da ipliklerle sınırsız bir türlülükte nakış modelleri üreten kadınların sanatları, ayrıca tüm sayı oyunları ve Aritmetiğe ait olan herşey ve benzerleri. Çözümleri başkalarından ödünç almadığımız ama kendimiz bulduğumuz sürece tüm bu çabaların anlığımızı güçlendirmesi ne harikadır. Çünkü bu sanatlarda hiçbirşey gizli kalmadığı için, ve herşey insan bilgisinin sığasına ayarlandığı için, bize en büyük seçiklikle sayısız düzen gösterirler ki tümü de birbirinden ayrı olmalarına karşın gene de kurallıdır, ve insan kavrayış keskinliğinin bütünü onlara gerektiği gibi uymaktan oluşur.

3. Bu nedenleydi ki bu araştırmaların yöntemli olarak yürütülmesinde diretmiştik, ve daha az önemli konularda bu bütünüyle incelenen şeylerin kendilerinde varolan ya da kaynağını inceden inceye düşünmede bulan düzenin değişmez gözleminden oluşur. Örneğin anlamı bir şifrenin arkasında gizlenen bir yazıyı okumak istersek, burada bir düzenin görünmemesine karşın gene de imgesel bir düzen yaratırız, ve bunu hem tek tek harfler, sözcükler ya da tümceler konusunda taşıyabileceğimiz tüm önyargıları
[405] sınayabilmek için, | hem de onları toparladığımız zaman onlardan çıkarsayabileceğimiz herşeyi sıralayabilecek bir yolda düzenleyebilmek için yaparız. Böyle durumlarda herşeyden çok rasgele ve yöntemsiz bir yolda tahminlerde bulunarak zamanımızı boşa harcamamaya dikkat etmeliyiz; çünkü çözümün sık sık yöntem olmaksızın şanslı insanlar tarafından belki de kimi zaman yöntemle olduğundan da çabuk bulunabilmesine karşın, gene de böyle bir işlem yolu anlığın ışığını zayıflatarak insanları boş ve çocuksu olana alıştırabilir, ve böylece daha sonra anlıkları şeylerin yüzeyine sarılarak onun altına işleme yeteneğini yitirir. Ama bu arada kendilerini yalnızca yüksek ve ciddi şeylere verip te yıllarca zahmetten sonra umudettikleri derin bilgiyi değil ama yalnızca kafa karışıklığı bulanların yanılgılarına da düşmemeliyiz. Bu yüzden ilkin daha kolay olan şeyler üzerinde ama yöntemli olarak çalışmalı,

veritatem pervenire, sed certas regulas, quae ad hoc non parum juvant, longa experientia percepisse; quibus usus sum postea ad | plures excogitandas, atque ita hanc totam methodum diligenter excolui, meque omnium maxime utilem studendi modum ab initio sequutum fuisse mihi persuasi.

2. Verum, quia non omnium ingenia tam propensa sunt a natura rebus proprio marte indagandis, haec propositio docet, non statim in difficilioribus et arduis nos occupari oportere, sed levissimas quasque artes et simplicissimas prius esse discutiendas, illasque maxime, in quibus ordo magis regnat, ut sunt artificum qui telas et tapetia texunt, aut mulierum quae acu pingunt, vel fila intermiscent texturae infinitis modis variatae; item omnes numerorum lusus et quaecumque ad Arithmeticam pertinent, et similia, quae omnia mirum quantum ingenia exerceant, modo non ab aliis illorum inventionem mutuemur, sed a nobis ipsis. Cum enim nihil in illis maneat occultum, et tota cognitionis humanae capacitati aptentur, nobis distinctissime exhibent innumeros ordines, omnes inter se diversos, et nihilominus regulares, in quibus rite observandis fere tota consistit humana sagacitas.

3. Monuimusque idcirco, quaerenda esse illa cum methodo, quae in istis levioribus non alia esse solet, quam ordinis, vel in ipsa re existentis, vel subtiliter excogitati, constans observatio: ut si velimus legere scripturam ignotis characteribus velatam, nullus quidem ordo hic apparet, sed tamen aliquem fingemus, tum ad examinanda omnia praejudicia, quae circa singulas notas, aut verba, aut sententias haberi possunt; tum | etiam ad illa ita disponenda, ut per enumerationem cognoscamus quidquid ex illis potest deduci. Et maxime cavendum est, ne in similibus casu et sine arte divinandis tempus teramus: nam etiamsi illa saepe inveniri possunt sine arte, et a felicibus interdum fortasse celerius, quam per methodum, hebetarent tamen ingenii lumen, et ita puerilibus et vanis assuefacerent, ut postea semper in rerum superficiebus haereret, neque interius posset penetrare. Sed ne interim incidamus in errorem illorum, qui tantum rebus seriis et altioribus cogitationem occupant, de quibus post multos labores nonnisi confusam acquirunt scientiam, dum cupiunt profundam. In istis igitur facilioribus primum exerceamur oportet, sed cum methodo, ut per apertas et cognitas vias, qua-

si ludentes ad intimam rerum veritatem semper penetrare assuescamus: nam hoc pacto sensim postea et tempore supra omnem spem brevi nos etiam aequa facilitate propositiones plures, quae valde difficiles apparent et intricatae, ex evidentibus principiis deducere posse sentiemus.

4. Mirabuntur autem fortasse nonnulli, quod hoc in loco, ubi qua ratione aptiores reddamur ad veritates unas ab aliis deducendas, inquirimus, omittamus omnia Dialecticorum praecepta, quibus rationem humanem regere se putant, dum quasdam formas disserendi praescribunt, quae tam necessario concludunt, ut illis confisa ratio, etiamsi quodammodo ferietur ab ipsius | illationis evidenti et attenta consideratione, possit tamen interim aliquid certum ex vi formae concludere. Quippe advertimus elabi saepe veritatem ex istis vinculis, dum interim in iisdem illi ipsi, qui usi sunt, manent irretiti, quod aliis non tam frequenter accidit; atque experimur, acutissima quaeque sophismata neminem fere unquam pura ratione utentem, sed ipsos Sophistas fallere consuevisse.

5. Quamobrem hic nos praecipue caventes, ne ratio nostra ferietur, dum alicujus rei veritatem examinamus, rejicimus istas formas ut adversantes nostro instituto, et omnia potius adjumenta perquirimus, quibus cogitatio nostra retineatur attenta, sicut in sequentibus ostendetur. Atqui ut adhuc evidentius appareat, illam disserendi artem nihil omnino conferre ad cognitionem veritatis, advertendum est, nullum posse Dialecticos syllogismum arte formare, qui verum concludat, nisi prius ejusdem materiam habuerint, id est, nisi eandem veritatem, quae in illo deducitur, jam ante cognoverint; unde patet, illos ipsos ex tali forma nihil novi percipere, ideoque vulgarem Dialecticam omnino esse inutilem rerum veritatem investigare cupientibus, sed prodesse tantummodo interdum posse ad rationes jam cognitas facilius aliis exponendas, ac proinde illam ex Philosophia ad Rhetoricam esse transferendam. |

ve böylece açık ve tanıdık yollarda hiç durmadan kendimizi sanki bir oyun oynarmışçasına kolayca şeylerdeki gerçekliğin en içine girmeye alıştırmalıyız; çünkü bu yolla daha sonra aşamalı olarak ve umudedebileceğimizden çok daha kısa bir zamanda açık ilk ilkelerden ilk bakışta oldukça karışık ve güç olan birçok önermeyi eşit kolaylıkla çıkarsayabileceğimizi göreceğiz.

4. Burada, tekil bir gerçekliği bir başkasından çıkarsama yetkinliğini nasıl geliştireceğimizi araştırdığımız yerde, Eytişimcilerin tüm ilkelerini atlamış olmamız belki de birçoklarına şaşırtıcı gelecektir. Bu ilkelerle insan usunu denetlediklerini düşünürler, çünkü onlarla tartışmaya onu zorunlu olarak öyle bir vargıya götüren belli biçimler dayatırlar ki, eğer us kendini onların eline bırakacak olursa, çıkarsanan önermenin açık ve dikkatli irdelemesini askıya alıp deyim yerindeyse dinlenceye çıksa bile, | gene [406]
de biçimin gücüyle pekin bir vargıya ulaşabilecektir. Buna karşın belirtmemiz gerek ki, gerçeklik sık sık o zincirlerden kaçıp kurtulur, ve bu arada onu yakalayabilmek için onları kullanmış olanların kendileri onlara dolanıp kalırlar ki, bu başkalarının başına böyle sık gelmez; ve deneyim bize en ustaca sofizmlerin yalnızca kendi usunu kullanmakta olan birini genellikle sofistlerin kendilerini aldattıkları denli aldatamadıklarını gösterir.

5. Bu yüzden burada biz bir şeyin gerçekliğini yoklarken usumuz dinlenceye çıkmasın diye özellikle dikkatli olmayı istediğimiz için, o biçimleri kendi tasarımıza karşıt olarak geri çeviriyoruz, ve bunun yerine, aşağıda gösterileceği gibi, düşüncemizin dikkatini sürdürmesine yardım edebilecek herşeyi bulmaya çalışıyoruz. Ama şimdi o tartışma sanatının gerçekliğin keşfine ne olursa olsun hiçbir katkıda bulunmadığının daha da açık olarak görülebilmesi için belirtmemiz gerek ki, Eytişimciler ilkin gereçlerini sağlamlaştırmadıkça, e.d. herhangi bir tasımda çıkarsanacak gerçekliğin kendisini daha şimdiden saptamadıkça, doğru bir vargıya götürecek hiçbir tasım geliştiremezler; bu yüzden açıktır ki bu tür bir biçimden yeni olan hiçbirşey çıkaramazlar, ve bu yüzden kaba Eytişim şeylerin gerçekliğini araştırmayı isteyenler için bütünüyle değersizdir. Eytişimin olanaklı biricik kullanımı daha şimdiden saptamış olduğumuz gerçeklikleri başkalarına zaman zaman daha kolay açıklamaya hizmet etmektir; bu yüzden onu Felsefeden Diluzluğuna aktarmak gerekir. | [407]

REGULA XI

Postquam aliquot propositiones simplices sumus intuiti, si ex illis aliquid aliud concludamus, utile est easdem continuo et nullibi interrupto cogita-

KURAL XI

Eğer bir dizi yalın önermeyi sezgisel olarak anladıktan sonra onlardan herhangi bir vargı çıkarmayı istersek, üzerlerinden sürekli ve hiçbir yerde kesintiye uğramayan

bir düşünce devimi ile geçmek, karşıtlıklı ilişkileri üzerine düşünmek, ve olanaklı olduğu ölçüde birçoğunu aynı zamanda seçik olarak tasarlamak yararlıdır; böylelikledir ki bilgimiz çok daha pekin kılınır ve anlığın sığası çok yüksek bir düzeyde arttırılır.

1. BURADA daha önce üçüncü [3.8] ve yedinci [7.1] Kurallarda ansal sezgi [*mentis ituitu*] üzerine söylenenleri daha duru olarak açımlama fırsatından yararlanabiliriz. Bir yerde [4.2] onu tümdengelim ile karşıtlık içinde alırken, bir başkasında ise [7.5] onu yalnızca birçok ayrık şeyden yapılan çıkarsama olarak tanımladığımız sıralamadan ayırdettik; ama bir şeyi bir başkasından yalın tümdengelim yoluyla çıkarsamanın aynı yerde [4.2] sezgi yoluyla olduğunu söyledik.

2. Bu böyle yapılmalıydı çünkü ansal sezgi için iki şey gereklidir. Birincisi, önerme açık ve seçik olmalı, ve ikincisi, ardışık olarak değil ama bütün olarak aynı zamanda anlaşılmalıdır. Ama tümdengelime gelince, eğer üçüncü Kuralda olduğu gibi, nasıl yer aldığını düşünürsek, bütün olarak aynı zamanda yer alıyor görünmez, ama bir şeyi bir başkasından çıkarsayan anlığımızın bir tür devimini gerektirir, ve bu nedenle orada onu haklı olarak sezgiden ayırdetmiştik. Ama
[408] eğer tümdengelimi şimdiden yer almış | bir olgu olarak görmek istersek—ki yedinci Kuralda söylediklerimizde bunu yapmıştık—, o zaman bundan böyle bir devimi değil ama dahaçok bir devimin bitişini belirtir, ve dolayısıyla yalın ve saydam [*perspicua*] olduğu zaman bize sezgi yoluyla sunulduğunu kabul ederiz, ama karmaşık ve karışık olduğu zaman değil. Bu son durumda ona sıralama ya da tümevarım [*enumeratio sive inductio*] adını veririz, çünkü o zaman anlak tarafından bütün olarak ve aynı zamanda kavranamaz, ve pekinliği bir ölçüde bellek üzerine bağımlıdır—bellek ki, eğer sıralanan parçaların toplamından tek bir şey çıkarsanacaksa, bunlar üzerine yargılarımız onda tutulmalıdır.

3. Bu Kuralın anlaşılması için tüm bunların ayırdedilmesi gerekiyordu. Ansal sezgi yalnızca dokuzuncu Kuralda, ve sıralama ise yalnızca onuncuda* ele alındıktan sonra, şimdi bu Kural bu iki işlemin birbirlerini nasıl desteklediklerini ve tamamladıklarını açıklar, öyle ki, bunlar bir olguyu dikkatli bir sezgi ile ayrımsayan ve aynı zamanda bir başkasına geçen bir tür düşünce devimi yoluyla tek bir sürece birleşiyor görünürler.

4. Buna çifte bir yarar yükleriz. Bir yandan, ilgilendiğimiz vargının daha pekin bir bilgisini sağlar, ve öte yandan, anlığı başka şeyleri bulmada daha yetkin kılar. Gerçekte, kendisine tek bir sezgi ediminde kavrayabileceğimizden daha çoğunu kucaklayan vargıların pekinliğinin bağımlı olduğunu

*["Kavrayış Keskinliğinin Gelişimi"ni ele alan onuncu Kural "sıralama"dan söz etmez. "Sıralama" için doğru gönderme 7'nci Kural olmalıdır (7.3'ten daha önce sözü edilmez).]

tionis motu percurrere, ad mutuos illarum respectus reflectere, et plura simul, quantum fieri potest, distincte concipere: ita enim et cognitio nostra longe certior fit, et maxime augetur ingenii capacitas.

1. Hic est occasio clarius exponendi quae de mentis intuitu ante dicta sunt ad regulas tertiam et septimam: quoniam illum uno in loco deductioni opposuimus, in alio vero enumerationi tantum, quam definivimus esse illationem ex multis et disjunctis rebus collectam; simplicem vero deductionem unius rei ex altera ibidem diximus fieri per intuitum.

2. Quod ita faciendum fuit, quia ad mentis intuitum duo requirimus, nempe ut propositio clare et distincte, deinde etiam ut tota simul et non successive intelligatur; deductio vero, si de illa facienda cogitemus ut in regula tertia, non tota simul fieri videtur, sed motum quendam ingenii nostri unum ex alio inferentis involvit; atque idcirco ibi illam ab intuitu jure distinximus. Si vero ad eandem, ut jam facta est, | attendamus, sicut in dictis ad regulam septimam, tunc nullum motum amplius designat, sed terminum motus, atque ideo illam per intuitum videri supponimus, quando est simplex et perspicua, non autem quando est multiplex et involuta; cui enumerationis, sive inductionis nomen dedimus, quia tunc non tota simul ab intellectu potest comprehendi, sed ejus certitudo quodammodo a memoria dependet, in qua judicia de singulis partibus enumeratis retineri debent, ut ex illis omnibus unum quid colligatur.

3. Atque haec omnia ad hujus regulae interpretationem erant distinguenda: nam postquam nona egit de intuitu mentis tantum, decima de enumeratione sola, haec explicat, quo pacto hae duae operationes se mutuo juvent et perficiant, adeo ut in unam videantur coalescere, per motum quendam cogitationis singula attente intuentis simul et ad alia transeuntis.

4. Cujus rei duplicem utilitatem designamus, nempe ad conclusionem, circa quam versamur, certius cognoscendam, et ad ingenium aliis inveniendis aptius reddendum. Quippe memoria, a qua pendere dictum est certitudinem conclusionum, quae plura complectuntur

quam uno intuitu capere possimus, cum labilis sit et infirma, revocari debet et firmari per continuum hunc et repetitum cogitationis motum: ut si per plures operationes cognoverim primo, qualis sit habitudo inter magnitudines primam et secundam, deinde inter secundam et tertiam, tum inter tertiam et quartam, | ac denique inter quartam et quintam, non idcirco video qualis sit inter primam et quintam, nec possum deducere ex jam cognitis, nisi omnium recorder; quamobrem mihi necesse est illas iterata cogitatione percurrere, donec a prima ad ultimam tam celeriter transierim, ut fere nullas memoriae partes relinquendo rem totam simul videar intueri.

5. Qua quidem ratione ingenii tarditatem emendari nemo non videt, et illius etiam amplificari capacitatem. Sed insuper advertendum est, maximam hujus regulae utilitatem in eo consistere, quod ad mutuam simplicium propositionum dependentiam reflectendo, usum acquiramus subito distinguendi, quid sit magis vel minus respectivum, et quibus gradibus ad absolutum reducatur. Ex. gr., si percurram aliquot magnitudines continue proportionales, ad haec omnia reflectam, nempe, pari conceptu et non magis vel minus facile me agnoscere habitudinem inter primam et secundam, secundam et tertiam, tertiam et quartam, etc., non autem me posse tam facile concipere, qualis sit dependentia secundae a prima et tertia simul, et adhuc multo difficilius ejusdem secundae a prima et quarta, etc. Ex quibus deinde cognosco, quam ob causam, si datae sint prima et secunda tantum, facile possim invenire tertiam et quartam, etc., quia scilicet hoc fit per conceptus particulares et distinctos; si vero datae sint prima et tertia tantum, non tam facile | mediam agnoscam, quia hoc fieri non potest, nisi per conceptum, qui duos ex prioribus simul involvat. Si prima et quarta solae sint datae, adhuc difficilius duas medias intuebor, quia hic tres simul conceptus implicantur, adeo ut ex consequenti etiam difficilius videretur ex prima et quinta tres medias invenire. Sed alia ratio est quare aliter contingat, quia scilicet, etiamsi hic quatuor conceptus simul juncti sint, possunt tamen separari, cum quatuor per alium numerum dividatur, adeo ut possim quaerere tertiam solam ex prima et quinta, deinde secundam ex prima et tertia, etc. Ad quae et similia qui reflectere consuevit, quoties

söylediğimiz bellek, gerçi dayanıksız ve güvenilmez olsa da, bu sürekli ve yineleyen düşünme devimi yoluyla yenilenip sağlamlaştırılabilir. Böylece, eğer birçok işlem beni ilkin bir ilk ve bir ikinci büyüklük arasındaki, sonra ikinci ve bir üçüncü arasındaki, daha sonra üçüncü ve bir dördüncü arasındaki, | ve son olarak dördüncü ve bir beşinci [409]
arasındaki ilişkinin ne olduğunun bilgisine götürmüşse, bunun beni birinci ve beşinci arasında ne tür bir ilişkinin olduğunu görmeye götürmesi gerekmez, ne de tüm öteki ilişkileri anımsamadıkça şimdiden bildiklerimden onu çıkarsayabilirim. Bu yüzden yapmak zorunda olduğum tek şey görünürde belleğin hemen hemen hiçbir payı olmaksızın bütünü aynı zamanda tek bir sezgide görebilecek bir hızla birinciden sonuncuya dek geçinceye dek yineleyerek düşüncemde tümünü taramaktır.

5. Bu yolda ansal yavaşlığın iyileştirilebileceğini ve sığasının büyütülebileceğini herkes görür. Ama buna ek olarak belirtmek gerek ki, bu Kuralın en büyük yararı yalın önermelerin karşılıklı bağımlılığı üzerine düşünerek bir bakışta neyin az çok göreli olduğunu, ve onun saltık birşey ile ilişkilendirilmesini sağlayan adımların neler olduklarını ayırdetme alışkanlığını kazanmamızdan oluşur. Örneğin, eğer sürekli orantı içinde olan bir dizi büyüklük üzerinden geçersem, tüm şunların üzerinde düşünürüm: Birinci ve ikinci, ikinci ve üçüncü, üçüncü ve dördüncü vb. arasındaki ilişkiyi bir durumda daha kolay ve bir başkasında daha güç değil ama bütünüyle benzer olan bir kavram yoluyla bilirim; buna karşı, ikincinin aynı zamanda birinciye ve üçüncüye nasıl bağımlı olduğunu anlamak daha güç, ve aynı zamanda birinciye ve dördüncüye nasıl bağımlı olduğunu anlamaksa çok daha güçtür, vb. Bundan sonra bu gözlemler beni eğer yalnızca birinci ve ikinci veriliyse, üçüncüyü, dördüncüyü ve tüm başkalarını kolayca nasıl bulabileceğimi görmeye götürür, çünkü bu tikel ve seçik kavramlar [*conceptus particularus et distinctus*] yoluyla olur; buna karşı, eğer yalnızca birinci ve üçüncü veriliyse, | orta orantılılarını saptamak o denli kolay değildir, çünkü [410]
bu ancak önceki ikisini aynı zamanda kendi içinde taşıyan bir kavram yoluyla olanaklıdır. Eğer yalnızca birinci ve dördüncü büyüklükler veriliyse, bunların iki orta orantılısının sezgisine ulaşmak çok daha güçtür, çünkü burada aynı zamanda üç kavram işe karışır, öyle ki buna göre birinciye ve beşinciye üç orta orantılıyı bulmak daha da güç görünür. Ama burada durumun böyle olmamasının bir başka nedeni vardır, şöyle ki, burada dört kavramın biraraya gelmesine karşın bunları ayırmak olanaklıdır, çünkü dört herhangi bir başka sayı ile bölünebilirdir, ve böylece üçüncü kendi başına birinci ve beşinciden elde edilebilir, sonra ikinci birinci ve üçüncüden, vb. Eğer kişi kendini bu ve benzeri durumlar üzerine düşünmeye alıştırırsa, yeni

problemler doğdukça hemen orada neyin güçlüğü ürettiğini, ve en yalın işlem yolunun ne olduğunu anlar; ve bunu yapabilmek gerçeğin bilgisi için en büyük desteği sağlar.

KURAL XII

Son olarak, anlağın, imgelemin, duyunun ve belleğin tüm yardımını kullanmalıyız, çünkü böylelikledir ki ilkin yalın önermelerin seçik bir sezgisini elde edebilir, sonra bilinmeyeni onun bulunmasını sağlayacak olan bilinenle doğru olarak karşılaştırabilir, ve son olarak, birbirleri ile insan çabasının hiçbir parçası atlanmadan karşılaştırılması gerekenleri bulabiliriz.

1. Bu Kural yukarıda söylenen herşeyin vargısını bildirir, | ve genel olarak bu yolda tikel olarak açıklanması gerekeni öğretir. [411]

2. Şeylerin bilgisi söz konusu olduğunda, yalnızca iki nokta irdelenmelidir: bilen biz ve bilinecek şeylerin kendileri. Bizde bu amaçla kullanılabilecek yalnızca dört yeti vardır: anlak, imgelem, duyu ve bellek. Hiç kuşkusuz, yalnızca anlak gerçekliği algılama sığasındadır, ama gücümüzün içinde olan hiçbirşeyin atlanmaması için imgelem, duyu ve bellek tarafından desteklenmelidir. Bilinecek şeyler yanında üç noktayı yoklamak yeterlidir; ilk olarak, kendiliğinden açık olan, ikincisi, bir şeyi nasıl bir başkasından öğrendiğimiz, ve üçüncüsü, neyin neden çıkarsanacağı. Bana öyle görünüyor ki, bu sıralama tamdır ve insan güçlerinin uzanabileceği hiçbirşeyi atlamaz.

3. Bu yüzden ilk noktaya dönerek, burada insan anlığının ne olduğunu, bedeninin ne olduğunu ve anlığı hangi yolda biçim olarak aldığını [*informo*], bütün bileşimde bilmeye hizmet eden yetilerin neler olduklarını ve—eğer burada bu şeylerin gerçekliğinin herkese açık olabilmesi için önceden kabul edilmesi gereken herşeyi ele alacak kadar yer olsaydı—, her birinin tek tek neler başardığını açıklamayı isterdim. Çünkü istediğim şey daha önce beni belli bir vargıya götüren ve başkalarını da inandırabileceklerini | düşündüğüm nedenlerin kendilerini bildirmedikçe, yazdığım herşeyde tartışmaya neden olabilecek hiçbirşey ileri sürmemektir. [412]

4. Ama şimdi bu olanaklı olmadığına göre, şeyleri bilmek için bizde olan herşeyin hangi yolda görüleceğini amacıma en uygun bir biçimde olanaklı olduğu ölçüde kısaca açıklamak yeterli olacaktır. Dilerseniz şeylerin böyle olduğuna inanmayabilirsiniz; ama eğer gerçekli-

novam quaestionem examinat, statim agnoscit, quid in illa pariat difficultatem, et quis sit omnium simplicissimus modus; quod maximum est ad veritatis cognitionem adjumentum.

REGULA XII

Denique omnibus utendum est intellectus, imaginationis, sensus, et memoriae auxiliis, tum ad propositiones simplices distincte intuendas, tum ad quaesita cum cognitis rite comparanda ut agnoscantur, tum ad illa invenienda, quae ita inter se debeant conferri, ut nulla pars humanae industriae omittatur.

1. Haec regula concludit omnia quae supra dicta sunt, | et docet in genere quae in particulari erunt explicanda hoc pacto.

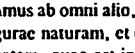
2. Ad rerum cognitionem duo tantum spectanda sunt, nos scililo cet qui cognoscimus, et res ipsae cognoscendae. In nobis quatuor sunt facultates tantum, quibus ad hoc uti possimus, nempe intellectus, imaginatio, sensus, et memoria: solus intellectus equidem percipiendae veritatis est capax, qui tamen juvandus est ab imaginatione, sensu, et memoria, ne quid forte, quod in nostra industria positum sit, omittamus. Ex parte rerum tria examinare sufficit, nempe id primum quod sponte obvium est, deinde quomodo unum quid ex alio cognoscatur, et denique quaenam ex quibusque deducantur. Atque haec enumeratio mihi videtur completa, nec ulla prorsus omittere, ad quae humana industria possit extendi.

3. Ad primum itaque me convertens, optarem exponere hoc in loco quid sit mens hominis, quid corpus, quomodo hoc ab illa informetur, quaenam sint in toto composito facultates rebus cognoscendis inservientes, et quid agant singulae, nisi nimis angustus mihi videretur ad illa omnia capienda, quae praemittenda sunt, antequam harum rerum veritas possit omnibus patere. Cupio enim semper ita scribere, ut nihil asseram ex iis, quae in controversiam adduci soleant, nisi praemiserim | easdem rationes, quae me eo deduxerunt, et quibus existimo alios etiam posse persuaderi.

4. Sed quia jam hoc non licet, mihi sufficiet quam brevissime potero explicare, quisnam modus concipiendi illud omne, quod in nobis est ad res cognoscendas, sit maxime utilis ad meum institutum. Neque credetis, nisi lubet, rem

ita se habere; sed quid impediet, quominus easdem suppositiones sequamini, si appareat, nihil illas ex rerum veritate minuere, sed tantum reddere omnia longe clariora, non secus quam in Geometria quaedam de quantitate supponitis, quibus nulla ratione demonstrationum vis infirmatur, quamvis saepe aliter in Physica de ejus natura sentiatis.

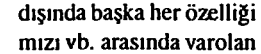
5. Concipiendum est igitur primo, sensus omnes externos, in quantum sunt partes corporis, etiamsi illos applicemus ad objecta per actionem, nempe per motum localem, proprie tamen sentire per passionem tantum, eadem ratione qua cera recipit figuram a sigillo. Neque hoc per analogiam dici putandum est, sed plane eodem modo concipiendum, figuram externam corporis sentientis realiter mutari ab objecto, sicut illa, quae est in superficie cerae, mutatur a sigillo. Quod non modo admittendum est, cum tangimus aliquod corpus ut figuratum, vel durum, vel asperum, etc., sed etiam cum tactu percipimus calorem, vel frigus, et similia; item in aliis sensibus, nempe primum opacum, quod est in oculo, ita recipere figuram impressam ab illuminatione variis coloribus induta, et primam au|rium, narium, et linguae cutem, objecto imperviam, ita novam quoque figuram mutuari a sono, odore, et sapore.

6. Atque haec omnia ita concipere multum juvat, cum nihil facilius sub sensum cadat quam figura: tangitur enim et videtur. Nihil autem falsum ex hac suppositione magis quam ex alia quavis sequi demonstratur ex eo, quod tam communis et simplex sit figurae conceptus, ut involvatur in omni sensibili. Verbi gratia, colorem supponas esse quidquid vis, tamen eundem extensum esse non negabis, et per consequens figuratum; quid igitur sequetur incommodi, si, caventes ne aliquod novum ens inutiliter admittamus et temere fingamus, non negemus quidem de colore quidquid aliis placuerit, sed tantum abstrahamus ab omni alio, quam quod habeat figurae naturam, et concipiamus diversitatem, quae est inter album, coeruleum, rubrum, etc., veluti illam, quae est inter has aut similes figuras, etc.? Idemque de omnibus dici potest, cum figurarum infinitam multitudinem omnibus rerum sensibilium differentiis exprimendis sufficere sit certum.

7. Secundo concipiendum est, dum sensus externus | movetur ab objecto, figuram quam recipit deferri ad aliam

ğe hiçbir zarar vermeyeceklerse, tersine yalnızca herşeyi çok daha duru kılacak gibi görünüyorlarsa, bu sayıltıları izlemenizin önüne ne geçebilir? Geometride bir nicelik konusunda tanıtlamalarınızın zeminini hiçbir biçimde zayıflatmayan belli sayıltılar getirdiğiniz zaman tam olarak aynı şeyi yaparsınız, gerçi Fizikte bunların doğası üzerine sık sık başka türlü düşünseniz bile.

5. O zaman sorunu ilk olarak şu yolda düşünmemiz gerekir: Bedenin parçaları olmaları ölçüsünde tüm dışsal duyularımız bir eylem yoluyla, eş deyişle bir yer devimi yoluyla nesnelere doğru yöneltilseler de, gene de duyumsamada sözcüğün tam anlamıyla yalnızca edilgindirler, tıpkı bir mühürün balmumunda belli bir iz bırakması gibi. Ama bunun yalnızca bir andırım [*analogiam*] olarak amaçlandığı sanılmamalı, tersine, duyumsayan bedenin dışsal betisinin nesne tarafından değişkiye uğratılış yolunun gerçekten balmumunun yüzeyinin mühür tarafından değiştirilmesi ile bütünüyle aynı olduğu düşünülmelidir. Bunun yalnızca dokunarak algıladığımız bir cismin betili, sert, pürüzlü vb. olması durumunda değil, ama dokunma duyusu ile sıcaklık, soğukluk ve benzerlerini algıladığımız zaman da kabul edilmesi gerekir; ve bu öteki duyular için de böyledir, öyle ki gözdeki ilk saydamsız yapı onda değişik renklerdeki ışık tarafından izi bırakılan bir betiyi kazanır, | ve kulaklarda, burunda ve dilde nesne [413]
için geçirgen olmayan ilk membran da tam bu yolla sesten, kokudan ve tattan yeni bir beti kazanır.

6. Tüm bunları böyle kavramanın büyük yararı vardır, çünkü duyuların altına hiçbirşey dokunulabilen ve görülebilen betiden daha kolay düşmez. Dahası, bu sayıltıdan başka herhangi birinden olduğundan daha çok yanlış çıkmadığı beti kavramının duyulur herşeyde içerilecek denli ortak ve yalın olması olgusu tarafından tanıtlanır. Örneğin rengin ne olduğu konusunda nasıl bir sayıltı getirirseniz getirin, uzamlı ve dolayısıyla betili olduğunu yadsıyamazsınız; o zaman verimsiz olarak yeni hiçbir kendiliği [*ens*] kabul etmemeye ya da kolayca uydurmamaya dikkat edersek, ve hiç kuşkusuz renk konusunda başkalarının inançlarını yadsımaksızm yalnızca bir beti doğasında olması dışında başka her özelliği soyutlarsak, beyaz, mavi ve kırmızı vb. arasında varolan türlülüğün bu ve benzeri betiler arasındaki ayrım gibi olduğunu tasarlamanın bir zararı olur mu? Tüm durumlar için aynı şey söylenebilir, çünkü betilerin sonsuz çokluğunun duyulur şeylerdeki tüm ayrımları anlatmak için yeterli olduğu açıktır.

7. İkinci olarak, dışsal duyunun nesne tarafından devindirilirken | kazandığı betinin bedenin bir başka par- [414]
çasına, sağ duyu [*sensus communis*] denilen parçaya ta-

şındığını, ve bunun aynı kıpıda ve birinden ötekine herhangi bir olgusal kendiliğin aktarılması olmaksızın yer aldığını tasarlamalıyız—tıpkı şimdi yazarken tek tek harflerin kağıda yazılmakta oldukları aynı kıpıda yalnızca kalemin alt ucunun devinmekle kalmaması, ama o parçada eşzamanlı olarak bütün kalem tarafından paylaşılmayacak en küçük bir devimin olamaması, ve bir uçtan ötekine geçen olgusal hiçbirşey tasarımlamasam bile tüm bu değişik devimlerin kalemin yukarı ucu tarafından da benzer olarak havada izlenmesi gibi. Şimdi kim insan bedeninin değişik parçaları arasında bir kalemin uçları arasındakinden daha zayıf bir bağıntının bulunduğunu sanabilir, ve bunu anlatmak için daha yalın bir yol nasıl düşünülebilir?

8. Üçüncü olarak, sağ duyunun bir bakıma bir mühür gibi işlev gördüğünü, ve düşlem ya da imgelem üzerine sanki bunlar balmumundan yapılmışlar gibi dışsal duyulardan arı olarak ve bedensel karışım olmaksızın alınan beti ve ideaların izlerini bastığını düşünmeliyiz; dahası, bu düşlemin bedenin gerçek bir parçası olduğunu ve değişik parçalarının birbirlerinden ayrı birçok betiler almasına ve onları uzunca bir süre için koruma alışkanlığını kazanmasına izin verecek bir büyüklükte olduğunu düşünmeliyiz. Bu durumda yeti tam olarak bellek adı verilen şeydir.

9. Dördüncü olarak, devindirici kuvvetlerin ya da sinirlerin kendilerinin kökenlerini içinde düşlemin de olduğu beyinden aldıklarını, ve tıpkı dışsal duyuların sağ duyuyu ya da kalemin alt ucunun bütün kalemi devindirmesi gibi düşlemin de onları çeşitli yollarda devindirdiğini
[415] tasarlamalıyız. Bu örnek | ayrıca düşlemin nasıl sinirlerdeki birçok devimin nedeni olabileceğini de gösterir; gene de bu devimlerin imgelerini üzerinde damgalanmış olarak taşımaz, ama onların yerine yalnızca kendilerinden o devimlerin doğacağı belli başkalarını taşır; çünkü kalemin bütünü de tam olarak alt ucunun devindiği yolda devinmez, ya da daha doğrusu, üst parçasının bölgesinde ötekinden bütünüyle ayrı ve ona aykırı bir devimde ilerliyor gibi görünür. Bu öteki dirimlilerin tüm devimlerinin nasıl ortaya çıkabildiğini anlamamızı sağlar, üstelik onlara hiçbir bilgi değil ama yalnızca cisimsel bir düşlem yüklesek bile; yine benzer olarak kendimizde ustan hiçbir yardım almadan yerine getirdiğimiz tüm işlemlerin nasıl ortaya çıktığını da açıklayabiliriz.

10. Son olarak ve beşinci olarak, şeyleri sözcüğün asıl anlamında bilmemizi sağlayan o gücün salt tinsel [*pure spiritualem*] olduğunu, ve bedenin her parçasından kanın kemikten ya da elin gözden olduğundan daha az ayrı olmadığını düşünmeliyiz; ister betileri düşlem ile eşzamanlı olarak sağ duyudan alsın, isterse bellekte saklananlara yönelsin ya da yenilerini üretsin, tek bir şey olduğunu

quandam corporis partem, quae vocatur sensus communis, eodem instanti et absque ullius entis reali transitu ab uno ad aliud: plane eodem modo, quo nunc, dum scribo, intelligo eodem instanti quo singuli characteres in charta exprimuntur, non tantum inferiorem calami partem moveri, sed nullum in hac vel minimum motum esse posse, quin simul etiam in toto calamo recipiatur, atque illas omnes motuum diversitates etiam a superiori ejus parte in aere designari, etiamsi nihil reale ab uno extremo ad aliud transmigrare concipiam. Quis enim putet minorem esse connexionem inter partes corporis humani, quam inter illas calami, et quid simplicius excogitari potest ad hoc exprimendum?

8. Tertio concipiendum est, sensum communem fungi etiam vice sigilli ad easdem figuras vel ideas, a sensibus externis puras et sine corpore venientes in phantasia vel imaginatione veluti in cera formandas, atque hanc phantasiam esse veram partem corporis et tantae magnitudinis, ut diversae ejus portiones plures figuras ab invicem distinctas induere possint, illasque diutius soleant retinere; tuncque eadem est quae memoria appellatur.

9. Quarto concipiendum est, vim motricem sive ipsos nervos originem suam ducere a cerebro, in quo phantasia est, a qua illi diversimode moventur, ut sensus communis a sensu externo, sive ut totus calamus a parte sui inferiore. Quod exemplum etiam ostendit, | quomodo phantasia possit esse causa multorum motuum in nervis, quorum tamen imagines non habeat in se expressas, sed alias quasdam, ex quibus isti motus consequi possint: neque enim totus calamus movetur, ut pars ejus inferior, quinimo, secundum majorem sui partem, plane diverso et contrario motu videtur incedere. Atque ex his intelligerelicet, quomodo fieri possint omnes aliorum animalium motus, quamvis in illis nulla prorsus rerum cognitio, sed phantasia tantum pure corporea admittatur; item etiam, quomodo fiant in nobis ipsis operationes illae, quas peragimus absque ullo ministerio rationis.

10. Quinto denique concipiendum est, vim illam, per quam res proprie cognoscimus, esse pure spiritualem, atque a toto corpore non minus distinctam, quam sit sanguis ab osse, vel manus ab oculo, unicamque esse, quae vel accipit figuras a sensu communi simul cum phantasia, vel ad illas, quae in memoria servantur, se applicat, vel

novas format, a quibus imaginatio ita occupatur, ut saepe simul non sufficiat ad ideas a sensu communi accipiendas, vel ad easdem ad vim motricem juxta puri corporis dispositionem transferendas. In quibus omnibus haec vis cognoscens interdum patitur, interdum agit, et modo sigillum, modo ceram imitatur; quod tamen per analogiam tantum hic est sumendum, neque enim in rebus corporeis aliquid omnino huic simile invenitur. Atque una et eadem est vis, quae, si applicet se cum imaginatione ad sensum commu|nem, dicitur videre, tangere, etc.; si ad imaginationem solam ut diversis figuris indutam, dicitur reminisci; si ad eandem ut novas fingat, dicitur imaginari vel concipere; si denique sola agat, dicitur intelligere: quod ultimum quomodo fiat, fusius exponam suo loco. Et eadem etiam idcirco juxta has functiones diversas vocatur vel intellectus purus, vel imaginatio, vel memoria, vel sensus; proprie autem ingenium appellatur, cum modo ideas in phantasia novas format, modo jam factis incumbit; consideramusque illam ut diversis istis operationibus aptam, atque horum nominum distinctio erit in sequentibus observanda. His autem omnibus ita conceptis, facile colliget attentus Lector, quaenam petenda sint ab unaquaque facultate auxilia, et quousque hominum industria ad supplendos ingenii defectus possit extendi.

11. Nam cum intellectus moveri possit ab imaginatione, vel contra agere in illam; item imaginatio agere possit in sensus per vim motricem illos applicando ad objecta, vel contra ipsi in illam, in qua scilicet corporum imagines depingunt; memoria vero, illa saltem quae corporea est et similis recordationi brutorum, nihil sit ab imaginatione distinctum: certo concluditur, si intellectus de illis agat, in quibus nihil sit corporeum vel corporeo simile, illum non posse ab illis facultatibus adjuvari; sed contra, ne ab iisdem impediatur, esse arcendos sensus, atque imaginationem, quantum fieri poterit, omni impressione distincta exuendam. Si vero intellectus examinandum aliquid sibi proponat, quod referri possit ad corpus, ejus idea, quam poterit distinctissi|me, in imaginatione est formanda; ad quod commodius praestandum, res ipsa, quam haec idea repraesentabit, sensibus externis est exhibenda; neque plura

düşünmeliyiz. İmgelem bunlarla sık sık öylesine dolar ki, aynı zamanda sağ duyudan idealar almayı ya da onları bedenin doğal durumuna uygun olarak devindirici kuvvetlere aktarmayı başaramaz. Tüm bunlarda bu bilişsel kuvvet [*vis cognoscens*] bir zaman edilgin, bir başka zaman etkindir, ve kimi zaman mühüre ve kimi zaman balmumuna öykünür; ama bu durumda benzerlik yalnızca bir andırımdan öteye gitmez, çünkü cisimsel şeyler arasında bu yetiye bütünüyle benzer olacak hiçbirşey yoktur. Ve böylece kendini aynı zamanda imgelem ile birlikte sağ duyu üzerine | yöneltiği [*applico*] zaman, eyleminin görme, dokun- [416]
ma vb. olduğu söylenen şey bir ve aynı kuvvettir; eğer kendini yalnızca imgeleme yöneltiyorsa, bunun değişik betiler üstlenmesi ölçüsünde, anımsadığı söylenir; eğer yeni izlenimler üretmek için imgeleme dönüyorsa, imgelediği ya da tasarladığı [*imaginari vel concipere*] söylenir; son olarak, eğer yalnız başına davranıyorsa, anladığı [*intelligere*] söylenir; bu sonucunun nasıl olduğunu kendi yerinde ayrıntılı olarak açıklayacağım. Şimdi bu çeşitli işlevlere göre arı anlak, ya da imgelem, ya da bellek, ya da duyu denilen şey aynı yetidir; düşlemde yeni idealar oluşturduğu ya da daha şimdiden oluşturulmuş olanlara yöneldiği zaman, ona sözcüğün tam anlamıyla anlık [*ingenium*] denir. Onu yukarıdaki çeşitli işlemlere yetenekli görürüz, ve bu terimler arasındaki bu ayrım izleyeceklerimizde göz önünde tutulmalıdır. Ama tüm bunları kavradıktan sonra, dikkatli okur her bir tikel yetiden hangi yardımın beklenmesi gerektiğini ve anlığın eksikliklerini gidermede insan çabasının ne denli arttırılabileceğini kolayca çıkaracaktır.

11. Çünkü, anlak imgelem tarafından devindirilebildiği ya da evrik olarak kendisi onun üzerinde etkide bulunabildiği için, ve benzer olarak imgelem duyuları nesnelere yöneltebilmek için onlar üzerinde devindirici kuvvet aracılığıyla etkide bulunabildiği için, ya da evrik olarak üzerinde cisimlerin imgelerini betimleyebilmek için duyular imgelem üzerinde etkide bulunabildikleri için; ama öte yandan, bellek, en azından cisimsel olan ve hayvanlardaki anımsamanın benzeri olan şey hiçbir bakımdan imgelemden ayrı olmadığı için, tüm bunlardan güvenle şu vargıyı çıkarabiliriz ki, eğer anlak içlerinde cisimsel ya da cisimsele benzer hiçbirşeyin olmadığı sorunları ele alıyorsa, o yetilerin yardımını görmez; ama tersine, onlar tarafından engellenmemesi için, duyular yasaklanmalı ve imgelem olanaklı olduğu ölçüde tüm seçik izlenimlerden [*omni impressione distincta*] sıyrılmalıdır. Ama eğer anlak bedenle ilişkilendirilebilen birşeyi yoklamayı amaçlarsa, imgelem- [417]
de o şeyin olanaklı olduğu ölçüde seçik | bir ideası oluşturulmalıdır; ve bunu en uygun bir yolda yapabilmek için, bu ideanın temsil edeceği şeyin kendisi dışsal duyulara sunulmalıdır; ve anlak tikel şeylerin seçik bir sezgisini elde

etmeyi istediği zaman, ona bundan daha çoğunun hiçbir yararı yoktur. Buna karşı, sık sık yapılması gerektiği gibi, eğer bir şeyi birçok şeyden çıkarsamayı isterse, şeylerin idealarından şimdiki dikkati gerektirmeyen herşey uzaklaştırılmalıdır, çünkü böylelikle geriye kalanlar bellekte daha kolayca tutulabilecektir; öyleyse buna uygun olarak dışsal duyulara şeylerin kendileri değil ama onların yerine belli kısaltma imleri sunulmalıdır ki, bunlar, belleğin zayıflamasını engellemede yeterli olmaları koşuluyla, ne denli kısa olurlarsa o denli uygun olacaklardır. Ve bana öyle görünüyor ki tüm bunlara dikkat eden herkes Kuralımızın bu bölümü ile ilgili hiçbirşeyi atlamayacaktır.

12. Şimdi görevimizin ikinci bölümünün üzerine giderek yalın şeylerin kavramlarını [*simplicium rerum notiones*] onlardan bileştirilen kavramlardan tam olarak ayırdetmek, her iki durumda da yanlışa karşı uyanık olmak için onun nerede yatabileceğini açıkça görmek, ve dikkatimizi yalnızca pekinlikle bilinebilen şeylere yöneltmek için, burada da yukarıdaki gibi belki de herkes tarafından kabul edilmeyecek kimi sayıltılar getirmek zorundayız. Gene de, onların Gökbilimcilerin fenomenlerini betimlemede yararlandıkları imgesel dairelerden daha olgusal olduklarına inanılmamasının pek önemi yoktur, yeter ki onların yardımıyla herhangi bir şeye ilişkin hangi bilginin doğru, hangisinin yanlış olabileceğini tam olarak
[418] ayırdedelim. |

13. Böylece ilk olarak belirtmemiz gereken nokta tekil şeyleri bilgimizle ilişki içinde alırken, onları gerçek varoluşlarında irdelerken olduğundan başka bir düzende görmemiz gerektiğidir. Çünkü örneğin uzamlı ve betili herhangi bir cismi irdelerken, hiç kuşkusuz onun kendi bakış açısından bir ve yalın olduğunu kabul edeceğiz; çünkü bu anlamda onu cisimsel doğa, uzam ve betiden bileşmiş olarak göremeyiz, çünkü bu öğeler hiçbir zaman birbirlerinden ayrı olarak varolmuş değildirler; ama anlağımızla ilişki içinde ona bu üç doğadan oluşmuş bir bileşik deriz, çünkü her üçünün de bir ve aynı nesnede aynı zamanda bulundukları yargısında bulunabilmemizden önce onları ayrı ayrı düşünmüşüzdür. Bu yüzden burada şeyleri yalnızca anlağımızın onları algılaması ile ilişki içinde ele aldığımız ölçüde, yalnızca bilgileri anlık tarafından daha seçik olarak bilinen başka bilgilere çözümlenemeyecek denli saydam ve seçik olanlara yalın diyeceğiz; *beti*, *uzam*, *devim* vb. bu türdendir; geri kalan tüm başkalarını belli bir yolda bunlardan bileşmiş olarak tasarlarız. Bu öylesine evrensel olarak alınmalıdır ki, kimi zaman soyutlama yoluyla yalın doğaların kendilerinden elde ettiğimiz şeyler bile dışarda bırakılmamalıdır, örneğin betinin uzamlı bir şeyin sınırı olduğu söylenirken olduğu gibi, çünkü sınır terimi ile beti terimi ile

intellectum juvare possunt ad res singulas distincte intuendas. Ut vero ex pluribus simul collectis unum quid deducat, quod saepe faciendum est, rejiciendum est ex rerum ideis quidquid praesentem attentionem non requiret, ut facilius reliqua possint in memoria retineri; atque eodem modo, non tunc res ipsae sensibus externis erunt proponendae, sed potius compendiosae quaedam illarum figurae, quae, modo sufficiant ad cavendum memoriae lapsum, quo breviores, eo commodiores existent. Atque haec omnia quisquis observabit, nihil omnino mihi videbitur eorum, quae ad hanc partem pertinent, omisisse.

12. Jam ut quoque secundum aggrediamur, et ut accurate distinguamus simplicium rerum notiones ab illis quae ex iisdem componuntur, ac videamus in utrisque, ubinam falsitas esse possit, ut caveamus, et quaenam certo possint cognosci, ut his solis incubamus: hic loci, quemadmodum *in superioribus*, quaedam assumenda sunt, quae fortasse non apud omnes sunt in confesso; sed parum refert, etsi non magis vera esse credantur, quam circuli illi imaginabiles, quibus Astronomi phaenomena sua describunt, modo illorum ope, qualis de qualibet re cognitio vera esse possit aut falsa, distinguatis. |

13. Dicimus igitur primo, aliter spectandas esse res singulas in ordine ad cognitionem nostram, quam si de iisdem loquamur prout revera existunt. Nam si, verbi gr., consideremus aliquod corpus extensum et figuratum, fatebimur quidem illud a parte rei esse quid unum et simplex, neque enim hoc sensu compositum dici posset ex natura corporis, extensione, et figura, quoniam hae partes nunquam unae ab aliis distinctae exstiterunt; respectu vero intellectus nostri compositum quid ex illis tribus naturis appellamus, quia prius singulas separatim intelleximus, quam potuimus judicare, illas tres in uno et eodem subjecto simul inveniri. Quamobrem hic nos de rebus non agentes, nisi quantum ab intellectu percipiuntur, illas tantum simplices vocamus, quarum cognitio tam perspicua et distincta est, ut in plures magis distincte cognitas mente dividi non possint: tales sunt figura, extensio, motus, etc.; reliquas autem omnes quodammodo ex his compositas esse concipimus. Quod adeo generaliter est sumendum, ut nequidem excipiantur illae, quas interdum ex simplicibus ipsis abstrahimus, ut fit, si dicamus figuram esse terminum rei extensae, concipientes per ter-

minum aliquid magis generale quam per figuram, quia scilicet dici potest etiam terminus durationis, terminus motus, etc. Tunc enim, etiamsi termini significatio a figura abstrahatur, non tamen idcirco magis simplex videri debet quam sit figura, sed potius, cum | aliis etiam rebus tribuatur, ut extremitati durationis vel motus, etc., quae res a figura toto genere differunt, ab his etiam debuit abstrahi, ac proinde est quid compositum ex pluribus naturis plane diversis, et quibus non nisi aequivoce applicatur.

14. Dicimus secundo, res illas, quae respectu intellectus nostri simplices dicuntur, esse vel pure intellectuales, vel pure materiales, vel communes. Pure intellectuales illae sunt, quae per lumen quoddam ingenitum, et absque ullius imaginis corporeae adjumento ab intellectu cognoscuntur; tales enim nonnullas esse certum est, nec ulla fingi potest idea corporea, quae nobis repraesentet, quid sit cognitio, quid dubium, quid ignorantia, item quid sit voluntatis actio, quam volitionem liceat appellare, et similia; quae tamen omnia revera cognoscimus, atque tam facile, ut ad hoc sufficiat, nos rationis esse participes. Pure materiales illae sunt, quae non nisi in corporibus esse cognoscuntur, ut sunt figura, extensio, motus, etc. Denique communes dicendae sunt, quae modo rebus corporeis, modo spiritibus sine discrimine tribuuntur, ut existentia, unitas, duratio, et similia. Huc etiam referendae sunt communes illae notiones, quae sunt veluti vincula quaedam ad alias naturas simplices inter se conjugendas, et quarum evidentia nititur quidquid ratiocinando concludimus; hae scilicet: quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se; item, quae ad idem tertium eodem modo referri non possunt, aliquid etiam inter se habent diversum, etc. Et quidem hae communes possunt vel ab intellectu puro | cognosci, vel ab eodem imagines rerum materialium intuente.

15. Caeterum, inter has naturas simplices placet etiam numerare earundem privationes et negationes, quatenus a nobis intelliguntur, quia non minus vera cognitio est, per quam intueor, quid sit nihil, vel instans, vel quies, quam illa, per quam intelligo quid sit existentia, vel duratio, vel motus. Juvabitque hic concipiendi modus, ut deinceps possimus dicere reliqua omnia, quae cognoscemus, ex istis naturis simplicibus esse composita; ut si judicem aliquam figuram non moveri, dicam meam cogitationem esse aliquo modo compositam ex figura et quiete, et sic de caeteris.

16. Dicimus tertio, naturas illas simp-

olduğundan daha evrensel birşey tasarlanır ve böylece sürenin bir sınırından, devimin bir sınırından vb. söz edilebilir. Başka bir deyişle, gerçi sınırın anlamı betiden soyutlansa bile, gene de bu yüzden betiden daha yalın olarak görülmemelidir: tersine, | başka şeylere yüklem- [419]
lendiği için, örneğin betiden bütünüyle ayrı şeyler olan bir sürenin ya da bir devimin uçlarına olduğu gibi, bunlardan da soyutlanmalıdır ve dolayısıyla kendilerine ancak ikircimli olarak [*aequivoce*] uygulanabileceği bütünüyle ayrı birçok doğadan oluşan bir bileşiktir.

14. İkinci olarak diyoruz ki, anlağımız açısından yalın denilen şeyler ya salt anlıksal, ya salt özdeksel, ya da ortaktırlar [*communes*]. Anlağımızın herhangi bir cisimsel imgenin yardımı olmaksızın belli bir doğuştan ışık aracılığıyla bildiği şeyler arı anlıksaldır; bunlardan belli bir sayıda bulunduğu kesindir; ve bize bilmenin, kuşkunun, bilgisizliğin ve benzer olarak istencin isteme olarak adlandırılması olanaklı eyleminin ve benzerlerinin ne olduğunu temsil edecek herhangi bir cisim ideası oluşturmak olanaksızdır. Gene de tüm bu şeylerin doğru bir bilgisini taşırız, ve bu öylesine kolaydır ki bunun için gereken tek şey Ustan bir pay almış olmaktır. Yalnızca cisimlerde olabildiklerini bildiğimiz şeyler, örneğin beti, uzam, devim vb. arı özdekseldir. Son olarak hiçbir ayrım olmaksızın kimi zaman cisimsel şeylere, kimi zamansa tinlere yüklenenlere ortak denmelidir, örneği varoluş, birim, süre ve benzerleri. Buraya ortak kavramları da katmalıyız ki, bunlar öteki yalın doğaları birbirleri ile birleştiren bağlara benzerler ve uslamlama yoluyla elde ettiğimiz tüm vargılar onların kanıtları [*evidentia*] üzerine bağımlıdır; örneğin, bir üçüncüye benzeyenler birbirlerine benzerler; ya da, bir üçüncü ile aynı yolda ilişkili olamayan şeyler aralarında bir ayrım taşırlar, vb. Ve hiç kuşkusuz bu ortak kavramlar arı anlak | tarafın- [420]
dan [dolaysızca], ya da kendisi özdeksel şeylerin imgelerini sezgisel olarak ayrımsadığı zaman bilinebilirler.

15. Ama o yalın doğalar arasında bizim tarafımızdan anlaşıldıkları ölçüde onlara karşılık düşen yoksunlukları ve olumsuzlamaları da saymalıyız, çünkü yokluğun ya da bir kıpının ya da dinginliğin ne olduğunu sezgisel olarak ayrımsamamı sağlayan şey de tıpkı varoluşun ya da sürenin ya da devimin ne olduğunu bilmemi sağlayanla eşit ölçüde doğru bir bilme edimidir. Sorunu bu yolda anlamak bize daha ileride bileceklerimizin tüm geri kalanının bu yalın doğalardan bileşim yoluyla oluştuğunu söyleme olanağını verecektir; böylece örneğin bir betinin devinmediği yargısında bulunursam, belli bir anlamda düşüncemin bir beti ve dinginlik bileşimi olduğunu söyleyeceğim; ve bu başka durumlarda da böyledir.

16. Üçüncü olarak, tüm bu yalın doğaların kendilerin-

de bilindiklerini ve hiçbir zaman herhangi bir yanlışlık kapsamadıklarını söylüyoruz. Bunu göstermek kolaydır, yeter ki anlağımızın şeyleri sezgisel olarak ayrımsamasını ve bilmesini sağlayan yetisini, doğrulayarak ya da yadsıyarak yargıda bulunmasını sağlayan yetisinden ayırdedelim; çünkü olabilir ki gerçekten bildiğimiz şeyleri bilmediğimizi sanabiliriz, örneğin böyle şeylerde sezgisel olarak ayrımsadığımızın ya da düşünmede dokunduğumuzun [*attingo*] dışında bizden gizlenen birşey olduğundan kuşkulandığımız, ve bu düşüncemiz yanlış olduğu zaman. Buradan açıktır ki, eğer bu yalın doğalardan herhangi birini tam olarak bilmediğimiz yargısında bulunursak yanılgıya düşeriz. Çünkü eğer anlığımız ona en küçük bir biçimde dokunursa—ki bu onun üzerinde belli bir yargıda bulunduğumuz varsayıldığında bütünüyle doğrudur—, doğrudan doğruya bundan onu tam olarak bildiğimiz vargısı çıkarılmalıdır, çünkü yoksa yalın değil
[421] ama | bileşik olması gerektiği söylenebilecektir ki, onda algıladığımız, ve hakkında bilgisiz olduğumuz yargısında bulunduğumuz şeyden oluşacaktır.

17. Dördüncü olarak, bu yalın şeyler arasındaki birleşmenin ya zorunlu ya da olumsal olduğunu söylüyoruz. Bir şey bir başkasının kavramında her ikisini de seçik olarak tasarlayamayacağımız denli karışık bir yolda imlendiği zaman, eğer birbirlerinden ayrı oldukları yargısında bulunacaksak, birleşme zorunludur; böylece beti uzam ile, devim süre ile ya da zaman ile vb. birleşmiştir, çünkü hiçbir uzamı olmayan bir betiyi, ya da hiçbir süresi olmayan bir devimi kavramak olanaksızdır. Yine benzer olarak eğer 4 artı 3 7 eder dersem, bu bileşim zorunludur, çünkü yedi sayısına belli bir karışık yolda üç ve dört sayılarını katmadıkça onu seçik olarak kavrayamayız. Aynı yolda betiler ya da sayılar açısından tanıtlanan herşey kendisi için doğrulandığı şeyle zorunlu olarak süreklidir [*continuus*]. Dahası, bu zorunluk yalnızca duyulur şeyler için bulunmaz, ama örneğin Sokrates herşeyden kuşku duyduğunu söylediği zaman, bundan zorunlu olarak şu çıkar: öyleyse, en azından kuşku duyduğunu bilir; yine, öyleyse birşeyin ya doğru ya da yanlış olabileceğini bilir, vb., çünkü tüm bu sonuçlar zorunlu olarak kuşkunun doğası ile bağlanır. Ama ayrılamaz bir ilişki ile bağıntılı olmayan şeylerin birliği olumsaldır, örneğin bir bedenin dirimli olduğunu, bir insanın giyinik olduğunu vb. söylediğimiz zaman olduğu gibi. Benzer olarak birçok şey birbirleri ile zorunlu olarak birleşmiştir, gerçi pekçokları gerçek ilişkilerinin ne olduğuna dikkat etmeden onları olumsal olarak bağıntılı olanlar arasında saysa da, örneğin şu önermede olduğu gibi: "Ben varım, öyleyse Tanrı
[422] vardır"; | yine, "Bilirim, öyleyse bedenimden ayrı bir anlığım vardır," vb. Son olarak, belirtmemiz gerek ki

lices esse omnes per se notas, et nunquam ullam falsitatem continere, quod facile ostendetur, si distinguamus illam facultatem intellectus, per quam res intuetur et cognoscit, ab ea qua judicat affirmando vel negando; fieri enim potest, ut illa quae revera cognoscimus, putemus nos ignorare, nempe si in illis praeter id ipsum quod intuemur, sive quod attingimus cogitando, aliquid aliud nobis occultum inesse suspicemur, atque haec nostra cogitatio sit falsa. Qua ratione evidens est nos falli, si quando aliquam ex naturis istis simplicibus a nobis totam non cognosci judicemus: nam si de illa vel minimum quid mente attingamus, quod profecto necessarium est, cum de eadem nos aliquid judicare supponatur, ex hoc ipso concludendum est, nos illam totam cognoscere; neque enim aliter simplex dici posset, sed | composita ex hoc quod in illa percipimus, et ex eo quod judicamus nos ignorare.

17. Dicimus quarto, conjunctionem harum rerum simplicium inter se esse vel necessariam vel contingentem. Necessaria est, cum una in alterius conceptu confusa quadam ratione ita implicatur, ut non possimus alterutram distincte concipere, si ab invicem sejunctas esse judicemus: hoc pacto figura extensioni conjuncta est, motus durationi, sive tempori, etc., quia nec figuram omni extensione carentem, nec motum omni duratione, concipere licet. Ita etiam si dico, 4 et 3 sunt 7, haec compositio necessaria est, neque enim septenarium distincte concipimus, nisi in illo ternarium et quaternarium confusa quadam ratione includamus. Atque eodem modo quidquid circa figuras vel numeros demonstratur, necessario continuum est cum eo, de quo affirmatur. Neque tantum in sensibilibus haec necessitas reperitur, sed etiam, verbi gr., si Socrates dicit se dubitare de omnibus, hinc necessario sequitur: ergo hoc saltem intelligit, quod dubitat; item, ergo cognoscit aliquid esse posse verum vel falsum, etc.: ista enim naturae dubitationis necessario annexa sunt. Contingens vero est illorum unio, quae nulla inseparabili relatione conjunguntur: ut cum dicimus, corpus esse animatum, hominem esse vestitum, etc. Atque etiam multa saepe necessario inter se conjuncta sunt, quae inter contingentia numerantur a plerisque, qui illorum relationem non animadvertunt, ut haec propositio: sum, ergo Deus est; item, | intelligo, ergo mentem habeo a corpore distinctam, etc. Denique notandum est, plurimarum propositionum,

quae necessariae sunt, conversas esse contingentes: ut quamvis ex eo quod sim, certo concludam Deum esse, non tamen ex eo quod Deus sit, me etiam existere licet affirmare.

18. Dicimus quinto, nihil nos unquam intelligere posse praeter istas naturas simplices, et quandam illarum inter se mixturam sive compositionem; et quidem saepe facilius est plures inter se conjunctas simul advertere, quam unicam ab aliis separare: nam, ex. causa, possum cognoscere triangulum, etiamsi nunquam cogitaverim, in illa cognitione contineri etiam cognitionem anguli, linear, numeri tertii, figurae, extensionis, etc.; quod tamen non obstat, quominus dicamus trianguli naturam esse compositam ex omnibus istis naturis, atque easdem esse triangulo notiones, cum hae ipsae sint, quae in illo intelliguntur; atque in eodem praeterea aliae fortasse multae involvuntur, quae nos latent, ut magnitudo angulorum, qui sunt aequales duobus rectis, et innumerae relationes, quae sunt inter latera et angulos, vel capacitatem areae, etc.

19. Dicimus sexto, naturas illas, quas compositas appellamus, a nobis cognosci, vel quia experimur quales sint, vel quia nos ipsi componimus. Experimur quidquid sensu percipimus, quidquid ex aliis audimus, et generaliter quaecumque ad intellectum nostrum, vel aliunde perveniunt, vel ex sui ipsius contemplatione | reflexa. Ubi notandum est, intellectum a nullo unquam experimento decipi posse, si praecise tantum intueatur rem sibi objectam, prout illam habet vel in se ipso vel in phantasmate, neque praeterea judicet imaginationem fideliter referre sensuum objecta, nec sensus veras rerum figuras induere, nec denique res externas tales semper esse quales apparent; in his enim omnibus errori sumus obnoxii: ut si quis fabulam nobis narraverit, et rem gestam esse credamus; si icterico morbo laborans flava omnia esse judicet, quia oculum habet flavo colore tinctum; si denique laesa imaginatione, ut melancholicis accidit, turbata ejus phantasmata res veras repraesentare arbitremur. Sed haec eadem sapientis intellectum non fallent, quoniam, quidquid ab imaginatione accipiet, vere quidem in illa depictum esse judicabit; nunquam tamen asseret, illud idem integrum et absque ulla immutatione arebus externis ad sensus, et a sensibus ad phantasiam defluxisse, nisi prius hoc ipsum aliqua alia ratio-

zorunlu olan birçok önerme evrildikleri zaman olumsal olur. Böylece, varolmam olgusundan pekinlikle Tanrının varolduğu vargısını çıkarabilsem de, bu nedenle Tanrı varolduğu için benim de varolduğumu ileri süremem.

18. Beşinci olarak belirtiyoruz ki, bu yalın doğaların ve kendi aralarındaki belli karışım ya da bileşimlerinin dışında hiçbir zaman herhangi birşeyin bilgisi olanaklı değildir. Aslında sık sık onlardan birçoğunu kendi aralarında bir birlik içinde algılamak onları birbirlerinden ayırmaktan daha kolaydır, çünkü, eğer bir örnek verirsek, bir üçgenin ne olduğunu bilebilsem de, hiçbir zaman bu bilgide daha şimdiden bir açının, bir çizginin, üç sayısının, betinin, uzamın vb. bilgisinin kapsandığını düşünmemişimdir; gene de bu benim üçgenin doğasının tüm bu doğalardan bileşmiş olduğunu ve bunların üçgenden daha iyi bilindiklerini çünkü üçgenle anlaşılan şeyin onlardan oluştuğunu söylememin önüne geçemez. Bundan başka, belki de üçgende dikkatimizden kaçan başka birçok şey de bulunabilir, örneğin iki dik açıya eşit olan açıların büyüklükleri ve kenarlar ve açılar arasındaki sayısız ilişkiler, ya da alanın büyüklüğü vb.

19. Altıncı olarak, bileşik dediğimiz doğaların bizim tarafından ya ne olduklarını görgülediğimiz için, ya da bileşimlerinden biz sorumlu olduğumuz için bilindiğini belirtiyoruz. Deneyim nesnesi olan ya da *görgülenen* şeyler ya duyular yoluyla algıladıklarımız, ya başkalarından duyduklarımız, ya da genel olarak anlağımıza dışsal kaynaklardan ya da kendi üzerine düşünsel irdelemesinden ulaşan herşey tarafından | oluşturulur. Burada belirtmek gerek ki, [423]
anlak bütününde hiçbir zaman deneyim tarafından aldatılamaz, eğer tam olarak yalnızca ona sunulan nesneyi sezgisel olarak ayrımsıyorsa—bu ister onun kendi içinde isterse bir düşlemde bulunuyor olsun—, ve dahası, imgelemin ona duyuların nesnelerini aslına bağlı olarak bildirdiği, ya da duyuların şeylerin gerçek betilerini üstlendikleri, ya da son olarak dışsal şeylerin her zaman göründükleri gibi oldukları yargısından kaçınıyorsa. Tüm bunlarda yanılgıya açığızdır, örneğin yalnızca birinin bize anlattığı bir öyküye bir olgu olarak inandığımız zaman olduğu gibi, ya da sarılığa yakalanan birinin gözleri sarı renkle tonladığı için herşeyin sarı olduğu yargısında bulunması gibi, ya da, son olarak, örneğin melankoli durumlarında imgelemin kendisi hastalandığı zaman bir insanın kendi dağınık düşlemlerinin gerçek şeyleri temsil ettiklerini sanması gibi. Ama bu tür şeyler bilge bir insanın anlağını aldatamaz, çünkü imgeleminden aldığı herşeyin gerçekte onda betimlendiği yargısında bulunacaktır; ve gene de, öyle olduğuna inanmak için daha önceden bir nedeni olmadıkça, hiçbir zaman aynı şeyin dışsal dünyadan tam olarak ve herhangi bir değişikliğe uğramaksızın duyularına ve duyularından düşlemine geçtiğini ileri sürmeyecektir. Buna karşı, anlağımıza

sunulan şeylerde anlığımız tarafından hiçbir deneyimde dolaysızca algılanmayan birşeyin kapsandığına inandığımız zaman, şeylerin bileşimini her zaman kendimiz oluşturmuşuzdur; böylece sarılığa yakalanmış biri kendini gördüğü şeylerin sarı olduğuna inandırırsa, bu düşüncesi bileşik olacak, bir yandan imgeleminin ona sunduklarından, ve öte yandan kendi başına varsaydığından, eş deyişle rengin gözündeki kusurdan ötürü sarı göründüğü değil, ama gördüğü şeylerin gerçekten sarı oldukları sanısından oluşacaktır. İnandığımız şeylerin bileşimi belli bir yolda bizim kendimiz tarafından oluşturulduğu zaman yanılgıya düştüğümüz var-
[424] gısı buradan gelir. |

20. Yedinci olarak diyoruz ki, bu bileştirme üç yolda olabilir: dürtü yoluyla, tahmin yoluyla, ya da tümdengelim yoluyla. Dürtü kendi ansal durumları yoluyla birşeye inanmaya zorlananların şeylere ilişkin yargılarının oluşumunu etkiler, üstelik bunlar inançları için herhangi bir neden bulamasalar, ama yalnızca ya daha yüksek bir güç tarafından ya da kendi özgürlükleri [*libertas*] yoluyla ya da düşlemlerinin durumu yoluyla belirlenseler bile. Birinci neden hiçbir zaman bir yanılgı kaynağı değildir; buna karşı, ikincisi seyrek olarak, üçüncüsü ise hemen hemen her zaman aldatır. Ama birincisi burayla ilgili değildir, çünkü insan becerisi [*ars*] alanına düşmez. Tahmin yoluyla örneğin yerküre özeğinden yeryüzünden daha büyük bir uzaklıkta olan suyun benzer olarak daha az yoğun bir töz olduğunu, ve yine suyun üzerindeki havanın ondan da seyrek olduğunu çıkarırız; ve buradan havanın üstünde onun kendisinden çok daha seyrek olan çok arı bir etherden başka hiçbirşeyin varolmadığını tahmin edebiliriz. Ama bu yolda oluşturduğumuz hiçbirşey bizi hiç kuşkusuz aldatmaz, eğer yalnızca onun salt olası olduğu yargısında bulunur ve hiçbir zaman doğru olduğunu ileri sürmezsek; ama bu bizi daha bilgili de kılmaz.

21. Böylece şeyleri gerçekliklerinden pekin olacak bir yolda biraraya getirmek için geriye yalnızca tümdengelim kalır. Ama onda da birçok eksiklik olabilir, örneğin hava ile dolu bu uzayda görme, dokunma ya da başka herhangi bir duyu ile algılanacak hiçbirşey olmadığı için uzayın boş olduğu vargısını çıkarırsak yangılgıya düşeriz, çünkü boşluğun doğasını yanlışlıkla bu uzayın boşluğu ile birleştirmiş oluruz. Tikel ya da olumsal bir şeyden evrensel ve zorunlu [*generalis et necessarius*] herhangi birşeyi çıkarsayabileceğimiz yargısında bulunduğumuz sürece sonuç budur. Ama
[425] eğer | bir nesnenin öteki ile birleşmesinin bütünüyle zorunlu olduğunu sezgisel olarak ayrımsamadıkça bu nesneleri hiçbir zaman birleştirmezsek bu yanılgıdan kaçınmak gücümüzün içersindedir; örneğin beti ve uzamın zorunlu olarak birleşmiş olmaları olgusundan uzamı olmayan hiçbirşeyin betisi olamayacağını vb. çıkardığımızda olduğu gibi.

22. Tüm bunlardan çıkaracağımız ilk şey başlangıçta yal-

ne cognoverit. Componimus autem nos ipsi res quas intelligimus, quoties in illis aliquid inesse credimus, quod nullo experimento a mente nostra immediate perceptum est: ut si ictericus sibi persuadeat res visas esse flavas, haec ejus cogitatio erit composita, ex eo quod illi phantasia sua repraesentat, et eo quod assumit de suo, nempe colorem flavum apparere, non ex oculi vitio, sed quia res visae revera sunt flavae. Unde concluditur, nos falli tantum posse, dum res, quas credimus, a nobis ipsis aliquo modo componuntur. |

20. Dicimus septimo, hanc compositionem tribus modis fieri posse, nempe per impulsum, per conjecturam, vel per deductionem. Per impulsum sua de rebus judicia componunt illi, qui ad aliquid credendum suo ingenio feruntur, nulla ratione persuasi, sed tantum determinati, vel a potentia aliqua superiori, vel a propria libertate, vel a phantasiae dispositione: prima nunquam fallit, secunda raro, tertia fere semper; sed prima ad hunc locum non pertinet, quia sub artem non cadit. Per conjecturam, ut si ex eo, quod aqua a centro remotior quam terra sit etiam tenuioris substantiae, item aer aqua superior sit etiam illa rarior, conjiciamus supra aerem nihil aliud esse quam aethereum aliquod purissimum, et ipso aëre longe tenuius, etc. Quidquid autem hac ratione componimus, non quidem nos fallit, si tantum probabile esse judicemus atque nunquam verum esse affirmemus, sed etiam doctiores non facit.

21. Superest igitur sola deductio, per quam res ita componere possimus, ut certi simus de illarum veritate; in qua tamen etiam plurimi defectus esse possunt: ut si ex eo, quod in hoc spatio aëre pleno nihil, nec visu, nec tactu, nec ullo alio sensu percipimus, concludamus illud esse inane, male conjungentes naturam vacui cum illa hujus spatii; atque ita fit, quoties ex re particulari vel contingenti aliquid generale et necessarium deduci posse judicamus. Sed hunc erro|rem vitare in nostra potestate situm est, nempe, si nulla unquam inter se conjungamus, nisi unius cum altero conjunctionem omnino necessariam esse intueamur: ut si deducamus, nihil esse posse figuratum, quod non sit extensum, ex eo, quod figura necessariam habet cum extensione connexionem, etc.

22. Ex quibus omnibus colligitur

primo, distincte atque, ut opinor, per sufficientem enumerationem nos exposuisse id quod initio confuse tantum et rudi Minerva potueramus ostendere: nempe nullas vias hominibus patere ad cognitionem certam veritatis praeter evidentem intuitum, et necessariam deductionem; item etiam, quid sint naturae illae simplices, de quibus in octava propositione. Atque perspicuum est, intuitum mentis, tum ad illas omnes extendi, tum ad necessarias illarum inter se connexiones agnoscendas, tum denique ad reliqua omnia, quae intellectus praecise, vel in se ipso, vel in phantasia esse experitur. De deductione vero plura dicentur in sequentibus.

23. Colligitur secundo, nullam operam in naturis istis simplicibus cognoscendis esse collocandam, quia per se sunt satis notae; sed tantummodo in illis ab invicem separandis, et singulis seorsim defixa mentis acie intuendis. Nemo enim tam hebeti ingenio est, qui non percipiat se, dum sedet, aliquo modo differre a se ipso, dum stat in pedes; sed non omnes aeque distincte | separant naturam situs a reliquo eo, quod in illa cogitatione continetur, nec possunt asserere nihil tunc immutari praeter situm. Quod non frustra hic monemus, quia saepe litterati tam ingeniosi esse solent, ut invenerint modum caecutiendi etiam in illis, quae per se evidentia sunt atque a rusticis nunquam ignorantur; quod illis accidit, quotiescumque res istas per se notas per aliquid evidentius tentant exponere: vel enim aliud explicant, vel nihil omnino; nam quis non percipit illud omne quodcumque est, secundum quod immutatur, dum mutamus locum, et quis est qui concipit eandem rem, cum dicitur illi, *locum esse superficiem corporis ambientis?* cum superficies ista possit mutari, me immoto et locum non mutante; vel contra mecum ita moveri, ut quamvis eadem me ambiat, non tamen amplius sim in eodem loco. At vero nonne videntur illi verba magica profene, quae vim habeant occultam et supra captum humani ingenii, qui dicunt *motum*, rem unicuique notissimam, *esse actum entis in potentia, prout in potentia est?* quis enim intelligit haec verba? quis ignorat quid sit motus? et quis non fatetur illos nodum in scirpo quaesivisse? Dicendum est igitur, nullis unquam definitionibus ejusmodi res esse explicandas, ne loco simplicium compositas apprehendamus; sed illas tantum, ab aliis omnibus | secretas, attente ab unoquoque et pro lumine ingenii sui esse intuendas.

nızca karışık olarak ve kaba saba bir yolda gösterebildiğimizi seçik olarak ve sanırım yeterli bir sıralama yoluyla göstermiş olduğumuzdur: İnsan için gerçekliğin pekin bilgisine kendiliğinden açık sezgi [*evidentem intuitum*] ve zorunlu tümdengelim yolları dışında başka hiçbir yol yoktur; ve bundan başka, sekizinci Önermede sözünü ettiğimiz o yalın doğaların ne olduklarını gösterdik. Yine açıktır ki, ansal sezgi [*intuitum mentis*] hem tüm o yalın doğalara hem de aralarındaki zorunlu bağıntıların bilgisine, ve son olarak anlağın ya kendi içinde ya da düşlem yetisinde tam olarak görgülediği başka herşeye genişler. Ama tümdengelim aşağıda daha öte ele alınacaktır.

23. İkinci nokta bu yalın doğaları bilebilmek için hiçbir sıkıntıya girmeye gerek olmadığıdır, çünkü kendilerinde yeterince iyi bilinirler; tersine, yalnızca onları birbirinden ayırmada ve ansal sezgi ile tek tek üzerlerinde yoğunlaşmada çaba gerekir. Hiç kimse oturduğu zaman ayakta dururken olduğundan belli bir yolda ayrı olduğunu algılamayacak denli aptal değildir; ama herkes konumun doğasını | söz konusu bilgide kapsanan başka öğelerden [426] eşit seçiklikle ayırmaz ya da bu durumda konumdan başka hiçbirşeyin değişmediğini ileri süremez. Burada yukarıdaki öğretiye dikkati çekmemiz nedensiz değildir, çünkü 'okur yazarların' [*litterati*] çoğu kez kendilerini kendi doğalarında açık olan ve giderek köylülerin bile bilgisizi olmadıkları şeylere karşı kör kılacak yollar icadetme konusunda kendilerine özgü bir becerileri vardır. Bu kendiliğinden-açık şeyleri daha açık birşey ile açıklamaya çalıştıklarında olur, çünkü o zaman ya başka birşeyi açıklarlar ya da hiçbirşey açıklamazlar. Çünkü, örneğin yer değiştirdiğimiz zaman kendisi açısından bir değişimin ortaya çıktığı şeyin ne olduğunu kim eksiksiz olarak görmez, ve kendisine *yer bizi kuşatan cismin yüzeyidir* dendiği zaman o şeyin kendisini kavrayacak bir kimse var mıdır? Çünkü ben dingin kalıp yerimi değiştirmesem bile yüzey değişebilir, ya da, tersine, benimle birlikte öyle bir yolda devinebilir ki, beni kuşatmayı sürdürmesine karşın, gene de bundan böyle aynı yerde değilimdir. Bu insanlar *devimi*, herkese bütünüyle tanıdık gelen birşeyi, *gizillikte olanın gizil olduğu sürece edimselleşmesi* olarak tanımlarken gerçekten insan anlığını aşan gizli bir kuvvet taşıyan tılsımlı sözler mırıldanıyor görünmezler mi? Kim bu sözleri anlar? Ve kim devimin ne olduğunu bilmez? Herkes o felsefecilerin su kamışında bir düğüm bulmaya çalışmakta olduklarını kabul etmeyecek midir? Bu yüzden, yalın olanın yerine bileşik olanı almamak için, bu tür şeyleri açıklamada hiçbir tanımın kullanılmayacağını ileri sürmeliyiz; tersine, herkes onları başka herşeyden | [427] ayırdıktan sonra dikkatini toplayarak anlığının ışığı aracılığıyla sezgide ayrımsamalıdır.

24. Üçüncü vargımız tüm insan bilgisinin o yalın doğaların başka şeyleri oluşturabilmek için nasıl bileştiklerini seçik olarak görmekten oluştuğudur. Bunu belirtmenin büyük yararı vardır, çünkü ne zaman belli bir güçlük yoklanmak üzere ortaya koyulsa, hemen hemen herkes anlığını hangi düşüncelere yöneltmesi gerektiği konusunda belirsizliğe düşer ve daha önce bilmediği yeni bir cins kendilik [*novum aliquod genus entis*] bulması gerektiği kanısına kapılarak işin daha başında durup kalır. Böylece örneğin "Mıknatısın doğası nedir?" diye sorulduğunda, böyleleri hemen bunda bir güçlük yattığı gibi bir önseziyle araştırmaya gömülürler, bakışlarını açık olan herşeyden uzaklaştırıp dosdoğru en güç olana çeviririr ve belki de içinde birçok nedenin yattığı boş uzayda dolanıp durarak yeni birşey bulacaklarmış gibi bulanık bir beklenti içine girerler. Ama mıknatısta kendiliğinden-açık olmayan ve yalın doğalardan oluşmayan hiçbirşeyin bilinemeyeceğini düşünen biri ne yapması gerektiği konusunda yalpalamaz, ilk olarak dikkatle bu taş konusunda edinebileceği tüm deneyleri toplar, ve daha sonra bunlardan yalın doğaların mıknatıs üzerine deneylerde yer aldığını gördüğü tüm etkileri üretmek için zorunlu olan o bileşiminin hangi yapıda olduğunu çıkarsamaya çalışır. Bu bir kez bulunduktan sonra, insan tarafından ve verili deneyler temelinde saptanabileceği ölçüde mıknatısın gerçek doğasını kavradığını korkmadan ileri sürebilir.

25. Son olarak, bu söylenenlerden dördüncü olarak şu çıkar ki bir tür bilginin bir başkasından daha bulanık olduğunu sanmamalıyız, çünkü | tümü de baştan sona aynı [428] doğadadır ve yalnızca kendilerinde iyi bilinen şeyleri bileştirmekten oluşur. Buna hemen hemen hiç kimse dikkat etmez; tersine, egemen olan aykırı görüştür ve aralarında daha gözüpek olanlar kendi tahminlerini dosdoğru sanki gerçek tanıtlamalarmış gibi bildirmeye yönelir, üzerlerine hiçbirşey bilmedikleri konularda sık sık kendilerini bir bulutun arkasından sunuyor görünen gerçekliklerin önhabercileri sayarlar. Bunları bildirmede hiçbir duraksama göstermezler ve kavramlarına belli sözcükler ekleyerek onların yardımıyla pekçok konu üzerine tartışır ve tutarlı ama gerçekte ne kendilerinin ne de dinleyicilerinin anlamadıkları o konuşmalarını sürdürürler. Öte yandan daha çekingen insanlar sık sık yaşam için birincil zorunluğu olan bütünüyle kolay birçok araştırmadan yalnızca kendilerini onlara yaraşır görmedikleri için ve bu sorunların daha büyük ansal yetilerle donatılı olan başkaları tarafından keşfedilebileceğine inandıkları için kaçınır ve yetkelerine en büyük güveni duydukları insanların görüşlerini benimserler.

26. Beşinci olarak ileri sürüyoruz ki tümdengelim yoluyla yalnızca şeyleri sözcüklerden, nedeni etkiden ya da

24. Colligitur tertio, omnem humanam scientiam in hoc uno consistere, ut distincte videamus, quomodo naturae istae simplices ad compositionem aliarum rerum simul concurrant. Quod perutile est annotare; nam quoties aliqua difficultas examinanda proponitur, fere omnes haerent in limine, incerti quibus cogitationibus mentem debeant praebere, et rati quaerendum esse novum aliquod genus entis sibi prius ignotum: ut si petatur quae sit magnetis natura, illi protinus, quia rem arduam et difficilem esse augurantur, ab iis omnibus quae evidentia sunt animum removentes, eundem ad difficillima quaeque convertunt, et vagi exspectant utrum forte per inane causarum multarum spatium obenando aliquid novi sint reperturi. Sed qui cogitat, nihil in magnete cognosci posse, quod non constet ex simplicibus quibusdam naturis et per se notis, non incertus quid agendum sit, primo diligenter colligit illa omnia, quae de hoc lapide habere potest, experimenta, ex quibus deinde deducere conatur, qualis necessaria sit naturarum simplicium mixtura ad omnes illos, quos in magnete expertus est, effectus producendos; qua semel inventa, audacter potest asserere, se veram percepisse magnetis naturam, quantum ab homine et ex datis experimentis potuit inveniri.

25. Deniquo colligitur quarto ex dictis, nullas rerum cognitiones unas aliis obscuriores esse putandas, cum | omnes ejusdem sint naturae, et in sola rerum per se notarum compositione consistant. Quod fere nulli advertunt, sed contraria opinione praeventi, confidentiores quidem conjecturas suas tanquam veras demonstrationes asserere sibi permittunt, atque in rebus; quas prorsus ignorant, obscuras saepe veritates quasi per nebulam se videre praesagiunt, quas proponere non verentur, conceptus suos quibusdam verbis alligantes, quorum ope multa disserere et consequenter loqui solent, sed quae revera nec ipsi, nec audientes intelligunt. Modestiores vero a multis examinandis saepe abstinent, quamvis facilibus atque apprime necessariis ad vitam, quia tantum se illis impares putant, cumque eadem ab aliis majori ingenio praeditis percipi posse existiment, illorum sententias amplectuntur, quorum auctoritati magis confidunt.

26. Dicimus quinto, deduci tantum posse, vel res ex verbis, vel causam ab effectu, vel effectum a causa, vel

simile ex simili, vel partes sive totum ipsum ex partibus; [*Caetera desunt.*]

27. Caeterum, ne quem forte lateat praeceptorum nostrorum catenatio, dividimus quidquid cognosci potest in propositiones simplices, et quaestiones. Ad propositiones simplices non alia praecepta tradimus, quam quae vim cognoscendi praeparant ad objecta quaevis distinctius intuenda et sagacius perscrutanda, quoniam hae sponte occurrere debent, nec quaeri possunt; | quod in duodecim prioribus praeceptis complexi sumus, ac quibus nos ea omnia exhibuisse existimamus, quae rationis usum aliquomodo faciliorem reddere posse arbitramur. Ex quaestionibus autem aliae intelliguntur perfecte, etiamsi illarum solutio ignoretur, de quibus solis agemus in duodecim regulis proxime sequentibus; aliae denique non perfecte intelliguntur, quas ad duodecim posteriores regulas reservamus. Quam divisionem non sine consilio invenimus, tum ut nulla dicere cogamur, quae sequentium cognitionem praesupponunt, tum ut illa priora doceamus, quibus etiam ad ingenia excolenda prius incumbendum esse sentimus. Notandumque est, inter quaestiones quae perfecte intelliguntur nos illas tantum ponere, in quibus tria distincte percipimus, nempe, quibus signis id quod quaeritur possit cognosci, cum occurret, quid sit praecise, ex quo illud deducere debeamus, et quomodo probandum sit, illa ab invicem ita pendere, ut unum nulla ratione possit mutari, alio immutato; adeo ut habeamus omnes praemissas, nec aliud supersit docendum, quam quomodo conclusio inveniatur, non quidem ex una re simplici unum quid deducendo (hoc enim sine praeceptis fieri posse jam dictum est) sed unum quid ex multis simul implicatis dependens tam artificiose evolvendo, ut nullibi major ingenii capacitas requiratur, quam ad simplicissimam *illationem* faciendam. Cujusmodi quaestiones, quia abstractae sunt ut plurimum, et fere tantum in Arithmeticis vel Geo|metricis occurrant, parum utiles videbuntur imperitis; moneo tamen in hac arte addiscenda diutius versari debere et exerceri illos, qui posteriorem hujus methodi partem, in qua de aliis omnibus tractamus, perfecte cupiant possidere.

etkiyi nedenden, benzeri benzerden ya da parçaları ya da bütünün kendisini parçalardan çıkarsayabiliriz ...

27. Geri kalanına gelince, ilkelerimizin eklemlenişinde örtük hiçbirşey kalmasın diye bilenebilecek herşeyi yalın önermelere ve problemlere [*quaestiones*] bölüyoruz. Yalın önermelerle ilgili olarak getirdiğimiz biricik ilkeler bilişsel kuvvetlerimizi önlerindeki her tür nesneyi duru bir sezgide ayrımsamaya ve keskin bir kavrayışla incelemeye hazırlayan ilkelerdir, çünkü bu tip önermeler problemler olarak alınamazlar, tersine kendilerini bize kendiliklerinden sunmalıdırlar. | Bunları önceki oniki Kuralda toparladık ve onlarda bizim değerlendirmemize göre Usumuzun uygulanışını belli bir yolda kolaylaştırabilecek herşeyi sergilediğimize inanıyoruz. Problemlere gelince, bunlardan bir bölümü eksiksiz olarak anlaşılır, üstelik çözümlerini henüz bilmesek bile; ve şimdi izleyeceğimiz oniki Kuralda yalnızca bunları ele alacağız. Son olarak, anlamları bütünüyle açık olmayan başkaları da vardır ki bunları son oniki Kural için ayırıyoruz. Bu bölümleme iyice düşünüp taşınarak yapılmıştır, çünkü amacımız hem bilinmesi arkadan gelenin bilinmesini varsayan herhangi birşeyden söz etmek zorunda kalmamak, hem de ansal güçleri geliştirmede ilk olarak ele alınmasını gerekli gördüğümüz şeyleri ilk olarak açımlamaktır. Ve belirtmek gerek ki, eksiksiz olarak anlaşılan problemler arasına yalnızca içlerinde üç tür şeyi seçik olarak algıladıklarımızı koyuyoruz: aradığımız şeyi yer alırken bilmemizi sağlayacak belirtiler: kendisinden yanıtımızın çıkarsanacağı şeyin tam olarak ne olduğu: ve bunların birinin değişmez kaldığı sürece ötekinin de değişmesinin olanaksız olacağı bir yolda birbirlerine bağımlı olduklarının nasıl tanıtlanacağı. Bu yolda bize gerekli olan tüm öncülleri elde edeceğiz, ve geriye yalnızca vargıların nasıl bulunacağını göstermek kalacaktır. Bu bir şeyi bir başka yalın şeyden çıkarsama yoluyla olmayacaktır (çünkü bu daha önce söylediğimiz gibi ilkeler olmaksızın olabilir), ama aynı zamanda birbirlerine karışmış şeylere bağımlı birinin öylesine ustalıkla geliştirilmesi yoluyla olacaktır ki, anlama yetisi payına onun en yalın çıkarsamada bulunmak için kullandığından daha büyük bir çabası gerekli olmayacaktır. Bu tür problemler oldukça soyut oldukları ve hemen hemen yalnızca Aritmetik ve Geometride | yer aldıkları için, deneyimsizlere çok az yararlı görünür. Ama gene de dikkati çekmek istiyorum ki, bu yöntemin geri kalan herşeyi ele alan bundan sonraki bölümünü eksiksiz olarak öğrenmeyi isteyenlerin bu sanatı öğrenmek için uzun bir süre üzerinde durmaları ve alıştırma yapmaları gerekir.

[429]

[430]

KURAL XIII

Bir problem eksiksiz olarak anlaşıldığında, onu gereksiz her kavramdan soyutlamalı, en yalın duruma getirmeli, ve bir sıralamada olanaklı en küçük parçalara bölmelidir.

1. Bu Eytişimcilere öyküdüğümüz biricik noktadır, ve tıpkı onların kendi tasım biçimlerini öğretirken tasımlarının terimlerinin ya da gereçlerinin önceden bilindiğini varsaymaları gibi, biz de bu durumda problemin eksiksiz olarak anlaşılmasını bir öngerek olarak getiriyoruz. Ama biz onlar gibi iki uç ve bir orta terim ayırdetmiyoruz, ve bütün sorunu şöyle görüyoruz. İlk olarak, her problemde zorunlu olarak bilmediğimiz birşey olmalıdır, yoksa araştırma boşuna olacaktır. İkinci olarak, tam bu şey herhangi bir yolda belirtiliyor olmalıdır, yoksa bizi başka birşeyi değil de onu araştırmaya götürecek herhangi birşey olmayacaktır. Üçüncü olarak, bu ancak daha şimdiden bilinen başka birşeyin yardımıyla böyle belirtilebilir. Tüm bu üç koşul tam olarak anlaşılmayan problemlerde bile bulunur, ve böylece örneğin eğer problem
[431] mıknatısın doğası ile ilgiliyse, | mıknatıs ve doğa gibi iki sözcükten neyin anlaşılacağını daha şimdiden biliriz ve bu bilgi bizi şunu değil de bunu soruşturmaya belirler, vb. Ama bunun da ötesinde, eğer problem eksiksiz olacaksa, bütünüyle belirli olmasını isteriz, öyle ki verili olanlardan çıkarsanabileceklerden daha geniş erimli birşey aramak zorunda kalmayalım. Örneğin biri bana mıknatısın doğası konusunda tam olarak Gilbert'in yaptığını ileri sürdüğü deneylerden neyin çıkarsanabileceğini sorabilir—bunlar ister doğru isterse yanlış olsunlar; ya da yine *A*, *B* ve *C* gibi üç tel alındığında, varsayım gereği *B A*'dan iki kat kalın ama daha uzun değilken ve iki kat büyük bir ağırlık tarafından gerilirken, buna karşı *C A*'dan daha kalın değil ama iki kat uzunken ve gene de dört kat büyük bir ağırlık tarafından gerilirken, bu tellerin özdeş bir ses vermeleri biçimindeki sağın olguya dayanarak sesin doğasına ilişkin vargımın ne olduğu sorulabilir, vb. Eksiksiz olarak anlatılmayan tüm problemlerin anlamları bütünüyle açık olan başkalarına nasıl indirgenebilecekleri bütün bunlardan kolayca anlaşılır, ve bu nokta üzerinde yeri geldiğinde uzun uzadıya duracağız. İyi anlaşılan bir güçlüğü gereksiz tüm kavramlardan soyutlamada ve onu bundan böyle şu ya da bu nesneyi ele almayıp tersine yalnızca genel olarak belli büyüklükleri birbirleri ile karşılaştırma noktasına dek indirgemede bu Kuralı izlemenin nasıl olanaklı olduğunu görürüz; çünkü, örneğin kendimizi mıknatıs üzerine şu ya da bu tür deneyleri irdelemeye sınırladıktan sonra, düşüncemizi
[432] başka herşeyden uzaklaştırmada hiçbir güçlük yoktur. |

REGULA XIII

Si quaestionem perfecte intelligamus, illa est ab omni superfluo conceptu abstrahenda, ad simplicissimam revocanda, et in quam minimas partes cum enumeratione dividenda.

1. Atque in hoc uno Dialecticos imitamur, quod, sicut illi ad syllogismorum formas tradendas eorundem terminos sive materiam cognitam esse supponunt, ita etiam nos hic praerequirimus, quaestionem esse perfecte intellectam. Non autem, ut illi, duo extrema distinguimus et medium; sed hoc pacto rem totam consideramus: primo, in omni quaestione necesse est aliquid esse ignotum, aliter enim frustra quaereretur; secundo, illud idem debet aliquomodo esse designatum, aliter enim non essemus determinati ad illud potius quam aliud quidlibet inveniendum; tertio, non potest ita designari, nisi per aliud quid quod sit cognitum. Quae omnia reperiuntur etiam in quaestionibus imperfectis: ut si quaeratur, qualis sit magnetis natura, id quod | intelligimus significari per haec duo vocabula, magnes et natura, est cognitum, a quo determinamur ad hoc potius quam aliud quaerendum, etc. Sed insuper ut quaestio sit perfecta, volumus illam omnimode determinari, adeo ut nihil amplius quaeratur, quam id quod deduci potest ex datis: ut si petat aliquis a me, quid de natura magnetis sit inferendum praecise ex illis experimentis, quae Gilbertus se fecisse asserit, sive vera sint, sive falsa; item si petat, quid de natura soni judicem praecise tantum ex eo, quod tres nervi *A*, *B*, *C* aequalem edant sonum, inter quos ex suppositione *B* duplo crassior est quam *A*, sed non longior, et tenditur a pondere duplo graviori; *C* vero non quidem crassior est quam *A*, sed duplo longior tantum, et tenditur tamen a pondere quadruplo graviori, etc. Ex quibus facile percipitur, quomodo omnes quaestiones imperfectae ad perfectas reduci possint, ut fusius exponetur suo loco; et apparet etiam, quomodo haec regula possit observari, ad difficultatem bene intellectam ab omni superfluo conceptu abstrahendam, eoque reducendam, ut non amplius cogitemus nos circa hoc vel illud subjectum versari, sed tantum in genere circa magnitudines quasdam inter se comparandas: nam, verbi gratia, postquam determinati sumus ad haec vel illa tantum de magnete experimenta spectanda, nulla superest difficultas in cogitatione nostra ab omnibus aliis removenda. |

2. Additur praeterea, difficultatem esse ad simplicissimam reducendam, nempe juxta regulas quintam et sextam, et dividendam juxta septimam: ut si magnetem examinem ex pluribus experimentis, unum post aliud separatim percurram; item si sonum, ut dictum est, separatim inter se comparabo nervos *A* et *B*, deinde *A* et *C*, etc., ut postea omnia simul sufficienti enumeratione complectar. Atque haec tria tantum occurunt circa alicujus propositionis terminos servanda ab intellectu puro, antequam ejus ultimam solutionem aggrediamur, si sequentium undecim regularum usu indigeat; quae quomodo facienda sint, ex tertia parte hujus tractatus clarius patebit. Intelligimus autem per quaestiones, illa omnia in quibus reperitur verum vel falsum; quarum diversa genera enumeranda sunt ad determinandum, quid circa unamquamque praestare valeamus.

3. Jamjam diximus, in solo intuitu rerum, sive simplicium, sive copulatarum, falsitatem esse non posse; neque etiam hoc sensu quaestiones appellantur, sed nomen istud acquirunt, statim atque de iisdem judicium aliquod determinatum ferre deliberamus. Neque enim illas petitiones tantum, quae ab aliis fiunt, inter quaestiones numeramus, sed de ipsa etiam ignorantia, sive potius dubitatione Socratis quaestio fuit, cum primum ad illam conversus Socrates coepit inquirere, an verum esset se de omnibus dubitare, atque hoc ipsum asseruit.]

4. Quaerimus autem vel res ex verbis, vel ex effectibus causas, vel ex causis effectus, vel ex partibus totum, sive alias partes, vel denique plura simul ex istis.

5. Res ex verbis quaeri dicimus, quoties difficultas in orationis obscuritate consistit; atque huc referuntur non solum omnia aenigmata, quale fuit illud Sphingis de animali, quod initio est quadrupes, deinde bipes, et postea tandem fit tripes; item illud piscatorum, qui stantes in littore hamis et arundinibus ad pisces capiendos instructi ajebant, se non habere amplius illos quos ceperant, sed vice versa se habere illos quos nondum capere potuerant, etc.; sed praeterea in maxima parte eorum, de quibus litterati disputant, fere semper de nomine quaestio est. Neque oportet de majoribus ingeniis tam male sentire, ut arbitremur illos res ipsas male concipere, quoties easdem non satis aptis verbis explicant: si quando, ex. gr., superficiem

2. Bunun dışında ekleyeceğiz ki güçlük beşinci ve altıncı Kurallara göre en yalın biçimine indirgenmeli ve yedinci Kurala göre bölünmelidir. Böylece, eğer mıknatısı incelemede bir dizi deneye başvururum, birbiri ardına tek tek üzerlerinden geçerim. Yine, eğer araştırmam ses üzerineyse, yukarıdaki durumda olduğu gibi, sırayla *A* ve *B* tellerini, sonra onlardan ayrı olarak *A* ve *C* tellerini vb. birbiri ile karşılaştırırım ve böylece herşey aynı zamanda yeterli bir sıralamada kucaklanmış olur. Bu üçü arı anlağın herhangi bir önermenin enson çözümünün üzerine gitmeden önce onun terimlerini ele almada izlemesi gereken biricik işlemlerdir, üstelik bu çözüm aşağıdaki onbir Kuralın kullanılmasını gerektirse de. Bu İncelemenin üçüncü bölümü onları nasıl uygulayacağımızı daha açık olarak gösterecektir. Ama problem ile içinde doğru ya da yanlışın bulunabileceği herşeyi anlıyoruz; ve her bir durumda neyi başarabileceğimizi belirleyebilmek için değişik problem türlerini sıralamamız gerekir.

3. Daha önce ister yalın isterse bileşik olsunlar şeylerin yalın sezgisinde hiçbir yanlışlığın olamayacağını söylemiştik, ve bu anlamda bunlara problemler denmez, ama üzerlerinde belirli bir yargıda bulunmayı düşündüğümüz zaman bu adı alırlar. Bunun dışında, yalnızca bize başkaları tarafından getirilen soruları problemler arasında saymakla da kalmayız; tersine, Sokrates'in kendi bilgisizliği ya da daha doğru olarak kendi kuşkusu ilkin onu araştırmaya ve herşeyden kuşku duyduğunun doğru olup olmadığını sorgulamaya başladığı ve bunun gerçekten de böyle olduğunu ileri sürdüğü zaman bir onun için problem konusu oldu. | [433]

4. Ama bizim problemlerimizde ya şeyleri sözcüklerden ya nedenleri etkilerden ya etkileri nedenlerden ya da bütünü ya da başka parçaları parçalardan çıkarsamaya ya da son olarak bunlardan birçoğunu aynı zamanda çıkarsamaya çalışırız.

5. Güçlük yalnızca konuşmanın bulanıklığından oluştuğu zaman şeyleri sözcüklerden çıkarsamaya çalıştığımız söylenir ve ilk olarak tüm bilmeceler buraya aittirler—örneğin Sfenks'in başlangıçta dört ayaklı, sonra iki ayaklı, sonra üç ayaklı olan hayvan bilmecesi gibi; ya da, oltalar ve kancalarla balık avlamak için kıyıda beklerken bundan böyle yakalamış oldukları yaratıkların değil ama henüz yakalayamadıklarının ellerinde olduğunu söylenen balıkçıların bilmecesi gibi. Ama bunların yanısıra, okur yazarların tartıştıkları konuların çoğunda problem hemen hemen yalnızca adları ilgilendirir. Gene de büyük düşünürlerimiz söz konusu olduğunda, onların şeyleri açıklarken uygun sözcükler kullanmadıkları durumlarda onları yanlış tasarladıklarını sanacak denli kötü düşünmemeliyiz. Böylece "kuşatıcı cismin yüzeyi"ne "yer" dedikleri

zaman, gerçekte yanlış hiçbirşey tasarımlamış değil ama yalnızca "yer" sözcüğünü yanlış olarak kullanmış olurlar ki, bu sözcük sıradan kullanımda bir şeyin burada ya da şurada olduğunun söylenmesini sağlayan yalın ve kendiliğinden-açık doğayı anlatır. Bu doğa bütünüyle bir yerde olduğu söylenen şeyin ona dışsal uzayın parçaları ile belli bir ilişkisinden oluşur, ve kimilerinin, yer adının kuşatıcı cismin yüzeyi için ayrıldığını görerek, şeyin iç yeri dedik-
[434] leri bir özelliktir; ve başka durumlarda da | aynı şey geçerlidir. Aslında bu sözel sorular öylesine sık ortaya çıkar ki, eğer felsefeciler sözcüklerin anlamları üzerinde her zaman anlaşmış olsalardı, hemen hemen aralarındaki tüm tartışma ortadan kalkardı.

6. Ne zaman birşey üzerine onun varolup olmadığını ya da ne olduğunu sorsak nedenleri etkilerden araştırmış oluruz ...

7. Ama çözüm için bir problem ortaya koyulduğu zaman sık sık türünü ayırdetmeyi ya da problemin şeyleri sözcüklerden ya da nedenleri etkilerden vb. türetmek olup olmadığını belirlemeyi başaramadığımız için, bu nedenle burada bu konularda daha özel noktalara girmek gereksiz görünecektir. Eğer herhangi bir tür güçlüğü çözebilmek için izlenmesi gereken tüm adımların üzerinden aynı zamanda sırayla geçersek, bu daha kısa ve daha uygun olacaktır. Bundan sonra, herhangi bir problem verildiğinde, öncelikle seçik olarak neyin araştırıldığını anlamak için çabalamak gerekir.

8. Çünkü insanlar sık sık bir önermeyi araştırmada öylesine iveğen davranırlar ki, araştırmakta oldukları şeyi tanımalarını sağlayacak ipuçları karşılarına çıkacak olsa bile onları saptamaksızın çözümlerine bulanık bir anlama yetisi ile yaklaşırlar—bir tutum ki, bir haber iletmek üzere efendisi tarafından gönderilen bir çocuğun emirleri almaksızın ya da nereye gideceğini bilmeksizin koşup gidecek denli boyun eğme isteği duyması gibi aptalcadır.

9. Ama her problemde bilinmeyen birşeyin olmasının gerekli olmasına karşın—yoksa onu ortaya getirmenin bir gereği olmayacaktır—, gene de bu bilinmeyen öğe belli
[435] koşullar tarafından öyle bir yolda | gösterilmelidir ki, şunun değil de bunun araştırılmasına doğru belirlenebilmemiz gerekir. İleri sürüyoruz ki bu koşullara daha başlangıçta dikkat edilmelidir. Eğer dikkatimizi onlara sezgide her birini kendi başına seçik olarak ayrımsayacak bir yolda yöneltirsek, ve aradığımız bilinmeyenin her biri tarafından ne denli sınırlandığını özenle araştırırsak, bunu başarırız. Çünkü insan anlığı burada genellikle iki yolda yanılgıya düşer: ya problemi belirlemek için gerçekte verilenden daha çoğunu varsayar, ya da tersine birşeyi atlar.

10. Verilerimizin bize sunduğundan ne daha çoğunu ne de daha azını varsaymamaya dikkat etmeliyiz ve bu özel-

corporis ambientis vocant locum, nullam rem falsam revera concipiunt, sed tantum nomine loci abutuntur, quod ex usu communi significat illam naturam simplicem et per se notam, ratione cujus aliquid dicitur hic esse vel ibi, quae tota in quadam relatione rei, quae dicitur esse in loco, ad partes spatii extensi consistit, et quam nonnulli, videntes nomen loci a superficie ambiente esse occupatum, ubi intrinsecum improprie dixerunt, et sic | de caeteris. Atque hae quaestiones de nomine tam frequenter occurrunt ut, si de verborum significatione inter Philosophos semper conveniret, fere omnes illorum controversiae tollerentur.

6. Ex effectibus causae quaeruntur, quoties de aliqua re, utrum sit, vel quid sit, investigamus [*reliqua desunt*]

7. Caeterum quia, dum aliqua quaestio nobis solvenda proponitur, saepe non statim advertimus, cujus illa generis existat, nec utrum res ex verbis, vel causae ab effectibus etc., quaerantur, idcirco de his in particulari dicere plura supervacaneum mihi videtur. Brevius enim erit et commodius, si simul omnia, quae facienda sunt ad cujuslibet difficultatis solutionem, ordine persequamur; ac proinde, qualibet data quaestione, imprimis enitendum est, ut distincte intelligamus quid quaeratur.

8. Frequenter enim nonnulli in propositionibus investigandis ita festinant, ut ad illarum solutionem vagum ingenium applicent, antequam animadverterint, quibusnam signis rem quaesitam, si forte occurrerit, internoscent: non minus inepti quam puer aliquo missus a domino, qui tam cupidus esset obsequendi, ut cunere festinaret nondum mandatis acceptis, nec sciens quonam ire juberetur.

9. At vero in omni quaestione, quamvis aliquid debeat esse incognitum, alioqui enim frustra quaereretur, oportet tamen hoc ipsum certis conditionibus ita esse | designatum, ut omnino simus determinati ad unum quid potius quam aliud investigandum. Atque hae sunt conditiones, quibus examinandis statim ab initio dicimus esse incumbendum: quod fiet, si ad singulas distincte intuendas mentis aciem convertamus, inquirentes diligenter quantum ab unaquaque illud ignotum quod quaerimus sit limitatum; dupliciter enim hic solent falli humana ingenia, vel scilicet aliquid amplius quam datum sit assumendo ad determinandam quaestionem, vel contra aliquid omittendo.

10. Cavendum est, ne plura et strictiora, quam data sint, supponamus,

praecipue in aenigmatis aliisque petitionibus artificiose inventis ad ingenia circumvenienda, sed interdum etiam in aliis quaestionibus, quando ad illas solvendas aliquid quasi certum supponi videtur, quod nulla nobis certa ratio, sed inveterata opinio persuasit. Ex. causa in aenigmate Sphingis non putandum est, pedis nomen veros tantum animalium pedes significare, sed videndum etiam, utrum ad alia quaedam possit transferri, ut contingit, nempe ad manus infantis, et ad scipionem senum, quia utrique his utuntur quasi pedibus ad incedendum. Item in illo piscatorum cavendum est, ne cogitatio piscium ita mentem nostram occupaverit, ut illam avertat a cognitione illorum animalium, quae saepe pauperes secum inviti circumferunt, et capta rejiciunt. Item si quaeratur, quomodo constructum fuerit vas, quale vidimus | aliquando, in cujus medio stabat columna, cui imposita erat Tantali effigies quasi bibere gestientis; in hoc autem vase aqua quidem infusa optime continebatur, quamdiu non erat satis alta ut os Tantali ingrederetur; sed statim atque ad infelicia labra pervenerat, tota protinus effluebat: videtur quidem prima fronte totum artificium fuisse in hac Tantali effigie construenda, quae tamen revera nullo modo determinat quaestionem, sed illam tantum comitatur: tota enim difficultas in hoc uno consistit, ut quaeramus quomodo vas sit ita construendum, ut aqua ex eo tota effluat, statim atque ad certam altitudinem pervenerit, prius autem nullo modo. Item denique, si ex iis omnibus, quas circa astra habemus observationes, quaeratur, quid de illorum motibus possimus certi asserere, non gratis assumendum est, terram esse immobilem atque in rerum medio constitutam, ut fecere Antiqui, quia nobis ab infantia ita visum est; sed hoc ipsum etiam in dubium revocari debet, ut examinemus postea, quid certi de hac re liceat judicare. Et sic de caeteris.

11. Omissione vero peccamus, quoties aliqua conditio ad quaestionis determinationem requisita, in eadem vel expressa est, vel aliquo modo intelligenda, ad quam non reflectimus: ut si quaeratur motus perpetuus, non naturalis, qualis est astrorum vel fontium, sed ab humana industria factus, et aliquis (sicut nonnulli fieri posse crediderunt,

likle anlama yetisinin arkasından dolaşmaya çalışan bilmeceler ve kurnazlıkla geliştirilen başka sorular durumunda geçerlidir; ama sık sık hiçbir güvenilir neden olmaksızın ve yalnızca her zaman öyle olduğuna inandığımız için kabul ettiğimiz belli bir şey sanki başka problemlerin çözümü için doğru olarak kabul edilebilirmiş gibi göründüğü zaman da onu akılda tutmalıyız. Böylece örneğin Sfenks tarafından ortaya atılan bilmecede "ayak" sözcüğünün yalnızca bir hayvanın gerçek ayağına göndermede bulunduğuna inanmak zorunlu değildir; ayrıca, burada olduğu gibi, terimin başka şeylere aktarılabilir olup olmadığını da araştırmalıyız, örneğin bir bebeğin ellerine, ya da yaşlı bir adamın değneğine; çünkü her iki durumda da bunlar yürüyüşte ayakların kullanıldığı gibi işe yararlar. Yine, balıkçıların bilmecesinde balık düşüncesinin anlıklarımızı o yoksulların sık sık istemeyerek onlarla birlikte çektikleri ve yakalandıkları zaman onlardan ayırıp attıkları hayvanların dışlanması pahasına doldurmamasına dikkat etmeliyiz. Yine, örneğin bir zamanlar bizim görmüş olduğumuz ve ortasında bir direk ve onun üstünde su içmek isteyen bir insan | duruşunda bir Tantalus* yontusunun dikili olduğu bir kap gibi birşeyin yapısını incelerken de dikkatli olmalıyız; orada su kaba boşaltıldığı zaman Tantalus'un ağzına girecek denli yükselmediği sürece akmadan içerde kalıyor, ama mutsuz adamın dudaklarına değer değmez bütünüyle akıp gidiyordu. Şimdi ilk bakışta sanki bütün ustalık bu Tantalus yontusunun yapılışında yatıyor gibi görünür; oysa gerçekte bu hiçbir biçimde problemi belirleyen şey değil ama tersine yalnızca ikincil bir öğedir. Çünkü bütün güçlük yalnızca kabın daha önce boşalmayan suyun belli bir yüksekliğe ulaşır ulaşmaz bütünüyle akıp gideceği bir yolda nasıl yapıldığı sorusunda yatar. Son olarak yine eğer eldeki tüm yıldız gözlemlerinden devimleri konusunda neyi ileri sürebileceğimiz sorusuna bir yanıt bulmaya çalışırsak, çocukluğumuzdan bu yana öyle göründüğü için, eskilerin yaptığı gibi hiçbir neden olmaksızın dünyanın devimsiz olduğu ve evrenin ortasına yerleştiği varsayılmayacaktır; tersine, bunu kuşkulu olarak görmemiz gerekir, öyle ki daha sonra bu sorunda erişilebilecek nasıl bir pekinliğin olduğunu saptayabilelim. Bu başka durumlarda da böyledir. [436]

11. Öte yandan problemin belirlenimi için gerekli olan ve onda anlatılan ya da belli bir yolda anlaşılacak olan bir koşul üzerinde düşünmediğimiz zaman, kendimizi birşeyi atlamış olmakla suçlanacak bir duruma düşürürüz—örneğin yıldızların devimi ya da pınarların akışı gibi doğal olmayan, tersine insan çabası tarafından üretilen sürekli bir devim aranırken olduğu gibi. Pekçokları (tıpkı kimilerinin dünya-

* [Yunan mitolojisinde bir tanrı. Pelops'un babası. Hades'te içmeye çalışırken kendisinden uzaklaşan bir suyun içinde ve uzanırken kendisinden kaçan bir meyvanın altında kalmaya mahkum edilir.]

[437] nın kendi ekseni çevresinde sürekli bir devim | durumunda olduğunu ve mıknatısın dünyanın tüm özelliklerini taşıdığını göz önüne aldıklarında bunun olanaklı olduğuna inanmaları gibi) bu taşın bir dairede çevrineceği ya da en azından başka kuvvetleriyle birlikte devimini de bir parça demire ilcteceği bir duruma getirilecek olursa sürekli bir devimin kazanılabileceğine inanmıştır. Ama eğer biri bunda başarılı olmuş olsaydı bile, bu yapay olarak üretilmiş bir sürekli devim olmazdı; tersine, tüm yaptığı doğal bir devimi kullanmak olurdu. tıpkı bir çarkı sürekli olarak devineceği bir yolda bir nehrin akıntısına daldırdığı zaman olacağı gibi. Böylece probleminin belirlenimi için gerekli bir koşulu atlamış olurdu, vb.

12. Bir problem yeterli olarak anlaşılmışsa, güçlüğün tam olarak neden oluştuğunu görmeye çalışmak gerekir, öyle ki başka herşeyden soyutlanarak çözümü de daha kolay elde edilebilsin.

13. Problemi anlamak her zaman ondaki güçlüğün nerede yattığını saptamak için yeterli değildir; tersine, bunun ötesinde onda aranan şeyler üzerine tek tek düşünmeli, ve böylelikle ortaya çıkarılması kolay birşeyle karşılaştığımız zaman onu atlamalıyız, öyle ki bunlar önermeden uzaklaştırılarak geriye yalnızca bilmediklerimiz kalsın. Böylece biraz önce betimlenen kap probleminde aslında kabın nasıl yapılması gerektiğini anlamak kolaydır; ilkin ortasına bir sütun dikilmeli, üzerine bir kuş çizilmeli vb.; ama tüm bunlar sorunun özüne ait olmadıkları için bir yana atılacak, ve böylece geriye yalnızca güçlüğün kendisi kalacaktır ki,
[438] daha önce kapta kalan suyun belli bir |yüksekliğe ulaştıktan sonra bütünüyle dışarı akmasından oluşur. Nedenini soruşturmamız gereken şey budur.

14. Öyleyse burada yapmaya değer olan şeyin yalnızca şu olduğunu ileri sürüyoruz: önerme tarafından sağlanan tüm verileri düzenli olarak araştırmak, açıkça ilgisiz olduğunu gördüğümüz herşeyi bir yana atmak, zorunlu olanı tutmak, ve kuşkulu olanı biraz daha dikkatli bir inceleme için ayırmak.

existimantes terram perpetuo mo|veri circulariter circa suum axem, magnetem vero omnes terrae proprietates retinere) putet se motum perpetuum inventurum, si hunc lapidem ita aptaverit, ut in orbem moveatur, vel certe ferro suum motum cum aliis suis virtutibus communicet: quod etsi contingeret, non tamen motum perpetuum arte faceret, sed illo tantum qui naturalis est uteretur, non aliter quam si ad fluminis lapsum rotam ita applicaret, ut semper moveretur; omitteret igitur ille conditionem ad quaestionis determinationem requisitam, etc.

12. Quaestione sufficienter intellecta, videndum est praecise, in quo difficultas ejus consistat, ut haec ab aliis omnibus abstracta facilius solvatur.

13. Non semper sufficit quaestionem intelligere, ad cognoscendum in quo sita sit ejus difficultas, sed insuper reflectendum est ad singula quae in illa requiruntur, ut si quae occurrant nobis inventu facilia, illa omittamus, et illis ex propositione sublatis, illud tantum remaneat quod ignoramus. Ut in illa quaestione de vase paulo ante descripto, facile quidem advertimus, quomodo vas faciendum sit, columna in ejus medio statuenda, avis pingenda, etc., quibus omnibus rejectis, ut ad rem non facientibus, superest nuda difficultas in eo, quod aqua prius in vase contenta, postquam ad | certam altitudinem pervenit, tota effluat; quod unde accidat, est quaerendum.

14. Hic igitur tantum operae pretium esse dicimus, illa omnia, quae in propositione data sunt, ordine perlustrare, rejiciendo illa, quae ad rem non facere aperte videbimus, necessaria retinendo, et dubia ad diligentius examen remittendo.

KURAL XIV

REGULA XIV

Problem cisimlerin olgusal uzamlarına da aktarılmalı, ve çıplak betiler yoluyla bütün olarak imgelemin önüne getirilmelidir, çünkü bu yolladır ki anlak tarafından çok seçik olarak algılanır.

Eadem est ad extensionem realem corporum transferenda, et tota per nudas figuras imaginationi proponenda: ita enim longe distinctius ab intellectu percipietur.

1. Şimdi imgelemi bir yardımcı olarak kullanırken dikkat etmemiz gerek ki, ne zaman bilinmeyen birşey önceden bilinen bir başkasından çıkarsanacak olsa, bu yeni bir cins kendilik icadettiğimizi değil, ama yalnızca bütününde bu

1. Ut autem etiam imaginationis utamur adjumento, notandum est, quoties unum quid ignotum ex aliquo alio jam ante cognito deducitur, non idcirco novum aliquod genus entis inveni-

ri, sed tantum extendi totam hanc cognitionem ad hoc, ut percipiamus rem quaesitam participare hoc vel illo modo naturam eorum quae in propositione data sunt. Exempli causa, *si quis a nativitate caecus sit*, non sperandum est ullis unquam argumentis nos effecturos, ut veras percipiat colorum ideas, quales nos habemus a sensibus haustas; sed si quis primarios colores viderit quidem aliquando, intermedios autem et mixtos nunquam, fieri potest ut illorum etiam, quos non vidit, imagines ex aliorum similitudine per | deductionem quandam effingat. Eodem modo, si in magnete aliquod sit genus entis, cui nullum simile intellectus noster hactenus perceperit, non sperandum est nos illud unquam ratiocinando cognituros, sed vel novo aliquo sensu instructos esse oporteret, vel mente divina; quidquid autem hac in re ab humano ingenio praestari potest, nos adeptos esse credemus, si illam jam notorum entium sive naturarum mixturam, quae eosdem, qui in magnete apparent, effectus producat, distinctíssime percipiamus.

2. Et quidem omnia haec entia jam nota, qualia sunt extensio, figura, motus, et similia, quae enumerare non est hujus loci, per eandem ideam in diversis subjectis cognoscuntur, neque aliter imaginamur figuram coronae, si sit argentea, quam si sit aurea; atque haec idea communis non aliter transfertur ex uno subjecto ad aliud, quam per simplicem comparationem, per quam affirmamus quaesitum esse secundum hoc aut illud simile, vel idem, vel aequale cuidam dato, adeo ut in omni ratiocinatione per comparationem tantum veritatem praecise agnoscamus. Verbi gratia, hic: omne *A* est *B*, omne *B* est *C*, ergo omne *A* est *C*; comparantur inter se *quaesitum et datum*, nempe *A* et *C*, secundum hoc quod utrumque sit *B*, etc. Sed quia, ut jam saepe monuimus, syllogismorum formae nihil juvant ad | rerum veritatem percipiendam, proderit lectori si, illis plane rejectis, concipiat omnem omnino cognitionem, quae non habetur per simplicem et purum unius rei solutariae intuitum, haberi per comparationem duorum aut pluriun inter se. Et quidem tota fere rationis humanae industria in hac operatione praeparanda consistit; quando enim aperta est et simplex, nullo artis adjumento, sed solius naturae lumine est opus ad veritatem, quae per illam habetur, intuendam.

3. Notandumque est, comparationes dici tantum simplices et apertas, quoties quaesitum et datum aequaliter parbilginin aranan şeyin şu ya da bu yolda önermede sunulan verilerin doğasına katıldığını algılayacağımız bir yolda genişletildiğini gösterir. Örneğin bir insan doğuştan körse *ona duyularımızdan türettiğimiz renklerin doğru* idealarını belli uslamlamalar yoluyla algılatabileceğimiz beklenmeyecektir; buna karşı, eğer bir insan en azından birincil renkleri bir kez görmüşse, ara ya da karışık tonları hiç görmemiş olmasına karşın, bunların hiç görmemiş olduğu imgelerini bir tür çıkarsama yoluyla başkalarına | benzerliklerinden yaratması olanaklıdır.* Aynı yolda, [439]
eğer mıknatısta benzerini anlağımızın henüz hiç algılamadığı bir cins kendilik varsa, uslamlamanın bize bunu bildireceğini ummak boşunadır; tersine, bunun için ya yeni bir duyu ile ya da tanrısal bir anlık ile donatılmamız gerekir. Ama eğer tanıdık kendiliklerin ya da doğaların mıknatısta görüngüye çıkan o etkileri üreten karışımını seçik olarak algılarsak, burada insansal yetilerimizle başarabileceğimiz herşeye eriştiğimize inanacağız.

2. Aslında tüm bu önceden bilinen kendilikler, örneğin sıralamaları buraya ait olmayan uzam, beti, devim ve benzerleri değişik nesnelerde aynı idea aracılığıyla bilinirler. İmgelediğimiz bir gümüş liranın betisi altından olan bir başkasının betisi ile aynıdır; dahası, bu ortak idea bir nesneden bir başkasına yalnızca aranan nesnenin verili herhangi birşeye şu ya da bu bakımdan benzer ya da özdeş ya da eşit olduğunu ileri sürmemizi sağlayan yalın karşılaştırma aracılığıyla aktarılır, öyle ki her uslamlama zincirinde gerçekliğin sağın bir bilgisine yalnızca karşılaştırma yoluyla erişiriz. Burada bir örnek verirsek: Tüm *A*'lar *B*'dir, tüm *B*'ler *C*'dir, öyleyse tüm *A*'lar *C*'dir. Burada bir arananı ve bir veriliyi, e.d. *A* ve *C*'yi her ikisinin de *B* olmaları olgusu açısından karşılaştırırız vb. Ama, sık sık belirttiğimiz gibi, tasım biçimleri | şeyle- [440]
rin gerçekliğini algılamada yararlı olmadıkları için, onları bütünüyle yadsımak ve tekil şeylerin yalın ve arı sezgisi yoluyla kazanılanın dışında ne olursa olsun tüm bilgilerin iki ya da daha çok şeyi birbirleri ile karşılaştırma yoluyla kazanıldığını anlamak okurun yararına olacaktır. Gerçekte insan Usunun kendi çabası yoluyla ortaya koyabileceklerinin hemen hemen bütünü bu işlem için hazırlıktan oluşur; çünkü bu işlem duru ve yalın [*aperta et simplex*] olduğu zaman, karşılaştırma yoluyla kazanılan gerçekliği sezgide ayrımsamak için sanatın yardımına değil ama yalnızca doğanın ışığına gereksiniriz.

3. Bunun dışında dikkat etmek gerek ki, arananın ve verilinin kendileri herhangi bir doğaya eşit ölçüde katılı-

*[Kıyı notu: "*non absolute verum est hoc exemplum, sed melius non habui ad explicandu id quod verum est* :: bu örnek saltık olarak doğru değil, ama doğru olanı açıklamak için elimde daha iyisi yok."—Hannover'de bulunan 1678 *Elyazması*'ndan.]

yorlarsa karşılaştırmanın yalın ve duru olduğu söylenir; ama tüm geri kalanların bir hazırlığa gereksinmelerinin nedeni o ortak doğanın her ikisine de eşit ölçüde değil ama onu bulanıklaştıran başka ilişki ya da orantılara göre katılmasıdır; ve insansal çabamızın başlıca parçası yalnızca bu orantıları aranan birşey ve daha şimdiden bilinen birşey arasındaki eşitliği açıkça gösterecek bir biçime getirmekten oluşur.

4. Yine gözden kaçırmamak gerek ki, bir daha büyüğü ya da daha küçüğü kabul edenlerden başka hiçbirşey bu eşitliğe indirgenemez, ve tüm bunlar "büyüklük" [*magnitudo*] sözcüğü altında kapsanırlar, öyle ki önceki Kurala göre güçlüğün terimlerini her bir nesneden soyutladığımız zaman, bundan böyle ele almamız gereken herşeyin yalnızca genel olarak büyüklüklerden oluştuğunu anlarız.

5. Ama bu durumda bile imgelemimizi kullanacağız;
[441] arı anlağı kullanmayacak, ama düşlemde betimlenen | tikellerin imgelerinden yararlanacağız. Son olarak belirtmeliyiz ki genel olarak büyüklükler üzerine herhangi bir tikel büyüklük ile de ilişkilendirilemeyecek hiçbirşey ileri sürülemez.

6. Buradan kolayca şu vargıyı çıkarabiliriz ki, eğer genel olarak büyüklükler üzerine geçerli olduğunu anladığımız herşeyi çok kolayca ve seçik olarak imgelemimizde betimlenen o büyüklük türüne aktarırsak, bunun yararı hiç de küçük olmayacaktır. Ama bunun gerçekte betisi dışında başka herşeyden soyutlanan bir cismin olgusal uzamı olduğu onikinci Kuralda söylediklerimizden çıkar, çünkü orada düşlemin kendisini onda bulunan idealarla birlikte uzamlı ve betili gerçek ve olgusal bir cisim olarak tasarlamıştık. Bu da kendiliğinden açıktır, çünkü başka hiçbir nesnede tüm orantı ayrımları böylesine seçik olarak sergilenmez. Bir şeyin bir başkasından daha çok ya da daha az beyaz, ya da bir sesin daha çok ya da daha az tiz vb. olduğu söylenebilse de, gene de birinin ötekini ikinin bire ya da üçün bire vb. oranında geçip geçmediğini tam olarak belirlemek betili bir cismin uzam ile belli bir andırımı yoluyla olmadıkça olanaksızdır. O zaman eksiksiz olarak belirlenmiş problemlerin orantıları eşitliklere geliştirme güçlüğü dışında hemen hemen hiçbir güçlük kapsamadıklarını kesin ve pekin olarak kabul edelim; ve yine içinde tam olarak bu tür güçlüğün bulunduğu herşeyin kolayca başka her nesneden ayrılabileceğini ve hemen uzam ve betiye aktarılabileceğini ve bunun yapılması gerektiğini kabul edelim. Bu nedenle bundan böyle yirmibeşinci Kurala dek başka herşeyi irdelemeyi
[442] bir yana bırakarak yalnızca bunları ele alacağız.|

7. İstediğim şey burada Aritmetiği ve Geometriyi incelemeye yatkın bir okur bulabilmektir; ama gene de bu ko-

ticipant quandam naturam; caeteras autem omnes non aliam ob causam praeparatione indigere, quam quia natura illa communis non aequaliter est in utraque, sed secundum alias quasdam habitudines sive proportiones, in quibus involvitur; et praecipuam partem humanae industriae non in alio collocari, quam in proportionibus istis eo reducendis, ut aequalitas inter quaesitum, et aliquid quod sit cognitum, clare videatur.

4. Notandum est deinde, nihil ad istam aequalitatem reduci posse, nisi quod recipit majus et minus, atque illud omne per magnitudinis vocabulum comprehendi, adeo ut, postquam juxta regulam praecedentem difficultatis termini ab omni subjecto abstracti sunt, hic tantum deinceps circa magnitudines in genere intelligamus nos versari.

5. Ut vero aliquid etiam tunc imaginemur, nec intellectu puro utamur, sed speciebus in phantasia depictis |adjuto, notandum est denique, nihil dici de magnitudinibus in genere, quod non etiam ad quamlibet in specie possit referri.

6. Ex quibus facile concluditur, non parum profuturum, si transferamus illa, quae de magnitudinibus in genere dici intelligemus, ad illam magnitudinis speciem, quae omnium facillime et distinctissime in imaginatione nostra pingetur. Hanc vero esse extensionem realem corporis abstractum ab omni alio, quam quod sit figurata, sequitur ex dictis ad regulam duodecimam, ubi phantasiam ipsam cum ideis in illa existentibus nihil aliud esse concepimus, quam verum corpus reale extensum et figuratum. Quod per se etiam est evidens, cum in nullo alio subjecto distinctius omnes proportionum differentiae exhibeantur; quamvis enim una res dici possit magis vel minus alba quam altera, item unus sonus magis vel minus acutus, et sic de caeteris, non tamen exacte definire possumus, utrum talis excessus consistat in proportione dupla vel tripla, etc. nisi per analogiam quandam ad extensionem corporis figurati. Maneat ergo ratum et fixum, quaestiones perfecte determinatas vix ullam difficultatem continere praeter illam, quae consistit in proportionibus in aequalitatibus evolvendis; atque illud omne, in quo praecise talis difficultas invenitur, facile posse et debere ab omni alio subjecto separari, ac deinde transferri ad extensionem et figuras, de quibus solis idcirco deinceps usque ad regulam vigesimam quintam, omissa omni alia cogitatione, tractabimus.|

7. Optaremus hoc in loco lectorem nancisci Arithmeticae et Geometriae stu-

diis propensum, etiamsi in iisdem nondum versatum esse malim, quam vulgari more eruditum: usus enim regularum, quas hic tradam, in illis addiscendis, ad quod omnino sufficit, longe facilior est, quam in ullo alio genere quaestionum; hujusque utilitas est tanta ad altiorem sapientiam consequendam, ut non verear dicere, hanc partem nostrae methodi non propter mathematica problemata fuisse inventam, sed potius haec fere tantum hujus excolendae gratia esse addiscenda. Nihilque supponam ex istis disciplinis, nisi forte quaedam per se nota et unicuique obvia; sed earundem cognitio, sicut ab aliis solet haberi, etiamsi nullis apertis erroribus sit corrupta, plurimis tamen obliquis et male conceptis principiis obscuratur, quae passim in sequentibus emendare conabimur.

8. Per extensionem intelligimus illud omne quod habet longitudinem, latitudinem, et profunditatem, non inquirentes, sive sit verum corpus, sive spatium tantum; nec majori explicatione indigere videtur, cum nihil omnino facilius ab imaginatione nostra percipiatur. Quia tamen saepe litterati tam acutis utuntur distinctionibus, ut lumen naturale dissipent, et tenebras inveniant etiam in illis quae a rusticis nunquam ignorantur, monendi sunt, hic per extensionem non distinctum quid et ab ispo subjecto separatum designari, neque in universum nos agnoscere ejusmodi entia philosophica, quae revera sub imaginationem non cadunt. Nam etiamsi aliquis sibi persuadere possit, ex. causa, si ad nihilum reducatur quidquid est extensum in rerum natura, | non repugnare interim, ipsam extensionem per se solam existere, non utetur tunc idea corporea ad hunc conceptum, sed solo intellectu male judicante. Quod ipse fatebitur, si attente reflectat ad illam ipsam extensionis imaginem, quam tunc in phantasia sua fingere conabitur: advertet enim, se eandem non percipere omni subjecto destitutam, sed omnino aliter imaginari quam judicet; adeo ut illa entia abstracta (quidquid credat intellectus de rei veritate) nunquam tamen in phantasia a subjectis separata formentur.

9. Quia vero deinceps nihil sine imaginationis auxilio sumus acturi, operae pretium est caute distinguere, per quas ideas singulae verborum significationes intellectui nostro sint proponendae. Quamobrem has tres loquendi formas considerandas proponimus: *extensio occupat locum, corpus habet extensionem, et extensio non est corpus.*

nularda sıradan ölçünlere göre bir usta olması yerine bu sanatlarda hiçbir becerisinin olmamasını yeğlerim, çünkü burada açımladığım kuralların kullanımı onları öğrenmek için bütünüyle yeterli, ve onlarda başka problem cinslerinde olduğundan çok daha kolaydır. Bunun dışında, daha derin bir bilgeliğe erişmenin bir aracı olarak yararlığı öylesine büyüktür ki, yöntemimizin bu parçasının matematiksel problemleri ele almak için bulunmuş olmadığını, ama tersine matematiğin hemen hemen yalnızca bizi bu yöntemde eğitme amacıyla incelenmesi gerektiğini söylemede hiçbir duraksama göstermeyeceğim. Bu disiplinde belki de kendiliklerinden bilinen ve herkes için açık olan şeyler dışında hiçbirşey varsaymayacağım; ama bilgileri genellikle başkalarından kazanıldığı için, açıkça ortada olan herhangi bir yanılgı tarafından bozulmasalar bile gene de ikircimli ve yanlış anlaşılmış pekçok ilke tarafından bulanıklaştırılırlar, ve aşağıdaki açıklamalarda yeri geldikçe bunları düzeltmeye çalışacağız.

8. Uzam ile gerçek bir cisim mi yoksa yalnızca uzay mı olduğunu araştırmaksızın uzunluk, genişlik ve derinliği olan herşeyi anlarız; ve bu daha öte bir açıklama gerektiriyor gibi görünmez, çünkü imgelemimiz tarafından daha kolay algılanacak başka hiçbirşey yoktur. Gene de 'okur-yazarlar' sık sık öylesine ince ayrımlar kullanırlar ki, bunlarla doğanın ışığını dağıtır ve hiçbir köylünün bile bilgisizi olmadığı sorunları bulanıklığa bürürler. Bu yüzden bildiriyoruz ki burada uzam ile uzamlı nesnenin kendisinden başka ve ondan ayrı birşeyi belirtmiyoruz, ve gerçekte imgelemin altına düşmeyen o felsefi kendilikleri [*entia philosophica*] genel olarak kabul etmiyoruz. Çünkü örneğin biri kendini doğadaki uzamlı herşey yokolsa bile bunun uzamın kendi başına | varolmasının önüne geçemeyeceğine inandırabilse de, bu anlayış herhangi bir cisim ideasından yararlanmayı gerektirmez, ama yalnızca anlağın kötü bir yargısı üzerine dayanır. Eğer o zaman bu uzam imgesini düşleminde kurmaya çabalarken üzerinde dikkatle düşünecek olursa, bunu kendisi kabul edecektir, çünkü onun tüm nesnelere bir göndermeden yoksun bırakılmadığını, ama ona ilişkin yargısının imgesinden bütünüyle ayrı olduğunu görecektir. Böylece (anlak şeyin gerçekliği konusunda neye inanırsa inansın) o soyut kendilikler düşlemde hiçbir zaman nesnelerden ayrı olarak biçimlenmezler. [443]

9. Ama bundan böyle hiçbirşeyi imgelemin yardımı olmaksızın yapmayacağımız için, tekil sözcüklerin anlamını anlağımıza iletecek olan ideaları dikkatle ayırdetme çabası onu üstlenmemize değecektir. Bu amaçla şu üç anlatım biçimini irdelemeyi öneriyoruz: *Uzam yer kaplar, cismin uzamı vardır,* ve *uzam cisim değildir.*

10. Birinci bildirim nasıl uzamın uzamlı olan için alındığını gösterir. *Uzam yer kaplar* derken tasarımladığım şey *uzamlı olan yer kaplar* dediğimde olanla bütünüyle aynıdır. Gene de bu nedenle ikircimden kaçınabilmek için *uzamlı olan* terimini kullanmak daha iyi değildir, çünkü bu tasarımladığımız şeyi, e.d. bir 'özne'nin uzamlı olduğu için bir yer kapladığını öyle seçik olarak belirtmez; ve biri anlatımı yalnızca *uzamlı olan yer kaplayan bir öznedir* biçiminde yorumlayabilir, tıpkı sanki *dirimli olan yer kaplar* demişim gibi. Bu açıklama niçin burada uzamlı olanı değil ama uzamı ele alacağız dediğimizi gösterir, üstelik onun uzamlı olan-
[444] dan başka türlü tasarımlanamayacağına inansak da. |

11. Şimdi *cismin uzamı vardır* sözlerini aldığımızda burada *uzam* sözcüğünün cisimden başka birşeyi imlediğini anlamamıza karşın, gene de düşlemimizde biri cisim ve öteki uzam üzerine iki seçik idea değil, ama yalnızca uzamlı cismin bir ideasını oluştururuz; ve şey söz konusu olduğunda, *cisim uzamlıdır* ya da daha doğrusu *uzamlı uzamlıdır* demem arasında hiçbir ayrım yoktur. Bu yalnızca başka birşeyde olan ve hiçbir zaman özne olmaksızın tasarlanamayan kendiliklerin bir özgünlüğüdür. Oysa kendileri için ileri sürüldükleri öznelerden olgusal olarak ayrı olan kendilikler açısından durum bütünüyle başka türlüdür. Çünkü örneğin *Peter varsıldır* dersem, Peter ideası varsıllık ideasından bütünüyle ayrıdır. Böylece eğer *Paul varsıldır* dersem, *varsıl varsıldır* dediğimde olandan bütünüyle ayrı birşey imgelerim. Bu iki durum arasındaki ayrımı görmemek uzamın uzamlıdan Paul'ün varsıllığının Paul'ün kendisinden ayrı birşey olması ile aynı yolda ayrı birşey kapsadığına inanan sayısız insanın yanılgılarının nedenidir.

12. Son olarak dense ki, *Uzam cisim değildir*, burada uzam sözcüğü yukarıdakinden bütünüyle başka türlü kullanılmıştır ve bu anlamda düşlemde ona karşılık düşen hiçbir özel idea yoktur; tersine, gerçekte bu bütün bildirim arı anlağın işidir ki, bu tip soyut kendilikleri ayırma yetisi yalnızca onda bulunur. Oysa bu uzamın böyle alındığında imgelem tarafından kavranamayacağma dikkat etmeyip onu doğru bir idea yoluyla temsil eden birçoklarını yanılgıya götürür; böyle bir idea kendi içinde zorunlu olarak bir cisim kavramını içerdiği için, böyle kavranan uzamın cisim olmadığını
[445] söylediklerinde bilmeden *aynı şey | aynı zamanda cisimdir ve cisim değildir* deme karışıklığına düşerler. Ve içlerinde *uzam, beti, sayı, yüzey, çizgi, nokta, birim* vb. gibi adların kendilerinden gerçekte ayrı olmadıkları şeyleri dışlayacakları bir yolda kullanıldığı bildirimleri ayırdetmek çok önemlidir, örneğin şunları dediğimiz

10. Quarum prima ostendit, quomodo extensio sumatur pro eo quod est extensum; idem enim plane concipio, si dicam: *extensio occupat locum*, quam si dicam: *extensum occupat locum*. Neque tamen idcirco ad fugiendam ambiguitatem voce *extensum* uti melius est: non enim tam distincte significaret id quod concipimus, nempe subjectum aliquod occupare locum, quia extensum est; possetque aliquis interpretari tantum: *extensum esse subjectum occupans locum*, non aliter quam si dicerem: *animatum occupat locum*. Quae ratio explicat, quare hic de extensione nos acturos esse dixerimus potius quam de extenso, etiamsi eandem non aliter concipiendam esse putemus quam extensum. |

11. Jam pergamus ad haec verba: *corpus habet extensionem*, ubi *extensionem* aliud quidem significare intelligimus quam corpus, non tamen duas distinctas ideas in phantasia nostra formamus, unam coporis, aliam extensionis, sed unicam tantum corporis extensi; nec aliud est a parte rei, quam si dicerem: *corpus est extensum*; vel potius: *extensum est extensum*. Quod peculiare est istis entibus, quae in alio tantum sunt, nec unquam sine subjecto concipi possint, aliterque contingit in illis, quae a subjectis realiter distinguuntur: nam si dicerem, verbi gratia: *Petrus habet divitias*, plane diversa est idea Petri ab illa divitiarum; item si dicerem: *Paulus est dives*, omnino aliud imaginarer, quam si dicerem: *dives est dives*. Quam diversitatem plerique non distinguentes falso opinantur, extensionem continere aliquid distinctum ab eo quod est extensum, sicut divitiae Pauli aliud sunt quam Paulus.

12. Denique si dicatur: *extensio non est corpus*, tunc extensionis vocabulum longe aliter sumitur quam supra, atque in hac significatione nulla illi peculiaris idea in phantasia correspondet, sed tota haec enuntiatio ab intellectu puro perficitur, qui solus habet facultatem ejusmodi entia abstracta separandi. Quod plerisque erroris occasio est, qui non advertentes extensionem ita sumptam non posse ab imaginatione comprehendi, illam sibi per veram ideam repraesentant; qualis idea cum necessario involvat corporis conceptum, si dicant extensionem ita conceptam non esse corpus, imprudenter implicantur in eo, quod *idem | simul sit corpus et non corpus*. Et magni est momenti distinguere enuntiationes, in quibus ejusmodi nomina: *extensio, figura, numerus, superficies, linea, punctum, unitas*, etc., tam strictam habent significationem, ut aliquid excludant, a quo revera non sunt distincta, ut cum dicitur: *extensio*, vel *figura non*

est corpus; *numerus non est res numerata*; *superficies est terminus corporis*, *linea superficiei*, *punctum lineae*; *unitas non est quantitas*, etc. Quae omnes et similes propositiones ab imaginatione omnino removendae sunt, ut sint verae; quamobrem de illis in sequentibus non sumus acturi.

13. Notandumque est diligenter, in omnibus aliis propositionibus, in quibus haec nomina, quamvis significationem eandem retineant, dicunturque eodem modo a subjectis abstracta, nihil tamen excludunt vel negant, a quo non realiter distinguantur, imaginationis adjumento nos uti posse et debere: quia tunc, etiamsi intellectus praecise tantum attendat ad illud quod verbo designatur, imaginatio tamen veram rei ideam fingere debet, ut ad ejus alias conditiones vocabulo non expressas, si quando usus exigat, idem intellectus possit converti, nec illas unquam imprudenter judicet fuisse exclusas. Ut si de numero sit quaestio, imaginemur subjectum aliquod per multas unitates mensurabile, ad cujus solam multitudinem licet intellectus in praesenti reflectat, cavebimus tamen ne inde postea aliquid concludat, in quo res numerata a nostro conceptu exciusa fuisse supponatur: sicuti faciunt illi, qui numeris mira | tribuunt mysteria et meras nugas, quibus certe non tantam adhiberent fidem, nisi numerum a rebus numeratis distinctum esse conciperent. Item, si agamus de figura, putemus nos agere de subjecto extenso, sub hac tantum ratione concepto, quod sit figuratum; si de corpore, putemus nos agere de eodem, ut longum, latum et profundum; si de superficie, concipiamus idem, ut longum et latum, omissa profunditate, non negata; si de linea, ut longum tantum; si de puncto, idem omisso omni alio, praeterquam quod sit ens.

14. Quae omnia quamvis fuse hic deducam, ita tamen praeoccupata sunt mortalium ingenia, ut verear adhuc, ne valde pauci hac in parte ab omni errandi periculo sint satis tuti, explicationemque mei sensus nimis brevem in longo sermone reperiant; ipsae enim artes Arithmetica et Geometria, quamvis omnium certissimae, nos tamen hic fallunt: quis enim Logista numeros suos ab omni subjecto, non modo per intellectum abstractos, sed per imaginationem etiam vere distinguendos esse non putat? quis Geometra repugnantibus

zaman olduğu gibi: *uzam* ya da *beti cisim değildir*; *sayı sayılan şey değildir*; *yüzey cismin sınırıdır*, *çizgi yüzeyin*, *nokta çizginin sınırıdır*; *birim nicelik değildir*, vb. Tüm bu ve benzeri önermeler, doğru olabilmeleri için, bütünüyle imgelemin dışında alınmalıdırlar; ve bu nedenle aşağıda onları ele almayacağız.

13. Ama dikkat etmemiz gerek ki, içlerinde bu adların aynı imlemi korumalarına ve soyut nesneleri üzerine aynı yolda ileri sürülmelerine karşın, kendisinden olgusal olarak ayrı olmadıkları herhangi birşeyi dışlamadıkları ya da yadsımadıkları tüm başka önermelerde imgelemi bir yardımcı olarak kullanmak hem olanaklı hem de zorunludur; şu nedenle ki, anlağın tam olarak yalnızca sözcüğün belirttiği şeye dikkat etmesine karşın, imgelem gene de şeyin gerçek bir ideasını yaratmalıdır, öyle ki anlağın kendisi, ne zaman öyle yapması gerekse, söz konusu ada ait olan ve onun tarafından anlatılmayan başka 'koşullar ya da özellikler' [*conditione*] üzerinde yoğunlaşabilsin, ve hiçbir zaman dikkatsizce onların dışlandıkları yargısında bulunmasın. Böylece, eğer problem sayısal ise, bir birimler çokluğu yoluyla ölçülebilecek bir nesne imgeleriz; ve anlak dikkatini şimdilik yalnızca nesnedeki çokluğa yöneltebilse de, gene de bu yüzden daha sonra sayısal şeyin kavramımızdan dışlandığını varsayan herhangi bir vargı çıkarmamaya dikkat etmeliyiz—tıpkı sayıya | gizemli özellikler ve saçma sapan şeyler yükleyen- [446]
lerin ve hiç kuşkusuz sayının saydığımız şeylerden ayrı birşey olduğunu tasarlamadıkça bunlara kendileri çok fazla inanmayanların yaptıkları gibi. Benzer olarak, eğer beti ile ilgileniyorsak, uzamlı bir nesne ile ilgilenmekte olduğumuzu göz önüne almamız gerekir, üstelik kendimizi onu yalnızca betisi olan birşey olarak tasarlamaya sınırlasak bile; eğer cisim ile ilgileniyorsak, uzunluk, genişlik ve derinlik taşıyor olarak alınan aynı şey ile ilgilenmekte olduğumuzu tasarlamamız gerekir; eğer yüzey ile ilgileniyorsak, uzun ve geniş olması ölçüsünde aynı şey tasarlanacak, ve derinlik dışarda bırakılacak ama yadsınmayacaktır; eğer çizgi ile ilgileniyorsak, yalnızca uzunluk taşıyor olarak tasarlanacaktır; ve eğer nokta ile ilgileniyorsak, bir kendilik [*ens*] olması dışında başka herşeyi dışarda bırakarak aynı şeyi tasarlayacağız.

14. Bu konu üzerinde böyle ayrıntılı olarak durmamıza karşın, ölümlülerin anlıkları önyargılarla öylesine doludur ki, burada çok azının yanılgıya düşme tehlikesinden yeterince uzak olmasından ve bu uzun söyleme karşın anlatmak istediklerimi çok kısa açıkladığımın düşünüleceğinden korkarım. Aritmetik ve Geometri sanatlarının tümü içinde en pekinleri olmalarına karşın, gene de bizi burada aldatabilirler; çünkü hangi Aritmetikçi ele aldığı sayıların yalnızca anlak tarafından her nesneden soyutlandıklarına değil, ama üstelik imgelem tarafından gerçekten ayırdedildiklerine de inanmaz? Hangi Geometrici çelişkili ilkeler kullanarak nes-

nesinin açıklığını bulanıklaştırmaz. ve hangisi çizgilerin hiçbir genişliklerinin, yüzeylerin hiçbir derinliklerinin olmadığını söylemesine karşın gene de sonradan birini ötekinden oluşturmayı istemez, ve bu arada devimi ile bir yüzey yarattığı tasarlanan bir çizginin gerçek bir cisim olduğunu, ya da hiçbir genişliği olmayan çizginin yalnızca cismin bir kipi olduğunu vb. görür? Ama bu sorunlar üzerinde çok uzun oyalanmamak için varsayı-
[447] mımıza göre nesnemizin nasıl tasarlanması | gerektiğini açımlamak daha yerinde olacaktır ve bu yolla Aritmetik ve Geometride doğru olan herşeyin bir tanıtlamasını olanaklı olduğu ölçüde kolayca verebileceğiz.

15. Buna göre burada uzamlı bir nesneyi ele alarak onda uzamın kendisi dışında ne olursa olsun hiçbirşeyin içerilmediğini düşünüyor ve nicelik sözcüğünü kullanmaktan bilerek kaçınıyoruz, çünkü onu da uzamdan ayırdedecek denli ince belli Felsefeciler vardır; ve tüm problemlerin belirli bir uzamın onu önceden bilinen bir başka uzam ile karşılaştırarak bilinmesi dışında araştırılacak başka hiçbirşeyin kalmadığı bir noktaya getirildiğini varsayıyoruz. Çünkü burada yeni hiçbir kendiliğin bilgisini bulmayı beklemediğimiz, ama yalnızca ne denli karışık olurlarsa olsunlar orantıları bir bilinmeyenin bir bilinene eşit olacağı bir noktaya indirgemeyi istediğimiz için, açıktır ki bu nesnelerde hangi orantı ayrımları olursa olsun bunların iki ya da daha çok uzam arasında da geçerli olduğu bulunabilir; buna göre, eğer uzamın kendisinde bize orantıdaki ayrımları açımlamada yardımcı olabilecek herşeyi irdelersek, amacımıza yeterli olarak hizmet edilmiş olacaktır. Bu türden yalnızca üç şey vardır, boyut, birim ve beti.

16. Boyut ile yalnızca bir nesnenin ölçülebilir olarak görülmesini sağlayan kip ve yanı [*modus et ratio*] anlıyorum, öyle ki yalnızca uzunluk, genişlik ve derinlik değil, ama ağırlık ta cismin bir boyutudur ki nesneler ona göre tartılırlar; hız da bir devim boyutudur, ve bu tür sonsuz
[448] sayıda başkaları vardır. Çünkü bütünün | özdeş doğada bir dizi parçaya bölünmesinin kendisi, bu ister olgusal [*realis*] isterse düşünsel [*intellectualis*] olsun, bize sözcüğün asıl anlamında şeyleri saymamızı sağlayan boyutu verir; yine sayıyı oluşturan kipin sözcüğün tam anlamıyla bir boyut türü olduğu söylenir, üstelik adların anlamında belli bir ayrımın olmasına karşın; çünkü eğer parçaları bütüne dek sıra içinde alırsak, saymakta olduğumuz söylenir; buna karşı bütünü parçalara ayrılan birşey olarak görürsek, o zaman onu ölçüyor oluruz. Böylece yüzyılları yıllar, günler, saatler ve dakikalar ile ölçeriz; buna karşı dakikaları, saatleri, günleri ve yılları sayarsak sonunda yüzyılları tamamlarız.

17. Bundan açıkça şu çıkar ki aynı nesnede sonsuz tür-

principiis objecti sui evidentiam non confundit, dum lineas carere latitudine judicat, et superficies profunditate, quas tamen easdem postea unas ex aliis componit, non advertens lineam, ex cujus fluxu superficiem fieri concipit, esse verum corpus; illam autem, quae latitudine caret, non esse nisi corporis modum, etc ? Sed ne in his recensendis diutius immoremur, brevius erit exponere, quo pacto nostrum objectum concipien|dum esse supponamus, ut de illo, quid in Arithmeticis et Geometricis inest veritatis, quam facillime demonstremus.

15. Hic ergo versamur circa objectum extensum, nihil plane aliud in eo considerantes praeter ipsam extensionem, abstinentesque de industria a vocabulo quantitatis, quia tam subtiles sunt quidam Philosophi, ut illam quoque ab extensione distinxerint; sed quaestiones omnes eo deductas esse supponimus, ut nihil aliud quaeratur, quam quaedam extensio cognoscenda ex eo, quod comparetur cum quadam alia extensione cognita. Cum enim hic nullius novi entis cognitionem expectemus, sed velimus duntaxat proportiones quantumcumque involutas eo reducere, ut illud, quod est ignotum, aequale cuidam cognito reperiatur, certum est omnes proportionum differentias, quaecumque in aliis subjectis existunt, etiam inter duas vel plures extensiones posse inveniri; ac proinde sufficit ad nostrum institutum, si in ipsa extensione illa omnia consideramus, quae ad proportionum differentias exponendas possunt juvare, qualia occurrunt tantum tria, nempe dimensio, unitas, et figura.

16. Per dimensionem nihil aliud intelligimus, quam modum et rationem, secundum quam aliquod subjectum consideratur esse mensurabile: adeo ut non solum longitudo, latitudo, et profunditas sint dimensiones corporis, sed etiam gravitas sit dimensio, secundum quam subjecta ponderantur, celeritas sit dimensio motus, et alia ejusmodi infinita. Nam divisio ipsa in | plures partes aequales, sive sit realis, sive intellectualis tantum, est proprie dimensio secundum quam res numeramus; et modus ille, qui numerum facit, proprie dicitur esse species dimensionis, quamvis sit aliqua diversitas in significatione nominis: si enim consideramus partes in ordine ad totum, tunc numerare dicimur; si contra totum spectamus ut in partes distributum, illud metimur; e. g., saecula metimur annis, diebus, horis, et momentis; si autem numeremus momenta, horas, dies et annos, saecula tandem implebimus.

17. Ex quibus patet, infinitas esse pos-

se in eodem subjecto dimensiones diversae, illasque nihil prorsus superaddere rebus dimensis, sed eodem modo intelligi, sive habeant fundamentum reale in ipsis subjectis, sive ex arbitrio mentis nostrae fuerint excogitatae. Est enim aliquid reale gravitas corporis, vel celeritas motus, vel divisio saeculi in annos et dies; non autem diei divisio in horas et momenta, etc. Quae tamen omnia eodem modo se habent, si considerentur tantum sub ratione dimensionis, ut hic et in Mathematicis disciplinis est faciendum: pertinet enim magis ad Physicos examinare, utrum illarum fundamentum sit reale.

18. Cujus rei animadversio magnam Geometriae adfert lucem, quoniam in illa fere omnes male concipiunt tres species quantitatis: lineam, superficiem, et corpus. Jam enim ante notatum est, lineam et superficiem non cadere sub conceptum ut vere distinctas a corpore, | vel ab invicem; si vero considerentur simpliciter, ut per intellectum abstractae, tunc non magis dizversae sunt species quantitatis, quam animal et vivens in homine sunt diversae species substantiae. Obiterque notandum est, tres corporum dimensiones, longitudinem, latitudinem, et profunditatem, nomine tenus ab invicem discrepare: nihil enim vetat, in solido aliquo dato utramlibet extensionem pro longitudine eligere, aliam pro latitudine, etc. Atque quamvis hae tres duntaxat in omni re extensa, ut extensa simpliciter, reale habeant fundamentum, non tamen hic illas magis spectamus, quam alias infinitas, quae vel finguntur ab intellectu, vel alia in rebus habent fundamenta: ut in triangulo, si illud perfecte velimus dimetiri, tria a parte rei noscenda sunt, nempe vel tria latera, vel duo latera et unus angulus, vel duo anguli et area, etc.; item in trapezio quinque, sex in tetraedro, etc., quae omnia dici possunt dimensiones. Ut autem hic illas eligamus, quibus maxime imaginatio nostra adjuvatur, nunquam ad plures quam unam vel duas in phantasia nostra depictas simul attendemus, etiamsi intelligamus in propositione, circa quam versabimur, quotlibet alias existere; artis enim est ita illas in quam plurimas distinguere, ut nonnisi ad paucissimas simul, sed tamen successive ad omnes advertamus.

19. Unitas est natura illa communis, quam supra diximus debere aequaliter participari ab illis omnibus, quae inter se comparantur. Et nisi aliqua jam

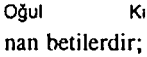
lülükte boyut olabilir ve bunlar ait oldukları nesnelere hiçbirşey eklemezler, ama ister nesnelerin kendilerinde olgusal bir temelleri bulunsun isterse kendi anlıklarımızın keyfi uydurmaları olsunlar, bütünüyle aynı yolda düşünülürler. Bir cisimin ağırlığı, bir devimin hızı, ya da yüzyılın yıllara ve günlere bölünmesi olgusal birşeydir; ama günün saatlere ve dakikalara bölünmesi vb. böyle değildir. Gene de tüm bunlar, eğer onlara hem burada hem de Matematik biliminde olması gerektiği gibi boyut bakış açısından bakarsak, bütünüyle aynıdırlar. Temellerinin olgusal olup olmadığını araştırmak dahaçok Fiziğe düşer.

18. Bu olgunun dikkate alınması Geometri üzerine büyük ışık düşürür, çünkü bu bilimde hemen hemen herkes yanlışlıkla niceliğin üç türü olduğunu tasarlar: çizgi, yüzey, ve cisim. Ama daha önce belirttiğimiz gibi, çizgi ve yüzey gerçekten cisimden ya da | birbirlerinden ayrı [449]
birşey olarak anlaşılmayacaktır; dahası, eğer saltık olarak anlak tarafından soyutlamış olarak alınırlarsa, niceliğin değişik türleri olmaktan tıpkı insandaki hayvanın ve dirimlinin değişik töz türleri olmaları gibi uzaktırlar. Yine geçerken belirtmemiz gerek ki cismin üç boyutu, uzunluk, genişlik ve derinlik, yalnızca adda birbirlerinden ayrıdır; çünkü verili herhangi bir katıda [*solidus*] uzamlarından herhangi birini uzunluk olarak ya da bir başkasını genişlik vb. olarak seçmemizin önüne geçebilecek hiçbirşey yoktur. Ve sağın olarak alındıklarında, bu üç boyutun saltık olarak uzamlı olduğu sürece uzamlı her şeyde olgusal bir temelleri olmasına karşın, gene de burada onlara yönelik ilgimiz anlak tarafından yaratılan ya da şeylerde belli bir temelleri olan sayısız başkalarına olandan daha öte olamaz; örneğin üçgen söz konusu olduğunda, eğer onu eksiksiz olarak ölçmeyi istersek, şey üç yanına göre bilinmelidir: üç kenarına ya da iki kenar ve bir açısına ya da iki açı ve alanına vb. göre; ve benzer olarak, bir yamuk durumunda beş ve dörtyüzlü durumunda altı şey bilinmelidir; ve tüm bunlara boyutlar denebilir. Ama burada imgelemimize en büyük yardımı verecek olan boyutları seçmeyi istersek, hiçbir zaman düşlemimizde betimlenenlerden aynı zamanda bir ya da ikisinden daha çoğuna dikkat edemeyiz, üstelik ele aldığımız önermede başka birçoklarının varolduğunu bilmemize karşın. Çünkü burada beceri onu olanaklı olduğu denli çok sayıda parçaya ayırdetmede yatar, ve böylelikledir ki dikkatimizi aynı zamanda yalnızca birkaçına ve gene de birbiri ardına tümüne yöneltebiliriz.

19. Birimin kendisi, yukarıda belirttiğimiz gibi, birbirleri ile karşılaştırılacak tüm şeylerin ona eşit ölçüde katılmaları gereken ortak doğadır. Eğer problemlerimizde henüz | hiçbir birim belirlenmiş değilse, onun yerine [450]

daha önce verilen büyüklüklerden birini ya da dilediğimiz herhangi bir başkasını kabul edebiliriz, ve bu tüm başkalarının ortak ölçüsü olur; ve böylece onda kendi aralarında karşılaştırılacak o büyük ölçüde ayrı şeylerdeki tüm boyutların bulunduğunu anlarız, ve onu bir kez başka herşeyin soyutlanması ile saltık olarak uzamlı birşey olarak tasarlayacağız ki, o zaman Geometride akışı ile çizgiyi üretiyor olarak görülen noktaya özdeş olacaktır; ve onu bir [ikinci] kez bir çizgi olarak, ve bir [üçüncü] kez de bir kare olarak tasarlayacağız.

20. Betilere gelince, yukarıda daha önce bize nasıl tüm şeylerin idealarını oluşturmanın bir aracını yalnızca onların verdiğini gösterdik; burada belirtmek üzere geriye kalan tek şey betilerin sayılamayacak denli çeşitli türlerinden yalnızca ilişkilerin ya da orantıların ayrımlarını en kolay anlatanları kullanacağımızdır. Ama şeylerin birbirleri ile karşılaştırılacak yalnızca iki cinsleri vardır: çokluklar ve büyüklükler. Ve yine bunların kavrayışımıza sunulmasını sağlayacak iki cins beti vardır. Örneğin bir üçgen-sayıyı temsil eden noktalar, örneğin ∴, ya da bir insanın soyağacı ilişkisini açıklayan ağaç,

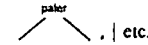
[451] , | vb., çokluları sunmak için tasarlanan betilerdir; buna karşı, sürekli ve bölünmemiş olan betiler, örneğin △, □ büyüklükleri açıklar.

21. Ama tüm bu betilerden hangilerini kullanacağımızı gösterebilmek için, bu cins kendilikler arasında olabilen tüm ilişkilerin iki başlık ile, e.d. düzen ya da ölçü ile bağıntılanmak zorunda olduklarını bilmek gerekir. Bunun dışında bilinmesi gereken bir başka nokta da, bir düzenin bulunuşunun, aşağı yukarı ondan başka hiçbirşeyi öğretmeyen bütün bu yöntemden görülebileceği gibi, büyük bir çabayı gerektirmesidir; gene de düzen bir kez bulunur bulunmaz onu bilmek için geriye hiçbir güçlük kalmaz, tersine, tek tek düzenlenmiş parçalar üzerinden yedinci Kurala göre düşüncede kolayca geçebiliriz, çünkü bu tür ilişkilerde, ölçme durumunda olanın tersine, bir üye bir başkası ile herhangi bir üçüncünün aracılığı olmaksızın bağıntılıdır, ve buna göre burada yalnızca ölçünün gelişimini ele alacağız. Çünkü *A* ve *B* arasında hangi düzenin olduğunu bu iki uç terim dışında başka hiçbirşeyi irdelemeksizin anlarım; ama iki ve üç arasında varolan büyüklük orantısını ancak bir üçüncüyü, e.d. her ikisinin ortak ölçüsü olan birimi düşünerek anlarım.

[452] **22.** Şunu da bilmek gerek ki, varsayılan | bir birimin yardımıyla sürekli büyüklükler kimi zaman bütünüyle çokluklara indirgenebilirler, ve bu her zaman en azından bölümsel olarak olabilir; ve birimler çokluğu öyle bir

sit determi | nata, in quaestione possumus pro illa assumere, sive unam ex magnitudinibus jam datis, sive aliam quamcumque, et erit communis aliarum omnium mensura; atque in illa intelligimus tot esse dimensiones, quot in ipsis extremis, quae inter se erunt comparanda, eandemque concipiemus, vel simpliciter ut extensum quid, abstrahendo ab omni alio, tuncque idem erit cum puncto Geometrarum, dum ex ejus fluxu lineam componunt, vel ut lineam quandam, vel ut quadratum.

20. Quod attinet ad figuras, jam supra ostensum est, quomodo per illas solas rerum omnium ideae fingi possint; superestque hoc in loco admonendum, ex innumeris illarum speciebus diversis, nos illis tantum hic usuros, quibus facillime omnes habitudinum sive proportionum differentiae exprimuntur. Sunt autem duo duntaxat genera rerum, quae inter se conferuntur, multitudines et magnitudines; habemusque etiam duo genera figurarum ad illas conceptui nostro exponendas: nam, ver. gr., puncta ∴, quibus numerus triangularis designatur, vel arbor, quae alicujus prosapiam explicat

, | etc., sunt figurae ad multitudinem exhibendam; iliae autem, quae continuae sunt et indivisae, ut △, □ tum, etc., magnitudines explicant.

21. Jam vero ut exponamus, quibusnam ex illis omnibus hic simus usuri, sciendum est, omnes habitudines, quae inter entia ejusdem generis esse possunt, ad duo capita esse referendas, nempe ad ordinem, vel ad mensuram. Sciendum praeterea, in ordine quidem excogitando non parum esse industriae, ut passim videre est in hac methodo, quae fere nihil aliud docet; in ordine autem cognoscendo, postquam inventus est, nullam prorsus difficultatem contineri, sed facile nos posse juxta regulam septimam singulas partes ordinatas mente percurrere, quia scilicet in hoc habitudinum genere una ad alia referuntur ex se solis, non autem mediante tertio, ut fit in mensuris, de quibus ideirco evolvendis tantum hic tractamus: agnosco enim, quis sit ordo inter *A* et *B*, nullo alio considerato praeter utrumque extremum; non autem agnosco quae sit proportio magnitudinis inter duo et tria, nisi considerato quodam tertio, nempe unitate, quae utriusque est communis mensura.

22. Sciendum etiam, magnitudines continuas beneficio | unitatis assumptitiae posse totas interdum ad multitudinem reduci, et semper saltem ex parte,

atque multitudinem unitatum posse postea tali ordine disponi, ut difficultas, quae ad mensurae cognitionem pertineat, tandem a solius ordinis inspectione dependeat, maximumque in hoc progressu esse artis adjumentum.

23. Sciendum est denique, ex dimensionibus magnitudinis continuae nullas plane distinctius concipi, quam longitudinem et latitudinem, neque ad plures simul in eadem figura esse attendendum, ut duo diversa inter se comparemus, quoniam artis est, si plura quam duo diversa inter se comparanda habeamus, illa successive percurrere, et ad duo duntaxat simul attendere.

24. Quibus animadversis facile colligitur, hic non minus esse abstrahendas propositiones ab ipsis figuris, de quibus Geometrae tractant, si de illis sit quaestio, quam ab alia quavis materia, nullasque ad hunc usum esse retinendas praeter superficies rectilineas et rectangulas, vel lineas rectas, quas figuras quoque appellamus, quia per illas non minus imaginamur subjectum vere extensum quam per superficies, ut supra dictum est, ac denique per easdem figuras modo magnitudines continuas, modo etiam multitudinem sive numerum esse exhibendum, neque quidquam simplicius ad omnes habitudinum differentias exponendas inveniri posse ab humana industria. |

düzen içersinde yerleştirilebilir ki, daha önce bir ölçmenin bilgisini ilgilendiren güçlük sonunda yalnızca bir düzenin gözlemine bağımlı olur; ve bu sanatın en büyük yardımı bu ilerlemeden oluşur.

23. Son olarak bilinmelidir ki, sürekli büyüklük boyutlarından hiç biri uzunluk ve genişlikten daha seçik tasarlanamaz, ve eğer iki ayrı şeyi kendi aralarında karşılaştıracaksak aynı betide aynı zamanda o ikisinden daha çoğuna dikkat etmememiz gerekir, çünkü eğer iki şeyden daha çoğunu kendi aralarında karşılaştıracaksak, yöntemimiz onları birbiri ardına gözden geçirmek ve dikkati aynı zamanda yalnızca ikisine yöneltmektir.

24. Bunlara uyulduğu zaman kolayca görülür ki, eğer problem betileri ilgilendiriyorsa, o zaman önermeleri Geometrinin ele aldığı betilerden soyutlamak için başka herhangi bir gereçten soyutlamak için olduğundan daha az neden yoktur; dahası, bunu yaparken korumamız gereken tek şey doğru çizgilerle sınırlı ve dikaçılı yüzeyler ya da doğru çizgilerdir ki bunlara da betiler deriz, çünkü daha önce dediğimiz gibi bir şeyi imgelemede bize edimsel olarak uzamı olan yüzeyler gibi yardım ederler. Ve son olarak bu aynı betilerin bizim için bir zaman sürekli büyüklükleri, bir başka zaman da çokluları ya da sayıları temsil etmeleri gerekir, ve tüm ilişki ayrımlarının anlatımı için insan çabası daha yalın hiçbirşey geliştiremez. | [453]

REGULA XV

Juvat etiam plerumque has figuras describere et sensibus exhibere externis, ut hac ratione facilius nostra cogitatio retineatur attenta.

1. Quomodo autem illae pingendae sint, ut distinctius, dum oculis ipsis proponentur, illarum species in imaginatione nostra formentur, per se est evidens: nam primo unitatem pingemus tribus modis, nempe per □ tum, si attendamus ad illam ut longam et latam, vel per lineam, ———, si consideremus tantum ut longam, vel denique per punctum, •, si non aliud spectemus quam quod ex illa componatur multitudo; at quocumque modo pingatur et concipiatur, intelligemus semper eandem esse subjectum omnimode extensum et infinitarum dimensionum capax. Ita etiam terminos propositionis, si ad duas simul illorum magnitudines diversas attendendum sit, oculis exhibebimus per rectangulum,

KURAL XV

Yine pekçok durumda bu betileri çizerek dış duyulara sergilemek yararlıdır, çünkü böylelikle düşüncemizin dikkatini toplaması kolaylaştırılmış olur.

1. Bu betilerin, göz önüne sergilendiklerinde, biçimlerinin imgelemimizde daha seçik olarak oluşturulması için nasıl gösterilmeleri gerektiği kendiliğinden açıktır; ilk olarak birimi üç yolda temsil ederiz: genişliği ve uzunluğu olduğunu düşünürsek, bir kare, □, ile; ya da ikinci olarak, eğer yalnızca uzunluğu olduğunu düşünürsek, bir çizgi, ———— , ile; ya da son olarak, eğer yalnızca onun yardımıyla bir çokluk oluşturabileceğimiz olgusunu göz önüne alırsak, bir nokta, •, ile. Ama nasıl gösterilirse gösterilsin, ve nasıl tasarımlanırsa tasarımlansın, birim ile her zaman her yönde uzamlı ve sonsuz sayıda boyuta yetenekli bir nesneyi anlayacağız. Böylece yine bir önermenin terimleri, onlara ait iki ayrı büyüklüğe aynı zamanda dikkat etmemiz gereken durumlarda,

kenarları söz konusu iki büyüklük olan bir dikdörtgen tarafından temsil edilecektir. Birim ile eşölçümsüz oldukları zaman şöyle: ▭ ama eşölçümlü oldukları zaman ve birimlerin çokluğundan daha ötesi araştırılıyor olmadıkça
[454] şöyle: ▭▭▭ ya da şöyle: : : :. Son olarak, | eğer kullanılan terimlerin büyüklüklerinin yalnızca birine dikkat edersek, onu ya kenarlarından biri irdelenen büyüklük ve öteki ise birim olan bir dikdörtgen olarak, ▭, betimleyeceğiz, ve büyüklüğün belli bir yüzey ile karşılaştırılması gereken her durumda bu olacaktır; ya da eğer onu eşölçümsüz bir uzunluk olarak alırsak, yalnızca bir çizgi, ———, kullanacağız; ya da, eğer bir çokluk ise, şöyle: • • •

cujus duo latera erunt duae magnitudines propositae hoc modo ▭, siquidem [in]commensurabiles sint cum unitate, vel hoc ▭▭▭, sive hoc : : :, si commensurabiles sint, nec amplius nisi de unitatum multitudine sit quaestio. Si | denique ad unam tantum illorum magnitudinem attendamus, pingemus lineam vel per rectangulum, cujus unum latus sit magnitudo proposita, et aliud sit unitas, hoc modo ▭, quod fit quoties eadem linea cum aliqua superficie est comparanda, vel per longitudinem solam, hoc pacto ———, si spectetur tantum ut longitudo incommensurabilis, vel hoc pacto • • •, si sit multitudo.

KURAL XVI

REGULA XVI

Anlığımızın şimdiki dikkatini gerektirmeyen şeyler söz konusu olduğunda, vargı için zorunlu oldukları ölçüde bile onları bütün betiler yoluyla olmaktansa çok kısa simgeler yoluyla göstermek daha iyidir: böylelikle belleğimizin yanılgısı önlenebilir, ve düşüncemiz başka şeyleri çıkarsamakla uğraşırken bu arada onları kafada tutma çabası tarafından dağıtılmamış olur.

Quae vero praesentem mentis attentionem non requirunt, etiamsi ad conclusionem necessaria sint, illa melius est per brevissimas notas designare quam per integras figuras: ita enim memoria non poterit falli, nec tamen interim cogitatio distrahetur ad haec retinenda, dum aliis deducendis incumbit.

1. Öte yandan, belirttiğimiz gibi düşlemimizde çizilebilecek sayısız türlülükteki boyuttan ikiden daha çoğunun gözlerimizin ya da ansal sezgimizin bir ve aynı bakışı tarafından irdelenmemesi gerektiği için, tüm başkalarının gerektiği her zaman kolayca anımsanabilecekleri bir yolda tutulması önemlidir; açıktır ki doğa belleği bu amaçla oluşturmuştur. Ama sık sık güvenilmez olduğu için, ve başka düşüncelerle ilgilenirken onu tazelemede dikkatimizin herhangi bir parçasını kullanma zorunluğundan kaçınabilmek için, sanat çok uygun bir yolda yazı kullanımını
[455] bulmuştur. | Bunun bize sağladığı yardıma güvenerek burada belleğe genel olarak hiçbirşey bırakmayız, ve düşlemimizi şimdi önünde bulunan ideaları alması için bütünüyle özgür bırakarak saklanması gereken herşeyi kağıda geçiririz; bunu yaparken en kısa simgeleri kullanırız, öyle ki dokuzuncu Kurala göre her noktayı tek tek yokladıktan sonra, onbirinci Kuralın bizden istediği gibi, düşüncenin çok hızlı bir devimi ile tümünün üzerinden geçebilelim ve olanaklı olduğu ölçüde çoğunu aynı zamanda sezgisel olarak ayırımsayabilelim.

2. Öyleyse, güçlüğünüzün çözümünde *tek* olarak görülecek herşey dilediğimiz gibi belirlenebilecek *tek* bir simge tarafından belirtilecektir. Ama işleri kolaylaştırma uğruna şimdiden bilinen büyüklükleri anlatmak için *a*, *b*, *c* vb.

1. Caeterum quia non plures quam duas dimensiones diversas, ex innumeris quae in phantasia nostra pingi possunt, uno et eodem, sive oculorum, sive mentis intuitu contemplandas esse diximus: operae pretium est alias omnes ita retinere, ut facile occurrant quoties usus exiget; in quem finem memoria videtur a natura instituta. Sed quia haec saepe labilis est, et ne aliquam attentionis nostrae partem in eadem renovanda cogamur impendere, dum aliis cogitationibus incumbimus, aptissime scribendi usum ars adinvenit; cujus | ope freti, hic nihil prorsus memoriae committemus, sed liberam et totam praesentibus ideis phantasiam relinquentes, quaecumque erunt retinenda in charta pingemus; idque per brevissimas notas, ut postquam singula distincte inspexerimus juxta regulam nonam, possimus juxta undecimam omnia celerrimo cogitationis motu percurrere et quamplurima simul intueri.

2. Quidquid ergo ut unum ad difficultatis solutionem erit spectandum, per unicam notam designabimus, quae fingi potest ad libitum. Sed facilitatis causa utemur characteribus *a*, *b*, *c* etc. ad magnitudines jam cogni-

tas, et *A*, *B*, *C* etc. ad incognitas exprimendas, quibus saepe notas numerorum 2, 3, 4 etc. praefigemus ad illarum multitudinem explicandam, et iterum subjungemus ad numerum relationum, quae in iisdem erunt intelligendae: ut si scribam $2a^3$, idem erit ac si dicerem duplum magnitudinis notatae per litteram *a*, *tres relationes* continentis. Atque hac industria non modo multorum verborum compendium faciemus, sed, quod praecipuum est, difficultatis terminos ita puros et nudos exhibebimus ut, etiamsi nihil utile omittatur, nihil tamen unquam in illis inveniatur superfluum, et quod frustra ingenii capacitatem occupet, dum plura simul erunt mente complectenda.

3. Quae omnia ut clarius intelligantur, primo advertendum est, Logistas consuevisse singulas magnitudines per plures unitates, sive per aliquem numerum designare, nos autem hoc in loco non minus abstrahere ab ipsis numeris, quam paulo ante a figuris Geo|metricis, vel quavis alia re. Quod agimus, tum ut longae et superfluae supputationis taedium vitemus, tum praecipue, ut partes subjecti, quae ad difficultatis naturam pertinent, maneant semper distinctae, neque numeris inutilibus involvantur: ut si quaeratur basis trianguli rectanguli, cujus latera data sint 9 et 12, dicet Logista illam esse $\sqrt{225}$ vel 15; nos vero pro 9 et 12 ponemus *a* et *b*, inveniemusque basim esse $\sqrt{a^2+b^2}$, manebuntque distinctae illae duae partes a^2 et b^2, quae in numero sunt confusae.

4. Advertendum est etiam, per numerum relationum intelligendas esse proportiones illas se continua serie subsequentes, quas alii in vulgari Algebra per plures dimensiones et figuras conantur exprimere, et quarum primam vocant radicem, secundam quadratum, tertiam cubum, quartam biquadratum, etc. A quibus nominibus me ipsum longo tempore deceptum fuisse confiteor: nihil enim videbatur imaginationi meae clarius posse proponi post lineam et quadratum, quam cubus et aliae figurae ad harum similitudinem effictae; et non paucas quidem difficultates harum auxilio resolvebam. Sed tandem post multa experimenta deprehendi, me nihil unquam per istum concipiendi modum invenisse, quod longe facilius et distinctius absque illo non potuissem agnoscere, atque omnino rejicienda esse talia nomina, ne conceptum turbent, quoniam eadem magnitudo, quamvis cubus vel biquadratum vocetur, nunqu-

harflerini, ve bilinmeyenleri anlatmak için *A*, *B*, *C* vb. harflerini kullanacağız. Bunların önüne sık sık sayıların belirtmek için 2, 3, 4 vb. gibi sayısal simgeleri ekleyeceğiz, ve onlarda anlaşılması gereken ilişkilerin [*relatio*] sayısını belirtmeyi istediğimiz zaman, o simgeleri bir kez de arkalarına ekleyeceğiz. Böylece örneğin $2a^3$ yazdığım zaman, bu "*a* harfi ile belirtilen ve üç ilişki kapsayan büyüklüğün iki katı" anlamına gelecektir. Bu aygıt yoluyla yalnızca bir sözcükler kalabalığından tasarruf etmekle kalmayacak, ama—ki birincil önemdeki nokta budur—, güçlüğün terimlerini öylesine arı ve çıplak bir biçimde sergileyeceğiz ki, orada kullanılabilir hiçbirşeyin atlanmayacak olmasına karşın, gene de gereksiz hiçbirşey ya da anlığın birçok şeyi aynı zamanda kavramasını gerektirerek ansal yetimizi boşuna uğraştıracak hiçbirşey bulunmayacaktır.

3. Tüm bunların daha açıkça anlaşılabilmesi için ilk olarak belirtmemiz gerek ki, Aritmetikçiler tekil büyüklükleri bir birimler çokluğu ya da belli bir sayı ile göstermeye alışmışken, buna karşı biz burada az önce yaptığımız gibi sayıların kendilerini de tıpkı Geometrik betiler | ya da başka şeyler gibi soyutluyoruz. Bunu yapmamızın nedeni bir yandan uzun ve gereksiz bir hesaplamanın sıkıntısından kaçınmak, ama öte yandan herşeyden önce nesnenin güçlüğün doğası ile ilgili parçalarının her zaman seçik kalabilmesini sağlamak ve yararsız sayılar tarafından karıştırılmasını önlemektir; böylece eğer kenarları 9 ve 12 olan dikaçılı bir üçgenin hipotenüsünü bulmak istesek, Aritmetikçi bize onun $\sqrt{225}$, e.d. 15 olduğunu söyleyecektir; ama biz 9 ve 12 yerine *a* ve *b* yazacak ve hipotenüsü $\sqrt{a^2+b^2}$ olarak bulacağız; ve böylece sayıda karışık olarak bulunan a^2 and b^2 parçaları seçik kalacaktır. [456]

4. Daha öte belirtmek gerek ki, ilişkilerin sayısı ile sürekli dizide birbirini izleyen orantıları anlamak gerekir, ve sıradan Cebirin birçok boyut ve beti yoluyla anlatmıya çalıştığı şey budur. Bunlardan birincisine kök, ikincisine kare, üçüncüsüne küp, dördüncüsüne iki-kare vb. der. İtiraf etmem gerek ki kendim uzun bir süre bu terimler tarafından aldatıldım, çünkü doğru çizgi ve kareden sonra imgelemimin önüne küp ve ona benzer olarak üretilmiş başka betilerden daha açık olarak sunulabilecek başka hiçbirşey yok gibi göründü, ve onların yardımıyla pekçok güçlüğü çözmeyi de başardım. Ama sonunda, birçok denemeden sonra, hiçbir zaman bu tasarımlara yoluyla onların yardımı olmaksızın daha kolay ve daha seçik olarak anlayamadığım hiçbirşey bulmadığımı, ve eğer kavramları karıştırmayacaksak, bu tür adlandırmanın terkedilmesi gerektiğini gördüm; çünkü küp ya da

iki-küp adı verilen o büyüklüğün kendisi gene de önceki Kurala göre imgeleme her zaman yalnızca bir çizgi ya da
[457] bir yüzey olarak | sunulabilir. Buna göre bütünüyle özellikle belirtmek gerek ki kök, kare, küp vb. sürekli orantıda duran büyüklüklerden başka şeyler değildirler ve önceki varsayıma göre her zaman yukarıda sözünü ettiğimiz o keyfi birimi varsayarlar. Birinci orantılı bu birime dolaysızca ve benzersiz bir ilişki yoluyla bağlanır; ikincisi ise birinci aracılığıyla ve dolayısıyla bir çift ilişki yoluyla; ve üçüncüsü birinci ve ikinci ile dolaylı olarak ve üç ilişki yoluyla, vb. Öyleyse Cebirde kök denilen büyüklüğü bundan böyle birinci orantılı olarak adlandıracağız; kare denileni ikinci orantılı olarak adlandıracağız, ve bu başka durumlarda da böyledir.

5. Son olarak dikkat etmek gerek ki, burada güçlüğün doğasını yoklayabilmek için terimlerini belirli sayılardan soyutlamamıza karşın, gene de sık sık verili sayıları kullandığımızda onları soyutladığımızda olduğundan daha yalın bir çözümünün bulunduğu olur; bu sayıların daha önce belirtildiği gibi kimi zaman düzeni, kimi zaman ölçüyü anlatan çifte kullanımlarından ötürüdür. Bu yüzden, güçlüğümüz için genel terimlerde bir çözüm aradıktan sonra, yerlerine verili sayıları geçirmemiz gerekir, öyle ki bunların bize daha yalın bir çözüm verip veremeyeceklerini görebilelim. Böylece örneğin kenarları a ve b olan dikaçılı üçgenin hipotenüsünün $\sqrt{a^2 + b^2}$ olduğunu gördükten sonra, a^2 yerine 81 ve b^2 yerine 144 geçirmemiz gerekir; bunlar toplandıklarında 225 sayısını verirler ki kökü—ya da birim ve 225 arasındaki orta
[458] orantılı—15'tir. Buradan | uzunluğu 15 olan bir hipotenüsün uzunlukları 9 ve 12 olan kenarlar ile eşölçümlü olduğunu anlayacağız—genel olarak bir kenarı öteki kenarına 3 ve 4 gibi orantılı olan bir dikaçılı üçgenin hipotenüsü olmasından değil. Şeylerin açık ve seçik bir bilgilerini bulmayı isteyen bizler tüm bunları ayırdediyoruz. Ama Aritmetikçiler için durum bütünüyle başka türlüdür, çünkü onlar aranan sonuç ortaya çıktığında onunla yetinirler, üstelik onun veriler üzerine nasıl bağımlı olduğunu görmeseler de; gerçekte bilim sözcüğün tam anlamıyla yalnızca bununla ilgilenir.

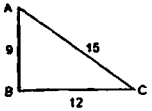
6. Dahası, genel olarak belirtmek gerek ki, sürekli bir dikkati gerektirmeyen hiçbirşey, eğer onu kağıda geçirebiliyorsak, hiçbir zaman belleğe yüklenmemelidir, öyle ki anlığımızın herhangi bir bölümü düşüncemizin önünde bulunan nesnenin gereksiz bir anımsanışına yöneltilmesin. Yapılması gereken şey bir dizin oluşturarak ona ilk bildirildikleri biçimiyle problemlerin terimlerini yazmaktır; bundan sonra nasıl soyutlanacaklarını ve hangi simgelerle gösterileceklerini belirtmemiz gerekir, öyle ki çözüm tam bu simgelerde elde edildiği zaman kolayca ve

am tamen aliter quam ut linea vel superficies imaginationi est proponenda juxta regulam | praecedentem. Maxime igitur est notandum, radicem, quadratum, cubum, etc., nihil aliud esse quam magnitudines continue proportionales, quibus semper praeposita esse supponitur unitas illa assumptitia, de qua jam supra sumus locuti: ad quam unitatem prima proportionalis refertur immediate et per unicam relationem, secunda vero mediante prima, atque idcirco per duas relationes, tertia mediante prima et secunda, et per tres relationes, etc. Vocabimus ergo deinceps primam proportionalem magnitudinem illam, quae in Algebra dicitur radix, secundam proportionalem illam, quae dicitur quadratum, et ita de caeteris.

5. Denique advertendum est, etiamsi hic a quibusdam numeris abstrahamus difficultatis terminos ad examinandam ejus naturam, saepe tamen contingere, illam simpliciori modo resolvi posse in numeris datis, quam si ab illis fuerit abstracta: quod fit per duplicem numerorum usum, quem jam ante attigimus, quia scilicet iidem explicant, modo ordinem, modo mensuram; ac proinde, postquam illam generalibus terminis expressam quaesivimus, oportet eandem ad datos numeros revocare, ut videamus utrum forte aliquam simpliciorem solutionem nobis illi suppeditent: ver. gr., postquam basim trianguli rectanguli ex lateribus a et b vidimus esse $\sqrt{a^2 + b^2}$, pro a^2 ponendum est 81 et pro b^2 144, quae addita sunt 225, cujus radix sive media proportionalis inter unitatem et 225 est 15; unde | cognoscemus basim 15 esse commensurabilem lateribus 9 et 12, non generaliter ex eo quod sit basis rectanguli trianguli, cujus unum latus est ad aliud, ut 3 ad 4. Quae omnia distinguimus, nos qui rerum cognitionem evidentem et distinctam quaerimus, non autem Logistae, qui contenti sunt, si occurat illis summa quaesita, etiamsi non animadvertant quomodo eadem dependeat ex datis, in quo tamen uno scientia proprie consistit.

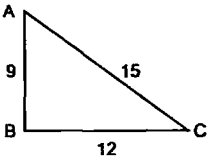
6. At vero generaliter observandum est, nulla unquam memoriae esse mandanda ex iis, quae perpetuam attentionem non requirunt, si possimus ea in charta deponere, ne scilicet aliquam ingenii nostri partem objecti praesentis cognitioni supervacua recordatio surripiat; et index quidem faciendus est, in quo terminos quaestionis, ut prima vice erunt propositi, scribemus; deinde quomodo iidem abstrahantur, et per quas notas designentur, ut, postquam

in ipsis notis solutio fuerit reperta, eamdem facile, sine ullo memoriae adjumento, ad subjectum particulare, de quo erit quaestio, applicemus; nihil enim *unquam* abstractum est nisi ex aliquo minus generali. Scribam igitur hoc modo: quaeritur basis *AC* in triangulo rectangulo *ABC*, et abstraho difficultatem, ut generaliter quaeratur magnitudo basis ex magnitudinibus laterum; deinde pro *AB*, quod est 9, pono *a*, pro *BC*, quod est 12, pono *b*, et sic de caeteris. |

7. Notandumque est, his *quatuor* regulis nos adhuc usuros in tertia parte hujus tractatus, et paulo latius sumptis, quam hic fuerint explicatae, ut dicetur suo loco.

belleğin hiçbir yardımı olmaksızın problemin ilgili olduğu tikel nesneye uygulanabilsin; çünkü hiçbirşey daha az evrensel olandan olmadıkça daha evrensele soyutlanamaz. Buna göre, şöyle yazacağım: *ABC* dikaçılı üçgeninde *AC* hipotenüsün bulunacaktır, ve hipotenüsün büyüklüğünün kenarların büyüklüklerinden türetilmesinin bütünüyle genel olabilmesi için güçlüğü parçalara soyutlarım. Sonra 9'a eşit olan *AB* yerine *a*, 12'ye eşit olan *BC* yerine *b* yazarım, ve başka durumlarda da benzer olarak. |

[459]

7. Bu dört Kuralın bu İncelemenin üçüncü bölümünde daha öte kullanılacağını belirtebiliriz, ama onları şimdi yaptığımızdan biraz daha geniş bir anlamda alarak. Gene de bunlar yeri geldiğinde açıklanacaktır.

REGULA XVII

Proposita difficultas directe est percurrenda, abstrahendo ab eo quod quidam ejus termini sint cogniti, alii incogniti, et mutuam singulorum ab aliis dependentiam per veros discursus intuendo.

1. Superiores quatuor regulae docuerunt, quomodo determinatae difficultates et perfecte intellectae a singulis subjectis abstrahendae sint, et eo reducendae, ut nihil aliud quaeratur postea, quam magnitudines quaedam cognoscendae ex eo, quod per hanc vel illam habitudinem referantur ad quasdam datas. Jam vero in his quinque regulis sequentibus exponemus, quomodo eaedem difficultates ita sint subigendae, ut quotcumque erunt in una propositione magnitudines ignotae sibi invicem omnes subordinentur, et quemadmodum prima erit ad unitatem, ita secunda sit ad primam, tertia ad secundam, quarta ad tertiam, et sic consequenter, si tam multae sint, summam faciant aequalem magnitudini cuidam cognitae; idque methodo tam certa, ut hoc pacto tute asseramus, illas nulla industria ad simpliciores terminos reduci potuisse.

2. Quoad praesentem vero, notandum est, in omni quaestione per deductionem resolvenda quandam esse | viam planam et directam, per quam omnium facillime ex unis terminis ad alios transire possumus, caeteras autem omnes esse difficiliores et indirectas. Ad quod

KURAL XVII

Önerilen güçlüğün üzerinden doğrudan geçilmeli, kimi terimlerin bilinmesi ve başkalarının bilinmemesi gözardı edilmelidir; tek tek karşılıklı bağımlılıkları doğru bir tarama yoluyla sezgisel olarak ayrımsanacaktır [per veros discursus intuendo].

1. YUKARIDAKİ dört Kural bize belirli ve eksiksiz olarak anlaşılan güçlüklerin tek tek nesnelerinden nasıl soyutlanacaklarını ve daha sonra yalnızca belli büyüklüklerin bilgisinin verili belli başka büyüklüklerle aralarındaki şu ya da bu tür ilişkilerden elde edilmesi sorununa nasıl indirgeneceklerini gösterdi. Ama aşağıdaki beş Kuralda şimdi bu aynı güçlükler öyle bir yolda ele alınıp açıklanacaklardır ki, tek bir önermede birçok bilinmeyen büyüklüğün kapsanmasına karşın tümü de birbirlerine altgüdümlü kılınabilecek ve ikinci birinci ile, üçüncü ikinci ile, dördüncü üçüncü ile vb. birincinin birim ile ilişkili olduğu gibi ilişkili olacak, ve bunlar ne denli çok olursa olsunlar, sonuçta bilinen belli bir büyüklüğe eşit bir toplam oluşturacaklardır; tüm bunlar öylesine pekin bir yönteme göre olacaktır ki, başka hiçbir çabanın terimlerimizi daha yalın birşeye indirgeyemeyeceğini korkmadan ileri sürebiliriz.

2. Ama şimdilik belirtmek istiyorum ki tümdengelim yoluyla çözülecek her problemde | açık ve doğrudan bir yol vardır ve bununla bir küme terimden bir başkasına başka her yolla olduğundan daha kolayca geçebiliriz, ve tüm öteki yollar daha güç ve dolaylıdır. Bunu anlayabil- [460]

mek için onbirinci Kuralla ilgili olarak söylenenleri anımsamalıyız; orada öyle bir önermeler zincirinin doğasını açıklamıştık ki, komşu üyelerinin bir karşılaştırması kolayca birincinin sonuncu ile nasıl ilişkili olduğunu görmemizi sağlıyordu, üstelik ara terimleri uçlardan çıkarsamanın çok kolay olmamasına karşın. Öyleyse, şimdi tek tek üyelerin karşılıklı bağımlılıklarını sonuncunun birinciye nasıl bağımlı olduğunu çıkarsayacak bir yolda düzende hiçbir kesinti olmaksızın sezgisel olarak ayrımsarsak, güçlüğü doğrudan gözden geçirmiş oluruz; ama tersine, birincinin ve sonuncunun birbirleri ile bağıntılı olduklarını pekin bir yolda bilmemiz olgusundan onları bağlayan orta terimlerin doğalarını çıkarsamayı istersek, o zaman bütünüyle dolaylı ve tersine çevrilmiş bir düzen izliyor oluruz. Ama burada yalnızca karışık problemleri ele aldığımız için, ve bunlarda bilinen belli uçlardan kesintisiz bir düzen içindeki belirli ara terimlerin bilinmesi istendiği için, burada bütün bir aygıt bilinmeyenleri biliniyor olarak varsaymaktan oluşacak, ve böylece çok karışık problemlerde bile kolay ve doğrudan araştırma yolu izlenebilecektir. Bunun her zaman olmasının önüne geçecek hiçbirşey yoktur, çünkü bu bölümün başında problemlerde bilinmeyen terimlerin bilinenler üzerine onlar tarafından
[461] bütünüyle belirlenebilecekleri | bir yolda bağımlı olduklarını bildiğimizi varsaymıştık. Buna göre, o belirlemeyi kabul ederek kendilerini ilk sunan terimleri dikkate alır ve bilinmiyor olmalarına karşın bilinenler arasında sayarsak ve buradan adım adım ve doğru bir tarama yoluyla geriye kalan tüm bilinenleri bile sanki bilinmiyorlarmış gibi çıkarsarsak, o zaman bu Kuralın istediklerini tam olarak yerine getirmiş oluruz. Bunun örnekleri, hemen aşağıda izleyeceklerimizin çoğunun örnekleri gibi, yirmidördüncü Kurala dek verilmeyecek, çünkü onları orada açımlamak daha uygun olacaktır.

imelligendum, meminisse oportet eorum quae dicta sunt ad regulam undecimam, ubi exposuimus, qualis sit catenatio propositionum, quarum singulae si cum vicinis conferantur, facile percipimus, quomodo etiam prima et ultima se invicem respiciant, etiamsi non tam facile ab extremis intermedias deducamus. Nunc igitur si dependentiam singularum ab invicem, nullibi interrupto ordine, intueamur, ut inde inferamus quomodo ultima a prima dependeat, difficultatem directe percurremus; sed contra si ex eo, quod primam et ultimam certo modo inter se connexas esse cognoscemus, vellemus deducere quales sint mediae quae illas conjungunt, tunc omnino ordinem indirectum et praeposterum sequeremur. Quia vero hic versamur tantum circa quaestiones involutas, in quibus scilicet ab extremis cognitis quaedam intermedia turbato ordine sunt cognoscenda, totum hujus loci artificium consistet in eo, quod ignota pro cognitis supponendo possimus facilem et directam quaerendi viam nobis praeparare, etiam in difficultatibus quantumcumque intricatis; neque quicquam impedit quominus id semper fiat, cum supposuerimus ab initio hujus partis, nos agnoscere eorum, quae in quaestione sunt ignota, talem esse depen|dentiam a cognitis, ut plane ab illis sint determinata, adeo ut si reflectamus ad illa ipsa, quae primum occurrunt, dum illam determinationem agnoscimus, et eadem licet ignota inter cognita numeremus, ut ex illis gradatim et per veros discursus caetera omnia etiam cognita, quasi essent ignota, deducamus, totum id quod haec regula praecipit, exequemur: cujus rei exempla, ut etiam plurimorum ex iis quae deinceps sumus dicturi, ad regulam vicesimamquartam reservamus, quoniam ibi commodius exponentur.

KURAL XVIII

REGULA XVIII

Bunun için yalnızca dört işlem gerekir: Toplama, çıkarma, çarpma ve bölme, ki bunların son ikisinden burada sık sık vazgeçilebilir, bir yandan kör bir karışıklık yaratmamak için, öte yandan daha sonra kolayca ele alınabilecekleri için.

Ad hoc quatuor tantum operationes requiruntur, additio, subtractio, multiplicatio, et divisio, ex quibus duae ultimae saepe hic non sunt absolvendae, tum ne quid temere involvatur, tum quia facilius postea perfici possunt.

1. Bir kurallar çokluğu sık sık öğretmenin deneyimsizliğinden ileri gelir, ve tek bir genel ilkeye indirgenebilecek şeyler birçok tikel ilkeye bölündüklerinde daha az durudurlar; bu yüzden problemlerin üzerinden geçme-

1. Multitudo regularum saepe ex Doctoris imperitia procedit, et quae ad unicum generale praeceptum possent reduci, minus perspicua sunt si in multa particularia dividantur: quamobrem hic nos

operationes omnes, quibus utendum est in quaestionibus percurrendis, id est, in quibusdam magnitudinibus ex aliis deducendis, ad quatuor tantum capita redigimus; quae quomodo sufficiant, ex ipsorum explicatione cognoscetur. |

2. Nempe si ad unius magnitudinis cognitionem perveniamus, ex eo quod habemus partes ex quibus componitur, id fit per additionem; si agnoscamus partem ex eo quod habemus totum, et excessum totius supra eandem partem, hoc fit per subtractionem; neque pluribus modis aliqua magnitudo ex aliis absolute sumptis, et in quibus aliquo modo contineatur, potest deduci. Si vero aliqua invenienda sit ex aliis a quibus sit plane diversa, et in quibus nullo modo contineatur, necesse est ut ad illas aliqua ratione referatur; atque haec relatio sive habitudo, si sit directe persequenda, tunc utendum est multiplicatione, si indirecte, divisione.

3. Quae duo ut clare exponantur, sciendum est unitatem, de qua jam sumus locuti, hic esse basim et fundamentum omnium relationum, atque in serie magnitudinum continue proportionalium primum gradum occupare, datas autem magnitudines in secundo gradu contineri, et in tertio, quarto, et reliquis quaesitas, si propositio sit directa; si vero indirecta, quaesitam in secundo et aliis intermediis gradibus contineri, et datam in ultimo. |

4. Nam si dicatur, ut unitas ad a vel ad 5 datam, ita b sive 7 data ad quaesitam, quae est ab vel 35, tunc a et b sunt in secundo gradu, et (ab), quae producitur ex illis, in tertio. Item si addatur, ut unitas ad c vel 9, ita ab vel 35 ad quaesitam abc vel 315, tunc abc est in quarto gradu, et generatur per duas multiplicationes ex a, b, et c, quae sunt in secundo gradu, et sic de reliquis. Item, ut unitas ad a (5), ita a (5) ad a^2 sive 25; et rursum, ut unitas ad a (5), ita a^2 (25) ad a^3 (125); et denique, ut unitas ad a (5), sic a^3 (125) ad a^4 quod est 625, etc.: neque enim aliter fit multiplicatio, si eadem magnitudo ducatur per se ipsam, quam si per aliam plane diversam duceretur.

5. Jam vero si dicatur, ut unitas ad a vel 5 datum divisorem, ita B vel 7 quaesita ad ab vel 35 datum dividendum, tunc est ordo turbatus et indirectus: quapropter B quaesita non habetur, nisi dividendo ab datam per a etiam datam. Item, si dicatur, ut unitas ad A (5) quaesitam, ita A vel 5 quaesita ad a^2 vel 25 datam; sive, ut unitas ad A (5) quaesitam, sic A^2 vel 25 etiam quaesita ad a^3 vel 125 datam; et sic de caeteris.

de, e.d. belli büyüklükleri başkalarından çıkarsamada işlemlerin bütününü yalnızca dört başlığa indirgiyoruz. Bunların hangi yolda yeterli oldukları açıklamalarından görülecektir. | [462]

2. Böylece, eğer bir büyüklüğün bilgisine onu oluşturan parçalar elimizde olduğu için ulaşırsak, bu toplama yoluyla olur; eğer parçayı bütün ve bütünün bu parça üzerindeki fazlası elimizde olduğu için bulursak, bu çıkarma yoluyla olur; ve dahası, bir büyüklüğü başkalarından çıkarsamak, eğer bunlar saltık olarak alınmış ve birinciyi kapsıyorlarsa, başka herhangi bir yolla olanaksızdır. Ama bir büyüklüğü ondan bütünüyle ayrı olan ve onu hiçbir biçimde kapsamayan başkalarından çıkarsamamız gerekirse, onu herhangi bir yolda onlarla ilişkilendirmek zorunludur. Eğer şimdi bu ilişki ya da bağıntı doğrudan araştırılırsa, o zaman çarpmadan yararlanmak gerekir; eğer dolaylı olarak araştırılırsa, bölmeden.

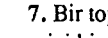
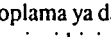
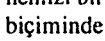
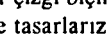
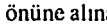
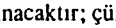
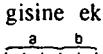
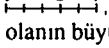
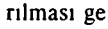
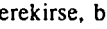
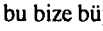
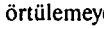
3. Bu son iki işlemi duru olarak açımlamak için, daha önce sözünü ettiğimiz birimin burada tüm ilişkilerin temel ve dayanağı olduğu, ve sürekli orantıda duran büyüklükler dizisinde ilk yeri doldurduğu, buna karşı, orantı doğrudan olduğunda, verili büyüklüklerin ikinci basamakta ve ama arananların üçüncüde, dördüncüde ve dizideki geri kalan basamaklarda durdukları bilinmelidir; ama eğer orantı dolaylı ise, aranan büyüklük ikinci ya da başka ara basamaklarda, ve verili olan sonuncuda durur. | [463]

4. Böylece eğer birimin a'ya, diyelim ki verili 5'e oranı b'nin, e.d. verili 7'nin aranan büyüklük olan ab'ye, e.d. 35'e oranı gibiyse, o zaman a ve b ikinci basamakta, ve onlardan üretilen ab üçüncüdedir. Yine böyle, eğer 1'in c'ye, diyelim ki 9'a oranı ab'nin, diyelim ki 35'in aranan abc'ye ya da 315'e oranı gibiyse, o zaman abc dördüncü basamaktadır, ve ikinci konumda olan a, b ve c terimleri arasındaki iki çarpımın ürünüdür; ve bu başka durumlarda da böyledir. Benzer olarak, 1'in a'ya (5) oranı a'nın (5) a^2'ye ya da 25'e oranı gibidir; yine, birimin a'ya (5) oranı a^2'nin (25) a^3'e, e.d. 125'e oranı gibidir; ve son olarak, birimin a'ya (5) oranı a^3'ün (125) a^4'e (625) oranı gibidir, ve bu böyle gider. Çünkü büyüklük ister kendisi ile isterse bütünüyle başka bir sayı ile çarpılsın, çarpma tam olarak aynı yolda olur.

5. Ama eğer şimdi dense ki birimin verili bölen olan a'ya ya da 5'e oranı aranan B'nin ya da 7'nin verili bölünen olan ab'ye ya da 35'e oranı gibiyse, o zaman dolaylı ya da evrik düzenin bir örneğini görürüz: çünkü aranan B'yi elde etmenin biricik yolu verili ab'yi yine verili a'ya bölmektir. Eğer dense ki: birimin aranan A'ya (5) oranı bu aranan A'nın ya da 5'in verili a^2'ye ya da 25'e oranı gibidir, ya da yine, birimin aranan A'ya (5) oranı yine bulmamız gereken A^2'nin ya da 25'nin verili a^3'e ya da 125'e

oranı gibidir, durum yine aynıdır; ve başka durumlarda da bu böyledir. Tüm bu süreçler bölme başlığı altına düşerler, ama belirtmek gerek ki sürecin bu son örnekleri öncekilerden daha güçtür, çünkü aranan büyüklük onlarda çok daha büyük bir sıklıkla yineler, ve dolayısıyla daha büyük bir sayıda ilişki içerir. Ve böyle örneklerin anlamı şu bildirimlerin anlamları ile
[464] aynıdır: | "a^2'nin ya da 25'in kökünü al," ya da, "a^3'ün ya da 125'in kökünü al"; ve başka durumlarda da bu böyledir. Aritmetikçilerin sorunu çözmede kullandıkları yol budur. Ama bunları Geometriciler tarafından kullanılan terimlerde de açıklayabiliriz: eğer "birim denilen o varsayılmış büyüklük ile a^2 tarafından belirtilen büyüklük arasında bir orta orantılı bulun" ya da " birim ve a^3 arasındaki iki orta orantılıyı bulun" vb. denseydi, bu da aynı şeye gelirdi.

6. Bunlardan bu iki işlemin belli bir ilişki aracılığıyla başkalarından çıkarsanacak her tür büyüklüğü bulmada nasıl yeterli olduğunu görmek kolaydır. Ve şimdi bunları anladığımıza göre, yapılacak sonraki şey bu işlemlerin imgelemin incelemesi altına nasıl getirileceğini ve göz önünde nasıl sergileneceğini görmektir, öyle ki son olarak nasıl kullanılabileceklerini ya da uygulanabileceklerini açıklayabilelim.

7. Bir toplama ya da çıkarma yapılacağı zaman, nesnemizi bir çizgi biçiminde ya da uzamlı bir büyüklük biçiminde tasarlarız ki bunda yalnızca uzunluk göz önüne alınacaktır; çünkü eğer çizgisi çizgisine eklenecekse, şu yolda birini ötekine ekleriz:
[465] , ve üretilir.| Ama eğer küçük olanın büyük olandan, e.d. 'nin 'dan çıkarılması gerekirse, birini öteki üzerine yerleştiririz: , ve bu bize büyük olanın küçük olan tarafından örtülemeyecek parçasını verir: . Çarpmada da verili büyüklükleri çizgiler olarak tasarlarız; ama onlardan çizilecek bir dikdörtgeni imgeleriz; çünkü, eğer 'yı ile çarparsak, onları şu yolda dik açılarda uydururuz, , ve böylece şu dikdörtgen
[466] ortaya çıkar: ;| yine, eğer *ab*'yi ile çarpmayı istersek, *ab*'yi bir çizgi, , olarak tasarlamamız gerekir, ve böylece c *abc* için ortaya çıkar. Son olarak, bir bölme işleminde bölen

Haec omnia complectimur sub nomine divisionis, quamvis notandum sit has posteriores hujus species majorem continere difficultatem quam priores, quia saepius in illis reperitur magnitudo quaesita, quae proinde plures relationes involvit. Idem enim est horum exemplorum sensus, ac si diceretur extrahendam esse radicem qua|dratam ex a^2 sive 25, vel cubicam ex a^3 sive ex 125, et sic de caeteris; qui mos loquendi est apud Logistas usitatus. Vel ut etiam Geometrarum terminis illas explicemus, idem est ac si diceretur inveniendam esse mediam proportionalem inter magnitudinem illam assumptitiam, quam unitatem appellamus, et illam quae designatur per a^2, vel duas medias proportionales inter unitatem et a^3, et ita de aliis.

6. Ex quibus facile colligitur, quomodo hae duae operationes sufficiant ad magnitudines quascumque inveniendas, quae propter aliquam relationem ex aliis sint deducendae. Atque his intellectis, sequitur ut exponamus quomodo hae operationes ad imaginationis examina sint revocandae, et quomodo eliam ipsis oculis exhibendae, ut tandem postea illarum usum sive praxim explicemus.

7. Si additio vel subtractio faciendae sint, concipimus subjectum sub ratione lineae, sive sub ratione magnitudinis extensae, in qua sola longitudo est spectanda: nam si addenda sit linea ad lineam unam alteri adjungimus hoc modo et producitur . |

Si autem minor ex majori tollenda sit, nempe ex , unam supra aliam applicamus hoc modo , et ita habetur illa pars majoris quae a minori tegi non potest, nempe . In multiplicatione concipimus etiam magnitudines datas sub ratione linearum; sed ex illis rectangulum fieri imaginamur: nam si multiplicamus , per , unam alteri aptamus ad angulos rectos hoc modo , et fit rectangulum a ; | itemrum si velimus multiplicare *ab* per , oportet concipere *ab* ut lineam, nempe , ut fiat c pro *abc*. Denique in divisione, in qua divisor est datus, magnitudi-

nem: dividendam imaginamur esse rectangulum, cujus unum latus est divisor, et aliud est quotiens: ut si rectangulum a dividendum sit per tollitur ab illo altitudo remanet pro quotiente; | vel contra, si idem dividatur per *b*, tolletur latitudo et quotiens erit .

8. In illis autem divisionibus, in quibus divisor non est datus, sed tantum per aliquam relationem designatus, ut cum dicitur extrahendam esse radicem quadratam vel cubicam etc., tunc notandum est, terminum dividendum et alios omnes semper concipiendos esse ut lineas in serie continue proportionalium existentes, quarum *prima est unitas*, et *ultima* est magnitudo dividenda. Quomodo autem inter hanc et unitatem quotcumque mediae proportionales inveniendae sint, dicetur suo loco; et jam monuisse sufficit, nos supponere tales operationes hic nondum absolvi, cum per motus imaginationis indirectos et reflexos faciendae sunt; et nunc agemus tantum de quaestionibus directe percurrendis.

9. Quod attinet ad alias operationes, facillime quidem absolvi possunt eo modo, quo illas concipiendas esse diximus. Superest tamen exponendum, quomodo illarurri termini sint praeparandi: nam etiamsi, cum primum versamur circa aliquam difficultatem, nobis liberum sit ejus terminos concipere ut lineas, vel ut rectangula, nec alias unquam figuras illis tribuamus, ut dictum est ad regulam decimam quartam, frequenter tamen in decursu rectangulum, postquam ex *duarum | linearum multiplicatione* fuit productum, mox concipiendum est ut linea, ad aliam operationem faciendam; vel idem rectangulum aut linea ex aliqua additione aut subtractione producta mox concipienda est ut aliud quoddam rectangulum supra lineam designatam, per quam est dividendum.

10. Est igitur operae pretium hic exponere, quomodo omne rectangulum possit in lineam transformari, et vicissim linea aut etiam rectangulum in aliud rectangulum, cujus latus sit designatum; quod facillimum est Geometris, modo animadvertant per lineas, quoties illas cum aliquo rectangulo comparamus, ut hoc in loco, nos semper concipere rectangula, quorum unum latus est longitudo illa, quam pro unitate assumpsimus. Ita enim totum hoc negotium ad talem propositionem reducitur: dato rectangulo aliud aequale construere supra datum latus.

verili olduğunda bölünecek büyüklüğü bir dikdörtgen olarak imgeleriz ki, bir kenarı bölen, ve öteki bölümdür; böylece eğer a dikdörtgeni ile bölünecekse, ondan yüksekliğini uzaklaştırırız ve geriye bölüm olarak kalır; | ya da evrik olarak, eğer bu dikdörtgen *b* ile bölünürse, yüksekliğini uzaklaştırırız ve bölüm olur. [467]

8. Ama içlerinde bölenin verili olmadığı ama yalnızca belli bir ilişki yoluyla belirtildiği bölme işlemlerinde, örneğin kare ya da küp kökün vb. çıkarılması istendiğinde, dikkat edilecek şey bölünecek terimin ve tüm ötekilerin her zaman sürekli orantıda duran büyüklükler dizisinde çizgiler olarak tasarlanmasıdır, öyle ki bunlardan birincisi birim ve sonuncusu ise bölünecek büyüklük olacaktır. Bununla birim arasında herhangi bir sayıda orta orantılının nasıl bulunacağı konusu kendi yerinde tartışılacaktır; şimdilik varsayımımıza göre o işlemlerin burada tam olarak ele alınmadığını belirtmiş olmak yeterlidir, çünkü bunlar imgelemin dolaylı ve yansımalı devimleri yoluyla olurlar; ve şimdi yalnızca üzerlerinden doğrudan geçtiğimiz problemleri ele alıyoruz.

9. Öteki işlemlere gelince, bunlar söylenenlere göre tasarlandıkları zaman kolayca yerine getirilebilirler. Gene de geriye onlarda kullanılan terimlerin hangi yolda hazırlanacaklarını açımlamak kalıyor; çünkü bir güçlüğü ilk ele alışımızda, ondördüncü Kural ile ilişki içinde söylendiği gibi, terimlerini başka herhangi bir beti getirmeksizin çizgiler ya da dikdörtgenler olarak tasarlamada özgür olsak bile, gene de sık sık çözümün gidişinde iki çizginin çarpımı | yoluyla üretilen bir dikdörtgen olmuş olan şey kimi zaman daha ileri bir işlemi yerine getirebilmek için bir çizgi olarak tasarlanmalıdır; ya da aynı dikdörtgen ya da belli bir toplama ya da çıkarma ile üretilmiş bir çizgi kimi zaman yine onu bölecek olan bir çizgi üzerine çizilen bir başka belirli dikdörtgen olarak tasarlanmalıdır. [468]

10. Bu yüzden burada her dikdörtgenin bir çizgiye nasıl dönüştürülebileceği, ve evrik olarak bir çizginin ya da giderek bir dikdörtgenin kenarları belirtilen bir başkasına nasıl değiştirilebileceği açımlamaya değer olacaktır; bu bir Geometrici için en kolay iştir, yeter ki ne zaman burada olduğu gibi çizgileri bir dikdörtgen ile karşılaştırsak, o çizgileri her zaman bir kenarları birimimiz olarak aldığımız uzunluk olan dikdörtgenler olarak tasarladığımıza dikkat edilsin. Çünkü eğer böyle yaparsak bütün iş şu önermeye indirgenir: Bir dikdörtgen verildiğinde verili bir kenar üzerinde ona eşit bir başka dikdörtgen çizmek.

11. Bununla Geometrinin henüz başında olanların bile tanışık olmasına karşın, herhangi birşeyi atlıyor görünmemek için onu açımlamayı istiyorum.

11. Quod etiamsi vel Geometrarum pueris sit tritum, placet tamen exponere, ne quid videar omisisse. [*Caetera desiderantur.*]

KURAL XIX

REGULA XIX

Bu uslamlama yöntemine göre, güçlüğün üzerinden doğrudan geçmek için biliniyor olarak varsaydığımız bilinmeyen terimlerle aynı sayıda olan ve iki ayrı yolda anlatılan büyüklükleri aramamız gerekir: böylelikle iki
[469] *eşit yan arasındaki denli karşılaştırma elde ederiz.*|

Per hanc ratiocinandi methodum quaerendae sunt tot magnitudines duobus modis differentibus expressae, quot ad difficultatem directe percurrendam terminos incognitos pro cognitis supponimus: ita enim tot comparationes inter duo aequalia habebuntur.|

KURAL XX

REGULA XX

Eşitlikleri bulduktan sonra, atladığımız işlemleri yerine getirmeye geçmeli, ve bir bölmenin yapılabileceği yerde hiçbir zaman çarpma yapmamalıyız.

Inventis aequationibus, operationes, quas omisimus, sunt perficiendae, multiplicatione nunquam utendo, quoties divisioni erit locus.

KURAL XXI

REGULA XXI

Eğer böyle birçok eşitlik varsa, tümü de tek bir eşitliğe, ama öyle bir eşitliğe indirgenmelidir ki, bunun terimleri sürekli orantıda duran büyüklükler dizisinde—ki eşitliğin terimleri bu diziye göre düzenlenmelidir—en küçük dereceyi doldurur.

Si plures sint ejusmodi aequationes, sunt omnes ad unicam reducendae, nempe ad illam, cujus termini pauciores gradus occupabunt in serie magnitudinum continue proportionalium, secundum quam iidem ordine disponendi.

İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar

Meditationes de prima philosophiae
(1641)

SAPIENTISSIMIS
CLARISSIMISQUE VIRIS
SACRAE FACULTATIS
THEOLOGIAE PARISIENSIS
DECANO & DOCTORIBUS

RENATUS DES CARTES

PARİS'TE KUTSAL TANRIBİLİM FAKÜLTESİNİN ÇOK BİLGE VE ÜNLÜ DEKAN VE DOKTORLARINA

RENATUS DES CARTES

1. Tam justa causa me impellit ad hoc scriptum vobis offerendum, & tam justam etiam vos habituros esse confido ad ejus deffensionem suscipiendam, postquam instituti mei rationem intelligetis, ut nullâ re melius illud hîc possim commendare, quàm si quid in eo sequutus sim paucis dicam.

2. Semper existimavi duas quaestiones, de Deo & de Animâ, praecipuas esse ex iis quae Philosophiae potius quàm Theologiae ope sunt demonstrandae: nam quamvis nobis fidelibus animam humanam cum corpore non | interire, Deumque existere, fide credere sufficiat, certe infidelibus nulla religio, nec fere etiam ulla moralis virtus, videtur posse persuaderi, nisi prius illis ista duo ratione naturali probentur: cùmque saepe in hac vitâ majora vitiis quàm virtutibus praemia proponantur, pauci rectum utili praeferrent, si nec Deum timerent, nec aliam vitam expectarent. Et quamvis omnino verum sit, Dei existentiam credendam esse, quoniam in sacris scripturis docetur, & vice versâ credendas sacras scripturas, quoniam habentur a Deo; quia nempe, cùm fides sit donum Dei, ille idem qui dat gratiam ad reliqua credenda, potest etiam dare, ut ipsum existere credamus; non tamen hoc infidelibus proponi potest, ⌜quia circulum esse judicarent⌝*. Et quidem animadverti non modo vos omnes aliosque Theologos affirmare Dei existentiam naturali ratione posse probari, sed & ex sacrâ Scripturâ inferri, ejus cognitionem multis, quae

*quia circulum esse judicarent :: qui pourraient s'imaginer que l'on commettrait en ceci la faute que les logiciens nomment un cercle

1. Beni sizlere bu Yazıyı sunmaya götüren neden öylesine haklıdır ki, ve tasarını anlar anlamaz zaman sizlerin de onu korumanız altına almak için öylesine haklı bir nedeninizin olacağına güveniyorum ki, bu yazıyı sizlere salık vermek için onda kendi önüme koyduğum amacı kısaca bildirmekten daha iyi bir yol olmadığına inanıyorum.

2. Her zaman Tanrıyı ve Ruhu ilgilendiren iki sorunun tanrıbilim tarafından olmaktan çok felsefe tarafından tanıtlanacak olanlar arasındaki başlıca sorular olduğunu düşündüm; çünkü biz inananlar için insan ruhunun beden ile birlikte | [2]
yokolmadığını ve Tanrının varolduğunu bir inanç sorunu olarak görmek yeterli olsa da, hiç kuşkusuz ilkin bu ikisi onlara doğal us [*ratione naturale*] aracılığıyla tanıtlanmadıkça inançsızları herhangi bir dine, giderek belki de herhangi bir ahlaksal erdeme inandırmak bile olanaklı görünmez; ve bu yaşamda büyük ödüllerin çoğu kez erdem için olmaktan çok erdemsizlik için önerilmesi ölçüsünde, eğer ne Tanrı korkusu ne de bir başka yaşamın beklentisi tarafından kısıtlanmamış olsalardı, çok az insan doğru olanı yararlı olana yeğlerdi. Hem Kutsal Yazılarda öyle öğretildiği için bir Tanrının varolduğuna inanmamız gerektiği, hem de, evrik olarak, Tanrıdan geldikleri için Kutsal Yazılara inanmamız gerektiği bütünüyle doğrudur; çünkü inanç bize bir Tanrı armağanı olduğu için, bize başka şeylere inanabilmek için inanç veren aynı Tanrı o inancı bizi kendi varoluşuna inandırabilmek için de verebilir. Ama gene de bununla inançsızlara gidemezdik, çünkü ⌜mantıkçıların bir döngü dedikleri yanılgıya düştüğümüzü düşünmeye başlayabilirlerdi⌝*. Ve gerçekten de gördüm ki, sizler ve tüm başka tanrıbilimciler yalnızca Tanrının varoluşunun doğal us yoluyla tanıtlanabileceğini değil, ama Kutsal Yazılardan Ona ilişkin bilginin

*Fr: mantıkçıların bir döngü dedikleri yanılgıya düştüğümüzü sanabilirlerdi :: Lat: onu bir döngü olarak görürlerdi

birçok yaratılmış şey üzerine bilgimizden çok daha duru olarak* çıkarsanabileceğini, ve kazanılmasının gerçekte onu taşımayanların kınanabilecekleri ölçüde kolay olduğunu da doğrulamış. Bu aslında [Solomon'un] Bilgeliği üzerine XIII. Bölümdeki şu sözlerden açıktır: "*Gene de bağışlanmayacaklardır. Çünkü bu dünyanın şeylerini böylesine iyi bilebiliyorlarsa, niçin onlardan Tanrıyı kolayca bulamadılar?*" Ve Romalılara Mektupta, I. Bölüm, "*bağışlanamaz*" oldukları söylenir. Yine aynı yerde, "*Tanrı üzerine bilinebilen onlarda apaçıktır*" sözleri, öyle görünür ki, bize sanki Tanrı üzerine bilinebilecek herşeyin kendi anlıklarımızdan başka hiçbir yerden türetilmemiş olan nedenlerle gösterilebileceğini [ve ancak anlığımızın onları bize sağlayabileceğini]† öğretir. Bu yüzden bunun nasıl olabileceğini ve Tanrının hangi yolda dünyanın şeylerinden daha kolay ve daha pekin olarak bilinebileceğini araştırmanın benim için uygunsuz olmadığını düşündüm.

[3] **3.** Ve ruha gelince, birçoklarının onun doğasının | kolayca bulunabilir olmadığı yargısında bulunmuş olmalarına ve giderek kimilerinin insan usunun onun bedenle birlikte yokolacağı vargısına götürdüğünü ve aykırı görüşün yalnızca inanç yoluyla savunulabileceğini söylemeyi göze almalarına karşın, gene de 10. Leo altında toplanan Lateran Konseyi'nin sekizinci Oturumda bunları kınamış, ve Leo'nun kesinlikle Hıristiyan felsefecilere onların uslamlamalarını çürütmeyi ve [gerçeği bilinir kılmak için tüm ansal güçlerini kullanmayı]‡ buyurmuş olması ölçüsünde, bu çalışmada bu sorunun üzerine gitmede hiç duraksama göstermedim.

4. Bundan başka, birçok dinsizi Tanrının varolduğuna ve insan ruhunun bedenden ayrı olduğuna inanmamaya götüren birincil nedenin şimdiye dek bu iki şeyin hiç kimse tarafından tanıtlanamadığını ileri sürmeleri olduğunu biliyorum. Bunların görüşlerine katılmıyor olmama, tersine, birçok büyük insanın bu iki soru üzerine ortaya sürdükleri uslamlamaların büyük bölümünün, doğru anlaşıldıklarında, bir tanıtlamanın gücünü taşıdıklarını ve yeni tanıtlamalar bulmanın hemen hemen olanaksız olduğunu savunmama karşın, gene de felsefede en önemli görevin özenle bu tür uslamlamaların en iyi olanlarını araştırmak ve onları bundan böyle doğru tanıtlamalar olduklarının herkese açık olacağı denli [açık ve sağın bir düzen içine koymak]¶ olduğuna inanıyorum. Ve son olarak, Bilimlerde her tür güçlüğün çözümü için belli bir Yöntem geliştirmiş olduğumu bilen birçokları tarafından bu görevi üstlenmemin istenmesi ölçüde rebus creatis habentur, esse [faciliorem]*, atque omnino esse tam facilem, ut qui illam non habent sint culpandi. Patet enim Sap. 13 ex his verbis: *Nec his debet ignosci. Si enim tantum potuerunt scire, ut possent aestimare saeculum, quomodo hujus dominum non facilius invenerunt?* Et ad Rom. cap. 1, dicitur illos esse *inexcusabiles*. Atque ibidem etiam per haec verba: *Quod notum est Dei, manifestum est in illis*, videmur admoneri ea omnia quae de Deo sciri possunt, rationibus non aliunde petitis quàm ab ipsâmet nostrâ mente posse ostendi†. Quod idcirco quomodo fiat, & quâ viâ Deus facilius & certius quàm res saeculi cognoscatur, non putavi a me esse alienum inquirere.

3. Atque quantum ad animam, etsi multi ejus naturam | non facile investigari posse judicarint, & nonnulli etiam dicere ausi sint rationes humanas persuadere illam simul cum corpore interire, solâque fide contrarium teneri, quia tamen hos condemnat Concilium Lateranense sub Leone 10 habitum, sessione 8, & expresse mandat Christianis Philosophis ut eorum argumenta dissolvant, & [veritatem pro viribus probent]‡, hoc etiam aggredi non dubitavi.

4. Praeterea, quoniam scio plerosque impios non aliam ob causam nolle credere Deum esse, mentemque humanam a corpore distingui, quàm quia dicunt haec duo a nemine hactenus potuisse demonstrari: etsi nullo modo iis assentiar, sed contrà rationes fere omnes, quae pro his quaestionibus a magnis viris allatae sunt, cùm satis intelliguntur, vim demonstrationis habere putem, vixque ullas dari posse mihi persuadeam, quae non prius ab aliquibus aliis fuerint inventae: nihil tamen utilius in Philosophiâ praestare posse existimo, quàm si semel omnium optimae studiose quaerantur, [tamque accurate & perspicue exponantur,]¶ ut apud omnes constet in posterum eas esse demonstrationes. Ac denique, quoniam nonnulli quibus notum

*Fr: çok daha duru olarak :: Lat: daha kolayca

†ve ancak anlığımızın bize onları sağlayabileceğini: Ek

‡Fr: gerçeği bilinir kılmak için tüm ansal güçlerini kullanmayı :: Lat: gerçeği tüm güçleriyle tanıtlamayı

¶Fr: açık ve sağın bir düzen içine koymak :: Lat: doğru ve duru olarak açımlamak

*faciliorem :: beaucoup plus claire

†et que notre esprit seul est capable de nous fournir: Ajout

‡veritatem pro viribus probent :: d'employer toutes les forces de leur esprit pour faire connaître la verité

¶tamque accurate & perspicue exponantur :: les disposer en ordre si clair et si exact

est me quandam excoluisse Methodum ad quaslibet difficultates in scientiis resolvendas, non quidem novam, quia nihil est veritate antiquius, sed quâ me saepe in aliis non infeliciter uti viderunt, hoc a me summopere flagitarunt: ideoque officii mei esse putavi nonnihil hac in re conari. |

5. Quicquid autem praestare potui, totum in hoc Tractatu continetur*. Non quod in eo diversas omnes rationes, quae ad eadem probanda afferri possent, colligere conatus sim, neque enim hoc videtur operae pretium esse, nisi ubi nulla habetur satis certa; sed primas tantùm & praecipuas ita prosecutus sum, ut jam pro certissimis & evidentissimis demonstrationibus illas ausim proponere. Addamque etiam tales esse, ut non putem ullam viam humano ingenio patere, per quam meliores inveniri unquam possint: cogit enim me causae necessitas, & gloria Dei, ad quam totum hoc refertur, ut hîc aliquanto liberius ⌜de meis⌝† loquar quàm mea fert consuetudo. Atqui quamtumvis certas & evidentes illas putem, non tamen ideo mihi persuadeo ad omnium captum esse accommodatas: sed, quemadmodum in Geometriâ multae sunt ab Archimede, Apollonio, Pappo, aliisve scriptae, quae, etsi pro evidentibus etiam ac certis ab omnibus habeantur, quia nempe nihil plane continent quod seorsim spectatum non sit cognitu facillimum, nihilque in quo sequentia cum antecedentibus non accurate cohaereant, quia tamen longiusculae sunt, & ⌜valde attentum lectorem desiderant⌝‡, non nisi ab admodum paucis intelliguntur: ita, quamvis eas quibus hîc utor, certitudine & evidentiâ Geometricas aequare, vel etiam superare, existimem, vereor tamen ne a multis satis percipi non possint, tum quia etiam longiusculae sunt, & aliae ab aliis pendent, tum praecipue quia requirunt mentem a praejudiciis plane liberam, & quae se ipsam a sensuum consortio facile subducat. Nec certe plures in mundo Metaphysicis studiis quàm Geometricis apti reperiuntur. Ac | praeterea in eo differentia est, quod in Geometriâ, cùm omnibus sit persuasum nihil scribi solere, de quo certa demonstratio non habeatur, saepius in eo peccant imperiti, quod falsa approbent, dum ea videri volunt intelligere, quàm quod vera refutent: contrà verò in Philosophiâ, cùm creditur ⌜nihil esse de quo non possit in

sünde—bir yöntem ki hiç kuşkusuz yeni değildir, çünkü hiçbirşey gerçeklikten daha eski değildir, ama onu daha başka güç sorunlarda yeterince başarılı olarak kullandığımı biliyorlardı—, onu bu sorunda da sınamanın benim için bir ödev olduğunu düşündüm. | [4]

5. Şimdi başarabildiğim herşey bu İncelemede kapsanmıştır.* Konunun tanıtlamaları olarak getirilebilecek tüm değişik uslamlamaları toplamaya çalışmadım, çünkü bu yeterince pekin hiçbir tanıtlamanın olmadığı yerler dışında çabaya değer görünmez; yalnızca ilk ve temel uslamlamaları öyle bir yolda ele aldım ki, bunları şimdi çok açık ve çok pekin tanıtlamalar olarak önerebilirim. Ve daha da ötesi, bunlar öyle tanıtlamalardır ki, kanımca daha iyilerini geliştirebilmek için insan anlığına açık başka hiçbir yol yoktur; çünkü konunun önemi, ve tüm bunların ilgili olduğu Tanrının görkemi, beni burada ⌜kendimden⌝† genellikle alıştığımdan biraz daha özgür olarak söz etmeye zorluyor. Gene de, o uslamlamalar benim için ne denli açık ve pekin olsalar da, herkesin kavrayışına uygun olabileceklerine inanmıyorum; ama, tıpkı Geometride bize Arşimedes, Apollonius, Pappus ve başkaları tarafından bırakılan ve herkes tarafından çok açık ve pekin olarak kabul edilen birçok tanıtlamanın olması gibi—çünkü bunlarda kendi başına irdelendiğinde kolayca bilinemeyecek ve içinde sonuçların öncüllerine bütünüyle sağın olarak bağlanmamış olduğu hiçbirşey yoktur—, gene de, biraz uzunca oldukları ve ⌜çok dikkatli bir okur istedikleri⌝‡ için, yalnızca çok az insan tarafından anlaşılırlar. Benzer olarak, gerçi burada yararlandığım önermeleri pekinlik ve açıklıkta Geometrininkilere eşit ya da giderek onlara üstün görsem bile, gene de birçokları tarafından yeterli olarak anlaşılamayacaklarından korkarım, çünkü onlar da hem biraz uzun ve karışıktır, hem de birincil olarak önyargıdan bütünüyle özgür ve kendini duyularla birliktelikten kolayca koparabilecek bir anlığı isterler. Hiç kuşkusuz dünyada Metafiziği incelemeye yetkin olanlar Geometri için olanlardan daha azdır. Ve bir | başka [5] ayrım daha vardır. Geometride pekin bir tanıtlaması olmayan hiçbirşeyin ileri sürülmediğine herkes inandığı için, alanda yeterince bilgili olmayanlar onu anlıyormuş gibi görünebilmek için yanlış olanı doğrulama yanılgısına doğru olanı çürütme yanılgısına olduğundan daha sık düşerler. Buna karşı, herkesin ondan yana ya da ona karşı ileri sürülemeyecek hiçbirşeyin olmadığı-

*Or j'ai travaillé de tout mon possible pour comprendre dans ce traité tout ce qui s'en peut dire

†de meis :: de moi

‡valde attentum lectorem desiderant :: demandent un esprit tout entier

*Fr. tümce şöyle: Bu İncelemede bu konuda söylenebileceklerin tümünü toparlayabilmek için elimden gelen herşeyi yaptım.

†Fr: kendimden :: Lat: çalışmamdan

‡Lat: çok dikkatli bir okur istedikleri :: Fr: bütün bir anlığı istedikleri

na[1]* inandığı Felsefede çok az insan kendini gerçeklik arayışına verir; ve çok daha büyük bir sayıda insan, akıllı olma ününü kazanma hırsıyla, tüm çabalarını en açık gerçeklikle saldırmaya yöneltir.

6. Bu yüzdendir ki, uslamlamalarım ne denli sağlam olurlarsa olsunlar, Felsefeye ait oldukları için, sizler onları korumanız altına almadıkça büyük bir etkilerinin olmasını beklemiyorum. Ama herkesin Fakültenize saygısı öylesine yüksektir ki, ve SORBONNE adı kendisinde öylesine güçlü yetke taşır ki, yalnızca inanç sorunlarında değil ama insan felsefesi açısından da Kutsal Konseyler dışında hiçbir kurumun yargısı hiçbir zaman sizinki denli saygı görmüş değildir; bu yüzden bir yargıda bulunurken, herkes başka hiçbir yerde daha büyük bir kavrayış ve sağlamlık ya da daha büyük bir dürüstlük ve bilgelik bulmanın olanaksız olduğuna inanır. Bu nedenle hiç kuşkum yok ki, eğer *ilkin* lütfedip bu çalışmaya onu düzeltecek denli ilgi gösterirseniz—çünkü yalnızca insana özgü zayıflığımın değil ama başlıca bilgisizliğimin de bilincinde olduğum için onda hiçbir yanılgı olmadığını ileri süremem—, ve *sonra* ona onda bulunmayanları ekleyip eksikliğini giderir, ve daha geniş bir açıklama gerektiren noktaları aydınlatır ya da hiç olmazsa bu bozuklukları benim düzeltebilmem için onları bana bildirme sıkıntısını üstlenecek olursanız, bunlar yapıldığı ve *son olarak* Tanrının varolduğunu ve insan ruhunun bedenden ayrı olduğunu tanıtlamada kullandığım
[6] uslamlamalar | sağın tanıtlamalar olarak kabul edilebilecekleri bir duruluk düzeyine getirildiği zaman—ki getirilebileceklerinden eminim—, eğer doğruluk ve pekinlikleri konusunda onayımızın yetkesini verir ve kamu önünde tanıklık etmeyi lütfederseniz, hiç kuşkusuz bundan böyle bu iki soru ile ilgili olarak varolmuş tüm yanılgılar ve yanlış görüşler çok geçmeden insanların kafalarından silinecektir. Çünkü gerçeğin kendisi kolayca tüm kavrayışlı ve bilgili insanları sizin yargınıza katılmaya götürecektir; ve yetkeniz genellikle kavrayışlı ya da bilgili olmaktan çok bilgiç olan Ateistlerin kendilerini kendi çelişki tinlerinden kurtarmalarına neden olacak, ya da belki de onların tüm düşünen insanlar tarafından tanıtlamalar olarak kabul edildiğini gördüklerinde onları anlamıyor görünmesinler diye kendilerini onları savunmaya götürecektir. Ve, son olarak, tüm başkaları böylesine çok tanığa kolayca inanacak, ve bundan böyle hiç kimse Tanrının varoluşundan ve insan ruhu ve beden arasındaki olgusal ayrımdan kuşku duymayı göze alamayacaktır. Bu girişimin yararının ne denli büyük olacağını en iyi değerlendirebilecek olanlar benzersiz bil-

utramque partem disputari[1]*, pauci veritatem investigant, & multo plures, ex eo quod ausint optima quaeque impugnare, famam ingenii aucupantur.

6. Atque ideo, qualescunque meae rationes esse possint, quia tamen ad Philosophiam spectant, non spero me illarum ope magnum operae pretium esse facturum, nisi me patrocinio vestro adjuvetis. Sed cùm tanta inhaereat omnium mentibus de vestrâ Facultate opinio, tantaeque sit authoritatis SORBONAE nomen, ut non modo in rebus fidei nulli unquam Societati post sacra Concilia tantum creditum sit quàm vestrae, sed etiam in humanâ Philosophiâ nullibi major perspicacia & soliditas, nec ad ferenda judicia major integritas & sapientia esse existimetur; non dubito quin, si tantam hujus scripti curam suscipere dignemini, *primo* quidem, ut a vobis corrigatur: memor enim, non modo humanitatis, sed maxime etiam inscitiae meae, non affirmo nullos in eo esse errores; *deinde*, ut quae vel desunt, vel non satis absoluta sunt, vel majorem explicationem desiderant, addantur, perficiantur, illustrentur, aut a vobis ipsis, aut saltem a me, postquam a vobis ero admonitus; ac *denique*, ut postquam rationes in eo contentae, quibus Deum esse, mentemque a corpore aliam esse probatur, ad eam perspicuitatem erunt perductae, ad quam ipsas perduci posse confido, ita | nempe ut pro accuratissimis demonstrationibus habendae sint, hoc ipsum declarare & publice testari velitis: non dubito, inquam, quin, si hoc fiat, omnes errores, qui de his quaestionibus unquam fuerunt, brevi ex hominum mentibus deleantur. Veritas enim ipsa facile efficiet ut reliqui ingeniosi & docti vestro judicio subscribant; & authoritas, ut Athei, qui scioli magis quàm ingeniosi aut docti esse solent, contradicendi animum deponant, atque etiam ut forte rationes, quas ab omnibus ingenio praeditis pro demonstrationibus haberi scient, ipsi propugnent, ne non intelligere videantur. Ac denique caeteri omnes tot testimoniis facile credent, nemoque amplius erit in mundo, qui vel Dei existentiam, vel realem humanae animae a corpore distinctionem ausit in dubium revocare. Cujus rei quanta esset utilitas, vos ipsi, pro vestrâ singulari sapientiâ,

*Lat: ondan yana ya da ona karşı ileri sürülemeyecek hiçbirşeyin olmadığına :: Fr: önermesinin yalnızca belkili olduğuna

*nihil esse de quo non possit in utramque partem disputari :: que toutes ses propositions sont problématiques

omnium optime aestimare potestis;[1]* nec deceret me vobis, qui maximum Ecclesiae Catholicae columen semper fuistis, Dei & Religionis causam pluribus hîc commendare. |

geliğiniz ile sizlersiniz;[1]* ama Katolik Kilisenin her zaman temel direkleri olmuş olan sizlere Tanrının ve dinin davasını daha fazla salık vermek benim için uygunsuz olacaktır. | [7]

Praefatio ad lectorem

1. Quaestiones de Deo & mente humanâ jam ante paucis attigi in *Dissertatione de Methodo recte regendae rationis & veritatis in scientiis investigandae*, gallice editâ anno 1637, non quidem ut ipsas ibi accurate tractarem, sed tantùm ut delibarem, & ex lectorum judiciis addiscerem quâ ratione postea essent tractandae. Tanti enim momenti mihi visae sunt, ut plus unâ vice de ipsis agendum esse judicarem; viamque sequor ad eas explicandas tam parum tritam, atque ab usu communi tam remotam, ut non utile putarim ipsam in gallico & passim ab omnibus legendo scripto fusiùs docere, ne debiliora etiam ingenia credere possent eam sibi esse ingrediendam.

2. Cùm autem ibi rogassem omnes quibus aliquid in meis scriptis reprehensione dignum occurreret, ut ejus me monere dignarentur, nulla in ea quae de his quaestionibus attigeram notatu digna objecta sunt, praeter duo, ad quae hîc paucis, priusquam earumdem accuratiorem explicationem aggrediar, respondebo.

3. Primum est, ex eo quod mens humana in se con|versa non percipiat aliud se esse quàm rem cogitantem, non sequi ejus naturam sive *essentiam* in eo tantùm consistere, quod sit res cogitans, ita ut vox *tantùm* caetera omnia excludat quae forte etiam dici possent ad animae naturam pertinere. Cui objectioni respondeo me etiam ibi noluisse illa excludere in ordine ad ipsam rei veritatem (de quâ scilicet tunc non agebam), sed dumtaxat in ordine ad meam perceptionem, adeo ut sensus esset me nihil plane cognoscere quod ad essentiam meam scirem pertinere, praeterquam quod essem res cogitans, sive res habens in se facultatem cogitandi. In sequentibus autem ostendam quo pacto, ex eo quod nihil aliud ad essentiam meam pertinere cognoscam, sequatur nihil etiam aliud revera ad illam pertinere.

*Lat: Cujus ... potestis; :: Fr: C'est à vous maintenant à juger du fruit qui reviendrait de cette créance, si elle était une fois bien établie, qui voyez les désordres que son doute produit:

Okura Önsöz[1]

1. TANRI ve insan ruhu üzerine sorulara 1637 yılında Fransızca olarak yayımlanan *Usu doğru olarak yönetmenin ve gerçeği bilimlerde aramanın Yöntemi üzerine Söylem*'de daha önce değinmiştim. Orada amacım bu soruları tam olarak incelemek değil, ama yalnızca onlara daha sonra okuyucularımın yargılarından hangi yolda incelenmeleri gerektiğini saptayabilmek için geçerken değinmekti. Çünkü bu sorular bana her zaman onları yineleyerek ele almanın uygun olacağı yargısında bulunacak denli önemli göründüler; ve onları açıklamada izlediğim yol öylesine az aşınmıştır ve sıradan kullanımdan öylesine uzaktır ki, zayıf kafalar kendilerinin de aynı yolu izleyebileceklerini sanmasınlar diye onu Fransızca'da ve herkes tarafından okunabilecek bir Söylemde uzunlamasına ortaya koymanın uygun olmadığını düşündüm.

2. Ama *Söylem*'de yazılarımda eleştiriye değer birşeyler bulabilecek herkesten bana onları iletme iyiliğinde bulunmalarını istemiş olmama karşın, diyebilirim ki bu sorular konusunda o zaman söylediklerime yönelik karşıçıkışlardan ikisi dışında hiç birini üzerinde durmaya değer bulmadım; ve onların daha tam bir açımlamalarına geçmeden önce burada bu ikisini kısaca yanıtlayacağım.

3. İlk karşıçıkış insan anlığının kendi üzerine geri döndüğünde | kendini salt düşünen bir şey olarak algılaması [8]
olgusundan doğasının ya da *özünün* yalnızca düşünen bir şey olmaktan oluştuğu sonucunun çıkmadığıdır; sorun '*yalnızca*' sözcüğünün belki de ruhun doğasına ait olduğu söylenebilecek başka herşeyi de dışlamasıdır. Bu karşıçıkışa yanıtım orada bunları hiçbir biçimde (o sırada ilgilenmediğim) gerçek olgusallığın kendisinin düzeni açısından dışlamayı istemediğim, ama yalnızca algılarımın düzeni açısından dışladığımdır; böylece demek istediğim şey düşünen bir şey ya da kendisinde düşünme yetisini taşıyan bir şey olmam dışında hiçbirşeyi açıkça özüme ait olarak bilmediğimdi. Ama daha sonra özüme ait başka hiçbirşeyi bilmemem olgusundan, gerçekte başka hiçbirşeyin ona ait olmadığı sonucunun nasıl çıktığını göstereceğim.

*Lat: Bu girişimi ... sizlersiniz; :: Fr: Bir kez iyice yerleşir yerleşmez, bu inançtan sağlanacak yararı şimdi ondan kuşku duymanın üreteceği düzensizliği görebilen sizler yargılayabilirsiniz;

[1][Bu önsöz 1647'de çıkan birinci Fransızca yayımda verilmedi.]

4. İkinci karşıçıkış kendimde benden daha eksiksiz olan birşeyin ideasını taşımam olgusundan bu ideanın benden daha eksiksiz olduğu sonucunun çıkmayacağı, ve bu ideanın temsil ettiği şeyin varolduğu sonucunun ise hiç çıkmayacağıdır. Buna yanıtım burada bu idea sözcüğünde iki-anlamlı birşeyin olduğudur, çünkü ya anlağımın bir işlemi olarak görülüp özdeksel olarak alınabilir, ve bu anlamda benden daha eksiksiz olduğu söylenemez; ya da bu işlem tarafından temsil edilen şey olarak görülüp *nesnel* olarak alınabilir ki, anlağımın dışında varolduğunu kabul etmemiz gerekmese de, özü nedeniyle gene de benden daha eksiksiz olabilir. Ve yalnızca bende kendimden daha eksiksiz bir şeyin ideasının olması olgusundan nasıl bu şeyin gerçekten varolduğu sonucunun çıktığını daha sonra daha tam olarak açımlayacağım.

5. Bu iki karşıçıkışa ek olarak bu konu üzerine uzunca iki çalışma daha gördüm ki, gene de bunlarda yapılan şey
[9] sıradan Ateist kaynaklardan çekilen uslamlamalara | dayanarak öncüllerimden çok vargılarıma saldırmaktır. Ama bu tür uslamlamaların benim uslamlama yolumu anlayanlar üzerinde hiçbir güçleri olamayacağı için, ve pekçok insanın yargısı çok zayıf ve sapık olduğu ve bu yüzden çoğunlukla ilk kabul ettikleri görüşlerin doğru ve sağlam olan ama daha geç işitilen bir çürütülmesi tarafından olmaktan çok, ne denli yanlış ve usa yabancı olurlarsa olsunlar, bu ilk görüşler tarafından inandırılmayı kabul ettikleri için, burada ilkin onları bildirmek zorunda kalmamak için bu eleştirilere yanıt vermeyi istemiyorum. Yalnızca genel olarak şunu belirteceğim ki, Ateistler tarafından Tanrının varoluşuna karşı söylenenlerin tümü de her zaman ya Tanrıya insansal olan duyguların yüklenmesi, ya da anlıklarımızda giderek Tanrının yapabileceklerini ve yapması gerekenleri belirlemeyi ve kavramayı taslayacak denli büyük bir güç ve bilgelik görmemiz olgusuna dayanır. Böylece anlıklarımızın sonlu şeyler olarak, ve Tanrının ise kavranamaz ve sonsuz olarak görüleceğini düşündüğümüz ölçüde, ileri sürdüklerinin hiç biri bizim açımızdan güçlük yaratamayacaktır.

6. Şimdi, başka insanların yargılarını yeterince tanıdıktan sonra, yeniden Tanrı ve insan ruhu ile ilgili soruların üzerine gidecek ve aynı zamanda bütün İlk Felsefenin başlangıçlarını ele alacağım; ama bunun için kalabalıktan alkış ve çok sayıda okur beklentisi içinde değilim. Tersine, benimle birlikte ciddi olarak meditasyon yapamayacak, anlıklarını duyusal herşeyden ayıramayacak ve kendilerini tüm önyargılardan bütünüyle kurtaramayacak olanlara ve bunu istemeyenlere hiçbir zaman onu okumalarını salık vermeyeceğim. Çok iyi biliyorum ki bu tür insanlardan çok az vardır. Ama, uslamlamalarımın sıra ve bağlantılarını kavramayı önemsemeksizin bütünden keyfi olarak koparılmış tek tek tümceler üzerine | eleştirilere girişenlere, bunu
[10]

4. Alterum est, ex eo quod ideam rei me perfectioris in me habeam, non sequi ipsam ideam esse me perfectiorem, & multo minùs illud quod per istam ideam repraesentatur existere. Sed respondeo hîc subesse aequivocationem in voce ideae: sumi enim potest vel materialiter, pro operatione intellectûs, quo sensu me perfectior dici nequit, vel objective, pro re per istam operationem repraesentatâ, quae res, etsi non supponatur extra intellectum existere, potest tamen me esse perfectior ratione suae essentiae. Quomodo verò, ex hoc solo quod rei me perfectioris idea in me sit, sequatur illam rem revera existere, fuse in sequentibus exponetur.

5. Vidi quidem praeterea duo quaedam scripta satis longa, sed quibus non tam meae his de rebus rationes quàm conclusiones argumentis ex Atheorum locis | communibus mutuatis impugnabantur. Et quoniam istiusmodi argumenta nullam vim habere possunt apud eos, qui rationes meas intelligent, adeoque praepostera & imbecillia sunt multorum judicia, ut magis a primum acceptis opinionibus, quantumvis falsis & a ratione alienis, persuadeantur, quàm a verâ & firmâ, sed posterius auditâ, ipsarum refutatione, nolo hîc ad illa respondere, ne mihi sint prius referenda. Tantùmque generaliter dicam ea omnia, quae vulgo jactantur ab Atheis ad existentiam Dei impugnandam, semper ex eo pendere, quod vel humani affectus Deo affingantur, vel mentibus nostris tanta vis & sapientia arrogetur, ut quidnam Deus facere possit ac debeat, determinare & comprehendere conemur; adeo ut, modò tantùm memores simus mentes nostras considerandas esse ut finitas, Deum autem ut incomprehensibilem & infinitum, nullam ista difficultatem sint nobis paritura.

6. Jam verò, postquam hominum judicia semel utcunque sum expertus, iterum hîc aggredior easdem de Deo & mente humanâ quaestiones, simulque totius primae Philosophiae initia tractare; sed ita ut nullum vulgi plausum, nullamque Lectorum frequentiam expectem: quin etiam nullis author sum ut haec legant, nisi tantùm iis qui seriò mecum meditari, mentemque a sensibus, simulque ab omnibus praejudiciis, abducere poterunt ac volent, quales non nisi admodum paucos reperiri satis scio. Quantum autem ad illos, qui, rationum mearum seriem & nexum comprehendere non curantes, in singulas tantùm clausulas, ut | multis

in more est, argutari studebunt, non magnum ex hujus scripti lectione fructum sunt percepturi; & quamvis forte in multis cavillandi occasionem inveniant, non facile tamen aliquid quod urgeat aut responsione dignum sit objicient.

7. Quia verò nequidem etiam aliis spondeo me in omnibus primâ fronte satisfacturum, nec tantum mihi arrogo ut confidam me omnia posse praevidere quae alicui difficilia videbuntur, primò quidem in Meditationibus illas ipsas cogitationes exponam, quarum ope ad certam & evidentem cognitionem veritatis mihi videor pervenisse, ut experiar an fortè iisdem rationibus, quibus ego persuasus sum, alios etiam possim persuadere. Postea vero respondebo ad objectiones virorum aliquot ingenio & doctrinâ excellentium, ad quos hae Meditationes, antequam typis mandarentur, examinandae missae sunt. Satis enim multa & varia ab illis fuerunt objecta, ut ausim sperare non facile quicquam aliis, saltem alicujus momenti, venturum in mentem, quod ii nondum attigerint. Ideoque rogo etiam atque etiam Lectores, ut non prius de Meditationibus judicium ferant, quàm objectiones istas earumque solutiones omnes perlegere dignati sint. |

bir alışkanlığa çeviren birçoklarına bu yazıyı okumanın verimli olacağını söyleyemeyeceğim. Ve belki de mızmızlanmak için pekçok fırsat bulacaklar, ama tüm sıkıntılarına karşın önemli ya da yanıtlamaya değer bir karşıçıkışı kolay kolay getiremeyeceklerdir.

7. Ve başkalarına onlara daha ilk girişimlerinde doyum verme konusunda bir söz veremeyeceğim için, ve yeteneklerim açısından kendimi kimilerine güç gelebilecek her şeyi önceden görebileceğime inandıracak denli kibirli olmadığım için, ilkin bu *Meditasyonlarda* bana gerçekliğin pekin ve açık bir bilgisine ulaşmış olduğum kanısını veren düşünceleri açımlayacağım, öyle ki beni inandıran aynı uslamlamaların başkalarını inandırmada da etkili olup olmadıklarını görebileyim. Ve bundan sonra *Meditasyonlarımı* baskıya verilmeden önce incelemeleri için kendilerine göndermiş olduğum o anlayışta ve bilgide üstün insanların bana yönelttikleri karşıçıkışları yanıtlayacağım. Çünkü öylesine çok ve öylesine çeşitli karşıçıkışlar getirmişlerdir ki, onlarda daha şimdiden dokunulmamış önemli bir eleştiri bulmanın güç olacağını önceden ve hiç duraksamadan söyleyebilirim. Bu nedenledir ki bu *Meditasyonları* okuyanlardan, tüm bu karşıçıkışları olduğu gibi onlara verdiğim yanıtları da okuma sıkıntısına girmedikçe, üzerlerinde herhangi bir yargıda bulunmamalarını istiyorum. | |11|

Synopsis sex sequentium Meditationum

1. In primâ, causae exponuntur propter quas de rebus omnibus, praesertim materialibus, possumus dubitare; quandiu scilicet non habemus alia scientiarum fundamenta, quàm ea quae antehac habuimus. Etsi autem istius tantae dubitationis utilitas primâ fronte non appareat, est tamen in eo maxima quòd ab omnibus praejudiciis nos liberet, viamque facillimam sternat ad mentem a sensibus abducendam; ac denique efficiat, ut de iis, quae posteà vera esse comperiemus, non amplius dubitare possimus.

2. In secundâ, mens quae, propriâ libertate utens, supponit ea omnia non existere de quorum existentiâ vel minimum potest dubitare, animadvertit fieri non posse quin ipsa interim existat. Quod etiam summae est utilitatis, quoniam hoc pacto facile distinguit quaenam ad se, hoc est, ad naturam intellectualem, & quaenam ad corpus pertineant. Sed quia forte nonnulli rationes de animae immortalitate illo in loco expecta-

İzleyen Altı Meditasyonun Özeti

1. BİRİNCİ MEDİTASYONDA herşeyden, ama özellikle özdeksel şeylerden kuşku duyabilmemizin nedenlerini açımlıyorum—en azından bilimler için şimdiye dek elimizde olanlardan başka hiçbir temelin olmaması ölçüsünde. Ama böyle genel bir Kuşkunun yararının ilk bakışta görünmemesine karşın, aynı zamanda bizi tüm önyargıdan kurtardığı ve önümüze anlığı duyulardan ayırmanın oldukça kolay bir yolunu açtığı ölçüde hiç kuşkusuz çok büyüktür; ve son olarak, bir kez doğru olduğunu bulduğumuz şeylerden daha sonra hiçbir zaman kuşku duymamamızı sağlar.

2. İkinci Meditasyonda, ona özgü özgürlüğünü kullanarak varoluşlarından en küçük bir kuşku duyduğu her şeyin varolmadığını sorgusuzca onaylayan anlık, gene de kendisinin varolmamasının olanaksız olduğunu görür. Bunun yararı da benzer olarak çok büyüktür, çünkü bu yolla anlık ona, eş deyişle, anlıksal doğaya ait şeyleri ve bedene ait şeyleri kolayca ayırdedebilir. Ama belki de kimileri benden burada ruhun ölümsüzlüğünü tanıtlayan nedenleri sunmamı bekleyebileceği için, hemen belirtmem gerek ki,

[13] | burada amacım elimde sağın tanıtları olmayan hiçbirşeyi yazmamak olduğu için, Geometricilerin yararlandıklarına benzer bir düzeni izlemek ve böylece sorgulanan önermeye ilişkin herhangi bir vargıya ulaşmadan önce, o önermenin bağımlı olduğu herşeyi öncüller olarak ortaya koyarak başlamak zorundayım. Şimdi ruhun ölümsüzlüğünü tam olarak anlamak için birinci ve en önemli öngerek onun olanaklı en açık kavramını, bir cisme ilişkin tüm kavramlardan bütünüyle ayrı bir kavramını oluşturmaktır; ve bu Meditasyonda yapılan budur. Bunun dışında, açık ve seçik olarak anladığımız tüm şeylerin tam olarak onları anladığımız yolda doğru olduklarını bilmemiz gerekir; ve bu Dördüncü Meditasyondan önce tanıtlanamazdı. Dahası, cisimsel doğanın seçik bir kavramını da taşımamız gerekir, ve bu bir ölçüde bu İkincide ve ayrıca Beş ve Altıncı Meditasyonlarda verilmiştir. Son olarak tüm bunlardan anlık ve beden gibi değişik tözler olduklarını açık ve seçik olarak tasarladığımız herşeyin olgusal olarak *[realiter]* birbirlerinden ayrı tözler oldukları vargısını çıkarmamız gerekir; ve bu Altıncı Meditasyonun vargısıdır. Bu yine orada cismin bölünebilir olarak olmanın dışında anlaşılamamasına karşın, anlığın ya da insanın ruhunun* bölünmez olarak olmanın dışında anlaşılamayacak olması olgusu tarafından daha öte doğrulanır; çünkü bir anlığın yarısını† tüm cisimlerin en küçük olanını tasarlayabileceğimiz yolda tasarlayamayız; öyle ki, doğalarının yalnızca ayrı değil ama giderek kimi bakımlardan birbirlerine aykırı olduklarını da görürüz. Ama bu yazıda bu konuyu daha öte geliştirmedim, çünkü bir yandan söylediklerimiz bedenin bozulmasının anlığın yokolmasını‡ gerektirmediğini göstermek ve ölümlülere bir başka yaşam umudunu vermek için yeterlidir; öte yandan kendilerinden ruhun ölümsüzlüğünün çıkarsanabileceği öncüller bütün bir Fiziğin açıklaması üzerine dayanırlar. İlkin | genel olarak [14] tüm tözlerin, eş deyişle, Tanrı tarafından yaratılmış olmaksızın varolamayan tüm şeylerin kendi doğalarında bozulamaz olduklarını, ve Tanrı onayını yadsıyarak onları hiçliğe indirgemedikçe hiçbir zaman varolmaya son veremeyeceklerini, ve, ikincisi, cismin, genel olarak görüldüğünde, bir töz olduğunu ve böylece onun da yokolamayacağını bilmek gerekir. Ama insan bedeni, başka cisimlerden ayrı olduğu ölçüde, üyelerin belli bir betilenimi tarafından ve başka benzer ilinekler tarafından oluşturulan bir bileşikten başka birşey değildir; buna karşı insan anlığı¶ benzer olarak ilineklerden yapılmamıştır

*ya da insanın ruhunun: Ek
†Fr: yarısını :: Lat: orta parçasını
‡Lat: anlığın yokolmasını :: Fr: ruhun ölümünü
¶Lat: insan anlığı :: Fr: insan ruhu

bunt, eos hîc monendos | puto me conatum esse nihil scribere quod non accurate demonstrarem; ideoque non alium ordinem sequi potuisse, quàm illum qui est apud Geometras usitatus, ut nempe omnia praemitterem ex quibus quaesita propositio dependet, antequam de ipsâ quidquam concluderem. Primum autem & praecipuum quod praerequiritur ad cognoscendam animae immortalitatem, esse ut quàm maximè perspicuum de eâ conceptum, & ab omni conceptu corporis plane distinctum, formemus; quod ibi factum est. Praeterea verò requiri etiam ut sciamus ea omnia quae clare & distincte intelligimus, eo ipso modo quo illa intelligimus, esse vera: quod ante quartam Meditationem probari non potuit; & habendum esse distinctum naturae corporeae conceptum, qui partim in ipsâ secundâ, partim etiam in quintâ & sextâ formatur; atque ex his debere concludi ea omnia quae clare & distincte concipiuntur ut substantiae diversae, sicuti concipiuntur mens & corpus, esse revera substantias realiter a se mutuò distinctas; hocque in sextâ concludi. Idemque etiam in ipsâ confirmari ex eo quòd nullum corpus* nisi divisibile intelligamus, contrà autem nullam mentem nisi indivisibilem: neque enim possumus ullius mentis †mediam partem† concipere, ut possumus cujuslibet quantamvis exigui corporis; adeo ut eorum naturae non modo diversae, sed etiam quodammodo contrariae agnoscantur. Non autem ulterius eâ de re in hoc scripto me egisse; tum quia haec sufficiunt ad ostendendum ex corporis corruptione ‡mentis interitum‡ non sequi, atque sic ad alterius vitae spem mortalibus faciendam; tum etiam quia praemissae, ex quibus ipsa mentis immortalitas concludi potest, ex totius Physicae explicatione dependent: primo | ut sciatur omnes omnino substantias, sive res quae a Deo creari debent ut existant, ex naturâ suâ esse incorruptibiles, nec posse unquam desinere esse, nisi ab eodem Deo concursum suum iis denegante ad nihilum reducantur; ac deinde ut advertatur corpus quidem in genere sumptum esse substantiam, ideoque nunquam etiam perire. Sed corpus humanum, quatenus a reliquis differt corporibus, non nisi ex certâ membrorum configuratione aliisque ejusmodi accidentibus esse conflatum; ¶mentem verò humanam¶ non ita ex ullis acci-

*ou l'âme de l'homme: Ajout
†mediam partem :: la moitié
‡mentis interitum :: la mort de l'âme
¶mentem verò humanam :: l'âme humaine

dentibus constare, sed puram esse substantiam: etsi enim omnia ejus accidentia mutentur, ut quòd alias res intelligat, alias velit, alias sentiat, &, 'non idcirco ipsa mens alia evadit'*; humanum autem corpus aliud fit ex hoc solo quòd figura quarumdam ejus partium mutetur: ex quibus sequitur corpus quidem perfacile interire, mentem autem† ex naturâ suâ esse immortalem.

3. In tertiâ Meditatione, meum praecipuum argumentum ad probandum Dei existentiam satis fusè, ut mihi videtur, explicui. Verumtamen, quia, ut Lectorum animos quàm maxime a sensibus abducerem, nullis ibi comparationibus a rebus corporeis petitis volui uti, multae fortasse obscuritates remanserunt, sed quae, ut spero, postea in responsionibus ad objectiones‡ plane tollentur; ut, inter caeteras, quomodo idea entis summe perfecti, quae in nobis est, *tantum* habeat realitatis objectivae,¶ ut non possit non esse a causâ summe perfectâ, quod ibi illustratur comparatione machinae valde perfectae, cujus idea est in mente alicujus artificis; ut enim artificium objectivum hujus ideae debet habere aliquam causam, nempe scientiam hujus artificis, vel alicujus alterius a quo illam accepit, ita | idea Dei, quae in nobis est, non potest non habere Deum ipsum pro causâ.

4. In quartâ, probatur ea omnia quae clare & distincte percipimus, esse vera, simulque in quo ratio§ falsitatis consistat explicatur: quae necessariò sciri debent tam ad praecedentia firmanda, quàm ad reliqua□ intelligenda. (Sed ibi interim est advertendum nullo modo agi de peccato, vel errore qui committitur in persecutione boni & mali, sed de eo tantùm qui contingit in dijudicatione veri & falsi. Nec ea spectari quae ad fidem pertinent, vel ad vitam agendam, sed tantùm speculativas & solius luminis naturalis ope cognitas veritates.)

5. In quintâ, praeterquam quòd natura corporea in genere sumpta

*non idcirco ipsa mens alia evadit :: c'est pourtant toujours la même âme

†ou l'âme de l'homme (ce que je ne distingue point): Ajout

‡qui m'ont depuis été proposées: Ajout

¶c'est-à-dire participe par représentation à tant de degrés d'être et de perfection,: Ajout

§de l'erreur ou: Ajout

□mieux: Ajout

ama bir arı tözdür; çünkü anlığın tüm ilinekleri değişse bile, örneğin belli şeyleri düşünse, başkalarını istese, başkalarını algılasa vb. bile, 'gene de bunlardan ortaya bir başka anlık çıkmaz'*; öte yandan, tersine, insan bedeni yalnızca herhangi bir parçasının şeklinin değişmiş olması olgusundan ötürü bir başka şey olur. Bundan şu çıkar ki insan bedeni kolayca yokolabilir, ama anlık[,] ya da insanların ruhları (aralarında hiçbir ayrım yapmıyorum)[,]† doğasına göre ölümsüzdür.

3. Üçüncü Meditasyonda Tanrının varoluşunu tanıtlayabilmek için yararlandığım birincil uslamlamayı sanırım yeterince uzun olarak açıkladım. Ama gene de, okuyucuların anlıklarını duyulardan olanaklı olduğunca uzaklaştrabilme kaygısıyla orada cisimsel şeylerden türetilen herhangi bir karşılaştırmadan yararlanmak istemediğim için, birçok bulanıklık kalmış olabilir ve bunların [o günden bu yana bana sunulan][,]‡ Karşıçıkışlara verdiğim Yanıtlar tarafından bütünüyle giderileceğini umuyorum. Örneğin biri şudur: Nasıl olur da bizde olan bir en eksiksiz varlık ideası en eksiksiz bir nedenden gelebileceği bir yolda salt nesnel bir olgusallık taşır[,] başka bir deyişle, temsil yoluyla öyle bir varlık ve eksiksizlik derecesine katılır[.]?¶ Bunu bu Yanıtlarda ideası belli bir ustanın anlığında bulunan çok eksiksiz bir makine ile karşılaştırma yoluyla örnekledim; çünkü bu ideanın nesnel ustalığının [*artificium objectivum*] bir nedeni, e.d. ya ustanın ya da ideayı kendilerinden aldığı başkalarının bilimi olması gerektiği için, | benzer olarak bizdeki Tanrı ideasının da nedeninin Tanrı olmaması olanaksızdır. [15]

4. Dördüncü Meditasyonda çok açık ve seçik olarak algıladığımız tüm bu şeylerin gerçek oldukları gösterilir ve aynı zamanda [yanılgı ya da][§] yanlışlığın zemininin neden oluştuğu açıklanır; bu zorunlu olarak hem önceki gerçeklikleri doğrulanması için hem de arkadan gelenlerin [daha iyi][□] anlaşılması için bilinmelidir. (Ama bu arada belirtmek gerek ki orada herhangi bir yolda günahı, başka bir deyişle, iyinin ve kötünün izlenmesinde içine düşülen yanılgıyı değil, ama yalnızca doğru ve yanlış arasında karar vermede karşılaşılan yanılgıyı irdeliyorum. Ve İnancı ve yaşamın yönetimini ilgilendiren sorunlardan değil, ama yalnızca doğanın ışığının yardımıyla bilinebilecek kurgul gerçeklikleri ilgilendiren sorunlardan söz ediyorum.)

5. Beşinci Meditasyonda genel olarak cisimsel doğa açıklanır, ve buna ek olarak Tanrının varoluşu yeni bir tanıtlama

*Lat: gene de bunlardan ortaya bir başka anlık çıkmaz :: Fr: gene de her zaman aynı ruh olarak kalır

†ya da insanların ruhları (aralarında hiçbir ayrım yapmıyorum): Ek

‡o günden bu yana bana sunulan: Ek

¶, başka bir deyişle, temsil yoluyla öyle bir varlık ve eksiksizlik derecesine katılır: Ek

§yanılgı ya da: Ek

□daha iyi: Ek

yoluyla gösterilir; bu tanıtlama da öncekiler gibi belli güçlükler kapsıyor olabilir, ama bunların çözümü de Karşıkışlara Yanıtlarda görülecektir; ve son olarak geometrik tanıtlamaların pekinliğinin kendisinin Tanrının bilgisi üzerine bağımlılığının hangi yolda doğru olduğu gösterilir.

6. Son olarak Altıncıda ⌜anlağın eylemi⌝* imgelemden ayırdedilir, ve bu ayrımın belirtileri betimlenir. Yine orada ⌜anlığın⌝† bedenden gerçekten ayrı olduğu, ve aynı zamanda bu ikisinin bir bakıma tek bir şey oluşturacak denli yakından birleşmiş oldukları gösterilir. Sonra duyulardan doğan tüm yanılgılar gözden geçirilerek bu arada onlardan kaçınmanın yolları verilir; ve son olarak kendilerinden özdeksel şeylerin varoluşunun çıkarsanabileceği tüm uslamlamalar ortaya koyulur. Gene de bunun nedeni onları tanıtladıklarını tanıtlamak için özellikle
[16] yararlı | görmem değildir—örneğin gerçekte bir dünyanın olduğunu, insanların bedenleri olduğunu, ve sağ duyulu hiçbir insan tarafından hiçbir zaman kuşku duyulmamış olan benzer şeyleri. Tersine, bunun nedeni bu uslamlamaları daha yakından irdelerken onların bizi Tanrının ve anlıklarımızın bilgisine götürenler denli sağlam ve duru olmadıklarının görülmesidir; dolayısıyla bu sonuncular insan anlığının bilebileceği en pekin ve en açık şeyler olmalıdır. Bu Meditasyonlarda tanıtlamayı amaçladığım bütün sorun budur. Bu nedenle tartışmada yeri geldikçe ele aldığım başka birçok soruyu burada atlı-
[17] yorum. |

explicatur, novâ etiam ratione Dei existentia demonstratur: sed in quâ rursus nonnullae fortè occurrent difficultates, quae postea in responsione ad objectiones resolventur: ac denique ostenditur quo pacto verum sit, ipsarum Geometricarum demonstrationum certitudinem a cognitione Dei pendere.

6. In sextâ denique, ⌜intellectio⌝* ab imaginatione secernitur; distinctionum signa describuntur; ⌜mentem⌝† realiter a corpore distingui probatur; eandem nihilominus tam arctè illi esse conjunctam, ut unum quid cum ipsâ componat, ostenditur; omnes errores qui a sensibus oriri solent recensentur; modi quibus vitari possint exponuntur; & denique rationes omnes ex quibus rerum materialium existentia possit concludi, afferuntur: non quòd eas valde utiles esse putarim ad probandum id ipsum quod | probant, nempe revera esse aliquem mundum, & homines habere corpora, & similia, de quibus nemo unquam sanae mentis seriò dubitavit; sed quia, illas considerando, agnoscitur non esse tam firmas nec tam perspicuas quàm sunt eae, per quas in mentis nostrae & Dei cognitionem devenimus; adeo ut hae sint omnium certissimae & evidentissimae quae ab humano ingenio sciri possint. Cujus unius rei probationem in his Meditationibus mihi pro scopo proposui. Nec ideirco hîc recenseo varias illas quaestiones de quibus etiam in ipsis ex occasione tractatur. |

*Fr: anlağın eylemi :: Lat: anlak
†Lat: anlığın :: Fr: insan ruhunun

*intellectio :: l'action de l'entendement
†mentem :: l'âme de l'homme

Meditatio Prima

De iis quae in dubium revocari possunt

1. Animadverti jam ante aliquot annos quàm multa, ineunte aetate, falsa pro veris admiserim, & quàm dubia sint quaecunque istis postea superextruxi, ac proinde funditus omnia semel in vitâ esse evertenda, atque a primis fundamentis denuo inchoandum, si quid aliquando firmum & mansurum cupiam *in* scientiis stabilire; sed ingens opus esse videbatur, eamque aetatem expectabam, quae foret tam matura, ut ⌜capessendis disciplinis⌝* aptior nulla sequeretur. Quare tamdiu cunctatus sum ut deinceps essem in culpâ, si quòd temporis superest ad agendum, deliberando consumerem. Opportune igitur hodie mentem curis ⌊omnibus exsolvi, securum mihi otium procuravi, solus secedò, serió tandem & libere generali huic mearum opinionum eversioni vacabo.

2. Ad hoc autem non erit necesse, ut omnes esse falsas ostendam, quod nunquam fortassis assequi possem; sed quia jam ratio persuadet, non minus accurate ab iis quae non plane certa sunt atque indubitata, quàm ab aperte falsis assensionem esse cohibendam, satis erit ad omnes rejiciendas, si aliquam rationem dubitandi in unâquâque reperero. Nec ideo etiam singulae erunt percurrendae, quod operis esset infiniti; sed quia, suffossis fundamentis, quidquid iis superaedificatum est sponte collabitur, aggrediar statim ipsa principia, quibus illud omne quod olim credidi nitebatur.

3. Nempe quidquid hactenus ut maxime verum admisi, vel a sensibus, vel per sensus accepi; hos autem interdum fallere deprehendi, ac prudentiae est nunquam illis plane confidere qui nos vel semel deceperunt.

*capessendis disciplinis: Non traduit

MEDİTASYON I

Kuşku Duyulabilen Şeyler Üzerine

1. YILLAR ÖNCE gençliğimden bu yana ne denli çok yanlışı doğru olarak kabul etmiş olduğumu ve daha sonra üzerlerine kurduğum herşeyin ne denli kuşkulu olduğunu anladım; ve o günden bu yana eğer daha sonra bilimlerde sağlam ve kalıcı birşeye ulaşacaksam yaşamda herşeyi temelinden devirmek [*everto*] ve yeniden ilk temellerden başlamak zorunda olduğuma inandım. Ama bu bana olağanüstü büyük bir iş gibi göründü, ve böylece ⌜bilimi üstlenmek için⌝* arkasından daha uygunu gelmeyecek denli olgun bir yaşa erişinceye dek bekledim. Bu yüzden öylesine geciktim ki, eğer şimdi eylem için geriye kalan zamanı düşünüp taşınmakla yitirirsem, kendimi bir suç işliyor olarak göreceğim. Ve şimdi öylesine uygun ki, ⌊ bugün anlığımı tüm kaygılardan kurtardığım ve barışçıl bir yalnızlık içinde hiçbirşeyin rahatsız edemeyeceği boş bir zaman bulabildiğim için, sonunda ağırbaşlı bir özgürlükle kendimi tüm önceki görüşlerimi bütününde yıkma işine vereceğim. [18]

2. Gene de bunu yapabilmek için tümünün de yanlış olduğunu göstermem zorunlu olmayacaktır, ve belki de buna hiçbir zaman erişemezdim; tersine, Us beni daha şimdiden açıkça yanlış olanlardan olduğu gibi bütünüyle pekin ve kuşkusuz olmayan şeylerden de onayımı dikkatle geri çekmem gerektiğine inandırdığı için, eğer her birinde herhangi bir kuşku zemini bulabilirsem, bu tümünü birden yadsımak için yeterli olacaktır. Ne de bunun için her birini tek tek incelemek gerekecektir (ki sonu gelmez bir iş olurdu); çünkü temellerin altının kazılması zorunlu olarak üstyapının kendiliğinden çökmesine götüreceği için, hemen tüm önceki inançlarıma dayanak olan ilkelerin üzerine gideceğim.

3. Bugüne dek en yüksek düzeyde gerçek olarak kabul ettiğim herşey ya duyulardan ya da duyular yoluyla kazanılmıştır; ama bunların zaman zaman yanıltıcı olduklarını buldum, ve sağgörü bizi bir kez aldatmış olan birşeye hiçbir zaman güvenmememiz gerektiğini söyler.

*bilimi üstlenmek için: Eksik

4. Ama duyular zaman zaman bizi çok küçük ve çok uzakta olan şeyler üzerine yanıltabilseler de, gene de kimi başka şeyler vardır ki duyular yoluyla bilinmelerine karşın onlardan kuşku duymak olanaklı değildir,—örneğin burada bulunmam, ateşin yanında oturmam, bir palto giyiyor olmam, bu kağıdı elimde tutmam ve benzeri şeyler. Ve bu ellerin ve bu bedenin benim olduğunu nasıl yadsı-
[19] yabilirim, eğer kendimi beyinleri | melankolik bir sisle bulandırılarak tam bir yoksulluk içindeyken kral olduklarını, ya da çıplakken kaftan giydiklerini düşünen, ya da kilden kafalar taşıdıkları ya da yalnızca bir sukabağı olduklarını[i]* ya da camdan yapıldıklarını ileri süren delilerle bir görmeyeceksem? Ama böyle insanlar aptallardır, ve eğer onların örneğini izleseydim onlar gibi deli görünürdüm.

5. Pekala, ama anımsamam gerek ki bir insanım, ve dolayısıyla uyumaya ve düşlerimde delilerin uyanıkken imgeledikleri aynı şeyleri, ya da kimi zaman daha da az olası şeyleri imgelemeye alışmışımdır. Kaç kez gece gerçekte soyunmuş yatakta yatarken düşümde kendimi alışıldık şeyleri yaşar ve burada ateşin yanında giyinik oturur bulmuşumdur! Şimdi hiç kuşkusuz bütünüyle uyanık gözlerle bu kağıda bakıyorum; salladığım bu kafa uykuda değil, ve bilerek ve amaçlı olarak bu eli uzatıyor ve algılıyorum; uykuda hiçbirşey böylesine açık ve[j]† seçik görünmez. Ama bunun üzerine düşünürken başka bir çok durumda uykuda benzer yanılsamalar tarafından aldatıldığımı anımsıyorum; bunun üzerinde dikkatle düşünürken açıkça uyanıklığı uykudan ayırabilmemizi sağlayabilecek hiçbir pekin belirti olmadığını görüyorum ve bu beni öylesine şaşırtıyor ki, neredeyse şimdi düş görmekte olduğumu kabul ediyorum.

6. Şimdi varsayalım ki düş görüyoruz ve tüm bu tikeller, örneğin gözlerimizi açmamız, kafamızı sallamamamız, ellerimizi uzatmamız vb. gerçek olmasın; ve giderek ne böyle ellerimiz ne de böyle bütün bir bedenimiz olsun; gene de aynı zamanda kabul etmeliyiz ki bize uykuda görünen şeyler ancak olgusal şeylere öykünme olarak oluşturulabilen tablolar gibidir, ve dolayısıyla en azından o genel şeyler, örneğin gözler, bir kafa, eller ve bütün bir beden imgesel değil ama gerçekten varolan şeylerdir. Çünkü,
[20] gerçekten de, ressamlar, üstelik | sirenleri ve satirleri[i] en büyük beceri ile en olağandışı biçimler yoluyla temsil etmeye çalıştıkları zaman bile, onlara bütünüyle yeni doğalar veremezler, ama yalnızca değişik yaratıkların parçala-

4. Sed forte, quamvis interdum sensus circa minuta quaedam & remotiora nos fallant, pleraque tamen alia sunt de quibus dubitari plane non potest, quamvis ab iisdem hauriantur: ut jam me hîc esse, foco assidere, hyemali togâ esse indutum, chartam istam manibus contrectare, & similia. Manus verò has ipsas, totumque hoc corpus meum esse, quâ ratione posset negari? nisi me forte comparem nescio quibus insanis, | quorum cerebella tam contumax vapor ex atrâ bile labefactat, ut constanter asseverent vel se esse reges, cùm sunt pauperrimi, vel purpurâ indutos, cùm sunt nudi, vel [f]caput habere fictile, vel se totos esse cucurbitas[i]*, vel ex vitro conflatos; sed amentes sunt isti, nec minùs ipse demens viderer, si quod ab iis exemplum ad me transferrem.

5. Praeclâre sane, tanquam non sim homo qui solcam noctu dormire, & eadem omnia in somnis pati, vel etiam interdum minùs verisimilia, quàm quae isti vigilantes. Quàm frequenter verò usitata ista, me hîc esse, togâ vestiri, foco assidere, quies nocturna persuadet, cùm tamen positis vestibus jaceo inter strata! Atqui nunc certe vigilantibus oculis intueor hanc chartam, non sopitum est hoc caput quod commoveo, manum istam prudens & sciens extendo & sentio; non [f]tam[j]† distincta contingerent dormienti. Quasi scilicet non recorder a similibus etiam cogitationibus me aliàs in somnis fuisse delusum; quae dum cogito attentius, tam plane video nunquam certis indiciis vigiliam a somno posse distingui, ut obstupescam, & fere hîc ipse stupor mihi opinionem somni confirmet.

6. Age ergo somniemus, nec particularia ista vera sint, nos oculos aperire, caput movere, manus extendere, nec forte etiam nos habere tales manus, nec tale totum corpus; tamen profecto fatendum est visa per quietem esse veluti quasdam pictas imagines, quae non nisi ad similitudinem rerum verarum fingi potuerunt; ideoque saltem generalia haec, oculos, caput, manus, totumque corpus, res quasdam non imaginarias, sed veras existere. Nam sane pictores ipsi, ne tum qui[d]em, cùm Sirenas & Satyriscos maxime inusitatis formis fingere student, naturas omni ex parte novas iis possunt assig-

*Lat: kilden kafalar taşıdıklarını ya da yalnızca bir sukabağı olduklarını :: Fr: testi olduklarını imgeleyen

†açık ve: Ek

[i][Sirenler: Deniz Perileri; Satirler: Keçi şeklinde tasarımlanan orman tanrıları (Yunan Mit.)]

*caput habere fictile, vel se totos esse cucurbitas :: s'imaginent être des cruches

†tam :: si clair ni si

nare, sed tantummodo diversorum animalium membra permiscent; vel si forte aliquid excogitent adeo novum, ut nihil omnino ei simile fuerit visum, atque ita plane fictitium sit & falsum, certe tamen ad minimum veri colores esse debent, ex quibus illud componant. Nec dispari ratione, quamvis etiam generalia haec, oculi, caput, manus, & similia, imaginaria esse possent, necessario tamen saltem alia quaedam adhuc magis simplicia & universalia vera esse fatendum est, ex quibus *tanquam coloribus* veris omnes istae, seu verae, ⌜seu falsae⌝*, quae in cogitatione nostrâ sunt, rerum imagines effinguntur.

7. Cujus generis esse ⌜videntur⌝† natura corporea in communi, ejusque extensio; item figura rerum extensarum; item quantitas, sive earumdem magnitudo & numerus; item locus in quo existant, tempusque ⌜per quod durent⌝‡, & similia.

8. Quapropter ex his forsan non male concludemus Physicam, Astronomiam, Medicinam, disciplinasque alias omnes, quae a rerum compositarum consideratione dependent, ⌜dubias quidem⌝¶ esse; atqui Arithmeticam, Geometriam, aliasque *ejusmodi, quae nonnisi de simplicissimis* & maxime generalibus rebus tractant, atque utrum eae sint in rerum naturâ necne; parum curant, aliquid certi atque indubitati continere. Nam sive vigilem, sive dormiam, duo & tria simul juncta sunt quinque, quadratumque non plura habet latera quàm quatuor; nec fieri posse videtur ut tam perspicuae veritates in suspicionem falsitatis§ incurrant. |

9. Verumtamen infixa quaedam est meae menti vetus opinion, Deum esse qui potest omnia, & a quo talis, qualis existo, sum creatus. Unde autem scio illum non fecisse ut nulla plane sit terra, nullum coelum, *nulla res extensa, nulla figura*, nulla magnitudo, nullus locus□, & tamen haec omnia non aliter quàm nunc mihi videantur existere? Imò etiam, quemadmodum judico interdum alios errare circa ea quae se perfectissime scire arbitrantur, ita ego ut fallar quoties duo & tria simul addo, vel numero quadrati latera, vel si quid aliud facilius fingi potest? At forte noluit Deus ita me decipi, dicitur enim summe bonus; sed si hoc ejus bonitati repugnaret, talem me creasse ut semper fallar, ab eâdem etiam videretur esse alie-

*seu falsae :: et réelles, soit femmes et fantastiques

†videntur: Non traduit

‡per quod durent :: qui mesure leur durée

¶dubias quidem :: fort douteuses et incertaines

§ou d'incertitude: Ajout

□et que néanmoins j'ai les sentiments de toutes ces choses : Ajout

rını karıştırırlar; ya da eğer belki de hiçbir biçimde genel olarak benzeri görülmemiş yeni birşey düşünürlerse, ve yapıtları salt uydurma ve düzmece birşeyi temsil ediyorsa, hiç kuşkusuz en azından onu oluşturan renkler gerçek olmalıdır. Ve aynı nedenle, üstelik bu genel şeyler, gözler, kafa, eller ve benzerleri imgesel olabilseler de, aynı zamanda en azından gerçek olan daha yalın ve daha evrensel başka şeylerin olduğunu kabul etmeliyiz ki, bunlardan, tıpkı gerçek renklerden olduğu gibi, şeylerin düşüncelerimizde bulunan tüm o gerçek ve olgusal, ya da düzmece ve düşlemsel⌝* imgeleri oluşur.

7. Böyle bir şeyler sınıfına ⌜görünüşte⌝† genel olarak cisimsel doğa ve uzamı, uzamlı şeylerin betileri, nicelik ya da büyüklükleri ve sayıları, ayrıca içinde varoldukları yer, ⌜sürelerini ölçen⌝‡ zaman, ve benzerleri de düşer.

8. Belki de bu nedenledir ki bundan Fiziğin, Gökbilimin, Tıbbın ve erekleri olarak bileşik şeylerin irdelemesini alan tüm öteki bilimlerin ⌜çok kuşkulu ve belirsiz⌝¶ oldukları, ama Aritmetik, Geometri, ve böyle yalnızca en yalın ve en genel şeyleri ele alan ve bunların gerçekten varolup olmadıkları ile kaygılanmayan bilimlerin *pekin ve kuşku duyulamaz şeyler kapsadıkları* vargısını çıkardığımız zaman uslamlamamız haksız değildir. Çünkü ister uyanık ister uykuda olayım, iki artı üç birlikte her zaman beş eder, ve karenin hiçbir zaman dörtten çok kenarı olamaz, ve böylesine açık ve görünürde olan gerçekliklerin herhangi bir yanlışlığa ya da belirsizliğe§ açık olabilmeleri olanaklı görünmez. | [21]

9. Gene de, herşeyi yapabilen ve beni böyle olduğum gibi yaratan bir Tanrının olduğu biçimindeki eski görüşü kafamda taşıdım. Ama onun hiçbir dünyanın, hiçbir göğün, hiçbir uzamlı cismin, hiçbir betinin, hiçbir büyüklüğün, hiçbir yerin olmamasını , ve gene de tüm bu şeylerin duyularını taşımamı□ ve bana tam olarak şimdi varmış gibi görünmelerini sağlamamış olduğunu nasıl bilebilirim? Ve dahası, kimi zaman başkalarının kendilerini en eksiksiz olarak bildiklerini sandıkları şeylerde aldattıklarını düşünürken, iki ve üçü topladığım ya da bir karenin kenarlarını saydığım ya da—eğer daha kolay bir şey imgelenebilirse—daha da kolay şeyleri yargıladığım her zaman, yanılmadığımı nasıl bilebilirim? Ama belki de Tanrı böyle aldanmamı istememiştir, çünkü onun en yüksek iyilik olduğu söylenir; ama eğer beni her zaman aldanacağım bir yolda yapmış olmak onun iyiliği ile bağdaşmaz olsaydı, arada bir aldatılmama izin

*Fr: ve olgusal, ya da düzmece ve düşlemsel :: Lat: ya da düzmece

†görünüşte: Eksik

‡Fr: sürelerini ölçen:: Lat: sürdükleri

¶Fr: çok kuşkulu ve belirsiz :: Lat: en azından kuşkulu

§ya da belirsizliğe: Ek

□, ve gene de tüm bu şeylerin duyularını taşımamı: Ek

vermek te onun iyiliği ile bağdaşmaz görünecektir; ve gene de buna izin vermediği kesinlikle söylenemez.

10. Belki de, tüm başka şeylerin belirsiz olduğuna inanmaktansa, böylesine güçlü bir Tanrının varoluşunu yadsımayı yeğleyecek insanlar olabilir. Ama ⌊şimdilik⌋* onlara karşı çıkmayacak, ve burada bir Tanrı konusunda söylenen herşeyin uydurma olduğunu kabul edeceğiz; gene de ulaştığım varlık durumuna hangi yolda ulaşmış olduğumu kabul ederlerse etsinler, bunu ister yazgıya ya da raslantıya yüklesinler, isterse şeylerin sürekli bir dizisi yoluyla ya da başka türlü açıklasınlar, yanılmak ve kendini aldatmak bir eksiklik olduğu için, açıktır ki kökenimi yükledikleri Yaratıcı ne denli az güçlü ise, kendimi her zaman aldatacak denli eksikli olmam olasılığı o denli yüksek olacaktır. Bu uslamlamalara karşı gerçekten de hiçbir yanıtım yok; ama sonunda daha önce doğru olduğuna inandığım herşeyde kuşku duyamayacağım hiçbirşey olmadığını kabul etmeye zorlanıyorum, ve yalnızca düşüncesizlik ve dikkatsizlikten değil, ama güçlü ve derinlemesine düşünülmüş nedenlerden ötürü; öyle ki eğer gelecekte | ⌊bilimlerde güvenilir ve⌋† pekin birşeye erişmeyi [22] istiyorsam ⌊bundan böyle bu düşünceler üzerine yargımı durdurup askıya almam ve⌋‡ bu görüşleri onaylamaktan tam olarak açıkça yanlış olanlardan kaçındığım denli dikkatle kaçınmam gerekir.

11. Gene de bunları yalnızca belirtmiş olmak yeterli değildir; tersine, onları sürekli anımsamak gerekir, çünkü alışılmış görüşler her zaman geri dönerler, ve sanki uzun süreli ilişki ve dostluk hakkından ötürü istencimin onlara karşı yükümlülüğü varmış gibi, çoğu kez ona karşın benim kolay inanan anlığımı doldururlar. Ve ne de, onları gerçekte oldukları gibi, e.d. tam şimdi gösterdiğim gibi belli bir ölçüde kuşkulu ve aynı zamanda büyük ölçüde olası görüşler olarak gördükçe, ve böylece onlara inanmak onları yadsımaktan çok daha usayatkın olduğu sürece, onları kabul etme ya da onlara güvenme alışkanlığımı yitirmem söz konusudur. Bu yüzden, eğer bile bile karşıt konumu alarak aldatılmama izin verecek ve bir süre için tüm bu görüşler bütünüyle yanlış ve imgeselmiş gibi davranacak olursam, ve bunu sonunda önceki önyargılarım sonraki önyargılarımı dengeleyinceye dek ve hiçbir kötü alışkanlık bundan böyle yargımı denetimi altına alamaz oluncaya ya da şeylerin doğru olarak algılanmasından saptıramaz oluncaya dek yaparsam, inanıyorum ki yanlış davranmış olmayacağım. Çünkü biliyorum ki buradan ne tehlike ne de yanılgı doğabilir, ve kendimi bundan böyle güvensizliğe çok fazla bırakamam, çünkü şimdi ilgilendiğim şey eylem değil ama yalnızca bilgidir.

*şimdilik: Ek

†(1) bilimlerde güvenilir ve: Ek

‡(2) bundan böyle bu düşünceler üzerine yargımı durdurup askıya almam ve: Ek

num permittere ut interdum fallar; quod ultimum tamen non potest dici.

10. Essent verò fortasse nonnulli qui tam potentem aliquem Deum mallent negare, quàm res alias omnes credere esse incertas. Sed iis* non repugnemus, totumque hoc de Deo denus esse fictitium; at seu fato, seu casu, seu continuatâ rerum serie, seu quovis alio modo me ad id quod sum pervenisse supponant; quoniam falli & errare imperfectio quaedam esse videtur, quo minùs potentem originis meae authorem assignabunt, eo probabilius erit me tam imperfectum esse ut semper fallar. Quibus sane argumentis non habeo quod respondeam, sed tandem cogor fateri nihil esse ex iis quae olim vera putabam, de quo non liceat dubitare, idque non per inconsiderantiam vel levitatem, sed propter validas & meditatas rationes; ideoque etiam ab iisdem, non minùs quàm ab aperte falsis, | accurate deinceps assensionem esse cohibendam†, si quid certi‡ velim invenire.

11. Sed nondum sufficit haec advertisse, curandum est ut recorder; assiduè enim recurrunt consuetae opiniones, occupantque credulitatem meam tanquam longo usu & familiaritatis jure sibi devinctam, fere etiam me invito; nec unquam iis assentiri & confidere desueseam, quamdiu tales esse supponam quales sunt revera, nempe aliquo quidem modo dubias, ut jam jam ostensum est, sed nihilominus valde probabiles, & quas multo magis rationi consentaneum sit credere quàm negare. Quapropter, ut opinor, non male agam, si, voluntate plane in contrarium versâ, me ipsum fallam, illasque aliquandiu omnino falsas imaginariasque esse fingam, donec tandem, velut aequatis utrimque praejudiciorum ponderibus, nulla amplius prava consuetudo judicium meum a rectâ rerum perceptione detorqueat. Etenim scio nihil inde periculi vel erroris interim sequuturum, & me plus aequo diffidentiae indulgere non posse, quandoquidem nunc non rebus agendis, sed cognoscendis tantùm incumbo.

*pour le présent: Ajout

†(2) [et] que j'arête et suspende dé sormais mon jugement sur ces pensées: Ajout

‡(1) et d'assuré dans les sciences: Ajout

12. Supponam igitur non optimum Deum,* fontem veritatis, sed genium aliquem malignum, eundemque summe potentem & callidum, omnem suam industriam in eo posuisse, ut me falleret: putabo coelum, aërem, terram, colores, figuras, sonos, cunctaque externa nihil aliud esse quàm ⌜ludificationes somniorum⌝†, quibus insidias credulitati meae tetendit: considerabo | meipsum tanquam manus non habentem, non oculos, non carnem, non sanguinem, non aliquem sensum, sed haec omnia me habere falsò opinantem: manebo obstinate in hac ⌜meditatione⌝‡ defixus, atque ita, siquidem non in potestate meâ sit aliquid veri cognoscere, at certe hoc quod in me est,¶ ne falsis assentiar, nec mihi quidquam iste deceptor, quantumvis potens, quantumvis callidus, possit imponere, obfirmatâ mente cavebo. Sed laboriosum est hoc institutum, & desidia quaedam ad consuetudinem vitae§ me reducit. Nec aliter quàm ⌜captivus⌝¤, qui forte imaginariâ libertate fruebatur in somnis, quum postea suspicari incipit se dormire, timet excitari, ⌜blandisque illusionibus lente connivet⌝*: sic sponte relabor† in veteres opiniones, vereorque expergisci, ne placidae quieti laboriosa vigilia succedens, ⌜non in aliquâ luce, sed inter inextricabiles jam motarum difficultatum tenebras, in posterum sit degenda⌝‡.

12. Böylece varsayacağım ki, herşeyden iyi ve gerçekliğin ⌊egemen⌋* kaynağı olan Tanrı değil, ama güçlü ve aldatıcı olduğu denli de kötü olan bir cin bütün erkesini beni aldatmada kullanmış olsun; inanacağım ki gökler, yeryüzü, renkler, betiler, ses ve tüm dışsal şeyler bu cinin benim saflığımı tuzağa düşürebilmek için kullandığı ⌜düş oyunlarından⌝† başka birşey olmasın; ne ellerimin, | ne [23]
gözlerimin, ne tenimin ve kanımın, ne de herhangi bir duyumun olmadığını ama bunları yalnızca imgelediğimi düşüneceğim; kesinlikle bu ⌜meditasyonda⌝‡ kalacağım, ve eğer bu yolla herhangi bir gerçekliğin bilgisine varamıyorsam, en azından gücüm içinde olanı yapabilir⌊, yargımı askıya alabilir⌋,¶ ve sağlam bir kararla herhangi bir yanlışı onaylamaktan ya da ne denli güçlü ve ne denli kurnaz olursa olsun bu baş yalancının üzerimde uygulayacağı herhangi bir etkiden kaçınabilirim. Ama bu girişim çok büyük bir çabayı gerektirir, ve belli bir gevşeklik ⌊ayrımına varmaksızın⌋§ beni yaşamımının alışkanlıklarına geri götürür. Ve tıpkı uykuda imgesel bir özgürlüğü yaşayan bir ⌜kölenin⌝¤ bu özgürlüğün yalnızca bir düş olduğundan kuşkulanmaya başladığında uyanmaktan korkması ve ⌜bu hoş yanılsamaların biraz daha sürmesi için tembel tembel gözlerini kapalı tutması gibi⌝*, ben de ⌊ayrımına varmaksızın⌋† kendiliğimden eski görüşlere geri düşerim, ve bu barışçıl dinginliğin arkasından ⌜bir aydınlıkta değil, ama şimdi yaratılan içinden çıkılamaz güçlüklerin karanlığında geçirilmesi gerekecek⌝‡ yorucu bir uyanıklık gelmesin diye uyanmaktan korkarım.

*la souveraine: Ajout

†ludificationes somniorum :: des illusions et tromperies

‡hac meditatione :: cette pensée

¶*suspendre mon jugement: Ajout*

§insensiblement: Ajout

¤captivus :: un esclave

*blandisque illusionibus lente connivet :: et conspire avec ces illusions agréables pour en être plus longuement abusé.

†insensiblement: Ajout

‡non in aliquâ luce, sed inter inextricabiles jam motarum difficultatum tenebras, in posterum sit degenda :: au lieu de m'apporter quelque jour et quelque lumière dans la connaissance de la vérité, ne fussent pas suffisantes pour éclaircir les ténèbres des difficultés qui viennent d'être agitées.

*egemen: Ek

†Lat: düş oyunlarından :: Fr: yanılsamalardan ve aldatmacalardan

‡Lat: *meditasyonda* :: Fr: *düşüncede*

¶, yargımı askıya alabilir: Ek

§ayrımına varmaksızın: Ek

¤Fr. kölenin :: Lat: tutsağın

*Lat: bu hoş yanılsamaların biraz daha sürmesi için tembel tembel gözlerini kapalı tutması gibi :: Fr: aldatmaca biraz daha uzayabilsin diye bu hoş yanılsamalarla işbirliği etmesi gibi

†ayrımına varmaksızın: Ek

‡Lat: bir aydınlıkta değil, ama şimdi yaratılan içinden çıkılamaz güçlüklerin koyu karanlığında geçirilmesi gerekecek :: Fr: beni gerçekliğin bilgisinin gündüzüne ve ışığına götürmek yerine, şimdi tartışılan güçlüklerin karanlığını aydınlatmaya yetmeyecek

MEDİTASYON II

Meditatio Secunda

*İnsan Anlığının Doğası Üzerine; ⌜Bedenden Daha Kolay Bilinebilir⌝**

De natura mentis humanae: quòd ipsa sit notior quàm corpus*

1. DÜNKÜ meditasyon beni öylesine büyük kuşkulara düşürdü ki, bundan böyle onları unutmam olanaksız; ve gene de çözümlerine götüren yolu göremiyorum; ⌜sanki birden-
[24] bire | derin bir burgaca düşüp çevrintiye kapılmış gibi⌝† ne ayağımı yere basabiliyor, ne de yüzerek suyun üstünde kalabiliyorum. Gene de çalışıp çabalayarak dün girdiğim aynı yolu yeniden izleyeceğim, ve içinde en küçük bir kuşku görünüşü taşıyan herşeyi tıpkı baştan sona yanlış olduğunu biliyormuşum gibi bir yana atacağım; ve pekin olan birşeyle karşılaşıncaya dek, ya da, eğer başka birşey yapamıyorsam, en azından bu dünyada pekin hiçbirşeyin olmadığının pekinlikle bilinceye dek bu yolu izleyeceğim. Arşimed bütün dünyayı yerinden oynatabilmek ⌊ ve bir başka yere taşıyabilmek ⌋‡ için yalnızca sağlam ve devinmez bir nokta istemişti; benzer olarak, eğer yalnızca pekin ve kuşku duyulamaz tek bir şey bulacak denli talihliysem, çok büyük umutlara kapılacağım.

2. Öyleyse gördüğüm herşeyin yanlış olduğunu varsayıyorum; aldatıcı belleğimin sunduğu herşeyin hiçbir zaman varolmadığına inandırıyorum kendimi; hiçbir duyumun olmadığını, cismin, betinin, uzamın, devim ve yerin kuruntular olduklarını düşünüyorum. O zaman gerçek olması gereken nedir? Belki de yalnızca ⌊dünyada⌋¶ pekin hiçbirşeyin olmadığı.

3. Ama tam şimdi gözden geçirdiğim şeylerden apayrı, kendisinden en küçük bir kuşku bile duyulamayacak birşeyin olmadığını nereden bilirim? Bana bu düşüncelerin kendilerini yerleştiren bir Tanrı, ya da, hangi adı verirsek verelim, böyle başka bir varlık yok mudur? Gene de, yara-

1. In tantas dubitationes hesternâ meditatione conjectus sum, ut nequeam ampliùs earum oblivisci, nec videam tamen quâ ratione solvendae sint; sed, tanquam | ⌜in profundum gurgitem ex improviso delapsus,⌝† ita turbatus sum, ut nec possim in imo pedem figere, nec enatare ad summum. Enitar tamen & tentabo rursus eandem viam quam heri fueram ingressus, removendo scilicet illud omne quod vel minimum dubitationis admittit, nihilo secius quàm si omnino falsum esse comperissem; pergamque porro donec aliquid certi, vel, si nihil aliud, saltem hoc ipsum pro certo, nihil esse certi, cognoscam. Nihil nisi punctum petebat Archimedes, quod esset firmum & immobile, ut integram terram loco dimoveret‡; magna quoque speranda sunt, si vel minimum quid invenero quod certum sit & inconcussum.

2. Suppono igitur omnia quae video falsa esse; credo nihil unquam extitisse eorum quae mendax memoria repraesentat; nullos plane habeo sensus; corpus, figura, extensio, motus, locusque sunt chimerae. Quid igitur erit verum? Fortassis hoc unum, nihil esse certi¶.

3. Sed unde scio nihil esse diversum ab iis omnibus quae jam jam recensui, de quo ne minima quidem occasio sit dubitandi? Nunquid est aliquis Deus, vel quocunque nomine illum vocem, qui mihi has ipsas cogitationes immittit? Quare verò hoc putem, cùm forsan ipsemet illarum

*Fr: *Bedenden Daha Kolay Bilinebilir* :: Lat: *Bilgiye Bedenden Daha Yakın Durur*

†Lat: sanki birdenbire derin bir burgaca düşüp çevrintiye kapılmış gibi :: Fr: çok derin bir suya düşmüş gibi öylesine şaşırdım ki,

‡ve bir başka yere taşıyabilmek: Ek

¶dünyada: Ek

*sit notior :: est plus aisé à connaître

†in profundum gurgitem ex improviso delapsus,:: j'étais tombé dans une eau très profonde, je suis tellement surpris,

‡et le transporter en un autre lieu: Ajout

¶au monde: Ajout

author esse possim? Nunquid ergo saltem ego aliquid sum? Sed jam negavi me habere ullos sensus, & ullum corpus. Haereo tamen; nam quid | inde? Sumne ita corpori sensibusque alligatus, ut sine illis esse non possim? Sed mihi persuasi nihil plane esse in mundo, nullum coelum, nullam terram, nullas mentes, nulla corpora; nonne igitur etiam me non esse? Imo certe ego eram, si quid mihi persuasi*. Sed est deceptor nescio quis, summe potens, summe callidus, qui de industriâ me semper fallit. Haud dubie igitur ego etiam sum, si me fallit; & fallat quantum potest, nunquam tamen efficiet, ut nihil sim quamdiu me aliquid esse cogitabo. Adeo ut, *omnibus satis superque pensitatis*, denique statuendum sit hoc pronuntiatum, *Ego sum, ego existo*, quoties a me profertur, vel mente concipitur, necessario esse verum.

4. Nondum verò satis intelligo, quisnam sim ego ille, qui jam necessario sum; deincepsque cavendum est ne forte quid aliud imprudenter assumam in locum mei, sicque aberrem etiam in eâ cognitione, quam omnium certissimam evidentissimamque esse contendo. Quare jam denuo meditabor quidnam me olim esse crediderim, priusquam in has cogitationes incidissem; ex quo deinde subducam quidquid allatis rationibus vel minimum potuit infirmari, ut ita tandem praecise remaneat illud tantùm quod certum est & inconcussum.

5. Quidnam igitur antehac me esse putavi? Hominem scilicet. Sed quid est homo? Dicamne animal rationale? Non, quia postea quaerendum foret quidnam animal sit, & quid rationale, atque ita ex unâ quaestione† in plures difficilioresque delaberer; nec jam mihi tantum otii est, ut illo velim inter istiusmodi subtilitates abuti. Sed hîc potius attendam, quid sponte | & naturâ duce cogitationi meae antehac occurrebat, quoties quid essem considerabam. Nempe occurrebat primo, me habere vultum, manus, brachia, totamque hanc ⌜membrorum machinam⌝‡, qualis etiam in cadavere cernitur, & quam corporis nomine designabam. Occurrebat praeterea

*ou seulement si j'ai pensé quelque chose: Ajout

†insensiblement: Ajout

‡membrorum machinam :: machine composée d'os et de chair

tıcıları benim kendim olabilecekken, niçin böyle bir varlığı kabul etmem gereksin? Böylece ben en azından birşey [*aliquid*] olmaz mıyım? Ama daha önce duyularımın ve bir bedenimin olduğunu yadsımıştım. Gene de duraksıyorum; çünkü bundan ne | çıkar? Beden ve duyular üzerine onlarsız olamayacak denli bağımlı mıyım? Ama az önce kendimi dünyada hiçbirşeyin olmadığına, hiçbir göğün ve hiçbir yerin olmadığına, hiçbir anlık ya da bedenin olmadığına inandırmıştım; benzer olarak kendimin de olmadığıma inandırmamış mıydım? Hayır, eğer kendimi birşeye inandırmışsam, ⌞ya da giderek herhangi birşeyi düşünmüşsem bile,⌟* kesinlikle vardım. Ama çok güçlü ve çok kurnaz öyle bir aldatıcı vardır ki, tüm becerisini sürekli olarak beni aldatmak için kullanır. Ama eğer beni aldatıyorsa, hiç kuşkusuz ben de varım; ve beni dilediği denli aldatsa bile, gene de birşey olduğumu düşündüğüm sürece, hiçbir zaman yok olmamı sağlayamaz. Böylece bu konu üzerine iyice düşündükten ve her şeyi dikkatle yokladıktan sonra, Varım, Ego sum, ego existo önermesinin onu bildirdiğim ya da anlığımda kavradığım her zaman zorunlu olarak doğru olduğu vargısını çıkarmalıyız. [25]

4. Ama henüz benim, zorunlu olarak varolan o benin ne olduğunu yeterince açıkça bilmiyorum; ve bu yüzden düşüncesizce kendi yerime bir başka şeyi almamak için dikkatli olmalı, ve böylece giderek tümü içinde en pekin ve en açık olanı saydığım bu bilgide yanılgıya düşmemeliyim. Bu nedenle şimdi kafamda bu son düşünceler belirmeden önce ben olduğuma inandığım şeyi yeniden irdeleyeceğim; ve geriye tam olarak pekin ve sarsılmaz olandan başka hiçbirşey kalmasın diye önceki görüşlerimden şimdi ileri sürdüğüm nedenlerle en küçük bir biçimde zayıflatılabilecek herşeyi çıkaracağım.

5. Öyleyse daha önce ne olduğumu sanıyordum? Açıktır ki bir insan olduğumu. Ama insan nedir? Ussal bir hayvan mı demeliyim? Hiç kuşkusuz hayır, çünkü o zaman bir hayvanın ve ussal olanın ne olduğunu araştırmam gerekirdi; ve böylece tek bir soru yerine ⌞ayrımına varmadan⌟† çok daha güç birçok başkası ile karşı karşıya kalırdım; oysa bu tür incelikleri ortaya çıkarmada yitirecek zamanım yok. Bunun yerine burada dahaçok ne olduğumu irdelediğim zaman bütünüyle kendiliklerinden | ve doğallıkla aklıma gelen [26] düşünceleri irdelemek için duracağım. İlk olarak kendimi bir yüzü, elleri, kolları ve bir cesette de görülen ve beden adı ile belirttiğim bütün bir ⌜etten ve kemikten oluşmuş makinesi⌝‡ olan birşey olarak ayrımsadım. Buna ek olarak beslendiğimi, yürüdüğümü, duyumsadığımı, ve düşündüğümü ayrımsadım, ve tüm bu eylemleri ruh ile ilişkilendirdim.

*ya da giderek herhangi birşeyi düşünmüşsem: Ek

†ayrımına varmadan: Ek

‡Fr: etten ve kemikten oluşmuş makinesi :: Lat: üyeler makinesi

Ama ruhun ne olduğunu irdelemek için durmadım, ya da eğer durmuşsam da, aşırı ölçüde ince birşey olduğunu, bir yele, bir ateşe, büyük bölümlerime baştan sona yayılan ethere benzer birşey olduğunu imgeledim. Bedenime gelince, onun hakkında hiçbir kuşkum yoktu ve doğasını seçik olarak bildiğime inanıyordum; ve eğer onu o sıralar anlığımda tasarladığım gibi betimlemeyi istemiş olsaydım, şöyle açıklardım: Beden ya da Cisim ile belli bir beti tarafından sınırlanabilen, yeri tarafından kuşatılan, ve verili bir uzayı başka her cismin ondan dışlanacağı bir yolda doldurabilen herşeyi anlıyorum; dokunma, görme, işitme, tat ya da koku ile algılanabilen, hiç kuşkusuz kendi gücüyle değil ama ona yabancı olan, ona dokunan ve üzerinde iz bırakan* başka birşey tarafından değişik yollarda devindirilebilen herşeyi; çünkü özdevim gücünü taşımayı, tıpkı duyumsama ya da düşünme gücünü taşımayı olduğu gibi, cismin doğasına ait görmüyordum; tersine, kimi cisimlerde benzer yetilerle karşılaşınca oldukça şaşırmıştım.

6. Ama şimdi çok güçlü ve—eğer denebilirse—kötü olan, elinden geldiği ölçüde bütün gücünü beni aldatabilmek için kullanan birşey olduğunu ⌜varsayıyoruz⌝† . O zaman bedenin doğasına ait olduklarını söylediğim türü o şeylerin en küçüğüne bile iye olduğumu doğrulayabilir
[27] miyim? | Dikkatimi toplayıp tüm bunları kafamda evire çevire düşünüyorum, ama bende olduğunu söyleyebileceğim‡ hiçbirşey bulamıyorum; ⌜sonuçsuz yinelemelerden tükeniyorum⌝¶. Ama ruha yüklediklerim açısından durum nedir? Ya da beslenme ve yürüme açısından? Ama eğer bedenimin olmadığı doğruysa, yürüyemeyeceğim ve beslenemeyeceğim de doğru değil midir? Duyumsama? Beden olmaksızın bu da olamaz, ama sık sıkdüşlerimde daha sonra uyanıkken hiç algılanmamış olduklarını kabul ettiğim birçok şeyi algıladığımı düşünmüşümdür. Düşünme? Burada yanıtı bulurum: Düşünme bana ait bir yüklemdir§ yalnızca o benden ayrılamaz. Varım, Ego sum, ego existo; bu pekindir. Ama ne süre? Düşündüğüm sürece; çünkü eğer düşünmeye bütünüyle son verecek olsaydım, benzer olarak bütünüyle varolmaya da son verirdim. Şimdi zorunlu olarak gerçek olmayan hiçbirşeyi kabul etmiyorum; sağın olarak konuşursak, yalnızca düşünen bir şeyim, e.d. bir anlık ya da bir ruh, bir anlak ya da bir us—anlamlarını daha önce bilmediğim sözcükler. Pekala, gerçek ve gerçekten varolan bir şeyim; ama nasıl bir şey? Dedim ya, düşünen.

me nutriri, incedere, sentire, & cogitare: quas quidem actiones ad animam referebam. Sed quid esset haec anima, vel non advertebam, vel exiguum nescio quid imaginabar, instar venti, vel ignis, vel aetheris, quod crassioribus meî partibus esset infusum. De corpore verò ne dubitabam quidem, sed distincte me nosse arbitrabar ejus naturam, quam si forte, qualem mente concipiebam, describere tentassem, sic explicuissem: per corpus intelligo illud omne quod aptum est figurâ aliquâ terminari, loco circumscribi, spatium sic replere, ut ex eo aliud omne corpus excludat: tactu, visu, auditu, gustu, vel odoratu percipi, necnon moveri pluribus modis, non quidem a seipso, sed ab alio quopiam a quo tangatur*: namque habere vim seipsum movendi, item sentiendi, vel cogitandi, nullo pacto ad naturam corporis pertinere judicabam; quinimo mirabar potius tales facultates in quibusdam corporibus reperiri.

6. ⌜Quid autem nunc,⌝† ubi suppono deceptorem aliquem potentissimum, & si fas est dicere, malignum, datâ operâ in omnibus, quantum potuit, me delusisse? Possumne affirmare me habere vel minimum quid ex iis omnibus, quae jam dixi ad naturam corporis pertinere? Attendo, cogito, revolvo, nihil‡ occurrit; ⌜fatigor eadem frustrà repetere⌝¶. Quid verò ex iis quae animae tribuebam? Nutriri vel incedere? Quandoquidem jam corpus non habeo, haec quoque nihil sunt nisi figmenta. Sentire? Nempe etiam hoc non fit sine corpore, & permulta sentire visus sum in somnis quae deinde animadverti me non sensisse. Cogitare? Hîc invenio: cogitatio est§; haec sola a me divelli nequit. Ego sum, ego existo; certum est. Quandiu autem? Nempe quandiu cogito; nam forte etiam fieri posset, si cessarem ab omni cogitatione, ut illico totus esse desinerem. Nihil nunc admitto nisi quod necessario sit verum; sum igitur praecise tantùm res cogitans, id est, mens, sive animus, sive intellectus, sive ratio, voces mihi priùs significationis ignotae. Sum autem res vera, & vere existens; sed qualis res? Dixi, cogitans.

*ve üzerinde iz bırakan: Ek
†Lat: varsayıyoruz :: Fr: [varsayarsam,] şimdi ben neyim?
‡bende olduğunu söyleyebileceğim: Ek
¶Lat: sonuçsuz yinelemelerden tükeniyorum :: Fr [Ek tümce]: Burada onları sıralamak için durmam
§bana ait bir yüklemdir: Ek

*et dont il reçoive l'impression: Ajout
†Quid autem nunc, :: Mais moi, qui suis-je, maintenant que je suppose
‡ que je puisse dire être en moi: Ajout
¶fatigor eadem frustrà repetere :: Il n'est pas besoin, que je m'arrête à les dénombrer
§un attribut qui m'appartient: Ajout

7. Quid praeterea? Imaginabor*: non sum compages illa membrorum, quae corpus humanum appellatur; non sum etiam tenuis aliquis aër istis membris infusus, non ventus, non ignis, non vapor, non halitus, non quidquid mihi fingo: supposui enim ista nihil esse. Manet positio: nihilominus tamen ego† aliquid sum. Fortassis verò contingit, ut haec ipsa, quae suppono nihil esse, quia mihi sunt ignota, tamen in rei veritate non differant ab eo me quem novi? Nescio, de hac re jam non disputo: de iis tantùm quae mihi nota sunt, judicium ferre possum. Novi me existere; quaero quis sim ego ille quem novi. Certissimum est hujus sic praecise sumpti notitiam non pendere ab iis quae exi|stere nondum novi; non igitur ab iis ullis, quae imaginatione effingo. Atque hoc verbum, *effingo*, admonet me erroris mei: nam fingerem revera, si quid me esse imaginarer, quia nihil aliud est imaginari quàm rei corporeae figuram, seu imaginem, contemplari. Jam autem certò scio me esse, simulque fieri posse ut omnes istae imagines, & generaliter quaecunque ad corporis naturam referuntur, nihil sint praeter insomnia. Quibus animadversis, non minus inepte videor, dicendo: imaginabor, ut distinctius agnoscam quisnam sim, quàm si dicerem: jam quidem sum experrectus, videoque nonnihil veri, sed quia nondum video satis evidenter, datâ operâ obdormiam, ut hoc ipsum mihi somnia verius evidentiusque repraesentent. Itaque cognosco nihil eorum quae possum imaginationis ope comprehendere, ad hanc quam de me habeo notitiam pertinere, mentemque ab illis diligentissime esse avocandam, ut suam ipsa naturam quàm distinctissime percipiat.

8. Sed quid igitur sum? Res cogitans. Quid est hoc? Nempe dubitans, intelligens, affirmans, negans, volens, nolens, imaginans quoque, & sentiens.

9. Non pauca sanè haec sunt, si cuncta ad me pertineant. Sed quidni pertinerent? Nonne ego ipse sum qui jam dubito ferè de omnibus, qui nonnihil tamen intelligo, qui hoc unum verum esse affirmo, nego caetera, cupio plura nosse, nolo decipi, multa vel invitus imaginor, multa etiam tanquam a sensibus venientia animadverto?

*pour chercher si je ne suis point quelque chose de plus: Ajout

†ne laisse pas d'être certain que: Ajout

7. Ama bunun ötesinde? ¡Daha çoğu olan birşey olup olmadığını görmek için¡* imgelem gücümü kullanacağım; insan bedeni dediğimiz o üyeler toplamı değilim: bu üyeler arasına yayılan ince bir hava da değilim: bir yel, bir ateş, bir buhar, bir soluk değilim, ne de kafamda uydurabileceğim [*fingo*] birşeyim; çünkü tüm bunların birer hiç olduklarını varsaydım. Bu sayıltı kalır: ve gene de⌈birşeyimdir⌉†. Ama belki de salt kendilerini bilmediğim için varolmadıklarını kabul ettiğim bu aynı şeyler gerçekte bildiğim 'ben'-den ayrı olmayan şeyler olamazlar mı? Bundan emin değilim, ve şimdi bunun tartışmasına girmeyeceğim; yalnızca bildiğim şeyler üzerine yargıda bulunabilirim. Varolduğumu biliyor, ve bildiğim bu 'ben'in ne olduğunu araştırıyorum. Ama bütünüyle açıktır ki varoluşumun bilgisi, sağın olarak anlaşıldığında, henüz varoluşlarını bilmediğim şeyler | üzerine bağımlı değildir; dolayısıyla [28|
imgelemimde uydurabileceğim [*effingo*] şeyler üzerine bağımlı değildir. Ve aslında bu *uydurma* sözcüğünün kendisi bana yanılgımı gösterir, çünkü bunu eğer kendimi birşey olarak imgelersem yaparım, çünkü imgelemek cisimsel bir şeyin betisini ya da imgesini tasarlamaktan [*contemplor*] başka birşey değildir. Ama daha şimdiden kesinlikle biliyorum ki varım, ve tüm bu imgeler, ve genel olarak konuşursak, bedenin doğası ile ilişkili tüm şeyler düşlerden başka birşey değildir. Buradan açıkça görüyorum ki "Ne olduğumu daha seçik olarak bilebilmek için imgeleyeceğim" demek, "Şimdi uyanığım ve gerçek olan birşeyi görüyorum; ama henüz onu yeterince açık olarak göremediğim için, amaçlı olarak bir kez daha uyuyacağım, öyle ki düşlerim onu bana daha büyük bir gerçeklik ve açıklık ile sunabilsinler" demekten daha az uygunsuz değildir. Böylece kesinlikle anlıyorum ki imgelem aracılığıyla algılayabildiklerimden hiç biri kendime ilişkin bu bilgime ait değildir, ve eğer anlık kendi doğasını tam bir seçiklikle algılayacaksa en büyük dikkatle o yolda düşünmekten uzak tutulmalıdır.

8. Ama öyleyse neyim? Düşünen bir şey. Bu nedir? Kuşku duyan, anlayan, doğrulayan, yadsıyan, isteyen, istemeyen, imgeleyen ve duyumsayan bir şey.

9. Eğer tüm bunlar doğama aitse, bu hiç kuşkusuz önemsiz birşey olamaz. Ama niçin ait olmasınlar? Ben şimdi hemen hemen herşeyden kuşku duyan, gene de belli şeyleri anlayan, yalnızca birinin doğru olduğunu ileri süren, geri kalanını yadsıyan, daha çoğunu bilmek isteyen, aldatılmayı istemeyen, kimi zaman giderek istencine karşın birçok şeyi imgeleyen, ve duyular aracılığıyla benzer birçoğunu algılayan o aynı varlık değil miyim? Her zaman düş gör-

*Daha çoğu olan birşey olup olmadığını görmek için: Ek

†Lat: birşeyimdir :: Fr: herhangi birşey olduğumdan pekinimdir

[29] sem | ve beni yaratan şey elinden geldiği ölçüde beni aldatsa bile, tüm bunlarda varolmam denli gerçek olan hiçbirşey yok mudur? Aralarında düşüncemden ayırdedilebilecek biri yok mudur? Ya da benden ayrı olduğu söylenebilecek herhangi biri? Çünkü kuşku duyanın, anlayanın, isteyenin ben olduğum kendiliğinden öylesine açıktır ki, burada onu daha öte açıklamak için herhangi birşey eklemenin hiçbir gereği yoktur. Ve hiç kuşkusuz imgeleyen de benden başkası değildir; çünkü gerçi, daha önce varsaydığım gibi, imgelediğim şeylerden hiç biri gerçek olmasa da, buna karşın bu imgeleme gücünün kendisi gerçekten vardır ve düşünmemin bir parçasını oluşturur. Son olarak, ben o duyumsayan, eş deyişle duyu örgenleri yoluyla belli şeyleri algılayan aynı varlığımdır, çünkü gerçekten de ışığı görür, gürültüyü işitir, ısıyı duyumsarım. Ama bunların yanlış oldukları ve düş görmekte olduğum söylenecektir. Ama gene de bana görüyor, işitiyor ve duyumsuyormuşum gibi görünür. Bu yanlış olamaz; aslında bende duyumsama denilen şeydir; ve bu anlamda kullanıldığında duyumsama düşünmeden başka birşey değildir.

10. Bundan böyle ne olduğumu ⌈daha iyi⌉* kavramaya başlıyorum; ama gene de bana öyle görünüyor ki—ve öyle düşünmekten kaçınamıyorum ki—, imgeleri düşüncede oluşturulan ve duyular tarafından araştırılan cisimsel şeyler imgelem altına gelmeyen o bilinmeyen parçamdan çok daha seçik olarak bilinirler; buna karşın, varoluşları açıkça kuşkulu görünen, bilinmeyen ve bana yabancı olan şeyleri gerçek olan ve bilinen şeylerden, dolayısıyla ⌈benim kendimden⌉† daha seçik olarak kavrarım demek oldukça tuhaftır. Ama durumun ne olduğunu açıkça görüyorum: anlığım dolanıp durmayı sever, ve gerçekliğin sınırları içersinde kapalı tutulamaz. ⌈Öyle olsun, ve⌉‡ bir kez daha
[30] onu sınırsızca kendi başına | salalım, öyle ki daha sonra onu ⌊yavaşça ve⌋¶ uygun bir yolda geri çektiğimizde, çok daha kolayca denetlenebilsin.

11. Genellikle en seçik olarak kavrandıkları sanılan ⌊en sıradan şeyleri,⌋§ eş deyişle dokunup gördüğümüz cisimleri irdeleyeceğiz; hiç kuşkusuz genel olarak cisimleri değil—çünkü bu genel algılar çoğunlukla biraz daha karışıktır—, ama tikel olarak bir cismi. Örneğin bu balmumu parçasını alalım; ⌈bal peteğinden⌉¤ yeni gelmiş, ve henüz kapsadığı balın tatlılığını yitirmemiştir; toplandığı çiçeklerin kokusunun birazını korumaktadır; rengi, betisi görü-

Quid est horum, quamvis semper dor|miam, quamvis etiam is qui me creavit, quantum in se est, me deludat, quod non aeque verum sit ac me esse? Quid est quod a meâ cogitatione distinguatur? Quid est quod a me ipso separatum dici possit? Nam quod ego sim qui dubitem, qui intelligam, qui velim, tam manifestum est, ut nihil occurrat per quod evidentius explicetur. Sed verò etiam ego idem sum qui imaginor; nam quamvis fortè, ut supposui, nulla prorsus res imaginata vera sit, vis tamen ipsa imaginandi revera existit, & cogitationis meae partem facit. Idem denique ego sum qui sentio, sive qui res corporeas tanquam per sensus animadverto: videlicet jam lucem video, strepitum audio, calorem sentio. Falsa haec sunt, dormio enim. At certe videre videor, audire, calescere. Hoc falsum esse non potest; hoc est proprie quod in me sentire appellatur; atque hoc praecise sic sumptum nihil aliud est quàm cogitare.

10. Ex quibus equidem ⌈aliquanto melius⌉* incipio nosse quisnam sim; sed adhuc tamen videtur, nec possum abstinere quin putem, res corporeas, quarum imagines cogitatione formantur, & quas ipsi sensus explorant, multo distinctius agnosci quàm istud nescio quid meî, quod sub imaginationem non venit: quanquam profecto sit mirum, res quas animadverto esse dubias, ignotas, a me alienas, distinctius quàm quod verum est, quod cognitum, ⌈quàm denique me ipsum⌉†, a me comprehendi. Sed video quid sit: gaudet aberrare mens mea, necdum se patitur intra veritatis limites cohiberi. ⌈Esto igitur, &⌉‡ adhuc semel laxissimas habe|nas ei permittamus, ut, illis paulo post¶ opportune reductis, facilius se regi patiatur.

11. Consideremus res ⌈illas⌉§, quae vulgo putantur omnium distinctissime comprehendi: corpora scilicet, quae tangimus, quae videmus; non quidem corpora in communi, generales enim istae perceptiones aliquantò magis confusae esse solent, sed unum in particulari. Sumamus, exempli causâ, hanc ceram: nuperrime ⌈ex favis⌉¤ fuit educta; nondum amisit omnem saporem sui mellis; nonnihil retinet odoris florum

*Lat: daha iyi :: Fr: önceden olduğundan daha aydınlık ve daha seçik
†Lat: benim kendimden :: Fr: asıl doğama ait olan şeylerden
‡Öyle olsun, ve: Eksik
¶yavaşça ve : Ek
§Fr: en sıradan şeyleri :: Lat: şeyleri
¤Lat: bal peteğinden :: Fr: arı kovanından

*aliquanto melius :: avec un peu plus de lumière et de distinction que ci-devant
†quàm denique me ipsum :: et qui appartiennent à ma propre nature
‡Esto igitur, &: Non traduit
¶doucement et: Ajout
§illas :: les plus communes
¤ex favis :: de la ruche

ex quibus collecta est; ejus color, figura, magnitudo, manifesta sunt; dura est, frigida est, ⌜facile⌝* tangitur, ac, si ⌜articulo⌝† feries, emittet sonum; omnia denique illi adsunt quae requiri videntur, ut corpus aliquod possit quàm distinctissime cognosci. Sed ecce, dum loquor, igni admovetur: saporis reliquiae purgantur, odor expirat, color mutatur, figura tollitur, crescit magnitudo, fit liquida, fit calida, vix tangi potest, nec jam, si pulses, emittet sonum. Remanetne adhuc eadem cera? Remanere fatendum est; nemo ⌜negat⌝‡, nemo aliter putat. Quid erat igitur in eâ quod tam distincte comprehendebatur? Certe nihil eorum quae sensibus attingebam; nam quaecunque sub gustum, vel odoratum, vel visum, vel tactum, vel auditum venibant, mutata jam sunt: remanet cera.

12. Fortassis illud erat quod nunc cogito: nempe ceram ipsam non quidem fuisse istam dulcedinem mellis, nec florum fragrantiam, nec istam albedinem, nec figuram, nec sonum, sed corpus quod mihi apparebat paulo ante modis istis conspicuum, nunc diversis. Quid est autem hoc praecise quod sic imaginor? Attenda|mus, & remotis iis quae ad ceram non pertinent, videamus quid supersit: nempe nihil aliud quàm extensum quid, flexibile, mutabile. Quid verò est hoc flexibile, mutabile? An quod imaginor, hanc ceram ex figurâ rotundâ in quadratam, vel ex hac in triangularem verti posse? Nullo modo; nam innumerabilium ejusmodi mutationum capacem eam esse comprehendo, nec possum tamen innumerabiles imaginando percurrere; nec igitur comprehensio haec ab imaginandi facultate perficitur. Quid extensum? Numquid etiam ipsa ejus extensio est ignota? Nam in cerâ liquescente fit major, major in ferventi, majorque rursus, si calor augeatur; nec ⌜recte⌝¶ judicarem quid sit cera, nisi putarem hanc etiam plures secundùm extensionem varietates admittere, quàm fuerint unquam imaginando complexus. Superest igitur ut concedam, me nequidem imaginari quid sit haec cera, sed solâ mente percipere; dico hanc in particulari, de cerâ enim in communi clarius est. Quaenam verò est haec cera, quae non nisi mente percipitur? Nempe eadem quam video, quam tango, quam imaginor, eadem denique quam ab initio esse

nürdedir; serttir, soğuktur, ⌜kolayca⌝* ele alınabilir, ⌜ve parmakla⌝† vurulduğunda bir ses çıkarır; kısaca, onda bir cismi seçik olarak tanımak için gerekli herşey bulunur. Ama şimdi konuşurken onu ateşe yaklaştırıyorum, tattan geri kalanı uçup gider, kokusu yiter, rengi değişir, betisi yokolur, büyüklüğü artar, sıvılaşır, ısınır, güçlükle dokunulabilir olur, ve vurulduğu zaman ses çıkarmaz. Bu değişimden sonra aynı balmumu kalır mı? Kaldığı kabul edilmelidir; hiç kimse ⌜bunu yadsımaz⌝‡; hiç kimse başka türlü yargıda bulunmaz. O zaman bu balmumu parçasında öyle seçik olarak bildiğim neydi? Hiç kuşkusuz bana duyular yoluyla ulaşan birşey değil, çünkü tat, koku, görme, dokunma ve işitme altına düşen tüm bu şeyler değişmişken, gene de aynı balmumu kalmıştır.

12. Belki de düşündüğüm gibiydi ve balmumunun kendisi o bal tatlılığı değildi, ne de o çiçeklerin kokusu, o tikel beyazlık ya da beti ya da ses değil, ama yalnızca biraz önce duyularıma bu kipler altında ve şimdi başkaları altında görünen bir cisimdi. Ama, sağın olarak konuşursak, bu yolda imgelediğim nedir? Bunu | dikkatle irdeleyelim, ve [31] balmumuna ait olmayan herşeyi uzaklaştırarak geriye neyin kaldığını görelim; bu hiç kuşkusuz esnek ve değişebilir olan uzamlı bir şeyden başkası değildir. Ama esnek ve değişebilir ne demektir? Bu imgelemimde balmumu parçasının yuvarlak bir betiden bir kareye ve bir kareden bir üçgene geçebilmesi demek değil midir? Kesinlikle hayır, çünkü benim kavrayışıma göre sonsuz bir sayıda benzer değişime yeteneklidir; ama gene de imgelemim bu sayılamaz çokluğu kucaklayamaz, ve bu kavrayış öyleyse imgelem yetim yoluyla tam olarak saptanamaz. Uzam nedir? Sakın uzam da bilinmeyen birşey olmasın? Çünkü balmumu eriyince uzam büyür, ve kaynatıldığında daha da büyür, ve ısı arttıkça büyümesi artar; dolayısıyla irdelediğimiz bu parçanın uzam açısından imgelemiş olduğumdan da çok değişikliği kabul ettiğini düşünmemişsem, balmumunun ne olduğu konusunda ⌜doğru⌝¶ bir yargıda bulunmamış olurum. O zaman kabul etmemiz gerek ki bu balmumu parçasının ne olduğunu imgelemem bile söz konusu değildir, ve onu algılayan yalnızca anlığımdır; bu *tikel* balmumu parçası diyorum, çünkü *genelde* balmumu durumunda bu çok daha açıktır. Ama anlık yoluyla olmanın dışında algılanamayan bu balmumu parçası nedir? Hiç kuşkusuz gördüğüm, dokunduğum, imgelediğim ile aynıdır; genel olarak, her zaman başlangıçtan bu yana olduğuna inandığım şeydir. Ama özellikle belir-

*facile: Non traduit
†articulo: Non traduit
‡negat :: n'en doute
¶nec recte :: ne [...] pas clairement et selon la verité

*kolayca: Eksik
†ve parmakla : Eksik
‡Lat: bunu yadsımaz :: Fr: bundan kuşku duyamaz
¶Lat: doğru :: Fr: duru ve gerçekliğe göre

tilmesi gereken şey algısının ⌊ya da daha doğrusu algılanmasını sağlayan eylemin⌋* ne bir görme, ne de bir dokunma ya da imgeleme edimi olmadığıdır; ve hiçbir zaman böyle olmamış olabilir, üstelik daha önce böyle görünebilmiş olsa bile; ama yalnızca anlığın bir gözleyişidir ki, dikkatimin onu oluşturan öğelere az ya da çok yönelik olmasına göre, daha önce olduğu gibi eksik ya da karışık, ya da şimdi olduğu gibi açık ve seçik olabilir.

13. Gene de bu arada anlığımın ⌊zayıflığını ve⌋† yanılgılara düşme yatkınlığını gördüğüm zaman gerçekten hayrete düşe-
[32] rim; çünkü tüm bunları hiç konuşmaksızın | sessizce düşünüyor olmama karşın, sözcüklerin kendileri beni engeller ve dilin kendisi tarafından neredeyse aldatılırım. Çünkü eğer önümüzde bulunuyorsa [*adsido*] aynı balmumunu gördüğümüzü söyleriz; ama yalnızca ⌈bir⌉‡ renginin ya da betisinin olması olgusundan bulunuyor olduğu yargısını çıkarmayız. Bundan balmumu yalnızca anlığın gözlemi yoluyla değil, ama gözün görmesi yoluyla bilinir yargısını çıkarabilirdim; yine böyle, raslantısal olarak bir pencereden bakıyor ve gözüme sokaktan geçen insanlar çarpıyor olabilir; ve alışkanlıkla, tam olarak balmumu durumunda olduğu gibi, onları gördüğümü söylerim. Gene de ⌊pencereden⌋¶ ⌈otomatları⌉§ örtebileçek şapkalardan ve paltolardan başka ne görürüm? Ama ⌊doğru olarak⌋¤ onların insanlar oldukları yargısında bulunurum. Ve benzer olarak gözlerimle gördüğüme inandığımı yalnızca anlığımda bulunan yargı yetisi yoluyla kavrarım.

14. Amacı bilgisini halksalın üstüne yükseltmek olan bir insan sıradan insanların konuşma biçimlerinden kuşku zeminleri yaratmaya utanmalıdır. Dolayısıyla bunu atlıyor ve balmumunu onu ilk kez algıladığım ve ⌈bir dışsal duyunun kendisi⌉* aracılığıyla ya da en azından sağ duyu [*sensus communis*] denilen şey, eş deyişle imgelem gücü yoluyla bildiğim sanısında olduğum zaman mı daha tam bir açıklıkla anladığımı, yoksa şimdi ne olduğunu ve hangi yolda bilinebileceğini dikkatle araştırdıktan sonra mı bunun böyle olduğunu irdelemeye geçiyoruz. Hiç kuşkusuz bu konuda kuşku duymak yersiz olacaktır; çünkü ilk algıda seçik olan neydi? Onda herhangi bir hayvan tarafından bile algılanmayacak birşey var mıydı? Ama balmumunu dışsal biçimlerinden ayırdettiğim ve bir bakıma giysileri soyulmuş gibi bütünüyle çıplak olarak gördüğüm zaman, açıktır ki henüz yargımda belli bir yanılgı

arbitrabar. Atqui, quod notandum est, ejus perceptio* non visio, non tactio, non imaginatio est, nec unquam fuit, quamvis prius ita videretur, sed solius mentis inspectio, quae vel imperfecta esse potest & confusa, ut prius erat, vel clara & distincta, ut nunc est, prout minus vel magis ad illa ex quibus constat attendo.

13. Miror verò interim quàm† prona sit mea mens in errores; nam quamvis haec apud me tacitus & sine | voce considerem, haereo tamen in verbis ipsis, & fere decipior ab ipso usu loquendi. Dicimus enim nos videre ceram ipsammet, si adsit, non ⌈ex colore vel⌉‡ figurâ eam adesse judicare. Unde concluderem statim: ceram ergo visione oculi, non solius mentis inspectione, cognosci; nisi jam forte respexissem ex fenestrâ homines in plateâ transeuntes, quos etiam ipsos non minus usitate quàm ceram dico me videre. Quid autem video¶ praeter pileos & vestes, sub quibus latere possent ⌈automata⌉§? Sed judico¤ homines esse. Atque ita id quod putabam me videre oculis, solâ judicandi facultate, quae in mente meâ est, comprehendo.

14. Sed pudeat supra vulgus sapere cupientem, ex formis loquendi quas vulgus invenit dubitationem quaesivisse; pergamusque deinceps, attendendo utrùm ego perfectius evidentiusque percipiebam quid esset cera, cùm primùm aspexi, credidique me illam ⌈ipso sensu externo⌉*, vel saltem sensu communi, ut vocant, id est potentiâ imaginatrice, cognoscere? an verò potiùs nunc, postquam diligentiùs investigavi tum quid ea sit, tum quomodo cognoscatur? Certe hac de re dubitare esset ineptum; nam quid fuit in primâ perceptione distinctum? Quid quod non a quovis animali haberi posse videretur? At verò cùm ceram ab externis formis distinguo, & tanquam vestibus detractis nudam considero, sic illam

*ya da daha doğrusu algılanmasını sağlayan eylemin: Ek
†zayıflığını ve: Ek
‡Lat: bir:: Fr: aynı
¶pencereden: Ek
§Lat: otomatları :: Fr: hortlakları ya da yaylar yoluyla devinen yapay insanları
¤doğru olarak: Ek
*Lat: bir dışsal duyunun kendisi :: Fr: dışsal duyular

*ou bien l'action par laquelle on l'aperçoit: Ajout
†a de faiblesse, et: Ajout
‡ex colore vel :: de ce qu'elle a même couleur et même
¶de cette fenêtre: Ajout
§automata :: des spectres ou des hommes feints qui ne se remuent que par ressorts
¤de vrais: Ajout
*ipso sensu externo :: [par le moyen] des sens extérieurs

revera, quamvis adhuc error in judicio meo esse possit, non possum tamen sine humanâ mente percipere. |

15. Quid autem dicam de hac ipsâ mente, sive de me ipso? Nihildum enim aliud admitto in me esse praeter mentem. Quid, inquam, ego qui hanc ceram videor tam distincte percipere? Nunquid me ipsum non tantùm multo verius, multo certius, sed etiam multo distinctius evidentiusque, cognosco. Nam, si judico ceram existere, ex eo quòd hanc videam, certe multo evidentius efficitur me ipsum etiam existere, ex eo ipso quod hanc videam. Fieri enim potest ut hoc quod video non vere sit cera; fieri potest ut ne quidem oculos habeam, quibus quidquam videatur; sed fieri plane non potest, cùm videam, sive (quod jam non distinguo) cùm cogitem me videre, ut ego ipse cogitans non aliquid sim. Simili ratione, si judico ceram esse, ex eo quod hanc tangam, idem rursus efficietur, videlicet me esse. Si ex eo quod imaginer, vel quòvis aliâ ex causâ, idem plane. Sed & hoc ipsum quod de ceră animadverto, ad reliqua omnia, quae sunt extra me posita, licet applicare. Porro autem, si magis distincta visa sit cerae perceptio, postquam mihi, non ex solo visu vel tactu, sed pluribus ex causis innotuit, quanto distinctiùs me ipsum a me nunc cognosci fatendum est, quandoquidem nullae rationes vel ad cerae, vel ad cujuspiam alterius corporis perceptionem possint juvare, quin eaedem omnes mentis meae naturam melius probent! Sed & alia insuper tam multa sunt in ipsâ mente, ex quibus ⌈ejus⌉* notitia distinctior reddi potest, ut ea, quae ex corpore ad illam emanant, vix numeranda videantur.

16. Atque ecce tandem sponte sum reversus eò quò | volebam; nam cùm mihi nunc notum sit ipsamet corpora, non proprie a sensibus, vel ab imaginandi facultate, sed a solo intellectu percipi, nec ex eo percipi quòd tangantur aut videantur, sed tantùm ex eo quòd intelligantur aperte cognosco nihil facilius aut evidentius meâ mente posse a me percipi. Sed quia tam cito deponi veteris opinionis consuetudo non potest, placet hîc consistere, ut altius haec nova cognitio memoriae meae diuturnitate meditationis infigatur.

bulunabilse de, bir insan anlığı olmaksızın onu böyle algılayamazdım. | [33]

15. Ama bu anlığın kendisi üzerine, kendim üzerine ne diyeceğim? Buraya dek kendimde anlığın dışında hiçbirşeyi kabul etmedim. Niçin? Bu balmumunu böylesine seçik olarak algılıyor görünen benim kendimi bilmem gerekmez mi? Üstelik yalnızca daha büyük bir gerçeklik ve pekinlik ile değil, ama daha büyük bir seçiklik ve açıklık ile? Çünkü eğer balmumunun onu gördüğüm için varolduğu yargısında bulunursam, hiç kuşkusuz onu görmem olgusundan benim kendimin varolduğu olgusu çok daha pekin olarak doğar. Çünkü olabilir ki gördüğüm gerçekte balmumu değildir; ve yine olabilir ki herhangi birşeyi görecek gözlerim bile yoktur; ama görürken, ya da (artık ayrımı dikkate almadığıma göre) gördüğümü düşünürken, düşünen benim kendimin birşey olmamam söz konusu değildir. Böylece eğer ona dokunmam olgusundan balmumu vardır yargısında bulunursam, bundan da aynı şey, eş deyişle varolduğum sonucu çıkacaktır. Ve eğer imgelemim ya da ne olursa olsun başka bir neden beni balmumunun varolduğuna inandırıyorsa, yine aynı şey geçerlidir. Burada balmumuna ilişkin olarak belirttiklerim bana dışsal olan tüm şeylere uygulanabilir. Ve dahası, eğer balmumunun algısı yalnızca görme ya da dokunmadan sonra değil, ama başka birçok nedenin onu bana bütünüyle belirtik kılmasından sonra bana daha açık ve daha seçik görünmüşse, o zaman hiç kuşkusuz kendimi çok daha büyük bir seçiklik ile bildiğimi kabul etmem gerekir, çünkü balmumunu ya da başka herhangi bir cismi algılamama yardım eden tüm nedenler anlığımın doğasını daha da iyi gösterirler! Ama anlığın kendisinde ⌈onun doğasının⌉* bilgisini durulaştırmaya katkıda bulunabilecek öyle çok şey vardır ki, az önce sözü edilenler gibi cismin kendisinden kaynaklananlar dikkate alınmaya bile pek değmezler.

16. Ve işte sonunda istediğim noktaya bütünüyle kendiliğinden | geldim; şimdi biliyorum ki cisimler bile, eğer [34] sözcüğün sağın anlamıyla konuşursak, duyular tarafından ya da imgelem yetisi tarafından değil ama yalnızca anlak tarafından algılanırlar; ve görülmeleri ya da dokunulmaları değil ama yalnızca anlaşılmaları yoluyla bilindikleri için, açıkça bilirim ki benim için algılanması anlığımdan daha kolay ya da daha açık başka hiçbirşey yoktur. Ama çok uzun bir süredir alışılmış olan bir görüşten çarçabuk kurtulmak güç olduğu için, bu noktada durup bu meditasyon üzerinde biraz daha oyalanarak yeni bilgiyi belleğime daha sağlam yerleştirmek doğru olacaktır.

*ejus :: de sa nature

*Fr: onun doğasının :: Lat: onun

MEDİTASYON III

Tanrının Varoluşu Üzerine

1. ŞİMDİ gözlerimi kapayacak, kulaklarımı tıkayacak, tüm duyularımı geri çekecek, giderek düşüncemden cisimsel şeylerin tüm imgelerini bile sileceğim; ya da, bunu yapmak pek olanaklı olamayacağı için, hiç olmazsa onları boş ve yanlış sayacağım; ve böylece salt kendimle söyleşi içinde doğamı yakından irdeleyerek adım adım kendimin daha iyi bir bilgisine ve kendimle daha yakın bir tanışıklığa ulaşmaya çabalayacağım. Ben düşünen bir şeyim; eş deyişle, kuşku duyan, doğrulayan, yadsıyan, birkaç şeyi anlayan, birçok şeyi bilmeyen, ⌊seven, nefret eden,⌋* isteyen ve istemeyen, ayrıca imgeleyen ve duyumsayan bir şey; çünkü, daha önce belirttiğim gibi, duyumsadığım ve imgelediğim şeyler belki de benim dışımda ⌊ve kendilerinde⌋† birer hiç olsalar da,
[35] gene de duyumlar ve imgelemler | dediğim bu düşünce kiplerinin, yalnızca düşünce kipleri olmaları ölçüsünde, bende oldukları pekindir.

2. Bu birkaç sözde gerçekten bildiklerimin tümünü, ya da en azından şimdiye dek bildiğimi ayrımsadıklarımın tümünü toparlamış oldum. Şimdi, bilgimi daha öte genişletebilmek için, çevremi dikkatle inceleyecek ve kendimde şimdiye dek gözlememiş olduğum ⌈başkalarını⌉‡ bulup bulamayacağıma bakacağım. Düşünen bir şey olduğumdan pekinim. Ama o zaman benzer olarak bana bir şey konusunda pekinlik vermek için gerekli olanı da bilmez miyim? Hiç kuşkusuz bu ilk bilgide ⌈doğruladığımın⌉¶ açık ve seçik algısından başka birşey yoktur; ki aslında eğer böyle açık ve seçik olarak algıladığım herhangi birşey bir kez yanlış çıkacak olursa, açıktır ki bana şeyin gerçekliği konusunda pekinlik vermek için yeterli olmayacaktır; ve buna göre bana öyle görünüyor ki bütünüyle açık ve seçik olarak algıladığım herşeyin gerçek olduğunu şimdiden bir genel kural olarak bildirebilirim.

*seven, nefret eden,: Ek
†ve kendilerinde: Ek
‡Lat: başkalarını :: Fr: başka bilgiler
¶Lat: doğruladığımın :: Fr: bildiğimin

Meditatio Tertia

De Deo, quòd existat

1. Claudam nunc oculos, aures obturabo, avocabo omnes sensus, imagines etiam rerum corporalium omnes vel ex cogitatione meâ delebo, vel certe, quia hoc fieri vix potest, illas ut inanes & falsas nihili pendam, meque solum alloquendo & penitius inspiciendo, meipsum paulatim mihi magis notum & familiarem reddere conabor. Ego sum res cogitans, id est dubitans, affirmans, negans, pauca intelligens, multa ignorans,* volens, nolens, imaginans etiam & sentiens; ut enim ante animadverti, quamvis illa quae sentio vel imaginor extra me† fortasse nihil sint, illos tamen cogitandi modos, quos sensus & imaginationes | appello, quatenus cogitandi quidam modi tantùm sunt, in me esse sum certus.

2. Atque his paucis omnia recensui quae vere scio, vel saltem quae me scire hactenus animadverti. Nunc circumspiciam diligentiùs an forte adhuc apud me ⌈alia⌉‡ sint ad quae nondum respexi. Sum certus me esse rem cogitantem. Nunquid ergo etiam scio quid requiratur ut de aliquâ re sim certus? Nempe in hac primâ cognitione nihil aliud est, quàm clara quaedam & distincta perceptio ejus quod ⌈affirmo⌉¶; quae sane non sufficeret ad me certum de rei veritate reddendum, si posset unquam contingere, ut aliquid, quod ita clare & distincte perciperem, falsum esset; ac proinde jam videor pro regulâ generali posse statuere, illud omne esse verum, quod valde clare & distincte percipio.

*qui aime, qui hait,: Ajout
†et en elles-mêmes: Ajout
‡alia :: d'autres connaissances
¶affirmo :: je connais

3. Verumtamen multa prius ut omnino certa & manifesta admisi, quae tamen postea dubia esse deprehendi. Qualia ergo ista fuere? Nempe terra, coelum, sydera & caetera omnia quae sensibus usurpabam. Quid autem ⌈de illis clare percipiebam⌉*? Nempe ipsas talium rerum ideas, sive cogitationes, menti meae obversari. Sed ne nunc quidem illas ideas in me esse inficior. Aliud autem quiddam erat quod affirmabam, quodque etiam ob consuetudinem credendi† clare me percipere arbitrabar, quod tamen revera non percipiebam: nempe res quasdam extra me esse, a quibus ideae istae procedebant, & quibus omnino similes erant. Atque hoc erat, in quo vel fallebar, vel certe, si verum judicabam, ⌈id non ex vi meae perceptionis contingebat⌉‡.

4. Quid verò? Cùm circa res Arithmeticas vel Geome|tricas aliquid valde simplex & facile considerabam, ut quòd duo & tria simul juncta sint quinque, vel similia, nunquid saltem illa satis perspicue intuebar, ut vera esse affirmarem? Equidem non aliam ob causam de iis dubitandum esse postea judicavi, quàm quia veniebat in mentem forte aliquem Deum talem mihi naturam indere potuisse, ut etiam circa illa deciperer, quae manifestissima viderentur. Sed quoties haec praeconcepta de summâ Dei potentiâ opinio mihi occurrit, non possum non fateri, siquidem velit, facile illi esse efficere ut errem, etiam in iis quae me puto mentis oculis quàm evidentissime intueri. Quoties verò ad ipsas res, quas valde clare percipere arbitror, me converto, tam plane ab illis persuadeor, ut sponte erumpam in has voces: fallat me quisquis potest, nunquam tamen efficiet ut nihil sim, quandiu me aliquid esse cogitabo; vel ut aliquando verum sit me nunquam fuisse, cùm jam verum sit me esse; vel forte etiam ut duo & tria simul juncta plura vel pauciora sint quàm quinque, vel similia, ⌈in quibus scilicet repugnantiam agnosco manifestam⌉¶. Et certe cùm ⌈nullam occasionem⌉§ habeam existimandi aliquem Deum esse decep-

3. Gene de daha önce sonradan kuşkulu olduklarını bulduğum pekçok şeyi bütünüyle pekin ve belirgin olarak kabul etmişimdir. Öyleyse bunlar nelerdi? Yeryüzü, gökyüzü, yıldızlar, ve duyular aracılığıyla ayrımsadığım tüm şeyler. Ama onlarda böyle ⌈açık olarak algıladığım⌉* neydi? Hiç kuşkusuz bu şeylerin idealarının ya da düşüncelerinin [*ideas, sive cogitationes*] anlığıma sunulmuş olmasından başka birşey değil. Bu ideaların bende olduklarını şimdi bile yadsımıyorum. Ama doğruladığım bir başka şey daha vardı ki, gerçekte onu hiç algılamamış olmama karşın ona inanma alışkanlığımdan ötürü onu ⌊çok⌋† açık olarak algıladığımı sanmıştım; yani, dışımda şeylerin olduğu, bu ideaların onlardan geldiği ve bütünüyle onlara benzer oldukları. Ve tam bunda yanılıyordum, ya da, herşeye karşın yargım doğru çıkmışsa, ⌈yargımın doğruluğunun nedeni olacak hiçbir bilgim yoktu⌉‡.

4. Ama aritmetik ya da geometri alanında örneğin | iki [36]
artı üçün birarada beş etmelerini ya da bu türden çok yalın ve kolay birşeyi irdelediğim zaman, bunları doğru olduklarını ileri sürecek denli açık olarak görmüyor muydum? Aslında, eğer daha sonra böyle şeylerden kuşku duyulabileceği yargısında bulunduysam, bunun biricik nedeni bir Tanrının bana belki de en açık görünen sorunlar açısından bile aldatılabileceğim gibi bir doğa vermiş olabileceğini düşünmemdi. Ama ne zaman bir Tanrının o en yüksek gücüne ilişkin bu ön tasarım aklıma gelecek olsa, eğer dilerse anlığımın gözleri ile en açık sezgilerini edindiğimi sandığım şeylerde bile yanılgıya düşmemi sağlamanın onun için kolay olduğunu kabul etmek zorunda kalırım. Ve öte yandan ne zaman dikkatimi çok açık olarak algıladığıma inandığım şeylere yöneltecek olsam, gerçekliklerine öylesine inandırılırım ki, doğallıkla ağzımdan şöyle sözlerin çıkmasının önüne geçemem: Beni kim aldatacak olursa olsun, hiçbir zaman birşey olduğumu düşündüğüm sürece yok olmamı sağlayamaz; ya da, şimdi varolduğum doğru olduğu için, bir gün hiç varolmamış olmamın, ya da, iki artı üçün birarada beşten az ya da çok olmasının ya da ⌈açıkça çelişki içerdiklerini bildiğim⌉¶ bunlara benzer şeylerin doğru olmasını sağlayamaz. Ve hiç kuşkusuz beni aldatıcı bir Tanrının olduğuna inandıracak ⌈bir neden⌉§ olmadığı için, ve henüz bir

*de illis clare percipiebam :: que je concevais clairement et distinctement en elles

†très: Ajout

‡id non ex vi meae perceptionis contingebat :: ce n'etait aucune connaissance que j'eusse qui fût cause de la vérité de mon jugement

¶in quibus scilicet repugnantiam agnosco manifestam :: que je vois clairement ne pouvoir être d'autre façon que je les conçois

§nullam occasionem :: aucune raison

*Lat: açık olarak algıladığım :: Fr: [onlarda] açık ve seçik olarak kavradığım

†çok: Ek

‡Fr: yargımın doğruluğunun nedeni olacak hiçbir bilgim yoktu :: Lat: bu algımın gücünden ötürü olmuş değildi

¶Lat: açıkça çelişki içerdiklerini bildiğim :: Fr: onları kavradığım gibi olmaktan başka türlü olamayacaklarını açıkça gördüğüm

§Fr: bir neden :: Lat: hiçbir vesile

Tanrının ⌜olup olmadığını bile kesinlikle bilmediğim⌝* için, salt bu görüş üzerine dayanan kuşkunun zemini çok zayıf, ve deyim yerindeyse metafizikseldir. Ama onu bütünüyle giderebilmek için, fırsat kendini gösterir göstermez bir Tanrının olup olmadığını araştırmam gerekir; ve eğer varsa, aldatıcı olup olamayacağını da araştırmam gerekir; çünkü bunlar bilinmedikçe herhangi birşeyden pekin olabileceğimi sanmıyorum.

5. Ama şimdi anlığımda ilk bulduğum kavramlardan [*notio*] adım adım daha sonra bulabileceklerime geçmekten oluşan,† düzenin gerektirdiği gibi tüm düşüncelerimi | belli
[37] türlere bölmem ve sözcüğün asıl anlamında hangisinde gerçeklik ya da yanlışlığın bulunacağını araştırmam gerekir. Düşüncelerimden kimileri bir bakıma şeylerin imgeleridir, ve yalnızca bunlara *idea* adı doğru olarak uyar; örneğin bir insanı, bir canavarı, göğü, bir meleği, ya da Tanrıyı düşündüğüm zaman.[1] Ama başka düşüncelerin daha başka biçimleri olabilir; örneğin isterken, korkarken, doğrular ya da yadsırken, gerçi her zaman ⌜düşüncelerimin⌝‡ nesnesi olarak birşeyi ayrımsıyor olsam da, ⌜aynı zamanda düşüncemde o şeyin salt bir imgesinden daha çoğu olan başka birşey görürüm;⌝¶ ve bu tür düşüncelerden kimilerine isteme edimleri ya da duygular, başkalarına ise yargılar denir.

6. Şimdi idealara gelince, onları başka birşey ile ilişkilendirmeksizin yalnızca kendilerinde görürsek, sözcüğün gerçek anlamında yanlış olamazlar; çünkü imgelediğim ister bir keçi isterse bir canavar olsun, birini imgelemem ötekini imgelememden daha az doğru değildir. Ne de genel olarak istenç ve duygular durumunda yanlışlıktan korkmak gerekir; çünkü kötü şeyleri ya da üstelik hiç olmayan şeyleri bile isteyebilmeme karşın, gene de onları istediğim doğrudur. Böylece geriye yalnızca kendimi aldatmama konusunda en büyük dikkatle oluşturmam gereken yargılar kalır. Ama onlarda karşılaşılabilecek başlıca ve en sık yanılgı bende olan ideaların dışımdaki şeylere benzer ya da uygun oldukları yargısında bulunmamdan oluşur; çünkü, hiç kuşku olmaksızın, eğer ideaları başka herhangi birşey ile ilişkilendirmeksizin yalnızca düşüncelerimin belli kipleri [*cogitationis meae quosdam modos*] olarak görseydim, bana yanılgı için herhangi bir gereç veremezlerdi.

torem, nec quidem adhuc ⌜satis sciam utrùm sit⌝* aliquis Deus, valde tenuis & ut ita loquar, Metaphysica dubitandi ratio est, quae tantùm ex eâ opinione dependet. Ut autem etiam illa tollatur, quamprimum occurret occasio, examinare debeo an sit Deus, &, si sit, an possit esse deceptor; hac enim re ignoratâ, non videor de ullâ aliâ plane certus esse unquam posse.

5. Nunc autem ordo† videtur exigere, ut prius omnes | meas cogitationes in certa genera distribuam, & in quibusnam ex illis veritas aut falsitas proprie consistat, inquiram. Quaedam ex his tanquam rerum imagines sunt, quibus solis proprie convenit ideae nomen: ut cùm hominem, vel Chimaeram, vel Coelum, vel Angelum, vel Deum cogito. Aliae verò alias quasdam praeterea formas habent: ut, cùm volo, cùm timeo, cùm affirmo, cùm nego, semper quidem aliquam rem ut subjectum meae ⌜cogitationis⌝‡ apprehendo, sed ⌜aliquid etiam amplius quàm istius rei similitudinem cogitatione complector⌝¶; & ex his aliae voluntates, sive affectus, aliae autem judicia appellantur.

6. Jam quod ad ideas attinet, si solae in se spectentur, nec ad aliud quid illas referam, falsae proprie esse non possunt; nam sive capram, sive chimaeram imaginer, non minus verum est me unam imaginari quàm alteram. Nulla etiam in ipsâ voluntate, vel affectibus, falsitas est timenda; nam, quamvis prava, quamvis etiam ea quae nusquam sunt, possim optare, non tamen ideo non verum est illa me optare. Ac proinde sola supersunt judicia, in quibus mihi cavendum est ne fallar. Praecipuus autem error & frequentissimus qui possit in illis reperiri, consistit in eo quòd ideas, quae in me sunt, judicem rebus quibusdam extra me positis similes esse sive conformes; nam profecto, si tantùm ideas ipsas ut cogitationis meae quosdam modos considerarem, nec ad quidquam aliud referrem, vix mihi ullam errandi materiam dare possent.

*Lat: olup olmadığını bile kesinlikle bilmediğim :: Fr: varolduğunu tanıtlayacak [nedenleri bile] irdelemediğim

†anlığımda ilk bulduğum kavramlardan adım adım daha sonra bulabileceklerime geçmekten oluşan: Ek

‡düşüncelerimin :: anlığımın eyleminin

¶Lat: aynı zamanda düşüncemde o şeyin salt bir imgesinden daha çoğu olan başka birşey görürüm; :: Fr: bu eylem yoluyla o şeye ilişkin ideama başka birşey daha eklerim;

[1][Fransızca çeviride tümcenin ikinci yarısında "*cogito*" yerine kullanılan sözcük "*représenter*"dir: "*comme lorsque je me* représente *un homme, ou une chimère, ou le ciel, ou un ange, ou Dieu même.*"]

*satis sciam utrùm sit :: je n'aie pas [encore] considéré celles qui prouvent qu'il y a

†qui est de passer par degrés des notions que je trouverai les premières en mon esprit à celles que j'y pourrai trouver après. Ajout

‡meae cogitationis :: de l'action de mon esprit

¶aliquid etiam amplius quàm istius rei similitudinem cogitatione complector :: j'ajoute aussi quelque autre chose par cette action à l'idée que j'ai de cette chose-là

7. Ex his autem ideis aliae innatae, aliae* adventitiae, |aliae a me ipso factae mihi videntur: nam quòd intelligam ⌜quid sit res, quid sit veritas, quid sit cogitatio⌝†, haec non aliunde habere videor quàm ab ipsâmet meâ naturâ; quòd autem nunc strepitum audiam, solem videam, ignem sentiam, a rebus quibusdam extra me positis procedere hactenus judicavi; ac denique Syrenes, Hippogryphes, & similia, ⌜a me ipso finguntur⌝‡. Vel forte etiam omnes esse adventitias possum putare, vel omnes innatas, vel omnes factas: nondum enim veram illarum originem clare perspexi.

8. Sed hîc praecipue de iis est quaerendum, quas tanquam a rebus extra me existentibus desumptas considero, quaenam me moveat ratio ut illas istis rebus similes esse existimem. Nempe ita videor doctus a naturâ. Et praeterea experior illas non a meâ voluntate nec proinde a me ipso pendere; saepe enim vel invito obversantur: ut jam, sive velim, sive nolim, sentio calorem, & ideo puto sensum illum, sive ideam caloris, a re a me diversâ, nempe ab ignis cui assideo calore, mihi advenire. Nihilque magis obvium est, quàm ut judicem istam rem suam similitudinem potius quàm aliud quid in me immittere.

9. Quae rationes, an satis firmae sint, jam videbo. Cùm hîc dico me ita doctum esse a naturâ, intelligo tantùm spontaneo quodam impetu me ferri ad hoc credendum, non lumine aliquo naturali mihi ostendi esse verum. Quae duo multum discrepant; nam quaecumque lumine naturali mihi ostenduntur, ut quòd ex eo quòd dubitem, sequatur me esse, & similia, nullo modo dubia esse possunt, quia nulla alia facultas esse potest, cui aeque fidam ac lumini isti, quaeque illa | non vera esse possit docere; sed quantum ad ⌜impetus naturales,⌝¶ jam saepe olim judicavi me ab illis in deteriorem partem fuisse impulsum, cùm ⌜de bono eligendo ageretur,⌝§ nec

7. Ama bu idealar arasında bana kimileri doğuştan, kimileri yabancı ve* raslantısal, | ve başkaları ise benim tarafın- [38]
dan türetilmiş görünür; çünkü ⌜bir şey olanı, bir gerçeklik olanı ya da bir düşünce olanı⌝† anladığım zaman, bu bana yalnızca kendi doğamdan geliyor gibi görünür; ama eğer şimdi bir ses işitiyor, güneşi görüyor ya da sıcaklığı duyuyorsam, şimdiye dek bu duyumların benim dışımda varolan belli şeylerden geldiği yargısında bulunmuşumdur; ve son olarak bana öyle görünüyor ki, sirenler, hipogrifler[1] ve ⌜benzerleri benim kendim tarafından türetilirler⌝‡. Ama gene dekendimi pekala tüm ideaların raslantısal olduklarına, ya da tümünün doğuştan ya da tümünün yapay olduğuna inandırabilirim: çünkü henüz gerçek kökenlerini açıkça saptamış değilim.

8. Ve burada birincil görevim bana dışımdaki nesnelerden geliyor görünen idealar açısından beni onları bu nesnelere benzer olarak görmeye götüren nedenlerin neler olduğunu irdelemektir. Şimdi, öyle görünüyor ki bana bunu doğa öğretmiştir. Bundan sonra, deneyim bu ideaların istencime ve dolayısıyla benim kendime bağımlı olmadıklarını öğretir; çünkü sık sık istencime karşın kendilerini gösterirler; örneğin tam şimdi, istiyor olayım ya da olmayayım, sıcaklık duyarım, ve böylece bu sıcaklık duyumunun ya da ideasının bende benden ayrı olan birşey tarafından, söz gelimi yanında oturduğum ateşin sıcaklığı tarafından üretildiğine inanırım. Hiçbirşey başkasının değil de bu şeyin bana benzerliğini iletmiş olduğu yargısından daha açık değildir

9. Şimdi bu uslamlamaların yeterince sağlam olup olmadıklarını görmem gerekiyor. Bunları bana doğanın öğrettiğini söylediğim zaman bundan anladığım şey yalnızca beni bu inanca götürenin belli bir kendiliğinden dürtü olduğudur, onun doğruluğunu görmemi sağlayan bir doğal ışık değil. Ama bu ikisi çok ayrıdır; çünkü doğal ışığın bana doğru olduğunu gösterdiği şeyden hiçbir biçimde kuşku duyamam— örneğin kuşku duymam olgusundan var olduğumu, ya da buna benzer başka olguları gösterdiği zaman olduğu gibi; ve
doğruyu yanlıştan ayırmamı sağlamak için bana bu ışığın | [39]
doğru olarak gösterdiğinin gerçekte doğru olmadığını öğretebilecek ve eşit ölçüde güvenilebilir olabilecek başka hiçbir yetim yoktur; ama ⌜doğal dürtüler⌝¶ söz konusu olduğunda, sık sık belirttiğim gibi, ⌜erdem ve erdemsizlik arasında bir seçimde bulunmak⌝§ gerektiği zaman, bunlar beni çoğu kez

*étrangères et: Ajout

†quid sit res, quid sit veritas, quid sit cogitatio :: ce que c'est qu'on nomme en général une chose, ou une vérité ou une pensée

‡, a me ipso finguntur :: chimères sont des fictions et inventions de mon esprit

¶impetus naturales :: des inclinations qui me semblent aussi m'être naturelles

§ de bono eligendo ageretur :: de faire choix entre les vertus et les vices

*yabancı ve: Ek

†Lat: bir şey olanı, bir gerçeklik olanı ya da bir düşünce olanı :: Fr: genel olarak bir şey, bir gerçeklik ya da bir düşünce denileni

‡Lat: benzerleri benim kendim tarafından türetilirler:: Fr: [benzeri] kuruntular anlığımın uydurma ve buluşlarıdırlar

¶Lat: doğal dürtüler :: Fr: kendim için de doğal saydığım eğilimler

§Fr: erdem ve erdemsizlik arasında bir seçimde bulunmak :: Lat: iyi olanı seçmek

[1]Hipogrifler: Baş ve kanatları ile kuşa ve gövdesi ile ata benzeyen mitolojik yaratık (Yunan Mit.)

iyiden daha az olmamak üzere kötüden yana seçimde bulunmaya götürmüşlerdir; ve bu yüzdendir ki [doğruluk ve yanlışlık söz konusu olduğunda]* onlara daha fazla güvenmek için hiçbir neden görmüyorum.

10. Bundan sonra, o idealar istencime bağımlı olmasalar bile, bu onların zorunlu olarak dışımda yatan şeylerdn geldiklerini göstermez. Çünkü tıpkı sözünü ettiğim bu dürtülerin istencimden ayrı görünmelerine karşın bende olmaları gibi, bende bu ideaları dışsal hiçbirşeyin yardımı olmaksızın† üretmeye uygun belli bir yeti olabilir, üstelik onu henüz yeterince bilmiyor olsam da; tıpkı şimdiye dek her zaman düşlerde dışsal şeylerin bir yardımı olmaksızın bu ideaların bende oluşuyor görünmeleri gibi.

11. Ve son olarak, benden ayrı olan şeylerden gelmiş olsalar da, bundan onlara benzemek zorunda oldukları sonucu çıkmaz. Tersine, birçok durumda[‡] büyük bir ayrım olduğuna dikkat etmişimdir; örneğin kendimde güneşin bütünüyle değişik iki ideasını bulurum; biri kökenini duyularda bulur ki, raslantısal olanlar arasında sayılmalıdır ve ona göre güneş bana aşırı ölçüde küçük görünür; ama öteki ise gökbilimsel uslamlamalardan türetilir, e.d. doğuştan bende olan belli kavramlardan çıkartılır, ya da bir başka yolda bende oluşturulur, ve ona göre güneş dünyadan kat kat büyük görünür. Bu iki idea da hiç kuşkusuz benim dışımda varolan bir güneşe benzer olamazlar, ve Us bana doğrudan doğruya güneşin kendisinden çıkıyor görünen ideanın ona en benzemez olduğunu söyler.

12. Tüm bunlar beni şimdiye dek dışımda¶ benden ayrı
[40] | olan ve duyu örgenlerim yoluyla ya da başka herhangi bir yolla idealarını ya da imgelerini bana ileten ve üzerimde benzerliklerinin izlerini bırakan§ şeylerin varolduğuna güvenilir bir yargı ile değil, ama bir tür kör ve iveğen¤ dürtü yoluyla inandığımı kabul etmeye götürürler.

13. Ama bende ideaları olan şeylerin herhangi birinin benim dışımda varolup olmadığını araştırmanın bir başka yolu daha vardır. O ideaların yalnızca belli düşünce kipleri olarak alınmaları ölçüsünde, aralarında hiçbir eşitsizlik görmem, ve tümü de aynı yolda benden türüyor görünürler; ama onları biri bir şeyi ve başkası bir başka şeyi temsil eden imgeler olarak gördüğümüz ölçüde, açıktır ki birbirlerinden çok ayrıdırlar. Hiç kuşkusuz, bana tözleri temsil edenler bir bakıma daha büyüktürler, ve içlerinde, deyim yerindeyse, yalnızca kipleri ya da ilinekleri temsil edenlerden daha çok nesnel olgusallık kapsarlar , eş deyişle,

*Fr: doğruluk ve yanlışlık söz konusu olduğunda :: Lat: başka şeyler durumunda

†dışsal hiçbir şeyin yardımı olmaksızın: Ek

‡Lat: birçok durumda :: Fr: birçok örnekte nesne ve ideası arasında

¶(1) dışımda: Ek

§(2) ve üzerimde benzerliklerinin izlerini bırakan: Ek

¤(3) ve iveğen: Ek

video cur iisdem [in ullâ aliâ re]* magis fidam.

10. Deinde, quamvis ideae illae a voluntate meâ non pendeant, non ideo constat ipsas a rebus extra me positis necessariò procedere. Ut enim impetus illi, de quibus mox loquebar, quamvis in me sint, a voluntate tamen meâ diversi esse videntur, ita forte etiam aliqua alia est in me facultas, nondum mihi satis cognita, istarum idearum effectrix,† ut hactenus semper visum est illas, dum somnio, absque ullâ rerum externarum ope, in me formari.

11. Ac denique, quamvis a rebus a me diversis procederent, non inde sequitur illas rebus istis similes esse debere. Quinimo [in multis]‡ saepe magnum discrimen videor deprehendisse: ut, exempli causâ, duas diversas solis ideas apud me invenio, unam tanquam a sensibus haustam, & quae maxime inter illas quas adventitias existimo est recensenda, per quam mihi valde parvus apparet, aliam verò ex rationibus Astronomiae desumptam, hoc est ex notionibus quibusdam mihi innatis elicitam, vel quocumque alio modo a me factam, per quam aliquoties major quàm terra exhibetur; utraque profecto similis eidem soli extra me existenti esse non potest, & ratio persuadet illam ei maxime esse dissimilem, quae quàm proxime ab ipso videtur emanasse.

12. Quae omnia satis demonstrant me non hactenus ex | certo judicio, sed tantùm ex caeco¶ aliquo impulsu, credidisse res quasdam§ a me diversas existere, quae ideas sive imagines suas per organa sensuum, vel quolibet alio pacto, mihi immittant¤.

13. Sed alia quaedam adhuc via mihi occurrit ad inquirendum an res aliquae, ex iis quarum ideae in me sunt, extra me existant. Nempe, quatenus ideae istae cogitandi quidam modi tantùm sunt, non agnosco ullam inter ipsas inaequalitatem, & omnes a me eodem modo procedere videntur; sed, quatenus una unam rem, alia aliam repraesentat, patet easdem esse ab invicem valde diversas. Nam procul dubio illae quae substantias mihi exhibent, majus aliquid sunt, atque, ut

*in ullâ aliâ re :: en ce qui regarde le vrai et le faux

†sans l'aide d'aucunes choses extérieures: Ajout

‡in multis :: en beaucoup d'exemples [...] entre l'objet et son idée

¶(3) et téméraire: Ajout

§(1) hors de moi: Ajout

¤(2) et y imprimaient leurs ressemblances: Ajout

ita loquar, plus realitatis objectivae in se continent,* quàm illae quae tantùm modos, sive accidentia, repraesentant; & rursus illa per quam summum aliquem Deum, aeternum, infinitum,† omniscium, omnipotentem, rerumque omnium, quae praeter ipsum sunt, creatorem *intelligo, plus profecto* realitatis objectivae in se habet, quàm illae per quas finitae substantiae exhibentur.

14. Jam verò lumine naturali manifestum est tantumdem ad minimum esse debere in causâ efficiente & totali, quantum in ejusdem causae effectu. Nam, quaeso, undenam posset assumere *realitatem suam effectus*, nisi a causâ? Et quomodo illam ei causa dare posset, nisi etiam haberet? Hinc autem sequitur, nec posse aliquid a nihilo fieri, nec etiam id quod magis perfectum est, hoc est quod plus realitatis in se con|tinet, ab eo quod minus. Atque hoc non modo perspicue verum est de iis *effectibus, quorum* realitas ⌜est actualis sive formalis⌝‡, sed etiam de ideis, in quibus consideratur tantùm realitas¶ objectiva. Hoc est, non modo non potest, exempli causâ, aliquis lapis, qui prius non fuit, nunc incipere esse, nisi producatur ab aliquâ re in quâ totum illudsit vel formaliter vel eminenter, ⌜quod *ponitur in lapide*⌝§; nec potest calor in subjectum quod priùs non calebat induci, nisi a re quae sit ⌜ordinis saltem aeque perfecti⌝¤ atque est calor, & sic de caeteris; sed praeterea etiam non potest in me esse idea caloris, vel lapidis, nisi in me posita sit ab aliquâ causâ, in quâ tantumdem ad minimum sit realitatis quantum esse *in* calore vel lapide concipio. Nam quamvis ista causa nihil de suâ realitate actuali sive formali in meam ideam transfundat, non ideo putandum est illam minus realem esse debere, sed* talem esse naturam ipsius ideae, ut nullam aliam ex se realitatem formalem exigat, praeter illam quam *mutuatur* a cogitatione meâ, cujus est modus. Quòd autem haec idea realita-

temsil yoluyla daha yüksek bir varlık ya da eksiksizlik derecesine katılırlar;* ve yine bengi, sonsuz, ¡değişmez,† herşeyi bilen, herşeye gücü yeten, ve kendi dışındaki tüm şeylerin yaratıcısı olan bir en yüksek Tanrıyı anlamamı sağlayan idea kendi içinde sonlu tözleri sergileyenlerden daha çok nesnel olgusallık kapsar.

14. Şimdi doğal ışık yoluyla açıktır ki, etker ve bütünsel nedende en az bu neden tarafından ortaya çıkarılan etki denli olgusallık olmalıdır. Çünkü etki olgusallığını eğer nedeninden değilse nereden kazanacaktır? Ve bu neden bu olgusallığı kendisinde taşımadıkça onu etkiye nasıl iletecektir? Ama bundan şu çıkar ki, yalnızca yokluktan birşeyin çıkmaması değil, ama benzer olarak daha eksiksiz olanın, eş deyişle kendi içinde daha çok olgusallık kapsayanın, | daha az eksiksiz olandan çıkması da söz konusu olamaz. Ve bu yalnızca olgusallıkları ⌜edimsel ya da biçimsel [*actualis sive formalis*] olan⌝‡ etkiler için değil, ama kendilerinde yalnızca ⌜nesnel olgusallığı⌝¶ [*realitas objectiva*] irdelediğimiz idealar için de açıkça doğrudur. Başka bir deyişle, örneğin daha önce varolmamış olan taş yalnızca şimdi taşta ortaya koyulan [*pono*]⌝§¹ herşeyi kendi içinde ya biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde kapsayan, ¡eş deyişle, taşta olanlarla aynı şeyleri ya da onlardan daha üstün başkalarını kendisinde kapsayan¡§² birşey tarafından üretilmedikçe varolmaya başlayamaz; ve benzer olarak şimdiye dek sıcak olmamış olan bir şey en azından sıcaklık ile ⌜eşit ölçüde eksiksiz bir düzende ya da derecede ya da cinste olan⌝¤ bir başka şey aracılığıyla olmaksızın sıcaklık kazanamaz, ve tüm başka durumlarda da bu böyledir; ama dahası, sıcaklık ideası ya da bir taş ideası bile en azından sıcaklıkta ya da taşta kapsandığını tasarladığım denli olgusallık kapsamayan bir neden tarafından bana verilmedikçe bende olamaz. Şimdi, bu neden benim ideama edimsel ya da biçimsel olgusallığından hiçbirşey iletmese de, bu yüzden bu nedenin daha az olgusal olduğu sanılmamalıdır; ama ¡, bilinmesi gerektiği gibi, her idea anlığın bir işi olduğuna göre¡,* idanın kendi doğası bir kipi olduğu düşüncemden ödünç aldığı biçimsel olgusallıktan başka birşeye gereksinmez. Ama bu idea belirli bir nesnel olgusallık kap-

[41]

* c'est-à-dire participent par représentation à plus de degrés d'être ou de perfection,: Ajout

†immuable: Ajout

‡est actualis sive formalis :: les philosophes appellent actuelle ou formelle

¶qu'ils nomment: Ajout

§quod ponitur in lapide :: en la composition de la pierre, c'est-à-dire qui contienne en soi les mêmes choses ou d'autres plus excellentes que celles qui sont dans la pierre

¤ordinis saltem aeque perfecti :: d'un ordre, d'un degré ou d'un genre au moins aussi parfait

*on doit savoir que toute idée étant un ouvrage de l'esprit: Ajout

*eş deyişle, temsil yoluyla daha yüksek bir varlık ya da eksiksizlik derecesine katılırlar: Ek

†değişmez,: Ek

‡Lat: edimsel ya da biçimsel olan :: Fr: felsefeciler tarafından edimsel ya da biçimsel olarak adlandırılan

¶Lat: nesnel olgusallığı :: Fr: nesnel dedikleri olgusallığı

§¹Lat: taşta ortaya koyulan :: Fr: taşın bileşimindeki

§², eş deyişle, taşta olanlarla aynı şeyleri ya da onlardan daha üstün başkalarını kendisinde kapsayan: Ek

¤Fr: eşit ölçüde eksiksiz bir düzende ya da derecede ya da cinste olan :: Lat: eşit eksiksizlik düzeninde olan

*, bilinmesi gerektiği gibi, her idea anlığın bir işi olduğuna göre: Ek

sadığı için, onu hiç kuşkusuz en azından kendisinin kapsadığı nesnel olgusallık denli biçimsel olgusallık kapsayan bir nedenden türetiyor olmalıdır. Çünkü bir ideada nedeninde bulunmayan birşeyin bulunduğunu varsayarsak, o zaman bu bir yokluktan alınmış olmalıdır; ama bir şeyin idea yoluyla nesnel olarak anlakta olmasını sağlayan bu varlık kipi ne denli eksik olursa olsun, gerçekte bütünüyle yokluk değildir ve dolayısıyla idea yoktan varolamaz.

15. İdealarımda irdelediğim bu olgusallık yalnızca nesnel olduğu için, aynı olgusallığın idealarımın | nedenlerinde biçimsel olarak bulunmasının gerekmediğini, ama nesnel olarak bulunmasının yeterli olduğunu düşünemem. Çünkü tıpkı bu nesnel varlık kipinin idealara doğalarından ötürü ait olması gibi, biçimsel varlık kipi de o ideaların nedenlerine, ya da en azından ilk ve birincil nedenlerine, doğalarından ötürü aittir. Ve gerçi bir idea bir başka ideadan doğabilse de, bu sonsuza dek böyle ilerleyemez; çünkü sonunda bir bakıma bir ilk ideaya ulaşmamız gerekir ki bunun nedeni deyim yerindeyse bir arketip olacaktır—arketip ki idealarda nesnel olarak ¡ya da temsil yoluyla¡* bulunan tüm olgusallığı ¡ya da eksiksizliği¡† biçimsel olarak ¡ve edimsel olarak¡‡ kapsar. Böylece doğanın ışığı bana ¡açıkça¡¶ bendeki ideaların gerçekte kolayca kendilerinden türetildikleri şeylerin eksiksizliğinin gerisinde kalabilen, ama hiçbir zaman daha büyük ya da daha eksiksiz herhangi birşey kapsayamayan imgeler gibi olduklarını öğretir.

16. Tüm bunları ne denli uzun süre ve ne denli dikkatle irdelersem, gerçekliklerini o denli açık ve o denli seçik anlarım. Ama sonunda tüm bunlardan nasıl bir vargı çıkar? Açıktır ki, eğer idealarımdan herhangi birinin nesnel olgusallığı bu olgusallığın biçimsel olarak ya da yüksek bir düzeyde bende bulunmadığını pekinlikle göreceğim denli büyükse, ve dolayısıyla kendim bu ideanın nedeni olamazsam, bundan zorunlu olarak dünyada yalnız başıma olmadığım ve varolan ve bu ideanın nedeni olan başka bir şeyin varolduğu sonucu çıkar. Öte yandan, eğer bende böyle bir idea olmamış olsaydı, bana benden ayrı herhangi bir şeyin varolduğu konusunda pekinlik verebilecek hiçbir uslamlama bulamazdım; çünkü tüm dikkatli araştırmalara karşın şimdiye dek başka herhangi birini bulmayı başaramadım.

17. Bu idealarımın arasında bana benim kendimi temsil eden ve burada kendisi ile ilgili hiçbir güçlük çıkarmayan ideanın ötesinde | bir de Tanrıyı temsil eden bir başkası, ve cisimsel ve dirimsiz şeyleri temsil eden, melekleri temsil eden, hayvanları temsil eden başkaları, ve yine bana kendime benzer insanları temsil eden daha başkaları vardır.

*(1) ya da temsil yoluyla: Ek
†(2) ya da eksiksizliği: Ek
‡(3) ve edimsel olarak: Ek
¶açıkça: Ek

tem objectivam hanc vel illam contineat potius quàm aliam, hoc profectò habere debet ab aliquâ causâ in quâ tantumdem sit ad minimum realitatis formalis quantum ipsa continet objectivae. Si enim ponamus aliquid in ideâ reperiri, quod non fuerit in ejus causâ, hoc igitur habet a nihilo; atqui quantumvis imperfectus sit iste essendi modus, quo res est objective in intellectu per ideam, non tamen profectò plane nihil est, nec proinde a nihilo esse potest.

15. Nec etiam debeo suspicari, cùm realitas quam considero in meis ideis sit tantùm objectiva, non opus | esse ut eadem realitas sit formaliter in causis istarum idearum, sed sufficere, si sit in iis etiam objective. Nam quemadmodum iste modus essendi objectivus competit ideis ex ipsarum naturâ, ita modus essendi formalis competit idearum causis, saltem primis & praecipuis, ex earum naturâ. Et quamvis forte una idea ex aliâ nasci possit, non tamen hîc datur progressus in infinitum, sed tandem ad aliquam primam debet deveniri, cujus causa sit instar archetypi, in quo omnis realitas* formaliter† contineatur, quae est in ideâ tantùm objective‡. Adeo ut lumine naturali mihi sit perspicuum¶ ideas in me esse veluti quasdam imagines, quae possunt quidem facile deficere a perfectione rerum a quibus sunt desumptae, non autem quicquam majus aut perfectius continere.

16. Atque haec omnia, quò diutius & curiosius examino, tantò clarius & distinctius vera esse cognosco. Sed quid tandem ex his concludam? Nempe si realitas objectiva alicujus ex meis ideis sit tanta ut certus sim eandem nec formaliter nec eminenter in me esse, nec proinde me ipsum ejus ideae causam esse posse, hinc necessario sequi, non me solum esse in mundo, sed aliquam aliam rem, quae istius ideae est causa, etiam existere. Si verò nulla talis in me idea reperiatur, nullum plane habebo argumentum quod me de alicujus rei a me diversae existentiâ certum reddat; omnia enim diligentissime circumspexi, & nullum aliud potui hactenus reperire.

17. Ex his autem meis ideis, praeter illam quae me ipsum mihi exhibet, de quâ hîc nulla difficultas esse | potest, alia est quae Deum, aliae quae res corporeas & inanimes, aliae quae Angelos, aliae quae animalia, ac denique aliae quae alios homines mei similes repraesentant.

*(2) ou perfection: Ajout
†(3) et en effet: Ajout
‡(1) ou par représentation: Ajout
¶évidemment: Ajout

18. Et quantum ad ideas quae alios homines, vel animalia, vel Angelos exhibent, facile intelligo illas ex iis quas habeo mei ipsius & rerum corporalium & Dei posse componi, quamvis nulli praeter me homines, nec animalia, nec Angeli, in mundo essent.

19. Quantum autem ad ideas rerum corporalium, nihil in illis occurrit, quod sit tantum ut non videatur a me ipso potuisse proficisci; nam si penitiùs inspiciam, & singulas examinem eo modo quo heri examinavi ideam cerae, animadverto perpauca tantùm esse quae in illis clare & distincte percipio: nempe magnitudinem, sive extensionem in longum, latum, & profundum; figuram, quae ex terminatione istius extensionis exsurgit; situm, quem diversa figurata inter se obtinent; & motum, sive mutationem istius situs; quibus addi possunt substantia, duratio, & numerus: caetera autem, ut lumen & colores, soni, odores, sapores, calor & frigus, aliaeque tactiles qualitates, nonnisi valde confuse & obscure a me cogitantur, adeo ut etiam ignorem an sint verae, vel falsae*, hoc est, an ideae, quas de illis habeo, sint †rerum quarundam ideae, an non rerum†. Quamvis enim falsitatem proprie dictam, sive formalem, nonnisi in judiciis posse reperiri paulo ante notaverim, est tamen profectò quaedam alia falsitas materialis in ideis, cùm non rem tanquam rem repraesentant: ita, exempli causâ, ideae quas habeo caloris & frigoris, tam parum clarae | & distinctae sunt, ut ab iis discere non possim, an frigus sit tantùm privatio caloris, vel calor privatio frigoris, vel utrumque sit realis qualitas, vel neutrum. Et quia ‡nullae ideae nisi tanquam rerum esse possunt‡, siquidem verum sit frigus nihil aliud esse quàm privationem caloris, idea quae mihi illud tanquam reale quid & positivum repraesentat, non immerito falsa dicetur, & sic de caeteris.

20. Quibus profecto non est necesse ut aliquem authorem a me diversum assignem; nam, si quidem sint falsae, hoc est nullas res repraesentent, lumine naturali notum mihi est illas a nihilo procedere, hoc est, non aliam ob causam in me esse quàm quia deest aliquid

18. Ama başka insanları, ya da hayvanları, ya da melekleri temsil eden idealara gelince, bunların kolayca kendime, cisimsel şeylere, ve Tanrıya ilişkin başka idealarımın bir karışımı yoluyla oluşturulabileceğini anlayabilirim, üstelik dünyada benden başka ne insanlar, ne hayvanlar, ne de melekler olmasaydı bile.

19. Ve cisimsel şeylerin idealarına gelince, onlarda benim kendimden doğmuş olmayabileceklerini gösterecek denli önemli hiçbirşey bulamadım; çünkü eğer onları tıpkı dün balmumu ideası için yaptığım gibi daha yakından irdeler ve tek tek yoklarsam, onlarda açık ve seçik olarak algıladığım çok az şey olduğunu bulurum; büyüklüğü, ya da uzunlukta, genişlikte ya da derinlikte uzamı böyle algılarım; yine bu uzamın sınırlanmasından doğan betiyi, değişik betilerdeki cisimlerin kendi aralarında sürdürdükleri konumu, ve ayrıca devimi ya da konum değişmesini; ve bunlara töz, süre ve sayıyı da ekleyebiliriz. Işık, renkler, sesler, kokular, tatlar, sıcaklık, soğukluk ve başka dokunulabilir nitelikler gibi şeylere gelince, bunlar düşüncemde öylesine bulanık ve karışıktırlar ki giderek gerçek mi yoksa yanlış mı ve salt görünüşte mi* olduklarını, e.d. bu niteliklere ilişkin idealarımın şeylerin ideaları mı yoksa olmayan-şeylerin ideaları mı olduklarını† bile bilemem. Çünkü gerçi daha önce asıl ya da biçimsel yanlışlığın yalnızca yargılarda bulunabileceğini belirtmiş olsam da, gene de olmayan birşeyi sanki olan birşeymiş gibi temsil ettikleri zaman idealarda belli bir özdeksel yanlışlık bulunabilir; örneğin soğukluk ve sıcaklık idealarım açık | ve seçik [44]
olmaktan öylesine uzaktır ki, onlar aracılığıyla soğukluğun yalnızca bir sıcaklık yoksunluğu mu ya da sıcaklığın bir soğukluk yoksunluğu mu olduğunu ya da her ikisinin de olgusal nitelikler mi yoksa hiç biri mi olduklarını saptayamam. Ve tüm idealar şimgeler gibi oldukları ve bize birşeyi temsil ediyor gibi görünmeyen hiçbir idea olmadığı için‡, soğukluğun yalnızca bir sıcaklık yoksunluğu olduğunu söylemek doğruysa, onu bana olgusal ve olumlu birşey olarak temsil eden ideaya haklı olarak yanlış denebilir, ve aynı şey başka benzer idealar için de geçerlidir.

20. Hiç kuşkusuz bunlara kendimden başka herhangi bir yaratıcı yüklemem gerekmez; çünkü eğer yanlış iseler, e.d. eğer olmayan şeyleri temsil ediyorlarsa, doğanın ışığı bana onların yokluktan doğduklarını, başka bir deyişle, yalnızca doğamın tam olarak eksiksiz olmaması ölçüsünde ben-

*et seulement apparentes: Ajout

†rerum quarundam ideae, an non rerum :: les idées de quelques choses réelles ou bien si elles ne me représentent que des êtres chimériques, qui ne peuvent exister

‡nullae ideae nisi tanquam rerum esse possunt :: les idées étant comme des images, il n'y en peut avoir aucune qui ne nous semble représenter quelque chose

*ve salt görünüşte mi: Ek

†Lat: şeylerin ideaları mı yoksa olmayan-şeylerin ideaları mı olduklarını :: Fr: olgusal şeylerin ideaları mı olduklarını, yoksa bana yalnızca varolamayacak kuruntusal şeyleri mi temsil ettiklerini

‡Fr: imgeler gibi oldukları ve bize birşeyi temsil ediyor gibi görünmeyen hiçbir idea olmadığı için :: Lat: ancak şeylerin ideaları olarak varolabilecekleri için

de olduklarını gösterir; ama eğer gerçek iseler, bana öylesine küçük bir olgusallık sunarlar ki, şeyi kolay kolay yokluktan ayırdedemem, ve niçin benim kendim tarafından üretilmiş olamayacaklarını ¡ve niçin yaratıcıları olamayacağımı¡* anlayamam.

21. Öte yandan, cisimsel şeylerin idealarında neyin açık ve seçik olduğuna gelince, bunlardan kimileri sanki onları kendime ilişkin ideamdan türetmiş olabilirim gibi görünür, örneğin töz, süre, sayı ve benzeri idealarım gibi. Bir taşın bir töz, ya da en azından kendinde varolabilen bir şey olduğunu düşünürüm; dahası, kendimin de bir töz olduğumu düşünürüm. Ama benim kendimin uzamlı değil ama düşünen bir şey iken taşın ise düşünmeyen uzamlı bir şey olduğunu, ve böylece iki kavram arasında büyük bir türlülük† bulunduğunu anlamama karşın, gene de her ikisi tözleri temsil etmeleri olgusunda anlaşıyor görünürler. Benzer olarak, şimdi varolduğumu algıladığım ve bunun dışında daha önceleri de varolmuş olduğumu anımsadığım zaman, ve sayılarını bildiğim çeşitli düşünceleri taşıdığım zaman,
[45] | Süre ve Sayı idealarım kazanırım ki daha sonra bunları dilediğim herhangi bir şeye aktarabilirim. Ama cisimsel şeylerin idealarını oluşturan tüm başka belirlenimlere gelince, söz gelimi uzam, beti, konum ve devim‡, bunların biçimsel olarak bende, yalnızca düşünen bir şeyde kapsanmadıkları doğrudur; ama bunlar yalnızca tözün belli kipleri ¡ve altında cisimsel tözlerin bize göründükleri kılıklar gibi¡¶ oldukları için, ve benim kendim de bir töz olduğum için, öyle görünür ki bunlar bende yüksek bir düzeyde kapsanıyor olabilirler.

22. Böylece geriye yalnızca benim kendimden türemiş birşey olup olamayacağının irdelenmesi gereken Tanrı ideası kalır. Tanrı adı ile sonsuz, ¡bengi, değişmez,¡§ bağımsız, herşeyi bilen, herşeye gücü yeten ve benim kendimi ve eğer varoldukları doğruysa benim dışımda varolan başka herşeyi yaratmış olan bir tözü anlarım. Ama tüm bu özellikler öylesine büyük ve üstündür ki, onları ne denli dikkatle irdelersem, yalnızca benden doğmuş olabileceklerine inancım o denli azalır. Bu yüzden, daha önce söylenmiş olanlardan, Tanrının zorunlu olarak varolduğu vargısını çıkarmalıyız.

23. Çünkü bendeki töz ideasının bir töz olmam olgusundan ötürü bende olmasına karşın, gene de benim kendim sonlu olduğum için bu sonsuz tözün bir ideası olamaz ve böyle bir idea ancak ⌜gerçekten sonsuz bir tözden ortaya çıkabilir⌝¤.

*ve niçin yaratıcıları olamayacağını: Ek

†Lat: büyük bir türlülük :: Fr: dikkate değer bir ayrım

‡Lat: devim :: Fr: yer devimi

¶ve altında cisimsel tözlerin bize göründükleri kılıklar gibi: Ek

§bengi, değişmez,: Ek

¤Lat: gerçekten sonsuz bir tözden ortaya çıkabilir :: Fr: gerçekten sonsuz olan bir töz tarafından bana verilmiştir

naturae meae, nec est plane perfecta; si autem sint verae, quia tamen tam parum realitatis mihi exhibent, ut ne quidem illud a non re possim distinguere, non video cur a me ipso esse non possint*

21. Ex iis verò quae in ideis rerum corporalium clara & distincta sunt, quaedam ab ideâ meî ipsius videor mutuari potuisse, nempe substantiam, durationem, numerum, & si quae alia sint ejusmodi; nam cùm cogito lapidem esse substantiam, sive esse rem quae per se apta est existere, itemque me esse substantiam, quamvis concipiam me esse rem cogitantem & non extensam, lapidem verò esse rem extensam & non cogitantem, ac proinde maxima inter utrumque conceptum sit ⌜diversitas⌝†, in ratione tamen substantiae videntur convenire; itemque, cùm percipio me nunc esse, & priùs etiam aliquamdiu fuisse recordor, cùmque varias habeo cogitationes quarum numerum intelligo, acquiro | ideas durationis & numeri, quas deinde ad quascunque alias res possum transferre. Caetera autem omnia ex quibus rerum corporearum ideae conflantur, nempe extensio figura, situs, & ⌜motus⌝‡, in me quidem, cùm nihil aliud sim quàm res cogitans, formaliter non continentur; sed quia sunt tantùm modi quidam substantiae¶, ego autem substantia, videntur in me contineri posse eminenter.

22. Itaque sola restat idea Dei, in quâ considerandum est an aliquid sit quod a me ipso non potuerit proficisci. Dei nomine intelligo substantiam quandam infinitam,§ independentem, summe intelligentem, summe potentem, & a quâ tum ego ipse, tum aliud omne, si quid aliud extat, quodcumque extat, est creatum. Quae sane omnia talia sunt ut, quo diligentius attendo, tanto minus a me solo profecta esse posse videantur. Ideoque ex antedictis, Deum necessariò existere, est concludendum.

23. Nam quamvis substantiae quidem idea in me sit ex hoc ipso quòd sim substantia, non tamen ideirco esset idea substantiae infinitae, cùm sim finitus, nisi ⌜ab aliquâ substantiâ, quae revera esset infinita, procederet⌝¤.

*, et que je n'en puisse être l'auteur: Ajout.

† [maxima] diversitas :: une notable différence

‡motus :: le mouvement de lieu

¶et comme les vêtements sous lesquels la substance corporelle nous paraît: Ajout

§éternelle, immuable,: Ajout

¤ab aliquâ substantiâ, quae revera esset infinita, procederet :: avait été mise en moi par quelque substance qui fût véritablement infinie

24. Nec putare debeo me non percipere infinitum per veram ideam, sed tantùm per negationem finiti, ut percipio quietem & tenebras per negationem motûs & lucis; nam contrà manifeste intelligo plus realitatis esse in substantiâ infinitâ quàm in finitâ, ac proinde priorem quodammodo in me esse perceptionem [infiniti]* quàm finiti, hoc est Dei quàm meî ipsius. Quâ enim ratione intelligerem me dubitare, me |cupere, hoc est, aliquid mihi deesse, & me non esse omnino perfectum, si nulla idea entis perfectioris in me esset, ex cujus comparatione defectus meos agnoscerem?

25. Nec dici potest hanc forte ideam Dei materialiter falsam esse, ideoque a nihilo esse posse,† ut paulo ante de ideis caloris & frigoris, & similium, animadverti; nam contrà, cùm maxime clara & distincta sit, & plus realitatis objectivae quàm ulla alia contineat, nulla est per se magis vera, nec in quâ minor falsitatis suspicio reperiatur. Est, inquam, haec idea entis summe perfecti & infiniti maxime vera; nam quamvis forte fingi possit tale ens non existere, non tamen fingi potest ejus ideam nihil reale mihi exhibere, ut de ideâ frigoris ante dixi. Est etiam maxime clara & distincta; nam quidquid clare & distincte percipio, quod est reale & verum, & quod perfectionem aliquam importat, totum in eâ continetur. Nec obstat quod non comprehendam infinitum, vel quod alia innumera in Deo sint, quae nec comprehendere, nec forte etiam attingere cogitatione, ullo modo possum; est enim de ratione infiniti, ut a me, qui sum finitus, non comprehendatur; & sufficit me hoc ipsum intelligere, ac judicare, illa omnia quae clare percipio, & perfectionem aliquam importare scio, atque etiam forte alia innumera quae ignoro, vel formaliter vel eminenter in Deo esse, ut idea quam de illo habeo sit omnium quae in me sunt maxime vera, & maxime clara & distincta.

26. Sed forte majus aliquid sum quàm ipse intelligam, omnesque illae perfectiones quas Deo tribuo potentiâ quodammodo in me sunt, etiamsi nondum sese exe|rant, neque ad actum reducantur. Experior enim jam cognitionem meam paulatim

24. Ne de sonsuzu gerçek bir idea yoluyla değil, ama yalnızca sonlunun olumsuzlanması yoluyla algıladığımı düşünmem gerekir—tıpkı dinginliği ve karanlığı devimin ve aydınlığın olumsuzlanması yoluyla algılamam gibi; tersine, sonsuz tözde sonlu tözde olduğundan daha çok olgusallık olduğunu, ve dolayısıyla sonsuzun ⌊kavramının⌋* belli bir yolda sonluya, eş deyişle Tanrının benim kendime önsel olduğunu algılarım. Çünkü eğer kendimde benden daha eksiksiz olan ve bende eksik olanı kendisi ile | karşılaştırma [46] içinde bileceğim eksiksiz bir Varlık ideasını taşımamış olsaydım, kuşku duyduğumu ve istediğimi, başka bir deyişle, bende birşeyin eksik olduğunu ve bütünüyle eksiksiz olmadığımı nasıl bilebilirdim?

25. Ve bu Tanrı ideasının belki de özdeksel olarak yanlış olduğu ve dolayısıyla onu yokluktan türetebileceğim ⌊, e.d. belki de bir eksiklik olarak bende olabileceği⌋† de söylenemez—daha önce soğukluk ve sıcaklık idealarını ve benzerleri durumunda söylendiği gibi; çünkü, tersine, bu idea çok açık ve seçik olduğu ve içersinde başka herhangi birinden daha çok nesnel olgusallık kapsadığı için, kendinde daha gerçek olan başka hiçbir idea olamaz, ne de içinde daha az yanlışlık kuşkusu taşıyabilecek bir başkası olabilir. Diyorum ki, saltık olarak eksiksiz ve sonsuz olan bu Varlığın ideası bütünüyle gerçektir; çünkü belki de böyle bir Varlığın varolmadığını imgeleyebilsek de, gene de ideasının daha önce soğukluk ideası durumunda söylediğim gibi bana olgusal hiçbirşey temsil etmediğini düşünemeyiz. Bu idea ayrıca bütünüyle açık ve seçiktir; çünkü açık ve seçik olarak algıladığım, olgusal ve gerçek olan ve kendi içinde belli bir eksiksizlik taşıyan herşey bütünlüğü içinde onda kapsanır. Ve sonsuz olanı kavramasam da, ya da Tanrıda kavrayamayacağım ya da herhangi bir yolda düşünerek ulaşamayacağım sayısız başka şeyler olsa bile, bunun gerçekliği geçerli kalacaktır; çünkü benim sonlu ve sınırlı olan doğam tarafından kavranmamak sonsuz olanın doğasıdır; ve bunu anlamam, ve açıkça algıladığım ve içlerinde belli bir eksiksizlik olduğunu bildiğim her şeyin ve belki de benzer olarak bilgisizi olduğum bir özellikler sonsuzluğunun biçimsel olarak ya da yüksek bir düzeyde Tanrıda oldukları yargısında bulunmam taşıdığım Tanrı ideasının bende olan tümü arasındaki en gerçek, en açık ve en seçik idea olabilmesi için yeterlidir.

26. Ama belki de olduğumu sandığımdan daha çoğu olan birşeyimdir, ve olabilir ki Tanrıya yüklediğim tüm eksiksizlikler, kendilerini göstermeseler ya da edime indirgemeseler de, | belli bir yolda gizil olarak bendedirler. Gerçekte dene- [47] yim daha şimdiden bilgimin yavaş yavaş arttığını gösterir; ve sonsuza doğru daha da artmasını önleyebilecek herhangi bir-

*infiniti :: la notion de l'infini
fc'est-à-dire qu'elle peut être en moi pour ce que j'ai du défaut,: Ajout

*kavramının: Ek
†, e.d. belki de bir eksiklik olarak bende olabileceği: Ek

şey göremem; ne de, böyle artan bilginin aracılığıyla Tanrısal doğanın tüm başka eksiksizliklerine ulaşmamın önüne geçecek birşey görebilirim; ve son olarak bu eksiksizlikleri kazanma gizil gücünün [*potentia*]—eğer bende böyle birşey varsa—, onların idealarını üretmek için yeterli olmadığı da düşünülemez.

27. Gene de [sorunu yakından irdelediğimde görürüm ki]* bu olamaz. Çünkü, ilk olarak, bilgimin aşamalı olarak arttığı ve bende henüz edimselleşmemiş birçok şeyin gizil olarak bulunduğu doğru olsa da, gene de tüm bu üstünlükler kendisinde genel olarak hiçbirşeyin gizil olmadığı [, tersine herşeyin edimsel ve edimsellikte olduğu]† Tanrı ideasına ait değildirler; tam olarak bilgimin yavaş yavaş artması bilgimdeki [‡ eksikliğin en pekin tanıtıdır. Dahası, gerçi bilgim giderek artsa da, gene de bu nedenle edimsel olarak sonsuz olabileceğini kabul edemem, çünkü hiçbir zaman daha da büyük bir artışa erişemeyeceği denli yüksek bir noktaya ulaşamaz; ama Tanrıyı edimsel olarak sonsuz olacağı bir yolda görürüm, öyle ki eksiksizliğine daha öte hiçbirşey eklenemez. Ve, son olarak, bir ideanın nesnel varlığının salt gizil olarak varolan ve aslında hiçlik olan bir varlık tarafından değil, ama ancak edimsel ya da biçimsel olan bir varlık tarafından üretilebileceğini algılarım.

28. Ve hiç kuşkusuz tüm bunları dikkatle düşünecek herkese doğanın ışığı yoluyla açıkça görünmeyecek hiçbirşey yoktur; ama dikkatimi biraz gevşetirsem, anlığımın görüşü bulanıklaştığı ve deyim yerindeyse duyulur şeylerin imgeleri tarafından köreltildiği için, benden daha eksiksiz olan bir varlık ideasının niçin gerçekten daha eksiksiz olan bir varlık tarafından bana zorunlu olarak verilmiş olması gerektiğini kolayca anımsayamam; buna göre, eğer böyle bir Varlık yok-
[48] sa, | bu ideayı taşıyan benim varolup olamayacağımı daha öte araştıracağım.

29. Eğer yoksa, varoluşumu nereden türetirim? Belki de kendimden, ya da ebeveynlerimden, ya da Tanrıdan daha az eksiksiz olan bir başka kaynaktan; çünkü Tanrıdan daha eksiksiz, ya da giderek onun olduğu denli eksiksiz hiçbirşey düşünemeyiz.

30. Ama eğer [başka herşeyden bağımsız ve varlığımın yaratıcısı kendim],¶ olsaydım, hiçbirşeyden kuşku duymaz ve hiçbirşey istemezdim, ve bende bütününde hiçbirşey eksik olmazdı; çünkü kendime herhangi bir ideasını taşıdığım her eksiksizliği verir ve böylece kendim Tanrı olurdum. Bende henüz eksik olana erişmenin belki de daha şimdiden bende olanlardan daha güç olduğunu düşünmemeliyim; tersine,

augeri; nec video quid obstet quominus ita magis & magis augeatur in infinitum, nec etiam cur, cognitione sic auctâ, non possim ejus ope reliquas omnes Dei perfectiones adipisci; nec denique cur potentia ad istas perfectiones, si jam in me est, non sufficiat ad illarum ideam producendam.

27. Imo* nihil horum esse potest. Nam primo, ut verum sit cognitionem meam gradatim augeri, & multa in me esse potentiâ quae actu nondum sunt, nihil tamen horum ad ideam Dei pertinet, in quâ nempe nihil omnino est potentiale†; namque hoc ipsum, gradatim augeri, certissimum est imperfectionis‡ argumentum. Praeterea, etiamsi cognitio mea semper magis & magis augeatur, nihilominus intelligo unquam illam idcirco fore actu infinitam, quia nunquam eo devenietur, ut majoris adhuc incrementi non sit capax; Deum autem ita judico esse actu infinitum, ut nihil ejus perfectioni addi possit. Ac denique percipio esse objectivum ideae non a solo esse potentiali, quod proprie loquendo nihil est, sed tantummodo ab actuali sive formali posse produci.

28. Neque profecto quicquam est in his omnibus, quod diligenter attendenti non sit lumine naturali manifestum; sed quia, cùm minus attendo, & rerum sensibilium imagines mentis aciem excaecant, non ita facile recordor cur idea entis me perfectioris necessariò ab ente aliquo procedat quod sit revera perfectius, ulte|rius quaerere libet an ego ipse habens illam ideam esse possem, si tale ens nullum existeret.

29. Nempe a quo essem? A me scilicet, vel a parentibus, vel ab aliis quibuslibet Deo minus perfectis; nihil enim ipso perfectius, nec etiam aeque perfectum, cogitari aut fingi potest.

30. Atqui si [a me]¶ essem nec dubitarem nec optarem, nec omnino quicquam mihi deesset; omnes enim perfectiones quarum idea aliqua in me est, mihi dedissem, atque ita ipsemet Deus essem. Nec putare debeo illa forsan quae mihi desunt difficilius acquiri posse, quàm illa quae jam in me sunt; nam contrà, mani-

*sorunu yakından irdelediğimde görürüm ki: Ek
†, tersine herşeyin edimsel ve edimsellikte olduğu: Ek
‡bilgimdeki: Ek
¶Fr: başka herşeyden bağımsız ve varlığımın yaratıcısı kendim :: Lat: kendimden

*, en y regardant un peu de près,: Ajout
†, mais tout y est actuellement et en effet: Ajout
‡en ma connaissance: Ajout
¶a me :: indépendent de tout autre et [...] moi-même l'auteur de mon être

festum est longe difficilius fuisse me, hoc est rem sive substantiam cogitantem, ex nihilo emergere, quàm multarum rerum quas ignoro cognitiones, quae tantùm istius substantiae accidentia sunt, acquirere. Ac certe, si majus illud a me haberem,* non mihi illa saltem, quae facilius haberi possunt,† denegassem, sed neque etiam ulla alia ex iis, quae in ideâ Dei contineri percipio; quia nempe nulla difficiliora factu mihi videntur; si quae autem difficiliora factu essent, certe etiam mihi *difficiliora viderentur*, siquidem reliqua quae habeo, a me haberem, *quoniam in illis potentiam* meam terminari experirer‡.

31. Neque vim harum rationum effugio, si supponam me forte semper fuisse ut nunc sum,' tanquam si inde sequeretur, nullum existentiae meae authorem esse quaerendum¶. Quoniam enim omne tempus vitae in | partes innumeras dividi potest, quarum singulae a reliquis nullo modo dependent, ex eo quòd paulo ante fuerim, non sequitur me nunc debere esse, nisi aliqua causa me quasi rursus creet ad hoc momentum, hoc est me conservet. Perspicuum enim est attendenti ad temporis naturam, eâdem plane vi & actione opus esse ad rem quamlibet singulis *momentis* quibus durat conservandam, quâ opus esset ad eandem de novo creandam, si nondum existeret; adeo ut conservationem solâ ratione a creatione differre§, sit etiam unum ex iis quae lumine naturali manifesta sunt.

32. Itaque debeo nunc interrogare me ipsum, an habeam aliquam vim per quam possim efficere ut ego ille, qui jam sum, paulo post etiam sim futurus: nam, cùm nihil aliud sim quàm res cogitans, vel saltem cùm de eâ tantùm meî parte praecise nunc agam quae est res cogitans, si quae talis vis in me esset, ejus proculdubio conscius essem. Sed & nullam esse experior, & ex hoc ipso evidentissime cognosco me ab aliquo ente a me diverso pendere.

33. Forte verò illud ens¤ non est

bütünüyle açıktır ki düşünen bir şey ya da töz olarak yokluktan doğmam bilmediğim birçok şeyin bilgilerini kazanmaktan çok daha güç olurdu. çünkü bu bilgiler yalnızca o düşünen tözün ilinekleridir. Ama açıktır ki, eğer tüm bu nitelikleri taşıyor olsaydım, eş deyişle, eğer kendi doğuşumun ve varoluşumun yaratıcısı olmuş olsaydım, *en azından kendime kazanması daha kolay olan şeyleri, eş deyişle, doğamın yoksun olduğu birçok bilgiyi †yadsımazdım; ne de kendimi Tanrı ideasında kapsandığını algıladığım şeylerin herhangi birinden yoksun bırakırdım, çünkü bana bunlardan hiç birini edinmek özellikle güç görünmez; ve eğer aralarında yapması daha güç olan biri olmuş olsaydı, bu bana hiç kuşkusuz böyle görünürdü, çünkü, benim olan geri kalan şeyleri kendimden edinmiş olmam durumunda, onda gücümün sınırlı olduğunu ve ona ulaşma yeteneğinde olmadığımı ‡ bulurdum.

31. Ama belki de her zaman tam şimdi olmuş olduğum gibi olduğumu varsayabilsem bile, buna dayanarak bu uslamlamaların gücünden kaçamam, ve bundan varoluşumun bir yaratıcısını araştırmamın gerekmediği sonucunu çıkaramam¶. Çünkü tüm yaşam sürem hiç biri | herhangi bir yol- [49]
da bir başkasına bağımlı olmayan sonsuz sayıda parçaya bölünebilir; ve böylece kısa bir süre önce varolmuş olmam olgusundan hiçbir biçimde şimdi varolmam gerektiği sonucu çıkmaz, eğer bir neden tam bu kıpıda beni deyim yerindeyse yeniden üretmiyor, eş deyişle, beni saklamıyorsa. Gerçekte, zamanın doğasını dikkatle irdelersek açıktır ki, bir şeyin süresinin her bir kıpısında sakınımımı sağlamak, onun hiç varolmadığını varsaydığımızda, onu yeniden yaratmak için zorunlu olan o aynı güç ve etkinliği gerektirecektir; öyle ki doğanın ışığı bize açıkça yaratılış ve sakınım arasındaki ayrımın yalnızca bir uslamlama ayrımı olduğunu ve edimsel olmadığını§ gösterir.

32. Böylece burada gerekli olan tek şey şimdi varolan benim gelecekte de varolmamı sağlayabilecek bir güce iye olup olmadığımı bulmak için kendimi sorgulamaktır; çünkü düşünen bir şeyden başka birşey olmadığım için, ya da en azından burada soru tam olarak o parçamı ilgilendirdiği için, eğer bende böyle bir güç bulunsaydı, hiç kuşkusuz onun bilincinde olurdum. Ama böyle bir gücün bilincinde olmadığım için açıkça kendimden ayrı bir varlığa bağımlı olduğumu bilirim.

33. Ama belki de kendisine bağımlı olduğum¤ bu varlık

*c'est-à-dire si j'étais l'auteur de ma naissance et de mon existence,: Ajout

†à savoir, de beaucoup de connaissances dont ma nature est dénuée,: Ajout

‡et ne serait pas capable d'y arriver: Ajout

¶tanquam si inde sequeretur, nullum existentiae meae authorem esse quaerendum :: et ne laisse pas de connaître qu'il est nécessaire que Dieu soit l'auteur de mon existence

§et non point en effet: Ajout

¤, duquel je dépends,: Ajout

*eş deyişle, eğer kendi doğuşumun ve varoluşumun yaratıcısı olmuş olsaydım,: Ek

†, eş deyişle, doğamın yoksun olduğu birçok bilgiyi: Ek

‡ve ona ulaşma yeteneğinde olmadığımı: Ek

¶Lat: ve bundan varoluşumun bir yaratıcısını aramamın gerekmediği sonucunu çıkaramam :: Fr: ve Tanrının varoluşumun yaratıcısı olmasının zorunlu olduğunu kabul etmem gerekecektir

§ve edimsel olmadığını: Ek

¤kendisine bağımlı olduğum: Ek

Tanrı değildir, ve ya ebeveynlerim tarafından ya da Tanrıdan daha az eksiksiz bir başka neden tarafından yaratılmışımdır. Bu olamaz, çünkü, az önce dediğim gibi bütünüyle açıktır ki, nedende en azından etkide olduğu denli olgusallık olmalıdır; ve böylece düşünen bir şey olduğum ve bir Tanrı ideası taşıdığım için, sonunda varoluşumun nedeni ne olursa olsun, bunun benzer olarak düşünen bir şey olduğu ve kendi içinde 'tanrısal doğaya[1]* yüklediğim tüm eksiksizliklerin ideasını taşıdığı kabul edilmelidir. Yine bu nedenin kendisinden mi yoksa bir başka şeyden mi geldiğini araştırabiliriz. Çünkü eğer
[50] kendisindensе, daha önce söylediklerimden bu | nedenin kendisinin Tanrı olması gerektiği sonucu çıkar; çünkü kendinde varolma gücünü taşıdığı için, hiç kuşkusuz idealarını taşıyabildiği tüm eksiksizliklere, eş deyişle, Tanrıda olduklarını kavradığım tüm eksiksizliklere edimsel olarak iye olma gücünü de taşıyor olmalıdır. Ama eğer varoluşunu başka bir nedenden türetiyorsa, aynı nedenlerle bu ikinci nedenin yine kendisi yoluyla mı yoksa başkası yoluyla mı varolduğunu soracağız, ta ki sonunda Tanrı olacak olan bir enson nedene varıncaya dek.

34. Ve bunun sonsuza dek ilerletilemeyeceği bütünüyle açıktır, çünkü söz konusu olan beni daha önce yaratmış olandan çok şimdide saklayan nedendir.

35. Ne de ortaya çıkışımda birçok bölümsel nedenin birlikte iş görmüş olabileceği, ve birinden Tanrıya yüklediğim eksiksizliklerden birinin ideasını, ve bir başkasından bir başkasının ideasını kazandığım, ve böylece tüm bu eksiksizliklerin aslında evrende bir yerde bulundukları, ama Tanrı olan tek bir birlikte aynı zamanda birleşmedikleri varsayılabilir. Tersine, Tanrıda olan tüm belirlenimlerin birliği, yalınlığı ya da ayrılmazlığı onda olduğunu düşündüğüm başlıca eksiksizliklerden biridir. Ve hiç kuşkusuz Tanrının tüm eksiksizliklerinin bu birliğinin ideası bana ancak kendisinden benzer olarak tüm başka eksiksizliklerin idealarını da kazanmış olduğum bir neden tarafından verilebilirdi; çünkü bu neden aynı zamanda ne olduklarını belli bir ölçüde bilmemi sağlamaksızın onları ayrılmaz bir birlikte birleşmiş olarak anlamamı sağlayamazdı.

36. Son olarak, ¡görünürde kendilerinden doğmuş olduğum¡† ebeveynlerime gelince, gerçi haklarında şimdiye dek inandığım herşey doğru olsa da, düşünen bir varlık olduğum sürece bundan beni sakınanın ya da giderek herhangi bir anlamda varlığımın yaratıcısının onlar olduğu sonucu çıkmaz; çünkü yaptıkları yalnızca içinde benim, e.d. şimdi kendimle özdeşleştirebileceğim biricik şey olan anlığımın
[51] bulunduğuna inandığım özdeğe | belli düzenlemeleri ya da durumları [*dispositiones*] vermektir. Böylece ebeveynleri-

Deus, sumque vel a parentibus productus, vel a quibuslibet aliis causis Deo minus perfectis. Imo, ut jam ante dixi, perspicuum est tantumdem ad minimum esse debere in causâ quantum est in effectu; & idcirco, cùm sim res cogitans, ideamque quandam Dei in me habens, qualiscunque tandem meî causa assignetur, illam etiam esse rem cogitantem, & omnium perfectionum, quas 'Deo[1]* tribuo, ideam habere fatendum est. Potestque de illâ rursus quaeri, an sit a se, vel ab aliâ. Nam si a se, patet ex dictis illam ipsam Deum esse, quia nempe, | cùm vim habeat per se existendi, habet proculdubio etiam vim possidendi actu omnes perfectiones quarum ideam in se habet, hoc est omnes quas in Deo esse concipio. Si autem sit ab aliâ, rursus eodem modo de hac alterâ quaeretur, an sit a se, vel ab aliâ, donec tandem ad causam ultimam deveniatur, quae erit Deus.

34. Satis enim apertum est nullum hîc dari posse progressum in infinitum, praesertim cùm non tantùm de causâ, quae me olim produxit, hîc agam, sed maxime etiam de illâ quae me tempore praesenti conservat.

35. Nec fingi potest plures forte causas partiales ad me effeciendum concurrisse, & ab unâ ideam unius ex perfectionibus quas Deo tribuo, ab aliâ ideam alterius me accepisse, adeo ut omnes quidem illae perfectiones alicubi in universo reperiantur, sed non omnes simul junctae in uno aliquo, qui sit Deus. Nam contrà, unitas, simplicitas, sive inseparabilitas eorum omnium quae in Deo sunt, una est ex praecipuis perfectionibus quas in eo esse intelligo. Nec certe istius omnium ejus perfectionum unitatis idea in me potuit poni ab ullâ causâ, a quâ etiam aliarum perfectionum ideas non habuerim: neque enim efficere potuit ut illas simul junctas & inseparabiles intelligerem, nisi simul effecerit ut quaenam illae essent agnoscerem.

36. Quantum denique ad parentes attinet,† ut omnia vera sint quae de illis unquam putavi, non tamen profecto illi me conservant, nec etiam ullo modo me, quatenus sum res cogitans, effecerunt; sed tantùm dispositiones quasdam in eâ materiâ posuerunt, cui me, hoc est mentem, quam solam nunc pro me acci|pio, inesse judicavi. Ac proinde hîc nulla

*Fr: tanrısal doğaya :: Lat: Tanrıya
†görünürde kendilerinden doğmuş olduğum: Ek

*Deo :: à la nature divine
†desquels il semble que je tire ma naissance,: Ajout

de iis difficultas esse potest; sed *omnino est concludendum, ex hoc* solo quòd existam, ⌜quaedamque idea⌝* entis perfectissimi, hoc est Dei, in me sit, evidentissime demonstrari Deum etiam existere.

37. Superest tantùm ut examinem quâ ratione ideam istam a Deo accepi: neque enim illam sensibus hausi, nec unquam non expectanti mihi advenit, ut solent rerum sensibilium ideae, cùm istae res externis sensuum organis occurrunt, vel occurrere videntur; nec *etiam* ⌜*a me efficta*⌝† est, nam nihil ab illâ detrahere, nihil illi superaddere plane possum; ac proinde superest ut mihi sit innata, quemadmodum etiam mihi est innata idea meî ipsius.

38. Et sane non mirum est Deum, me creando, ideam illam mihi indidisse, ut esset tanquam nota artificis operi suo impressa; nec etiam opus est ut nota illa sit aliqua res ab opere ipso diversa. Sed ex hoc uno quòd Deus me creavit, valde credibile est me quodammodo ad *imaginem & similitudinem ejus factum esse*, illamque similitudinem, in quâ Dei idea continetur, a me percipi per eandem facultatem, per quam ego ipse a me percipior: hoc est, dum *in* meipsum mentis aciem converto, non modo intelligo me esse rem incompletam & ab alio dependentem, remque ad majora & majora sive meliora‡ indefinite aspirantem; sed simul etiam intelligo illum, a quo pendeo¶, majora ista omnia non indefinite & potentiâ tantùm, sed reipsâ infinite in se habere, atque ita Deum esse. Totaque vis argumenti§ in eo est, quòd agnoscam fieri non posse | ut existam talis naturae qualis sum, nempe ideam *Dei in* me habens, nisi revera Deus etiam existeret, Deus, inquam, ille idem cujus idea in me est, hoc est, habens omnes illas perfectiones, ⌜quas ego non comprehendere, sed quocunque modo attingere cogitatione possum⌝□, & nullis plane defectibus obnoxius*. Ex quibus satis patet illum fallacem esse non posse; omnem enim fraudem

*quaedamque idea :: et l'idée d'un

†a *me efficta* :: une pure production ou fiction de mon esprit

‡que je ne suis: Ajout

¶*et dont je trouve en moi les idées: Ajout*

§dont j'ai ici usé pour prouver l'existence de Dieu: Ajout

□quas ego non comprehendere, sed quocunque modo attingere cogitatione possum :: dont notre esprit peut bien avoir quelque idée sans pounant les comprendre toutes

*, et qui n'a rien de toutes le choses qui marquent quelque imperfection: Ajout

min varoluşu burada daha öte hiçbir güçlük yaratamaz; ve yalnızca varolmam ve en eksiksiz Varlığın, eş deyişle Tanrının ⌜bir ideasının⌝* bende olması olgusundan Tanrının varoluşunun tam bir açıklıkla tanıtlandığı vargısı çıkmalıdır.

37. Geriye yalnızca bu ideayı Tanrıdan hangi yolda kazandığımı irdelemek kalıyor; çünkü onu duyular yoluyla almamışımdır, ne de duyulur şeylerin ideaları durumunda bu şeyler kendilerini dışsal duyu örgenlerime sundukları ya da sunuyor göründükleri zaman genellikle olduğu gibi beklenmeksizin bana görünmüştür; ve yine ⌜benim yarattığım⌝† birşey de değildir, çünkü ondan birşeyler çıkarmak ya da ona herhangi birşey eklemek gücümün içinde değildir; ve buna göre biricik olanak bende doğuştan olduğudur, tıpkı kendime ilişkin doğuştan idea gibi.

38. Hiç kuşkusuz Tanrının beni yaratırken o ideayı tıpkı bir ustanın yapıtı üzerine imzasını atması gibi bana yerleştirmiş olmasına hayret etmemek gerekir; ve imzanın yapıtın kendisinden ayrı birşey olması da zorunlu değildir. Çünkü yalnızca Tanrının beni yaratmış olması olgusu bile beni bir bakıma kendi imgesine ve benzerliğine göre şekillendirmiş olması olasılığını oldukça inandırıcı kılar; ve Tanrı ideasını kapsayan bu benzerliği kendimi algılamamı sağlayan aynı yeti aracılığıyla algılarım; başka bir deyişle, anlığımı kendi üzerime çevirdiğim zaman, yalnızca eksik ve bir başkasına bağımlı olduğumu, sonsuza dek ⌞benim kendimin olduğundan⌟‡ daha büyük ve daha iyi birşeyin özlemini duyduğumu bilmekle kalmam, ama ayrıca bağımlı olduğum şeyin kendilerine özlem duyduğum ⌞, idealarını kendimde bulduğum⌟¶ tüm o büyük şeyleri yalnızca belirsiz ya da gizil olarak değil ama edimsel olarak ve sonsuz olarak kendisinde taşıdığını, ve böylece Tanrı olduğunu da bilirim. Ve ⌞burada Tanrının varoluşunu tanıtlamak için kullandığım⌟§ uslamlamanın bütün gücü, | eğer Tanrı gerçekten varolmasaydı [52] doğamın böyle olduğu gibi olmasının ve gene de bir Tanrı ideasını taşımamın olanaklı olamayacağını bilmemden oluşur—ideasını taşıdığım o aynı Tanrı ki, bu yüzden ⌝kavramadığım, ama yalnızca belli bir yolda yaklaşık olarak [*attingere*] düşünebildiğim⌜□ tüm o eksiksizlikleri kendisinde taşır, hiçbir eksikliğe açık değildir ⌞ve bir eksiklik belirtebilecek hiçbirşey taşımaz⌟*. Buradan yeterince açıktır ki aldatamaz, çünkü doğanın ışığı bana açıkça yalan dolanın

*Lat: *bir ideasının* :: Fr: *bir en eksiksiz Varlığın ideasının*

†Lat: benim yarattığım :: Fr: salt benim anlığımın bir ürünü ya da kurgusu olan

‡benim kendimin olduğundan: Ek

¶, idealarını kendimde bulduğum: Ek

§burada Tanrının varoluşunu tanıtlamak için kullandığım: Ek

□Lat: kavramadığım, ama yalnızca belli bir yolda yaklaşık olarak düşünebildiğim :: Fr: anlığımızın gerçekten tümünü kavramaksızın az çok belli bir idealarını taşıyabileceği

*ve bir eksiklik belirtebilecek hiçbirşey taşımaz: Ek

ve aldatmanın bir eksiklikten ileri geldiğini gösterir.

39. Ama bu olguyu daha büyük bir dikkatle incelemeye ve ondan türetilebilecek başka gerçeklikleri araştırmaya geçmeden önce, biraz durup ⌊bu bütünüyle eksiksiz⌋* Tanrının kendisini düşünebilmek, boş zamanımızda onun ⌊harika⌋† yüklemleri üzerine kafa yormak, ve, en azından gördüklerimiyle bir ölçüde gözü kamaşan anlığımın gücünün izin verdiği ölçüde, öylesine parlak bu ışığın güzelliğini seyretmek, ona hayranlık duymak ve tapınmak bana doğru görünüyor. Çünkü tıpkı inancımızın bize öteki yaşamın yüksek mutluluğunun yalnızca Tanrısal Görkemin seyredilişinden oluştuğunu öğretmesi gibi, şimdi benzer bir meditasyonun, gerçi karşılaştırılamayacak denli eksik olsa da, bize bu yaşamda yetenekli olduğumuz en yüksek doyumu verip veremeyeceğini öğrenmeye çalışabiliriz.

& deceptionem a defectu aliquo pendere, lumine naturali manifestum est.

39. Sed priusquam hoc diligentius examinem, simulque in alias veritates quae inde colligi possunt inquiram, placet hîc aliquandiu in ipsius Dei* contemplatione immorari, ejus† attributa apud me expendere, & immensi hujus luminis pulchritudinem, quantum caligantis ingenii mei acies ferre poterit, intueri, admirari, adorare. Ut enim in hac solâ divinae majestatis contemplatione summam alterius vitae foelicitatem consistere fide credimus, ita etiam jam ex câdem, licet multo minus perfectâ, maximam, cujus in hac vitâ capaces simus, voluptatem percipi posse experimur.

*bu bütünüyle eksiksiz: Ek
†harika: Ek

*tout parfait: Ajout
†merveilleux: Ajout

Meditatio Quarta

De Vero & falso

1. Ita me his diebus assuefeci in mente a sensibus abducendâ, tamque accurate animadverti perpauca ⌊esse quae de rebus corporeis ⌈vere⌉* percipiantur, multoque plura de mente humanâ, multo adhuc plura de Deo cognosci, ut jam absque ullâ difficultate cogitationem a rebus imaginabilibus ad intelligibiles tantùm, atque ab omni materiâ secretas, convertam. Et sane multò magis distinctam habeo ideam mentis humanae, quatenus est res cogitans, non extensa in longum, latum, & profundum, nec aliud quid a corpore habens, quàm ideam ullius rei corporeae. Cùmque attendo me dubitare, sive esse rem incompletam & dependentem, adeo clara & distincta idea entis independentis & completi, hoc est Dei, mihi occurrit; & ex hoc uno quòd talis idea in me sit, sive quòd ego ideam illam habens existam, adeo manifeste concludo Deum etiam existere, atque ab *illo singulis momentis*† totam existentiam meam dependere, ut nihil evidentius, nihil certius ab humano *ingenio cognosci posse confidam*. Jamque videre videor aliquam viam per quam ab istâ contemplatione veri Dei, in quo nempe sunt omnes thesauri scientiarum & sapientiae absconditi, ad caeterarum rerum‡ cognitionem deveniatur.

2. In primis enim agnosco fieri non posse ut ille me unquam fallat; in omni enim fallaciâ vel deceptione aliquid imperfectionis reperitur; & quamvis posse fallere, nonnullum esse videatur acuminis aut potentiae argumentum, proculdubio velle fallere, vel malitiam vel imbecillitatem testatur, nec proinde in Deum cadit.

3. Deinde experior quandam in me

‡vere :: avec certitude
¶*de ma vie: Ajout
*de l'univers: Ajout

MEDİTASYON IV

Gerçek ve Yanlış Üzerine

1. Bu günlerde anlığımı duyularımdan uzaklaştırmam bir alışkanlık oldu; cisimsel şeyler | konusunda gerçekte⌉* [53]
çok az şey anladığımızı [*percipio*] ve insan anlığı konusunda daha çoğunu ve Tanrı konusunda ise daha da çoğunu bildiğimizi öylesine açıkça gördüm ki, şimdi düşüncelerimi hiçbir güçlük olmaksızın imgelemin şeylerinden uzaklaştırarak özdekten bütünüyle ayrılmış salt anlaşılır şeylere çevirebilirim. Gerçekte uzunluk, genişlik ve derinlikte uzamlı olmayan ve cisme özgü hiçbirşey taşımayan bir düşünen şey olarak insan anlığına ilişkin ideam herhangi bir cisimsel şeye ilişkin ideamdan çok daha seçiktir. Şimdi kuşku duyduğumu ve dolayısıyla tam olmayan ve bağımlı bir şey olduğumu düşünürsem, anlığımda bütünüyle açık ve seçik olarak bağımsız ve eksiksiz bir Varlık ideası, eş deyişle Tanrı ideası oluşur; ve yalnızca bu ideanın bende olması, ya da daha doğrusu o ideanın taşıyıcısı olarak benim varolmam olgusundan, bütünüyle belirgin olarak Tanrının varolduğunu ve bütün varoluşumun ⌊yaşamımdaki⌋† her tekil kıpıda ona bağımlı olduğu vargısını çıkarırım, öyle ki, insan anlığının başka hiçbirşeyi daha büyük bir açıklıkla ve daha büyük bir pekinlikle bilemeyeceğini güvenle kabul ederim. Ve bana öyle görünür ki daha şimdiden bizi tüm bilim ve bilgelik hazinelerini kapsayan gerçek Tanrının bu irdelemesinden ⌊evrenin⌋‡ tüm geri kalan şeylerin in⌋ bilgisine götürecek yolu bulmuşumdur.

2. İlk olarak Tanrının beni aldatmasının hiçbir zaman olanaklı olmadığını bilirim; çünkü tüm yalan dolan ve aldatmada bir tür eksiklik bulunur; ve aldatma yeteneği bir kurnazlık ya da güç belirtisi gibi görünse de, aldatma isteği hiç kuşkusuz kötülük ya da zayıflığa tanıklık eder ve dolayısıyla Tanrıda bulunamaz.

3. Bundan başka, kendi deneyimimle bilirim ki bende

*Lat: gerçekte :: Fr: pekinlikle
†yaşamımdaki: Ek
‡evrenin: Ek

[54] bir yargı yetisi vardır ve bunu hiç kuşkusuz tıpkı bende | olan başkaları gibi Tanrıdan almışımdır; ve dahası, Tanrı beni aldatmayı isteyemeyeceği için, bana öyle bir yetenek vermiştir ki doğru kullanıldığında beni hiçbir zaman yanılgıya düşüremez.

4. Eğer bundan hiçbir zaman yanılgıya düşemeyeceğim gibi bir sonuç çıkıyor gibi görünmeseydi, bu konuda hiçbir kuşkuya yer kalmazdı; çünkü eğer bendeki herşeyi Tanrıdan almışsam, ve eğer bana herhangi bir yanılgı yetisi vermemişse, öyle görünür ki hiçbir zaman yanılgıya düşemem. Buna göre, eğer yalnızca Tanrıyı düşünürsem, ve kendimi bütünüyle ona yöneltirsem,[*] kendi içimde yanılgı ya da yanlışlık için hiçbir neden bulamam; ama hemen sonra kendime geri dönersem, deneyim bana sonsuz bir sayıda yanılgıya açık olduğumu gösterir, ve bunun nedenini araştırırsam, kendimde yalnızca Tanrının ya da en eksiksiz varlığın olgusal ve olumlu [*realis & positivus*] bir ideasını değil, ama ayrıca olumsuz bir ideasını, yokluğun, deyim yerindeyse her tür eksiksizlikten sonsuz ölçüde uzak birşeyin ideasını da gözlerim; ve bir bakıma Tanrı ve hiçlik arasında ya da en yüksek Varlık ve yokluk [*summum ens & non ens*] arasında bir orta terim olduğumu, ve o en yüksek Varlığın yaratısı olduğum düzeye dek kendimde beni yanılgıya düşürebilecek hiçbirşeyin olmadığını görürüm; ama belli bir düzeyde hiçliğe ya da yokluğa da katıldığım ölçüde, e.d. kendim en eksiksiz varlık olmadığım ve birçok şeyden yoksun olduğum düzeye dek, eğer yanılgıya düşecek olursam buna hayret etmemem gerekir. Böylece yanılgının genelde Tanrıya bağımlı olgusal birşey olmadığını, ama yalnızca bir eksiklik olduğunu, dolayısıyla, yanılgıya düşmek için Tanrının bana bu amaçla verdiği herhangi bir özel yetiye gereksinmediğimi bulurum; tersine, benim payıma yanılgıların olmasının nedeni Tanrının bana gerçeği yanlıştan ayırdetmek için[†] verdiği yetinin sonsuz olmamasıdır.

5. Gene de bunlar bütünüyle doyurucu değildir; çünkü
[55] | yanılgı salt olumsuzluk, [‡]e.d. üzerinde hiçbir hakkımın olmadığı bir eksiksizliğin yalın bir yokluğu ya da eksikliği[‡] değil, ama herhangi bir yolda bende olması gerekli görünen belli bir bilginin yoksunluğu ya da olmayışıdır; ve Tanrının doğasını irdelediğim zaman, bana kendi türünde eksiksiz olmayan, ya da onda olması gereken belli bir eksiksizlikten yoksun olan bir yeti vermiş olması olanaksız görünür. Çünkü usta ne denli deneyimli ise ürettiği yapıtın o denli eksiksiz olduğu doğruysa, bu her şeyin bu en yüksek Yaratıcısı tüm parçalarında bütünüyle eksiksiz

esse judicandi facultatem, quam certe, ut & reliqua omnia quae in me | sunt, a Deo accepi; cùmque ille nolit me fallere, talem profectò non dedit, ut, dum eâ recte utor, possim unquam errare.

4. Nec ullum de hac re dubium superesset, nisi inde sequi videretur, me igitur errare nunquam posse; nam si quodcunque in me est, a Deo habeo, nec ullam ille mihi dederit errandi facultatem, non videor posse unquam errare. Atque ita prorsus, quamdiu de Deo tantùm cogito, [r]totusque in eum me converto,[l]* nullam erroris aut falsitatis causam deprehendo; sed, postmodum ad me reversus, experior me tamen innumeris erroribus esse obnoxium, quorum causam inquirens animadverto non tantùm Dei, sive entis summè perfecti, realem & positivam, sed etiam, ut ita loquar, nihili, sive ejus quod ab omni perfectione summè abest, negativam quandam ideam mihi obversari, & me tanquam medium quid inter Deum & nihil, sive inter summum ens & non ens ita esse constitutum, ut, quatenus a summo ente sum creatus, nihil quidem in me sit, per quod fallar aut in errorem inducar, sed quatenus etiam quodammodo de nihilo, sive de non ente, participo, hoc est quatenus non sum ipse summum ens, desuntque mihi quam plurima, non adeo mirum esse quòd fallar. Atque ita certe intelligo errorem, quatenus error est, non esse quid reale quod a Deo dependeat, sed tantummodo esse defectum; nec proinde ad errandum mihi opus esse aliquâ facultate in hunc finem a Deo tributâ, sed contingere ut errem, ex eo quòd facultas [r]verum judicandi[l]†, quam ab illo habeo, non sit in me infinita.

5. Verumtamen hoc nondum omnino satisfacit; non | enim error est pura negatio,‡ sed privatio, sive carentia cujusdam cognitionis, quae in me quodammodo esse deberet; atque attendenti ad Dei naturam non videtur fieri posse, ut ille aliquam in me posuerit facultatem, quae non sit in suo genere perfecta, sive quae aliquâ sibi debitâ perfectione sit privata. Nam si, quo peritior est artifex, eo perfectiora opera ab illo proficiscantur, quid potest a summo illo rerum omnium conditore factum esse, quod non sit omnibus nu-

*ve kendimi bütünüyle ona yöneltirsem,: Eksik

†Fr: gerçeği yanlıştan ayırdetmek için :: Lat. gerçeği yargılamak için

‡, e.d. üzerinde hiçbir hakkımın olmadığı bir eksiksizliğin yalın bir yokluğu ya da eksikliği: Ek

*totusque in eum me converto,: Non traduit

†verum judicandi :: pour discerner le vrai d'avec le faux

‡c'est-à-dire, n'est pas le simple défaut ou manquement de quelque perfection qui ne m'est point due,: Ajout

meris absolutum? Nec dubium est quin potuerit Deus me talem creare, ut nunquam fallerer; nec etiam dubium est quin velit semper id quod est optimum: anne ergo melius est me falli quàm non falli?

6. Dum haec perpendo attentiùs, occurrit primò non mihi esse mirandum, si quaedam a Deo fiant quorum rationes non intelligam; nec de ejus existentiâ ideo esse dubitandum, quòd forte quaedam alia esse experiar, quae quare vel quomodo ab illo facta sint non comprehendo. Cùm enim jam sciam naturam meam esse valde *infirmam* & limitatam, Dei autem naturam esse immensam, incomprehensibilem, infinitam, ex hoc satis etiam scio[1]* innumerabilia illum posse quorum causas ignorem[1]†; atque ob hanc unicam rationem totum illud causarum genus, quod a fine peti solet, in rebus Physicis[1]‡ nullum usum habere existimo; non enim absque temeritate me puto posse investigare¶ fines§ Dei.

7. Occurrit etiam non unam aliquam creaturam separatim, sed omnem rerum¤ universitatem esse spectandam, quoties an opera Dei perfecta sint inquirimus; quod enim forte non immeritò, si solum esset, valde | imperfectum videretur, ut habens in mundo *rationem* partis est perfectissimum; & quamvis, ex quo de omnibus volui dubitare, nihil adhuc praeter me & Deum existere certò cognovi, non possum tamen, ex quo immensam Dei potentiam animadverti, negare quin multa alia ab illo facta sint, vel saltem fieri possint, adeo ut ego rationem partis in rerum universitate obtineam.

8. Deinde, ad me propius accedens, & qualesnam sint errores mei (qui soli imperfectionem aliquam in me arguunt) investigans, adverto illos a duabus causis simul concurrentibus dependere, nempe a facultate cognoscendi quae in me est, & a facultate eligendi, sive ab arbitrii libertate, hoc est ab *intellectu* & simul a voluntate. Nam per solum intellectum* percipio tantùm ideas de quibus judicium ferre possum, nec ullus error proprie dictus in eo praecise sic specta-

olmayan birşey üretmiş olabilir mi? Hiç kuşkusuz Tanrı beni hiçbir zaman yanılgıya düşmeyeceğim bir yolda yaratabilirdi; ve yine her zaman en iyisini istediğinden hiçbir kuşku olamaz; öyleyse yanılmam hiç yanılmamamdan daha mı iyidir?

6. Bunun üzerinde dikkatle düşününce, ilk olarak Tanrı birşey yaptığında bunu niçin yaptığını anlayazsam buna hayret etmemem gerektiğini bulurum; ne de bu yüzden onun varoluşundan kuşku duymam gerekir, çünkü bunun yanısıra öyle şeyler görgülerim ki, onları niçin ya da nasıl yapmış olduklarını kavrayamasam da vardırlar. Çünkü doğamın çok zayıf ve sınırlı olduğunu, ve Tanrınınkinin ise ölçüsüz, kavranamaz, sonsuz olduğunu bilmekle, onun sonsuz sayıda şeye yetenekli olduğunu⌜da bilirim⌝* ki, bunların⌜nedenlerini bilmem⌝†; ve, salt bu uslamlamadan çıkarak, sonsal demeye alıştığımız tüm neden türlerinin⌜Fiziğin şeyleri⌝‡ için yararsız olduklarına inanırım; çünkü Tanrının ⌞kavranamaz⌟¶ amaçlarını araştırabileceğimi sanmam ⌞ve ortaya sermeye kalkışmam⌟§ kendini bilmezlik olur.

7. Bundan başka, Tanrının işlerinin eksiksiz olup olmadığını araştırırken, tek bir yaratığı ayrı olarak değil, ama tüm⌜şeyleri⌝¤ bir evren olarak göz önüne almamız gerektiğini düşünüyorum; çünkü belki de dünyada yalnız başına olmuş olsaydı | haklı olarak çok eksik görünebilecek olan [56]
aynı şey, bu bütün evrenin bir parçası olarak alındığında en yüksek düzeyde eksiksiz olarak görülecektir; ve gerçi herşeyden kuşku duymaya karar verdiğim için şimdiye dek pekinlikle yalnızca kendi varoluşumun ve Tanrının varoluşunun bilgisini edinmiş olsam da, Tanrının ölçüsüz gücünü anladığım için, başka birçok şeyi üretmiş olduğunu ya da en azından onları üretme gücünü taşıdığını ve dolayısıyla şeylerin evrenselliğinde bir parça olmanın anlamına erişebildiğimi yadsıyamam.

8. Buna göre, kendime daha yakından baktığım ve yanılgılarımın neler olduğunu irdelediğimde (çünkü bendeki eksiklikleri yalnızca bunlar tanıtlar), görürüm ki bunlar iki nedenin aynı zamanda yer alan etkisine bağlıdır; bendeki bilme yetisine, ve ayırdetme ya da özgürce seçme yetisine [*arbitrii libertas*], başka bir deyişle, anlağa ve istence. Çünkü yalnızca anlak yoluyla ⌞herhangi birşeyi ne doğrulayabilir ne de yadsıyabilir, ama⌟* yalnızca üzerlerine bir yargıda bulunabileceğim ideaları algılayabilirim; ne de onda söz-

*satis etiam scio :: je n'ai plus de peine à reconnaitre

†causas ignorem :: les causes surpassent la portée de mon esprit

‡rebus Physicis :: les choses physiques ou naturelles

¶(2) et entreprendre de découvrir: Ajout

§(1) impénétrables: Ajout

¤rerum :: créatures

*je n'assure ni ne nie aucune chose, mais: Ajout

*Lat: da bilirim :: Fr: kabul etmede bundan böyle hiçbir güçlük çekmem

†Lat: nedenlerini bilmem :: Fr: nedenleri anlığımın erimini aşar

‡Lat:Fiziğin şeyleri :: Fr: fiziksel ya da doğal şeyler

¶(1) kavranamaz: Ek

§(2) ve ortaya sermeye kalkışmam: Ek

¤Lat: şeyleri :: Fr: yaratıkları

*herhangi birşeyi ne doğrulayabilir ne de yadsıyabilir, ama: Ek

cüğün asıl anlamında herhangi bir yanılgı bulunabilir; ve [anlağımda]* hiçbir ideaları olmayan sayısız şey varolabilse de, bu yüzden gene de bu idealardan doğasından ötürü üzerlerinde bir hak taşıdığı şeyler olarak yoksun bırakıldığı† değil, ama [olumsuz olarak]‡ yalnızca anlağımın onlardan yoksun olduğu[¶] söylenebilir, çünkü gerçekte Tanrının bana verdiğinden daha büyük bir bilme yetisi vermiş olması gerektiğini tanıtlamak için hiçbir zemin yoktur; ve onu ne denli becerikli bir usta olarak görürsem göreyim, bu yüzden yapıtlarından her birine kimilerine verebildiği tüm eksiksizlikleri vermek zorunda olduğunu düşünmemeliyim. Böylece Tanrı bana yeterince geniş ve eksiksiz olan bir istenç, ya da bir özgürce seçme yetisi vermedi diye yakınmamam, çünkü [gerçekte bu istencin kendini sınırlar içersine kapamayacak denli belirsiz ve yaygın olduğunu][§] deneyim yoluyla
[57] bilirim. Bana bu bakımdan oldukça dikkate değer | görünen şey bende başka hiçbirşeyin değil ama yalnızca istencin daha da eksiksiz ve daha da büyük olarak düşünemeyeceğim denli eksiksiz ve büyük olmasıdır. Böylece, örneğin anlama yetisini irdelersem, onun daha baştan çok zayıf ve aşırı ölçüde sınırlı olduğunu görürüm; ve aynı zamanda bir başka yetinin ideasını oluştururum ki çok daha büyük, aslında çok çok büyük, giderek sonsuzdur, ve ideasını oluşturabilmem olgusundan onun Tanrının doğasına ait olduğunu algılarım. Eğer, benzer olarak, anımsama ya da imgeleme yetisini, ya da başka bir yetiyi yoklarsam, açıktır ki benim kendimde küçük ve sınırlı ama Tanrıda ise ölçüsüz olduğunu bilmediğim hiçbirşey bulamam. Kendimde ondan daha büyük bir başkasının ideasını ayrımsayamayacağımı gördüğüm şey yalnızca istenç ya da özgürce seçme yetisidir; öyle ki kendimde belli bir yolda Tanrının imgesini ve benzerliğini taşıdığımı bilmemi sağlayan şey özellikle bu istençtir. Hiç kuşkusuz bu istenç Tanrıda benimki ile karşılaştırılamayacak denli büyüktür, hem onunla birleşerek onu daha kararlı ve daha etker kılan bilgi ve güç nedeniyle, hem de Tanrıda çok daha geniş bir uzama yayılan bir nesnesi olduğu için; ama buna karşın kendinde biçimsel olarak ve sağın olarak alındığı zaman bana daha büyük görünmez; çünkü istenç yalnızca aynı şeyi yapmayı ya da yapmamayı (eş deyişle, onu doğrulamayı ya da yadsımayı, onu izlemeyi ya da ondan kaçınmayı) seçme gücünü taşımamızdan, ya da daha doğrusu yalnızca anlağın

to reperitur; quamvis enim innumerae fortasse res existant, quarum ideae nullae [in me]* sunt, non tamen [proprie illis privatus]†, sed [negative]‡ tantùm [destitutus],¶ sum dicendus, quia nempe rationem nullam possum afferre, quâ probem Deum mihi majorem quàm dederit cognoscendi facultatem dare debuisse; atque quantumvis peritum artificem esse intelligam, non tamen ideo puto illum in singulis ex suis operibus omnes perfectiones ponere debuisse, quas in aliquibus ponere potest. Nec verò etiam queri possum, quòd non satis amplam & perfectam voluntatem, sive arbitrii libertatem, a Deo acceperim, nam [sane nullis illam limitibus circumscribi experior]§. Et quod valde notandum mihi videtur, nulla |alia in me sunt tam perfecta aut tanta, quin intelligam perfectiora sive majora adhuc esse posse. Nam si, exempli causâ, facultatem intelligendi considero, statim agnosco perexiguam illam & valde finitam in me esse, simulque alterius cujusdam multo majoris, imò maximae atque infinitae, ideam formo, illamque ex hoc ipso quòd ejus ideam formare possim, ad Dei naturam pertinere percipio. Eâdem ratione, si facultatem recordandi vel imaginandi, vel quaslibet alias examinem, nullam plane invenio, quam non in me tenuem & circumscriptam, in Deo immensam, esse intelligam. Sola est voluntas, sive arbitrii libertas, quam tantam in me experior, ut nullius majoris ideam apprehendam; adeo ut illa praecipue sit, ratione cujus imaginem quandam & similitudinem Dei me referre intelligo. Nam quamvis major absque comparatione in Deo quàm in me sit, tum ratione cognitionis & potentiae quae illi adjunctae sunt, redduntque ipsam magis firmam & efficacem, tum ratione objecti, quoniam ad plura se extendit, non tamen, in se formaliter & praecise spectata, major videtur; quia tantùm in eo consistit, quòd idem vel facere vel non facere (hoc est affirmare vel negare, prosequi vel fugere) possi-

*Fr: anlağımda :: Lat: bende

†Fr: doğasından ötürü üzerlerinde bir hak taşıdığı şeyler olarak yoksun bırakıldığı :: Lat: sözcüğün asıl anlamında yoksun bırakıldığım

‡olumsuz olarak: Eksik

¶Fr: anlağımın onlardan yoksun olduğu :: Lat: benim onlardan yoksun olduğum

§Fr: gerçekte bu istencin kendini sınırlar içersine kapamayacak denli belirsiz ve yaygın olduğunu :: Lat: bu özgürlüğün hiçbir sınırla kuşatılı olmadığını

*in me :: en mon entendement

†proprie illis privatus :: privé de ces idées, comme de quelque chose qui soit due à sa nature

‡negative :: Non traduit

¶destitutus :: [qu'il [ne les a pas]

§sane nullis illam limitibus circumscribi experior :: en effet je l'expérimente [scil. la volonté] si vague et si étendue, qu'elle n'est renfermée dans aucunes bornes

mus, vel potius in eo tantùm, quòd ad id quod nobis ab intellectu proponitur affirmandum vel negandum, sive prosequendum vel fugiendum, ita feramur, ut a nullâ vi externâ nos ad id determinari sentiamus. Neque enim opus est [me in utramque partem ferri posse],* ut sim liber, sed contrà, quo magis in unam propendeo, sive quia rationem | veri & boni in eâ evidenter intelligo, sive quia Deus intima cogitationis meæ ita disponit, tanto liberius illam eligo†; nec sane divina gratia, nec naturalis cognitio unquam imminuunt libertatem, sed potius augent & corroborant. Indifferentia autem illa, quam experior, cùm nulla me ratio in unam partem magis quàm in alteram impellit, est infimus gradus libertatis, & nullam in eâ perfectionem, sed tantummodo in cognitione defectum, [sive negationem quandam]‡, testatur; nam si semper quid verum & bonum sit clare viderem, nunquam de eo quod esset judicandum vel eligendum deliberarem; atque ita, quamvis plane liber, nunquam tamen indifferens esse ›ssem.

9. Ex his autem percipio nec vim volendi, quam a Deo habeo, per se spectatam, causam esse errorum meorum, est enim amplissima, atque in suo genere perfecta; neque etiam vim intelligendi, nam quidquid intelligo, cùm a Deo habeam ut intelligam, procul dubio recte intelligo, nec in eo fieri potest ut fallar. Unde ergo nascuntur mei errores? Nempe ex hoc uno quòd, cùm latius pateat voluntas quàm intellectus, illam non intra eosdem limites contineo, sed etiam ad illa quae non intelligo extendo; ad quae cùm sit indifferens, [facile a vero & bono deflectit]¶, atque ita & fallor & pecco.

10. Exempli causâ, cùm examinarem hisce diebus an aliquid in mundo existeret, atque adverterem, ex hoc ipso quòd illud examinarem, evidenter sequi me existere, non potui quidem non judicare illud quod tam clare intelligebam verum esse; non quòd ab ali|quâ vi externâ fuerim ad id coactus, sed quia ex magnâ luce in intellectu magna consequuta est propensio in voluntate, atque ita tanto magis sponte & libere illud credidi, quanto minus fui ad istud

önümüze koyduğu şeyleri doğrulama ya da yadsımada, izlemede ya da kaçınmada hiçbir dışsal kuvvet tarafından belirlenmediğimizi duyumsamaktan oluşur. Çünkü özgür olabilmem için hiçbir biçimde [iki aykırıdan birinin ya da ötekinin seçimine ilgisiz olmam]* gerekmez; tersine, birine ne denli eğilim gösterirsem—bunun nedeni ister gerçeğin ve iyinin | nedenlerinin onda bulunduğunu açıkça [58] anlamam olsun, isterse Tanrının en iç düşüncemi öyle yönlendirmesi—, onu o denli özgürce seçerim ›ve benimserim‹†; ve hiç kuşkusuz hem tanrısal kayra hem de doğal bilgi, özgürlüğü azaltmak bir yana, tersine onu arttırır ve güçlendirir. Bu yüzden beni hiçbir nedenin bir yana ötekinden daha fazla itmediği zaman yaşadığım bu ilgisizlik en düşük özgürlük düzeyidir, ve bir istenç eksiksizliğini olmaktan çok bilgideki bir eksikliği [ya da onun olumsuzlanmasını]‡ gösterir; çünkü eğer her zaman neyin doğru ve iyi olduğunu açıkça görseydim, hiçbir zaman hangi yargıda ya da seçimde bulunacağımı düşünmede güçlük çekmezdim; ve hiçbir zaman ilgisiz olmaksızın bütünüyle özgür olurdum.

9. Ama tüm bunlardan görürüm ki, Tanrıdan aldığım isteme gücü *kendinde* düşünüldüğünde yanılgılarımın nedeni olamaz, çünkü engin ve kendi türünde eksiksizdir; ne de anlama gücü olabilir, çünkü Tanrının bana anlamak için verdiği güç yoluyla olmaksızın hiçbirşeyi anlamadığım için, anladığım herşeyi hiç kuşkusuz doğru olarak anlarım, ve bu bakımdan herhangi bir aldanma olanağı söz konusu olamaz. Öyleyse yanılgılarım nereden doğar? Yalnızca istenç anlaktan çok daha geniş bir alana yayıldığı ve onu aynı sınırlar içersinde kısıtlamayıp anlamadığım şeylere de genişlettiğim için; öyle ki, istencin kendisi bunlara ilgisiz olduğu için [çok kolayca yoldan çıkar ve iyi yerine kötüyü, ya da doğru yerine yanlışı seçer]¶ ve böylece yanılgıya ve günaha düşerim.

10. Örneğin son günlerde dünyada herhangi birşeyin varolup olmadığını yokladığım ve bu soruyu irdelemem olgusunun kendisinden açıkça benim kendimin varolduğu sonucunun çıktığını gördüğüm zaman, öylesine duru olarak anladığım bir şeyin doğru olduğu yargısında bulunmamın önüne geçemedim; buna | dışsal bir neden tarafından [59] zorlanmış olmak bir yana, tersine istencimin büyük eğilimi yalnızca anlağımdaki büyük duruluğun bir sonucuydu, ve ona karşı ilgisizliğim ne denli azsa buna öylesine yük-

*me in utramque partem ferri posse :: que je sois indifférent à choisir l'un ou l'autre des deux contraires

†et je l'embrasse: Ajout

‡sive negationem quandam: Non traduit

¶facile a vero & bono deflectit :: s'égare fort aisément, et choisit le mal pour le bien, ou le faux pour le vrai

*Fr: iki aykırıdan birinin ya da ötekinin seçimine ilgisiz olmam :: Lat: her iki yana da eğilim göstermem

†ve benimserim: Ek

‡ya da onun olumsuzlanmasını: Eksik

¶Fr: çok kolayca yoldan çıkar ve iyi yerine kötüyü, ya da doğru yerine yanlışı seçer :: Lat: kolayca gerçek ve iyi olandan sapar

sek bir özgürlük ya da kendiliğindenlik ile inandım. Şimdi ise yalnızca düşünen bir şey olduğum sürece varolduğumu bilmekle kalmam, ama cisimsel doğanın belli bir ideası da kendini gösterir; ve böylece bende olan ya da daha doğrusu ⌈beni ben yapan⌉* bu düşünen doğanın bu cisimsel doğadan ayrı mı yoksa ikisinin de bir ve aynı şey mi olduğundan kuşku duyarım; ve burada anlağımın henüz ona bunlardan birinin değil de ötekinin doğru olarak görünmesini sağlayacak hiçbir neden bulamadığını varsayıyorum. Hiç kuşkusuz burada ikisinden hangisinin doğrulanacağı ya da yadsınacağı konusunda ya da giderek soruna ilişkin herhangi bir yargıda bulunup bulunmama konusunda bile bütünüyle ilgisizim.

11. Bu ilgisizlik yalnızca anlağın üzerlerinde kesinlikle hiçbirşey bilmediği sorunlara değil, ama genel olarak istencin onlar üzerine karar verdiği zaman kıpısında eksiksiz durulukla ayrımsanmayan tüm o sorunlara da genişler; çünkü olası tahminler beni ne denli bir yana çekerlerse çeksinler, onların pekin ve kuşku duyulamaz nedenler değil ama ancak tahminler olduklarını bilmem olgusu bile kendi başına beni karşıt yargıyı onaylamaya götürmek için yeterlidir. Son günlerde daha önceleri doğruluklarına çok büyük bir inançla sarıldığım herşeyi yalnızca herhangi bir yolda kuşku duyulabilir oldukları için bütünüyle yanlış diye bir yana attığım zaman, bunun deneyimini kendim yeterince edindim.

12. Şimdi eğer yeterince açık ve seçik algılamadığım herhangi birşey üzerine yargıda bulunmaktan kaçınırsam, açıktır ki doğru davranmış ve yanılgıdan kaçınmış olurum. Eğer yadsımaya ya da doğrulamaya yönelirsem, o zaman özgürce karar verme yetisini doğru olarak kullanmış olmam; ve | eğer yanlış olandan yana dönersem açıktır ki yanılgıya düşmüş olurum; giderek gerçeklikten yana karar versem bile bu raslantısaldır ve kararımı aklayamamam, çünkü doğanın ışığı bize anlağın bilgisinin her zaman istencin kararını öncelemesi gerektiğini gösterir. Özgürce karar verme yetisinin bu doğru olmayan kullanımı yanılgının özünü oluşturan yoksunluğu kendi içinde taşır; yoksunluk hiç kuşkusuz benden doğduğu ölçüde edimin kendisinde bulunur, Tanrıdan aldığım yetide değil, ne de Tanrıya bağımlı olduğu ölçüde edimde.

[60]

13. Böylece, Tanrı bana verilenden daha büyük bir anlama gücü ya da daha büyük bir doğal ışık vermedi diye yakınmak için hiçbir nedenim yoktur, çünkü pekçok şeyi anlamamak sonlu anlağın özünde yatar, ve sonlu olmak yaratılmış anlağın doğasına özgüdür; tersine, bana hiçbirşey borçlu değilken bana bağışladıkları için Tanrıya minnettar olmam, ve onu beni bana bağışlamadığı başka şeylerden

*Fr: beni ben yapan :: Lat: benim kendim olan

ipsum indifferens. Nunc autem, non tantùm scio me, quatenus sum res quaedam cogitans, existere, sed praeterea etiam idea quaedam naturae corporeae mihi obversatur, contingitque ut dubitem an natura cogitans quae in me est, vel potius quae ego ipse* sum, alia sit ab istâ naturâ corporeâ, vel an ambae idem sint; & suppono nullam adhuc intellectui meo rationem occurrere, quae mihi unum magis quàm aliud persuadeat. Certe ex hoc ipso sum indifferens ad utrumlibet affirmandum vel negandum, vel etiam ad nihil de eâ re judicandum.

11. Quinimo etiam haec indifferentia non ad ea tantùm se extendit de quibus intellectus nihil plane cognoscit, sed generaliter ad omnia quae ab illo non satis perspicue cognoscuntur eo ipso tempore, quo de iis a voluntate deliberatur: quantumvis enim probabiles conjecturae me trahant in unam partem, sola cognitio quòd sint tantùm conjecturae, non autem certae atque indubitabiles rationes, sufficit ad assensionem meam in contrarium impellendam. Quod satis his diebus sum expertus, cùm illa omnia quae priùs ut vera quammaxime credideram, propter hoc unum quòd de iis aliquo modo posse dubitari deprehendissem, plane falsa esse supposui.

12. Cùm autem quid verum sit non satis clare & distincte percipio, si quidem a judicio ferendo abstineam, clarum est me recte agere, & non falli. Sed si vel affirmem vel negem, tunc libertate arbitrii non recte utor; atque | si in eam partem quae falsa est me convertam, plane fallar; si verò alteram amplectar, casu quidem incidam in veritatem, sed non ideo culpâ carebo, quia lumine naturali manifestum est perceptionem intellectûs praecedere semper debere voluntatis determinationem. Atque in hoc liberi arbitrii non recto usu privatio illa inest quae formam erroris constituit: privatio, inquam, inest in ipsâ operatione, quatenus a me procedit, sed non in facultate quam a Deo accepi, nec etiam in operatione quatenus ab illo dependet.

13. Neque enim habeo causam ullam conquerendi, quòd Deus mihi non majorem vim intelligendi, sive non majus lumen naturale dederit quàm dedit, quia est de ratione intellectûs finiti ut multa non intelligat, & de ratione intellectûs creati ut sit finitus; estque quòd agam gratias illi, qui mihi nunquam quicquam debuit, pro eo quod largitus est, non autem quòd putem me ab

*potius quae ego ipse :: par laquelle je suis ce que

illo iis esse privatum, sive illum mihi ea abstulisse, quae non dedit.

14. Non habeo etiam causam conquerendi, quòd voluntatem dederit latius patentem quàm intellectum; cùm enim voluntas in unâ tantùm re, & tanquam in indivisibili consistat, [non videtur ferre ejus natura ut quicquam ab illâ demi possit]*; & sane quo amplior est, tanto majores debeo gratias ejus datori.

15. Nec denique etiam queri debeo, quòd Deus mecum concurrat ad eliciendos illos actus voluntatis, sive illa judicia, in quibus fallor: *illi* enim actus sunt omnino veri & boni, quatenus a Deo dependent, & major in me quodammodo perfectio est, quòd illos possim elicere, quam si non possem. Privatio autem, in quâ solâ ratio | formalis falsitatis & culpae consistit, nullo Dei concursu indiget, quia non est res†, neque ad *illum* relata ut causam privatio, sed tantummodo negatio dici debet‡. Nam sane nulla imperfectio in Deo est, quòd mihi libertatem dederit assentiendi vel non assentiendi quibusdam, quorum claram & distinctam perceptionem in intellectu meo non posuit; sed proculdubio in me imperfectio est, quòd *istâ libertate non bene* utar, &¶ de iis, quae [non recte intelligo]§, judicium feram. Video tamen fieri a Deo facile potuisse, ut, etiamsi manerem *liber*, & cognitionis *finitae*, nunquam tamen errarem: nempe si vel intellectui meo claram & distinctam perceptionem omnium de quibus unquam *essem deliberaturus indidisset*; vel tantùm si adeo firmiter memoriae impressisset, de nullâ unquam re esse judicandum quam clare & distincte non *intelligerem*, ut *nunquam* ejus possem oblivisci. Et facile intelligo me, [quatenus rationem habeo totius cujusdam]¤, perfectiorem futurum fuisse quàm *nunc sum*, si talis a Deo factus essem*. Sed non ideo possum negare quin major quodammodo perfectio sit in totâ rerum universitate, quòd quaedam ejus partes ab erroribus immunes non

*non videtur ferre ejus natura ut quicquam ab illâ demi possit :: il semble que sa nature est telle qu'on ne lui saurait rien ôter sans la détruire

†ou un être: Ajout

‡selon la signification qu'on donne à ces mots dans l'École: Ajout

¶(2) *témérairement*: Ajout

§(1) non recte intelligo :: je ne conçois qu'avec obscurité et confusion

¤(2) quatenus rationem habeo totius cujusdam :: qu'en tant que je me considère tout seul, comme s'il n'y avait que moi au monde, [j'aurais été] beaucoup

*(1) que je ne faillisse jamais: Ajout

yoksun bırakmakla ya da onları benden haksız olarak almakla suçlamamam gerekir.

14. Dahası, bana anlağımdan daha geniş bir istenç verdi diye yakınmak için de hiçbir nedenim yoktur; çünkü istenç tek bir şeyden oluştuğu ve deyim yerindeyse bölünemez olduğu için, öyle görünür ki ondan onu yoketmeksizin hiçbirşeyin soyutlanamayacağı bir doğadadır];* ve hiç kuşkusuz ne denli genişse, onu bana bağışlayana minnettarlığım o denli büyük olacaktır.

15. Ve son olarak, Tanrı o istenç edimlerinde bulunmada, içinde yanılgıya düştüğüm yargıları üretmede benimle birleştiği [*concurrat*] için de yakınmamalıyım; çünkü bu yargılar Tanrıya bağımlı oldukları ölçüde bütünüyle doğru ve iyidirler; ve belli bir anlamda onları oluşturabilmem doğama onları oluşturamayışıma göre daha büyük bir eksiksizlik kazandırır. Yoksunluğa gelince, ki yanılgı ya da | günahın biçimsel nedenini yalnızca o oluşturur, Tanrının [61]
herhangi bir işbirliğine gereksinmez, çünkü bir şey [ya da bir varlık]† değildir ve nedeni olarak Tanrıya bağlanırsa [, bu sözcüklere Okullarda verilen anlama göre]‡ yoksunluk değil ama olumsuzluk olarak adlandırılmalıdır. Gerçekte Tanrının bana açık ve duru algılarını anlağıma yerleştirmediği belli şeyleri onaylama ya da onaylamama özgürlüğünü vermiş olması ne olursa olsun ondaki bir eksiklik değildir; ama özgürlüğümü iyi kullanmamam ve [ancak bulanık ve karışık olarak anladığım]¶ konularda [iveğenlikle]§ yargıda bulunmam hiç kuşkusuz bendeki bir eksikliktir. Gene de Tanrının beni kolayca özgür kalabileceğim ve sınırlı bir bilgi ile donatılabileceğim ama hiçbir yanılgıya düşmeyeceğim bir yolda yaratabilecek olduğunu görürüm; ve bunu anlağıma tüm şeylerin üzerlerine hiç düşünmemin gerekmeyeceği denli açık ve seçik algılarını vererek, ya da belleğime hiçbir şey üzerine onu açık ve seçik olarak anlamadıkça bir yargıda bulunmama kararını hiçbir zaman unutmayacağım denli derin bir biçimde işleyerek yapabilirdi. Eğer Tanrı beni böyle [hiçbir zaman yanılgıya düşmeyeceğim bir yolda]¤ yaratmış olsaydı, o zaman [dünyada yalnızca ben varmışım gibi bütünüyle yalnız başıma görüldüğüm]* sürece, şimdi olduğumdan çok daha eksiksiz olacağımı kolayca anlarım. Gene de belli bir anlamda bütün evrende belli par-

*Fr: öyle görünür ki ondan onu yoketmeksizin hiçbirşeyin soyutlanamayacağı bir doğadadır :: Lat: öyle görünür ki doğası ondan herhangi birşeyin uzaklaştırılmasına izin vermeyecek bir türdedir

†ya da bir varlık: Ek

‡, bu sözcüklere Okullarda verilen anlama göre: Ek

¶(1) Fr: ancak bulanık ve karışık olarak anladığım :: Lat: doğru anlamadığım

§(2) iveğenlikle: Ek

¤(1) hiçbir zaman yanılgıya düşmeyeceğim bir yolda: Ek

*(2) Fr: dünyada yalnızca ben varmışım gibi bütünüyle yalnız başıma görüldüğüm :: Lat: bütün olarak alındığım

çaların yanılgıdan bağışık değilken başkalarının ondan bağışık tutulmasının tüm parçaların tam olarak aynı olmasından daha büyük bir eksiksizlik olduğunu yadsıyamam. Ve Tanrı beni dünyaya getirdikten sonra, ⌜beni en soylu ve en eksiksiz şeylerin düzeyine koymayı⌝* istemedi diye yakınmak için hiçbir nedenim yoktur.

16. Ve dahası, yukarıda belirtildiği gibi, eğer haklarında karar vermem gereken tüm şeylerin açık bir algısına dayanan o ilk yolu izleyerek yanılgıdan kaçınma gücüm olmasa
[62] bile, gene de en azından öteki yolu izleyebilir, | şeylerin gerçekliğini açıkça bilmediğim zaman üzerlerinde yargıda bulunmaktan her zaman kaçınmam gerektiğini anımsayabilirim; çünkü gerçi doğamda kafamı sürekli olarak bir ve aynı bilgi üzerinde yoğunlaştıramama gibi belli bir zayıflığı yaşasam da, gene de dikkatli ve sık yinelenen meditasyonlar yoluyla onu belleğime öylesine güçlü olarak işleyebilirim ki, ne zaman ona gereksinecek olsam onu anımsayabilir ve böylece yanılgıya düşmeme alışkanlığını kazanabilirim.

17. Ve insanın en büyük ve başlıca eksiksizliği bundan oluştuğu için, inanıyorum ki yanılgı ve yanlışlığın nedenini araştırarak bugünün Meditasyonu yoluyla kazandığım şey hiç de önemsiz değildir. Bu neden hiç kuşkusuz yukarıda açıkladığımdan başkası olamaz; çünkü ne zaman istencimi bilgimin sınırları içinde tutacak olsam ve böylece ona anlak tarafından açık ve seçik olarak gösterilen sorunlar dışında hiçbir yargıda bulunmasa, yanılgıya düşmesi bütünüyle olanaksızlaşır; çünkü tüm açık ve seçik algı hiç kuşkusuz ⌜olgusal ve olumlu birşeydir⌝† ki, bu yüzden kökenini bir hiçlikten türetmiş olamaz, tersine yaratıcısı zorunlu olarak Tanrı olmuş olmalıdır—Tanrı ki, ⌜en eksiksiz varlık olarak, çelişki olmaksızın herhangi bir yanılgının kaynağı olamaz; ve ⌜böyle bir algı ya da böyle bir yargı⌝‡ doğrudur. Geri kalanına gelince, bugün yalnızca yanılgıya düşmemek için neden kaçınmam gerektiğini öğrenmekle kalmadım, ama ayrıca gerçekliğin bir bilgisine varabilmek için nasıl davranmam gerektiğini de öğrendim; çünkü eğer dikkatimi eksiksiz olarak anladığım şeylere yöneltecek olursam, ve eğer ancak karışık ve bulanık olarak ayırımsayabildiklerimi bunlardan ayırırsam, hiç kuşkusuz bu ereğe ulaşacağım. Bunun
[63] için bundan böyle özenle çaba göstereceğim. |

sint, aliae verò sint, quàm si omnes plane similes essent. Et nullum habeo jus conquerendi quòd eam me Deus in mundo ⌜personam⌝ sustinere voluerit, quae non est omnium praecipua & maxime perfecta⌝*.

16. Ac praeterea, etiam ut non possim ab erroribus abstinere priori illo modo qui pendet ab evidenti eorum omnium perceptione de quibus est deliberandum, possum tamen illo altero qui pendet ab eo tantùm, | quòd recorder, quoties de rei veritate non liquet, a judicio ferendo esse abstinendum; nam, quamvis eam in me infirmitatem esse experiar, ut non possim semper uni & eidem cognitioni defixus inhaerere, possum tamen attentâ & saepius iteratâ meditatione efficere, ut ejusdem, quoties usus exiget, recorder, atque ita habitum quemdam non errandi acquiram.

17. Quâ in re cùm maxima & praecipua hominis perfectio consistat, non parum me hodiernâ meditatione lucratum esse existimo, quòd erroris & falsitatis causam investigarim. Et sane nulla alia esse potest ab eâ quam explicui; nam quoties voluntatem in judiciis ferendis ita contineo, ut ad ea tantùm se extendat quae illi clare & distincte ab intellectu exhibentur, fieri plane non potest ut errem, quia omnis clara & distincta perceptio proculdubio est ⌜aliquid⌝†, ac proinde a nihilo esse non potest, sed necessariò Deum authorem habet, Deum, inquam, illum summe perfectum, quem fallacem esse repugnat; ⌜ideoque proculdubio⌝‡ est vera. Nec hodie tantùm didici quid mihi sit cavendum ut nunquam fallar, sed simul etiam quid agendum ut assequar veritatem; assequar enim illam profecto, si tantùm ad omnia quae perfecte intelligo satis attendam, atque illa a reliquis, quae confusius & obscurius apprehendo, secernam. Cui rei diligenter imposterum operam dabo. |

*Fr: beni en soylu ve en eksiksiz şeylerin düzeyine koymayı :: Lat: benden önemlilik ve eksiksizlikte herşeyi aşan bir kişilik üstlenmemi

†Fr: olgusal ve olumlu birşeydir :: Lat: birşeydir

‡Fr: böyle bir algı ya da böyle bir yargı :: Lat: o algı hiç kuşkusuz

*personam ... quae non est omnium praecipua & maxime perfecta :: [mettre au rang des] choses [les plus nobles et les plus parfaites

†aliquid :: quelque chose de réel et de positif

‡ideoque proculdubio :: une telle conception ou un tel jugement

Meditatio Quinta

De essentiâ rerum materialium; & iterum de Deo, quòd existat

1. Multa mihi supersunt de Dei attributis, multa de meî ipsius sive mentis meae naturâ investiganda; sed illa forte aliàs resumam, jamque nihil magis urgere videtur (postquam animadverti quid cavendum atque agendum sit ad assequendam veritatem), quàm ut ex dubiis, in quae superioribus diebus incidi, conor emergere, videamque an aliquid certi de rebus materialibus haberi possit.

2. Et quidem, priusquam inquiram an aliquae tales res extra me existant, considerare debeo illarum ideas, quatenus sunt in meâ cogitatione, & videre quaenam ex iis sint distinctae, quaenam confusae.

3. Nempe distincte imaginor quantitatem, quam vulgo Philosophi appellant continuam, sive ejus quantitatis aut potius rei quantae extensionem in longum, latum & profundum; numero in eâ varias partes; quaslibet istis partibus magnitudines, figuras, situs, & motus locales, motibusque istis quaslibet durationes assigno.

4. Nec tantùm illa, *sic in genere spectata*, mihi plane nota & perspecta sunt, sed praeterea etiam particularia innumera de figuris, de numero, de motu, & similibus, attendendo percipio, quorum veritas adeo aperta |est & naturae meae consentanea, ut, dum illa primùm detego, non tam videar aliquid novi addiscere, quàm eorum quae jam ante sciebam reminisci, sive ad ea primùm advertere, quae dudum quidem in me erant, licet non prius in illa obtutum mentis convertissem.

5. Quodque hîc maxime considerandum puto, invenio apud me innumeras ideas quarumdam rerum, quae, etiam si extra ⌜me⌝* fortasse nullibi existant, non tamen dici possunt nihil esse; & quamvis ⌜a me quodammodo ad arbitrium

*me :: ma pensée

MEDİTASYON V

Özdeksel şeylerin özü üzerine, ve yine, Tanrının varolması üzerine

1. Geriye Tanrının yüklemlerini ve benim kendi doğamı ya da anlığımın doğasını ilgilendiren başka birçok sorunu araştırmak kaldı. Ama bu araştırmayı başka bir zaman sürdürebilirim ve şimdi (gerçekliğe ulaşmak için neyin yapılması ya da neden kaçınılması gerektiğini gördükten sonra) birincil görevim bu son birkaç günde içine düştüğüm kuşkulardan kurtulmaya çalışmak ve özdeksel şeyler üzerine pekin birşeylerin bilinip bilinemeyeceğini görmektir.

2. Ama dışımda böyle şeylerin varolup olmadıklarını araştırmadan önce, idealarını düşüncemde bulundukları düzeye dek irdelemeli ve hangilerinin seçik ve hangilerinin karışık olduğunu görmeliyim.

3. İlkin, Felsefecilerin genel olarak sürekli dedikleri niceliği, ya da bu nicelikte varolan, ya da daha doğrusu onun yüklemlendiği şeyde varolan *uzunluk, genişlik ve derinlikte uzamı* seçik olarak imgeliyorum; dahası, onda birçok değişik parça sayabilir, bu parçalardan her birine her tür büyüklük, beti, konum ve yerel devim yükleyebilir, ve bu devimlerden her birine belli bir süre verebilirim.

4. Ve yalnızca böyle genel olarak irdelediğim şeyler benim için bütünüyle açık ve tanıdık olmakla kalmaz, ama biraz dikkat eder etmez sayılar, betiler, devimler ve böyle başka şeyler açısından gerçeklikleri | açık ve doğama uy- [64]
gun sayısız bir tikeller çokluğu görürüm ki, onları ilk kez keşfetmeye başladığımda bana sanki yeni hiçbirşey öğrenmiyor, ya da önceden bildiklerimi anımsıyormuşum gibi gelir; başka bir deyişle, bende çoktandır bulunan ama henüz kendilerine anlığımın bakışını hiç yöneltmediğim şeylere ilk kez dikkat ediyormuşum gibi gelir.

5. Ve burada özellikle dikkate değer görünen şey kendimde belli şeylerin sayısız ideasını keşfetmemdir ki, bunlar belki de ⌜benim⌝* dışımda hiçbir yerde varolmamalarına karşın, gene de bir hiç olarak görülemezler; ve onları ⌜belli bir yolda

*Lat: benim :: Fr: düşüncemin

keyfi olarak düşünebilmeme[*] karşın, gene de benim uydurmalarım değildirler: tersine, kendi gerçek ve değişmez doğaları vardır. Örneğin bir üçgen imgelediğim zaman, belki de dünyada hiçbir yerde düşüncemden ayrı olarak böyle bir beti olmasa ve hiçbir zaman olmamış olsa bile, gene de bu betinin belirli bir doğası, öz ya da biçimi vardır ki değişmez ve bengidir, benim tarafımdan ortaya çıkarılmamıştır, ne de herhangi bir yolda benim anlığıma bağımlıdır; ki bu üçgenin çeşitli özelliklerinin tanıtlanabilmesi, e.d. üç açısının iki dik açıya eşit olması, en büyük kenarın en büyük açının karşısına düşmesi olgusundan ve benzerlerinden açıktır, öyle ki bunları şimdi [açıkça bilirim[†], üstelik bir üçgeni [ilk kez][‡] imgelediğim zaman bunları hiç düşünmemiş olmama ve benim tarafımdan ortaya çıkarılmamış olmamalarına karşın.

6. Ne de bu üçgen ideasının belki de zaman zaman üçgen betisini taşıyan cisimler gördüğüm için anlığıma duyu örgenleri yoluyla dışsal şeylerden ulaştığı söylemenin sorunla bir ilgisi vardır; çünkü anlığımda duyularıma sunulmuş olmaları hiçbir biçimde kabul edilemeyecek
[65] sayısız başka beti düşünebilirim, | ve gene de üçgen durumunda olduğundan daha az olmamak üzere doğaları ile ilgili birçok özelliği tanıtlayabilirim. Onları açık[¶] ça anladığıma göre hiç kuşkusuz tümü de gerçek olmalı, ve dolayısıyla yalnızca hiçbirşey [*nihil*] değil ama birşey [*aliquid*] olmalıdırlar; çünkü bütünüyle açıktır ki gerçek olan herşey birşeydir, ve açıkça bildiğim herşeyin gerçek olduğunu daha önce tam olarak tanıtlamıştım. Ve üstelik bunu tanıtlamış olmasaydım bile, anlığımın öyle bir doğası vardır ki onları açık olarak [ve seçik olarak][¶] algıladığım sürece gerçek olarak görmenin önüne geçemezdim; ve anımsıyorum ki, henüz duyu nesnelerine sıkı sıkıya sarılmışken bile, betiler, sayılar ve Aritmetik ve Geometri ile[ya da genel olarak arı, soyut Matematik[§]] ile ilgili başka sorunlar açısından açık olarak kavradığım gerçekleri en pekin olanlar sayıyordum.

7. Ama şimdi, eğer yalnızca birşeyin ideasını düşünerek [*ex cogitatione*] türetebildiğim için bundan açık ve seçik olarak o şeye ait olduğunu algıladığım herşeyin gerçekten ona ait olduğu sonucu çıkarsa, bundan Tanrının varoluşunu tanıtlayan bir uslamlama elde edemez miyim? Açıktır ki en eksiksiz Varlığın ideası olarak Tanrı ideasını da tıpkı herhangi bir betinin ya da sayının ideası gibi kendimde bulurum; ve [edimsel ve bengi bir varoluşun][¤] bu doğaya ait olduğunu anlamam belli bir

*Lat: belli bir yolda keyfi olarak düşünebilmeme :: Fr: düşünme ya da düşünmemede özgür olmama

†Lat: açıkça bilirim :: Fr. çok duru ve çok açık olarak ona ait sayarım

‡İlk kez: Ek

¶ve seçik olarak: Ek

§ya da genel olarak arı, soyut matematik: Eksik

¤Fr: edimsel ve bengi bir varoluşun :: Lat: her zaman varolan birşeyin

cogitentur[*], non tamen a me finguntur, sed suas habent veras & immutabiles naturas. Ut cùm, exempli causâ, triangulum imaginor, etsi fortasse talis figura nullibi gentium extra cogitationem meam existat, nec unquam extiterit, est tamen profecto determinata quaedam ejus natura, sive essentia, sive forma, immutabilis & aeterna, quae a me non efficta est, nec a mente meâ dependet; ut patet ex eo quòd demonstrari possint variae proprietates de isto triangulo, nempe quòd ejus tres anguli sint aequales duobus rectis, quòd maximo ejus angulo maximum latus subtendatur, & similes, quas velim nolim [clare nunc agnosco][†], etiamsi de iis nullo modo antea cogitaverim, cùm[‡] triangulum imaginatus sum, nec proinde a me fuerint effictae.

6. Neque ad rem attinet, si dicam mihi forte a rebus externis per organa sensuum istam trianguli ideam advenisse, quia nempe corpora triangularem figuram habentia interdum vidi; possum enim alias innumeras figuras excogitare, de quibus nulla suspicio esse potest quòd mihi unquam per sensus illapsae sint, & tamen | varias de iis, non minus quàm de triangulo, proprietates demonstrare. Quae sane omnes sunt verae, quandoquidem a me clare cognoscuntur, ideoque aliquid sunt, non merum nihil: patet enim illud omne quod verum est esse aliquid; & jam fuse demonstravi illa omnia quae clare cognosco esse vera. Atque quamvis id non demonstrassem, ea certe est natura mentis meae ut nihilominus non possem iis non assentiri, saltem quamdiu ea clare[¶] percipio; meminique me semper, etiam ante hoc tempus, cùm sensuum objectis quammaxime inhaererem, ejusmodi veritates, quae nempe de figuris, aut numeris, aliisve ad Arithmeticam vel Geometriam [vel in genere ad puram atque abstractam Mathesim][¶]pertinentibus, evidenter agnoscebam, pro omnium certissimis habuisse.

7. Jam verò si ex eo solo, quòd alicujus rei ideam possim ex cogitatione meâ depromere, sequitur ea omnia, quae ad illam rem pertinere clare & distincte percipio, revera ad illam pertinere, nunquid inde haberi etiam potest argumentum, quo Dei existentia probetur? Certe ejus ideam, nempe entis summe perfecti, non minus apud me invenio, quàm ideam cujusvis figurae aut numeri; nec minus clare & distincte intelligo ad ejus naturam pertinere [ut semper existat][¤], quàm id quod de

*a me quodammodo ad arbitrium cogitentur:: il soit en ma liberté de les penser ou ne les penser pas

†clare nunc agnosco :: je reconnais très clairement et très évidemment être en lui

‡la première fois: Ajout

¶et distinctement: Ajout

§vel in genere ad puram atque abstractam Mathesim: Non traduit

¤ut semper existat :: une actuelle et éternelle existence

aliquâ figurâ aut numero demonstro ad ejus figurae aut numeri naturam etiam pertinere; ac proinde, quamvis non omnia, quae superioribus hisce diebus meditatus sum, vera essent, in eodem ad minimum certitudinis gradu esse deberet apud me Dei existen|tia, in quo fuerunt hactenus Mathematicae veritates*.

8. Quanquam sane hoc primâ fronte non est omnino perspicuum, sed quandam sophismatis speciem refert. Cùm enim assuetus sim in omnibus aliis rebus existentiam ab essentiâ distinguere, facile mihi persuadeo illam etiam ab essentiâ Dei sejungi posse, atque ita Deum ut non† existentem cogitari. Sed tamen diligentius attendenti fit manifestum, non magis posse existentiam ab essentiâ Dei separari, quàm ab essentiâ triangulî‡ magnitudinem trium ejus angulorum aequalium duobus rectis, sive ab ideâ montis ideam vallis: adeo ut non magis repugnet cogitare Deum (hoc est ens summe perfectum) cui desit existentia (hoc est cui desit aliqua perfectio), quàm cogitare montem cui desit vallis.

9. Verumtamen, ne possim quidem cogitare Deum nisi existentem, ut neque montem sine valle, at certe, ut neque ex eo quòd cogitem montem cum valle, ideo sequitur aliquem montem in mundo esse, ita neque ex eo quòd cogitem Deum ut existentem, ideo sequi videtur Deum existere: nullam enim necessitatem cogitatio mea rebus imponit; & quemadmodum imaginari licet equum alatum, etsi nullus equus habeat alas, ita forte Deo existentiam possum affingere, quamvis nullus Deus existat.

10. Imo sophisma hîc¶ latet; neque enim, ex eo quòd non possim cogitare montem nisi cum valle, sequitur alicubi montem & vallem existere, sed tantùm mon|tem & vallem, sive existant, sive non existant, a se mutuo sejungi non posse. Atqui ex eo quòd non possim cogitare Deum nisi existentem, sequitur existentiam a Deo esse inseparabilem, ac proinde illum revera existere; non quòd mea cogitatio hoc efficiat, sive aliquam necessitatem ulli rei imponat, sed contrà quia ipsius rei, nempe existentiae Dei, necessitas me determinat ad hoc cogitandum: neque enim mihi liberum est Deum absque existentiâ (hoc est ens summe perfectum absque summâ perfectione) cogitare, ut liberum est equum vel cum alis vel sine alis imaginari.

beti ya da sayı için tanıtlayabildiğim herşeyin gerçekten bu betinin ya da sayının doğasına ait olduğunu anlamamdan daha az açık ya da daha az seçik değildir; ve dolayısıyla, önceki Meditasyonlarda vargıladığım herşey yanlış çıksa bile, Tanrının varoluşu | benim için en azından ¡yalnızca [66]
sayılar ve betiler ile ilgilenen¡* Matematiğin gerçeklikleri için kabul ettiğim denli pekin olacaktır.

8. Hiç kuşkusuz bu ilk bakışta bütünüyle açık değildir ve bir tür sofizm gibi görünür. Çünkü tüm başka şeylerde varoluşu özden ayırmaya alışmış olduğum için, kolayca varoluşun Tanrının özünden ayırılabileceğine, ve böylece Tanrının edimsel olarak¡† varolmadığının düşünülebileceğine inanırım. Ama gene de onu daha büyük bir dikkatle irdelediğimde, varoluşu Tanrının özünden ayırmanın iki dik açıya eşit üç açısı olmasının ¡doğru çizgili¡‡ bir üçgenin özünden, ya da bir dağ tasarımının bir vadi tasarımından ayırılabileceğinden daha olanaklı olmadığını açıkça görürüm; ve böylece Tanrıyı (eş deyişle, en eksiksiz Varlığı) varoluşu eksik (eş deyişle, belli bir eksiksizlikten yoksun) olarak düşünmek hiçbir vadisi olmayan bir dağı düşünmekten daha az çelişkili değildir.

9. Ama, varolmayan bir Tanrıyı düşünmek vadisiz bir dağı düşünmekten daha olanaklı olmasa da, gene de bir dağı bir vadi ile birlikte düşünmem olgusundan dünyada böyle bir dağın varolduğu sonucu çıkmaz; benzer olarak, Tanrıyı varoluşa iye olarak düşünsem de, bundan bir Tanrının varolduğu sonucu çıkıyor görünmez; çünkü düşüncem şeylere herhangi bir zorunluk dayatmaz; ve nasıl hiçbir atın kanadı yokken kanatlı bir at imgeleyebilirsem, pekala hiçbir Tanrı varolmasa bile Tanrıya bir varoluş yükleyebilirim.

10. Gene de burada ¡bu karşıçıkış görünüşünün altında¡¶ bir sofizm gizlidir; çünkü bir dağı bir vadi olmaksızın düşünemeyeceğim olgusundan herhangi bir dağın ya da herhangi bir vadinin varolduğu değil, ama yalnızca dağın | [67]
ve vadinin, varolsunlar ya da olmasınlar, birbirlerinden ayırılamayacakları sonucu çıkar. Buna karşı, Tanrıyı varoluşsuz düşünemeyeceğim olgusundan varoluşun ondan ayırılamaz olduğu ve dolayısıyla gerçekten varolduğu sonucu çıkar; benim düşüncem bunu geçerli kıldığı ya da şeyler üzerine herhangi bir zorunluk dayattığı için değil, ama, tersine, olgunun kendisi, e.d. Tanrının varoluşunun zorunluğu beni zorunlu olarak bu yolda düşünmeye belirlediği için: çünkü varoluşsuz Tanrıyı (eş deyişle, en yüksek eksiksizlikten yoksun en eksiksiz bir Varlığı) düşünmek gücümün içinde değildir, gerçi bir atı kanatlı ya da kanatsız olarak imgelemek gücümün içinde olsa da.

*qui ne regardent que les nombres et les figures: Ajout
†actuellement: Ajout
‡rectigne: Ajout
¶sous l'apparence de cette objection: Ajout

*yalnızca sayılar ve betiler ile ilgilenen: Ek
†edimsel olarak: Ek
‡doğru çizgili: Ek
¶bu karşıçıkış görünüşünün altında: Ek

11. Burada bir karşıçıkış olarak söylenmesi gereken şey bir kez Tanrının her tür eksiksizliği taşıdığı varsayıldıktan sonra varoluş ta bunlardan biri olduğu için Tanrının zorunlu olarak varolduğu değil, ama gerçekte başlangıçtaki sayıltının zorunlu olmadığıdır—tıpkı tüm dörtgen betilerin daire içine çizilebileceğini düşünmenin zorunlu olmaması gibi; çünkü eğer bunu varsayarsak, ¸dört kenarlı bir beti olduğu için¸* eşkenar dörtgenin de daire içine çizilebileceğini varsaymak zorunda kalırım, ki açıkça yanlıştır. ¡Burada bunun ortaya sürülmemesi gerekir.¡†çünkü herhangi bir Tanrı düşüncemin olması hiçbir zaman zorunlu olmasa da, gene de ne zaman bir ilk ve en yüksek Varlığı düşünecek ve ideasını deyim yerindeyse anlığımın hazinesinden çıkaracak olsam, ona her türlü eksiksizliği yüklemem zorunludur, üstelik bunların tümünü de sıralayamasam ve tek tek göz önüne alamasam bile; ve varoluşun bir eksiksizlik olduğunu kabul ettikten sonra bu zorunluk beni bu ilk ve en yüksek Varlığın olduğu vargısına götürmek için yeterlidir; tıpkı benim için herhangi bir üçgeni imgelemek hiçbir biçimde zorunlu değilken, gene de ne zaman yalnızca üç açıdan oluşan bir | doğru çizgili beti düşünmeyi istesem üç açısının [68] iki dik açıdan daha büyük olmadığı vargısına götüren herşeyi ona yüklememin saltık olarak zorunlu olması gibi, üstelik tam o sırada bu noktaya dikkat etmesem bile. Ama hangi betilerin daire içine çizilebileceğini araştırırken, tüm dörtgen betilerin bu kümeye ait olduklarını varsaymam hiçbir biçimde zorunlu değildir; tersine, açık ve seçik olarak anlayamayacağım herhangi birşeyi kabul etmeyi istemediğim sürece, bunu kafamdan geçirmem bile söz konusu olamaz. Buna göre böyle yanlış kanıtlamalar ve benimle birlikte doğan ve birincileri ve başlıcaları Tanrı ideası olan doğru idealar arasında büyük bir ayrım vardır. Çünkü hiç kuşkusuz birçok yolda bu ideanın bir uydurma ve yalnızca düşünceme bağımlı birşey olmadığını, ama gerçek ve değişmez bir doğanın imgesi olduğunu anlarım; çünkü ilk olarak varoluşun Tanrıdan başka hiçbir şeyin özüne ¸zorunlu olarak¸‡ ait olamayacağını düşünebilirim; ikinci olarak, benim için bu türden iki ya da daha çok Tanrı düşünmek olanaklı değildir; ve böyle tek bir Tanrının varolduğu kabul edildiğinde, açıkça görürüm ki sonsuzdan bu yana varolmuş ve sonsuza dek varolacak olması zorunludur; ve son olarak, Tanrıda başka birçok özellik bilirim ki, bunlardan hiç birini ne azaltabilir ne de değiştirebilirim.

12. Ama sonunda hangi tanıtlama ya da uslamlamadan yararlanırsam yararlanayım, herşey gelip yalnızca açık ve seçik olarak algıladığım şeylerin beni bütünüyle inandır-

*dört kenarlı bir beti olduğu için: Ek
†Burada bunun ortaya sürülmemesi gerekir.: Ek
‡zorunlu olarak: Ek

11. Neque etiam hîc dici debet, necesse quidem esse ut ponam Deum existentem, postquam posui illum habere omnes perfectiones, quandoquidem existentia una est ex illis, sed priorem positionem necessariam non fuisse; ut neque necesse est me putare figuras omnes quadrilateras circulo inscribi, sed posito quòd hoc putem, necesse erit me fateri rhombum* circulo inscribi, quod aperte tamen est falsum.† Nam, quamvis non necesse sit ut incidam unquam in ullam de Deo cogitationem, quoties tamen de ente primo & summo libet cogitare, atque ejus ideam tanquam ex mentis meae thesauro depromere, necesse est ut illi omnes perfectiones attribuam, etsi nec omnes tunc enumerem, nec ad singulas attendam: quae necessitas plane sufficit ut postea, cùm animadverto existentiam esse perfectionem, recte concludam ens primum & summum existere: quemadmodum non est necesse me ullum triangulum unquam imaginari, sed quoties volo figuram rectilineam tres tantùm angulos habentem considerare, necesse est ut illi ea tribuam, ex qui|bus recte infertur ejus tres angulos non majores esse duobus rectis, etiamsi hoc ipsum tunc non advertam. Cùm verò examino quaenam figurae circulo inscribantur, nullo modo necesse est ut putem omnes quadrilateras ex eo numero esse; imò etiam idipsum nequidem fingere possum, quamdiu nihil volo admittere nisi quod clare & distincte intelligo. Ac proinde magna differentia est inter ejusmodi falsas positiones, & ideas veras mihi ingenitas, quarum prima & praecipua est idea Dei. Nam sane multis modis intelligo illam non esse quid fictitium a cogitatione meâ dependens, sed imaginem verae & immutabilis naturae: ut, primo, quia nulla alia res potest a me excogitari, ad cujus essentiam existentia pertineat,‡ praeter solum Deum, deinde, quia non possum duos aut plures ejusmodi Deos intelligere, & quia, posito quòd jam unus existat, plane videam esse necessarium ut & ante ab aeterno extiterit, & in aeternum sit mansurus; ac denique, quòd multa alia in Deo percipiam, quorum nihil a me detrahi potest nec mutari.

12. Sed verò, quâcumque tandem utar probandi ratione, semper eò res redit, ut ea me sola plane persuadeant,

*, puisque c'est une figure de quatre côtés,: Ajout
†On ne doit point, dis-je, alléguer cela: Ajout
‡avec nécessité: Ajout

quae clare & distincte percipio. Et quidem ex iis quae ita percipio, etsi nonnulla unicuique obvia sint, alia verò nonnisi ab iis qui propiùs inspiciunt & diligenter investigant deteguntur, postquam tamen detecta sunt, haec non minus certa quàm *illa existimantur*. Ut quamvis non tam facile appareat in triangulo rectan|gulo quadratum basis aequale esse quadratis laterum, quàm istam basim maximo ejus angulo subtendi, non tamen minùs creditur, postquam semel est perspectum. Quod autem ad Deum attinet, certe nisi praejudiciis obruerer, & rerum sensibilium imagines cogitationem meam omni ex parte obsiderent, nihil illo prius aut facilius agnoscerem; nam quid ex se est apertius, quàm summum ens esse, sive Deum, ad cujus solius essentiam existentia* pertinet, existere?

13. Atque, quamvis mihi attentâ consideratione opus fuerit ad hoc ipsum percipiendum, nunc tamen non modo de eo aeque certus sum ac de omni *alio* quod *certissimum videtur*, sed praeterea etiam animadverto caeterarum rerum certitudinem ab hoc ipso ita pendere, ut absque eo nihil unquam perfecte sciri possit.

14. Etsi enim ejus sim naturae ut, quamdiu aliquid valde clare & distincte percipio, non possim non credere verum esse, quia tamen ejus etiam sum naturae ut non possim obtutum mentis in eandem rem semper defigere ad illam clare percipiendam, recurratque saepe memoria judicii ante facti, cùm non amplius attendo ad rationes propter quas tale quid judicavi, rationes aliae afferri possunt quae me, si Deum ignorarem, facile ab opinione dejicerent, atque ita de nullâ unquam re veram & certam scientiam, sed vagas tantùm & *mutabiles opiniones*, haberem. Sic, exempli causâ, cùm naturam trianguli considero, evidentissime quidem mihi, utpote Geometriae principiis imbutot, apparet ejus tres angulos aequales esse duobus rectis, nec possum non credere id verum esse, quamdiu ad | ejus demonstrationem attendo; sed statim atque mentis aciem ab illâ deflexi, quantumvis adhuc recorder me illam clarissime perspexisse, facile tamen potest accidere ut dubitem an sit vera, si quidem Deum ignorem. Possum enim mihi persuadere me talem a naturâ factum esse, ut interdum in iis fallar quae me puto quàm evidentissime percipere, cùm

*nécessaire ou éternelle: Ajout fun peu: Ajout

ma gücünü taşıdıkları noktasına dayanır. Ve bu yolda algıladığım şeyler arasında kimileri aslında herkese açıkken, başkaları ise yalnızca kendilerini onları yakından irdeleyen ve dikkatle yoklayanlara gösterirler; gene de, bir kez saptanır saptanmaz, birincilerden daha az pekin sayılmazlar. Örneğin dikaçılı üçgende tabanın/hipotenüsün karesinin öteki iki kenarın kareleri | toplamına eşit olması bu kenarın [69] en büyük açının karşısında olması denli açıkça görünmese de, gene de, bu bir kez anlaşılır anlaşılmaz, gerçekliğinden tıpkı ötekinin gerçekliği denli pekin oluruz. Tanrıya gelince, eğer önyargılarla kuşatılı olmasaydım, ve eğer düşüncem kendini her yerde duyulur şeylerin imgeleri tarafından engelleniyor bulmasaydı, başka hiçbirşeyi ondan daha önce ve daha kolay bilemezdim; çünkü ¡zorunlu ve bengi¡* varoluşun yalnızca onun özüne ait olduğu bir en yüksek Varlığın, bir Tanrının varolmasından daha açık başka birşey olabilir mi?

13. Ve gerçi bunu algılayabilmek için dikkatli bir irdelemeye gereksinim duysam da, şimdilik yalnızca onun açısından bugüne dek bana en pekin görünen şeylerle eşit bir pekinlik duymakla kalmam, ama ayrıca tüm başka şeylerin pekinliğinin ona öylesine bağımlı olduğunu görürüm ki, bu bilgi olmaksızın hiçbir zaman herhangi birşey eksiksiz olarak bilinemez.

14. Çünkü herhangi birşeyi bütünüyle açık ve seçik olarak algıladığım sürece onun gerçek olduğuna inanmamın önüne geçemeyecek bir doğada olmama karşın, gene de ayrıca bir şeyi açık olarak algıyabilmek için anlığımı her zaman onun üzerinde tutamayacak bir doğada da olduğum için, ve sık sık geçmiş bir yargıyı aynı zamanda beni o yargıda bulunmaya götüren nedenlere dikkat etmeksizin anımsadığım için, eğer bir Tanrının varolduğunu bilmeseydim, kolayca görüşümü değiştirmeme yol açabilecek başka nedenler önüme çıkabilir ve böylece hiçbir gerçek ve pekin bilgim olmaz, ama yalnızca bulanık ve değişen görüşlerim olurdu. Böylece örneğin üçgenin doğasını irdelerken Geometrinin ilkelerinin ¡biraz¡† bilgisini taşıyan ben üç açının iki dik açıya eşit olduğunu bütünüyle açık olarak görürüm, ve dikkatimi tanıtlamasına yönelttiğim sürece | gerçekliği- [70] ne inanmadan edemem; ama anlığımı ondan çevirir çevirmez, gerçi onu açıkça anlamış olduğumu henüz anımsıyor olsam da, eğer Tanrının varolduğunu bilmiyorsam kolayca gerçekliğinden kuşku duymaya başlayabilirim. Çünkü kendimi doğa tarafından en büyük açıklıkla algıladığıma inandığım sorunlarda bile kolayca yanılabileceğim bir yolda oluşturulduğuma inandırabilirim, özellikle sık sık başka nedenlerin beni daha sonra bütünüyle yanlış oldukları yar-

*zorunlu ve bengi: Ek
†biraz: Ek

gısında bulunmaya götürdüğü şeyleri gerçek ve pekin olarak yargıladığımı anımsadığım zaman.

15. Ama bir Tanrının olduğunu algıladıktan sonra, ve aynı zamanda tüm şeylerin ona bağımlı olduklarını ve onun aldatıcı olmadığını anlayıp buradan açık ve seçik olarak algıladığım herşeyin gerçek olduğu vargısını çıkardıktan sonra, bundan böyle beni bunun doğru olduğu yargısına götüren nedenlere dikkat etmesem de, bir kez onu açık ve seçik olarak algıladığımı anımsar anımsamaz beni ondan kuşkulanmaya götürebilecek hiçbir karşıt neden ortaya sürülemez, ve böylece onun doğru ve pekin bir bilgisini taşırım. Ve bu aynı bilgi benzer olarak daha önce tanıtlamış olduğumu anımsadığım tüm başka şeylere de genişler, örneğin Geometrininkiler ve benzerleri gibi. Çünkü bana karşı ⟨onlardan kuşkulanmamı gerektirecek⟩* ne ileri sürülebilir? Doğamın beni sık sık yanılgıya düşürecek bir yolda olduğu mu? Ama daha şimdiden biliyorum ki duru olarak anladığım yargılarda yanılgıya düşemem. Daha önceleri sonradan yanlış olduklarını bulduğum birçok şeyin doğru ve pekin olduğunu düşündüğüm mü? Ama bu şeyleri açık ve seçik olarak algılamamıştım, ve henüz ⌈bana gerçeklik üzerine inanca veren⌉† bu kuralı bilmediğim için, daha sonra o sıralar sandığımdan daha az güçlü olduklarını anladığım nedenlerden ötürü onaylamaya itilmiştim. Öyleyse ⌈ne denecektir⌉‡? Belki de (daha önce kendim karşı çıktığım gibi) düş görmekte olduğum, ya da şimdi düşündüğüm herşeyin düşlerimdeki imgelerden daha gerçek olmadıkları mı?
[71] ⌈Ama bu bile birşeyi değiştirmezdi;⌉¶ çünkü | düş görmekte olsam bile, açıkça anlağımın önünde bulunan herşey bütünüyle gerçektir.

16. Ve böylece çok açık olarak görüyorum ki tüm bilimin pekinlik ve gerçekliği yalnızca gerçek Tanrının bilgisi üzerine bağımlıdır, öylesine ki, onu bilmeden önce başka herhangi birşeyin eksiksiz bir bilgisine ulaşamazdım. Ve şimdi sonsuz sayıda şeyin açık ve pekin bilgilerini kazanabilirim, yalnızca Tanrının kendisi ile ve başka anlıksal şeyler ile ilgili olarak değil, ama ayrıca ⌈arı Matematiğin nesnesi olan⌉§ cisimsel doğa ile ilgili olarak da.

praesertim meminerim me saepe multa pro veris & certis habuisse, quae postmodum, aliis rationibus adductus, falsa esse judicavi.

15. Postquam verò percepi Deum esse, quia simul etiam intellexi caetera omnia ab eo pendere, illumque non esse fallacem; atque inde collegi illa omnia, quae clare & distincte percipio, necessariò esse vera; etiamsi non attendam amplius ad rationes propter quas istud verum esse judicavi, modo tantùm recorder me clare & distincte perspexisse, nulla ratio contraria afferri potest, quae me ad dubitandum impellat, sed veram & certam de hoc habeo scientiam. Neque de hoc tantùm, sed & de reliquis omnibus quae memini me aliquando demonstrasse, ut de Geometricis & similibus. Quid enim nunc mihi opponetur*? Mene talem factum esse ut saepe fallar? At jam scio me in iis, quae perspicue intelligo, falli non posse. Mene multa aliàs pro veris & certis habuisse, quae postea falsa esse deprehendi? Atqui nulla ex iis clare & distincte perceperam, sed hujus regulae ⌈veritatis⌉† ignarus ob alias causas forte credideram, quas postea minus firmas esse detexi. Quid ⌈ergo dicetur⌉‡? Anne (ut nuper mihi objiciebam) me forte somniare, sive illa omnia, quae jam cogito, non magis vera esse quàm ea quae dormienti occurrunt? ⌈Imò etiam hoc nihil mutat;⌉¶ nam certe, | quamvis somniarem, si quid intellectui meo sit evidens, illud omnino est verum.

16. Atque ita plane video omnis scientiae certitudinem & veritatem ab unâ veri Dei cognitione pendere, adeo ut, priusquam illum nossem, nihil de ullâ aliâ re perfecte scire potuerim. Jam verò innumera, tum de ipso Deo aliisque rebus intellectualibus, tum etiam de omni illâ naturâ corporeâ, ⌈quae est purae Matheseos objectum⌉§, mihi plane nota & certa esse possunt.

*onlardan kuşkulanmamı gerektirecek: Ek

†Fr: bana gerçeklik üzerine inanca veren :: Lat: gerçeklik üzerine

‡Lat: ne denecektir :: Fr: daha öte hangi karşıçıkış getirilecektir

¶Ama bu bile birşeyi değiştirmezdi: Eksik

§Lat: arı matematiğin nesnesi olan :: Fr: cisimlerin varoluşu ile ilgilenmeyen geometricilerin tanıtlamaları için nesne olarak hizmet ettikleri ölçüde

*, pour m'obliger à les révoquer en doute: Ajout

†veritatis :: par laquelle je m'assure de la vérité,

‡ergo dicetur :: me pourra-t-on donc objecter davantage

¶Imò etiam hoc nihil mutat:: Non traduit

§quae est purae Matheseos objectum :: en tant qu'elle peut servir d'objet aux démonstrations des géomètres, lesquels n'ont point d'égard à son existence

Meditatio Sexta

De rerum materialium existentiâ, & reali mentis a corpore distinctione*

1. Reliquum est ut examinem an res materiales existant. Et quidem jam ad minimum scio illas, quatenus sunt ⌜purae Matheseos⌝† objectum, posse existere, quandoquidem ipsas clare & distincte percipio. Non enim dubium est quin Deus sit capax ea omnia efficiendi quae ego sic percipiendi sum capax; nihilque unquam ab illo fieri non posse judicavi, nisi propter hoc quòd ⌜illud a me distincte percipi repugnaret⌝‡. Praeterea ex imaginandi facultate, quâ me uti experior, dum circa res istas materiales versor, sequi videtur illas existere; nam attentius consideranti quidnam sit imaginatio, | nihil aliud esse apparet quàm quaedam applicatio facultatis cognoscitivae ad corpus ipsi intime praesens, ac proinde existens.

2. Quod ut planum fiat, primò examino differentiam quae est inter imaginationem & ⌜puram intellectionem⌝¶. Nempe, exempli causâ, cùm triangulum imaginor, non tantùm intelligo illud esse figuram tribus lineis comprehensam, sed simul etiam istas tres lineas tanquam praesentes ⌜acie mentis⌝§ intueor, atque hoc est quod imaginari appello. Si verò de chiliogono velim cogitare, equidem aeque bene intelligo illud esse figuram constantem mille lateribus, ac intelligo triangulum esse figuram constantem tribus; sed non eodem modo illa mille latera imaginor, sive tanquam praesentia intueor¤. Et quamvis tunc,

*De l'existence des choses matérielles et de la réelle distinction entre l'âme et le corps de l'homme

†purae Matheseos:: des démonstrations de géométrie

‡illud a me distincte percipi repugnaret :: je trouvais de la contradiction à la pouvoir bien concevoir

¶puram intellectionem :: pure intellection, ou conception

§acie mentis :: la force et l'application intérieure de mon esprit

¤avec les yeux de mon esprit: Ajout

MEDİTASYON VI

*Özdeksel şeylerin varoluşu, ve anlık ve beden arasındaki olgusal ayrım üzerine**

1. Geriye özdeksel şeylerin varolup olmadıklarını araştırmak kalıyor. Ve en azından bunların⌜arı Matematiğin⌝† nesneleri oldukları ölçüde varolabildiklerini bilirim, çünkü bu düzeye dek onları açık ve seçik olarak algılarım. Çünkü Tanrının böyle algılayabileceğim herşeyi üretme gücünde olduğundan kuşku duyulamaz; ancak ⌜birşey seçik bir algılama ile çeliştiği zaman,⌝‡ benim anladığım biçimiyle, Tanrı tarafından ortaya çıkarılamaz. Dahası, imgelem yetisi—ki deneyim bana kendimi özdeksel şeyleri irdelemeye verdiğimde ondan yararlandığımı öğretir—beni onların varoluşuna inandırabilir; çünkü imgelemin ne olduğunu dikkatle incelediğim zaman, | [72] onun bilme yetisinin [*facultatis cognoscitiva*] hemen önünde bulunan, ve dolayısıyla varolan cisme belli bir uygulanmasından başka birşey olmadığını bulurum.

2. Ve bunu bütünüyle açık kılabilmek için, ilk olarak imgelem ve⌜arı anlama⌝¶ arasında varolan ayrıma dikkat ederim. Örneğin bir üçgeni imgelediğim zaman, onu yalnızca üç çizgi ile kapalı bir beti olarak anlamakla kalmam, ama ayrıca aynı zamanda⌜ansal görüşüm⌝§ yoluyla bu üç çizgiyi bulunuyor olarak da görürüm [*intueor*], ve imgeleme dediğim şey budur. Ama eğer bir bingeni düşünmek istersem, pekala onun bin kenar tarafından oluşturulan bir beti olduğunu anlayabilirim, tıpkı bir üçgeni yalnızca üç kenarlı bir beti olarak anlayabileceğim gibi; ama bir bingenin bin kenarını aynı yolda imgeleyemem ya da⌞anlığımın gözleri ile⌟¤ deyim yerindeyse bulu-

*Fr: Özdeksel şeylerin varoluşu ve insanın ruhu ve bedeni arasındaki olgusal ayrım üzerine

†Lat: arı matematiğin :: Fr: geometrinin tanıtlarının

‡Lat: birşey seçik bir algılama ile çeliştiği zaman :: Fr: bir şeyi iyice kavramaya çalışırken bir çelişki bulduğum zaman

¶Lat: arı anlama :: Fr: arı anlama ya da kavrama

§Lat: ansal görüşüm :: Fr: anlığımın gücü ve içsel uygulaması

¤anlığımın gözleri ile: Ek

nuyor olarak göremem. Ve gerçi cisimsel şeyleri düşündüğüm her zaman imgelemimin yardımını alma alışkanlığıma göre bir bingeni imgelerken herhangi bir betiyi karışık olarak tasarımlayabilsem de, bütünüyle açıktır ki bu beti bir bingen değildir, çünkü hiçbir biçimde bir onbingeni ya da herhangi bir başka çokgen betiyi düşünürken imgelediğimden ayrı değildir; ne de bir bingen ve başka çokgenler arasındaki ayrımdan çıkan özellikleri bilmeme yardım eder. Ama söz konusu olan bir beşgen ise, hiç kuşkusuz onun betisini de tıpkı bir bingenin betisi gibi imgelemimin yardımı olmaksızın anlayabilirim; ama onu anlığımın bakışını beş kenarının her birine ve aynı zamanda bunlar tarafından kapatılan alana
[73] yönelterek de imgeleyebilirim; ve böylece açıkça | imgelem edimini yerine getirmede anlama edimi durumunda gerekli olmayan özel bir çabanın gerekli olduğunu görürüm, ve bu özel ansal çaba imgelem ve arı anlama arasında varolan ayrımı açıkça gösterir.

3. Bundan başka, açıktır ki bendeki bu imgelem gücü, anlama gücünden ayrıldığı ölçüde, benim için, e.d. anlığımın özü için gerekli değildir; çünkü onsuz da şimdi olduğum gibi kalırdım, ve öyle görünür ki bundan onun benden ayrı olan birşeye bağımlı olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Ve kolayca anlarım ki, eğer belli bir cisim varsa, ve anlığım onunla onu dilediği zaman irdeleyebileceği bir yolda yakından birleşmişse, tam bu yolla cisimsel şeyleri imgeleyebilir; öyle ki, bu düşünme kipi arı anlamadan yalnızca anlığın bu sonuncu etkinliğinde bir bakıma kendi üzerine dönmesi ve kendi içinde taşıdığı kimi ideaları irdelemesiyle ayrılır; oysa imgeleme ediminde cisme doğru döner ve onda ister anlıksal olarak isterse duyusal algı yoluyla olsun ideasına karşılık düşen birşeyi sezer. Eğer ⌜cisim varsa,⌝* imgelemin böyle oluşmuş olabileceğini kolayca anlarım; ve onu açıklamanın uygun başka hiçbir yolunu bulamadığım için, bir olasılık olarak cismin varolduğu sonucunu çıkarırım; ama bu salt bir olasılıktır, ve herşeyi tam olarak yoklamama karşın, gene de cisimsel doğanın imgelemimdeki bu seçik ideasından beni zorunlu olarak cismin varolduğu vargısına götürecek bir uslamlama türete-
[74] mem. |

4. Ama arı matematiğin nesnesi olan bu cisimsel doğanın yanısıra, başka birçok şeyi de imgeleme alışkanlığındayımdır, örneğin renkleri, sesleri, kokuları, acıyı, ve, daha az seçik olarak olsa da, böyle başka şeyleri; ve bunları duyular yoluyla çok daha iyi algıladığım ölçüde—ki bunlar belleğin yardımıyla duyulardan imgelemime ulaşmış görünürler—, onları daha uygun bir yolda araştırabilmek için aynı dikkatle duyu algısını da

propter consuetudinem aliquid semper imaginandi, quoties de re corporeâ cogito, figuram forte aliquam confuse mihi repraesentem, paret tamen illam non esse chiliogonum, quia nullâ in re est diversa ab eâ quam mihi etiam repraesentarem, si de myriogono aliâve quâvis figurâ plurimorum laterum cogitarem; nec quicquam juvat ad eas proprietates, quibus chiliogonum ab aliis polygonis differt, agnoscendas. Si verò de pentagono quaestio sit, possum quidem ejus figuram intelligere, sicut figuram chiliogoni, absque ope imaginationis; sed possum etiam eandem imaginari, applicando scilicet aciem mentis ad ejus quinque latera, simulque ad aream iis contentam; & manifeste hic animadverto mihi pecu|liari quâdam animi contentione opus esse ad imaginandum, quâ non utor ad intelligendum: quae nova animi contentio differentiam inter imaginationem & intellectionem puram clare ostendit.

3. Ad haec considero istam vim imaginandi quae in me est, prout differt a vi intelligendi, ad meî ipsius, hoc est ad mentis meae essentiam non requiri; nam quamvis illa a me abesset, procul dubio manerem nihilominus ille idem qui nunc sum; unde
sequi videtur illam ab aliquâ re a me diversâ pendere. Atque facilè intelligo, si corpus aliquod existat cui mens sit ita conjuncta ut ad illud veluti inspiciendum pro arbitrio se applicet, fieri posse ut per hoc ipsum res corporeas imaginer; adeo ut hic modus cogitandi in eo tantùm a purâ intellectione differat, quòd mens, dum intelligit, se ad scipsam quodammodo convertat, respiciatque aliquam ex ideis quae illi ipsi insunt; dum autèm imaginatur, se convertat ad corpus, & aliquid in eo ideae vel a se intellectae vel sensu perceptae conforme intueatur. Facilè, inquam, intelligo imaginationem ita perfici posse, siquidem ⌜corpus existat⌝; & quia nullus alius modus aeque conveniens occurrit ad illam explicandam, probabiliter inde conjicio corpus existere; sed probabiliter tantùm, & quamvis accurate omnia investigem, nondum tamen video ex eâ naturae corporeae ideâ distinctâ, quam in imaginatione meâ invenio, ullum sumi posse argumentum, quod necessariò concludat aliquod corpus existere. |

4. Soleo verò alia multa imaginari, praeter illam naturam corpoream, quae est purae Matheseos objectum, ut colores, sonos, sapores, dolorem, & similia, sed nulla tam distincte; & quia haec percipio meliùs sensu, a quo videntur ope memoriae ad imaginationem pervenisse, ut commodiùs de ipsis agam, eâdem operâ etiam de sensu est agendum, videndumque an ex iis quae isto cogitandi modo, quem sensum appello,

*Lat: cisim varsa :: Fr: cisimlerin oldukları doğruysa

*corpus existat :: il est vrai qu'il y ait des corps

percipiuntur, certum aliquod argumentum pro rerum corporearum existentiâ habere possim.

5. Et primo quidem apud me hîc repetam quaenam illa sint quae antehac, ut sensu percepta, vera esse putavi, & quas ob causas id putavi; deinde etiam causas expendam propter quas eadem postea in dubium revocavi; ac denique considerabo quid mihi nunc de iisdem sit credendum.

6. Primo itaque sensi me habere caput, manus, pedes, & membra caetera ex quibus constat illud corpus, quod tanquam mei partem, vel forte etiam tanquam me totum spectabam; sensique hoc corpus inter alia multa corpora versari, a quibus variis commodis vel incommodis affici potest, & commoda ista sensu quodam voluptatis, & incommoda sensu doloris metiebar. Atque, praeter dolorem & voluptatem, sentiebam etiam in me famem, sitim, aliosque ejusmodi appetitus; itemque corporeas quasdam propensiones ad hilaritatem, ad tristitiam, ad iram, similesque alios affectus; foris verò, praeter corporum extensionem, & figuras, & | motus, sentiebam etiam in illis duritiem, & calorem, aliasque tactiles qualitates; ac praeterea lumen, & colores, & odores, & sapores, & sonos, ex quorum varietate caelum, terram, maria, &* reliqua corpora ab invicem distinguebam. Nec sane absque ratione, ob ideas istarum omnium qualitatum quae cogitationi meae se offerebant, & quas solas proprie & immediate sentiebam, putabam me sentire res quasdam a meâ cogitatione plane diversas, nempe corpora a quibus ideae istae procederent; experiebar enim illas absque ullo meo consensu mihi advenire, adeo ut neque possem objectum ullum sentire, quamvis vellem, nisi illud sensûs organo esset praesens, nec possem non sentire cùm erat praesens. Cùmque ideae sensu perceptae essent multo magis vividae & expressae, & suo etiam modo magis distinctae, quàm ullae ex iis quas ipse ⌈prudens & sciens⌉† meditando effingebam, vel memoriae meae impressas advertebam, fieri non posse videbatur ut ⌈a meipso⌉‡ procederent; ideoque supererat ut ab aliis quibusdam rebus advenirent. Quarum rerum cùm nullam aliunde notitiam haberem quàm ex istis ipsis ideis, non poterat aliud mihi venire in mentem quàm illas iis similes esse. Atque etiam quia recorda-

*généralement: Ajout
†prudens & sciens :: Non traduit
‡a meipso :: de mon esprit

irdelemem ve duyum dediğim bu düşünce kipi yoluyla cisimsel şeylerin varoluşunun pekin bir tanıtımı elde edip edemeyeceğimi görmem gerekir.

5. Ve ilk olarak şimdiye dek duyular yoluyla algılamış olduğum için gerçek saydığım şeyleri ve beni onları gerçek saymaya götüren nedenleri belleğime çağıracağım; ikinci olarak, daha sonra beni onlardan kuşku duymaya götüren nedenleri anımsayacağım; ve son olarak şimdi onlardan hangisine inanmam gerektiğini irdeleyeceğim.

6. Buna göre, ilkin duyularım bir başımın, ellerimin, ayaklarımın olduğunu, ve kendimin bir parçası olarak, ya da belki de giderek bütünü olarak gördüğüm bu bedeni oluşturan tüm başka parçaları algılamamı sağladılar; bundan başka, bu bedenin onu yararlı ve zararlı çeşitli yollarda etkileyebilecek başka birçok cismin arasında bulunduğunu, ve yararlı olanlara belli bir hazzın, zararlı olanlara ise acı duygusunun eşlik ettiğini de gördüm. Ve bu haz ve acı duygularının yanısıra açlık, susuzluk ve böyle başka benzer itkileri, ve ayrıca sevinç, üzüntü, öfke ve başka benzer duygulara doğru belli bedensel eğilimleri duyumsadım; ve kendi dışımda cisimlerin uzam, beti ve | devimlerine ek [75]
olarak onlarda sertliği, sıcaklığı ve tüm başka dokunulabilir nitelikleri, ve dahası, ışığı ve rengi, kokuları ve sesleri de gözledim ki, bunların türlülükleri gökyüzünü, yeryüzünü, denizi ve ⌊genel olarak⌋* tüm başka cisimleri birbirlerinden ayırdetmemi sağlıyordu. Ve hiç kuşkusuz, kendilerini düşünceme sunan ve doğru olarak ve dolaysız olarak yalnızca kendilerini duyumsadığım tüm bu niteliklerin ideaları göz önüne alındığında, düşüncemden bütünüyle ayrı belli nesneleri, eş deyişle, kendilerinden o ideaların doğduğu cisimleri algıladığıma inanmam nedensiz değildi; çünkü bu ideaların kendilerini bana onayım gerekmeksizin sunduklarını gördüm, öyle ki duyu örgenlerine sunulmadıkça, ne denli istiyor olursam olayım, herhangi bir nesneyi duyumsayamadığımı anladım; ne de sunulduğu zaman onu duyumsamamam olanaklıydı. Ve dahası, duyusal olarak algıladığım 'idealar' çok daha diri ve kesin oldukları, giderek kendi yollarında ⌈amaçlı ve bilinçli olarak⌉† meditasyonda yaratabildiklerimin ya da belleğimde iz bırakanların tümünden daha seçik oldukları için, sanki ⌈kendimden⌉‡ doğmuş olamazlar gibi göründü; geriye yalnızca başka şeylerden gelmiş olmaları kalıyordu. Ve bu şeylerin bende bana ideaların kendileri tarafından verilenin dışında hiçbir bilgileri olmayınca, o şeylerin ortaya çıkardıkları idealar gibi olduklarından başka birşey düşünemezdim. Ve benzer olarak duyularımı usumdan daha

*genel olarak: Ek
†amaçlı ve bilinçli olarak: Eksik
‡Lat: kendimden :: Fr: anlığımdan

erken kullandığımı anımsadığım için, ve kendi oluşturduğum ideaların duyular yoluyla algıladıklarım denli belirgin olmadıklarını ve üstelik çoğunlukla onların parçalarından oluştuklarını gördüğüm için, kendimi kolayca ⌜anlağımda ilkin duyularda bulunmamış⌝* hiçbir ideanın
[76] olmadığına inandırdım. Ne de özel bir hakla | benim dediğim bu bedenin başka birinden daha çok bana ait olduğuna inanmam nedensizdi, çünkü gerçekte kendimi ondan başka cisimlerden olduğu gibi ayıramazdım; tüm itkilerimi ve duygularımı [*appetitus & affectus*] onda ve onun için duyumsuyordum; ve son olarak acı duygusunu ve hazzın okşamalarını onun parçalarında duyuyordum, ⌜onun dışında yatan birşeyde değil⌝.† Ama niçin bilmediğim belli bir acılı duyumun arkasından anlıkta üzüntünün ve haz verici duyumun arkasından sevincin geldiğini, ya da niçin açlık dediğim bu tanımlanamaz mide kazınmasının beni yemek yeme isteğine götürdüğünü ve boğaz kuruluğunun bir su içme isteğine neden olduğunu vb. araştırdığım zaman, doğanın bana bunları böyle öğretmiş olduğundan başka hiçbir açıklama bulamadım; çünkü midedeki duygu ile yemek yeme isteği arasında, acıya neden olan herhangi birşeyin algısı ile bu algıdan doğan üzüntünün düşüncesi arasında hiç kuşkusuz bir eğinim [*affinitas*] (en azından benim anlayabileceğim türde) yoktur. Ama duyularımın nesneleri üzerine tüm başka yargılarımı da doğa bana aynı yolda buyurmuş gibi göründü, çünkü bunların bende beni onlara inandırabilecek nedenleri tartıp irdelemeden önce oluştuklarını anladım.

7. Ama daha sonra birçok deneyim duyularıma duyduğum tüm inancı yavaş yavaş yok etti; çünkü zaman zaman uzaktan yuvarlak görünen kulelerin daha yakından bakıldığında kare gibi göründüklerine, ve bu kulelerin tepelerinde yükselen devasa yontuların aşağıdan bakıldığında hiç de büyük görünmediklerini ayrımsadım; ve benzer olarak sayısız başka durumda dışsal duyular üzerine dayandırılan yargıların yanlış çıktığını gördüm. Ve yalnızca dışsal değil ama giderek içsel duyular üzerine dayananların bile;
[77] | çünkü acıdan daha içsel birşey olabilir mi? Ve gene de kolları ya da bacakları kesilmiş kimi insanların zaman zaman görünürde o eksik örgenlerinde acı duyduklarını öğrendim, ve bu beni bana acı veren şeyin belli bir örgen olduğundan bütünüyle emin olamayacağımı düşünmeye götürdü, üstelik acıyı onda duymama karşın. Ve bu kuşku nedenlerine son zamanlarda çok genel olan iki başkasını daha ekledim: Birincisi hiçbir zaman uyanıkken kimi

bar qpe prius usum fuisse sensibus quàm ratione, videbamque ideas quas ipse effingebam non tam expressas esse, quàm illae erant quas sensu percipiebam, & plerumque ex earum partibus componi, facile mihi persuadebam nullam plane me habere ⌜in intellectu, quam non prius habuissem in sensu⌝.* Non etiam sine ratione corpus illud, quod speciali quodam jure meum ap|pellabam, magis ad me pertinere quàm alia ulla arbitrabar: neque enim ab illo poteram unquam sejungi, ut a reliquis; omnes appetitus & affectus in illo & pro illo sentiebam; ac denique dolorem & titillationem voluptatis in ejus partibus, non autem in ⌜aliis extra illud positis⌝†, advertebam. Cur verò ex isto nescio quo doloris sensu quaedam animi tristitia, & ex sensu titillationis laetitia quaedam consequatur, curve illa nescio quae vellicatio ventriculi, quam famem voco, me de cibo sumendo admoneat, gutturis verò ariditas de potu, & ita de caeteris, non aliam sane habebam rationem, nisi quia ita doctus sum a naturâ; neque enim ulla plane est affinitas (saltem quam ego intelligam) inter istam vellicationem & cibi sumendi voluntatem, sive inter sensum rei dolorem inferentis, & cogitationem tristitiae ab isto sensu exortae. Sed & reliqua omnia, quae de sensuum objectis judicabam, videbar a naturâ didicisse: priùs enim illa ita se habere mihi persuaseram, quàm rationes ullas quibus hoc ipsum probaretur expendissem.

7. Postea verò multa paulatim experimenta fidem omnem quam sensibus habueram labefactarunt; nam & interdum turres, quae rotundae visae fuerant è longinquo, quadratae apparebant è propinquo, & statuae permagnae, in eorum fastigiis stantes, non magnae è terrâ spectanti videbantur; & talibus aliis innumeris in rebus sensuum externorum judicia falli de rehendebam. Nec externorum duntaxat, sed etiam interno|rum; nam quid dolore intimius esse potest? Atqui audiveram aliquando ab iis, quibus crus aut brachium fuerat abscissum, se sibi videri adhuc interdum dolorem sentire in eâ parte corporis quâ carebant; ideoque etiam in me non plane certum esse videbatur membrum aliquod mihi dolere, quamvis sentirem in eo dolorem. Quibus etiam duas maxime generales dubitandi causas nuper

*Lat: anlağımda ilkin duyularda bulunmamış :: Fr: anlığımda ona önceden duyularım yoluyla geçmemiş

†Lat: onun dışında yatan birşeyde değil :: Fr: ondan ayrılmış başka cisimlerin parçalarında değil

*in intellectu, quam non prius habuissem in sensu :: dans mon esprit, qui n'eût passé auparavant par mes sens

†aliis extra illud positis :: celles des autres corps qui en sont séparés

adjeci: prima erat, quòd nulla unquam, dum vigilo, me sentire crediderim, quae non etiam inter dormiendum possim aliquando putare me sentire; cùmque illa, quae sentire mihi videor in somnis, non credam a rebus extra me positis mihi advenire, non advertebam quare id potius crederem de iis quae sentire mihi videor vigilando. Altera erat, quòd cùm authorem meae originis adhuc ignorarem, vel saltem ignorare me fingerem, nihil videbam obstare quominus essem naturâ ita constitutus ut fallerer, etiam in iis quae mihi verissima apparebant. Et quantum ad rationes quibus antea rerum sensibilium veritatem mihi persuaseram, non difficulter ad illas respondebam. Cùm enim viderer ad multa impelli a naturâ, quae ratio dissuadebat, non multùm fidendum esse putabam iis quae a naturâ docentur. Et quamvis sensuum perceptiones a voluntate meâ non penderent, non ideo concludendum esse putabam illas a rebus a me diversis procedere, quia forte aliqua esse potest in meipso facultas, etsi mihi nondum cognita, illarum effectrix.

8. Nunc autem, postquam incipio meipsum meaeque authorem originis melius nosse, non quidem omnia, quae habere videor a sensibus, puto esse temere admit|tenda; sed neque etiam omnia in dubium revocanda.

9. Et primò, quoniam scio omnia quae clare & distincte intelligo, talia a Deo fieri posse qualia illa intelligo, satis est quòd possim unam rem absque alterâ clare & distincte intelligere, ut certus sim unam ab alterâ esse diversam, quia potest saltem a Deo seorsim poni; & non refert a quâ potentiâ id fiat, ut diversa existimetur; ac proinde, ex hoc ipso quòd sciam me existere, quòdque interim nihil plane aliud ad naturam sive essentiam meam pertinere animadvertam, praeter hoc solum quòd sim res cogitans, recte concludo meam essentiam in hoc uno consistere, quòd sim res cogitans*. Et quamvis fortasse (vel potiùs, ut postmodum dicam, *pro certo*) habeam corpus, quod mihi valde arcte conjunctum est, quia tamen ex unâ parte claram & distinctam habeo ideam meî ipsius, quatenus sum tantùm res cogitans, non extensa, & ex aliâ parte distinctam ideam corporis, quatenus est tantùm res extensa, non cogitans, certum est me† a corpore meo revera‡ esse distinctum, & absque illo posse existere.

*, ou une substance dont toute l'essence ou la nature n'est que de penser: Ajout

†c'est-à-dire mon âme, par laquelle je suis ce que je suis: Ajout

‡revera :: entièrment et véritablement

zaman uykudayken de algıladığımı düşünmeyebileceğim birşeyi algıladığıma inanmamaktır; ve uykudayken duyumsuyor göründüğüm bu şeylerin dışımdaki nesnelerden geldiğine inanmadığım için, uyanıkken algılıyor göründüğüm şeyler açısından da buna inanmamı gerektirecek daha iyi bir neden bulamadım. İkincisi ise henüz varlığımın [*meae originis*] yaratıcısını bilmediğim için, ya da en azından bilmediğimi varsaydığım için, doğanın beni bana en doğru görünen şeylerde bile yanılgıya düşebileceğim bir yolda oluşturmuş olmasını engelleyebilecek hiçbirşey görmememdi. Ve daha önce beni duyulur şeylerin gerçekliğine inandıran nedenlere gelince, onlara yanıt bulmada çok güçlük çekmedim. Çünkü doğa beni usun kendilerinden uzaklaştırdığı birçok şeye yöneltiyor göründüğü için, doğanın öğretilerine çok fazla güvenmemem gerektiğine inandım. Ve gerçi duyusal algılarım istencime bağımlı olmasalar da, bu nedenle benim kendimden ayrı şeylerden geldikleri vargısını çıkarmam gerektiğini düşünmedim, çünkü belki de henüz bilmiyor olsam da bende onları ortaya çıkarabilecek bir yeti bulunabilirdi.

8. Ama şimdi kendimi ve varlığımın yaratıcısını daha iyi tanımaya başladığıma göre, gerçekte duyuların bize öğretiyor göründüğü herşeyi rasgele kabul etmem gerektiğini düşünmüyorum; | buna karşı, tümünden kuşku duymam gerektiğini de düşünmüyorum. [78]

9. Ve ilk olarak, açık ve seçik olarak anladığım herşeyin Tanrı tarafından onları anladığım gibi yaratılabileceğini bildiğim için, bir şeyin bir başkasından ayrı olduğundan pekin olabilmek için birini öteki olmaksızın açık ve seçik olarak anlayabilmem yeterlidir, çünkü en azından Tanrı tarafından ayrı ayrı koyulmuş [*pono*] olabilirler; ve ayrılıklarını saptayabilmem için ayrımı hangi gücün ortaya çıkardığının hiçbir önemi yoktur; ve dolayısıyla, yalnızca varolduğumu bildiğim için, ve bu arada düşünen bir şey olmamdan başka hiç bir şeyi zorunlu olarak doğama ya da özüme ait görmediğim için, doğru olarak özümün yalnızca düşünen bir şey, ⌊e.d. özü ya da doğası yalnızca düşünmek olan bir töz⌋* olmamdan oluştuğu vargısını çıkarırım. Ve belki de (ya da daha doğrusu, birazdan göstereceğim gibi, pekin olarak) kendisi ile çok yakından bağlı olduğum bir bedenim olsa da, gene de bir yandan yalnızca düşünen ve uzamsız bir şey olmam ölçüsünde kendimin açık ve seçik bir ideasını taşıdığım için, ve öte yandan bedenin yalnızca uzamlı ve düşünmeyen bir şey olması ölçüsünde seçik bir ideasını taşıdığım için, açıktır ki bu ben, ⌊eş deyişle, beni ben yapan ruhum⌋† bedenden ⌈gerçekten⌉‡ ayrıdır ve onsuz varolabilir.

*, e.d. özü ya da doğası yalnızca düşünmek olan bir töz: Ek

†, eş deyişle beni ben yapan ruhum: Ek

‡Lat: gerçekten :: Fr: bütünüyle ve gerçekten

10. Bundan başka, kendimde ⌜kendilerine özgü düşünme kipleri olan belli yetiler⌝,* eş deyişle imgeleme ve duyumsama yetileri bulurum ki, onlarsız kendimi bütünüyle açık ve seçik olarak anlayabilirim; ama evrik olarak onları bensiz, e.d. kendisine ilintili oldukları bir anlıksal töz olmaksızın tasarlayamam; çünkü ⌜bu yetilere ilişkin kavramımızda, ya da (Okul terminolojisini kullanırsak) onların⌝† biçimsel kavramlarında ⌜bir ölçüde⌝‡ anlama edimi [*intellection*] kapsanır ki, bundan onların benden tıpkı ⌜kiplerin şeylerden oldukları gibi ayrı olduklarını⌝¶ algılarım. Ayrıca ⌞bende⌟§ yer değiştirme, değişik duruşlar alma ve benzerleri gibi kimi başka yetiler de gözlerim ki bunlar da
[79] tıpkı öncekiler gibi kendisine ilintili oldukları | belli bir tözden ayrı olarak anlaşılamaz ve dolayısıyla onsuz varolamazlar; ama çok açıktır ki bu yetiler, eğer gerçekten varlarsa, anlıklı bir töze değil ama belli bir cisimsel ya da uzamlı töze bağlı olmalıdırlar, çünkü bunların açık ve seçik kavramları bir tür uzam kapsar, ama ne olursa olsun hiçbir ⌜anlama etkinliği⌝¤ değil. Dahası, bende hiç kuşkusuz belli bir edilgin duyumsama yetisi, e.d. duyusal şeylerin idealarını alma ve bilme yetisi vardır, ama bende ya da bir başka şeyde bu ideaları üretmeye ya da ortaya çıkarmaya yetenekli bir başka etkin yeti olmasaydı bunun bana hiçbir yararı olmazdı. Ama bu etkin yeti ⌞düşünen bir şey olduğum sürece⌟* benim kendimde olamaz, çünkü hiçbir anlama edimini öngerektirmez; ve o idealar benim işbirliğim olmaksızın ve üstelik çoğu kez istencime karşın üretilirler; böylece bu yeti zorunlu olarak benden ayrı bir tözde olmalıdır ki, bu yeti tarafından üretilen ideaların tüm nesnel olgusallığı biçimsel olarak ya da yüksek bir derecede onda olmalıdır (yukarıda belirttiğim gibi); buna göre, bu töz ya bir cisimdir, eş deyişle cisimsel bir doğadır ki, bu idealarda nesnel olarak ⌞ve temsil yoluyla⌟† kapsanan herşey onda biçimsel olarak ⌞ve edimsel olarak⌟‡ kapsanır; ya da Tanrı ⌞nın kendisi⌟,¶ ya da bedenden daha yüksek bir yaratıktır ki onda aynı şeyler daha yüksek bir derecede kapsanır. Ama Tanrı aldatıcı olmadığı için, bütünüyle açıktır ki bana bu ideaları dolaysızca kendisi iletmez, ne de bunların nesnel

*Lat: kendilerine özgü düşünme kipleri olan belli yetiler :: Fr: bütünüyle özel ve benden ayrı düşünme yetileri

†(1) Fr: bu yetilere ilişkin kavramımızda, ya da (Okul terminolojisini kullanırsak) onların :: Lat: onların

‡(2) Lat: bir ölçüde :: Fr: bir tür

¶Lat: kiplerin şeylerden oldukları gibi ayrı olduklarını :: Fr: cismin betilerinin, devimlerinin ve başka kip ya da ilincklerinin dayanakları olarak bu cismin kendisinden oldukları gibi ayrı olduklarını

§bende: Ek

¤Lat: anlama etkinliği :: Fr: anlak

*düşünen bir şey olduğum sürece: Ek

†(1) ve temsil yoluyla: Ek

‡(2) ve edimsel olarak: Ek

¶-nın kendisi: Ek

10. Praeterea invenio in me ⌜facultates specialibus quibusdam modis cogitandi⌝,* puta facultates imaginandi & sentiendi, sine quibus totum me possum clare & distincte intelligere, sed non vice versâ illas sine me, hoc est sine substantiâ intelligente cui insint: intellectionem enim ⌜nonnullam⌝† ⌜in suo⌝‡ formali conceptu includunt, unde percipio ⌜illas a me, ut modos a re, distingui⌝¶. Agnosco etiam§ quasdam alias facultates, ut locum mutandi, varias figuras induendi, & similes, quae quidem non magis quàm praecedentes, absque | aliquâ substantiâ cui insint, possunt intelligi, nec proinde etiam absque illâ existere: sed manifestum est has, siquidem existant, inesse debere substantiae corporeae sive extensae, non autem intelligenti, quia nempe aliqua extensio, non autem ulla plane ⌜intellectio⌝¤, in earum claro & distincto conceptu continetur. Jam verò est quidem in me passiva quaedam facultas sentiendi, sive ideas rerum sensibilium recipiendi & cognoscendi, sed ejus nullum usum habere possem, nisi quaedam activa etiam existeret, sive in me, sive in alio, facultas istas ideas producendi vel efficiendi. Atque haec sane in me ipso* esse non potest, quia nullam plane intellectionem praesupponit, & me non cooperante, sed saepe etiam invito, ideae istae producuntur: ergo superest ut sit in aliquâ substantiâ a me diversâ, in quâ quoniam omnis realitas vel formaliter vel eminenter inesse debet, quae est objective in ideis ab istâ facultate productis (ut jam supra animadverti), vel haec substantia est corpus, sive natura corporea, in quâ nempe omnia formaliter† continentur quae in ideis objective‡; vel certe Deus¶ est, vel aliqua creatura corpore nobilior, in quâ continentur eminenter. Atqui, cùm Deus non sit fallax, omni-

*facultates specialibus quibusdam modis cogitandi :: des facultés de penser toutes particulières, et distinctes de moi

†(2) nonnullam :: quelque sorte d'[intellection]

‡(1) in suo :: dans la notion que nous avons de ces facultés, ou (pour me servir des termes de l'École) dans leur

¶illas a me, ut modos a re, distingui :: qu'elles sont distinctes de moi, comme les figures, les mouvements, et les autres modes ou accidents des corps, le sont des corps mêmes qui les soutiennent

§en moi :: Ajout

¤intellectio :: intelligence

*en tant que je ne suis qu'une chose qui pense,: Ajout

†(2) et en effet: Ajout

‡(1) et par représentation: Ajout

¶même: Ajout

no manifestum est ilium nec per se immediate istas ideas mihi immittere, nec etiam mediante aliquâ creaturâ, in quâ earum realitas objectiva, non formaliter, sed eminenter tantùm contineatur. Cùm enim nullam plane facultatem mihi dederit ad hocagnoscendum, sed contrà magnam | propensionem ad credendum illas a rebus corporeis emitti, non video quâ ratione posset intelligi ipsum non esse fallacem, si aliunde quàm a rebus corporeis emitterentur. Ac proinde* res corporeae existunt. Non tamen forte omnes tales omnino existunt, quales illas sensu comprehendo, quoniam *ista sensuum comprehensio* in multis valde obscura est & confusa; sed saltem illa omnia in iis sunt, quae clare & distincte intelligo, id est omnia, generaliter spectata, quae in purae Matheseost objecto comprehenduntur.

11. Quantum autem attinet ad reliqua quae vel tantùm particularia sunt, ut quòd sol sit talis magnitudinis aut figurae &c., vel *minus clare intellecta*, ut lumen, sonus, dolor, & similia, quamvis valde dubia & incerta sint, hoc tamen ipsum, quòd Deus non sit fallax, quòdque idcirco fieri non possit ut ulla falsitas in meis opinionibus reperiatur, nisi aliqua etiam sit in me facultas a Deo tributa ad illam emendandam, certam mihi spem ostendit veritatis etiam in iis *assequendae. Et sane non dubium est quin* ea omnia quae doceor a naturâ aliquid hàbeant veritatis: per naturam enim, generaliter spectatam, nihil nunc aliud quàm vel Deum ipsum, vel rerum creatarum coordinationem a Deo institutam intelligo; nec aliud per naturam meam in particulari, quàm complexionem eorum omnium quae mihi a Deo sunt tributa.

12. Nihil autem est quod me ista natura magis expresse‡ doceat, quàm quòd habeam corpus, cui male est cùm dolorem sentio, quod cibo vel potu indiget, cùm famem aut sitim patior, & similia; nec proinde dubitare debeo, quin aliquid in eo sit veritatis. |

13. Docet etiam natura, per istos sensus doloris, famis, sitis & me non tantùm adesse meo corpori ut nauta adest navigio, sed illi arctissime esse conjunctum & quasi permixtum adeo ut unum quid cum illo componam. Alioqui enim, cùm corpus laeditur, ego, qui nihil aliud sum quàm res cogitans, non sentirem idcirco dolorem, sed puro intellectu laesionem istam perciperem, ut nauta visu percipit si quid in nave

olgusallıklarını biçimsel olarak değil ama yalnızca yüksek bir derecede kapsayan belli bir yaratık aracılığıyla iletir. Çünkü Tanrı bana bunun böyle olduğunu bilmemi sağlayacak hiçbir yeti vermediği, tersine, bu idealarım cisimsel şeylerden | doğduklarına inanmam yönünde çok büyük bir [80]
eğilim verdiği için, eğer bu idealar cisimsel şeylerden başka nedenlerden doğmuşlarsa, bu durumda Tanrının nasıl olup ta aldatıcı olamayabileceğini anlayamam. Bu yüzden *kabul edilmelidir ki*‡* cisimsel şeyler *vardır*. Ama belki de tam olarak onları duyular yoluyla kavradığımız gibi varolmazlar, çünkü bu duyusal kavrayış birçok durumda oldukça bulanık ve karışıktır; ama en azından onlarda açık ve seçik olarak anladığım herşeyin, genel olarak konuşursak, [arı matematiğin]† nesnelerinde kapsanan tüm şeylerin gerçekten de onlarda olduğunu kabul etmeliyiz.

11. Ama geri kalanına gelince, bunlar ya yalnızca tikelleri ilgilendirirler, örneğin güneş şu büyüklükte ve şu betidedir vb.; ya da daha az açık olarak anlaşılırlar, örneğin ışık, ses, acı ve benzerleri gibi; ama bunlar çok kuşkulu ve belirsiz olsalar da, gene de yalnızca Tanrının aldatıcı olmaması ve dolayısıyla benim görüşümde bana onu düzeltme yetisini de vermediği herhangi bir yanlışlığın varolmasına izin vermemesi gibi bir zeminde, giderek burada bile güvenle kendi içimde gerçekliğe ulaşmanın aracını taşıdığımı umabilirim. İlk olarak hiç kuşkusuz doğanın bana öğrettiği tüm şeylerde belli bir gerçeklik kapsanır; çünkü doğa ile, genel olarak alındığında, şimdi ya Tanrının kendisinden başka, ya da Tanrının yaratılmış şeylere verdiği düzenden başka hiçbirşeyi anlamam; ve özel olarak kendi doğam ile anladığım şey yalnızca Tanrının bana verdiği şeylerin tümünün bir bileşimidir.

12. Ama bana doğanın acı duyduğum zaman kötü olarak etkilenen, açlık ve susuzluk duyduğum zaman besin ya da içecek gereksiniminde olan vb. bir bedenim olduğundan daha kesin olarak ve daha belirgin olarak‡ öğrettiği hiçbirşey yoktur; ve tüm bunlarda belli bir gerçeklik olduğundan kuşku duymam söz konusu olamaz. | [81]

13. Doğa bana ayrıca bu acı, açlık, susuzluk vb. duyumları ile yalnızca bedenime bir teknedeki kaptan gibi yerleştirildiğimi değil, ama dahası, onunla içiçe geçmiş ve deyim yerindeyse onunla tek bir bütün oluştururcasına karışmış olduğumu da öğretir. Çünkü eğer böyle olmasaydı, bedenim yaralandığı zaman salt düşünen bir şey olan ben acı duymaz ama bu yarayı yalnızca anlak yoluyla algılardım, tıpkı kaptanın teknesinde birşey kırıldığı zaman bunu görüş yoluyla algılaması gibi; ve bedenim içecek ya da yiyecek gereksiniminde olduğu zaman, bunu karışık açlık

*il faut confesser: Ajout

†purae Matheseos :: de la géométrie spéculative

‡ni plus sensiblement: Ajout

*kabul edilmelidir ki: Ek

†Lat: arı matematiğin :: Fr: kurgul geometrinin

‡ve daha belirgin olarak: Ek

ve susuzluk duygularını taşımaksızın algılardım. Çünkü tüm bu açlık, susuzluk, acı vb. duyguları gerçekte belli karışık düşünme kiplerinden başka birşey değildirler ki, anlık ve bedenin birliği ve görünürdeki kaynaşmaları yoluyla üretilirler.

14. Dahası, doğa bana çevremde aralarında kimilerinden kaçınmam, kimilerini ise izlemem gereken başka birçok cismin varolduğunu öğretir. Ve hiç kuşkusuz renk, ses, koku, tat, sıcaklık, sertlik vb. gibi çok değişik duyu türlerini taşımam olgusundan kolayca kendilerinden tüm bu değişik duyusal algıların kaynaklandığı cisimlerde onlara karşılık düşen belli değişiklikler olduğu vargısını çıkarabilirim, üstelik bunlar gerçekte o algılara hiç benzemeseler bile. Dahası, bu algılar arasında kimilerinin bana hoş gelirken başkalarının ise nahoş olmaları olgusundan bütünüyle açıktır ki, bedenim, ya da daha doğrusu beden ve ruhtan oluştuğum ölçüde bütün kendim, çevresindeki başka cisimlerden çeşitli yollarda yararlı ya da zararlı olarak
[82] etkilenebilir. |

15. Ama görünürde doğanın bana öğrettiği başka birçok şey daha vardır ki, gerçekte bunları ondan kazanmamışımdır; tersine, bunlar şeyleri düşüncesizce yargılama alışkanlığımdan kaynaklanmışlardır ve böylece kolayca yanılgılar kapsayabilirler; örneğin içinde ⌊devinebilir olan ve⌋* duyularımı etkileyen hiçbirşeyin kapsanmadığı tüm uzayın boşluk olduğu görüşüm gibi; ya da sıcak olan bir cisimde bendeki sıcaklık ideasına bütünüyle benzer birşeyin olduğu; beyaz ya da yeşil[†] bir cisimde algıladığım aynı beyazlığın ya da ⌈yeşilliğin⌋‡ olduğu; acı ya da tatlı bir cisimde aynı tadın olduğu, ve başka duyular için de benzer olarak; yıldızların, kulelerin ve tüm başka uzak cisimlerin ⌈duyularıma⌋¶ göründükleri ile aynı büyüklük ve betide oldukları vb. gibi. Ama burada seçik olarak algılamadığım hiçbirşeyin olmaması için, doğa bana birşey öğretir derken gerçekte ne demek istediğimi tam olarak tanımlamalıyım. Daha açık bir deyişle, burada doğa sözcüğünü onun Tanrının bana verdiği tüm şeylerin bileşimi olduğunu söylerken olduğundan daha sınırlı bir anlamda alıyorum; çünkü bu bileşimde yalnızca anlığa ait olan pekçok şey kapsanır, örneğin olanın olmamış olamayacağının bilgisi ve ⌊bedenin yardımı olmaksızın⌋§ doğanın ışığı yoluyla bildiğim ve ⌊doğadan söz ederken⌋¤ burada söz konusu olmayan benzer birçok şey gibi; yine, bu bileşim yalnızca bedene ait olan ⌊ve burada doğa adı altında kapsanmayan⌋* frangatur; & cùm corpus cibo vel potu indiget, hoc ipsum expresse intelligerem, non confusos famis & sitis sensus haberem. Nam certe isti sensus sitis, famis, doloris & nihil aliud sunt quàm confusi quidam cogitandi modi ab unione & quasi permixtione mentis cum corpore exorti.

14. Praeterea etiam doceor a naturâ varia circa meum corpus alia corpora existere, ex quibus nonnulla mihi prosequenda sunt, alia fugienda. Et certe, ex eo quòd valde diversos sentiam colores, sonos, odores, sapores, calorem, duritiem, & similia, recte concludo, aliquas esse in corporibus, a quibus variae istae sensuum perceptiones adveniunt, varietates iis respondentes, etiamsi forte iis non similes; atque ex eo quòd quaedam ex illis perceptionibus mihi gratae sint, aliae ingratae, plane certum est meum corpus, sive potius me totum, quatenus ex corpore & mente sum compositus, variis commodis & incommodis a circumjacentibus corporibus affici posse. |

15. Multa verò alia sunt quae, etsi videar a naturâ doctus esse, non tamen revera ab ipsâ, sed a consuetudine quâdam inconsiderate judicandi accepi, atque ideo falsa esse facile contingit: ut quòd omne spatium, in quo nihil plane occurrit* quod meos sensus moveat, sit vacuum; quòd in corpore, exempli gratiâ, calido aliquid sit plane simile ideae caloris quae in me est, in albo aut ⌈viridi⌋† sit eadem albedo aut ⌈viriditas⌋‡ quam sentio, in amaro aut dulci idem sapor, & sic de caeteris; quòd & astra & turres, & quaevis alia remota corpora ejus sint tantùm magnitudinis & figurae, quam ⌈sensibus meis⌋¶ exhibent, & alia ejusmodi. Sed ne quid in hac re non satis distincte percipiam, accuratiùs debeo definire quid proprie intelligam, cùm dico me aliquid doceri a naturâ. Nempe hîc naturam strictiùs sumo, quàm pro complexione eorum omnium quae mihi a Deo tributa sunt; in hac enim complexione multa continentur quae ad mentem solam pertinent, ut quòd percipiam id quod factum est infectum esse non posse, & reliqua omnia quae lumine naturali§ sunt nota, de quibus hîc non est sermo¤, multa etiam quae ad solum corpus spectant*, ⌈ut

*devinebilir olan ve: Ek
†Lat: yeşil :: Fr: siyah
‡Lat: yeşilliğin :: Fr: siyahlığın
¶Lat. duyularıma :: Fr: uzaktan gözlerimize
§bedenin yardımı olmaksızın: Ek
¤doğadan söz ederken: Ek
*ve burada doğa adı altında kapsanmayan: Ek

*qui meuve, et: Ajout
†viridi :: noir
‡viriditas :: noirceur
¶sensibus meis :: de loin à nos yeux
§, sans l'aide du corps, : Ajout
¤, en parlant de la nature: Ajout
*et ne sont point ici non plus conteneus sous le nom de nature: Ajout

quòd deorsum tendat],* & similia, de quibus etiam non ago, sed de iis tantùm quae mihi, ut composito ex mente & corpore, a Deo tributa sunt. Ideoque haec natura docet quidem ea refugere quae sensum doloris inferunt, & ea prosequi quae sensum voluptatis, & talia; sed non apparet illam praeterea nos docere ut quicquam ex istis sensuum perceptionibus sine praevio intellectûs examine de rebus extra nos positis concludamus, quia de iis verum scire | ad mentem solam, non autem ad compositum, videtur pertinere. Ita quamvis stella non magis oculum *meum* quàm ignis exiguae facis afficiat, nulla tamen [in eo]† realis sive positiva propensio est ad credendum illam non esse majorem, sed hoc sine ratione ab ineunte aetate judicavi; & quamvis ad ignem accedens sentio calorem, ut etiam ad eundem nimis prope accedens sentio dolorem, nulla profecto ratio est quae suadeat in igne aliquid esse simile isti calori, ut neque etiam isti dolori, sed tantummodo in eo aliquid esse, quodcunque demum sit, quod istos in nobis sensus caloris vel doloris efficiat; & quamvis etiam in aliquo spatio nihil sit quod moveat sensum‡, non ideo sequitur in eo nullum esse corpus; sed video me in his aliisque permultis ordinem naturae pervertere esse assuetum, quia nempe sensuum perceptionibus, quae proprie tantùm a naturâ datae sunt ad menti significandum *quaenam composito*, cujus pars est, commoda sint vel incommoda, & eatenus sunt satis clarae & distinctae, utor tanquam regulis certis ad immediate dignoscendum quaenam sit corporum extra nos positorum essentia, de quâ tamen nihil nisi valde obscure & confuse significant.

16. Atqui jam ante satis perspexi quâ ratione, non obstante Dei bonitate, judicia mea falsa esse contingat. Sed nova hîc occurrit difficultas circa illa ipsa quae tanquam persequenda vel fugienda mihi a naturâ exhibentur, atque etiam circa internos sensus in quibus errores videor deprehendisse¶: ut cùm quis, grato cibi alicujus sapore delusus, vene-

birçok şeyi de kapsar, örneğin [aşağıya doğru eğilimli olması]* ve benzerleri, ki burada bunlarla değil ama yalnızca bir anlık ve beden bileşimi olduğum düzeye dek Tanrı tarafından bana verilen şeylerle ilgileniyorum. Doğa bana sözcüğün gerçek anlamında bende acı duygusuna neden olan şeylerden kaçınmayı, ve bana haz ve aynı türde duygular ileten şeylerin peşinden gitmeyi öğretir; ama bunun dışında bana o çeşitli duyusal algılardan dışımızdaki şeyler üzerine bunlar önceden anlak yoluyla dikkatle yoklanmadıkça herhangi bir vargı çıkarmamı öğrettiğini görmem; çünkü öyle görünür ki bu gerçekliklerin bilgisini ilgilendiren şey |anlığın ve bedenin bir [83]
bileşimi değil ama yalnızca anlıktır. Böylece bir yıldızın gözümü küçük bir mumun ateşinden daha güçlü etkilememesine karşın, gene de [bende]† beni onun o ateşten daha büyük olmadığına inanmaya iten hiçbir olgusal ya da olumlu yatkınlık yoktur; ama onu çocukluğumdan bu yana herhangi bir ussal zemin olmaksızın öyle yargılamışımdır; ve bir ateşe yaklaşırken sıcaklığı duymama, ve ona fazla yaklaştığımda giderek acı bile duymama karşın, aynı zamanda bunda beni ateşte bu sıcaklığı andıran birşey olduğuna inandırmak için onda acıyı andıran birşey olduğuna inandırabilecek olandan daha öte bir neden olamaz. Bunda beni yalnızca ateşte ne olursa olsun bende bu sıcaklık ya da acı duyumlarını ortaya çıkaran birşey olduğuna inanmaya götüren bir neden vardır. Yine böyle, içlerinde [duyuları devindirebilen hiçbirşeyin olmadığı]‡ uzaylar olsa da, bundan bu uzayların hiçbir cisim kapsamadıkları vargısını çıkarmamalıyım; çünkü bunda ve buna benzer başka şeyler durumunda doğanın düzenini saptırma alışkanlığında olduğumu görürüm, şu nedenle ki gerçi bu duyusal algılar doğa tarafından bana yalnızca anlığıma onun da bir parçası olduğu bileşik bütüne hangi şeylerin yararlı ya da zararlı olduklarını belirtme amacıyla verilmiş olsalar ve bu düzeye dek yeterli olarak açık ve seçik olsalar da, gene de onlardan sanki doğrudan doğruya dışımdaki cisimlerin özlerini belirlememi sağlayabilecek pekin kurallarmış gibi yararlanmanın önüne geçemem, üstelik onlar konusunda bana gerçekte çok bulanık ve karışık olandan başka hiçbirşey belirtmeseler de.

16. Ama daha önce, Tanrının çok yüksek iyiliğine karşın, yargılarımda yanılgının nasıl olabildiğini yeterince irdelemiştim. Yalnızca burada bir güçlük daha doğar ki, doğanın bana istemeyi ve kaçınmayı öğrettiği şeylerle ve ayrıca bana verdiği ve kimi zaman içlerinde yanlışlık bulduğum ve böylece doğrudan doğruya kendi doğam tarafından yanıltılmama yol açan¶ içsel duyumlarla ilgilidir: örneğin, içine zehir karıştırılmış belli bir yiyeceğin hoş tadı beni zehiri almaya götü-

*ut quòd deorsum tendat :: Fr: comme la *qualité qu'il a d'être pesant*

†in eo :: en moi

‡nihil sit quod moveat sensum :: je ne trouve rien qui excite et meuve mes sens

¶et *ainsi que je suis directement* trompé par ma nature: Ajout

*Lat: aşağıya doğru eğilimli olması :: Fr: ağır olma niteliği

†Fr: bende :: Lat. onda [gözümde]

‡Lat: duyuları devindirebilen hiçbirşeyin olmadığı :: Fr: duyularımı uyaran ve devindiren hiçbirşey bulamadığım

¶ve böylece doğrudan doğruya kendi doğam tarafından yanıltılmama yol açan: Ek

[84] rebilir ve böylece beni yanıltabilir. | Gene de doğrudur ki bu durumda ¸bağışlanabilecek olan¸* doğa yalnızca beni içinde hoş bir tat bulduğum yiyeceği istemeye götürür, hiçbir biçimde onun tarafından bilinmeyen zehiri istemeye değil; böylece bu olgudan çıkarsayabileceğim tek şey doğamın herşeyi bilen birşey olmadığıdır ki, bunda hiç kuşkusuz şaşırtıcı hiçbirşey yoktur, çünkü doğası sonlu olan insan ¸bilgide de¸† ancak sınırlı bir eksiksizlik taşıyabilir.

17. Ama kendilerine doğrudan doğruya doğa tarafından itildiğimiz şeylerde bile seyrek olmamak üzere kendimizi aldatırız, örneğin hasta olduklarında kendilerine zarar verecek şeyleri içmeyi ya da yemeyi isteyenler durumunda olduğu gibi. Belki de burada denecektir ki, yanılmalarının nedeni doğalarının bozulmuş olmasıdır; ama bu güçlüğü dokunulmamış bırakır, çünkü hasta bir insan da gerçekte tıpkı sağlıklı biri gibi Tanrının bir yaratısıdır; bu yüzden aldatıcı bir doğasının olması, Tanrının iyiliği karşısında, ¸ötekinin durumunda olduğundan¸‡ daha az çelişkili görünmez. Dişlilerden ve ağırlıklardan oluşan bir saat kötü yapılmış olduğu zaman da doğa yasalarını tıpkı onu yapanın isteklerini bütünüyle karşıladığı zaman olduğu gibi sağın olarak izler ve zamanı doğru olarak göstermez; yine böyle, insan bedenini de sinirlerden, kaslardan, damarlardan, kan ve deriden yapılmış olan ve eğer onda hiçbir anlık olmasaydı bile şimdi istencin denetimi olmaksızın ve dolayısıyla anlığın yardımı olmaksızın , ama yalnızca örgenlerinin düzenlenişi yoluyla¸¶ devindirildiği zaman yaptıkları ile aynı devimleri yerine getirecek bir tür makine olarak görebilirim. O zaman kolayca anlayabilirim ki, örneğin bu bedenin bir su-tutma [*hydrops*] durumuna bağlı olarak boğaz kuruluğu çekmesi ve böylece anlıkta bir susuzluk duygusunun ve arkasından sinirleri ve başka parçaları su içmek için gerekli yolda uyaracak bir yatkınlığın doğması ve sonuçta bedenin hastalığının artması ve kendine zarar ver-
[85] mesi de tıpkı böyle bir bozukluk olmadıksızın | benzer nedenlerle iyiliği için su içmeye itilmesi denli doğaldır. Ve saatin yapımcısı tarafından amaçlandığı kullanımı düşünürsek, diyebilirim ki zamanı doğru belirtmediğinde doğasının düzeninden sapar; ve gerçi insan bedeninin düzeneğini tüm alışıldık etkinlikleri yerine getirmesi için aynı yolda Doğa tarafından oluşturulmuş olarak gördüğümde, boğazı kuru olduğu ve su içmek bedenin sakınımına yararsız¹§ olduğu zaman doğasına uygun olarak işlev görmediğini düşünmekte haklı olsam da, gene de "doğa" sözcüğünün bu son kullanımının hiç kuşkusuz ötekinden

num intus latens assumit. | Sed nempe tunc tantùm a naturâ* impellitur ad illud appetendum in quo gratus sapor consistit, non autem ad venenum, quod plane ignorat; nihilque hinc aliud concludi potest, quàm naturam istam non esse omnisciam: quod non mirum, quia, cùm homo sit res limitata, non alia illi competit quàm† limitatae perfectionis.

17. At verò non raro etiam in iis erramus ad quae a naturâ impellimur: ut cùm ii qui aegrotant, potum vel cibum appetunt sibi paulo post nociturum. Dici forsan hîc poterit, illos ob id errare, quòd natura eorum sit corrupta; sed hoc difficultatem non tollit, quia non minus vere homo aegrotus creatura Dei est quàm sanus; nec proinde minus videtur repugnare illum a Deo fallacem naturam habere‡. Atque ut horologium ex rotis & ponderibus confectum non minus accurate leges omnes naturae observat, cùm male fabricatum est & horas non recte indicat, quàm cùm omni ex parte artificis voto satisfacit: ita, si considerem hominis corpus, quatenus machinamentum quoddam est ex ossibus, nervis, musculis, venis, sanguine & pellibus ita aptum & compositum, ut, etiamsi nulla in eo mens existeret, eosdem tamen haberet omnes motus qui nunc in eo non ab imperio voluntatis nec proinde a mente procedunt¶, facile agnosco illi aeque naturale fore, si, exempli causâ, hydrope laboret, eam faucium ariditatem pati, quae sitis sensum menti inferre solet, atque etiam ab illâ ejus nervos & reliquas partes ita disponi ut potum sumat ex quo morbus augeatur, quàm, cùm nullum tale in eo vitium est, a simili | faucium siccitate moveri ad potum sibi utile assumendum. Et quamvis, respiciens ad praeconceptum horologii usum, dicere possim illud, cùm horas non recte indicat, a naturâ suâ deflectere; atque eodem modo, considerans machinamentum humani corporis tanquam comparatum ad motus qui in eo fieri solent, putem illud etiam a naturâ suâ aberrare, si ejus fauces sint aridae, cùm potus ad ipsius conservationem non prodest¹§; satis tamen animadverto hanc ultimam naturae acceptionem ab alterâ multùm differre: haec enim nihil aliud est quàm

*bağışlanabilecek olan: Ek
†bilgide de: Ek
‡ötekinin durumunda olduğundan: Ek
¶, ama yalnızca örgenlerinin düzenlenişi/durumu yoluyla: Ek
§Lat. yararsız :: Fr: zararlı

*(qui) peut être excusée: Ajout
†aussi ... une connaissance: Ajout
‡, que l'autre: Ajout
¶, mais seulement par la disposition de ses organes: Ajout
§non prodest:: nuit

denominatio a cogitatione meâ[*], hominem aegrotum & horologium male fabricatum cum ideâ hominis sani & horologii recte facti comparante, dependens, rebusque de quibus dicitur extrinseca; per illam verò aliquid intelligo quod revera in rebus reperitur, ac proinde nonnihil habet veritatis.

18. Ac certe, etiamsi respiciendo ad corpus hydrope laborans, sit tantùm denominatio extrinseca, cùm dicitur ejus natura esse corrupta, ex eo quòd aridas habeat fauces, nec tamen egeat potu; respiciendo tamen ad compositum, sive ad mentem[†] tali corpori unitam, non est pura denominatio, sed verus error naturae, quòd sitiat cùm potus est ipsi nociturus; ideoque hîc remanet inquirendum, quo pacto bonitas Dei non impediat quominus natura sic sumpta sit fallax.

19. Nempe imprimis [hîc][‡] adverto magnam esse differentiam inter mentem & corpus, in eo quòd corpus ex naturâ suâ sit semper divisibile, mens autem plane | indivisibilis; nam sane cùm hanc considero, sive meipsum quatenus sum tantùm res cogitans, nullas in me partes possum distinguere, sed rem planè unam & integram me esse intelligo; & quamvis toti corpori tota mens unita esse videatur, abscisso tamen pede, vel brachio, vel quâvis aliâ corporis parte, nihil ideo de mente subductum esse cognosco; neque etiam facultates volendi, sentiendi, intelligendi &c. ejus partes dici possunt, quia una & eadem mens est quae vult, quae sentit, quae intelligit. Contrà verò nulla res corporea sive extensa potest a me cogitari, quam non facile in partes cogitatione dividam, atque hoc ipso illam divisibilem esse intelligam: quod unum sufficeret ad me docendum, mentem a corpore omnino esse diversam, si nondum illud aliunde satis scirem.

20. Deinde adverto mentem non ab omnibus corporis partibus immediate affici, sed tantummodo a cerebro, vel forte etiam ab unâ tantùm exiguâ ejus parte, nempe ab eâ in quâ dicitur esse sensus communis; quae, quotiescunque eodem modo est disposita, menti idem exhibet, etiamsi reliquae corporis partes diversis interim modis possint se habere, ut probant innumera experimenta, quae hîc recensere non est opus.

çok ayrı olduğunu görürüm; çünkü burada "doğa" sözcüğü hasta bir insanı ve kötü yapılmış bir saati sağlıklı bir insan ve iyi yapılmış bir saat ideaları ile karşılaştırmada benim düşüncemden gelen[*] bir adlandırmadır, ve bu yüzden uygulandığı şeylere dışsaldır; ama öteki kullanıma göre "doğa" sözcüğü ile şeylerde gerçekten bulunan ve dolayısıyla gerçeklikten pay alan birşeyi anlarım.

18. Ama hiç kuşkusuz su-tutan beden açısından onun su içme gereksiniminde değilken bile kuru bir boğazı olduğu zaman doğasının bozuk olduğunu söylemek salt dışsal bir adlandırma olsa da, gene de bileşik bütünü, eş deyişle bu bedene birleşmiş anlığı [ya da ruhu][†] göz önüne aldığımızda su içmenin ona çok zararlı olduğu zaman susuzluk duyması yalnızca bir adlandırma değil ama gerçekte doğanın gerçek bir yanılgısıdır; bu yüzden Tanrının iyiliğinin doğanın yanıltıcı olmasını niçin önlemediğini irdelememiz gerekir.

19. [Bu irdelemeye başlayabilmek için,][‡] ilk olarak anlık ve beden arasında büyük bir ayrım olduğunu belirteceğim, çünkü beden doğasından ötürü her zaman bölünebilir ve anlık hiçbir biçimde | bölünemezdir; çünkü gerçekte anlığı irdelediğim zaman, eş deyişle, yalnızca düşünen bir varlık olduğum sürece kendimi irdelediğim zaman, kendimde hiç bir parça ayırdedemem, tersine çok açık olarak tek ve bütün olan bir şey olduğumu anlarım; ve gerçi bütün anlık bütün beden ile birleşmiş olarak görünse de, gene de bedenin bir ayağı ya da kolu ya da herhangi bir başka parçası kesilip alındığında, bununla anlığımdan herhangi birşeyin çıkarıldığını düşünmem; ne de isteme, algılama, anlama vb. yetilerinin anlığın parçaları olduğu söylenebilir, çünkü isteyen, algılayan ve anlayan bir ve aynı anlıktır. Ama cisimsel ya da uzamlı şeyler açısından durum bütünüyle tersidir, çünkü anlığım tarafından kolayca birçok parçaya bölünemeyen ve dolayısıyla bölünebilir olarak kabul etmediğim herhangi birini imgeleyemem; bu bana insanın anlığının bedenden bütünüyle ayrı olduğunu öğretmeye yeterlidir, eğer bunu daha önce başka nedenlerle yeterince iyi öğrenmemişsem. [86]

20. Bunun dışında belirtebilirim ki, anlık bedenin her parçasından değil, ama yalnızca beyinden, ve belki de giderek onun çok küçük parçalarından birinden, daha açık olarak sağ duyunun yeri denilen parçadan dolaysızca izlenimler alır; bu ne zaman aynı durumda olsa anlığa aynı şeyi sunar, gerçi bu arada burada sıralanması gerekmeyen sayısız deney tarafından tanıtlandığı gibi bedenin geri kalan parçaları değişik yollarda düzenlenmiş olabilseler de.

*a cogitatione meâ :: , laquelle dépend entièrement de ma pensée,

†ou de l'âme: Ajout

‡hîc :: Pour commencer donc cet examen,

*Lat: benim düşüncemden gelen :: Fr: bütünüyle benim düşünceme bağımlı

†ya da ruhu: Ek

‡Fr: Bu irdelemeye başlayabilmek için, :: Lat: Burada

21. Bundan başka, beden öyle bir yolda oluşmuştur ki, parçalarından hiç biri biraz uzaktaki bir başka parça tarafından ikisi arasındaki parçalardan her biri tarafından da aynı yolda devindirilemedikçe devindirilemez, üstelik bu daha uzak parça edimde bulunmasa bile. Örneğin *A*, *B*,
[87] *C*, *D* ipinde eğer | son *D* parçasını çekersek, ilk *A* parçası araya giren *B* ya da *C* parçalarından biri çekildiğinde ve son *D* parçası devimsiz kaldığında olacak olandan herhangi bir yolda ayrı olarak devinmeyecektir. Ve aynı yolda, ayağımda acı duyarken, Fizik bilgim bana bu duyumun ayak boyunca dağılmış sinirler aracılığıyla iletildiğini öğretir ki, bunlar ipler gibi oradan beyne uzandıkları için, ayakta gerildiklerinde aynı zamanda beyinde bağıntılı oldukları[1]* bir iç parçayı da gererler. ve orada doğanın anlığımın sanki o acıyı ayağımdaymış gibi duymasına yol açacak bir yolda düzenlemiş olduğu belli bir devimi uyarırlar. Ama bu sinirlerin bacaktan beyne ulaşabilmek için bacak, but, bel, sırt ve boyundan geçmeleri gerektiği için, olabilir ki ayaktaki uçlarının etkilenmemesine, ama yalnızca ⌊belden ya da boyundan geçen⌋† ara parçalarından kimilerinin etkilenmesine karşın, bu eylem beyinde ayaktaki bir incinme yoluyla olabilecek aynı devimi uyaracaktır ki, sonuçta anlık zorunlu olarak aynı acıyı duyacaktır[1]‡. Ve aynı şey başka duyumlar için de geçerlidir.

22. Son olarak belirtiyorum ki, beynin anlığı dolaysızca etkileyen parçasındaki devimlerden her biri anlıkta her zaman tek bir tikel duyum üretebildiği için, düşünebileceğimizin en iyisi bu devimin üretebileceği tüm duyumlar arasında anlığın sağlıklı insanın sakınımına en büyük ve en sık katkıda bulunan duyumu almasını sağlayacak düzenleme olacaktır. Ama deneyim bize gösterir ki doğanın bize verdiği tüm duyumlar tam şimdi belirttiğim gibidir, ve dolayısıyla doğalarında Tanrının gücüne ve iyiliğine tanıklık etmeyen hiçbirşey yoktur. Böylece, örne-
[88] ğin | ayaktaki sinirler yeğin olarak ve alışıldığın ötesinde devindirildikleri zaman, devimleri omurilikten beyne dek geçerek orada anlığı uyarır[1]¶ ki, bu anlığın birşey duyumsamasına yol açar—sanki ayaktaymış gibi bir acı—, ve bununla anlık nedeni ayağa zararlı birşey olarak alıp onu uzaklaştırmak için elinden geleni yapmaya uyarılır. Ama Tanrı insanın doğasını öyle bir yolda oluşturabilirdi ki, beyindeki bu aynı olay anlığa bütünüyle başka birşey gösterebilirdi; örneğin devimin sanki beyindeymiş ya da ayak-

*Lat: bağıntılı oldukları :: Fr: kendisinden geldikleri ve kendisinde sonlandıkları

†belden ya da boyundan geçen: Ek

‡Lat: aynı acıyı duyacaktır :: Fr: sanki ayakta bir incinme olmuş gibi aynı acıyı duyacaktır: Ek

¶Lat: orada anlığı uyarır :: Fr: anlıkta bir izlenim yaratır

21. Adverto praeterea eam esse corporis naturam, ut nulla ejus pars possit ab aliâ parte aliquantum remotâ moveri, quin possit etiam moveri eodem modo a quâlibet ex iis quae interjacent, quamvis illa remotior nihil agat. Ut, exempli causâ, in fune *A*, *B*, *C*, *D*, si | trahatur ejus ultima pars *D*, non alio pacto movebitur prima *A*, quàm moveri etiam posset, si traheretur una ex intermediis *B* vel *C*, & ultima *D* maneret immota. Nec dissimili ratione, cùm sentio dolorem pedis, docuit me Physica sensum illum fieri ope nervorum per pedem sparsorum, qui, inde ad cerebrum usque funium instar extensi, dum trahuntur in pede, trahunt etiam intimas cerebri partes ⌈ad quas pertingunt⌉*, quemdamque motum in iis excitant, qui institutus est a naturâ ut mentem afficiat sensu doloris tanquam in pede existentis. Sed quia illi nervi per tibiam, crus, lumbos, dorsum, & collum transire debent, ut a pede ad cerebrum perveniant, potest contingere ut, etiamsi eorum pars, quae est in pede, non attingatur, sed aliqua tantùm ex intermediis†, idem plane ille motus fiat in cerebro qui fit pede male affecto, ex quo necesse erit ut mens ⌈sentiat eundem dolorem⌉‡. Et idem de quolibet alio sensu est putandum.

22. Adverto denique, quandoquidem unusquisque ex motibus, qui fiunt in eâ parte cerebri quae immediate mentem afficit, non nisi unum aliquem sensum illi infert, nihil hac in re melius posse excogitari, quàm si cum inferat qui, ex omnibus quos inferre potest, ad hominis sani conservationem quàmmaxime & quàm frequentissime conducit. Experientiam autem testari, tales esse omnes sensus nobis a naturâ inditos; ac proinde nihil plane in iis reperiri, quod non Dei potentiam bonitatemque testetur. Ita, exempli causâ, | cùm nervi qui sunt in pede vehementer & praeter consuetudinem moventur, ille eorum motus, per spinae dorsi medullam ad intima cerebri pertingens, ⌈ibi menti signum dat⌉¶ ad aliquid sentiendum, nempe dolorem tanquam in pede existentem, a quo illa excitatur ad ejus causam, ut pedi infestam, quantum in se est, amovendam. Potuisset verò natura hominis a Deo sic constitui, ut ille idem motus in cerebro quidvis aliud menti exhiberet: nempe vel

*ad quas pertingunt :: d'où ils viennent et auquel ils aboutissent

†qui passent par les reins ou par le col: Ajout

‡sentiat eundem dolorem :: ressente dans le pied la même douleur que s'il y avait reçu une blessure

¶ibi menti signum dat :: fait une impression à l'esprit

seipsum, quatenus est in cerebro, vel quatenus est in pede, vel in aliquo ex locis intermediis, vel denique aliud quidlibet; sed nihil aliud ad corporis conservationem acque conduxisset*. Eodem modo, cùm potu indigemus, quaedam inde oritur siccitas in gutture, nervos ejus movens & illorum ope cerebri interiora; hicque motus mentem afficit sensu sitis, quia nihil in toto hoc negotio nobis utilius est scire, quàm quòd potu ad conservationem valetudinis egeamus, & sic de caetens.

23. Ex quibus omnino manifestum est, non obstante immensâ Dei bonitate, naturam hominis ut ex mente & corpore compositi non posse non aliquando esse fallacem. Nam si quae causa, non in pede, sed in aliâ quâvis ex partibus per quas nervi a pede ad cerebrum porriguntur, vel etiam in ipso cerebro, eundem plane motum excitet qui solet excitari pede male affecto, sentietur dolor tanquam in pede, sensusque naturaliter falletur, quia, cùm ille idem motus in cerebro non possit nisi eundem semper sensum menti inferre, multoque frequentius oriri soleat a causâ quae laedit pedem, quàm ab aliâ alibi existente, rationi consenta|neum est ut pedis potius quàm alterius partis dolorem menti semper exhibeat. Et si quando faucium ariditas, non ut solet ex eo quòd ad corporis valetudinem potus conducat, sed ex contrariâ aliquâ causâ oriatur, ut in hydropico contingit, longe melius est illam tunc fallere, quàm si contrà semper falleret, cùm corpus est bene constitutum; & sic de reliquis.

24. Atque haec consideratio plurimum juvat, non modo ut errores omnes quibus natura mea obnoxia est animadvertam, sed etiam ut illos aut emendare aut vitare ⌈facile⌉† possim. Nam sane, cùm sciam omnes sensus circa ea, quae ad corporis commodum spectant, multo frequentius verum indicare quàm falsum, possimque uti fere semper pluribus ex iis ad eandem rem examinandam, & insuper memoriâ, quae ⌈praesentia cum praecedentibus⌉‡ connectit, & intellectu, qui jam omnes errandi causas perspexit; non amplius vereri debeo ne illa, quae mihi quotidie a sensibus exhibentur, sint falsa, sed hyperbolicae superio-

taymış ya da belli bir ara yerdeymiş gibi duyumsanmasına neden olabilirdi, ya da son olarak başka herhangi bir duygu üretebilirdi; ama bunlardan hiç biri bedenin sakınımına¡devimin anlığa duyumsattığı ile¡* eşit ölçüde katkıda bulunmazdı. Benzer olarak, su içme gereksiminde olduğumuz zaman boğazda belli bir kuruluk ortaya çıkar ki ondaki sinirleri ve bunlar aracılığıyla beynin iç bölümlerini etkiler; bu uyarı anlığı susuzluk duyumu ile etkiler, çünkü bu bütün olayda bizim açımızdan sağlığımızın sakınımı için su içme gereksiniminde olduğumuzu bilmekten daha yararlı başka hiçbirşey yoktur; ve başka durumlarda da aynı şey geçerlidir.

23. Buradan bütünüyle açıktır ki, Tanrının en yüksek iyiliğine karşın, anlık ve bedenden oluşan insan doğası zaman zaman aldatıcı olmaktan kaçınamaz. Çünkü eğer ayakta değil ama ayaktan beyne uzanan sinirin bir başka parçasında ya da giderek beynin kendisinde genellikle ayak incindiğinde olan o aynı etkiyi üreten belli bir neden varsa, acı sanki ayaktaymış gibi duyulacaktır, ve doğallıkla duyum tarafından aldatılacağız. Çünkü beyindeki aynı olay anlıkta yalnızca tek bir duyuma neden olabilir, ve bu duyum ayağı yaralayan bir neden tarafından değişik bir yerde etkide bulunan bir başkası tarafından olduğundan çok daha sık üretildiği için, | anlığa her zaman bedenin başka herhangi bir [89]
parçasındakinden çok ayaktaki bir acıyı göstermesi çok daha usa uygundur. Ve eğer kimi zaman boğaz kuruluğu her zamanki gibi bedenin sağlığı için su içmenin zorunlu olmasından değil ama su-tutma sıkıntısını çekenlerin durumunda olduğu gibi belli bir aykırı nedenden gelecek olursa, gene de o durumda aldatılmak tersine her zaman bedenin sağlıklı olması durumunda aldatılmaktan çok daha iyidir; ve başka durumlarda da aynı şey geçerlidir.

24. Ve hiç kuşkusuz bu irdeleme bana yalnızca doğamın açık olduğu tüm yanılgıları anlayabilmek için değil, ama ayrıca onlardan ⌈daha kolayca⌉† kaçınabilmem ya da onları düzeltebilmem için de çok yararlıdır. Çünkü duyumlarımdan her birinin bana bedene yararlı ya da zararlı herşey açısından yanlış olandan çok daha sık olmak üzere doğru olanı ilettiklerini bilerek, ve aynı nesneyi yoklamak için hemen hemen her zaman onlardan birçoğunu kullanma yeteneğinde olarak, ve bunun yamsıra ⌈şimdiyi geçmiş ile⌉‡ bağlamak ve biraraya getirmek için belleğimi kullanma, ve yanılgılarımın tüm nedenlerini daha şimdiden keşfetmiş olan anlağımı kullanma yeteneğinde olarak, bundan böyle bana duyularım tarafından çok sık olarak sunulan şeylerde yanlışlıkla karşılaşmaktan korkmamam gerekir; ve bu son bir-

*que ce qu'il [scil. 'le mouvement'] lui faint sentir: Ajout

†facile :: plus facilement

‡praesentia cum praecedentibus :: les connaissances présentes aux passées

*devimin anlığa duyumsattığı ile: Ek

†Fr: daha kolayca :: Lat: kolayca

‡Lat: şimdiyi geçmiş ile :: Fr: şimdiki bilgiyi geçmişte olanla

kaç günün tüm kuşkularını abartılmış ve gülünç olarak yadsımam gerekir. Özellikle uyanıklık durumundan ayırdedemediğim uyku konusundaki ⌜o çok genel⌝* kuşkuyu; şu nedenle ki, şimdi ikisi arasında oldukça dikkate değer bir ayrım bulurum, çünkü belleğimiz düşleri yaşamda yaptığımız başka şeylerle uyanıkken başımıza gelenleri biraraya birleştirdiği yolda biraraya bağlayıp birleştiremez. Böylece gerçekte eğer uyanıkken biri bana tıpkı bir düşte olduğu gibi birdenbire görünmüş ve sonra aynı yolda yitmişse, ve böylece nereden geldiğini ya da nereye gittiğini belirliyemi-
[90] yorsam, | onu gerçek bir insan olmaktan çok beynimde üretilmiş ve uykudayken ürettiklerime benzer† bir hayal ya da imge olarak görmem nedensiz olmayacaktır. Ama şeyleri hem geldikleri yeri hem de oldukları yeri ve ayrıca bana görünme zamanlarını seçik olarak anlayacağım bir yolda algıladığımda, ve herhangi bir kesinti olmaksızın onlara ilişkin algılarımı yaşamımın tüm geri kalanı ile ilişkilendirebildiğimde, bunların ben uykuda değil ama uyanıkken yer aldıkları konusunda tam bir pekinlik duyarım. Ve eğer onları yoklamak için tüm duyularımı, belleğimi, ve anlağımı kullandıktan sonra bana bunların herhangi biri tarafından geri kalanların bildirdikleri ile tutarsız hiçbirşey bildirilmemişse, onların gerçekliklerinden hiçbir yolda kuşku duymamam gerekir. Çünkü, Tanrının aldatıcı olmaması olgusundan genel olarak bu noktada aldatılmadığım sonucu çıkar. Ama eylemin zorunlukları sık sık bize bu şeyleri yeterince dikkatle yoklamak için zaman bırakmadığından, kabul etmeliyiz ki insan yaşamı tikel şeyler konusunda sık sık yanılgıya açıktır, ve doğamızın zayıflığını kabul etmemiz gerekir.

rum dicrum dubitationes, ut risu dignae, sunt explodendae. Praesertim ⌜summa⌝* illa de somno, quem a vigiliâ non distinguebam; nunc enim adverto permagnum inter utrumque esse discrimen, in eo quòd nunquam insomnia cum reliquis omnibus actionibus vitae a memoriâ conjungantur, ut ea quae vigilanti occurrunt; nam sane, si quis, dum vigilo, mihi derepente appareret, statimque postea dispareret, ut fit in somnis, ita scilicet ut nec unde venisset, nec quo abiret, viderem, non immerito spec|trum potius, aut phantasma in cerebro meo effictum,† quàm verum hominem esse judicarem. Cùm verò eae res occurrunt, quas distincte, unde, ubi, & quando mihi adveniant, adverto, earumque perceptionem absque ullâ interruptione cum totâ reliquâ vitâ connecto, plane certus sum, non in somnis, sed vigilanti occurrere. Nec de ipsarum veritate debeo vel minimum dubitare, si, postquam omnes sensus, memoriam & intellectum ad illas examinandas convocavi, nihil mihi, quod cum caeteris pugnet, ab ullo ex bis nuntietur. Ex eo enim quòd Deus non sit fallax, sequitur omnino in talibus me non falli. Sed quia rerum agendarum necessitas non semper tam accurati examinis moram concedit, fatendum est humanam vitam circa res particulares saepe erroribus esse obnoxiam, & naturae nostrae infirmitas est agnoscenda.

*Fr: o çok genel :: Lat: o en önemli
†ve uykudayken ürettiklerime benzer: Ek

*summa :: si générale
†semblable à ceux qui s'y forment quand je dors.: Ajout

Ekler

(Sözcükler ve Birkaç Açıklama
Çözümlemeler
Hegel ve Rouse: Descartes üzerine)

Sözcükler
Ve Birkaç Açıklama

AZİZ YARDIMLI

Felsefeyi *gerçeklik* ile değil ama yalnızca *sözcükler* ya da *dil* ile ilgili bir sorun olarak gören doğal bilinç (ki anlatımını "dil felsefeciliği" denilen popüler analitik bir okulda, bir tür tatlı su 'felsefeciliğinde' bulur,) bir *kurgul* metnin çevirisine yaklaşırken de orada *gerçeklik* ile ilgili bir sorun değil ama yalnızca bir *dil* sorunu görür, aslında bütün olayı yalnızca *doğal dil* düzleminde yaşar. Bu tutum daha inceltilmiş biçimlerinde *düşünceyi*, *kavramı* değil ama, her nasılsa düşünceden ve kavramdan soyutlanan bir *dil* yetisini *dünyanın yapısına* anahtar olarak görür. Bu hiç kuşkusuz güç ve karışık olduğu söylenen kurgul felsefeyi durdurmanın, halka anlaşılır birşeyler sunmanın uygun bir yoludur. Ama bir sorun vardır. Bu iş yalnızca felsefe ile ilgisiz olmakla kalmaz, *dil* ile de ilgisizdir. Eğer Chomsky dilbilimde anlamlı birşeyler başarabilmişse, bunun bir yan ürünü de mantığı 'uylaşımsal' bir oyun olarak, simgesel 'mantık' denilen şey olarak gören bu sözde dil 'felsefecilerinin' dilin kendisine ne denli yabancı olduklarını anlatmak olmuştur.

Bu analitik metafiziğin ayırdedici özelliği *felsefeye* ve *bilime* karşı olanaklı *her* boyutta tutarlı bir karşıtçılığa anlatım vermesidir. *Dilbilimden ruhbilime, doğabilimden matematiğe* dek bu karşıtlık, ussal olana anlatım verene karşı bu tepki kökenini modern bilincin kendisinde, onun usdışı ile gündelik yaşamda olduğu gibi bilinç düzleminde de uzlaşma zorunluğunda bulur—reddedişte değil ama uyuşumculukta. Anlama çabasında *düşünceden* uzaklaşarak *dile* yöneliş felsefe eğitiminin *eksikliği*, ya da böyle bir eğitimin *hiç* alınmamış olması tarafından desteklenir (bu bilinç Descartes ve Spinoza'yı, Aristoteles ya da Hegel'i okumaz, aslında okuyamaz; aslında felsefe ile, *gerçeklik* ve *erdem* ile kaygılanmaz, tersine bir tür skolastik onay tarafından vaftiz edilerek "felsefeye felsefeyi sonlandırmak"- için girer).

Analitik tepki, gerçekte en sonunda *duyu* verilerine sarılmaktan başka bir özelliği olmayan bu zaman-aşırı sofist tepki (önemli bir düzeye dek, ve Descartes'ın eğitimsiz *vulgus*unun tersine,) modern *pragmatik/pozitivist* eğitimden geçen ve bu modern skolastizmin bilinçte bıraktığı yaralarla yaşamak zorunda kalan modern *vulgus*un *özgür* eğitime karşı, *felsefeye* karşı geliştirdiği bir tür içerlemenin anlatımıdır. Bu bilincin sağaltımı dilsel bir sağaltımı değil, ama *düşüncede*, *usun* kendisinin aldığı biçimde bir sağaltımı gerektirir. Ortaçağ bilincini uygar bilince eğitmede öylesine başarılı olmuş Descartes hiç kuşkusuz bu modern skolastizm için, bu Anglo-saxon koltuk felsefeciliği için *saltık* sağaltımı da sunar.

Bu akım zaman zaman felsefeden *güç* olduğu için uzaklaşıldığını bildirir. Felsefe gerçekten güçtür, *yaşamın*, *varoluşun* güçlüğü denli güçtür. Gerçekten de, dil ile sorumsuz, kaygısız oyunlar oynamak, sözde 'ideal' dillerle uğraşmak, matematiğin temellerini atıp sonra geri çekmek vb. karşılaştırılamayacak denli kolaydır; ama felsefeyi bir oyalanma olarak, bir hobi olarak görmek, yaşamın kendisini anlamsız ve değersiz görmekle koşut gider. Ve varolmayı böylesine hafif bulan bir bilinç için *gerçeklik* sorunlarının (= *varoluş* sorunlarının, *insan* olmanın sorunlarının) "dilin kendisinden kaynaklanmasına" şaşırmamak gerekir.

* * *

Bir çeviriye dışardan bakıldığında, en önemli şey ilkin *sözcüklerin* seçimiymiş gibi görünür. Bu bütünüyle doğrudur ve en büyük özen ve dikkatle yerine getirilmesi gereken bir iştir. Ama sözdiziminin de *en az eşit ölçüde* belirleyici olduğuna genellikle dikkat edilmez, ve yalnızca *bağlamsız* sözcüklerin (sözde *terimlerin*) tılsımına kapılarak felsefeye yaklaşmak çok geçmeden bir barbarlık olduğunu gösterir. Descartes'ın Latince tümceleri sayısız sözdizimine izin verir. Ama bu durum işi kolaylaştırmaktan çok güçleştirir, çünkü sıradan bir okumanın gözden kaçırdığı ve önemsiz gördüğü küçük bir *bağlaç* bile zaman zaman tüm düşünce akışını denetler, ve 'transzendantal' mi yoksa 'aşkınsal' mı sorusu ile oynayan doğal bilincin anlayamayacağı sorunlar yaratır. Bunları yakalayamamak ya da yanlış seçimlerde bulunmak bütünüyle anlaşılır olmasına karşın özgün metinden bütünüyle uzaklaşmış çevirilere götürür. Semantik sorunlarla başetmeyi başarabilen bir çeviride asıl güçlük burada yatar. Latince'nin ölü bir dil olması ve yeterli bir alıştırmanın kazanılmasında yatan güçlükler çeviriyi sık sık sezgi diyebileceğimiz o bulanık yetinin eline

bırakır. Bu düzeye dek her çeviri daha öte işlenmeye ve daha eksiksiz bir sunuşa her zaman açıktır. Ama bu iş sonsuza dek süremez.

Bunun dışında, felsefe *doğal* mantığın yetenekli olduğu *anadil* sözcüklerinden başka hiçbirşeye gereksinmez. Gerçekte, Descartes'ın vurgulamaktan bıkmadığı bir noktayı anımsayarak, sözcüklerin birer canavar olmadıklarını, kavramları anlatmaktan başka birşey yapmadıklarını, ve kavramların ise *doğal dilde, doğal mantıkta* bütünüyle *açık ve seçik* olarak bulunduklarını görmek gerekir. Tüm bilimsel düşüncede, ve tüm felsefede, sorun bu *kavramları* ya da *ideaları* abur cuburla doldurmamak, yalnızca ve yalnızca aralarındaki *ilişkileri* kavramak, onları *kendilerinde ve kendileri için* düşünmektir. Bilinç ancak bu kavramsal *bütünü* gerçekliği içinde *kurmayı* başarabildiği, kendine *gerçek biçimini* verebildiği ölçüde felsefe eğitimi bir anlam kazanır. Ve bilinç ancak bu yolla insana, evrene, tüm varoluşa yoksun kaldığı ya da henüz kazanamadığı *anlamı* verebilir, varlığın bütününü yalancı görüngüsünün üstüne, *gerçek görüngüsüne* yükseltebilir. Analitik düşüncesizlik diyalektik düşüncenin tam tersini yapar: Kavramları *yalıtır*, onları atomik birer birim olarak soyutlar, ilişkisizlikleri içinde bırakır. *Anlam* bütününde yiter. Çılgınca bir düşlem gücü kavram mantığının yerini alır, ve suçsuz kavramlar, boş birer paket gibi, sözde *içerik* olarak *sezgiden* ya da giderek *esin* perisinden ödünç alınan her tür bulanık, belirsiz, gizemli vb. ıvır zıvırla doldurulur. Gerçekte kavram *olumlu*dur; ama salt olumlu olduğu için o denli de *olumsuz*dur, kendi içeriğidir, *dışsal* olmayan, tersine kendi olumsuzluğunun gücünden doğan bu içerik kavramın eytişimidir. Descartes *düşünceden varlığa* bu eytişimin gücüyle geçer, ve düşüncenin tüm daha öte ilerlemesinin saltık olarak aynı zorunluk yoluyla, aynı sağın tanıtlama eylemi yoluyla olması gerektiğini bildirir.

Sözlük 1
(*Yöntem Üzerine Söylem* için)

açık ve seçik *claire et distincte*. 'Gerçeklik' ölçütü olarak S 4.3. (Daha geniş açıklama için bkz. Sözlük 2)
ağırlık *pesanteur*
anlak *entendement*
anlık *esprit*
beden, cisim *corps*
beti *figure*
bilgi *connaissance*
bulanık *obscur*
damarlar S 5.5
—ana toplardamar *la veine cave*
—atıcı toplardamar *la veine artérieuse*, (*akciğer atardamarı—akciğere kirli kan*)
—büyük atardamar *la grande artère*
—toplayıcı atardamar *l'artère veineuse*, (*akciğer toplardamarı—akciğerden temiz kan*)
dayanç (sabır) *patience*
deneyim *expérience*. Descartes bu metinde sözcüğü sık sık *deney* ya da *gözlem* anlamında kullanır.
doğal ışık *lumière naturelle* S 1.14
doğal us *raison naturelle* S 6.11
doğru, doğruluk bkz. gerçek, gerçeklik
duyu *sens*
duyunç (vicdan) *conscience*
düşlem *fantaisie* S 5.9
düşünce *pensée*
düşünüyorum, öyleyse varım *je pense, donc je suis* S 4.1. "*Cogito ergo sum*" anlatımı *Meditasyonlar* ve *Kurallar*'da bulunmaz. Bunun yerine, yalnızca iki kez, M 2.3 ve 2.6'da, "*Varım*," ya da, "*Ego sum, ego existo*" ile karşılaşılır. Bu son anlatım tasım biçimi ile ilgisizliği daha doğrudan gösterir.
düzgü, temel ilke *maxime*
eksiksiz *parfait*, **eksiksizlik** *perfection*. Bilmek kuşku duymaktan daha büyük bir eksiksizliktir: S 4.4.
evren, dünya *monde*
gerçek/doğru *vrai*
gerçeklik/doğruluk *vérité*
gerçeklik arayışı *recherche de la vérité* S 1.3; S 4.1
hayvan özsuları *esprits animaux* S 5.8
ilinek *accidens*
imgelem *imagination*
inanca *assurance*
inanca vermek *assurer*
inanç *foi, croyance*
insanlığın genel iyiliğine (*le bien général de tous les hommes*) **katkıda bulunma yükümlülüğü**; S 6.2-4. Bu tüm ussalcılar için, daha tam olarak, tüm idealistler/felsefeciler için, *Gerçeklik* ile bir olan koşulsuz kaygıdır; erdem ile ilişki içinde: S 6.3.
istenç *volonté*
karışık *confus*
karşıçıkış *objection*
kavram *notion* S 4.7
kıpı (ân) *moment*
kurgul bilimler *sciences spéculatives* S 6.2
kurgul felsefe *philosophie spéculative*, kılgısal f. *p. pratique* S 6.2 (*pratique* 'törelliği' imlemiyor)
kuşkucu *sceptique* S 3.6
meditasyon *méditation*
mutluluk *félicité*
olasılık *vraisemblance, probabilité*

olgusal *réel*
özdeksel şeyler *choses matérielles* **S 4.6**
pekinlik *certitude*
ruh *âme*
sağ duyu *le bon sens* (= *us*) **S 1.1-2;**
sayıltı *supposition*
seçik *distinct*
sıkı *rigoureux* **S 6.5**
sıralama *dénombrement* **S 2.10**
tanıt(lama) *démonstration* **S 2.11**: "*... démonstrations, c'est-à-dire quelques raisons certaines et évidentes*" :: "*tanıtlamalar, eş deyişle pekin ve açık nedenler...*" Ayrıca **S 4.1**: "*raisons que j'avais prises auparavant pour démonstrations*" :: "*daha önce tanıtlamalar olarak değerlendirdiğim nedenler...*" Descartes'ın bu tür bağlamlarda tanıtlamalar olarak gördüğü *nedenler* hiç kuşkusuz *uslamlamalar*, ya da, daha tam olarak, *tasım*lardır. Descartes arada bir matematiğin (özellikle geometrinin) tanıtlama yönteminden model tanıtlama olarak söz eder. Gerçekte büyük ölçüde sağın olmayan tasım zincirleri (=doğal uslamlamalar) yoluyla ilerleyen bu tanıtlama yolu, sürecin doğruluğunu denetleyen bilinci içermesinin yanısıra, Descartes'ın Mantıktan ve özellikle Eytişimden anladığı ve yararlanamayacağını düşündüğü işlemlerin kendilerini kullanır; bkz. *Mantık* için **S 2.6**; *Eytişim* için özellikle **K 10.4-5**; **K 13.1**. Descartes *Eytişimi* Skolastik eğitiminin ona öğrettiği gibi yalnızca "tasım" öğretisi olarak görür. (Eytişim Skolastik izlencede "Yedi Liberal Sanat" arasında *trivium* olarak adlandırılan ilk kümede dilbilgisi ve diluzluğu ile birlikte işlenirdi—geri kalan dördü (*quadrivium*) aritmetik, geometri, gökbilim ve müzik olmak üzere.) Daha öte noktalar için bkz. Sözlük 2, **eytişim**.
tikel *particulièr*
tüze *jurisprudence*
us *raison*
uslamlama *raisonnement*
ussal *raisonnable*
uzamlı *étendu* **S 4.5.**
yeryüzü *terre*
yokluk *néant*

Sözlük 2
(*Kurallar* ve *Meditasyonlar* için)

açık ve seçik *clarus & distinctus*. "Açık" ve "seçik" sıfatları Descartes'ın ve başka Kıta ussalcılarının doğal dilden aldıkları ve doğal dildeki kullanıma bütünüyle andırımlı olarak kullandıkları sözcüklerdir. "Açık ve seçik" sözcüklerinin kendileri açık ve seçiktir.

İlkeler'de Descartes'ın anlatımlar üzerine kendi sözleri şöyledir (**I.45**): "*Dikkatli bir anlığın önünde belirgin olarak bulunan algıya* açık *diyorum: tıpkı kararlı gözümüzün önünde bulunan ve onun üzerinde yeterince güçlü ve belirgin olarak etkide bulunan şeyleri açıkça gördüğümüzü söylememiz gibi. Öte yandan, açık iken tüm başkalarından açık olanın dışında saltık olarak hiçbirşey kapsamayacak bir yolda ayrılmış ve sınırlanmış olan algıya* seçik *diyorum.*" Açık ve seçik idealar Descartes'ın *ansal sezgi* dediği işlemin sonuçlarıdır, ve **K 3.5**'te *sezgi* için şunları söyler: "*Sezgi ile duyuların yalpalayan inancalarını değil, imgelemin saçma sapan bileşimlerinden doğan aldatıcı yargıyı da değil, ama arı ve dikkatli bir anlığın öyle bir kavramını* [conceptus] *anlıyorum ki, anladığımız şey üzerine geriye hiçbir kuşkunun kalmayacağı denli kolay ve seçik olarak belirlenmiştir; ya da, yine aynı şey, sezgi arı ve dikkatli bir anlığın kuşku duyulamaz kavramıdır ki yalnızca* usun ışığından *doğar.*"

Açıklık ve seçiklik kavramın *doğa*sıdır.

Açıklık ve *seçiklik* konusunda Hegel'in *kavram* konusunda belirttiklerini anımsamak gerekir: *Bir kavramda kavramın kendisinden başka bilinecek hiçbirşey yoktur*. Bu vurgu, hem Descartes hem de Hegel durumunda, içeriksiz ya da boş gördüğü *kavramları* çocuksu tasarımlarla dolduran, gizemselleştiren, bulanıklaştıran görgücü yaklaşıma karşıdır. Doğal usta kavram yalındır. Yalnızca kendisidir. Açık ve durudur—ve bu olgu *litteratiden*, yarı-felsefeciden kaçar, ve bu bilinç kavramı *bulanık sezgiye* ve *imgeleme* götürerek doğal bilincini de bozar. Onu ölçüp biçmek, uzamını ya da sınırlarını saptamaya çalışmak, ona karşılık düşen *duyulur* bir nesne aramaya çalışmak—bunlar görgül 'epistemoloji'ye aittir (örneğin bir ideanın *uzamının*(*extension*) sağın sınırları varsa, o idea 'açık'tır; eğer 'intension'u *nesne* ideanın altına düşer yargısı için yeterli ölçütü verirse, 'seçik'tir; eğer uzamın sınırları bulanıksa, idea 'bulanık'tır; ve eğer 'intension' yeterli ölçütü veremiyorsa, idea 'karışık'tır; her iki durumda da, hem bulanıklık hem de karışıklık durumunda, felsefi bir sorun yoktur ve yalnızca göz doktoruna gitmeniz yeterlidir). Felsefenin tüm sorunu kavramların tanınması, tanımlanması vb. ile değil, ama *ilişkileri* iledir. Tüm *anlamı* veren, olgusallığı ve bilinci anlamlı bir bütüne, gerçekliğe, dizgeye yükselten şey "çıkarsama" ile de anlatılan bu ilişkilerin kendisidir. Açıklık ve seçikliğin *saltık* bir ölçüt olarak görülmediği, Descartes'ın kurgul ilerlemesinde 'ben'in *varlığının* pekinliğinden *sonraki* adım olmadığı *Ku-*

rallar'da ve *Söylem*'de değil ama ilk kez *Meditasyonlar*'da belirtilir (M 3.14). Ya da, "açıklık ve seçiklik" mantıksal ilerleyişin kendisine değil ama onu *dışsal* olarak gözleyen bilince aittir, ve *tanıtlamanın* gerecinden ya da nesnesinden bütünüyle ayrıdır (açıklık ve seçikliği Descartes özellikle *Geometrik* tanıtlamaların sağlamlığının güvencesi olarak görür). Açıklık ve seçiklik bir *ara* terim olarak tanıtlama zincirine katılmaz, kendisi tanıtlanmış bir gerçeklik değildir, ve Descartes'ın deyimiyle, *ansal sezgi* ediminin kendisidir. Yalnızca ve yalnızca tanıtlamanın *ilerleyişi* ve *bilince görünüşüdür*.

Doğal bilinç açık ve seçik tasarımlarla özellikle *algısal* özellikleri bağdaştırır. Buna karşı Descartes için "açık ve seçik" olma ansal *sezgi* ya da "doğal ışık" dediği yetinin gerçeklik kanıtı ya da göstergesidir, ve sık sık vurguladığı nokta açık ve seçik olmayan şeyler konusunda yargıda bulunmaktan kesinlikle kaçınılması gerektiğidir (*geniş* olan istencin denetlenmesi). Yine, açıklık ve seçiklik ölçütünde dikkat edilmesi gereken başlıca nokta imgelem ve duyuların aldatıcı etkilerine karşı dikkatli olmak, ve bunları tanıtlama sürecinden *dışlamaktır* (bkz. özellikle M 6.10). Tüm kaygı *gerçeklik* uğrunadır. Şu tümce pek çok şeyi açıklamaya yetebilir: "... *nos idées ou notions, étant des choses réelles, et qui viennent de Dieu, en tout ce en quoi elles sont claires et distinctes, ne peuvent en cela être que vraies*" :: "... *idealarımız ya da kavramlarımız, açık ve seçik oldukları düzeye dek olgusal şeyler oldukları ve Tanrıdan doğdukları için, ancak gerçek olabilirler*" (S 4.7). Gerçek olmak hiç kuşkusuz var olmaktır. Descartes için *açık ve seçik* olmak usun *kendi işleyişinden doğmayı* anlatır, ve böyle *doğal* bir etkinliğin ürünü olan düşünce ya da kavram bilinmesi *en kolay* olan şeydir ve hiçbirşeyin bilgisi ondan daha *pekin* değildir, çünkü onda bilinecek olan şey yalnızca ve yalnızca kendisidir. Doğal bilinç kavramların ona *dışardan* geldiği, deneyimden, ya da giderek duyularından öğrendiği sanısını taşır. Görgücülük bu saf konumun kuramını geliştirir.

açımlamak *expono*

ağırlık *gravitas*

alet *instrumentum*

algı *perceptio*

anagram Bir sözcüğün harflerinin yeri değiştirilerek oluşturulan başka bir sözcük

anaklastik bükülebilir, yansıyabilir K 8.2a-b

andırım *analogia*

anlak zeka *intellectus* (Fr. *entendement*)

anlamak *intelligere*

anlık *mens, ingenium* (*Ingenium* İng.'de "mind" ve Alm.'da "Erkenntniskraft" ile karşılanır). *Ingenium* ya da "*vis cognoscens*"/"bilme kuvveti" üzerine bkz. K 12.10: "*düşlemde yeni idealar oluşturduğu, ya da daha şimdiden oluşturulmuş olanlara yöneldiği zaman, ona sözcüğün tam anlamıyla anlık* [*ingenium*] *denir*" :: *proprie autem* ingenium *appellatur, cum modo ideas in phantasia novas format, modo jam factis incumbit.*" *Ingenium* duyumdan kavramaya dek *tüm* ansal yetileri *özsel birlikleri* içinde kapsayan genel düşünce yetisidir: Herşey düşüncenin terimlerinde anlatılabilir, ve yalın *duyum* yetisi—örneğin M 2.12'de açıklandığı gibi—*anlama* yetisi olmaksızın olanaksızdır.

araştırma *disquisitio*

ardışık *successio*

bağlantı *connexio*

belirgin *manifestus* (ele gelir)

bellek *memoria* K 12.8

beti (şekil) *figura*

bileşik *compositus*

bileşim *compositio*

bilim *scientia*

bilgi *cognitio*

birim *unitas*

boyut *dimensio*

bölme *divisio*

büyüklük *magnitudo*

cebir *algebra*

cisim, beden *corpus*

çokluk *multitudo*

çözüm *solutio*

çözümleme *analysis*

devim *motus*

deney, deneyim *experimentum. Deneyim* tümdengelim ile, doğal usun ışığı ile birlikte, bilginin iki kaynağından biridir (K 2.4).

dioptrik geometrik optiğin mercekler yoluyla imge oluşumu ile ilgili bölümü

doğal gizillik, doğal güç *potentia naturalis*

doğal (doğuştan) ışık *lumen naturalis*

doğal us *ratione naturalis*

doğrulamak, ileri sürmek *affirmare*

doğuştan *ingenitus*

doğuştan idea *innata idea* M 3.38, 3.39. Bkz. *idea*.

durum *habitus* (yatkınlık, alışkanlık)

duyu *sensus*

duyumsama *sentio* 12.5

dürtü *impulsus*

düşünce *cogitatio*. Sözcük Koyré'nin de önerisi ile uyum içinde, pekçok modern çeviride "bilinç" (*Bewußtsein*/*consciousness*) ile karşılanır. Benzer olarak, ve hiç kuşkusuz çok daha önce, Hegel de *Ansiklopedi*, § 76'da şunu anımsatır: "Descartes aynı zamanda kesinlikle düşünce ile genel olarak *bilinci* anladığını bildirir—*Principia philosophiae* I, 9." Ve ayrıca "düşünce"nin bilincin tüm içeriği ile de benzeştirilmesi vardır (M 2.8):

"Ama öyleyse neyim? Düşünen bir şey. Bu nedir? Kuşku duyan, anlayan, doğrulayan, yadsıyan, isteyen, istemeyen, imgeleyen ve duyumsayan bir şey." Gerçekten de bütün metinler boyunca *cogitatio*nun *bilinç* ile karşılanmasını yasaklayacak pasaj bulmak güçtür. Örneğin M 5.2 "*ideas, quatenus sunt in meâ cogitatione* :: *düşüncemde* [=*bilincimde*] *bulundukları ölçüde idealar.*" *Cogitatio* Türkçe çeviride bilinç ile değil ama yalnızca *düşünce* ile karşılandı. Descartes sözcük ile özellikle M 2.8, 2.9, 3.1'de ilgilenir.

düşünen şey *res cogitans* M 2.6, 3.1
düzen (sıra) *ordo*
edilgin olmak *patior* (birşeye uğramak, başına gelmek, katlanmak)
eğinim *affinitas*
erek *finis* (*son, doruk*)
eşölçümlü *commensuratus*
eşölçümsüz *incommensuratus*
etker neden *causâ efficiente*
etki *effectus*
etkilenim *affectus*
evrensel *generalis*
eytişim *dialectica*. Descartes'ın 'eytişim' ile demek istediği şey Skolastik tasım öğretisi ve uygulamasıdır (bkz. K 10.4-5; K 2.4, K 4.2, K 13.1). Bu 'eytişim' "tasımda çıkarsanacak gerçekliğin kendisini daha şimdiden saptamadıkça" işe koyulmaz ve *herşeyi* aklamaktan başka hiçbir işe yaramadığı için haklı olarak *Diluzluğu* bölgesine sürülür (K 10.5).

Descartes'in yöntem ideali olarak ilgilendiği şey *sezgi* ve *tümdengelim* anlatımlarıyla belirttiği ansal işlevlerdir. *Doğal* tümdengelim çıkarsamanın bir önermeden, bir kavramdan ya da giderek bir "deneyimden" nasıl yapılacağı konusunda *tam* bir belirsizlik içinde dururken, ve bu düzeye dek sıradan *uslamlamadan* başka bir anlama gelmezken, buna karşı *eytişim*, sözcüğe verdiğimiz *sağın ve doğru* anlamda, çıkarsamanın, eğer doğru yapılacaksa, dışsal, raslantısal, doğal vb. *olmaması*, tersine ancak bir kavramın *kendi karşıtından* olması gerektiğini anlatır. Descartes'ın çıkarsamasına vermeye çalıştığı anlam saltık olarak aynı anlamdır, ve "düşünmem" olgusundan, genel olarak "düşünme" olgusundan yapılabilecek biricik sağın ve doğru çıkarsama "varlık" kavramına götürür. Gerçekte felsefede gereksindiğimiz özsel *başlangıç noktası* budur: *Varlığın* ve *Düşüncenin*, bu iki karşıt terimin birliği ve iletişimi; ve yine, felsefeyi doğal bilinçten ayıran özsel nokta budur. Aslında bu geçişin, bu eytişimin kendisi *zorunlu* ya da *mantıksal* dediğimiz şeydir. Herhangi bir varsayıma bağımlı olmamaması, daha açık olarak, "Düşünen herşey vardır" gibi bir büyük öncül gerektirmemeşi, bir tasım olmaması, tersine *düşüncenin varlığa* salt kendi eytişimiyle geçmesi—bu Descartes'ın özellikle üzerinde durduğu noktadır. Descartes'ın yöntem ideali ile anladığı şey *sayıltısız, dolaysız, gerçek* çıkarsamadır. Descartes daha sonra *Meditasyonlar*'ında gerçeklik yöntemini daha duru olarak formüle eder ve Fransızca çeviride M 3.5'te şunları ekler: "*... l'ordre de méditer ... qui est de passer par degrés des notions que je trouverai les premières en mon esprit à celles que j'y pourrai trouver après.*" Önerdiği ve uyguladığı meditasyon düzeni "*anlığımda ilk bulduğum kavramlardan adım adım daha sonra bulabileceklerime geçmekten*" oluşur. *Mantıksal geçiş*, bir kavramdan onunla dolaysızca ilişkili olana ilerleyiş *gerçeklik* sorununun kendisini anlatır. Ve Descartes'ın *Meditasyonlarının* ağırlık özeğini oluşturan sorun arı kavramsal düşüncenin devimini saptamaktır. Felsefi usun bütün özgünlüğü *analitik anlağın* ilişkisiz, bağlantısız bıraktığının gerçekte o yalıtılma içinde kalmadığını, birleşmiş olduğunu görmekten oluşur, ve geçiş, kuramsal düşüncede ilerleme, *mantıksal* denilen, *kavramsal* ilişki denilen şeyin doğası Descartes'ın ve arkasından Hegel'e dek tüm modern felsefenin günışığına çıkarmaya çalıştığı gizi oluşturur.

Descartes mantıksal çıkarsamanın *kendinde* yanlış olamayacağını, çünkü *doğal mantığın* kendisi olduğunu, ve bozuk vargının "yeterince anlaşılmamış deneyimlere dayanmadan ya da rasgele ve temelsiz yargılardan" kaynaklandığını söyler (bkz. K 2.4 sonu).

gerçek *verus*
gerçeklik *veritas*
görelilik *respectus* K 6.4
görüş *opinio*
görüş keskinliği *perspicacitas*. K 9 (İng. *perspicacity*; Alm. *Scharfblick*)
güçlük (problem) *difficultas*
hız *celeritas* (*speed, Geschwindigkeit*)
iç, içsel *intrinsecus*
idea *idea* Sözcük Descartes'ın metinlerinde *tasarımdan*/*imgeden* *kavrama* dek geniş bir alanı kaplamak üzere kullanılır. Açıklama için bkz. özellikle M *Okura Önsöz*.4; ayrıca M 3.15: idealar = imgeler) 'Nesne' ile ilişkisi için bkz. özellikle M 3.15. Ayrıca M 3.5-6: "*ancak şeylerin imgelerine* (*rerum imagines*) *'idea' adı doğru olarak uyar.*" Kimi Alm. çeviriler bu tür açıklama ve kullanımlara dayanarak *idea* sözcüğünü *Vorstellung*/*tasarım* ile karşılayarak—ve ayrıca *düşünce*/*cogitatio* anlatımını da *bilinç*/*Bewußtsein* ile karşılayarak—bir bakıma Descartes'ı *düzeltirler* (aynı düzeltici kaygı ile Kant'ta '*sezgi*' ve '*deneyim*' anlatımlarının sık sık *algı* olarak çevrilmesi gerekirdi). Ama bir ikinci seçenek—ve hiç kuşkusuz daha yeğlenebilir olan seçenek—özgün metne bağlı bu tür sorunları oldukları gibi çeviriye

aktarmak ve sorunu belirterek yorumu okurun kendi kararına bırakmaktır. Descartes'ın *idea*yı nasıl kullandığını bütününde görmek onu izleme ve anlama açısından çok daha verimlidir. Gerçekten de Descartes'ın *idea* ile kimi bağlamlarda demek istediği şey "tasarım"dır ve bunu açıkça belirtir (tıpkı Spinoza'nın da *idea* ile demek istediği şeyin *conceptus*/kavram olması ve yine onun da bunu açık olarak belirtmesi gibi; ölü bir dil olan Latince bu tür ödünç kullanımları ya da tanımları zaman zaman zorunlu kılar). Metninde ayrıca örneğin şu bağlamlar da özellikle 'tasarım' sözcüğünü isterler: (K 12.8): "düşlem ya da imgelem üzerine ... duyulardan alınan arı beti ve *idea*ların izlerini bastığını ...; ve (K 12.11): ... *ejus idea, quam poterit distinctissime, in imaginatione* ..., ya da: ... *imgelemde o şeyin olanaklı olduğu ölçüde seçik bir ideası* ...). Descartes'ın kullanımında bir dikkatsizlik olmadığı Fransızca çeviride de *aynı* sözcükleri kullanmasından açıktır. Başlangıçta parçasını gösterdiğimiz tümceyi bütününde almak yararlı olabilir (M 3.5, ikinci tümce): "*Entre mes* pensées, *quelques-unes sont comme les* images *des choses, et c'est à celles-là seules que convient proprement le nom d'*idée; *comme lorsque je me représente un homme, ou une chimère, ou le ciel, ou un ange, ou Dieu même.*" Latince koşut tümce şöyledir: "*Quaedam ex his* [=meas cogitationes] *tanquam rerum imagines sunt, quibus solis proprie convenit* ideae *nomen: ut cùm hominem, vel Chimaeram, vel Coelum, vel Angelum, vel Deum cogito.*" Ve Türkçe: "*Düşüncelerimden kimileri bir bakıma şeylerin imgeleridir, ve yalnızca bunlara* idea *adı doğru olarak uyar; örneğin bir insanı, bir canavarı, göğü, bir meleği, ya da Tanrıyı düşündüğüm zaman.*" Descartes bu bağlamlarda sözcüğün doğal dildeki kullanımı ile ilgilenir. İdeanın bu Latince kullanımı sözcüğe verilen *birçok* anlamdan biridir, ve modern Avrupa dillerinde 'idea' bu kullanıma uygun olarak çoğunlukla bir *tasarım*dan daha öte bir anlama gelmez. Ama *idea* Descartes'ın herşeyi kaplayan kullanımında *doğuştan* da olabilir ve bundan anlamamız gereken şey Locke'un duyusal izlenimler tarafından doldurulacak *tabula rasa*sının karşıtı olabilecek bir idealar tablosu değildir. Tersine, idealar birer *gizillik* olarak, birer *yeti* olarak, mantıksal sürecin kendi içinde üreteceği *kavramlar* olarak anlaşılmalıdır. *İdea* daha sonra Spinoza, Kant ve Alman idealistleri ile belirli olarak ve özel olarak tam Platonik değerinde yeniden kullanılır. Buna karşı sözcük Locke'un ve yalnızca onu izleyen Hume'un felsefe ile ilgisiz yazılarında bir duyusal *izlenimin* (*impression*) 'sönük' ya da 'zayıf' türevi olarak alındığı zaman, *idea* yalnızca genel tasarımsal bir bozulmaya uğramakla kalmaz, ama gerçekte düşüncenin kendisi doğal *dilin* de dışına, tek-boyutlu bir görgül uzaya aktarılır ve orada, Descartes'ta olanın tam tersine, *tüm* düşünce etkinliği *kökensel olarak* duyusal imgelere indirgenir.

ileri sürme *affirmo*

ilişki *relatio; habitudo*

imgelem *imaginatio*

inanç *fides* **K 3.9**: "inanç ... anlığımızın değil ama istencimizin bir eylemidir" :: "*fides ... non ingenii actio sit, sed voluntatis.*"

istenç irade *voluntas*

itki *appetitus*

karşıçıkış *objectus*

katı *solidus*; sft. *rigidus*

kavram *conceptus, notio*

kavramak *concipio*

kavrayış keskinliği *sagacitas*. **K 9** (İng. *sagacity*; Alm. *Spürsinn*)

kıpı *instans*

kip *modus*

kolay *facilis*

konum *situs*

koşul *conditio*

kural *regula*

kurgul *speculative*

kuşku *dubitatio*

kuvvet *vis*

litterati (tekil: *litteratus*) Bkz. özellikle **K 12.23-24**. *Litterati*ye sözel olarak en yakın karşılık "okur-yazarlar"dır. Kimi çevirilerde *learned, Gelehrte* (alim, bilgin), *Schriftsteller* ya da *Auctor* (yazar) sözcükleri ile karşılanır. Bu sözcükler bağlam dışında alındıklarında Descartes'ın demek istediğini anlatmazlar. Descartes *litterati*yi ironik olarak kullanır. İlgili pasajlardan görüleceği gibi, sözünü ettiği tipler bilgili, eğitimli, görgülü olmalarına karşın, gene de eğitimsiz bir köylüde [*rusticus*] bile bulunan *sağduyuyu* yitirmiş insanlardır. Descartes'ı onları aşağılamaya yol açacak denli rahatsız eden bu kafa yapısını bugün anlamanın en iyi yolu herhangi bir *analitik* yazarın yazdıklarına, özellikle Russell'a ya da Wittgenstein ya da Cantor'a, ve daha da eskilerden Hume ya da Berkeley'e bakmaktır. Bu disiplinsiz kafalar öyle bir yolda 'düşünürler' ki, görüşlerine bir anlam verebilecek bir empatide bulunmak doğal mantıktan yapması istenebilecek en anlamsız şeylerden biridir. Bu usdışı ya da sezgisel/analitik kaos doğal us tarafından, *sensus communis* tarafından anlaşılır bulunmaz. Bunlar uzayı çözümledikleri zaman onun *altı* ya da daha çok boyutlu olduğunu bulur, bir çizgideki noktaları bir başka çizgideki noktalarla karşılaştırır, ya da algılanmadıkları zaman varolmadıklarına inanırlar. Descartes'ın duyusal imgeleri arı düşünce karşısında bir yana itmesinin tersine, tümü de

kavramları *duyusal imgelere* indirgemede diretirler, ve tüm analitik toyluk gelip en sonunda bu düşüncesizliğe dayanır. Doğal bilincin *bozulmuşluğunu* anlatması ölçüsünde, *litterati* anlatımı "aydın" ile anlamdaş değildir, çünkü aydının kuramsal düşünceye yabancılığı ve özdekçi şaşgörüsü, tıpkı *rusticus* gibi, onu böyle bir riske karşı bağışık kılar.

merak *curiositas*

neden *causa; ratio* (ground; Grund)

nesne *subjectus*; *objectus* Nesne ve öznenin Skolastik kullanımı sık sık modern kullanımın tersidir.

nicelik *quantitas*

okur-yazarlar bkz. *litterati*

olası *veri similis*

olgusal *realis*

olumsal *contingens*

olumsuzlama, olumsuzluk *negatio*

oranti *proportio*

ortak *communis*

önerme *propositio*

öykünme *imitatio*

öykünmek *imitor*

öz *essentia*

özgürlük *libertas*

özgürce karar verme yetisi *arbitrii libertas* M 4

pekinlik *certitudo*

problem *quaestio* özellikle K 13

ruh *animus*

sağ duyu *sensus communis*

sağgörü *prudentiae*

sağın *exactus*

saltık *absolutus*

sanat *ars*

sayı *numerus*

sayıltı *suppositio*

seçik bkz. **açık ve seçik**

sergilemek *exhibeo*

sezgi *intuitus*; **sezmek** *intueor* ((*eyl.*)=bakmak, görmek; Alm. *mit Blick betrachten*; İng. *to look, gaze upon or towards; to contemplate, to consider*.) Tüm ayrıntı için ve *tümdengelim* ile karşılaştırması için bkz. *özellikle* K 3.5: Sezgi ya da *intuitus* "*yalnızca usun ışığından doğar :: a sola rationis luce nascitur.*" Ayrıca, K 6.6, ilk tümce. *Sezgi*, Descartes'ın anlatıma verdiği sağın anlamda, *kavramın bilince çıkışı*, özerk kavram üretimidir. K 11.1'de tümdengelimin, e.d. bir şeyi bir başkasından çıkarsamanın, *sezgi* yoluyla olduğunu söyler. Ve (K 12.22) ansal sezgi hem yalın doğalara hem de *aralarındaki zorunlu bağıntıların* bilgisine genişler. Buradan gerçek eytişimin kavrayışına götüren yol çok kısadır, ve bunun için yalnızca bu *zorunlu* bağıntının *karşıtların birliği* olduğunun eklenmesi gerekir. Çıkarsamanın analitik bir *lego* mantığı ile, keyfi bir ayrıştırma ile olamayacağını görmek güç değildir: Bir kavram şu ya da bu kavramı değil ama *belirli* bir kavramı, dolaysız birlik içinde olduğu *kendi karşıtını* gösterir. Yine, 'analiz' olarak anlaşıldığında, çıkarsamanın bir ön bireşimden yola çıktığını ve böylece onu *içerdiğini* görmek düşünceden istenebilecek en kolay ve en yalın işlemlerden biridir. Kavram ancak *kendi karşıtı* ile birlik içinde olduğu ölçüde bir çıkarsama olanaklıdır (sözde "bireşimli önerme" denilen şey, bu *karşıtlık* olgusunu anlatmadığı ölçüde, her tür keyfiliğe izin verir, bütünüyle bağlantısız, bütünüyle ilgisiz terimleri birbirine bağlar). Bu düzeye dek, çıkarsamanın karşıtların bireşiminin bir çözümlemesi olduğunun anlaşıldığı düzeye dek, analitik gelenek olarak bilinen okulun analizi bile kesinlikle doğru olarak yapmadığını görmek güç değildir.

Burada mantığın kendisi bir yapboz oyununa çevrilir, *uylaşımsal* 'mantık' türleri yaratılır, sonunda bir mantık-ötesi, bir *metalogic* üretilerek dosdoğru mantığın dışına, usdışına geçilir.

"Doğal ışık" ya da anlıkta "doğallık/doğuştanlık" anlatımları sözcüğün tam anlamıyla *usun art etkinliğini* belirtir, ve Descartes için bu aygıtın yalın mantıksal gerekçesi ideaların doğrudan doğruya *dışsal* varoluşun anlığa gönderdiği 'sinyaller' olmadıklarıdır (varlıkbilimsel uslamlama olarak bilinen çıkarsama benin iç pekinliği karşısında dışsallığın pekinliğini arar). *Kavramın* ya da usun *doğasını anlamak* tüm felsefi bilginin deyim yerindeyse biricik gerçek *teknik* sorunudur. Descartes usu salt genel ya da soyut bir ilke olarak göstermemiş, ama kesinlikle *tanıtlamanın* doğasında yatan sorunu açık ve seçik olarak ortaya koymuş ve çözümünü göstermiştir. Bütün sorun düşüncesindeki yalınlığı izlemeyi istemek, usun bağımsız devimini büyük bir ciddiyetle ve özgürce araştıran bu felsefeciye güven duyarak dikkatle okumaktır. Düşüncenin nasıl en son temellerinde araştırıldığını izlerken kesinlikle sözcüklerin birer araç olduğunu, ve özsel olanın mantıksalın doğasını kavramak olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. "Tümdengelim," "sezgi," "çıkarsama," "türetme," "geçiş" vb. tümü de *kavramın* sayıltısız içkin eytişimini anlatmak için kullanılan sözcüklerdir ve eytişim sözcüğünün kendisi de modern felsefede yalnızca bu *kavramsal doğayı* anlatmak için kullanılır.

Descartes'ın sözünü ettiği *ansal sezgi/mentis intuitu* ve Kant'ta görülen ve hayvana özgü *duyusal sezgi/sinnliche Anschauung* arasındaki uçurum felsefe ve felsefe-olmayan arasındaki, us ve usdışı arasındaki ayrım denli derindir. Kant'ın aşkınsalcı 'felsefe'sinde "duyusal sezgi" us ya da kavramdan özellikle ve kesinlikle ayrılmıştır. Onda "ansal sezgi" *tıpkı* kendinde-şey gibidir, ve insanda olmasa da, insanın buna yeteneği olmasa da, *ne* olduğu bilinir, ve dahası *kimlerde* bulun-

duğu da bildirilir. Kant kuşkucu çıkış noktası gereği "ansal sezgiyi," şeyleri gerçeklikleri içinde bilme yetisini *insanüstü* bir yeti olarak görmek zorundadır; ve onu *AUE*'de zaman zaman sözünü ettiği ve "insandan başka ussal-varlıklar" dediği şeylere yükler (hiç kuşkusuz bu aşkınsal yaratıkların bilinmeden bilinmeleri de bu 'felsefe'nin dikkat etmediği noktalardan biridir). Descartes için en açık ve seçik olan şey, en kolay ve yalın olan ve doğal usun bütünüyle önünde olan şey, Kant için ve tüm görgücülük türevleri için "bilinemez," "aşkınsal," "gizemli" bir *öte-yan*dır—bir *litterati* yapıntısı. Modern evrede herkesten önce *Descartes* Ussal Yetinin tüm insanlarda *eşit* olduğunu, ve doğal bilincin sanısının tersine, gerçekliğin bir *öte* dünyada, *bilinemez* bir uydurmalar alanında vb. değil, ama *burada*, *önümüzde* olduğunu, öncelikle düşüncedeki *yalınlık* ve *duruluğu* görme yürekliliğini gösteren bilince açık olduğunu bildirdi.

sıkı *strictus*

sıra (düzen) *ordo*

sıralama *enumeratio*. Tümevarım. En doğrudan tanım için bkz. **11.1**: "*illationem ex multis et disjunctis rebus collectam*" :: "*birçok ayrık şeyden yapılan çıkarsama/türetme*." Pekinliği bir ölçüde *bellek* üzerine bağımlıdır (**K 11.2**).

şey *res*

tahmin *conjectura*

tanıtlama *demonstratio*

tikel *partikularis*

tin *spiritus*

toplama *additio*

tümdengelim *deductio* **K 3.8**. Descartes *tümdengelimi deneyim* ile birlikte bilginin iki kaynağından biri olarak görür. *Tümdengelim*, *tümevarım* ve *sezgi*nin karşılaştırması için bkz. **K 11.1-2**. Ayrıca eytişimin "ansal sezgi ve tümdengelim" işlevlerinin *yardımını almasından* (**K 4.2**), "*eytişimin* tümdengelimi kısıtlaması"ndan, ama bunun çok az yararı olduğundan söz edilir (**K 2.4**). (Ayrıca bkz. *sezgi*.)

tümevarım *inductio*. *Bkz.* sıralama

us *ratio (humana)*

uslamlama *ratio* (*bkz.* neden)

uzam *extensio* K 14.8

uzamlı şey *res extensa*

yanlışlık *falsitas*

yargı *judicium*

yoklamak *examino*

yoksunluk *privatio*. Yanılgının biçimsel nedeni olarak, **M 4.15**.

yüksek bir derecede/düzeyde *eminenter*

zorunlu *necessarius*

Çözümlemeler

AZİZ YARDIMLI

[BU ÇÖZÜMLEMELER BÖLÜMLER TEMELİNDE ÖZETLER OLARAK DA OKUNABİLİR. HEGEL'İN EK 2'DE SUNULAN ÇÖZÜMLEMESİNDEN AYRI OLARAK, BU GİRİŞİM DESCARTES'I SALT KENDİ DEĞERİNDE SUNMAYI AMAÇLAR]

YÖNTEM ÜZERİNE SÖYLEM

BÖLÜM 1

— Us Tüm İnsanlarda Yeti/Gizillik Olarak Evrensel 'Eş' Dağılımlıdır 13
— Daha 'Büyük' Ussallık Yalnızca Usu Daha Doğru Kullanmaktan Doğar 13
— Ussal Büyüklük Usu Doğru Ve Gerçek Olan İçin Kullanmaktır 14
Us Her İnsanda Doğal Olarak Bütündür [Almaşık: Doğal Ayrımlar: Entellektüel Olarak Aşağı Ve Yukarı Irklar] 14
Felsefeci Ve Bireysel Olumsallık: Descartes'ın Kendisinin Yöntemini Geliştirmesi (Genel Olarak, Bir Felsefeci Olması) Özsel Olarak Bir Talih/Raslantı Sorunudur (Bkz Ayrıca K 4.1) 14
Ama Her Birey Eksiksiz Bir Us Taşır Ve Onu En Yüksek Noktasına Dek Geliştirebilir 14
Felsefecinin Görüşünde İnsanlığın Tüm Eylem ve Girişimlerinin Değeri Nedir? 14
Felsefe 'İnsan Olarak' İnsan İçin En Yüksek Ve En Önemli Etkinliktir 14
Gerçeklik Arayışı İnsanın İnsan Olarak Yerine Getirebileceği Birlcik Özgür, İdeal, Koşulsuz Etkinliktir 14
Bu Söylemde Descartes'ın Amacı Yaşamının Bütün Tablosunu Evrensel Eleştirinin Önüne Sunmak 15
Böylece 'Söylem'in Amacı Yöntemini Açıklamak Değil 15
La Flêche'de Skolastik Öğrenim: Gerçeklik/Bilgi Açısından Sonuç Sıfır 15
Akademik/Skolastik Eğitimin Niteliği 16
Felsefeci Yanlış Ve Kötü Bilinç Biçimlerini De Tanımalıdır 16
Kişi Sürgit Yalnızca Görgül Bilgiler Bellemeyi Kabul Etmemelidir 16
Popüler Eğitim Ve Ekin Doğal Usu Ancak Bozarak Biçimlendirir 17
Antik Ekin Değerlendiriliyor [S 1.10] 17
Tanrıbilim Değerlendiriliyor [S 1.11] 17
Felsefe Tarihi Değerlendiriliyor [S 1.12] 17
Başka Bilimler Değerlendiriliyor [S 1.13] 18
Ortaçağlarda Tüm Ussal Bilgi Alanında Doğru Hiçbirşey Üretilmedi Mi? 18
Dünyanın Kitabından Öğrenmek 18
Dünya Ekinleri İle Tanışıklık Yerel Bilince Kapalı Ekinsel Göreliliğin Kavranmasına Götürür 19

SÖYLEM: BÖLÜM 2

Kışın Sıcak Bir Odada Meditasyonlar 19
Anlıksal Yaratıcılık Açısından Bireysel Özerk Çaba Her Zaman Ortaklaşa Çabadan Çok Daha Başarılıdır 19
(Onyedinci Yüzyılın Bozuk Kentleşmeleri Vb Yöntemsiz Ortaklaşa Çabanın Ürünleridir) 20
Bağlantısız, Görgül, Tanıtlamasız 'Bilgiler'le Dolu Kaotik Bilinç Sağduyu Karşısında Kötü Bir Durumdadır 20
Gerçek Bilgi Mantıksal/Yöntemli Bir Bütün Olmalıdır 20
Çocukluk Evresi "Toplumsal Bilincin" Çocukta Usun Özgür Kullanımını Baskılama Evresidir 20
Kurumsal Devrim/Reform Olanaksız Olsa Bile Bireysel Devrim Her Zaman Olanaklıdır [S 2.2] 21
Bireysel Bilinç Ve Yaşam "Yeni" İlkeler Üzerinde Belirlenebilir— 21
Ama Toplumsal Bilince Saygısızlık Etmemek Önemlidir: Onunla Uzlaşmanın Yolları Bulunabilir 21
(Descartes Bir Politik Reformcu Olarak Algılanmamaya Çabalar) 21
Önceden Kazanılan Tüm Görüş Ve İnaçlardan Sıyrılma Kararı Herkese Önerilemez 22
Özbilinç Biçimlenmesinde Tarihsel/Ekinsel Olumsallıklar 22
Kişilik Belirleniminde Olumsallık 22
Doğal Bilinçte Bilgi Değil Ama Alışkanlık Egemendir 22
Birey Kalabalıktan Daha Ussaldır (Sürü Düşünmesi Her Zaman Usdışıdır) 22
Ama Descartes Görüşleri Başkalarının Görüşlerine Yeğlenebilir Tek Bir İnsan Bile Bulmayı Başaramıyor 22

Buna Göre Kendini Yönlendirmeyi Kendisi Üstlenmek Zorundadır 22
Şimdi Sorun Üstlenilen Görevin Tasarını Yapmak İçin Ve Erişilebilecek Tüm Bilgiye Erişebilmek İçin Yöntem Geliştirmektir 23
Bu Amaç İçin Skolastik Mantık Yararsız 23
Eskilerin Matematikleri De Yetersiz 23
Descartes'ın Dört Uslamlama Kuralı— 23
1: Açık Ve Seçik Olarak Bilinen Dışında Hiçbirşeyi Doğru Saymamak 23
2: Güçlükleri Gerektiği Ölçüde Parçalara Ayrıştırmak 23
3: Yalın Olanlardan Karmaşık Olanlara Doğru Uslamlama 23
4: Sürecin Tam Bir Sıralaması Ve Genel Bir Gözden Geçirmesi 24
Modern Felsefi Yöntem İlk İpuçlarını Geometrik Yöntemden Alır 24
Çözümsel Geometri Kavramına Doğru [S 2.11] 25
Aritmetikte Pekinliğe Küçük Bir Çocuğun Anlağı Bile Erişir 26
Felsefe Yirmiüç Yaşın Perspektifinden Nasıl Görünür? 26
Felsefe Eğitimi Önyargılardan Saltık Olarak Özgür Bir Kafada Olanaklıdır 26
Usun Özgür Eğitimi En Güç Eğitimdir Ve Dayanç Ve Karakter Olgunluğu Gerektirir 26
(İmlem: Boş Bir Kafayla Felsefecilik Boşluğun Felsefesini Yapar) 26

SÖYLEM: BÖLÜM 3
Geçici Kuşku Dönemi Geçici İnakçılığı Zorunlu Kılar— 26
Geçici Törel Dizge: 1) Ilımlılık Ve Uyumluluk 27
Geçici Törel Dizge: 2) Kararlılık: Bir Kez Onaylanan Doğruya Bağlılık 28
Geçici Törel Dizge: 3) Stoacı Öz-Denetim: Hoşnutluk 29
Törel Dizgenin Temeli Ve Ereği: Gerçeklik Uğruna Eğitim Yaşamı 29
Bilgelik Arayışı Erdemin Ve İdeal Yaşamın 'Oluş' Sürecidir 29
Sıcak Odadaki Meditasyonların Ardından Dokuz Yıl Boyunca Dünya Deneyimi 30
Kuşkuculuk Uğruna (Yalancı) Kuşkuculuk Ve Geçici Kuşkuculuk 31
(Descartes 35 Yaşında Modern Ussalcının İlk Öznel Özgürlük Ülkesi Hollanda'ya Yerleşir) 31

SÖYLEM: BÖLÜM 4
Yöntemli Kuşku Evreleri 32
Doğal Bilincin Gündelik Eyleminde Pragmatizmin Hiçbir Sınırı Yoktur 32
Gerçeklik Arayışına Başlangıç: Görgül Bilinç Tüm İçeriği İle Reddedilecektir 32
Saltık Kuşkucu Konumun Bildirimi: 32
1) Duyum Reddediliyor: Duyusal Algı Kendi Alanında Bile Güvenilmezdir 32
2) Us Reddediliyor: Sıradan Uslamlamalar Da Koşulsuz Kuşkunun Sınavını Geçemez 32
3) Bilinç Bütününde Reddediliyor: Doğal Bilinç Düş Görmediğinden Bile Pekin Olamaz 32
Gene De Saltık Kuşkunun Sınavını Geçen Bir Gerçeklik Vardır: 32
Kartezyen Felsefenin İlk İlkesi: Je pense, donc je suis 32
Songurgular: 1) Ben Varım 32
2) Ben Düşünen Bir Tözüm 33
3) Benin Varlığı Hiçbir Özdeksel Şeye Bağımlı Değildir (Anlıksal Doğa Cisimsel Doğadan Ayrıdır) 33
4) Öyleyse Ben (=Ruh) Ölümsüzdür 33
5) Bu Gerçekliğin Ve Tüm Gerçekliklerin Ölçütü Açıklık Ve Seçiklikleridir 33
6) Kuşku Duymak Eksikliği Ve Dolayısıyla Eksiksizliği İmler 33
Eksiksiz Bir Varlığın İdeasına (Olanağına) Geçiş 33
7) Bu İdea Fiziksel Varlıklardan Geliyor Olamaz, Çünkü Bunların Kendileri Eksiklidir 33
Ben Varolan Biricik Varlık Değildir (Solipsizm Yadsınıyor: Eksiksizlik Ve Solipsizm Kavramları Benin Tanrı Olduğu Vargısına Götürecektir) 33
8) Eksiksizlik İdeası Ancak Eksiksiz Bir Varlıktan Doğabilir 34
Ben Varolan Biricik Varlık Değildir 34
9) Öyleyse Eksiksiz Bir Varlık Olmalıdır 34
Tüm Bileşim Bağımlılığı Gerektirir: Ve Bağımlılık Eksikliktir 34
Öyleyse Tanrı Yalın, Bileşimsiz, Ve Saltık Olarak Özerk Olmalıdır 34
Geometrik Tanıtlamaların Açıklığına Karşın Geometrinin Nesneleri Varoluş İçermez 34
(Sürekli Cisim: Uzunluk, Genişlik Ve Derinlikte Uzamlı) 35
Varlıkbilimsel Tanıtlama: Eksiksiz Bir Varlık Bir Eksiksizlik Olan Varoluşu Da İçerir 35
İmgesel/Tasarımsal Düşünme Özdeksel/Duyusal Şeylerin Varoluşunu Doğrular 35
Skolastik İlke: Anlakta Hiçbirşey Yoktur Ki Daha Önce Duyularda Olmamış Olsun 35

Duyuların Kendi Aralarında Güvenilirlik Hiyerarşisi Yoktur 36
Tüm Gerçekliğin Zemini Tanrıdır 37

SÖYLEM: BÖLÜM 5
Doğa Yasalarının İdealliği (Mantıksallığı) Ve Tanrı 38
Evren Modeli 39
Işık Hızı Sonsuz Olarak Kabul Edilir 39
Özdek Ağırlıksızdır 39
Özdek Parçaları Sürekli Olarak Yeryüzünün Özeğine Doğru Çabalar (Yerçekimi, Kuvvet) 41
Yürek Düzeneğinin Açıklaması 46
Beden: Bir Makine Olarak 47
Hayvanlar, Görgücü Sanının Tersine, Niçin 'Ussal' Olamazlar? [Hume'un "İnceleme"sinde Hayvanların Us, Gurur, Alçakgönüllülük, Sevgi Ve Nefretleri Üzerine Bölümler Vardır] 47
Us, Dil, Ve İnsanlar Ve Hayvanlar 48
Özdek Ve Ruh 49

SÖYLEM: BÖLÜM 6
Tüm İnsanlığın Genel İyiliğine Katkıda Bulunma Yükümlülüğü 51
Deneyim 3
Halksal Tartışmaların Yol Açacağı Oyalanmalara Karşı Önlemler 54
Felsefecinin En İyi Eleştirmeni Kendisidir 55
Yorum Hiçbir Zaman Özgün Olanı Yansıtamaz, Ama Ancak Başkalaştırır 55
Aristoteles'in Kuramsal Doğa Bilgisi Ve Modern Görgül Doğal Bilgisi Karşılaştırılıyor 55
Büyük Bir Felsefeciyi İzleyenler Niçin Ondan Daha Başarılı Olamazlar? 60
Felsefe Öğreniminde Anadil Kavramaya, Tarzanca İse Papağanlığa Götürür 60
Doğal Us İnakçı Ustan Çok Daha Değerlidir 60

ANLIĞIN YÖNETİMİ İÇİN KURALLAR

KURAL 1
Bilimde Bütünlük 60
Bilimsel İncelemenin Ereği Doğru Yargıya Ulaşmaktır 63
Bilimlerde Özelleşmeye Karşı Bilgeliğin Evrenselliği: Gerçeklik Bağıntılı Bir Bütündür 64
Gerçeklik Arayışı Tikel Değil Ama Bu Genel Ereğe Yönelmelidir 64
Gerçeklik Arayışında Tüm Yararlık Kaygısı Düşünme Özgürlüğünü Yokeder 64
Ama Bundan Yararlığın Yadsındığı Sonucunu Çıkarmak Bir Kavrayış Derinliğini Göstermez 64
Bütünü İncelemek Parçayı İncelemekten Daha Kolaydır 64

KURAL 2
Bilimsel Bilgi Olasılık Değil Ama Pekinlik İster 64
Anlama Yetisi İlkin *Bilgileri* Pekin Olan Nesnelere Yönelmelidir 64
Bilim Pekin Ve Duru Bilgidir— 64
1) Kuşku Ve Bilgisizlik Birdir 64
2) Yanlış Bilgi Bilgisizlikten Daha Kötüdür 64
3) Kuşkucu Sonunda Kuşkulu Olanı, Tanıtlanmamış Olanı Pekin Saymaya, Ya Da İnakçılığa Zorlanır [Görgücü Hume Bilmenin Yerine 'İnanmayı' Geçirir] 65
Olası 'Bilgi': Tanıtlanmamış, Kuşkulu Ve Tartışmalı 65
Bilgide Yalınlık (Açıklık Ve Seçiklik) Korkusu: [Kuşkucu Bilinç İçin Belirsizlik/Olasılık Doğallıkla Çekici Görünür: 'Aşkınsal' Olanda Bir Yücelik Te İmlenir] 65
Pekin Bilgiler, 'Litteratti'nin Sanısının Tersine, Çok Kolay, Çok Yalın, Ve Ayrıca Yeterli Çokluktadır 65
Olası Bilgi Kalabalığı Reddedildiğinde Bilgi Alanının Kendisi Yalınlaşır 65
Bu Kural Bizi İlkin Yalnızca Aritmetik Ve Geometri İle Baş Başa Bırakır 65
Skolastik Öğrenim Üzerine Değerlendirmeler 65
Geçici Kuşkuculuğu Dengeleyici Geçici İnakçılık 66
Bilgi Araçları: Deneyim Ve Tümdengelim 66
Aritmetik Ve Geometride Pekinliğin Zemini Tümdengelimdir 66
Deneyim Çoğu Kez Aldatıcıdır 66

Tümdengelim (Arı Çıkarsama/Doğal Usun Işığı) Yeterli Bir Ussal Dikkatle Yerine Getirildiğinde Yanılgıdan Bağışıktır 66
Yanılgının Kaynağı Çıkarsama Yetisi Değil Ama Yanlış Deneyime Dayalı Yargıdır 66
Aritmetik Ve Geometri Nesnelerinin Yalınlığından Ve Deneyimden Özgürlüklerinden Ötürü En Pekin Bilimlerdir— 66
Çünkü Bütünüyle Ussal Tümdengelime Dayanırlar 66
Bu Nedenle Tüm Bilimler Arasında En Kolay Olanlar Aritmetik Ve Geometridir 67
Bulanıklık Olasılığı Ve Tahminciliği Besler; Doğal Bilinç Duru Olarak Anlamadığında Kaotik Bir Özgürlük Bulur 67
Aritmetik Ve Geometri Gerçekliğin Bilgisi İçin Ancak Pekinlik Modeli Sunabilir 67

KURAL 3
Bilimsel Bilgi: Ansal Sezgi (Kavram) ve Tümdengelim 67
Yalın (Pekin Ve Açık) Olanın Sunuluşunu Bulanıklaştırma İtkisi 67
Tüm 'Görüş'lerin Karşıtları Da Eşit Ölçüde Ve Değerde 'Görüş'lerdir 68
Anket Gerçekliği: Demokratik Çoğunluğun Doğrulukla Hiçbir İlgisi Yoktur 68
Gerçeklik Sorununda Çoğunluğun Hiçbir Yetkinliği Yoktur 68
Ezberlenmiş 'Bilgi' Matematikte Ve Felsefede Hiçbir Değeri Ve Geçerliği Olmayan Sanıdır 68
Sanılar (Tahminler) Ve Gerçeklik 68
Sezgi (Usun Işığından Kaynaklanan) Ve Tümdengelim: Pekinlik Açısından Karşılaştırma 68
Descartes'ın Sezgi İle Demek İstediği Yalnızca Ve Yalnızca Kavramdır 69
Descartes Niçin 'Kavram' Yerine 'Sezgi' Sözcüğünü Kullandığını Açıklıyor 69
Tümdengelim: Pekin Öncüllerden Zorunlu Vargılar Çıkarsamak 70
Tanrısal Bildirişe İnanç Anlığın Değil Ama İstencin Eylemidir 70
İnanç, İstenç Ve Mantıksallık 70

KURAL 4
Gerçeği Araştırmak İçin Yöntem Zorunludur 70
Yöntem Olmaksızın Gerçekliğe Erişmek Bir Şans Sorunudur 70
Yöntemsiz Olarak Araştırmak Hiç Araştırmamaktan Daha Kötüdür 70
Skolastik/Akademik Yöntemsiz 'Bilgi' Bilgisizlikten Daha Kötüdür— 70
Yöntemsizlik Doğal Usu Sakatlar 70
Yöntem Ansal Sezgiden Ve Tümdengelimden Nasıl Yararlanılacağını Bilmekten Oluşur 71
Yöntemin İlkeleri (Ansal Sezgi Ve Tümdengelim) Doğaldır Ve Öğretilmezler 71
Yöntemin Kendisi Daha Temel Bir Aklamaya Gereksinmez 71
Tarihsel Kurgul Felsefecilik 'Doğal' Olarak Da Olsa Yöntemli Olmuştur (Kavramsal Ve Tümdengelimli) 71
Aritmetik Ve Geometri Bu İlkelerden Doğmuştur 72
Matematiğin Kendisi Daha Derin Bir Kuramın Görüngüsüdür 73
Antik Felsefeciler Niçin Matematik Öğrenimini Felsefeye Önkoşul Saydılar? 74
Matematik Teriminin Kökeni; Matematiğin Başka Bilimlerden Ayrımı 74
Matematik Yalnızca 'Düzen Ve Ölçü Sorunları' İle İlgilenir 74
Matematik Özdeksel Evrenin Ussal Ya Da Düzenli Yapısını (Kozmoz) Ölçü Düzleminde Doğrular 75

KURAL 5
Yöntem Şeylerin Düzenini Gerektirir 75
Yöntem İlkin Çözümleme Ve Sonra Bireştirme Sürecini İzler 76

KURAL 6
Bu Kural Tümü Arasında En Yararlı Olanıdır 76
Yöntemin Başlıca Gizi Bir Dizideki En Yalın/Saltık/Kendiliğinden Açık Öğeyi Bulmak Ve Tümdengelimi Ondan Başlatmaktır 76
Şeyler Yalıtılmış Değildir: Birbirlerine Karşı Saltık Ve Göreli Olarak Dururlar 76
Saltık Olan En Yalın Ve En Kolay Olandır 76
Göreli Olan Saltık Olanla Aynı Doğayı Taşır: Ondan Çıkarsanabilir 77
Saltık Olmanın Dereceliliği Ve Göreli Olmanın Dereceliliği 77
Pekin Bilginin İlk İlkeleri 78
Bilme Etkinliği Kendiliğinden Açık Olandan Başlayıp Çıkarsama Yoluyla İlerlemelidir 79

KURAL 7
Uslamlama Sürecinde Eksiksiz Süreklilik Olmalıdır 80
Çok Uzun Uslamlamalar Durumunda Belleğin İlgisi 80
Tanıtlama Zincirinde Sıralama (Ya Da Tümevarım) Tam Olmalıdır 81
Tümevarım/Sıralama Ansal Sezgiden Sonra İkinci Güvenilir Yöntemdir 81
Sezgi: Tekilin Tekilden Dolaysızca Çıkarsanışı 81
Sıralama: Tekil Birşeyin Birçok Bağıntısız Şeyden Çıkarsanışı 82

KURAL 8
Eğer Dizide Sezginin Erişemeyeceği Birşey Varsa, Araştırma Durdurulmalıdır 86
Bilgilenme Yetisi (Anlak) Öteki Üç Yeti (İmgelem, Duyu, Bellek) Tarafından Desteklenebilir Ya Da Engellenebilir 86
Yalınlık Ve Bileşiklik Sorunu 87
Yanlışlık Ancak Anlağın Bileşiminden Doğabilir 87

KURAL 9
Sezgisel Görüş Keskinliğinin Geliştirilmesi 88
Ansal Sezgi Alıştırması Görsel Alıştırma Gibidir 88
Önce Yalın Ve Kendiliğinden Açık Olanlarla Başlamak Gerekir 88
Yalınlık Ve Duruluğu Küçümseyerek Doğrudan Doğruya Bulanık Ve Karışığa Yönelenler Sağlıklı Kafalar Değildir 89

KURAL 10
Kavrayış Keskinliğinin Geliştirilmesi 91

KURAL 11
Ansal Sezgi Önermenin Açık Ve Seçik Olmasını, Ve Ardışık Olarak Değil Ama Bütün Olarak Anlaşılabilmesini Gerektirir 92
Tümdengelim İse Çıkarsama Sürecini Gerektirir 94

KURAL 12
Şeylerin Bilgisinde İki Nokta İrdelenir: Bilen Özne Ve Bilinecek Şeylerin Kendileri 95
Duyu Yetileri Bütünüyle Edilgin Ve Düzenekseldir 96
Bilişsel Yeti (vis cognoscens/ingenium) Salt Tinseldir (pure spritualem) 97
Arı Anlak, İmgelem, Bellek, Duyu: Tümü De Aynı Yetidir 97
Ve Bu Yeti İdealarla İlgili Olduğu Zaman Anlık (ingenium) Dediğimiz Şeydir 97
Anlak Arı İşlevinde Öteki Yetilerden Bağımsız İşlev Görür 98
Analiz/Çözümleme Bireşimden Başlar: Kendinde Onunla Görelidir 98
Kendinde Bireşimli Olan, Gerçekte Bütünsel Bir Olarak Varolan Şeyi, Anlak Çözümler 98
Çözümleme 'Tam' Olmalı, Gerçek Yalına Dek Götürülmelidir 99
Yalın Olanın Bilgisi Kendinde Hiçbir Yanlışlık İçermez 100
Yanlışlığın Kaynağı Yargı Yetisinde Yatar 100
Kavramda Kavramın Kendisinden Başka Bilinecek Hiçbirşey Yoktur (Bilinmediklerini Sanmak Yanılgıdır) 101
Şeylerin Bilgisi Bireşim Olmaksızın Olanaksızdır 101
Deneyim Sezgisel/Algısal Kaldığı Sürece Kendinde Hiçbir Zaman Yanlış Değildir (Yanlışlık Yalnızca Yargıyı İlgilendirir) 103
Kavramların (Yalın Doğaların) Sezgisel Bilgisi Dolaysızdır 103
'Okur Yazarların' Yanılgıları Kendiliğinden Açık Şeyleri Açıklamaya Çalışmaktan Oluşur 103
Bilme Yetisi Ancak Analitik Davranışında Direttiği Sürece 'Bilinmeyen'e Sığınır Ve Onu Yüceltir 103
Evrenin Kavramsal Yapısı Ve İnsan Usunun (Kavramsal) Yapısı 104
Tüm Bilgi Aynı Doğadadır 105
('Kurallar'ın 3 x 12'li Yapısı) 105

KURAL 13
Problem Gereksiz Her Kavramdan Soyutlanmalı, Yalınlaştırılmalı, Ve Ayrıştırılmalıdır

KURAL 14
Nicelik Duyusal Doğaya 'Uzamsal' Benzerlik Ya Da Andırım Gösterir 112

Matematik Salt Yöntemsel Duruluğun Örneği Olarak Vurgulanıyor 113
Matematiğin Yöntemi Felsefede Yalnızca Yöntemsel Duyarlık Kazanmak Açısından Önem Taşır 113
Uzam: Uzunluk, Genişlik Ve Derinliği Olan Herşey 113
Yargı Analitik İşleminde Yanılır (Örneğin, Uzam Ve Cismi Ayırır) 118
Güçlük Bilinmeyen Gerçeği Üretmede Yatar: Bulunanı Öğrenmek Kolaydır 119

İLK FELSEFE ÜZERİNE MEDİTASYONLAR

TANRIBİLİM FAKÜLTESİNİN DOKTORLARINA
Tanrı Ve Ruh Sorunlarının Ussal İrdelemesi Tanrıbilimden Çok Felsefeye Aittir 131
Ussal Tanıtlama (Ateistlerde Bile Tanrıya Bir) İnanç Yaratmayı Başarabilir 131
Tanrının Varoluşu Doğal Us Yoluyla Tanıtlanabilir 133
Tanıtlamayı Kullanabilmede Güçlük; Metafizik Ve Geometri Karşılaştırılıyor 134
Öznel Yetkeye Karşı Öznel Yetke Kullanılabilir Mi? 135

OKURA ÖNSÖZ
Meditasyonlar Niçin Latince'de Yazıldı? 136
İlk Benimsenen Görüşleri (Önyargıları) Çürütmek Büyük Bir Sorundur 136
Tanrının Varoluşuna Karşı Ateist Uslamlamalar 136
Felsefeye Yetenekli İnsanların Sayısı Çok Azdır 137

ALTI MEDİTASYONUN ÖZETİ
I'inci Meditasyon: Anlık Herşeyden Kuşku Duyabilir 137
II: Ama Kendi Varoluşundan Kuşku Duyamaz 138
Anlık Ve Beden İki Ayrı Töz Müdür? 139
(Anlık Ve Ruh Özdeş Olarak Alınır) 139
III: Tanrının Varoluşunun Tanıtı 139
IV: Gerçek Ve Yanlış Üzerine 139
V: Cisimsel Doğa; Ve Tanrının Varoluşu 140
VI: Anlık/Ruh Ve Beden Ayrımı 140
Anlık/Beden İkiliği Ve 'Bir Bakıma' Birliği 140

MEDİTASYON I
(KUŞKU DUYULABİLEN ŞEYLER ÜZERİNE)
Doğal Bilince Yönelik Kuşkunun İlk Bilinci 141
Bilinçteki 'Tüm' Görgül İçerik Kuşkuludur 141
1: Duyusal 'Gerçeklik' Yanıltıcı Olabilir 141
2: Ama Bilinçte Kuşkuya Bağışık bir Yargı Alanı Var Gibi Görünür 142
3: Ama Bu Alan (Fiziksel Varoluş Üzerine Yargılar) Pekala 'Düşsel' Olabilir 142
4: Gene De, Düşsel İmgeler En Azından Olgusallığı Andırır Ve Böylece Onu Varsayarlar 143
5: Ve Matematiksel Pekinlik De Kuşkuya Dayanabilir Gibi Görünür 143
6: Ama Tüm Bunları Da Birer Yanılsamaya İndirgeyecek Bir Tanrı Olabilir 144
7: Hiperbolik Kuşku: 'Kötü Cin' Varsayımı: Tüm Bilinçle Oynanıyor Olabilir 145
(Ama Yargı Askıya Alınarak Yanılgıdan Gene De Kaçınılabilir) 145

MEDİTASYON II
(İNSAN ANLIĞININ DOĞASI ÜZERİNE; BEDENDEN DAHA KOLAY BİLİNEBİLİR)
Saltık Kuşku Konumu: Biricik Pekinlik Hiçbirşeyin Pekin Olmadığıdır [Analitik 'Kuşku' Bundan Da Kuşkulanır!] 146
Yanlış Olan, Pekin Olmayan, Ya Da Kuşkulu Olan, Yoktur: Hiçbirşey Pekin Değildir: Hiçbirşey Yoktur 146
Herşey Kuşkulu Olsa, Eş Deyişle, Hiçbirşey Varolmasa Bile, 'Ben' Varım, Çünkü Düşünmem Olgusunun Kendisi Gerçektir 146
(İmlem: Gerçek Olmak Var Olmaktır) 147
Saltık Kuşkuya Bağışık Biricik Gerçeklik: Ego sum: Ego existo: Varım 147
Ama Bu Varolan 'Ben' Nedir? 148
(Cismin Doğası) 148
Ben Tüm Duyumdan Ayrıdır; Ve Duyum Kendinde Varlığı İmlemez 148
Ben Yalnızca Düşüncedir 148

Ben=Bilinç=Düşünce Saltık Kuşkuya Karşın Vardır 148
Benin Bilgisi İmgesel/Tasarımsal Hiçbirşey Kapsamaz 149
Ben Salt Düşünen Bir Şeydir (Kuşku Duyan, Anlayan, İsteyen, İmgeleyen) 150
İnsanda Duyumsama Düşüncesiz Olamaz 150
Duyuların Ve Düşünmenin 'Gerçeklik' Güçleri Karşılaştırılıyor 150
Duyusal Cismin Ve Duyusal Bilginin Doğası İrdeleniyor: 151
Bir Cisimden Alınan Tüm Duyu Verileri Değişebilir, Ve Gene De Geriye Töz Kalır, Ve Bu Düşünce Yoluyla Bilinir 151
Algının Gerçekliği Duyum Değil Ama Anlaktır 153
Bilinmesi En Kolay Şey Düşünmenin Kendisidir, Dışsal/Duyulur Nesneler Değil 153

MEDİTASYON III
(TANRININ VAROLUŞU ÜZERİNE)
'Ben' Kuşku Duyan, Doğrulayan, İsteyen, Duyumsayan, İmgeleyen, Kısaca Düşünen Bir Şeydir 153
Ya Da, *Tüm Düşüncemin* Öznel Varlığından Kesinlikle Kuşku Duyamam— 154
Ve Bunun Gerçeklik Ölçütü İlkin Açıklık Ve Seçiklik Gibi Görünür 154
Dışsal Şeylerin Açık Algısında Varlık Yargısını Doğrulayacak Hiçbir Neden Yoktur— 155
Üstelik Açıklık Ve Seçiklik Ölçütünü Geçersiz Kılabilecek Aldatıcı Bir Güçlü Etmen Ya Da Tanrı Olabilir— 155
Ve Bu Nokta Bir Çözüme Bağlanmadan Bilgide (Çıkarsamalarda) Tüm Daha Öte İlerleme Kuşkulu Kalacaktır— 156
Böylece İlk Olarak, Tanrın Varolup Olmadığı, Ve İkinci Olarak, Aldatıcı Olup Olmadığı Soruları Gerçekliği Saltık Olarak İlgilendiren İki Sorudur 156
Meditasyon Düzeni: İlk Kavramdan Daha Sonraki Kavramları Çıkarsama 156
İdea: Bir Bakıma Şeylerin İmgeleri 156
İdealar 'Kendilerinde' Yanlış Olamazlar; Ama Ne De Doğru Olabilirler 156
Gerçeklik Gibi Yanlışlık Da Yargıyı İlgilendirir, Duyumları, İdeaları, İmgeleri Vb Değil 156
İdealar Doğuştan, Dışsal, Ya Da Bütünüyle Öznenin Yaratıları Olarak Görünürler 157
İdealar Ve Nesneleri Arasındaki İlişki 'Nesnel' Olmayabilir 157
(İdealar Benin Kendi Dışında Bir Varlığın Varoluşunun Pekinliğini Sağlayabilmeleri Açısından İrdelenmelidir: Solipsizmin Ötesine Geçilmelidir) 157
İlk Gerçekliğin (=Varım) Buluşçusu Doğal Işıktı 157
Bunun Dışında Tüm Doğruluk Ve Yanlışlık Yargıları Doğal Dürtü Ve Eğilimlere Dayanır 158
İdeaların Bütünüyle Öznel Kökenli Olmadıklarını Nasıl Biliriz? 158
İdealar Nesnel Olsalar Bile, Nesneleri İle Benzer/Andırımlı Olduklarını Nasıl Aklayabiliriz? 158
Duyu İzlenimleri Ve Nesneler Arasındaki Benzerlik Çoğu Kez Bir Yanılsamadır 158
Doğal Bilinçte Duyu Dünyasının Varlığına 'İnanç' Dürtüsel/İçgüdüsel Kökenlidir [Tüm Özdekçiliğin/Görgücülüğün Pekinliği İçgüdüsel Kalır] 158
—Ontolojik Uslamlama: İdeanın Nesnelliğini (Varlığını) Tanıtlama (M 6.13)— 158
Öznel İdealar Temsil Ettikleri Nesneler Açısından (Nesnel Olgusallık/Gerçeklik) Açısından Derecelidir 158
Örneğin Tanrı İdeası Yüksek Bir Düzeyde Nesnel Olgusallık Kapsar (=Temsil Eder) 158
(Nesnel Olgusallık: Temsil Yoluyla Varlık Derecesine Katılmak) 159
(Descartes Tanrı İdeasının Nesnel Olgusallığının Saltık Olduğunu Gösterebilirse, Böylece Varlığını Aklayabilecektir; Bu Bölüm Descartes'ın Bütün Uslamlamasının Ağırlık Özeğidir: İdeadan Nesnelliğe Geçiş) 159
Tanrı İdeasındaki Eksiksizlik 'Ben'den Türetilmiş Olamaz 159 vs
Nedendeki Nesnel Olgusallık Etkide De Temsil Edilir 160
Uslamlamanın Tüm Yönü Nedeni 'Ben'in Kendisi Olmayan Bir İdeanın Varlığını Gösterebilmektir 161
Yanlışlık Varolmayanı Var Saymaktır (Aristoteles'in Formülasyonu) 162
Tanrı İdeasından *Tanrının* Varoluşuna Geçiş 163
Tanrı İdeası Açık Ve Seçiktir Ve Nesnel Olgusallığı En Yüksek Düzeyde Kapsar 164
Tanrıda Hiçbirşey Gizil Değil Ama Herşey Edimseldir 168

MEDİTASYON IV
(GERÇEK VE YANLIŞ ÜZERİNE)
Bilinmesi En Kolay Şey Tanrı, Daha Az Kolay Olan İnsan Anlığı, Ve En Zor Olanı İse Cisimsel Tözdür 169
Eksiksiz Olan Tanrı Yanılgının Kökeni Olamaz, Çünkü Yanılgı Bir Eksikliktir 170

Yanılgı Ya Da Yanlış İnsanın Yargı Yetisini Kötü Kullanmasından Doğar 170
İnsan Tanrı Ya Da Saltık Varlık Ve Yokluk Arasında Bir Orta Terim Gibidir 170
Yanlışlık Olumlu/Olgusal Birşey Değildir 171
Yanılgının/Yanlışlığın [Aslında Genel Olarak Kötü Olanın] Nedeni İstencin Sınırsızlığına Bağlı Denetimsizliğidir 171
Anlak Ve İstenç (1): Yargı Edimine Birlikte Katılırlar 173
Anlak Ve İstenç (2): Yanılgı İstencin Anlaktan Çok Daha Geniş Olmasından Doğar 176

MEDİTASYON V
(ÖZDEKSEL ŞEYLERİN ÖZÜ ÜZERİNE, VE YİNE, TANRININ VAROLMASI ÜZERİNE)
Özdeksel Şeylerin İdeaları Ve Varoluşları Ayrıdır 177
Uzunluk, Genişlik Ve Derinlikte Uzam İdeası Seçiktir 177
Bu İdealar Bir Bakıma 'Anımsanan' Şeyler Gibidir 177
İdealar Değişmez Ve Nesneldir 178
Geometrik İdea 'Algı' Yoluyla Kavranmaz (Algılanmamış Sayısız Beti Örneği Düşünebilirim) 178
Bu İdeaların Gerçeklikleri Açıklık Ve Seçiklikleri Üzerine Dayanır 178
Bu Uslamlama Tanrının Varoluşunu Tanıtlamak İçin De Kullanılabilir 179
Dağ Ve Vadi Benzetmesi 179
Eksiksiz Varlık Kavramı Varoluşu Zorunlu Olarak İçerir 179
Varlıkbilimsel Uslamlama Öz Ve Varoluşun Birliği Açısından Değil Ama Ancak Başlangıç Sayıltısı (Eksiksizlik) Açısından Sorgulanabilir 182

MEDİTASYON VI
(ÖZDEKSEL ŞEYLERİN VAROLUŞU, VE ANLIK VE BEDEN ARASINDAKI OLGUSAL AYRIM ÜZERİNE)
Özdeksel Şeylerin Varoluşları, Geometrik Tanıtların (Açık Ve Seçik) Nesneleri Oldukları Düzeye Dek, Pekindir 183
Mantıksal/Ussal Olan (Tanıtlanmış, Açık Ve Seçik Olan) Edimseldir (Tanrı Ussal Olmayanı Varedemez) 183
İmgelem Yetisi Varoluşa Ancak 'İnandırabilir' 184
İmgelem Anlama İçin Bütünüyle Gereksizdir [Hilbert Geometride İmgelemi Över: Cantor, Russell Vb İmgeselin/Uydurmanın Alanına Ulaşırlar] 184
Duyu Algısı Ve Duyum (Bir Düşünce Kipi) Cisimlerin Varoluşu İçin Pekin Bir Tanıt Verip Veremeyeceği Açısından İrdeleniyor 185
Görüngüler Gerçeklik Sanısına Nasıl Neden Olurlar? 186
Duyu Pekinliğine İnanç Nasıl Çöker? 196

Hegel'in Felsefe Tarihinden

Descartes Üzerine

Giriş. Tanrısalın ve dünyasalın karşıtlığı Orta Çağlarda aşamalı olarak yenildi, ve birlik bir yandan duyusallığa dolaysız bir gömülme olarak, ve öte yandan kuru biçimsel bir skolastik anlak üzerine aşılanmış bengi gerçeklik olarak sahneye çıktı. Daha sonra, Protestanlık eytişimsel karşıtlıkların—düşünme ve eylemin, bengi ve bireysel tinin, bireyin ve dünyanın—daha etkili bir uzlaşması olarak kendini gösterdi.

İdealizm, genel olarak, karşıtların sonsuz İdeada uzlaştırılması ile ilgilenir—varlık ve düşüncenin, insan özgürlüğünün ve "zorunluğun," iyi ve kötünün, Tanrı ve varoluşun uzlaştırılması ile.

Realizm nesnelliğin algıdan doğmasını ve evrenselliği üstlenmesini sağlamaya çalışır—soyut düşünceden gerçekliğe ilerlemeye çalışmaya değil. İngilizler, Fransızlar ile karşıtlık içinde, bunun örneğini verdiler.

İdealizm ve *Realizm* birarada modern felsefede düşünce ve varlığın ayrımda-birliğini belirtik kılmaya hizmet ederler.

Réne Descartes (1596-1650), Spinoza ile birlikte, bize metafiziğin gerçekte ne olduğunun iyi bir örneğini verir—varlığı yakalamak için uzanan ve temelde varlık ile birleşmiş olduğunu tanıtlamaya çalışan düşünce.

Descartes'ın yaşamı arı kuramsal uğraşlar (yoğun inceleme ve meditasyon dönemleri) ve kılgısal uğraşlar (askeri hizmet ve toplumsal yaşam) arasında, matematik (analitik geometriyi bulan odur) ve bilim ve arı felsefe arasında gidiş gelişlerle doludur. Felsefedeki pekinlik yoksunluğundan duyduğu rahatsızlıkla, eğer felsefede saltık olarak yeni bir başlangıç bulmada ona yardımcı olursa Meryem Ana'yı ziyaret edeceğine ant içti. Ve ona ününü kazandıran başlıca şey budur—saltık olarak yeni bir başlangıç yapmak.

1) Descartes *De omnibus dubitandum est* ilkesi ile başlar: Eğer saltık olarak pekin ilkelere ulaşmak isterseniz, olanaklı herşeyi kuşku altına getirmelisiniz. (Bu genellikle "kuşkuculuk" denilen şey değildir, çünkü Descartes'ın hedefi, kuşkucularınkinin tersine, gerçekliğe ulaşmaktır.) Buna göre, duyuların gerçekliklerini, inancın gerçekliklerini, genel olarak tüm arı kurgul gerçeklikleri kuşku altına getirmeye yönelir. (Eğer kılgısal gerçeklikleri böyle araştırıcı kuşkunun altına getirecek olsaydık, yaşam olanaksız olurdu.) Descartes eksikli (e.d. kuşkuya ve yanılgıya açık) olduğumuzu, ve gerçekliği kendimizden türetmediğimizi varsayar (yoksa hiçbir zaman herhangi bir pekinlik olmazdı). Ve dolaysızca, sezgisel olarak pekin olan ve bir başlangıç noktası olarak hizmet edebilecek kuşku duyulamaz bir ilkeye varmayı umudeder.

2) Doğamızın özsel olarak düşünceden oluştuğunu belirtir. Kendimizi bir beden olmaksızın tasarlayabiliriz, ama düşünce olmaksızın değil. Böylece 'ben'in—soyut düşünce olarak—kendi için belli bir önselliği vardır. Ama bu soyut düşünce ne üzerine düşünür? Birincil olarak, kendisi üzerine, kendi varlığı üzerine. Gerçekte, bu düşünce kendi varlığını üretir, kendini yaratır. Düşüncenin varoluşu düşünce tarafından yaratılır, ve düşünce tarafından belirlenir. "Düşünüyorum, öyleyse varım." Bu bir tasım değildir. "Düşünen herşey vardır" biçimindeki genel bir ilke ile başlayıp, sonra "Düşünüyorum" küçük önermesine geçerek, sonunda "Öyleyse varım" vargısını türetmeyiz. Tersine, dolaysız bir pekinlik ile başlarız ki tüm tasımlara önseldir. Ve bu pekinlik paradoksaldir—ilk olarak, varlık ve düşüncenin bir ayrımda-birliği olduğu için; ve ikinci olarak, kendisi ile dolaylı, ve bu yüzden dolaysız bir ilişki olduğu için.

a) "Düşünüyorum" söz konusu olduğunda, belirtmemiz gerek ki bu, tüm başka insan etkinliklerine önsel olarak, en genel anlamda bilinci imler. "Yürüyorum, öyleyse varım" diyemem, çünkü bu düşüncenin içeriğini çok fazla tikelleştirir. Böylece Gassendi Descartes'a *Ludificor, ergo sum* (Aptal yerine konuluyorum, öyleyse varım) deyip diyemiyeceğini sorduğu zaman, Descartes varoluşun şu ya da bu tip bilinçten değil, ama yalnızca *en genel* anlamındaki bilinçten çıkarsanabileceği yanıtını verdi.

b) "Varım" söz konusu olduğunda, belirtmemiz gerek ki "varoluş" burada *belirli* bir içerik değil, ama düşüncenin varoluşudur. Eş deyişle, salt *öznel* varoluş, arı *öz-pekinliğin* varoluşudur ki, olgusallığa ilişkin tüm bildirimler için başlangıç noktası olmalıdır. Örneğin, "Var değilim" desem bile, bu bildirimi ileri sürdüğüm ve öyleyse varolduğum sayıltısını kabul ediyor olurum. Ya da, eğer "bedenim vardır" dersem, bu bildirim bedene ("benim" bedenim) iye olan 'ben'in önceden-varolmak zorunda olduğu sayıltısını gerektirir.

3) Bu dolaysız pekinlikten gerçekliğe ilerleyebil-

mek için, ilkin kabul etmemiz gerek ki (der Descartes) aldanma (yanlışlık) ancak dışsal varoluş açısından doğar. Kavramlarımız ancak onların, dışımızda varolmamalarına karşın, dışımızda varolduklarını bildirdiğimiz zaman yanlış olurlar. Ama bu anlamda "yanlış" olamayacak tek bir kavramımız vardır—ve bu eksiksiz bir Varlık ya da Tanrı kavramımızdır. Bu kavram bizim dışımızda (bilincimizden bağımsız olarak) vardır dediğimiz zaman, bunu söylemek için eksiksiz bir hakkımız vardır, çünkü Tanrı kavramının kendisi zorunlu varoluşu imler ("üçgen" ya da "at" vb. kavramının tersine). Bu bir doğuştan ideadır, çünkü eksikli benimiz saltık eksiksizlik ideasını yaratamaz ya da o ideayı kazanamazdı. 'Ben' idea ile birlikte doğmuş olmalıdır.

Tanrının varoluşuna ilerlememizi sağlayan dizgesel adımlar şöyledir:

a) Sonsuz bir varlık sonlu bir varlıktan daha olgusaldır.

b) Sonsuz bir varlık zorunlu varoluşu imler, oysa sonlu varlıklar yalnızca olanaklı varoluşu imlerler.

c) Sonlu bir 'ben' nedeni olarak Yokluğu alamaz;

d) Sonlu 'ben'in nedeni 'ben'in eksiksizliklerinin tümünü biçimsel olarak ve yüksek düzeyde kapsamalıdır.

e) Sonlu 'ben'in varoluşunun nedeni zorunlu olarak varolan ve sonlu varlığın olgusallığının güvencesi olabilen sonsuz varlık olmalıdır.

Böylece Descartes *a priori* metafiziğine "nesnel" bir yolda düşünce ve varlığın birliğinin güvencesi olabilen bir saltık Varlığın ya da 'ben'-olmayanın varoluşunu ilgilendiren bir önsav getirir.

4) Tanrı birincil olarak biricik "zorunlu Varlık"-tır, ve tüm öteki "yüklemleri" bu birincil kavrama bağımlıdır. Tanrının varoluşu ile bağıntılı olan ilk yüklemi Onun gerçekliğidir—sonsuz 'ben'in sonlu 'ben'e bildirilişi, ama öyle bir yolda ki sonlu 'ben' bu bildirilişin nasıl ortaya çıktığını tam olarak anlamaz. Sonlu 'ben' gerçekte görmediğini gördüğünü söylemek için kendi açık ayrımsayışının ötesine gitmedikçe, Tanrı onu yanılgıdan bağışlayacaktır. Böylece Tanrı sonlu 'ben'in sorunu çözmesini sağlayan orta terimi sağlar—"varoluş konusunda doğru bilidirimlerde nasıl bulunabilirim?" Yanıt şudur: Varoluş daha şimdiden Tanrıda düşünce ile olumlu olarak birleşmiştir; ve Tanrı sonlu 'ben'leri başlangıçta yalnızca salt olumsuz birşey (bir 'ben'-olmayan) olarak görünen varoluş ile birliğe (gerçekliğin iyeliği) getirecektir.

5) Descartes'ta *res extensa* gerçekte düşüncenin olumsuzlanması olarak görülen varlığa eşdeğerdir, üstelik Descartes bunu açıkça böyle olarak kabul etmese de. Tersine, uzamlı varlığın özsel belirlenimlerini verenin düşünce olmasına karşın, Descartes uzamı oldukça karışık bir yolda geriye düşünceye dek izler. Bir kez doğuştan ideaların ötesine geçer geçmez (ki bunlar salt mantıksal bengi gerçekliklerdir), ve şeylere evrensel belirlenimler verir vermez, şunları buluruz:

a) anlık ve beden ve doğa tümü de tözlerdir, ama Kavram ve olgusallığın saltık birleştiricisi olan Tanrının yardım dizgesine (*Systema Assistentiae*) bağımlıdırlar;

b) anlığın *sine qua non* (olmazsa olmaz) özsel yüklemi düşünce iken, cismin özsel yüklemi uzamdır;

c) cisim, etki olarak, nedeninden daha az eksiksizdir;

d) cismin özsel uzamlılığı örneğin hiç bir vakumun (uzamsız cisim) ya da atomların (saltık bölünemezler) olamayacağını tanıtlamak için bir önsav olarak kullanılabilir; ve

e) cismin ikincil nitelikleri—renk, ses, devim, beti vb.—duyu ve algı örgenleri tarafından üretilirler, arı düşünce tarafından değil (Descartes, bu duyu niteliklerinin üretimini düşünceden uzaklaştırmaya çalışırken düşüncenin olumsuz devimini sergilediğini görmez). Böylece Descartes bize görgül verileri soyut düşüncenin amaçlarına altgüdümlü kılan bir felsefi stratejinin iyi bir örneğini verir. Daha sonra, Fichte ile, arı kurgul bilgilenme felsefenin ve matematiksel fiziğin çeşitli karışımlarını çok arkalarda bırakan olgunluğa ulaşacaktır.

6) Biricik törel incelemesinin *De Passionibus* olmasına karşın, Descartes kısıtlanmamış bir istenç taşımanın pekinliği olarak özgürlük anlayışını kabul etti. Ama, Descartes'ın genel yönelimi ile tam bir uyum içinde, özgürlük ve tanrısal önbilgi, ruh ve beden vb. arasında hiçbir zaman herhangi bir uzlaşma yoktur. Tersine, örgensel cisimleri en küçük bir kendiliğindenlik içermeyen *makineler* olarak kavrar. Ruh ve bedenin her ikisi de tözler oldukları için, ikisinden hiç biri ötekinin kavramına indirgenemez. O zaman nasıl bağlanırlar? Ruhtaki değişimlerin bedendeki ve tutkulardaki yankılanmasını ortaya çıkaran şey Tanrıdır—tıpkı (Descartes'ın bilgi kuramında) varoluşun gerçekten düşünceme karşılık düşmesini sağlayanın Tanrı olması gibi. Böylece Tanrı burada yine dışsal bir üçüncü yan olarak görünür, karşıtların uzlaşmasının bireştirici kavramı olarak değil.

Rouse'un Matematik Tarihinden

[Bu parça W. W. Rouse Ball'ın *A Short Account of the History of Mathematics* başlıklı çalışmasından alınmıştır (4'üncü yayım, 1908). Rouse'un anlatısının Descartes'ın başka yaşamöyküleri ile bağdaşmayan noktaları yaşamöyküsü alanında sık yaşanan bir sorunun anlatımı olarak görülmelidir.]

Descartes

Descartes'ı modern matematik okulunun ilk üyesi olarak görebiliriz. *René Descartes* 31 Mart 1596'da Tours yakınlarında doğdu 11 Şubat 1650 Stockholm'de öldü; böylece Galileo ve Desargues'nin bir çağdaşıydı. Adın imlediği gibi, iyi bir aileden olan babası yılın yarısını kendisinin de bir danışman olarak üyesi olduğu yerel parlamento oturumda olduğu zaman Rennes'de, ve zamanın geri kalanını ise La Haye'de *les Cartes* aile yurtluğunda geçirmeye alışmıştı. İki oğulları ve bir kızları olan bir ailenin ikinci çocuğu olan René sekiz yaşında La Flèche'deki Jesuit okuluna gönderildi ve kendisi oradaki hayranlık verici disiplin ve eğitimden büyük övgüyle söz eder. Sağlık durumunun nazikliğinden ötürü sabahları geç saatlere dek yatakta kalmasına izin verilirdi; bu hiçbir zaman vazgeçmediği bir alışkanlık oldu, ve 1647'de Pascal'ı ziyaret ettiği zaman ona matematikte iyi iş yapmanın ve sağlığını korumanın biricik yolunun sabahları kalkmaya istekli olmadıkça hiçbir zaman kaldırılmasına izin vermemek olduğunu söyledi. Bu görüşü bu yazıyı okuyabilecek her öğrencinin yararı için aktarıyorum.

1612'de okuldan ayrılması üzerine Descartes yüksek tabaka ile tanışırılmak üzere Paris'e gitti. Burada Jesuitler aracılığıyla Mydorge ile tanıştı ve okul arkadaşı Mersenne ile dostluğunu yenileyerek onlarla birlikte 1615 ve 1616 yıllarını matematik çalışmaya adadı. O sıralar yüksek konumlu bir erkek ya orduya ya da kiliseye girerdi; Descartes ilk mesleği seçti, ve 1617'de o sıralar Breda'da olan Orange Prensi Maurice'in ordusuna katıldı.

Bir gün sokaklarda yürürken Hollandaca yazılı bir duvar bildirisi merakını uyandırdı ve yoldan geçen ilk insanı durdurarak ondan yazıyı ya Fransızca ya da Latince olarak kendisine çevirmesini istedi. Dort'taki Hollanda Kolejinin müdürü Isaac Beeckman'dan başkası olmayan bu yabancı, Descartes'a yazıyı eğer yanıtlayacaksa çevireceğini söyledi; yazı gerçekte belli bir geometrik problemin çözümü ile ilgili olarak herkese yöneltilmiş bir soruydu. Descartes problemi birkaç saat içinde çözdü, ve sonuç Beeckman ile aralarında sıcak bir dostluğun doğuşu oldu. Matematik yeteneğinin bu beklenmedik sınavından sonra ordunun tatsız yaşamı ona sıkıcı gelmeye başladı, ama aile nüfuzunun ve geleneğin baskısı altında asker kalmayı sürdürdü ve Otuz Yıl Savaşlarının başlangıcında Bavyera ordusunda Count de Bucquoy'un birliğine gönüllü katılmaya ikna edildi. Tüm bu zaman boyunca boş zamanlarını matematik çalışmalarıyla doldurdu, ve yeni felsefesinin ve analitik geometrisinin ilk tasarımlarını Tuna seferleri sırasında Nauberg'de 10 Kasım 1619'da gördüğü üç düşe bağlamayı alışkanlık edindi. Bunu yaşamının en önemli günü olarak, ve bütün geleceğini belirleyen gün olarak gördü.

1621 baharında görevinden ayrıldı, ve sonraki beş yılı yolculuklar yaparak geçirdi ve bu zamanın çoğunda arı matematik çalışmayı sürdürdü.

1626'da Paris'e yerleşti. Ufak tefek ama iyi yapılı bir bedeni vardı, gösterişsiz bir yeşil tafta giyer ve bir beyefendi olduğunun belirtisi olarak yalnızca kılıç ve kuş tüyü takardı. Oradaki ilk iki yılı sırasında genel toplumla ilgilendi, ve boş zamanını optik aletlerin yapımı ile uğraşarak geçirdi; ama bu uğraşlar felsefede ne olursa olsun onu beklediğine *inandığı evren* kuramını bulmayı başaramayan biri için yalnızca biraz gevşeme anlamına geliyordu.

1628'de Oratory dinsel toplumunun kurucusu olan Cardinal de Bérulle Descartes ile karşılaştı ve konuşmalarından öylesine etkilendi ki onu yaşamını gerçeklik arayışına adama ödevini üstlenme konusunda yüreklendirdi. Descartes öneriyle görüş birliği içindeydi, ve çevrenin vereceği rahatsızlıklara karşı daha iyi bir önlem olarak o sıralar gücünün doruğunda olan Hollanda'ya yerleşti. Orada tüm zamanını felsefe ve matematiğe vererek yirmi yıl yaşadı. Bilim, der, bir ağaca benzetilebilir; metafizik köktür, fizik gövde, ve üç ana dal mekanik, tıp ve ahlaktır ve bunlar bilgimizin dışsal dünyaya, insan bedenine, ve yaşanın yönetilmesine üç uygulamasını oluştururlar.

Hollanda'da kalışının 1629'dan 1633'e dek süren ilk dört yılını evrenin fiziksel bir kuramını verme girişimini somutlaştıran *Le Monde*'u yazarak geçirdi; ama yayımının ona kilisenin düşmanlığını getirmesi olasılığını görerek, ve bir şehit olarak

ünlenmeye hiç istekli olmadığı için, yayımdan vazgeçti; tamamlanmamış elyazması 1664'te yayımlandı. Daha sonra kendini evrensel bilim üzerine bir inceleme yazmaya verdi ve bu çalışma *Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences* başlığı altında 1637'de Leyden'de yayımlandı, ve eşliğinde *La Dioptrique*, *Les Météores*, ve *La Géométrie* başlıkları altında üç ek bulunuyordu (bunlar büyük bir olasılıkla 1638'e dek yayımlanmadılar); analitik geometrinin doğuşu bu çalışmaların sonuncusuna bağlanır. 1641'de *Meditationes* başlıklı bir çalışma yayımladı ve bunda felsefe üzerine *Söylem*'de taslağı verilen görüşlerini uzunlamasına açıkladı. 1644'te büyük bölümü fiziksel bilimlere, özellikle devim yasalarına ve burgaçlar kuramına ayrılan *Principia Philosophiae*'yi çıkardı. 1647'de buluşlarının onuruna Descartes'a Fransız sarayından bir gelir bağlandı. 1649'da Kraliçenin çağrısı üzerine İsveç'e gitti ve birkaç ay sonra akciğer iltihabından öldü.

Görünüşte Descartes çıkık bir alın, belirgin bir burun ve kaşlarına dek gelen siyah saçlarıyla büyük bir kafası olan küçük bir insandı. İnce sesliydi. Soğuk ve bencil bir doğası vardı. İncelemelerinin erimi dikkate alındığında, hiçbir biçimde yaygın olarak okuduğu söylenemez; ve kendilerinden ele gelir bir sonuç çıkarılamadığı ölçüde hem ilmi hem de sanatı küçümserdi. Hiç evlenmedi ve genç yaşta ölen evlilik dışı bir kızından başka arkasında hiç kimse bırakmadı.

Felsefi kuramlarına gelince, son iki bin yıl boyunca tartışılmakta olan ve büyük bir olasılıkla iki bin yıl daha büyük bir coşku ile tartışılacak olan kimi sorunları tartıştığını söylemek yeterlidir. Sorunların kendilerinin önemli ve ilginç olduklarını söylemek gereksizdir, ama durumun doğasından ötürü önerilen hiçbir çözüm sağın bir tanıtlamaya ya da çürütmeye açık değildir; yapılabilecek olanın tümü bir açıklamayı bir başkasından daha olası kılmaktır, ve ne zaman Descartes gibi bir felsefeci sonunda bu soruyu yanıtladığına inansa, sayıltılarındaki yanılgıları göstermek ardılları için güç olmamıştır. Bir yerde felsefenin her zaman başlıca Tanrı, Doğa ve İnsanın karşılıklı ilişkileri ile ilgilendiğini okumuştum. En erken felsefeciler başlıca Tanrı ve Doğa arasındaki ilişkilerle uğraşan ve İnsanı ayrı olarak ele alan Yunanlılar idiler. Hıristiyan Kilise Tanrının İnsan ile ilişkisine Doğayı bütünüyle gözardı edecek denli gömülmüştü. Son olarak modern felsefeciler başlıca İnsan ve Doğa arasındaki ilişkilerle ilgilenirler. Bunun ardışık olarak yürürlükte olan görüşlerin doğru bir tarihsel genellemesi olup olmadığını burada tartışmayı istemiyorum, ama modern felsefenin alanına ilişkin bildirim Descartes'ın yazılarının sınırlarını belirtir.

Descartes'ın matematiğe başlıca katkıları analitik geometrisi ve burgaçlar kuramıydı, ve matematiksel ünü bu konulardan birincisi ile bağıntılı araştırmaları üzerine dayanır.

Analitik geometri yalnızca (kimi zaman gevşek olarak söylendiği gibi) cebirin geometriye uygulanışından oluşmaz; bu Arşimed ve başka birçokları tarafından yapılmış, ve onaltıncı yüzyıl matematikçilerinin çalışmalarında olağan bir işlem yolu olarak kullanılmıştı. Descartes'ın yaptığı büyük ilerleme düzlemdeki bir noktanın düzlemde birbirlerine dik açı ile çizilen iki çizgiden diyelim ki x ve y uzaklıkları verildiğinde, olumlu ve olumsuz değerlerin yorumlanışı açısından yabancısı olmadığımız bir işlem yoluyla, o noktanın tam olarak belirlenebileceğini görmesiydi; bir $f(x,y) = 0$ denkleminin belirsiz olmasına ve x ve y değerlerinin sonsuz bir sayısı tarafından doyurulabilmesine karşın, gene de bu x ve y değerlerinin bir eğri oluşturan bir dizi noktanın koordinatlarını belirlediğini ve $f(x,y) = 0$ denkleminin bu eğrinin belli bir geometrik özelliğini, daha açık olarak, eğri için üzerindeki her noktada geçerli olan bir özelliği anlattığını görmesiydi. Descartes uzaydaki bir noktanın benzer olarak üç koordinat tarafından belirlenebileceğini ileri südü, ama dikkatini düzlem eğrilere sınırladı.

Bir eğrinin özelliklerini araştırabilmek için, bir tanım olarak herhangi bir belirli geometrik özelliği seçmenin ve onu eğri üzerindeki herhangi bir noktanın (o sıradaki) koordinatları arasındaki bir denklem aracılığıyla anlatmanın, eş deyişle, tanımı analitik geometrinin diline çevirmenin yeterli olduğu henem görüldü. Böyle elde edilen denklem örtük olarak eğrinin her özelliğini kapsar, ve herhangi bir tikel özellik betinin geometrisi konusunda sıkıntıya girmeksizin sıradan cebir yoluyla ondan çıkarsanabilir. Bu daha eski yazarlar tarafından belli belirsiz anlaşılmış ya da öngörülmüş olabilir, ama Descartes daha ileri gitti ve iki ya da daha çok eğrinin bir ve aynı koordinatlar dizgesi ile ilişkilendirilebileceği, ve iki eğrinin kesişme noktalarının bu eğrilerin denklemleri için ortak köklerin bulunuşu yoluyla belirlenebileceği gibi çok önemli olguları gösterdi. Daha öte ayrıntıya girmem gereksizdir, çünkü hemen hemen yukarıdakileri anlaşılır bulan herkes analitik geometri okumuş olmalıdır, ve bulunuşunun değerini kolayca görebilir.

Descartes'ın *Géométrie*'si üç kitaba bölünür: bunlardan ilk ikisi analitik geometriyi ele alır, ve üçüncüsü o günlerde geçerli cebirin bir çözümlemesini kapsar. Uslamlamalarını izlemek biraz güçtür, ama bulanıklık bilerek yaratılır.

Birinci kitap analitik geometrinin ilkelerinin bir açıklaması ile başlar, ve Pappus'un *Synagogee*'sinin yedinci kitabında ortaya sürülen ve özellikle bir genel teoremi ile önceki geometricileri çaresiz bırakan belli bir problemin tartışmasını kapsar, ve Descartes'ı analitik geometrinin bulunuşuna götüren şey bu problemi çözme girişimi oldu. Problemin

tam bildirilişi oldukça karmaşıktır, ama en önemli sorun bir noktanın yerini bulmaktır, öyle bir yolda ki verili m doğru çizgi üzerindeki dikeylerin çarpımı verili başka n doğru çizgi üzerindeki dikeylerin çarpımı ile değişmez bir oranda olacaktır. Eskiler bunu $m = 1$, $n = 1$ durumu için, ve $m = 1$, $n = 2$ durumu için geometrik olarak çözmüşlerdi. Pappus, bunun dışında, eğer $m = n = 2$ ise, yerin bir konik olduğunu bildirmiş, ama hiçbir tanıtlama vermemişti; Descartes ta bunu arı geometri ile çözmeyi başaramadı, ama eğrinin ikinci dereceden bir denklem yoluyla temsil edildiğini, eş deyişle bir konik olduğunu gösterdi; daha sonra Newton problemin arı geometri yoluyla güzel bir çözümünü sundu.

İkinci kitapta Descartes eğrileri geometrik ve mekanik eğriler olarak iki sınıfa ayırır. Geometrik eğrileri her biri tek bir koordinat eksenine koşut olarak "eşölçümlü" hızlarla devinen iki çizginin kesişmesi yoluyla yaratılabilecek eğriler olarak tanımlar; bu terimlerle demek istediği şey dy/dx'in cebirsel bir işlem olduğudur, örneğin elips ve sisoid (sarmaşık eğrisi) durumunda olduğu gibi. Bu çizgilerin hızlarının oranı "eşölçümsüz" olduğu zaman, bir eğriyi mekanik olarak adlandırır; ve bu terim ile demek istediği şey dy/dx'in aşkınsal bir işlev olduğudur, örneğin sikloid (yuvarlanma eğrisi) ve 'ikinci' dereceden denklemler durumunda olduğu gibi. Descartes tartışmasını geometrik eğrilere sınırladı. Günümüzde kabul edilen cebirsel ve aşkınsal eğriler sınıflandırması Newton'dan gelir.

Descartes ayrıca eğrilere teğetler kuramına da özel bir dikkatle yaklaştı—belki de kendisinin hemen yukarıda değinilen sınıflandırma dizgesinden çıkarsanabileceği gibi. Bir noktadaki bir teğetin o sıralar geçerli olan tanımı noktadan onunla eğri arasında başka hiçbir doğru çizginin çizilemeyeceği bir yolda geçen bir doğru çizgi, eş deyişle, en yakın değme durumundaki doğru çizgi olduğu biçimindeydi. Descartes bunu "teğet bir kesenin (sekant) sınırlayıcı konumudur" önesürümüne eşdeğer bir bildirim ile değiştirmeyi önerdi; Fermat, ve daha sonraki bir tarihte Maclaurin ve Lagrange bu tanımı kabul ettiler. Newton ve Leibnitz tarafından izlenen Barrow ise bir eğriyi içine çizilen bir çokgenin kenarları belirsiz ölçüde küçük olduğu zamanki sınırı olarak gördü, ve çokgenin kenarlarının, uzatıldıkları zaman, sınırda eğriye bir teğet olduklarını bildirdi. Öte yandan, Roberval bir noktadaki bir teğeti eğriyi betimlemekte olan bir noktanın o kıpırdaki devriminin yönü olarak tanımladı.* Hangi tanım seçilirse seçilsin sonuçlar aynıdır, ama hangi tanımın doğru olduğu üzerine tartışma sıkıcıydı. Mektuplarında Descartes bir rulete teğetler ve dikeyler çizmek için genel kural vererek kuramını örnekledi.

Descartes tarafından verili bir eğrinin herhangi bir noktasındaki teğet ya da dikeyi bulmak için kullanılan yöntem özünde şöyleydi. Eğriyi üzerindeki bitişik olmayan iki noktada kesecek bir dairenin özek ve yarıçapını belirledi. Daireye o noktadaki teğet eğri için gereken teğet olacaktır. Modern ders kitaplarında genellikle $y = mx + c$ biçimindeki bir doğru çizginin eğriyi kestiği iki noktanın verili nokta ile çakışmaları koşulu belirtilir: bu m ve c'yi belirlememizi sağlar, ve böylece teğetin denklemi belirlenmiş olur. Bununla birlikte, Descartes bunu yapmayı göze almadı, ama en yalın eğri olarak ve üzerine bir teğetin nasıl çizileceğini bildiği bir eğri olarak bir daireyi seçti ve böylece dairesini verili eğriye söz konusu noktada değeceği bir yolda belirleyerek problemi bir daireye bir teğet çizme işlemine indirgedi. Geçerken belirtmem gerek ki Descartes bu yöntemi yalnızca bir eksen çevresinde bakışık olan eğrilere uyguladı, ve dairenin özeğini eksenin üzerinde aldı.

Descartes'ın bile bile seçtiği bulanık biçem bu kitapların okunmasını ve hemen kabul edilmelerini yavaşlattı; ama F. de Beaune tarafından açıklayıcı notlarla bir Latince çevirileri hazırlandı, ve bunun F. van Schooten'in bir yorumu ile birlikte bir yayını 1659'da çıktı ve yaygın olarak okundu.

Géométrie'nin üçüncü kitabı o sıralar geçerli olan cebirin bir çözümlemesini kapsar, ve bilinen nicelikleri belirtmek için alfabenin başındaki harfleri ve bilinmeyen nicelikleri belirtmek için sonundakileri kullanma alışkanlığını yerleştirerek konunun dilini etkilemiştir. Descartes bundan başka şimdi kullanımda olan *indisler* dizgesini getirdi; büyük bir olasılıkla bu onun özgün bir buluşuydu, ama burada okura konunun daha önceki yazarlar tarafından ortaya getirildiğini ama genel olarak benimsenmediğini anımsatacağım. Descartes'ın kullandığı harflerin olumlu ya da olumsuz herhangi bir niceliği temsil edebileceklerini, ve tek bir genel durum için bir önermeyi tanıtlamanın yeterli olduğunu görmüş olup olmadığı kuşkuludur. Bir denklemin tüm terimlerini denklemin bir yanına almakla kazanılan üstünlüğü anlayan en erken yazar oydu, üstelik Stifel ve Harriot'un zaman zaman bu biçimi seçip kullanmış olmalarına karşın. Descartes olumsuz niceliklerin anlamını gördü ve onları özgürce kullandı. Bu kitapta cebirsel bir denklemin olumlu ve olumsuz köklerininin sayısına sınırı bulma kuralından yararlandı ve bu bugün de onun adıyla bilinir; ve denklemlerin çözümü için belirsiz katsayılar yontemini getirdi. Herhangi bir derecedeki cebirsel denklemlerin çözülmesini sağlayacak bir yöntem verdiğini düşünmesine karşın, bu inancında yanıl-

*[Sofist Protagoras (David Hume'un 'geometri' anlayışına bütünüyle uygun düşen bir yolda) duyu verileri tarafından doğrulanamayan teğetin bir eğriyi birden çok noktada keseceğini ileri sürüyordu.]

dı. Ayrıca belirtilebilir ki bir çokyüzlünün yüz, kenar ve açılarının sayısı arasındaki ilişki üzerine genellikle Euler'e yüklenen bir kuramı bildirdi; bu Careil tarafından yayımlanan denemelerden birinde bulunur.

Söylem'e öteki iki ekten biri *optiğe* ayrılmıştır. Bunun en ilgi çekici yanı kırınım yasası üzerine verilen bildirimden oluşur. Bu görünürde Snell'in çalışmasından alınmış, ama ne yazık ki okuru Descartes'ın araştırmalarına bağlı olduğunu sanmaya götürebilecek bir yolda bildirilmiştir. Descartes Snell'in denemelerini 1626 ya da 1627'de Paris'te iken yinelemiş görünür, ve daha sonra Snell'in erken araştırmalarına ne denli borçlu olduğunu unutmuş olması olasıdır. Optiğin büyük bir bölümü bir teleskopun mercekleri için en iyi şekli belirleme konusuna ayrılmıştır, ama bir camın yüzeyini istenen bir biçime taşlamadaki mekanik güçlükler bu araştırmaları uygulamada çok az yararlı kılacak denli büyüktür. Descartes ışık ışınlarını gözden ilerleyerek bir bakıma nesneye dokunuyor olarak mı görmek—Yunanlıların yaptıkları gibi—, yoksa onları nesneden çıkarak gözü etkiliyor olarak mı almak gerektiği konusunda kuşkuda kalmış görünür; ama, ışık hızını sonsuz olarak gördüğü için, bunu özellikle önemli saymadı.

Meteorlar üzerine öteki eklenti sayısız atmosfer fenomeninin bir açıklamasını kapsar ve aralarında gökkuşağı da bulunur; gökkuşağının açıklaması zorunlu olarak eksiktir, çünkü Descartes bir tözün kırınım indisinin değişik renklerdeki ışıklar için değişik olduğunu bilmiyordu.

Descartes'ın fiziksel evren kuramı daha erken bir dönemin yayımlanmamış çalışması olan *Le Monde*'da kapsanan sonuçların çoğuna anlatım verir ve metafiziksel bir temel üzerine dayanır. Devimin bir tartışması ile başlar; ve sonra on doğa yasası ortaya koyar ki, bunlardan ilk ikisi Newton tarafından verilen devim yasaları ile hemen hemen özdeştir; geri kalan sekiz yasa sağın değildir. Bundan sonra özdeğin doğasını tartışmaya geçer ve onu üç biçiminin olmasına karşın türde biçimdeş olarak görür. Evrenin özdeğinin devimde olması, ve devimin bir dizi burgaçta sonuçlanması gerektiğini varsayar. Güneşin bu özdeğin muazzam bir çevrintisinin özeği olduğunu, burada gezegenlerin yüzdüklerini ve bir su çevrintisindeki samanlar gibi sürüklendiklerini bildirir. Her bir gezegenin uydularını devindiren ikincil bir çevrintinin özeği olduğu, ve bu ikincil çevrintilerin birincil çevrintiyi oluşturan kuşatıcı ortamda yoğunluk değişimleri ürettiği ve böylece gezegenlerin dairelerde değil ama elipslerde devinmelerine yol açtığı kabul edilir. Tüm bu sayıltılar keyfidirler ve herhangi bir araştırma tarafından desteklenmemişlerdir. Descartes'ın önsavı üzerine, güneşin bir odakta değil (Kepler'in gösterdiği gibi), ama bu elipslerin özeğinde olacağını, ve bir cismin ağırlığının dünya yüzeyinde ekvator dışında her yerde dikey olmayan bir yönde etkide bulunacağını tanıtlamak güç değildir; ama burada Newton'un 1687'de *Principia*'sının ikinci kitabında kuramı ayrıntılı olarak irdelediğini ve sonuçlarının yalnızca Kepler'in yasalarının her biri ile ve temel mekanik yasaları ile değil, ama ayrıca Descartes tarafından varsayılan doğa yasaları ile de uyumsuz olduğunu gösterdiğini söylemek yeterli olacaktır. Gene de, kabalığına ve özünlü kusurlarına karşın, burgaçlar kuramı gökbilimde yeni bir evreyi belirtir, çünkü bütün evrenin fenomenlerini deneyin yeryüzünde doğru olduklarını gösterdiği aynı mekanik yasalar yoluyla açıklamaya yönelik bir girişimdir.

Dizin

açık ve seçik S33, M155, M161-4, M179, M181-3
açık ve seçik algı M176
ağırlık S40
ahlak S17
algı M153
alışkanlık S22
anlak S23, S29, S35, K64, K84-7, K94, K98, K101, M148, M153, M171-2
anlama yetisi M172
anlaşılır şeyler M169
anlık [*ingenium*] K70-1, K97, M148, M153, M196
anlığın ışığı K104
anlığın sınırları K86
anlıksal doğa S34
ansal ışık K73
ansal sezgi K71, K89, K92
anımsama M172
Apollonius M133
Aristoteles S56, K68
Aritmetik S25, K65-7, K71-4, K105, K115, M143, M155, M178
Aritmetikçiler K123, K126
arı anlak K97, K112
Arı Matematik K79, M182-4
arı özdeksel K99
arketip M160
astrologlar K75
Arşimedes M133, M146
Ateistler M135-6; Tanrının varoluşuna karşı uslamlamaları M136
ateş S40

balmumu M151
beden S33, K95, M147-8
beden bir makine S47
bellek K80, K86, K94, K97, K120, M146
Ben S33
beti K71-3, M161
bildirilmiş gerçeklikler S17
bileşik doğalar K101
bileşim bağımlılığı tanıtlar S34
bilim K65, K70
bilimler K63
bitkisel/duyusal ruh S41
bona mens K63
bu yaşamda büyük ödüller M131
büyüklük K112

Cebir S23-6, K71, K74
cisim S34, M148, M153, M169
cisim ideası K99
cisimsel doğa S34
cisimsel imge K99

çoğunluğun sesi S22

deneyim S18-9, S60, K66, K75-7, K84, K101, M171
Devlet S20, S23, S50
dışsal duyu K95
dil M152
Diluzluğu K91
din S20, S28, S49
Diophantus K73
Dioptrik S59
doğa M190, M193
Doğa yasaları ile özdeş Mekanik yasaları S46
doğal us S60, M131
doğal ışık S19, K70, M158-9
doğanın ışığı K112-3, M140, M160, M164, M191
doğuştan gerçeklikler K73
doğuştan ışık K77, K99
doğuştan idea M168
doğuştan ilkeler K72, K86
doğuştan kavramlar M158
duygu [*affection*] S29
duyu, duyular S25, S35, K84-6, K94, K97, M137, M142, M147, M151, M153
duyu algısı M185
duyuların nesneleri K102
duyulur şeyler S35, M165
duyum M185
duyumsama K95, M148, M150, M189
dünyanın büyük kitabı S18-9
dürtü K102
düş S32, S36-7, M142-3
düşlem S46, K84, K112-3
düşlem ya da imgelem K96
düşünce kipleri M154
düşünen şey M148, M150, M154, M169, M175
düşünen töz S33
düşünüyorum öyleyse varım S32
düzen ya da ölçü K74

ebeveynler M167
edimsel ya da biçimsel M164
eksiksiz bir Varlığın ideası S34
eksiksizlik S33-4, M160
eleştirmen S54
erdem S16, M131
erdemsizlik M131
ether K102, M148
etker ve bütünsel neden M159
etki M159
evren S38
evrensel K64
Evrensel Matematik K75
Eytişim K71, K91, K106
Eytişimciler K66, K91

felsefe S17-8, S23, S26, S29, S32, K67, K73, M131, M134
felsefeci S14, S22, K68, K70
felsefeciler S14, S19, S29, S55, K76
fizik S49-50, S54, S58, K95, M139, M143

Geometri S32, K65-7, K71-4, K95, K105, K116, K119, M133-4, M145, M156, M178, M182
Geometriciler S24, S34, K128
Geometrik Çözümleme S23, S25
gerçeklik S23, K67
gerçeklik arayışı S14, S24, S32, S56, K64, M134
Gilbert K107
göreli K77

halk dili S60
halk felsefesi K68
hayvan durumunda ruh S48
hayvan özsuları S46
hayvanların ustan yoksunlukları S48
haz ve acı duyguları M188
Hıristiyan felsefeciler M132

ışık S39

idea M136, M157, M160
idealar, düşünce kipleri M158
ilinekler M158
İlk Felsefe M136
ilk nedenler S53
imgelem S23-5, S35, K68, K80, K86, K94, K97, K101, K112, M172, M183-4, M188
imgelem gücü M153
imgelem ve arı anlama M184

imgeler M161
inanç K70, M132
inanç gerçeklikleri [*vérités de la foi*] S30
insan anlığının sınırları K85
insan bilgeliği K63
istenç S28-30, K64, K70, M171-4
izlenim K97

kaos S39-40
karşıtlıklar S54
karşıçıkış S54, M136
karşıçıkışlar S54, S59, M139
Katolik Kilise M135
kavram S38, K68
kavram [*notio*] M156
kavrayış keskinliği [*sagacitas*] K78, K91
kılgısal felsefe S51
kısaltma imleri K98
Kinikler S18
kipler M158
kötü bir cin M145
köylüler K103, K115
kurgul bilimler S50
kurgul felsefe S50
kuşku S16, S30, S32, K107, M137
kuşkucular S31-2
Kutsal Yazılar M131
kültürlüler [*gens de lettres*] S31

Latince S60
Lully S23

makine S46-8, M148, M192
Mantık S23-4
Matematik S17, S25, K72-4, K113, M179
matematikçiler S24
Metafizik M133
Meteorlar S59
Minerva K75

neden M159
nesnel olgusallık M159
nicelik M177

Okul(lar) S21, S34-5, S39, S50, S55, S60
okulcular K65
okur yazarlar [*litterati*] K109, K113
olası bilgi K65
olasılık S56, M184
olumsal K100
olumsuzlama K100
ortak kavramlar K99
otomatlar S46, M152

önceki görüşlerimi bütününde yıkma işi M141
önerme S33
önermeler ve problemler [*quaestiones*] K105
önyargılar M137
özdek S38-9, S49
özdeksel yanlışlık M162
özdeksel şeyler S33-5, M137, M177, M183
özel bilim K64

Pappus K73, M133
pekinlik S17, S25-6, S33, K66-7
Platon K68
problem K106-7

reform S21
reformasyon S22
renk K96
ruh S33, S35, M131-2, M135, M148
ruhun ölümsüzlü M138

sağ duyu S13, S60, M152
saltık K76
sayı K117
sayıltılar S59
sezgi K68-9, K82, K103, K107
Sfenks K107, K109
sıralama ya da tümevarım K80-1, K92, K94
simgeler K121
sofistler K91
sofizm M179-80
sokak felsefesi S31
Sokrates K100, K107, M134
soyut Matematik M178
Söylem S15, S58
sözcükler M152
Sparta S20

şiir S16

tahmin K68, K102
talih S28-9
Tanrı S29, S34-5, K101, M131, M135, M159, M163
Tanrı, ideası M170; şeylerden daha kolay ve daha pekin olarak bilinebilir M132
tanrıbilim S16-7, M131
Tanrının ve ruhlarının varoluşu S36
Tanrının yüklemleri M177
Tantalus K110
tanıtlama S24
tasım S23, K66, K91, K106, K111
tip S51, S60
tikel şeylerin seçik bir sezgisi K98
töz M158
tüm insanlığın genel iyiliği S50
tümdengelim K66, K68-71, K78, K92, K102-3, K105

us S14, S19, S29, S37, S60, K66, K71, K85, K99, K111, M141, M149, M158
Ussal hayvan M147
ussal ruh S40, S46, S48
ussal tümdengelim K67
ustan yoksun hayvanlar S41, S47
usun doğal ışığı K64, K68
uzam S34, K99, K103, K112-3, M152, M161, M178
uzamlı şey M151
uzay S35, K102, M190, M192

ün S54, S59

varoluş ve öz M179
Varım, *Ego sum, ego existo* M147-8

yalın K99, K103
yalın doğaları bilebilmek K103
yanılgı M170
yanlış K87
yanlışlık 100, 107, özdeksel Y. M162
yargı yetisi M170
yargının askıya alınması M145
yoksunluk K99, M176
Yöntem S13-5, S23, S29, S50, K70-1, M133

zaman M166
Zeus K76
zorunlu K100
zorunluğu erdeme çevirmek S28